BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XL
B
22
NAPOLI

B ~~XL~~ 22

XL B.22

I. BAPTISTÆ
MANTVANI
CARMELITÆ, THEO-LOGI, PHILOSOPHI,
Poëtæ & Oratoris clariſ-ſimi, Operum

TOMVS QVARTVS
SOLVTA ORATIONE
conſcriptus.

Cum Indice librorum, qui hoc Tomo comprehenduntur.

ANTVERPIÆ
Apud Ioannem Bellerum, ſub inſigni
Aquilæ aureæ.
1576.

Index opuſculorum Tomi *Quarti.*

I. Baptiſtæ Mantuani contra detractores Dialogus
Eiuſdem contra calumniatores Epiſtola.
Ptolemæi Hiſpanioli Bapt. Mantuani fratris, contra Detractores ſuorum operum Apologia
Eiuſdẽ de licentiis antiquorũ Poetarũ Corollarium.
Bapt. Mantuani tractatus de parte corporis B. Mariæ, in qua conceptus eſt Chriſtus.
Eiuſdem Redemtoris mundi Matris Eccleſiæ Lauretanæ hiſtoria, hactenus non impreſſa.
Eiuſdem de variis interpretationibus ſacræ ſcripturæ.
Eiuſdem Apologia pro ordine Carmelitarum
Ioannis Trithemij Spanheimenſis de laudibus Ordinis Carmelitarum.
Eiuſdem de viris illuſtribus eiuſdem Ordinis
Baptiſtæ Mantuani de Patientia lib. III.
Eiuſdem de vita Beata Dialogus iucundiſſimus.
Auguſtini Dathi Senenſis de vita beata libellus eiuſdem argumenti.

Laurentius Cupærus, Carmelitanus
Montis Gerardi, Stephano Gilbadio
Confeſſario ſanctimonialium
Cortenberganarum S.
Theolo, Licencia-
to, S.P.D.

ANimaduertenti mihi ſæpenumero, & cogitatione longa grauiſsimos iniquiſsimorum temporum noſtrorum caſus atque calamitates reuoluenti, perbeati nũc eſſe, Gilbadi ſuauiſsime, illi videntur qui perennis philoſophiæ ſeu Chriſtianæ theologiæ conſolatione in tantis rerum aſperitatibus ſibimet mederi poſſunt. Nam in turbulentiſsimis iſtis tempeſtatibus, quibus paſſim affligitur Ecclefia Dei, quando miniſtri & Prophetæ eius immaniſſimè trucidantur, & pluſquam Arriana, imò Getica, Scythica atque Turcica ferocitate templa, & aræ, atq; religioſæ domus compilantur, euertuntur, & flammis abſumuntur; & quod manet æternum conſtanti pectore verbum annunciantes aut exulant, aut intercepti laqueo quidã ſtrangulantur, pars ſubmerguntur in vndis; nonnulli præſciſis virilibus, & truncati membris alii affixis verubus torrentur igne; aliaq; ſexcenta malorum genera perpetiuntur, vſqueadeo vt corruptius ſæculum longo tempore (ſpero) poſteritas viſura nõ ſit; quid quæſo humanæ imbecillitati efficacioris adiumenti ſuccurrere poſſit, quàm armorũ hoc genus ſpiritualium, quæ ſunt, gladius ſpiritus (quod eſt verbum Dei) ſcutum fidei, galea, ſpes ſalutis, lorica iuſtitiæ, celereſq; ardentis orationis ſagittæ in cœlum eiaculatæ, et

baltheus mutuæ charitatis, quæ eſt vinculum perfectionis, quibus armata nec fortuitorum bonorum amiſsione deficiat, nec improborum inſectatione ab ſuo inſtituto deficiat. Quæ ſanè Chriſtiani militis panoplia non aliunde melius quàm è promptuario ceu armario ſacræ ſcripturæ peti poteſt. Quod ſapientiſsimè Ionathas Iudæorum ſummus ſacerdos perſpexit, quom Spartiatis ſcriberet ſe externa amicorum ope non admodum indigere, quod pro ſolatio ſanctos libros haberet, qui in manibus eius erant. Cui ſimile eſt quod Chriſtus Iudæis propter Bethſedam: Scrutamini, inquit, ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitã habere, & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Vnde concludit Paulus, dicens: Quæcunq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.

Ac plurima innumeraq; propemodũ ſunt, quæ Dei Opt. Max. bonitas, atq; immenſa beneficentia (vt eſt noſtræ ſalutis ſitientiſsima) humano generi prouidit ad parandã vitam æternã chariſmata, ſed nullum in his eſt magnificentius, nullum vſu copioſius, nullum deniq; neceſſarium magis quam pabulum verbi Dei ritè maſticatum. Quocirca filium Dei, qui eſt æterna Patris ſapientia, nullo præclariore nomine potuit exprimere Apoſtolus ille inter cæteros magis dilectus, quã verbum ſeu ſermonem Dei ipſum nominando. Et quodnam (amâbo) præſtantius elogium inuenias, quàm appellari lucem mundi; atqui Chriſtus verbũ & ſermo Dei de ſe ait: Ego ſum lux mundi, qui ſequitur me non ambulat in tenebris, ſed habebit lumẽ vitæ. Quin & diſcipulos ſuos quos miſit prædicare verbũ Dei huiuſce cognominis honore dignatus eſt, dum ait: Vos eſtis lux mundi, vos eſtis ſal terræ. Sublimius quoque eſt appellari

angelum Dei, ſed & hoc excelſo titulo Malachias eccleſiaſten verbi Dei cohoneſtat, dum ait: Labia ſacerdotis cuſtodiũt ſcientiã, et legẽ requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum eſt. Cæterùm et hoc elogio longe glorioſius eſt appellari filiũ Dei. Quãobrem Chriſtus tametſi natura,} peculiari modo, ex Dei patris ſui ſubſtantia ſine initio Deus ſit genitus, tamẽ et apoſtolos ſuos, omneſq́; pios verbi Dei concionatores audire voluit filios Dei, citans irrefutabile teſtimoniũ afflatu Spiritusſancti per Dauidem prolatũ: Ego dixi Dij eſtis, & filij excelſi omnes.

Hoc igitur diuini verbi ſtudiũ cæteris õnibus ſciẽtiarũ generib⁹ anteponendum erit, quia digniſsimũ eſt, quod vel ex cauſis eius euincere in procliui fuerit. Scire enim tunc nos rem quampiam exiſtimamus, quando (vt auctor eſt Ariſtoteles, per cauſas eã cognoſcimus. Iam quis Deo Opt. Max, præſtantior eſt? ſanè nemo; quod vel ij qui à limine (quod aiunt) philoſophos et poetas, ethnicos etiã, ſalutarũt ignorare poteſt: quàm enim hi præclarè de Deo, de mundi adminiſtratione, et de iuſtitia Dei erga bonos et malos ſenſerint et docuerint, in confeſſo eſt. Atqui Deus noſter huius ſcientiæ auctor et cauſa efficiens eſt, iuxta Paulum qui, Fides, inquit, donum Dei eſt. Quod confirmat Petrus: Non voluntate, ait, humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spirituſancto inſpirati loquuti ſunt ſancti Dei homines. Audierat enim ipſe à Chriſto quando eum confitebatur filium Dei viui: Beatus es Symon Bariona quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt. Quicunq; hanc apocalypſin nõ habet, is dicat, Ego ſum Cephæ, ego ſum Apollo, ſed qui verum theologiæ auctorem nouit, dicit: Ego ſũ Chriſti. Præterea ſi materiã conſideremus, reliquæ artes eò ſunt digniores quò reliquas

 vel

vel materia ex qua, vel in qua, vel circa quam verſantur antecedunt. Si ergo materiam ex qua hæc ars conflata eſt, putà articulos fidei, et omne verbum quod procedit de ore Dei, tanquam primam ſiluam & materiem ex qua conciones, ſcriptiones, et diſputationes fiunt, aſpicias: ſiue etiam materiem in qua exerit vim ſuam qui eſt animus hominis vel contemplantis vel operantis verba Dei, & mores ad ea componentis: ſiue etiam conſideres materiē circa quam hoc ſtudium verſatur, quæ eſt Dei omnipotentia, ſapientia, bonitas, item angeli ſancti, Chriſtiq; incarnatio, mors, reſurrectio, & nouæ legis ſacramenta, atq; demum quatuor nouiſſima, aliaq; id genus plura, extra omnē controuerſiā, vniuerſis alijs theologia præſtat. Iam forma, modus, atq; ratio ſtudioſè perſcrutandi ſcripturas, nō ea quidem quæ ſuis viribus ſit relicta mente, ſed quæ cœlitus illuſtrata ſit, anne omnem humanam indaginem multis paraſangis præcurrit? Scopus demū & finis huius artis quū ſit vita noſtra æterna, & indiuiduus, mutuus, atq; perfectus ab omni parte amor Dei in nobis, & amor noſtri in Deo, ita vt Deus ſit noſter & nos viciſsim Dei; nónne voluptatem terrenā omnem, nedum ſcientiam incomparabiliter antecedit, vincit, & exuperat, nam ambroſiam Deorum, nectarq; immortalitatis abſolutè conferre ſingulariter poteſt.

Et quamquam inexplebiles voraciſsimorum nepotum gurgites, per luxum in culinam atque popinam multa nummûm milia congeſſerint inſumſerintque, & ſcrinia conficiendis atque ſtruendis opiparorum obſoniorum infinitis generibus exhauſerint, atque etiamnum popinarij tam in vrbe quàm ruri, ganeones, Gnatones, ſcurræ, & voluptatum conquiſitores non pauci in obſoniis componendis, in confundendo iure laborent, deſudent, & tantum non nidore fatiſcant, nihil tamen eſculenti vel vtilius vel neceſſa-

teſſarium magis quàm panem, nihil poculenti quàm fontem vinũ excogitare, ne dicam proferre, poterunt. Vtriuſq; huius proprietatem, energiam, & nomen Chriſtus verbo Dei tribuit, dũ ait: Nõ in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo q̃ procedit de ore Dei. Et alibi: Ego ſũ fons vitæ, ſi quis ſitit veniat ad me & bibat, qui credit in me (ſicut dicit ſcriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Quid quæſo Apitius tale vnquã excogitauit? de quo Annæus Seneca, Fuit, inquit, noſtra memoria Apitius qui in ea vrbe, ex qua aliquando Philoſophi velut corruptores iuuentutis abire iuſsi ſunt, ſcientiam popinæ profeſſus diſciplina ſua ſæculum infecit. Sed exitum eius noſſe operæprecium eſt. Cùm ſeſtertiũ millies in culinã congeſsiſſet, cùm tot cõgiaria principum, & ingens Capitolij vectigal ſingulis comeſſationibus decoxiſſet, ære alieno oppreſſus rationes ſuas tunc primùm inſpexit. Superfuturũ ſibi ſeſtertiũm centies cõputauit, & velut in vltima fame victurus ſi ſeſtertio cẽties vixiſſet, veneno finiuit exitũ. Sũma, per luxũ inſũpti ſunt vicies quinquies cẽtena aureorũ milia. Quã verò luxuriæ ſuſtentãdæ imparẽ exiſtimauit ad ducẽta quinquaginta aureorũ milia euaſerat, & tamẽ (ô prodigi animi fœdiſsimã ingluuiẽ) ſubtracta quaſi vberioris materiæ luxuria, in miſerãſeſe necẽ, pertæſus vitæ (quæ ſine cõſuetis luxuriæ ſuſtentamẽtis agẽda eſſet) præcipitauit. Nos igitur panẽ verbi Dei delectamentũ in ſe habentem, & fontẽ aquæ viuæ (quẽ qui biberit nõ ſitiet in æternũ) cũ Samaritana omnib⁹ votis appetamus. In hunc enim vſum ſermo diuinus nobis traditur, vt ſuſtẽtare poſsimus eũ qui laſſus eſt verbo. Quot verò nunc mortales delaſſantur, exanimantur, intermoriuntur, quom (vt Boetij interim verbis vtar) nefarias ſceleratorum officinas gaudio, lætitiaque fluitantes, perditiſsimum quẽq; nouis delationũ fraudibus innitentẽ, iacere

 bonos

bonos noſtri diſcriminis terrore proſtratos, flagitioſum quemq; ad audendũ facinus impunitate, ad efficiendũ verò præmiis incitari, inſontes autẽ non modo ſecuritate, verũ ipſa etiam defenſione priuatos eſſe videamus? Ac ſanè qui præſentẽ dũtaxat vitæ curſum, finis eius neglecto ſcopo, conſiderare velit, quid quã mundum temerarijs fortuitisq; caſibus agi putabit, & nullam eſſe Dei in rebus humanis prouidentiam atq; æquitatem deierabit? Verbi gratia Dauidem ita fluctuantem audiamus, qui quanquam Dei bonitatem & benignitatem erga Iſraelem, & omnes qui recto ſunt corde maximam eſſe certiſsimum haberet, tamen pacem peccatorum & proſperitatem videns, ait: Mei autem pene moti ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus mei, quia zelatus & indignatus, inquit, ſum pacem peccatorum videns; quam non ſit videre frequentes aut acerbas eorum mortes, & ſi quæ contingat calamitas firmamentum habent & ſuſtentaculum diuitiarum, quibus incommoda & plagas repellant. Itaq; in labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellãtur, ideo tenet eos ſuperbia, & operti ſunt ac tuti in iniquitate & impietate ſua; prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum, tranſierunt in affectum cordis, cogitauerunt & loquuti ſunt nequitiam, iniquitatem in excelſo & publicè loquuti ſunt; efferunt in cœlum os ſuum, & lingua eorum peruagatur vniuerſam terram. Idcirco populus meus fidelis, cui me ego Dauid annumero, auertitur, nutat, et declinat dicens; dies pleni omni felicitate et longæuitate inueniuntur in eis, proinde ſcandalizati dicunt: Quomodo ſcit Deus res humanas, an eſt ſcientia caſuũ humanorũ in excelſo? Non apparet id quidem, nam ecce ipſi peccatores abundantes in ſæculo obtinuerunt diuitias.

Sed

Sed, inquit propheta, quoties ad meipſum redij, dico: Si nõ curat Deus terrena, ergo ſine cauſa & fruſtra iuſtificaui cor meum, et laui inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die, & caſtigatio mea in matutinis. Cæterùm ſi dicebam in animo meo, narrabo & loquar ad iſtum modũ, ecce iã ab altera parte incommodũ, abſurdumq́; maximum, nempe conſequeretur enim quòd & meipſum & nationẽ filiorũ tuorũ reprobarem, arguerémq́ vanitatis quaſi fruſtra iuſtitiæ ſtuduiſſent. Vide obſecro titubantem ceſpitãtemq́ prophetã in ſalebroſa peccatorum proſperitate, qui niſi diuini verbi adminiculo tanquam innixorio fuiſſet ſuffultus, quàm turpiter cecidiſſet. Vnde ait: Exiſtimabam voluique hoc cognoſcere humani ingenij viribus, ſed hoc labor eſt ante me, donec intrem in ſanctuarium Dei, contemplerq́ in ſpeculo ſacræ ſcripturæ voluntatem Dei, intelligamq́ in nouiſsimis eorum, quem puta finem habituri ſint impij qui hic felices videntur, & quem finem ſortientur qui adhærent Deo, & in eo ponunt ſpem ſuam.

Exercuit etiam ac ſolicitauit Philoſophos omnes veteres ſupra modum, maximè Ciceronem, in libris de natura Deorũ, & aliis hæc quæſtio, an ſit prouidentia aliqua Dei in rebus humanis, quod vt concedatur, in ea neceſſitatem caſibus & euentis omnibus ineuitabili ac fatali ordine imponat; quod quidem quanquam non admittatur (hoc enim Deum impium auctoremq́ peccati facit, ac contingentiam rerum, & vim liberi arbitrij in officiis, in delictis, in actionibus moralibus & politicis, & electionem in rebus mediis, in virtutibus & vitiis homini à Deo & natura integra nondumq́ vitiata datam euertit) quomodo tamen præſcientia & prouidentia Dei, quæ certa eſt & immobilis, cum libertate voluntatis humanæ, quæ omni mobilior

aura, Proteo mutabilior, & Euripo inconſtantior eſt, conſiſtere poſſit. Epicuræi, qui in diem viuunt, etſi non verbis, animo tamen Deum negant, iuxta illud Pſalmographi: Dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus; & conſequenter nullam eſſe eius prouidentiam, multo minus fatum, inſulſiſsimè credunt. Stoici vero in cõtrariam partem peccant, qui quom prouidentiæ Dei omnia rectê tribuunt, ita vt nihil inſcio vel imprudente Deo, tamen in hoc peccant, quòd omnia fato eius tam pia quàm impia ineuitabili ordine fieri falſô aſſeuerent. Peripatetici verò atq; Academici, in his Plato & Ariſtoteles, rectè ſentiũt õnia fieri prouidente Deo, & euenire quoq; multa neceſsitate fatali, pleraq; tamen alia in libero hominis arbitrio & electione voluntatis eſſe poſita. Quæ quidem ſententia veritati magis eſt conſentanea, tamen quomodo præſciat & prouideat Deus certa & infallibili cognitione & diſpoſitione vnã aliquam hanc aut illam actionẽ, quam tamen homo libera & dubia vel faciendi vel non faciendi electione voluntatis ſuæ aggreditur, ita vt ab ea præſcientia & moderatione diuina non impellatur præſertim ad vitia atq; peccata, nõ ſatis perſpicuè explicant. Neq; id mirum, caliginis enim huius, teſte Boëtio, obſcuritas cauſa eſt, quòd humanæ ratiocinationis motus ad diuinæ præſcientiæ ſimplicitatem non poteſt admoueri, quæ ſi vllo modo cogitari poſſet nihil relinqueretur ambigui. Sed omnia à Deo præſciri ac prouideri, neque tamen inde conſequi neceſsitatem in rebus humanis, illuſtri exẽplo illic Boëtius perſpicuum facit. Nam eandem corporis rotunditatem aliter viſus, aliter tactus cognoſcit, ille eminus manens totum ſimul iactis radiis intuetur, hic verò contiguus orbi circa ipſum motus ambitum rotunditatem partibus comprehendit. Ipſum quoq; hominem

nem aliter ſenſus, aliter imaginatio, aliter ratio, aliter intelligentia contuetur; ſenſus enim figuram in ſubiecta materia conſtitutam; imaginatio autem ſolam ſine materia figuram; ratio verò, hanc trãſcendens, ſpeciẽ ipſam, quæ ſingularibus ineſt, vniuerſali conſideratione perpendit; intelligentiæ verò celſior eſt oculus ſupergreſſa namq; vniuerſitatis ambitum ipſam illam ſimplicem formam pura mentis acie contuetur. Sicut ergo noſtra humana intelligentia ſine inferioribus ſenſibus & aliter etiam quàm inferiores facultates optimè cognoſcit & diiudicat, ſic illa diuina intelligentia Opt. Max. in ſummo cacumine rerum omniũ exiſtẽs (quamquã ratio noſtra illud quomodo fiat nõ aſſequitur) ea quæ certos exitus in terra nõ habẽt, certa tamen videt ac definita prænotione. Neq; ea eſt opinio, ſed ſummæ potius ſciẽtiæ nullis terminis incluſa ſimplicitas, de qua Paulus: O altitudo, inquit, diuitiarũ ſapiẽtiæ & ſcientiæ Dei quã incõprehẽſibilia ſunt iudicia eius, et imperueſtigabiles viæ eius, quis enim cognouit ſenſum domini? Si prauũ cor hominis eſt, & tamẽ idẽ inſcrutabile eſt, quomodo profundiſſimas illas diuitias omnipotẽtiæ, omniſciẽtiæ, & oĩm amantiſſimæ bonitatis Dei quis aſſequatur. Vnde & nõ præuidẽtia ſed prouidẽtia poti9 dei eſſe dicitur, ꝙ procul abs reb9 infimis cõſtituta quaſi ab editiſſimo rerũ oĩm faſtigio cuncta proſpiciat. Quid ergo poſtulamus vt neceſſaria fiãt quæ diuino lumine prouidentur, quũ ne homines quidẽ neceſſaria faciãt eſſe quæ videãt ipſi? Vt enim nos tẽporario intuitu, ſic ille æterno oĩa cernit aſpectu & prænotione diuina. quæ tamen rerum naturam proprietatemq; non mutat, nec rerum iudicia confundit, ſed vno ac ſimpliciſsimo ſuæ mentis aſpectu tam neceſſariè quàm non neceſſariè vẽtura dinoſcit; ſicut quom pariter in terra ambulare hominem, & oriri in cœlo Solẽ videmus; quanquã ſit ſimul

vtrunq; conſpectũ, tamen diſcernimus, & hoc naturale ac neceſſarium, illud verò voluntarium iudicamus. Deus ergo præcognoſcit omnia neceſſaria & non neceſſaria, contingentia, cõſulta, fortuita, & volũtaria. Nã Deus fato prouidet ſua fatalia, naturæ ſua naturalia, fortunæ ſua fortuita, & voluntati ſua voluntaria.

Si te vnus adhuc forſitan vrgeat ſcrupulus, & dicas: Quod Deus videt euenturum, non euenire nõ poteſt, quod autem non poteſt non euenire, id ex neceſſitate contingit, ergo quæ Deus prouidet neceſſariò cõtingunt omnia. Fateor, inquit, Boetius, et reſpõdeo duas neceſſitates eſſe; vnã ſimplicẽ abſolutamq́; alterã ex conditione. Abſolutæ neceſſitatis exemplum eſto, neceſſe eſt omnes homines eſſe ratione præditos & corpora viua. Cõditionatæ neceſſitatis exemplũ ſit hoc, vt ſi quiſpiam ambulet, pro tempore quo ambulat, eum ambulare neceſſe eſt, ſed duntaxat ex conditione quantiſper ambulat, nulla enim neceſſitas cogit incedere voluntate & ſponte ſua gradientẽ, quãuis eũ tamen, quom graditur, incedere neceſſarium eſt. Sed tu ô homo quis is qui reſpondeas Deo, & vnde ſcis ô homo quanam prouidentia Deus euentura tibi præcognoſcat, an neceſſitate abſoluta an conditionata? rurſumq́; an aduerſa an proſpera tibi præcognoſcat, neq; enim tu ex Dei prouidẽtia, ſed ex tua cõſcientia bene vel malè anteactæ vitæ iudicaberis. Sed malorum improbitatem hominũ qui in Deum referũt & regerũt criminũ ſuorũ culpã quis coërceat? Queritur in principio primi Odyſſææ apud Homerũ Iuppiter his verbis.

O facinus, mortale genus nos Numina primum
Incuſat, cauſamq́; putat, fontemq́; malorum
Quæ veniunt, ſua ſed pereant ob facta nefanda,
Quom præter fatum ſibi ſponte pericula quærunt.

Atq; hoc idem exemplo Ægiſthi adulteri comprobat, qui etiã à Mercurio Deo præmonitus, tamen ab adulterio ſibi exitiali Clytemneſtræ vxoris Agamemnonis non abſtinuit. Sed finem facio. Hoc ſiquidem dumtaxat docere voluì Chriſtianos è libris diuinis, longè melius quàm ethnici philoſophi ex naturalis ingenij ſui acrimonia hãc quæſtionem diſputaſſe, vt in omni re ambigua ad verbi Dei, ſacræque theologiæ ſtudium atque præſidium, tamquã ad ſacram anchoram confugiamus.

Mantuanum ſiquidem noſtrum plurimæ lectionis virũ hoc ipſum in his tribus de patiẽtia libris, & Dialogo de vita beata comperies factitaſſe, quos tibi mutuæ neceſsitudinis noſtræ, ab ineũte vtriuſque ætate, cauſa nuncupo. Quòd verò dedicandi horum Mantuani voluminum poteſtatem mihi ſumo & vendico, fit quia apud omnes omnium gentiũ mortales lege receptũ eſt, vt filij qui legittimi hæredes ſcribuntur parentum hæreditatem adeant (vt in ſuperiore quadam nuncupatoria memini) quamobrẽ Patris noſtri operũ Tomum hũc Quartum tibi conſecrare libuit. At ſi quis dicat plurimis alijs fratribus noſtris mihi cùm dignitate tum doctrina præſtantibus id iuris potius cedendum fuiſſe, ſrepondeo ita tuliſſe fortunã, vt ad manũ typographus tunc fortè non alium quàm me habuerit, quocirca quom ſuper me ſors cecidit, κληρονομίας poteſtate hunc tibi Tomum inſcribo. Cæterùm ſi quiſquam mihi moleſtus adhuc detractione eſſe pergat ſua, neq; hanc diligentiam noſtrã aliud quã non ferendã temeritatẽ fuiſſe dicat, neq; mihi quidquam cum Mãtuano commune fuiſſe; is ita habeat, quòd veterũ authorũ caſtigata recognitio (per quã vulnera quæ vel à librariis imperitis, vel à grammatiſtis audaculis acceperunt obducuntur, & maculæ eluuntur) facit vt libri tales

rẽnaſ-

renaſcantur quodammodò; nam ſexcentis ferè locis, nō quòd mihi Suffenus eſſe velim, partim melioribus adiutus exēplaribus antiquis, partim ingenio noſtro confirmatus reſtitui tomos hoſce, ita vt iureiurando aſſeuerare audeam quòd non maiore labore Mantuanus hæc ſcripſerit, quā ego reſtituere ſtudui, vt iam eius libri noſtri iā liberi iure adoptionis fiant. Quòd ſi παλιγγενεσιᾳ *quadā noſter iam factus eſt Mantuanus, quid ni fidiſsimorum mihi amicorum tutelæ committam eundem? Præterea ex vetuſto admodū libro manuſcripto, quē Canonicorū Regularium monaſterij Corſendoncani digniſſimus Dominus Prior Iacobus Vervliet è ſua Bibliotheca mihi dedit cōmmodato, deſcriptam à me Virginis Matris apud Lauretum cultæ hiſtoriolā à Mantuano noſtro compoſitam, hactenus arte impreſſoria, nunquam, niſi fallor, euulgatā calcographiæ mandaui & tomo huic adiunxi. Adhæc & inuētu rariſsimū opus, duobus cōſtans libris de laudibus Carmelitarum à Ioanne Trithemio abbate Spanheimenſe cōpoſitum, quartæ huic Mantuani operum ſectioni adiectū curaui. Quom igitur nūc omnibus eatur ad aurum, accipe, conſuleq́; boni hos aureos tres de Patientia præſertim, & vnum de vita beata, libros, à quibus, vt & ab aliis omnibus, ſcabritiē, ſitum, & mendas deterſi, eosq́; ſuo nitori reddidi priſtino. Tandem quia cōtra Criticos defenſionē, quā ipſe ad Ptolomæū fratrem appellat contra Calumniatores epiſtolā, ſcripſit: in qua vocabulorū: quibus vſus eſt farraginē, latinā phraſim nō reſipientiū exponit; neq; Criticos antiquorū ſcriptorū mētē aſſequutos eſſe palàm declarat, libuit & eorum elenchū quendā facere quem & in fine inuenies, & Vocum ac rerum controuerſæ poſitionis indicē appellaui, Vale ſoſpes. Anno CIↃ. CI-LXXVI Ad Kaledas Martias.*

Eiuſdem Laurentij Cupęrii in laudem Mantuani carmen Elegiacum.

Caſtalides ſuauem ſolitæ quæ pangere Muſam,
In praſino bijugi ceſpite montis erant.
Hoc duce Baptiſta meliori carmine ſcandunt
Dulcia Carmeli fonte liquente iuga.
Atq; choro auricomus medium ſe præbet Apollo
Vocali modulo plectra ſonora mouens.
Aptus & hic nobis modus eſt Libethrides aiunt,
Hæc bene dulciſonis cantibus arua fauent,
Carmeli ſe attollit apex, vitreiq; redundant
Fontis aquæ, ſummo vertice & vſq; cadunt.
Quæ Tyrios rigant campos, & florida circum
Rura ſoporifero murmure prætereunt.
Et vicina breui labuntur in æquora curſu
Heic vbi mœnia ſunt ô Ptolemæe tua.
Monte & in hoc Thaſiæ vites, Mareotides albæ
Vitigenum & laticẽ limpida lenit aqua.
Hanc pater Elias, vatum qui maximus, ipſe
Hauſit, & hunc montem ſæpius incoluit.
Impiger heic liquidos ſolitus fontes dare vatis
Eliæ manibus ſæpe Eliſeus erat.

Ne tamen erremus Carmelus viſitur alter,
Quo iacet Auſtrali limite durus Arabs.
Frugifer hic non eſt, neq; dulci commodus vnda
Aonij fontis, velq; Heliconis aqua.
Hocce Caballini deſunt in monte liquores,
Et procul à Tyrio diſsidet ingenio.
Dauidem ferus hic ſpreuit Nabal officioſum,
Qui Orphea cantando vincere ſuetus erat.
Paſtorem paſtor quòd degener oderit almum,
Quid mirum? virtus diſplicet vſq; malis.
Heu quam paſtori pecori quoq; noxius Auſter
Morbidus, & multo ſemper humore grauis.
Nos igitur Tyrium Muſæ ſelegimus aiunt
Carmelum dulci flumine conſpicuum.
Huc huc arma ferenda, huc huc reſonantia & Echo,
Teſtudo, citharæ, barbita, plectra, chelis.
Nec Rhodope tantum, nec dat Parnaſsia rupes,
Quantum Carmeli purior aura, melos.
Mons igitur noſtros inter numerabere montes,
Et tua Parnaſſi gloria maior erit.
Heic doctam pariat ſeriem Baptiſta nepotum,
Inuidus interea craſſa venena voret.

τέλος.

BAPTISTAE MANTVANI CARMELITAE THEOLOGI AD PTOLEMAEVM GONZAGAM VIrum magnificum, equitemque auratum contra detractores Dialogus.

C*Vm inductus calumnijs meorum criticorum magnifice Ptolemaee frater ſuauiſſime diſputatiunculam quandam de vitijs linguæ, quam tibi dedicarem ſcribere ſtatuiſſem, colloquutores feci Bartholomeum Brunatium, & Alexandrum fratrem noſtrum, ambos præclaros iuriſconſultos, & noſtræ cathedralis eccleſiæ canonicos. Hi namq́ ſunt vt ſcis viri integerrimi, & tali nequitia minime inquinati, quod multum ad propoſitum facere videbatur. Qui enim ſcelus aliquod volunt deteſtari, in primis oportet eos ab illo eſſe liberos ne peccatum condemnando videātur ſemetipſos condemnare, & ne in eos dicatur illud Horatij.*

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis.
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum?

Quod eſt ſimile illi euangelico. Feſtucam in oculo fratris tui vides: trabem autem, quæ in oculo tuo eſt, non conſideras. Addendum etiam, quod auditores in huiuſmodi dialogis, diſputantium maieſtas reddit attentos, dum putatur id leue eſſe non poſſe, de quo ratiocinentur tales viri: adhibetur etiam eis fides maior, ſeruaturq́ illud quod, teſte Cicerone, in libris de officijs à Græcis πρέπον, Latinis decorum appellatur: cuius magna poëtis ſolet eſſe cura. Si Leander vel Paris, aut alius quiſpiam ex eorũ numero, qui Venereis deliramentis ſunt famoſi ad defenſionem pudicitiæ induceretur, & ad perorandum contra laſciuiam, tota ſpectan-

rium ſcæna rideret. & licet accommodate ſciteq́ diceret, nulla tamē verbis eſſet auctoritas. Nam vt Auguſtinus inquit, omni ornatu orationis maius pondus habet vita dicētis. Recte igitur ſupradictis viris datur hoc munus vt de rebus grauibus viri graues loquantur. & veri philoſophi pro virtute contra vitia bellū gerant. Ipſos igitur audies, & animum tuum dum principi tuo vigilanter inſeruis multa negotiorum mole laborantē correſpondētium viciſſitudine, & multipliciū ſentētiarum varietate tāquā cuiuſdam viridarij vel picturæ amœnitate recreabis. Aliū quoq́ prouentū ex hoc literario prædiolo potes percipere. Cū enim quæ nam ſit detractionis natura perſpexeris, & quantum veneni poſſit exſpuere in eos præſertim, qui ſingulariter ſicut tu apud reges & principes honorantur cognoſces, ab ea tamquam a peſte mortifera tibi cauendum, & ſemper ac vbiq́ circunſpiciendum, ne viuendo in ſecuritate, quam iuſtitiæ conſcientia parere conſueuit, eius inſidijs inuoluaris. & licet hoc munuſculum tuis in me meritis, & meo in te amori non reſpondeat, benigne tamen debes accipere. Nam ſi quid minus habet, hic paruus effectus, ſupplere laborabit grandis affectus.

Quid agis ô Brunati? immo quid pateris? Videor enim videre, & vultus eſt index, te animo, vt ſolebas, nōn eſſe tranquillo: quo fit, vt exiſtimem vel aduerſi aliquid te incurriſſe, vel ſic tibi videri. Sæpe numero namq́ vel influxu cæli, vt aiunt aſtronomi, vel atræ bilis redundantia vt medici prædicant: vel dæmonum opera, vt ferunt theologi, quædam nobis incūbit obſcuritas animos ita grauās. vt cauſam neſciētes plurimū cōtriſtemur, Sæpe quoq́ vigilātes ſomniamus dū quædā imaginamur dura et aſpera, quæ curis importuniſſimis nos inuoluūt. quo fit vt credā eis quæ de inſania Oreſtis, de illuſione Aiacis, de furore Herculis memoratūrà priſcis BR. Ita eſt profecto, ita eſt AL. Et nautā maris, & animū corporis, & hominū mundi huius tædia ſentire, inquietudinē ferre, perpeti onera ærūnaſq́ neceſſe eſt; nec Iudicio meo ſenten-

ſentētia Stoicorum illa probanda eſt,quæ negat ſapiētē perturbari. tanta enim beatitas,non eſt huius patriæ,non eſt huius vitæ: De conſtanti quidem viro dixit Horatius

Si fractus illabatur orbis

Impauidum ferient ruinæ.

Dictu id facile:factu impoſſiblie. Peripatetici atq; Academici naturæ magis memores mihi vidētur rectius ſenſiſſe:cōcedūt nāq; eos qui ſunt in felicitate cōſtituti,poſſe animo cōſternari de gradu deijci,in miſerias pelli:poſſe etiā immo & debere, dū felices ſunt, multa metuere,puta infamiā, dedecus, opprobria:quæ qui timet probus:qui nō timet impudēs,ſtupidus,& inſanus. AL. Aiūt Stoici,Fortitudinē eſſe virtutē pro æquitate,& honeſtate decertatē: tu vero videris ſegnibus faucre,qui tam meticuloſam facis virtutem. B R. Non faueo ſegnibus ô Alexander: ſed nolo virtuti tantum tribuere,vt eam dicam poſſe nos innouare, & in aliam naturā tranſmutare. Omnium naturarū certi ſunt limites quos præterire nō difficile ſolū eſt,ſed ſcilicet impoſſibile. Admonēt nos ita eſſe quæ Græci poetæ de Phaethontis curru,de Icari volatu, de Gigantū bello fabulātur: per hæc.n.datur intelligi verū illud eſſe,quod vulgo dicitur

Quod natura negat nemo feliciter audet.

Homo eſt animal rationale quidem: ſcilicet affectui perturbationiq; ſubiectū.hoc virtus non tollit:ſed moderatur & corrigit. Similis eſt virtus natandi peritiæ, quæ facit non quidem ſi in aquam cecideris, ne balneeris:ſed ne ſubmergaris. Qui fortiter agendi conſuetudinem habet, ſic eſt per virtutem inſtitutus, vt quāuis timeat,timori nō cedat: ſed honeſtatē ſeruet, rationi pareat, & vitæ pietatē anteponat,&,vt quod ſentio paucis aperiā, perturbatio cū rationē anteit,mala eſt:bona cū ſequitur. Scis de Chriſto cū ad Laſari ſepulcrū perueniſſet eē ſcriptū,quod turbauit ſemetipſū:fuit ille motus quidē regularis quia nō rōem appetitus, ſed ratio appetitū antevenit,et ad recte dolēdū prouocauit. Recte

 inquam

inquam dolendum, nam calamitatibus amicorum ratio vult impendi querelas, mœrorem, commiſerationem. Cum vero nos turbamur, ſemper vel plerunq; primus in appetitu tamquam in parte plebeia, & minus circumſpecta fit tumultus, & inde in rationem deriuatus, facit & ipſam mentem ineptire. Perturbationem ergo non damnamus: ſed hyſteron proteron, hoc eſt, poſtremum, primum fieri vetamus. Quod vero de viris fortibus, vt de Hercule, de Theſeo, de Achille, de AEnea ſolet vulgo dici, quod periculis non cedebant, & ſine metu pugnam inuadebant: non ſic accipiendum, vt credamus eos nihil intus paſſos. Inquit enim Hieronymus: Impoſsible eſt in ſenſum hominis non irruere motum medullarum: calorem non ſentire. ille laudatur: ille prædicatur. beatus qui ſtatim vt cœperit cogitare, interficit cogitatus. Vincendus ergo primum eſt affectus, qui eſt hoſtis intrinſecus, pauor infrenandus, ſedandus appetitus, ratione mox libera contra hoſtem extrinſecum fortiter dimicandum: quo fit vt pugili recte legittimeq; certanti, duplex, ſi vicerit, corona ſit debita: vna de interiore, altera de exteriore hoſte profligato. Vnde dicit ſcriptura: Meliorem eſſe patientem viro forti, & qui animo dominatur ſuo, expugnatore vrbium. Meminiſti ô Alexander, meminiſti viri eius de quo in vitis patrum toties legimus, quod cum eſſet matrem iam vetulam, & rugis aratam trans flumen laturus, ne corpus muliebre contrectaret, inuoluit manus pallio, & tali antidoto contra id venenum ſe muniuit AL. Memini ô Brunati, & pro certo fatendum eſt, vim concupiſcibilem ſemper metuendam. quippe quæ peruerſæ ſit naturæ, legum rationiſq; inimica, fomes intemperantiæ, fons omnis nequitiæ, & omnium deniq; malorum incentiuum. Id Iacobus apoſtolus luculenter oſtendit cum inquit: Vnuſquiſq; tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus, & illectus. Audi etiam Paulum melius quam Stoici de homine ſentientem. Video inquit aliam legem in membris meis, legi mentis meæ repugnantem.

tem. B R. *Quod ergo ô Alexander de purgatorijs. & de purgati animi virtutibus tradidere philoſophi. Quod, ſcilicet illæ cum affe ctibus pugnent, & iſtæ victis perturbationibus ſine moleſtia degãt ſimile deliramentis reputarim: audierant fortaſſe dum diſciplinæ gratia vagarentur, & AEgyptum peragrarẽt, vbi olim Moſes & Abraam reliquerant veritatis quædam veſtigia, nonnihil de ſtatu innocentiæ, de vi naturæ integræ, nec dum per peccatum deprauatæ: & id male intellectum pigmento Græcitatis liniuerunt. Dum enim quæ Moſes tradidit ſubfurati ſtudent. corticis nitore delectati quæ intus laterent non viderunt. De naturæ integritate dicebantur, quæ de omni ſtatu dixit Zeno. Si Adam in innocentia perſtitiſſet, nec perſuaſori malo conſenſiſſet, vt eſt theologorum communis opinio, ratio principatum tenuiſſet. principatum inquam non democraticum, qualis eſt Genuenſium: nõ ariſtocraticũ, qualis eſt Venetorũ: ſed deſpoticũ ac monarchicũ qualis eſt regũ ac Imperatorũ. Imperaſſet ratio, paruiſſet appetitus. ſempiterna ſeruitute cõpeditus At natura vitiata per peccatũ ſolutæ ſunt induciæ, ſenſui tergiuerſandi data licẽtia, viriũ animæ regnũ perturbatũ, & æterna inter eas orta diſcordia. Putauerunt ergo philoſophi rebellionis cauſam neſcientes, poſſe nos in ſtatum innocentiæ, ſi tamen debet ſtatus appellari, in quo tam paucis horis homo permanſerit, virtutis beneficio reuocari: ſed longe aliter ſeſe res habet. Quid enim ſibi vult ô Alexander paradiſi portæ cuſtos adhibitus, qui volentes ingredi ſubmoueret? Heic nimirum datur intelligi, non poſſe in ſtatum illum nos reuerti. Dominus noſter Ieſus Chriſtus vir mente & corpore conſummatiſsimus, cum mercantes in templo flagellauit, cum numulariorũ æs euertit, ita commotus eſt: cum miſertus legitur ſuper turbam cum fleuit Lazarum quatriduanum, miſericordiæ affectum ipſe tulit. Quid dicendum eſt de illo loco: Cœpit contriſtari, & mæſtus eſſe. Item de illo: Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortem: et de illo item, vbi dicitur præ agonia ſudaſſe ſanguinem. Nõne videntur*

lentius reſpondere. A Peripateticis definitur virtus, quod ſit medio critas non indiuiſibilis. ſed ſpacioſa, & late porrecta, vt non ſit neceſſe in puncto conſiſtere, hoc eſt, vno tãtum modo bene agere: Et mediocritati huic terminãdæ præfecit Ariſtoteles ſapientẽ: cuius ſit definire vbi nam ſit medium, & an actio moralis diſcedat ab eo. Sed tam varia ſunt eorum iudicia qui ſapientes & ſunt & habentur, vt ab ipſis quoque de huiuſmodi è medio contendatur. Qui enim natura eſt ſeuerus vt Cato, in Coniuratione deprehenſos vult occidi: qui vero humanior eſt, vt Cæſar dictator, vult relegari, & in ſtatuendo medio diſcordatur: Et quidem vt Horatius inquit.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines.
Quos vltra citraq́; nequit conſiſtere rectum.

Fines iſtos eſſe facile cõcluditur: ſed eos ſine errore diſquirere, verbis explicare, non plane eſt facile: facto autem conſequi difficillimum. Quærunt pictores ac geometræ, vtrum difficilius manus ne dexteritate perfectum ſemel circulum deſcribere, vel in circulo cẽtrum ſubito inuenire. ſed id vt cũq́; ſit, hoc certe confeſſum eſt, arduã rẽ eſſe medium in virtute conſpicari. prope enim infinitorũ habenda eſt ratio, puta perſonarum, rerum, temporum, locorum, caſuum præſentium ac futurorum, habitudinis corporum, & conſuetudinum, & ceterorum, quæ, quia connumerare nimis eſt longum, conſulto prætereo, & ad interrogationem tuam me conuerto. Videor igitur, vt tibi reſpondeam, in perferẽdis aduerſitatibus vel mediocritatem ſeruare, vel certe ab ea non longe diſcedere. Hæc mea ſententia, verùm, quia mea eſt, ſuſpecta mihi eſt. Te autem modo nactus, de cuius ſapientia certiores ſumus, æque mihi gratulor, ac ſi de auri dubitans bonitate forte fortuna indicem reperiſſem. Narrabo igitur tibi vt æquiſſimo iudici aduerſitatem meã, & quomodo eam ferã. In te namq́; tria illa conſpicio, quæ Plato in Gorgia bonum obiurgatorẽ vult habere. ſcilicet, vt obiurgandũ cognoſcat, amet, & audiat.

Audies igitur me patienter, & vbi ex re eſſe iudicabis, arbitratu tuo me interpellabis. Perturbationis meæ cauſa eſt quædam calumnia grauis, & ſontica contra vnum ex meis neceſſarijs ſic fabrefacta, ſic concinnata, vt accipi a pleriſq; poſsit pro vera. Scis falſariorum mores. adulterinas merces ſic expoliunt, ita interpolant & mangoniſant, vt ipſi etiam in diſcernendis eis fallantur artifices. A L. Probe inquis o Brunati. duæ namq; ſunt, vt Auguſtinus inquit, matres erroris: coniunctio ſcilicet, & ſimilitudo. vbi plura ſic coniunguntur, vt non diſcernatur facile cōmiſſura, vnum pro alio ſæpe ſe ingerit, & præſtigium facit: deprehēdimus id in Romanis ſtructuris: vbi duo lapides ſic copulātur, vt quia iūctura viſu nō cernitur, ſit opus ſenſu tactus. Hinc natū vt ſcis, Quod ad vnguem dicitur, tractum a marmorarijs, qui vnguibus commiſſuram explorabant. hæc de coniunctione ſic dixerim. De ſimilitudine vero apud Tranquillū legimus, iuuenē quendam Gallum oris lineamentis ac toto corporis filo fuiſſe Auguſto vſque adeo ſimilem, vt ſenatores quoq; deluſerit. Tranſit & ad virtutes iſta deceptio: habet enim, teſte Platone in Gorgia, vitium æmulationem cum virtute. Imitatur audacia fortitudinem: crudelitas iuſtitiam: puſillanimitas modeſtiam: adulatio amicitiā: auaritia parcimoniam: calliditas prudentiam. Quo fit, vt qui ad iudicandum ſunt procliues, facile prolabantur, ſepius eludantur. Et hic principū omnium cōmunis eſt morbus. nimis enim auide, nimis incaute audiunt delatores, & cum arces & caſtella diligenter cuſtodiāt, aures incuſtoditas ſēper habēt. Apelles ille pictor tā illuſtris falſo accuſatus eſt a diſcipulo Antiphilo apud Ptolemæū regem AEgypti, quod Tyriæ defectionis conſcius fuiſſet, eo enim tempore Tyrus defecerat. continuo rex credulus habens pro cōperta veritate mendacium, cepit atrius furere, & minis ac contumelijs Apellem inceſſere, & niſi quidam ex coniuratis eum expurgaſſet, erat propediem capite plectendus. Poſtquam autem fraus innotuit, erubuiſſe rex dicitur, & pro illatis cōtumelijs cētū talentis

Apellem

Apellem donauit, eiq́ Antiphilum delatorem in perpetuum ſeruum mancipauit. B R. *Ptolemæus in principio pueriliter, in fine vero ſe geſſit regaliter, confeſſus ingenue culpam ſuam, & mærentem amicum benigne conſolatus. ſed pleriq́ non ita agunt. nã ſi paulo poſt falſitatem deprehẽderint, credulitatis incautæ pudore confuſi, nec intueri audent reum, nec affari.* A L. *Apelles imitatus ſuum periculum, vt tradidit Lucianus auctor perlepidus pinxit calumniam. pictura vero erat huiuſmodi. Vir ſedebat admodum auritus, Midæq́ perſimilis: quem poetæ ferunt auriculas aſininas habuiſſe. hic accedenti calumniæ porrigebat manũ, aſtabantq́ ei duæ mulieres, Ignorantia, & Suſpicio: e regione vero ad iudicem ſtabat Calumnia forma peregregia, ſed iram & indignationem præ ſe ferens, dexteraq́ iuuenem trahens manibus eleuatis eiulantem. Calumniam præcedebat Liuor pallidulus, de fecti ſenis gerẽs effigiem, ſimiliſq́ homini, qui fuiſſet longo morbo afflictatus. ſequebãtur Calumniam duæ pediſſequæ pulcritudine adulantes, & circa eius ornatum ſatagentes: vni nomen Fraus alteri Inſidiæ. ſequebatur & mulier veſte impluuiata ac lacera, flens vbertim, & multum ſe macerans: & hanc eſſe volebat pœnitentiam: quæ venientem Veritatem proſpiciens, pudore deperibat. & talis Apellis erat pictura: ex qua Lucianus Calumniæ diffinitionem ſic colligit. Calumnia eſt reum abſentem latens & ſine contradictione credita accuſatio.* B R. *Probè Lucianus, cuius cum eſſem iunior, & Græcæ litteraturæ operam impenderem, lectione perfruebar.* A L. *Putaui aliquando falſum eſſe quod legeram iuuenis apud* Hieronymum: *Impoſſibile ſcilicet eſſe ſine morſu hominum vitæ præſentis tranſire curriculum: & ad bonam famam ſufficere putabam innocentiam, ſecurus viuebam, & teſtimonio conſcientiæ ac præſidio iuſtitiæ fidens, nihil à male dictis metuebam. mirabar cum* Hieronymum *legebam appellare detractores canes ſuos, & eorũ latratibus per ſingula opaſcula reddere. At, vbi experimẽto didici veriſſimũ id eſſe quod ſine ex*

Videtur ergo ex vniuerſa natura lis hæc exorta. Si ergo à natura ſic affecti ſumus, vt ſemper diſceptemus, nec remedium inueniri morbo iſti, neque culpa imputari vlla poteſt. quod enim eſt a natura neque immutatur, neque imputatur. Naſcitur & aliud ex hoc incommodum, quod videliter natura rerũ omnium parens, & magis tra, quaſi cæcutiẽs, & quid agat ignara, videatur ſeipſam deſtructũ ire nam ſi rebus a ſe progenitis indidit iſtud virus, vt inuicem digladiẽtur ſeſeq́ deſtruãt, quomodo non proprium quærit interitum? Nec perſiſterem in hac quæſtione, ſi a propoſito eſſet aliena: ſed rei, de qua loquimur, ſic eſt nexa, vt illam conſiderãti iſta ſe offerat. Quis ergo non miretur in mutuũ interitũ nos eſſe ita pronos, itaq́ præcipites, vt nũquã ceſſemus aut verbo aut facto colluctari? neque id diuerſarũ gentiũ eſt vitiũ, vt longinquitatem in cauſa eſſet dicas. in eadẽ vrbe vel oppido, in eadẽ gente, in eiſdẽ ædibus, intra eoſdẽ parietes regnat hæc peſtis. Taceo Syllas & Marios, Catilinas & Graccos: Cæſares et Pompeios, Cicerones & Antonios: quos, quod eſſent Allophyli, reſpõdere quis poſſet gratia deſtitutos. Venio ad ſacras litteras: in eodem Rebeccæ vtero duo infantuli nondum in lucem editi decertaſſe leguntur, vt ad id, quod diximus, intra eoſdem parietes, ſuperaddi poſſit, & in eodem vtero regnare hanc belluam, Duo primi fratres tanto ſe odio perſequebantur, tanto inuidiæ zelo laborabant, vt maior nequiuerit à minoris excidio temperare. Filij Iacob tanto in Ioſeph ſtomacho exarſerunt, vt omnes demto vno in eius mortem conſpirarint, & ne ſit inter eos quiſquam innocens, ipſe quoque qui diſſenſit in mortẽ, conſiliũ dedit de venditione. Ambiuit Abſalon regnũ paternũ, & vſq́ adeo inſaniuit, vt Dauid diſcedere, & ſalutem quærere fuga coactus ſit. BR. Tu more oratorio ſermonẽ ampliaſti per naturas rerũ, per hiſtorias antiquorũ circũ actus, & enthymematibus ac exemplis argumentans: me vero opus eſt loqui Laconice, & dialecticorum more paucis agere. Conditurus mundum

Deus,

vocant philoſophi, quæ ſub eodē genere maxime diſtant: vt dulce, & amarum ſub ſapore: album & nigrum ſub colore: & ſimiliter ſub ſono acutum & graue: concordes tamen canunt, quod ſymphoniæ, hoc eſt, conſonātiæ nomē oſtēdit. Cæli ergo partes ſeu ſint animatæ, ſicut homo, ſeu habeant animas ſibi aſsiſtētes, vt nauis habet nautas, nō ſibi aduerſantur, ſed vnanimi cōſenſu cūcta pertractant. In inferioribus vero naturis in homine quoq́ regnat diſcordia, in alijs ſine culpa, in hoīe cū culpa quod illa naturæ neceſſitate ferantur: homo volūtatis libertate fungatur, Et ad id quod dicebas naturam eſſe cæcam, vt pote quæ per cōtrarietatē naturarum procuraſſe videatur ſuum interitum, reſponderi poteſt, rerum ſpecies à Deo procreatas accepiſſe, ab eo talem inſtinctum ſibi controuerſandi, ſeſeq́ corrumpendi, quia nolebat eas ſemper ſubſiſtere: cum vero ſubiungebas, quod ſi natura genuit nos tales, vt colluctari ſemper ſtudeamus, non debere imputari ad peccatum, quod nobis naturaliter eſt inſitum, ſciebas credo poſſe reſponderi, duplicem in nobis eſſe naturam, vnam conmunem nobis & brutis: alteram quæ Dei gerat imaginē. De prima dixit Moſes ſenſus & cogitatio cordis humani prona eſt ad malū, & ſi ſola eſſet, ſoluta lege eſſent, neq́ peccaret. Ait enim Paulus ſe peccatum neſcire, niſi per legem. ſed quia eſt coniuncta, & ſub ſecundæ poteſtate conſtituta, ſicut Agar ſub Sara, ſi quid ea ſuadente per nos peccatur, nobis imputatur. De Iacob & Eſau quod in matris vtero colluctarint, hoc ſolum dicendum eſt colluctationem illam a natura non fluxiſſe: ſed a Dei voluntate futuram diſcordiam ſic ſignificante. & de his pro captu meo ſatis multa. Sed caue mi Alexander, ne in tales Symplegades me deinceps mittas. breui cymba nauigo. tantillæ naniculæ habenda eſt ratio. A L. Apte in Chriſto venerande mi Brunati reſpondiſti, nodos omnes luculenter exſoluiſti, & niſi tua ſingularis prudentia fuiſſet antea ſatis mihi perſpecta, tā perplexis queſtionibus te nō vexaſſē. Procedamus ergo niſi moleſtum eſt. B R. Moleſtum ne dixeris, quod

ab

quem gradum habeant inter humana bona diſquiramus. Et quidem dicunt philoſophi triplex eſſe bonũ, animi, corporis, atque fortunæ. Animi, vt virtus: corporis, vt ſanitas: fortunæ, vt diuitiæ. Et ipſa hæc tria, de quibus eſt ſermo. de amicitia tamen dubitatur, de quo mox infra: & hæc proculdubio tanti apud multos æſtimantur, vt ea diuitijs, opibus, potentiæ, immo & ipſi vitæ ſæpius anteponat. De Amicicia dicit Ariſtoteles, ſine amicis nullus eligeret viuere, etiam ſi cuncta poſsideat bona. Idem dicit, Honorem optimum eſſe, quod Dis perſoluatur. De fama circumfertur illa iam paſsim vulgata ſentencia, Melior eſt bonum nomen, quam diuitiæ multæ. Sunt qui inter hæc tria præferũt honorẽ: ſunt qui famam: ſunt qui amicitiam. Qui præferunt amicitiam, dicunt eã ſuo pulcherrimo ſinu rõem omnẽ bonitatis amplecti. nam ſi voluptatem quæris, quid iucundius amico? honeſtatem, quid diuinius? ſi vtilitatẽ, quid cõmodius? Trin enim genera ſunt bonorũ: honeſtum, vtile, & delectabile. Et extra hæc tria, nulla eſt bonitas, quæ omnia amicitia videtur includere. Nonne deſerta eſt vita hominis: nullius amicitiæ fulta præſidio? Criſpus Salluſtius de ea ſic inquit: Idem velle, & idem nolle ea demũ firma eſt amicicia, vt Ciceroni placet, Eſt humanarum, diuinarumq; rerum cum beniuolentia & charitate conſenſio. Pythagoras vero dixit eam eſſe vnam animam in duobus corporibus: Quo dicto vir ſapiens innuere voluit Amiciciam eſſe mutuum amoris in vnius fidei integritate conſenſum. Scythæ populi natura immanes, vt refert Lucianus, Amiciciam cunctis bonis anteponunt, & qui duos treſue amicos fideles habuiſſet, pluris apud eos æſtimabatur, quam qui immenſas opes & regnum poſſediſſet. Nullum certe eſt præſentius in aduerſis auxilium: nullum dulcius in proſperis ſolatium: Nullum humanæ ſocietatis fidelius vinculum. Quapropter non dubitant aliqui conſanguinitati præferre amiciciam: quod conſanguinitas caſu contingit, & eſt fortuita, & ex ea tolli poteſt beniuolentia:

tos reddit. Citant etiam Ariſtotelem in libro Ethicorum ſic dicentem. Honor eſt præmium virtutis. Et ibidem, Virtuti omnino perfectæ numquam ſatis dignus honos exhiberi poſſet: Veruntamen accipiet, quoniam meliora exhiberi non poſſunt. hoc profecto dicto viſus eſt honorem cunctis fortunæ bonis prætuliſſe. cum dixit, virtuti nullum maius præmium dari poſſe, prætulit diuitijs, famæ antepoſuit. dixit inſuper ex omnibus humanis bonis hominis honorem præælectum, tãquam quid præſtãtiſſimum, quod Diis daretur. Semper etiam apud mortales vixit hæc opinio, quod omnium præmiorum honor ſit maximum. Hinc orta ſunt apud Græcos ſacra certamina, Olympicum in Arcadia in honorem Pelopis ab Hercule inſtitutum, quod erat gymnicum & equeſtre: Pythium Appollini ſacrum, ob ſerpentem occiſum: Iſthmium Neptuno a Theſeo dedicatum: Nemæeum ob Herculis memoriam, qui leonem illic interfecit. Hinc triumphandi mos eſt natus, & primum, vt aiunt, a Baccho inchoatus, & poſtmodum a Carthaginenſibus & Romanis obſeruatus: hinc proceſſit ouatio, qui minor triumphus dici poteſt: hinc coronarum decus inuentum, triumphalis, muralis, caſtrenſis, naualis: adde obſidionalem, quam Plinius cunctis anteponit; & dabatur ei duci, qui aliquos obſidione liberaſſet: adde & ciuicam militum virtutis inſigne clariſſimum, quæ erat ex quercu Ioui conſecrata: his adiunge roſtratas, vallares. gemmatas, & ſpiceas. Conſuetudinem autem coronas donandi, ciueſq́ coronandi, primi Athenienſes inuenerũt Vberrimo hoc honore virtutis alimento Periclem decorantes: hinc fluxerunt ſtatuæ, & ſimulacra, quæ dicitur Prometheus inueniſſe. Ferunt autem Athenienſes primum ſtatuas poſuiſſe Harmodito, & Ariſtogito tyrannicidis. Taceo pyramides, memoriæ regum in AEgypto conſtructas apud Memphim, & in tantam porrectas altitudinem, vt mirarentur homines illuc vſque cæmenta ſubuehi potuiſſe. Taceo ſepulcrorum miranda ornamenta, vt Mauſoli in Caria, & Adriani Romæ. Taceo coloſſos, prætereo obeliſcos, qui ſunt trabes marmoreæ, in Heliopoli vrbe

dubitabit auri reſpondere? Aurum namque maiori eſt vſui, magiſq́ neceſſarium, & in eius amiſsione maius infertur nobis detrimentũ, Quanto autẽ proximus plus læditur, tanto peccatũ grauius ſequitur. Quando ergo de peccati grauitate diſſeritur, non quod eſt nobilius, vel natura melius: ſed, quod eſt vtlius, aduertendum. Hac igitur permotus ratione quidquid alij dixerint, iudico detractionẽ contumeliæ in malicia præponendam, & peiorem cõtumelioſo detractorẽ. Accedit ad hoc, quod contumeliæ adhibetur fides infirmior. Contumelioſus enim feruore iracũdiæ calefactus (fit enim ab iracundia contumelia) nõ diſsimulata pertubatione, prorumpi in verba admodum atrocia, & quanto ſe inimicum fatetur apertius, tanto minus infert nocumentum. occludit enim credulitati viam. nã credi minus ſinitur quod ex impetu erumpere, & non ex iudicio procedere iudicatur. At detractor et ſuſurro ſimulata amicitia, mentito ſupercilio, vultu cõpoſito, geſtu accõmodato, exſpectata, & interdũ etiã facta occaſione, capta opportunitate, clã, & per inſidias ad nocendũ venit: inuitũ ſe iurat id munus aſſumere, ſe detractores exhorrere, neſcire ſe maledicis credere: nec ſe vmquã crediturũ ea fuiſſe, niſi vidiſſet: temere aſſentiri noluiſſe, bene de eo hoĩe ſemper ſenſiſſe, ſæpius delatorem increpaſſe: famã, quoad honeſte potuerit, defendiſſe: diu ac multũ ſe cogitaſſe ea ne diuulgare an occultare præſtaret: cõſuluiſſe ſe religioſos viros, quos ſciret cõſciẽtiæ eſſe mũdiſsimæ, fideiq́ perſpectæ, et demũ, poſtquã cõpererit id publico et priuato bono cõducere, vix adduci potuiſſe, vt cõtra cõſuetudinẽ ac naturã ſuã tã noxiũ, tã indignũ, tã nefariũ ſcelus, tãquã ſerpẽtẽ tortuoſũe ſuis latebris traxiſſe in apertũ. adhibet ſuſpiria, lacrymas adiũgit, cœlũ ſuſpicit, Deum teſtatur, allegat cõſciẽtiam: ſuã accuſat ſimplicitatem, quod ante nõ aduerterit: tarditatẽ ſuã dãnat, quod monẽtibus nõ crediderit, ſe nãq́ præmonitũ dicit à multis, interdũ indignabũdus in deteſtationẽ ſceleris ĩſurgit, deteſtatur, & ĩſpuit: ſcelus ſe odiſſe nõ perſonã iurat: mirari ſe dicit hoĩs aſtutiã quod culpã ſuã tã diu obtexerit: audaciã, quod tãtũ ſcelus auſus ſit: demẽtiã, quod occultãdum

 ſperarit, Cũ Chriſtus

triſtitia vultu redarguat, & ſe vitium illud faſtidire ſignificet, venenum non recipit, & a mortifero anhelitu ſe defendit. Modi aũt quibus calũniator, ſuſurro, & detractor ſolẽt vti, ſunt pene infiniti: eos tamẽ theologi in cõpẽdiũ hoc adducunt. Aiunt namq́ dupliciter iſta exerceri: directe, & oblique: Directe quadrupliciter: cum falſum alicui crimen imponitur: cum verum eſt crimẽ, ſed exaggeratur: cum boni quippiam, quia negari non poteſt, confirmatur. ſed prauo id animo, ac peruerſa intentione factum dicitur: cum occultum peccatum, verbo, ſcripto, nutibus, ſignis, cantilenis etiam aſtute compoſitis aperitur: vt de Dato Atellanarũ hiſtrione refert Tranquillus: qui cum fabule Græcæ verba cantaret, vale pater, vale mater, in Neronem verſus more actoris bibentem, & natantem repræſentauit: Neronem ſcilicet notans quod patrem Claudium veneno epoto, & matrem Agripinam machinoſo nauigio perdidiſſet. propter quod hiſtrionem ſubmouit Italia. Si ſcriptis vtatur, libelli ſunt famoſi, contra quos leges acriter vt dicemus, inuehuntur. Oblique vero dupliciter: vel bonum quod ineſt ineſſe negando: vel ſilentio prætereundo, quando ſeſe offert dicendi occaſio. Sunt etiam quidam qui, ne inuidere videantur, laudant quidem proximum, ſed exiliter ac frigide, & quæ in laudẽ dicũtur, videtur mẽdicare. Laudis hæc tẽuitas eo magis nocet quanto ficta amicitia magis perſuadet. eſt etiam in plerisq́ Sinonis aſtutia: qui ſpargunt voces in vulgum ambiguas, et qui nõ accuſant. ſed ſuſpectõ. Sũt quoque qui clã vituperẽt, quos paulo ante palam laudauerant: hi ſimiles ſunt medicis qui medere ſimulant & occidunt. Et hi ſunt, vt arbitor, quos Iohannes Baptiſta genimina viperarum appellauit: & de quibus Chriſtus dixit. Vos ex parte diabolo eſtis: & ad quos Paulus clamabat, Qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt. Venit ad hanc palæſtrã etiam ironia, venit antiphraſis. Ironia cum a ſuo faciunt ſenſu in ſenſum contrarium torquetur oratio: vt apud Virgilium:

Egregiam vero laudem, & ſpolia ampla refertis:
Tuq́ puerq́ tuus, magnum & memorabile nomen.

Antiphraſis vero, cũ pro vno verbo ponitur in deriſum eius oppoſitũ: vt pro Gigãte ponitur pumilio: candidus pro nigro: ſapiẽs pro ſtul. o. Venit & cauillatio, quam Iureconſulti ſolent pro calũnia vſurpare. Eſt autẽ cauillatio ſubdola ratio, quãdo ſcilicet cõſcij falſitatis mendaciũ ad victoriã cõcinnamus. Sed Cicero in libro de officijs cauillationẽ videtur accipere pro ſpecie quadã facetiarũ, non multũ a dicacitate diſsidentium. Venit & ſcõma, quod tamen eſt cauillũ, & a Macrobio morſus appellatur. Venit & loedoria, quæ eſt conuicium, & nonnumquam vrbanitas irritante nequitia non conditur ſale, ſed exacerbatur veneno & felle. It enim aliquando ſermo perſonatus, & ſub canina pelle lupus abſconditur. Addamus his & fraudem pellacis Vlyſsi, bello Troiano cum frumentandi gratia nauigaſſet in Thraciam, vacuuſq; rediiſſet: mox Palamedes eodem profectus maximam annonæ copiam aduexit. hoc tanto ſucceſſu contriſtatus Vlyſſes liuore contabuit, & gloriæ Palamedis tetendit inſidias, Sed quid inquã gloriæ tetendit & vitæ: vt conatu vno cuncta dirueret. ſubornato enim Palamedis ſeruo, magnũ auri põdus ſub eius tabernaculo ſepeliuit: mox literas finxit, quibus ſcribebatur, Palamedẽ cũ Priamo de prodendis Græcis fœdus iniiſſe, eumq; à Priamo iam pecuniam ingentem recepiſſe. Quid plura? Procurante Vlyſſe ſcelerũ fabricatore, miſsi exploratores aurum inueniũt, & ſic habetur fides delatori, fama in vulgus miſſa ſubito fit concurſus, & innocens Palamedes a tumultuantibus turbis lapidatur. O infelix conditio vitæ mortalis, quando virtus & innocentia talibus figmentis eſt ſuppoſita. Iã pudet heic viuere vbi eſt calũniandi tanta licentia vbi tãtũ detractio exercet imperiũ, nulla ſit probitas tã ſolida, vt nulla relligio tã ſincera, quæ poſsit in terris habitare ſecura. Trahũt & proſopopœias in hanc militiã: trahũt & periphraſes, cum videlicet ſuppreſsis perſonarũ nominibus eas circumſcribũt. Sũt qui nomine alicuius quaſi per linguæ lapſum expreſſo digito os cõprimant, & more pœnitentium pectus tundant. Adhibẽt & alias diaſyrticas fraudes, vt ea fuit acclamatio cõtra Neronẽ a populo facta

lo facta. Tu facies Auguſte: de qua legimus apud Tranquillũ. Nã cum legeretur in ſenatu eius oratio contra Iulium Vindicem, prouentum eſt ad particulã illã orationis in qua dicabatur daturos pœnas ſceleratos, ac breui dignum exitum facturos: acclamatum eſt ab vniuerſis: Tu facies Auguſte. Ipſi quidem acclamantes videbantur dicere, Tu facies Auguſte, vt dignum exitum faciant ſcelerati: ſed volebant intelligi, Tu facies Auguſte tuis facinoribus exitũ cõdignũ. Non pigeat his addere, quod recitatur a Trãquillo de Auguſto: nam cum in ſacris Deæ Cybeles gallus quidam eius Deæ ſacerdos euiratus aptè tympanizaſſet, verſus ille galliambus ab incerto auctore fuit prolatus:

Vides ne, vt cinædus iſte orbem digito temperat?

Viſus eſt ille, qui protulit, de ſacerdote loqui orbẽ, id eſt, tympanũ digito tẽperante: qui quod erat euiratus, & mollis, cinædus dici poterat: ſed intelligi volebat de Auguſto, quem cinædum vocabat orbem, id eſt, mundum digito, id eſt, arbitrio facile gubernantem. Addam & aliud chroma rhetoricum, quam occupationem dicunt grammatici, cum videlicet aiunt ſe tacere quod maximè audiri ſciriq; cupiunt: vt, Taceo eius auaritiam, ambitionem, ſuperbiam: de gula & luxuria verba non facio. His & alijs modis prope infinitis, quos iam pridem excogitauit, & in dies excogitat iſta peruerſitas, maxima pars mortalium vulneratur. AL. Habet ergo detrahendi verſutia, ſicut & ars militaris ſtratagemata ſua: quorum vnum, quia videtur inſigne, nunc exponam. Quidam frugi homo nebulonis cuiuſdam odium incurrerat, ea de cauſa ſolum, quòd eius nequitiam ſæpius obiurgabat: nam.

Obſequium amicos veritas odium parit,

Vt Comicus inquit, Indignatus ergo nebulo cum aliter ei nocere non poſſet, technam adinuenit, calumniam finxit, quæ facile credi ſuaderiq; poſſet, & vt ipſe in iudicio teſtis eſſe poſſet, dedit in manum alteri nebuloni ſibi perſimili, vt accuſaret: tandem in iudicium deuenitur, & cum ad teſtificandũ nebulo perueniſ-

ſet, primum finxit ſe mirari cur adſcitus eſſet, & quaſi noſcitabundus quid id negotij eſſet perquirebat: vt explicata eſt cauſa contracto ſupercilio, & iunctis pectinatim manibus diu hæſitauit & ſubſiſtit: mox quaſi inuitus loqueretur, dicam, inquit, quæ vt verum fatear, ne in rebus indignis animum occuparem, ob.iuiſci de induſtria ſtudueram: hac igitur præfatione facta, & purulenti cordis vomica iam aperta, ſaniem viroſam cœpit euomere. Sed affectu linguam, vt fit, tranſportante, dum plus longe reſpondet quam requirebatur, & longe ac late culpam exagerat, ſe ſuſpectū fecit, de indicio eijcitur, ſuaq; ipſius arte cōuictus eſt. Paucis poſt diebus ab immundo ſpiritu nebulo obſidetur, & exorciſmis adhibitis cum quæreretur a dæmone, cur eum vexaret, calumniatorem torquere ſe reſpondit. Hoc reſponſo exorciſta redijt in memoriam fraudis ſupradictæ, & arbitratus ſe non ſolum fruſtra niti, ſed etiam peccare, ſi iuſte vltioni contra iret, confeſtim deceſsit, & diabolo cruciādum dereliquit. Sunt alia quoq; apud detractores & pæne infinitæ ſchematū ſpecies, tropologicæ locutiones, quæ a grāmaticis aliquādo ad ſignificationē, aliquādo ad decorē, modo proprijs, modo tranſlatis verbis vſurpantur. At ſuſurrones naturæ humanæ hoſtes, pacis & quietis inuaſores, gloriæ ſicarij, famæ carnifices, hæc omnia in perniciem hominum cōuerterunt. ex horum numero videntur cenſendi Satyrici noui non illi antiqui: nam ſatyrarum genus eſt duplex. Antiquum parum a comœdia differebat, eo ſcilicet quod erat paulo laſciuius: nouum autem Cynicos imitatur, qui ab Antiſthene progeſsi vitia hominum palam inſectari, taxare, ac ſuggillare conſueuerant: quod officium ſi gratia correctionis aſſumatur, plane laudauerim ſin autem quod mordere, ac ſtigmatizare cupiant, ex hominum collegio, tamquam rabidi canes, abigantur. B R. Teneo Alexāder quæ ſcite ſapienterq; dixiſti, & recolens ea quæ diu viuendo, multarum me rerum vſus edocuit. Non dubito affirmare calamitatum omnium, quæ homini ab homine domi ac foris vmquā ſunt illatæ diram hanc peſtem cauſam præſtitiſſe: de quo qui ambigit

bigit ruinæ humanæ ſeriem decurrat. Nonne, vt Moſes narrat, ſerpentis antiqui verſuta calliditas cum vellet hominem paradiſo priuare ab ipſa detractione ſumſit exordium? Simulata enim amicitia dixit mulieri, quam habebat pro machina ad expugnandum virum. Cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis de omni ligno? Sternit ſibi nequitia ad fallendum viam, & veneno inſtillando facit introitum: cum reſpondiſſet mulier: Deũ ſic velle, & cum mortis interminatione præcepiſſe, nequaquam moriemini ſerpens ſubintulit. Ecce iam Deum fecit mendacem, & adiecit dicens, Scit enim Deus, quod quacumq; cõmederitis aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Di, bonum atq; malum cognoſcentes. His verbis inuidum conſtituit Deum, quem paulo ante fecerat mendacem; quo fit vt calamitates, ne dum quæ homini ab homine, vt ante dixi, ſed etiam quæ quouis alio modo habentus euenerunt, & deinceps euenient, ex hoc nequitiæ fonte prolabantur. tam ferax & fœcunda malorum eſt lingua, tot peruerſis vſibus accõmodata, vt vix poſſint hæc vitia infinitis appellationibus explicari: nã irridere, imprecari, carpere, mentiri, blaſphemare, prodere, ſimulare, diſſimulare, deuouere, deteſtari, deierare, adulari, peierare, aſſentari, iactare, gloriari, inſultare, cominari, blatterare, cauillari, circũuenire, rixari, contẽdere, laceſſere, mordere, irritare, vituperare, cõuiciari, cõdẽnare: criminari, exprobrare, reprobare, calũniari, improperare, cõtumeliari, ĩputare, ſuſurrare, ſubſannare, linguæ ſunt fructus. Poteſt etiam addi, ſeditiones parere, factiones ſuſcitare, ſuſcitatas conſeruare, conſeruatas propagare, honeſtatem impugnare, veritatem conculcare, ſanctã fidem abnegare, bella & mortes ſuſcitare. Sed quid per ſingula fertur ora iotdiam ſemel omnia. Bonum ẽ mundo tollere linguæ ſemper fuit, noſtris quoque diebus eſt officium. A L. Si omnia linguæ vitia vis complecti, cur non addis & blæſos, qui pronuntiando litteras prætermittunt? Adiungas & balbos, qui verbum aliquod proferre non poſſunt. Addas & Opicos, qui verba incultũt atque ſupplantant: traulos quoque, qui luctari videntur cum ſermones

 mones

mone. BR. Iocaris Alexander, an ineptias meas forte ſuggillas? AL. Non iocor, non ſubſanno: ſed occaſionē magis præbeo maioris doctrinæ aliquid explicandi. BR. Melioris doctrinæ quid habeam neſcio, niſi vt oſtendam non facere ad propoſitum quæ dixiſti: quod, vt armis dialecticorum me tuear, trimembri diſtinctione declarabo. Vitium ergo eſt triplex: in natura, in artibus, & in moribus. Vitia in natura nonnumquam ad materiam reducuntur, vt cum eſt ſuperflua vel diminuta. ſi fetus habuerit mēbra ſuperflua, puta ſex digitos materiæ ſuperfluitas eſt in cauſa: ſi vero habuerit ſolito pauciora, diminutioni materiæ imputato. Aliquando vitium prouenit ex agente, vt cum eius debilitas nequit inceptum opus abſoluere, ſicut Sol in hieme nequit ad maturitatē fruges perducere. Solet etiam nonnumquam tanta in materia eſſe rebellio, vt ab agente etiā præualido vinci non poſſit, ſicut vſu euenit in cancro, in peſtilentia, in quartana, quorū materia medico nō obedit: & ad hoc reduci poſſunt balbi, blæſi, opici, trauli, in quorum formatione natura impedita delirauit. Aliquando etiam fœtus receptaculum, puta vterus ſine vulua eſt in cauſa, vt ſi intergerini parietes ſint diuulſi: tunc enim diffluente materia geminorū corpuſcula cōnectūtur. In arte vitium eſt, cum opifex perperam operatur, & a regulis artis per ignorantiam vel incuriam declinarit. Sunt tamen quædam in artibus vitia quæ laudentur, vt metaphoræ, figuræq́ aliæ grammaticorum, quæ ſecūdū rationē vitia appellamus, & a regulis vidētur ita differre ſicut quodāmodo æquitas ab iuſtitia, quia indulgentior: vel chromaticū muſicæ genus a diatonico, quia mollius, blandius, atq́ ſuauius. Vitiū in moribus cōmittitur, cū prudentiæ leges nō ſeruātur. Prudentia enim quæ eſt in intellectu, moderatur quæ in appetitu ſunt virtutes, fortitudinem, iuſtitiā, ac tēperantiā, & de his vitijs nobis eſt ſermo. Linguæ autē vitia quæ attuliſti, non morū vitia ſunt, ſed naturæ: niſi quod Opicus interdum accipitur pro eo, qui ad libidinē verba frangit, & obſcena loquitur: ideoq́ Oſcus dicitur, quod Oſci Cāpaniæ populi ſolebant olim vti verbis infamibus

bus ac impudicus: et hoc pacto Opicus vitiũ erit moris nõ naturæ. Ad mores quoq; pertinent, linguax, bilinguis, locutuleius: quæ vocabula eos ſignificant qui imprudẽter incõſideranterq; loquũtur, vt vituperones noſtri Timoni perſimiles, qui, ſicut propheta inquit, acuũt linguas ſuas ſicut ſerpẽtes. AL, Hæc ſunt, quæ volebã ne ſupprimeres: nec enim vllo pacto prætermittenda erat hæc diſtinctio, & mentio de Timone, quæ obiter incidit, heic optime quadrat, quando detractores Timones dici poſſunt. BR. Timones duos legimus, ſi recte memini. Vnum Apolloniatem philoſophum, Ptolemæo Philadelpho contemporaneum, qui apud Chalcedoniam docuit philoſophiã & oratoriã. hic amarulentus & mordax ideo eſt appellatus quod Sillos ſcripſerit, hoc eſt ſales, & dicacitates. Aliũ Athenienſem qui ob naturæ aſperitatem cum eſſet inhumanus & inhoſpitalis, miſanthropos, hoc eſt, oſor hominum dicebatur: fugiebat namq; hominum congreſſus præterquam vnius Alcibiadis. In eius vero ſepulcro hoc erat epitaphium, quod ipſe ſibi dicitur feciſſe.

Heic ſum poſt vitam miſerámque, inopemque ſepultus.
Nomen non queras: Di lector te male perdant.

Abeant ergo in malam crucem maledicentiſſimi ſemperq; garriẽtes gerrones iſti, & nugigeruli ſycophantæq; detractores, qui nulla probitatis habita ratione conſpuunt omnes, & linguis paſſim excreant purulentis, excrementiſq; fœdiſſimis ſicut Harpyiæ domos coinquinãt. A L. Cur oro te mi Brunati in deliciarum paradiſo, loco tam amæno, tam tuto, tam tranquillo, tot mala dicuntur ſumſiſſe principium? Forte ne vt oſtenderetur opulentiam & otium, delicias & gaudium eſſe incitamentum vitiorum, radicem & fomitem: quæ ſolent oſcitantium eſſe ſolatium. & profecto, vt mihi videtur, quædam ſunt vitia, quæ excuſari quamquam non debeant, generoſitatis tamẽ neſcio quid habeant, & a virilitate ac fortitudine minus abſint: vt iraſci & inſultare. Sed detractio, ſcelus eſt humile, abiectum, vile, ſordidum, fugax, timidum, imbelle, femineum

neum, ſeruile, olidum, deſpectum: Vulpinantur enim ſemper detractores, & decipulas tendunt, de quibus illud Pſalmi dici poteſt Sedet in inſidijs cum diuitibus in occultis, vt interficiat innocentem, B R. Quam verum ſit illud:

Commoditas omnis ſua fert incommoda ſecum.

Hinc patere poteſt quod ſermonis commoditati tantum detractionis hæſit incommodum, vt non facile ſit diſcernere maiorine emolumento, quam damno, ſit ſermo, Differendiq́ facultas, & inuenta ad explicandos conceptus oratio. Quod ſi in diſceptationẽ veniat, magna vtrimq́ argumenta naſcentur, quæ faciant iudices hæſitare. Sed audiamus, ſi placet, Iacobi apoſtoli de lingua iudicium. Ecce, inquit, naues cum magnæ ſint, & a uentis validis minentur, circumferuntur autem a modico gubernaculo vbi impetus dirigentis voluerit: ita & lingua modicum quidem membrum eſt, ſed magna exaltat. Ecce quantus ignis quam magnam ſiluam cõcendit? lingua ignis eſt, et vniuerſitas iniquitatis: lingua conſtituitur in membris noſtris, & maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis noſtræ, inflammata a Gehenna. Omnis enim natura beſtiarum, volucrum, & ſerpentum etiam, & cæterorum domãtur, & domita ſunt a natura humana: linguam autem nullus hominum domare poteſt: inquietum malum, plena veneno mortifero, in ipſa benedicimus Deum patrem, & in ipſa maledicimus homines, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei facti ſunt: ſic Iacobus. Non eſt autem prætereundum gubernaculo & igni linguam comparari. Prius ergo de gubernaculo, mox de igne pauca ſubinferam. & primo notandum, quod quemadmodum naues clauo, ſic homines eloquentia gubernantur. Suadela namque, hoc eſt, perſuaſio, vel vis ſuadendi, quam nonnulli antiquorum Deum crediderunt, nihil eſt aliud, quam linguæ ſtrenuitas, acõmodata ad vſum concionum. Auctor eſt Cicero, cum initio rerum & gentium eſſent homines indiſciplinati, qui palantes & vagi ſine vlla lege, ſedibus incertis ferebantur, fuiſſe quoſdã viros ingenio & eloquentia præditos, qui linguæ dexteritate per

ſuaſe

ſuaſerint eis ſocietatem. & conuictum: & ſic cœtus hominum coactos, celebrata concilia, urbes exſtructas, leges conditas: nec refert an congregationem huiuſmodi perſuaſerit utilitas, ut vult Ariſtoteles: an, ut Ciceroni placet, natura coniunxerit. Vtrumq; enim fuit in cauſa, & neutrum potuiſſet in effectum perduci, niſi copia dicendi, & commoditas orationis acceſſiſſet, hoc eſt quod antiqui poetæ fabulãtur Amphionẽt, hebanũ. muros Thebarũ cithara exſtruxiſſe: Orpheũ lyræ modulatione feras ac ſiluas, hoc eſt. homines feros ac ſilueſtres emolliuiſſe & ad humanitatis ſtudiũ mãſuetudinisq; cultum mellifluis perſuaſionibus allexiſſe: & quoniã ſocietas hiſdem artibus ſeruatur, quibus ab initio parta eſt, eloquentia respublicæ conſtiterunt, bella ſuſeperunt, hoſtes aebellarunt. Demetrius Phalereus dicere ſolitus erat eloquentiam in urbibus tantum ualere, quantum in bellis ferrum. Exſtant conciones Ducum ac Imperatorum, quibus milites animati pulchrum & optabile putauerunt mori: & quod eſt omni animantiũ generi natura terribile, lingua fecit ſuaue, Probant hiſtoriæ tum Græcæ, tum Latinæ. nam apud has duas nationes claruit in primis eloquentia. ſed ſatis ſit cauſa breuitatis Leonide meminiſſe: qui eo tempore, quo Xerxes deſcendit in Græciam cum trecentis Lacedæmonijs, uiginti millia Barbarorum occidit. ſic erant Ducis oratione perſuaſi. ut dulcius putarent mori, quam in patriam reuerti ad amicos, ad liberos, ad uxores. Pergite, dixit Leonidas, forti animo ô Lacedæmonij, hodie apud Inferos cenabimus. ſcribit etiam Cato legiones Romanorum uerbis ducum inflammatas ſæpe in eum locum alacriter profectas, unde ſe credebant nũquam rediturus. Ariſtidem legimus apud Athenienſes innocentiæ raræ ac prudentiæ ſingularis exſtitiſſe, & de tota republica meritum peroptime: tamen ſic eſt Themiſtoclis lingua afflictatus ut contra ius & fas ſit decem annorum multatus exſilio. De Cicerone Latinorum eloquentiſsimo ſic ſcribit Silius.

Ille ſuper Gangem ſuper exauditus & Indos.
Implebit terras voce, & Furialia bella.

Fulmine

Fulmine compeſcet linguæ.

Eum vero Plinius in naturalis hiſtoriæ libro ſeptimo ſic allo quitur. Te dicente legem Agrariam, hoc eſt alimenta ſua abdica runt tribus: te ſuadente Roſcio theatralis ſeditionis auctori leges ignouerunt, notataſq; ſedes ignominiæ diſcrimine æquo animo tu lerunt: te orante proſcriptorum liberos honores petere puduit: tuũ Catilina fuit ingeniũ, tu Marcũ Antoniũ proſcripſiſti: ſic Plinius ad verbum. Tanta quoque dicendi vis in Archilocho fuit, vt Lycambem & Neobulen iambicis verſibus ad ſuſpendi um impulerit: tantæ indignationis cauſa fuit quod Lycambes filiam Neobulen ei in coniugem promiſſam alteri tradiderat. Moſes ad Pharaonem mittendus a Deo, cum ſciret quanti momenti ſit elocutio, legationem renuit. Et obſecro inquit Domine, non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius: ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ ſum. reſpondit ei Deus: Aaron frater tuus ſcio quod eloquens ſit ipſe loquetur pro te ad populũ, & erit os tuũ. Propter eloquentiam ergo Moſis interpres & Dei nuntius Aaron eſt factus, Piſiſtrati oratione capti Athenienſes, ei regiũ imperiũ cõtranitẽte Solone viro ſapiẽtiſſimo cõ- cẽſerũt. Hegeſias Cyrenaicus ſic humanæ vitæ miſerias dicendo explicabat, vt homines ad conſciſcẽdã ſibi mortem induceret: quapropter fuit a Ptolemæo rege AEgypti de hoc amplius diſputare prohibitus. Linguæ regnis fines imponũt, populos diſtinguũt, nationes terminãt. Nam dum omnes vna lingua loquebantur, & vnum erat omnibus labium, vnus quoque erat populus: Deus enim cum ad videndam ciuitatem, & turrim Babel deſcẽdiſſet, ecce, dixit, vnus eſt populus, &, cauſam ſubdidit inquiens, Vnum eſt labium omnibus. diuiſis ergo linguis diſperſi ſunt homines in vniuerſas terras, & facta pro diuerſitate linguarum regna diuerſa, regeſq; diuerſi. Vides ergo, quam ſapienter linguam gubernaculo compararit: ſed clauo iam dimiſſo accedamus ad ignem. Ecce, inquit Iacobus, quantus ignis quam magnam ſiluam incendit. Siluæ quæ linguæ flamma ſuccenduntur, ſunt prouinciæ

regna,

regna, nationes. Cum Paris Helenam rapuit, lingua ex Sparta nũtium ardentem tulit ad Græcos: eos inflammauit, & conflagrare fecit: latebat Achilles in inſula Scyro, & eius incendij flammam non ſenſerat: miſſus eſt Vlyſſes ad animoſum iuuenem, & ignitis verbis eum incendit. Lingua hunc ignem tulit in Aſiam: cogũtur principatus, conſpirant nationes, tumultus excitantur, & ex graui duarum orbis partium conflictione, tamquam ex duorum duriſſimorum ſilicum colliſione, tantus ignis exſilijt, vt adhuc eius flamma perduret. Hinc ciuilia, hinc domeſtica, atq; inteſtina bella profluxerunt: lingua enim ciues in ciues, parentes in liberos; filios in parentes, fratres in fratres accendit & armat. Cæſar Auguſtus accuſatorum ſuggeſtionibus irritatus, duarum Iuliarum neptis & filiæ probra & dedecora fecit in ſenatu recitari: mox pœnitentia ductus & ad ſeſe reuerſus, non egiſſem hoc, inquit, ſi Agrippa, & Mæcenas in vita eſſent. & ſummopere deſiderare ſe dicebat Marci Agrippæ patientiam, & Mæcenatis taciturnitatem. Sunt namque hæ virtutes in agendis rebus & in conſeruanda ſocietate neceſſariæ: ſed nihil eſt quod eas ſic diſſipet, vt lingua fraudulenta detractoris. ſed & aliud priuilegium habet lingua, quod irriſionis eſt nota, cum petulanter ex ore porrigit, iuxta illud Perſij:

Nec linguæ tantum ſitiat canis Apula quantum.

Refert A. Gellius, Q. Claudij verba de Gallo illo, qui pugnauit cum Torquato: deinde inquit, Gallus irridere cœpit, atq; linguam exſertare. Quod autem dicit Iacobus, linguam in membris noſtris conſtitutam, cogit me mutuari quædam a medicis, & de ea loqui paulo diffuſius. Linguã ergo aiũt, quia eſt mobilis alligari parti firmæ, & imobili: id ex ĩ mobiliũ naturæ cõmune eſt, vt innitãtur fixis: alligatur ergo oſſi, quod ex figuræ ſimilitudine dicitur lãbda ſicut ea pars AEgypti, vbi Nilus diuiditur, dicitur delta. Sciendũ itẽ duas in gutture fiſtulas eſſe: cibalẽ ſcilicet, quæ a Lactãtio gurgulio, & a Cornelio Celſo quod ſtomacho connectatur, ſtomachus dicitur: & vocalem, quæ Græce, τραχεῖα; Latine vero

aſpera

quaginta pantheras Romæ oſtendiſſe: deinde Pompeius Magnus quadringentas decem populo exhibuit: Ceſar Auguſtus quadringentas viginti. Elephanti vero, qui terræ animantibus corporis immenſitate ſunt prælati, ſucco hordei cito manſueſcunt. Liber pater, qui & Bacchus dicitur, India deuicta eos ſubiugauit, & ad currum iunxit. Idem & Pompeius fecit. Elephantes Italia Pyrrhi regis bello primum vidit, & eos boues Lucas vocauere, quod primum in Lucania ſunt conſpecti. Marcus Antonius leones primus iugo ſubmiſit, & currui ſuppoſitos per Italiam duxit. Leonem contrectare, ac poſita feritate manſuefactum oſtendere primus auſus eſt Hanno Carthaginenſis. Appion polyiſtor narrat Dacum quendam in circo maximo Cæſare præſente feris obiectum, & a leone quodam, cui claudicanti olim de veſtigio ſtirpem euulſerat, ſic agnitum fuiſſe, vt eum repente fera demulſerit, eiq́ familiariter ſeſe coniunxerit: abſolutum inſuper a Cæſare Dacum narrat, eiq́ ſuffragijs populi leonem donatum. Beatiſſimi patris noſtri Hieronymi leo citari poſſet, niſi picti parietes tacentibus nobis illum prædicarent. Perdomitis igitur ferarum generibus, venenum linguæ manſit indomitum. Reges gentium, & Romanorum imperatores, qui per orbem terrarum Barbaras nationes domuerunt, cum humana lingua certare noluerunt. Alexander Magnus cum ſe conuicijs affici a quodam didiciſſet, quamquam iræ impatiens ac furibundus eſſet, patienter tulit: ſed ne victus videretur, dixit regium eſſe, bene facientem male audire. Auguſtus Cæſar Tiberio monenti Helianum quendam Cordubenſem de eo male ſentire ac male loqui, reſpondit in hæc verba. Ætati tuæ mi Tiberi noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quemquam eſſe, qui de me loquatur male: ſatis enim eſt, ſi habemus, ne quis nobis male facere poſſit. Tiberius poſt eum factus Imperator Senatui roganti vt detractores ſuos aliqua animaduerſione compeſceret: reſpondit ſe tantum otij non habere: & qui tantam feneſtram aperiret aures delationibus plenas ſemper habiturum.

Nero auctores carminum contra ſe editorum, teſte Tranquillo, non requiſiuit: & quoſdam per indicem delatos ad ſenatum, affici grauiore pœna prohibuit, quod videlicet ingenia ſcribentium aduerſum ſe irritare metueret. Non ab re igitur fingunt poetæ famam poſt Gigantes ex terra progenitam. Aiunt enim bello inter Deos & Gigantes olim exorto, Terram, cum Gigantes videret trucidari, dolore correptam, &, cum aduerſus Deos arma non haberet, & natorum interitum, quacumq́ via poſſet, vellet vlciſci, famam peperiſſe, quæ Deorum ſcelera inuulgare & paßim diſſeminare non ceſſaret. Poeticum hoc figmentum veritate non caret: vult enim innuere eos, qui ſe aliter nequeunt vindicare, ſolitos confugere ad detractionem: hæc namq́ ſunt tela cunctis habilia, quibus mulierculæ quoque vtuntur. A L. Quam optabile foret detractori accidere quod cicadis Locrenſibus aiunt eueniſſe: aiunt enim eas, cum vocaliſsimæ eſſent, ad imperium Herculis propter ſtrepitum earum dormire non valentis, ſubito obmutuiſſe, & mutas in perpetuum remanſiſſe. B R. Quid ſi elingues eſſent, vt crocodili, vel, poſtquam iocari libet, more ranarũ linguam haberent ſuperiore parte faucibus cohærentem, intimo vero gutture abſolutam, qua vlulatum edunt: vnde mares earum ololygones, hoc eſt, vlulatores nuncupantur. A L. Si magno Dei munere ſic plecterentur, infinitis incommodis leuaretur hic mundus. B R. Dicat mihi qui nouit, cui ſanctorum lingua non nocuit? Abraham de Chaldea murmur eiecit: arguebatur enim a magis, ſicut Socrates a Græcis, quod de Dis eorum male ſentiret, parumq́ abfuit, quin ſit trucidatus. Iſaac propter calumnias de Geraris fugit: dicebant enim, quod propter diuitias eſſet elatus, & inter vicinos ambiret principatum. Eadem fortuna laborauit Iacob: nam filij Laban ſoceri ſui permoleſte ferentes eius profectum, ſuſurrare non ceſſabant, & apud patrem fraudis accuſabant, & crebreſcentibus quotidie iniurijs dare locum iræ, & reuerti ad Cananæos eſt coactus. Ioſeph filius Iacob poſt fratrum contumelias, & violentiam apud regem AEgypti

falſo

falſo accuſatur, & in carcerem coniectus vix poſt duos annos liberatur. Quid dicendum de Moſe, qui facie ad faciem cum Deo loquebatur? Quotidie populi ferebat opprobria, murmura, conuicia, &, niſi diuina ope fuiſſet adiutus, & miraculorum euidentia, quæ plebem infrenabat, cuſtoditus fuiſſet a turba ſæuiente diſcerptus. & hæc fuit cauſa, quod contra gentem illam duram & ceruicoſam ſic diuinæ indignationis furor exarſit: vndecimo enim capite libri Numerorum legitur, vt noſti, magnam populi partem miſſa de cælo flamma conflagraſſe, & Paulo infra ſoror Moſis Maria propter detractionem lepra percutitur, Decimo quarto capite recitatur Deum rurſus indignatũ, & vix a Moſe placari potuiſſe, ne peſtilentiæ morbo deleret vniuerſos. Eodem capite legimus Deum ſic locutum, & hanc in eos tuliſſe ſententiam: Omnes qui murmuraſtis a viginti annis & ſupra, non intrabitis terram, ſuper quam leuaui manum meam, vt habitare vos facerem præter Caleb & Ioſue: paruulos autem veſtros, de quibus dixiſtis, quod prædæ hoſtibus forent, introducam, vt videant terram, quæ vobis diſplicuit: veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine: filij veſtri erunt vagi in deſerto annis quadraginta. Item capite ſexto decimo, Dathan & Abiron Moſi obijcientes, quod propria auctoritate ſacerdotium & principatum vſurpaſſet, ſingulari ſupplicio puniuntur: abſorbuit enim eos terra cum tabernaculis & omni ſubſtantia, & viui ad Inferos deſcenderunt: ſicut trecenteſimo anno poſt dicitur Amphiarao contigiſſe. Dauid ille vir ſecundum cor Dei, dum adhuc eſſet adoleſcens. cum in Philiſtæum veniſſet pugnaturus, fratrum contumelijs eſt affectus: dixit enim Eliab frater eius: ego noui ſuperbiam tuam, & nequitiam cordis tui ſatis perſpexi. Taceo in eum Saulis inſidias, Michol conuitia, Abſalon proteruiam. Sufficiat referre Semei opprobria. Nam cum videret eum fugientem, egredere clamabat, egredere vir ſanguinum, & vir Belial: reddidit tibi Dominus vniuerſum ſanguinem domus Saul. & paulo

infra , Ecce premunt te mala tua : tu es enim vir ſanguinolentus. Propter huiuſmodi probra ac dedecora, quæ pie ac religioſe viuēdo ſuſtinebat, in pſalmo centeſimo decimo nono dicere videtur, linguā doloſam ſagittis acutis configendā, & carbonibus deſolatorijs adurendam. Miror tamen ô Alexander cur pro deſolatorijs Hieronymus tranſtulerit iuniperorū, cum ἐρημικοῖσ legatur a Græcis: quod recte interpretatur deſolatorijs. Tuū eſt ô Alexāder hoc enodare, qui litterarū Hebraicarum es ſtudioſus. AL. Apud Hebræos ponitur רתמים *cuius ſingulare* רתם *eſt in libris regum, vbi dicitur Eliam ſubter iuniperum deſediſſe: quomodocumq; ergo legatur a Græcis ſic Hebræi legunt, vt dicis Hieronymum tranſtuliſſe. BR. Nunc hæc miſſa faciamus: erit aliud tempus his colloquijs. poſt hanc ergo ecbaſim reuertamur ad ineptias detractorum. Aduerſus omnes calamitates, & contra inſtantia vitæ pericula aliquid remedij tempus inuenit, & quæ omnia vincit extrema neceſsitas. Contra terremotum valere aiunt terræ foſsiones, puteos præaltos: quibus terra conceptus vapor exſpiret. Contra fulmina valere volunt laurum, qua tēpeſtuoſo cælo, vt Tranquillus inquit, Tiberius Cæſar ſe coronabat: item pellis vituli marini: qua pro tentorio ea de cauſa vtebatur Auguſtus. Caput item aquilæ, & habitationes ſubterraneæ: ſub terris namque, vt teſtatur Plinius, plus quinque pedibus fulmen non penetrat. Contra faſcinationes volunt valere baccarem herbam, quæ alio nomine dicitur aſarum , de qua Maro noſter inquit.*

& baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Romæ triumphaturi, contra inuidiæ liuorem, & veneficia maleficorum geſtabant ad pectus vaſculum quoddam aureum, quibuſdam rebus ad id conferentibus plenum, quod Græci vocant alexicacon, hoc eſt, defenſionem a malis, Latini præbium dicunt, & amuletum. Plinius ait ad id valere plurimum vaſculum ex ſuccino, ſi collo ſuſpendatur: item grana vuæ Amineæ,

ex qua

ex qua vinum fiebat, quod Falernum vocabant. In agro Salernitano naſci aiunt radicem cyclamini, qui vulgo porcinus panis appellatur: ea dicunt domum in qua fuerit, ſic fortunari, vt cõtra eam ſit omne maleficij genus inualidum. Idem poſſe volunt fel canis nigri: ſcarabeorum nocte volantium cornua ſerrata: item coralia, quæ etiam nunc infantibus alligantur: quæ omnia, ſi virtutem habent hanc a natura, non ſunt aſpernãda. Sunt etiam ſingulis venenis ſecundum medicos ſingula remedia, quæ Barbaro vocabulo bezoar vocant: at contra detractores nullum remedij genus eſt validum. Indicat hoc Chriſtus in Mathæo dicens: Venit Iohannes neque manducans, neque bibens, & dicunt dæmonium habet: Venit Filius hominis manducans & bibens, & dicunt, ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Chriſto quoque præter illa, quæ ipſe dixit, vitio datum eſt, quod turbas ſeduceret, quod Dei filium falſo ſe faceret, quod ex iactantia dixiſſet, ſe templum Dei poſſe deſtruere, & in triduo reædificare, quod ſabbatum violarit, quod diſcipuli eius patrum traditione præterirent, quod dari tributum Cæſari prohiberet, quod inaniter regem ſe diceret, & improperabant ei quod Samaritanus eſſet, quod in Beelzebub dæmonia eijceret: immo etiã, quod dæmoniũ haberet, quod miracula, quæ negari non poterãt, nõ virtute ſanctitatis, ſed per nomẽ tetragrãmaton, quod proferre ſciret, exerceret: quod nimiũ familiariter Lazari ſororibus vteretur, quod a peccatrice ſe tangi permiſerit, quod ad gentes tranſire voluerit, & earum fauorem aucupari, quod in adulterio deprehẽſam abſoluerit: obiectum eſt etiã ei a paganis, quod bonus quidem fuerit, ſed incautus. Et quis ore ô Alexãder tot flagitioſorũ hominũ latratibus nõ fatigetur, nõ obtundatur, non frangatur, non extabeſcat? Habuit & noſtra fides, quæ mera eſt veritas, ſuos detractores: primum Iudæos, poſtmodum gentiles: deinde hæreticos: nunc quoque patitur pſeudochriſtianos, & horum quidam non linguis ſolum, ſed voluminibus magnis: gladijs quoque in eam ſæuierunt, Scripſit autem

tranſeunter contra eam Tranquillus in Nerone dicens : Affliƈti ſupplicijs Chriſtiani genus hominum ſuperſtitionis nouæ ac maleficæ. Itẽ Cornelius Tacitus abolẽdo rumori Nero ſubdidit reos, et exquiſitiſſimis pœnis affecit quos propter flagitia inuiſos vulgus appelat Chriſtianos. Auƈtor eius nominis Chriſtus Tiberio imperãte per procuratorem Pontium ſupplitio affeƈtus fuerat. Repreſſa in præſens exitialis ſuperſtitio rurſum erumpebat non modo per Iudæam, vbi origo eius mali, ſed per vrbem etiam, quo cunƈta vndiq; atrocia aut pudenda confluunt, celebranturq́. Hoc aũt ſupplicio in primis affeƈti ſunt a Nerone, vt ferarũ tergis conieƈti laniatu canũ interirent: aut crucibus affixi: aut flãmis in vſum noƈturni luminis, vrerentur. Scripſit & Porphyrius cõtra eam: ſcripſit & Celſus, quem Origenes longa ac luculentiſſima reſponſione cõfutauit: ſcripſit & Hierocles Apolloniũ Tyaneũ Chriſto comparans, cui peritiſſime reſpondit Euſebius : ſcripſerunt & alij quam plurimi, quorum breuitas meminiſſe non ſinit : Ipſa tamen tamquam ingens moles maximorum fluƈtuum graues aſſultus forti & inconcuſſa firmitate propellit. ALEX. Quid ergo mirũ ô Brunati, ſi nos detraƈtorũ malis diſcerpimur, ſi atroci ſua rabie in noſtram humilitatem aſſidue graſſantur, cum ſemper impugnata fuerit veritas, calcata innocentia, violata puritas, & virtus inſidijs circumquaq; diſpoſitis profligata? Petrus & Paulus malefici vocãtur, apoſtoli omnes ſuperſtitioſi, magi veneſici acclamãtur: & nos ergo, cũ proteruientiũ linguarũ flagellis atterimur, habentes patientiæ ſanƈtorum exempla, gaudere magis oportet, quam triſtari, & ſperare nos olim ſicut & calamitatum fuerimus, ſic eorum gloriæ fore participes. Quare & Petrus inquit: Sic eſt voluntas Dei, vt, benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. BR. Reƈte mones ô Alexander: æquanimiter mala ferre oportere: ſed rogo te obnixe, ne noſtræ profeſſionis videamur obliti, paulum commemores, quid de peſte iſta ſentiant leges. tu enim facillime præſtare id potes, qui ſumma cum auƈtoritate in foro iudiciali

diciali

diciali verſaris aſsidue, & frequẽter in iudicijs exercerū, qui memoria & ingenio plurimum vales: ego ſenio ingraueſcente dicere iam poſſum illud Virgilij,

Nunc oblita mihi tot carmina.

AL. Præceptoribus parere decet diſcipulos. Faciam quod precipis, quantum mihi ſuppetit facultas, & eo libentius onus id ſuſcipiam, quod tu mihi ades, qui facillime potes & errorem corrigere, & defectum ſuppelere. Iudiciale forum, vt ſcis, eſt duplex: ciuile, & eccleſiaſticum, quod vocant canonicum. Canonicum item duplex: publicum, & ſecretum. In ciuili foro puniuntur iniuriæ, quarum ſpecies in inſtitutione de iniurijs explicantur: inter quas fit mentio de libellis famoſis & de calumnia: ibidem quoque dicitur pœnam iniuriarum ex lege duodecim tabularum introductam. In Digeſtis de Iniurijs lex Cornelia ſic habetur: Si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem ſcripſerit, compoſuerit, ediderit, doloue malo fecerit, quod quid eorum fieret, ſi condemnatus ſit quid id fecit, inteſtabilis ex lege eſſe iubetur: ſic ea lex. Quis vero ſit inteſtabilis Digeſtis de teſtamentis ſic exprimitur: Si quis ob carmen famoſum damnetur ſenatuſconſulto expreſſum eſt, vt inteſtabilis ſit: ergo nec teſtamentum facere poterit: nec ad teſtamentum adhiberi teſtis. Addunt huic legi iureconſulti huiuſmodi hominem, qui inteſtabilis dicitur, nec pro ſe beneficiu teſtium vti, nec ex teſtamento capere vllo modo poſſe. Codicis libro nono titulo de famoſis libellis Imperator Valētinianus & Valerius ſic aiunt: Si quis famoſum libellum ſiue domi, ſiue in publico, vel quocunque loco ignarus repererit, aut corrumpat prius, quàm alter inueniat, aut nulli confiteatur inuentum. Si vero non ſtatim eaſdem chartulas vel corruperit, vel igni conſumſerit, ſed vim earum manifeſtauerit, ſciat ſe quaſi auctorem huiuſmodi delicti capitali ſententiæ ſubiugatum. Sane ſi quis deuotionis ſuæ ac ſalutis pu-

publicæ cuſtodiam gerit, nomen ſuum profiteatur, & quæ per famoſum libellum proſequenda putauit, ore proprio edicat: ita vt abſque vlla trepidatione accedat, ſciens quod ſi aſſertionibus ſuis veri fides fuerit opitulata, laudē maximā ac præmium a noſtra clementia conſequetur: ſin vero minime hæc vera oſtēderit, capitali pœna plectetur. Quod vero dicitur capitali pœna plectendum, ſic expoſitor moderatur, ſi libellus crimen capitale contineat. Poteſt autem ſecundum leges in iniuriantem dupliciter agi: ciuiliter ſcilicet, & criminaliter. Subijciam verba inſtitutionis de iniurijs, in ea ſic legitur: In ſumma ſciendum de omni iniuria eum qui paſſus eſt poſſe criminaliter agere vel ciuiliter: & c. ſi quidem ciuiliter agatur æſtimatione facta pœna reo imponitur: ſin autem criminaliter, officio iudicis extraordinaria pœna reo irrogatur: extraordinariam autem pœnam expoſitores dicunt pœnam eſſe capitis, vel ſtatus, vel pecuniariam fiſco inferendam. Quid etiam ſit actio ciuilis nonnihil exprimitur Digeſtis *de iniurijs, lege Conſtitutionibus principalibus. cauetur ea quæ infamādi alterius cauſa in monumēta publica poſita ſunt tolli e medio. Etiā ex lege Cornelia iniuriarū actio ciuiliter moueri poteſt cōdēnatione æſtimatione iudicis facienda. Quid etiā ſit criminalis actio digeſtis de iniurijs lege de iniuria ſic explicatur: De iniuria nunc extra ordinem ex cauſa, & ex perſona ſtatui ſolet: & ſerui quidē flagellis cæſi dominis reſtituuntur: liberi vero humilioris quidem loci fuſtibus ſubijciuntur: cæteri autem vel exſilio temporali, vel interdictione rei certæ coercentur. In hoc foro autem iudicandi regulæ ſunt, leges curiatæ, duodecim tabulæ, plebiſcita, ius Papirianum, ius Helianum, Senatuſconſulta: Prætorum edicta: quod ius honorarium nuncupatur. Principum placita, reſponſa prudentum. Sed iniuriarum, primum duodecim tabulæ, mox Prætores arbitrio ſuo, poſtea lex Cornelia, poſtremo placita principum, quæ pro legibus habentur, vim repreſſerunt. Anno autem poſt iniuriam reuoluto, vel reconciliatione ficta, iuriſconſulti dicunt iniuriarū actionem extingui. Hæc de*

ciuili foro dicta ſint hactenus. In eccleſiaſtico autem foro contra calumniam non inſeuere ſolet indicari: nam in Decretis cauſa quinta quæſtione prima ſic inquit Adrianus: Qui in alterius famam publice ſcripturam aut verba cõtumelioſa confinxerit, & repertus ſcripturam non probauerit, flagelletur: & qui eam primus inuenerit rumpat, ſi non vult auctoris facti cauſam incurrere. Eadem quæſtione Gregorius eum, qui contra Caſtorium nocturno ſilentio in ciuitatis loco conteſtationem poſuit in eius crimen loquentem, corporis & ſanguinis Chriſti participatione priuat. Quod ſi non pareat, anathematis vltione percuſſum a myſtico Chriſti corpore, hoc eſt, ab eccleſiæ communitate diſpertit. In foro autem ſecreto, quod eſt pœnitentia, calumniatores & detractores ſic plectuntur, vt ad famæ reſtitutionem compellantur, quo abſolutionis beneficium cõſequãtur. B R. Quid ſi verũ dixerint? A L. Sunt theologi nequaquam incelebres, qui putent detractorem eo caſu oportere proteſtari ſe male locutum, perperam dixiſſe, in lingua peccaſſe. BR, Iſtud mihi videtur ô Alexander neque bene, neque belle dictum eſſe. Talis enim famæ reſarcitor videtur velle intelligi mendacium in maledicto contineri, & poſſe ex genere ſpeciem inferri: quod regulæ dialecticorum non admittunt; non enim ſi animal eſt, hominem quoque eſſe eſt neceſſe. Cum ergo genus ad mendacium ſit maledictum, mendacium ex maledicto non infertur: & hæc intelligi debent affirmãdo. Vera ergo palinodia eſt falſi maledictiq̃ cõfeſſio. A L. Hoc loquendi genere cum hominibus idiotis, & minime malis olim vtebantur: at diebus noſtris ſunt homines ſagaces, amphiboliarum coniectores, ænigmatum interpretes, ſollertes, aſtuti, calli di, verſuti, verſipelles, plani: apud huiuſmodi homines talis excuſatio eſt conuiciũ, & videtur recurrere in illud prouerbium, malum, ſed verum: B R. Eo igitur caſu vel omnino eſt ſilendum, vel aliqua excuſatione, quæ proſit. & non lædat, eſt agendum: vt ſi dicatur, temporum malitia redundante tantam corruptionem morum inſecutam, vt cui quid credendum ſit neſciatur: &

vt plurimũ eſſe calũnias, ea quibus fama corrũpitur. Recordari etiã ſe quoque aliquando perperã locutũ contra proximum. Sed hac improbatione prætermiſſa reuertamur ad leges, A L. Sicut ergo Imperatores damnant calumnias: ſic legitimas accuſationes nõ repræhendunt, B R. Immo tamquam bono communi conducibiles ſaluberrimaſq́ cõmendant, ſi correctionis tamen ordo ſeruetur, quem euangelica docet hiſtoria, Præcedat ergo primo ſecreta monitio, quæ ſi non ſuffecerit, duos treſue teſtes adhibeto: quos ſi reus non audierit, demum ad iudicem recurrendum, nequitiaq́ accuſanda, hoc eſt, procudenda, Sicut enim a video fit viſum, & a viſum viſo frequentatiuum, vt etiam a grammaticis aliquid mutuemur: ſic a cudo fit cuſum ſupinum, & a cuſum cuſo verbum, a quo accuſo profluit: quod ſignificat peccatorem impœnitentem, durum, cõtumacem, cui non profuit bina correctio, & qui fraterna monitione nõ profecit, cudere, tũdere, & vi emollire. A L. Salubre id conſiliũ, & ordo caritati accõmodatus, vt vno eodéq́ remedio cõſulatur honori & animæ ſaluti. Simile eſt inſtitutum medicorũ, qui in curatione morborũ docent à leuioribus inchoandum: quæ ſi non ſufficiũt, tentantur grauiora vſque ad ferrum: vſque ad ignem: iuxta illud Ouidij.

Cuncta prius tentanda: ſed immedicabile vulnus
Enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur.

Aiũt tamẽ auctores idonei talẽ ordinem in minimis non ſeruãdũ, nec etiã cũ cõmuni bono mora preiudicat. ſicut ſi ſcires quẽpiã velle patriã prodere, & ciuibus præſens imminere periculũ. Sed putaſne ô Brunati proximorũ errata eſſe veſtigãda atq́ perſcrutãda, & eis accuſandis operã impẽdendã, quo eos a vitijs redimamus? B R. Quærit Seneca ſcribens ad Lucillum an continuæ obiurgationi correctioniq́ aſſiduæ dãda ſit opera, demũq́ reſpõdet ſagittarios imitandos: qui nõ in omnem volucrẽ, ſed in eã ſolũ, quã putãt ſe cõſecuturos, ſagittã emittũt. Ergo nec aliorũ, niſi ſint curæ tuæ crediti. vt filij & ſerui, vitã inquires: nec oẽs nec ſẽper obiurgabis ſed eos quibus profuturũ id putabis, et tũ cũ non

quæſita venit occaſio. Pro fraternæ correctionis declaratione placet ſubijcere dictũ Auguſtini, quod cauſa ſecũda quæſtione prima citat Gratianus. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus corripe eũ inter te & ipſum ſolũ. Quare? quia in te peccauit. Quid eſt in te peccauit? Tu ſcis quia peccauit. Et paulo infra: Illa vero corripiẽda ſunt ſecretius, quæ peccãtur ſecretius. diſtribuite tẽpora, & cõcordabit ſcriptura. ſic agamus, & ſic agẽdũ eſt nõ ſolũ quando in nos peccatur, ſed etiã quãdo ſic peccatur ab aliquo. vt ab altero neſciatur. Neſcio quẽ homicidã nouit epiſcopus, & nemo alius illũ nouit. ego nolo eũ publice corripere, et tu quæris iſcribere. prorſus nec prodo nec tñ negligo: corripio ſecreto, pono ante oculos eius Dei iudiciũ: terreo cruẽtã eius cõſciẽtiã perſuadeo pœnitẽtiã. Et paulo infra: Sũt hoĩes adulteri in domibus ſuis ſecreto peccãtes aliqñ nobis ab vxoribus plerũq; zelantibus, aliqñ maritorũ ſalutẽ querẽtibus prodũtur. Nos nõ prodimus, ſed ſecreto arguimus, vt vbi cõtigerit malũ, ibi moriatur: ſic Auguſtinus. et de correctione fraterna ſatis hæc hactenus. Deinceps de accuſatione differendũ. In Decretis cauſa ſecũda quæſtione tertia dicitur, Accuſatori nõ probãti pœna ſtatuitur. Et rurſus cauſa ſexta quæſtione ſeptima Adrianus papa inquit: Omnis qui alijs falſa intulit, puniatur, & pro falſitate ferat infamiã. Et eadẽ quæſtione Greg. dicit: Qui calũniã illatã nõ probat, pœnã debet incurrere, quã ſi probaſſet reus ſuſtineret: & hæc pœna talionis appellatur. Item ex decreto Adriani papæ: Delatori autem lingua capuletur, aut conuicto caput amputetur. In Digeſtis autem de iniurijs, lege lex Cornelia circa finem probatur, quod dixiſti veridicos, ſcilicet accuſatores a legibus imperatorijs commendari. dicit enim Vlpianus: Et ei, qui indicaſſet, ſupple delatorem, vel libelli auctorem, ſiue liber, ſiue ſeruus ſit, pro modo ſubſtantiæ accuſatæ perſonæ, æſtimatione iudicis pretium conſtituit: ſeruo forſitan libertatẽ præſtandã ſoluta ſcilicet pro eo ex fiſco pecunia: & ratio ſubijcitur cum dicitur: Quid enim ſi publica vtilitas ex hoc emerſerit? et quia in Digeſtis lege Eũ qui, in principio dicitur. Peccata

enim

enim nocentium nota eſſe oportere & expedire. Qui rite accuſat, nec inimicus, nec maliuolus: ſed potius conſcientiæ rei medicus. & cõmunis boni, quod maximé leges inſpiciunt, tutor eſt habēdus. Exſtant circa hæc ſentētiæ patrum innumerabiles, quarum multæ in decretis annotantur cauſa quinta, quæſtione quinta: ſed hunc Auguſtini recitaſſe ſufficiat: Non vos iudicetis eſſe maliuolos, quando crimen alterius indicatis: magis quippe nocentes non eſtis indicando crimen, quam ſi fratres veſtros, quos indicando corrigere poteſtis, tacendo perire permittatis. ſi frater tuus vulnus habeat in corpore, quod vult occultari, dum timet ſecari: nonne crudeliter a te ſiletur, ac miſericorditer indicatur? Quanto ergo potius debes manifeſtare crimen, ne deterius putreſcat in corde. Et de accuſatore pauca hæc dixerimus: de iudice quoque breuiter tranſigamus. Cauſa ſecunda, quæſtione prima Gratianus inquit: His omnibus auctoritatibus datur intelligi quod nullus condemnandus eſt, niſi iudicio ordinaté habito, aut conuincatur, aut reum ſeipſum fateatur.. Verum hæc de his intelligenda ſunt quorum crimina ſunt occultiora: Ceterum quæ manifeſta ſunt, iudiciarium ordinem non requirunt. ſic Gratianus. cũ autē manifeſta dicit, de notorijs intelligit: vbi nõ ignorandũ aliud eſſe famã, aliud manifeſtũ, aliud notoriũ. Fama quãdoq; ex ſcientia, quandoq; ex ſuſpicione, quandoq; ex certo, quandoq; ex incerto auctore procedit.. Manifeſtum id eſt, quod ſemper ex ſcientia, aut ex fama a certo auctore conflata & notum eſt, & comprobari poteſt. Notorium dicitur, quod eſt per confeſſionem, vel probationem, vel per rei euidentiam manifeſtum. Notorium item triplex: iuris, facti, preſumtionis. Facti quod ſic ſe exhibet, & omnium oculis ſic offertur, vt diſſimulari negariue nequeat: & in hoc appellatio non auditur. Eſt autē quoddam factum continuũ, iuge, ac permanens, vt in foro turrim eſſe: in hoc nullius ordo iuris exigitur quoddam interruptum, vt publicum vſurarium fenerari: in hoc ſemiplena probatio requirenda. quoddam tranſiens & non rediens, vt hominem in conſpectu populi eſſe necatũ:

hoc

hoc negari poteſt, & quæri aliqua via ſubterfugium. Notorium iuris eſt, de quo quis per condemnationem, vel confeſſionem conuictus eſt. Notorium præſumtionis, vt ſi quis publice pro filio alicuius habeatur: Et hæc ſunt quæ ex iuriſconſultorum gloſſarijs memoriæ occurrerunt. Sed quia cœperas enumerare ſanctos viros, qui ſtigmata linguarum pertulerunt, & ad Apoſtolos vſque perueneras, finem dicendi facio, quo poſſis & alios ſi placet adiungere, vt tolerantia mundi ſeneſcentis non minor quam recētis adſtruatur. B R. Faciam ſi hortaris. A L. Immo hortor, & prouoco etiam hac ratione, vt eorum exempla ſint contra hoc venenum nobis antidotum. B R. Maior eſt eorum multitudo, quam poſſint in preſentia numerari: nec putādū eſt tēpus vmquā fuiſſe tā ſanctū, tā ſyncerū, in quo male dicēdi vſus nō fuerit. At ne in tāta copia videar eſurire, paucos adducā, quos hæc iniquitas, dū peſſundare nititur, exaltauit: dū obſcurare ſtudet, illuſtrauit: Narrat Euſebius Cæſarienſis eccleſiaſticæ hiſtoriæ libro ſexto rē exquiſitam ac memorabilem de Narciſſo epiſcopo Hieroſolymitano: erat iſte vir tanti apud Deum meriti, vt in die ſollemni vigiliarum paſchatis, deficientibus præ inopia in eccleſia luminibus, iuſſerit afferri aquam, & allatā benedicens in olei pinguedinem commutarit Is cum inter cetera virtutum ſuarum bona eſſet animi valde conſtantis, & iuſtitiæ ac rectitudinis ſinceriſſimæ tenax, quidam homunculi male ſibi conſcij, metuentes, ne ſi accuſarentur, non poſſent ſub eo pœnam effugere, cœperunt factionibus ſe tueri, & eum circumuenire, cuius iudicium pertimeſcebāt, Concinnauerunt igitur aduerſus eum ſatis infame crimen & noxiū: & vt paucis expediā, cōueniūt auditores: accuſatores ex ſemetipſis teſtes producunt, qui, vt maiorem mendacio facerent fidem, ſe diris imprecationibus, ſi falſa dicerent damnauerunt. Primus enim ſibi combuſtionem, ſecundus morbum regiū, tertius cæcitatem eſt imprecatus. Et quamuis ne iuramentis quidem iſtis quiſquam fidelium & timentium Deum crederet, eo quod vita Narciſſi & inſtitutio ac pudicitia ab omnibus

noſceretur: ipſe tamen eorum quæ ſibi imputabantur indignitate non ferens, ſimul & ſecretam, ac philoſophicam vitam haberẽ deſiderans, eccleſiæ multitudinem ſubterfugit, & in deſertis locis atq; agellis ſecretioribus delituit annis quam plurimis: at ille magnus diuinæ prouidentiæ oculus diu non quieuit: ſed in impios vltionẽ per ea ipſa, quæ ſibi imprecati fuerant, maledicta conuertit. Primus namq; parua ignis ſcintilla noctis tempore domo ſuccenſa cum toto genere, totaq; familia conflagrauit: alius ab imis pedibus vſq; ad capitis verticẽ regio morbo repente correptus eſt: tertius autem priorum exitum videns, & diuinum oculum ſe nõ latuiſſe animaduertẽs, prorupit in medium, & audientibus cunctis vniuerſum ſceleris ordinem pandit: tantũ autẽ lacrymis immane facinus defleuit, & vſq; adeo die noctuq; perdurauit in fletibus, donec luminibus orbaretur. delicti ergo tã infamis ac pernicioſi huiuſcemodi pœnas luit improbitas. AL. *O iuſtũ ac tremẽdum Dei iudiciũ, quod ex amuſsim vertit in maledicos quæ quiſque ſibi mala popoſcerat. Et quis tandem oro te, quis tandẽ exitus habuit Narciſum?* BR. *Lætus ac felix: ſicut Ioſeph, Iob, & Tobiam. Nam poſtquam pro eo ſunt tres ordine ſucceſsionis ſuffecti epiſcopi, Dius, Germanus, & Ingordius, credẽtibus omnibus eum iã vita functũ, ecce ſubito velut rediuiuus ac de cælo redditus repente apparuit: rurſuſq; à fratribus ad præſidendũ rogatur: multò enim ardentius ab omnibus amatus eſt, & quod criminoſis innocens reſsiſſet, philoſophicamq; vitã delegiſſet, & quod euidẽtiſſime perſpexiſſent cõpletum in eo dictũ propheticũ: Mihi vindictã, & ego retribuã. Vixit & poſtea vitã longiſsimã, completiſq; centũ ſexdecim & amplius annis in pace obdormiens requieuit. Addã huic parem virtutẽ, fortitudinemq; in femina præclariſsimã, atq; imitatione dignã conſtantiam, Marinæ ſcilicet virginis: quæ cõtẽpto muliebri mũdo, feminea q; mollitie conculcata, quaſi, vt de Tireſia fabulantur, ſexũ mutaſſet, ſtatuit vitã agere inter monachos: patre igitur conſentiente monaſteriũ adiens, petijt ab abbate habitum monachorũ: ille adoleſcentulum putãs, & vidẽs*

eam

eam ingenio miti ac facie liberali, & ſpiritualis profectus ſigna quã plurima, facile aſſentitus eſt: facta ergo monachus cœpit ſingulari ſanctitate nitere, & omni virtutũ genere præcellere etiam eos, qui longa bene viuẽdi perſeuerantia videbantur in angelos eſſe conuerſi. Tantis ſucceſſibus inuidit diabolus, & quã Deo ſeruante peccatorũ iaculis ferire nõ potuit, fabrefacta infamia maculauit. Virgo quadã vicina monaſterio concepit ex ſtupro: magnum rei nouitas murmur exciuit: crebreſcit rumor in populo: de auctore facti diſputatur: coniecturis agitur: tandem diabolo, qui erat doli artifex, inſtigante, fuerunt qui dicerẽt, vidiſſe ſe Marinum (hoc enim in monaſterio nomen ei fuit) domũ virginis noctu ingredientem: dic quoq; habuiſſe cum ea commerciũ. Sunt quoq; qui dicãt, miſeram illam mulierculam accuſaſſe Marinum. Quid plura? ſerpit rumor vt lepra: breui in ora vulgi res deuenit: & quoniam erat facie venuſta, & toto corporis ſilo tam elegans, vt facile amari, imo vt difficile poſſet non amari, ſcelus eſt creditũ. AL. O quãto diabolus exultauit gaudio cum nequitiam tam atrocẽ vidit cõtextam. ô miſellam virginẽ quanto mœrore debuit ardere, cum ſenſit hanc fraudẽ, cum tam infami maculæ ſe vidit expoſitã, & ſe patere tanto dedecori. Heu, quam viſæ ſunt duræ teneris auribus illæ calũniæ. potuit aliquando niſi iactaſſet in Deũ cogitatũ, de diuina prouidentia dubitare, cõqueri de angelis, quod bene beateq; viuendo fuiſſet ab eis ita deſtituta, & quaſi debilis nauicula ventorũ iniurijs & iracundiæ maris penitus expoſita, & profecto cõuicijs tam iniuſte peti, maledictis ſic obrui, nec turbari, videtur verum animæ martyrium. Heu, quam verum eſt illud ſapientis: Fili accedens ad ſeruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem. BR. Conſolabatur eam recordatio Chriſti: & ſicut apes ex floribus colligunt mella, ſic ipſa ſolatium ex ſanctorum exemplis colligebat, & ſuper firmum imitandi Chriſtum propoſitum patientiæ ædificium conſtruebat. Inſurrexit, vt dignum erat, in eam monaſterium. Monachi omnes miro hoc miraculo conſternati hærebant vultu,

geſtu,

geſtu, verbis, hoc tam immane ſcelus exprobrantes: ipſa verè præ anguſtia ſpiritus obiectum crimen excuſare non audens, immo neque potens, elegit imitari Chriſti patientiam magis, quã cum monachis litigare. In pœnã ergo tã grauis flagitij ſordidiſſimis officijs ſubiugatur: fit cocus, fit lixa, fit veſpillo, fit opilio, fit ſubulcus, fit agaſo, ſi quis aliquo fœdo ac immũdo morbo laborabat, ei miniſtrabat. denique omne munus in quo aliquis locus iniuriæ videbatur, ſubire cogebatur. Continuis ergo exprobrationibus expoſita, tantum animo vulnus, tantum corpore ſudorem, tantam oculis confuſionem, tantam auribus vim calumniarum vſque in finẽ æquanimiter tulit: de nullo vmquam crimine, niſi de falſo hoc, accuſata. Tandem mortuæ cadauer, dum ex more lauaretur, veritatem diu occultam declarauit, & nuditas, quæ alijs mulieribus parit opprobrium, Marinæ virginis aboleuit infamiam: tum monachi cum abbate mirari fœminæ conſtantiam, quod infracto animo tam diu toleraſſet eam nequitiam: quod tam audaci proteruitate rem tam falſam delator confinxiſſet: leuitatem ſuam accuſare, quod tantæ impietati facile credidiſſent: pœnitere cum lacrymis, percutere pectus, cõuocare viciniã. & breui factum eſt, vt odium in amorem, calumnia in laudem, infamia in gloriam cum omnium admiratione ſit conuerſa. Eant nunc ſæculi huius veteratores, inexperti, præcipites, improuidi, inſolentes, & pruriẽtes aures detractoribus porrigant: tot ſanctorũ patrũ ſentẽtijs admoniti, tot ratiõibus & argumẽtis edacti, tot manifeſtis & euidẽtibus exẽplis ita cõtacti, vt nequeãt tergiuerſari: nõ mutẽtur nõ erubeſcant, non reſipiſcant. & quid de Bricio Turonenſium epiſcopo Martini ſucceſſore nobis dicendum? Nonne & ipſe pœnas luit conuitiorum eorum quibus Martinum olim affecerat, quando eum cœleſtia meditantem & oculis cœlo inhærentem dicebat mente captum, & id ei obiectabat, quod Ariſtophanes Socrati cum in comœdia, quæ Nephele dicitur, eum cum nubibus differentem inducit? Vncto enim in epiſcopum Bricio mulier innupta & habitu religioſa, cuius opera cubicularij in abluendis pannis

vtebantur, infantulum peperit: res innotuit, latiſſimus campus detractoribus patuit, ampliſſima cõtumeliandi materia emerſit: ſuſpiciones euigilãt, indicia ſurgunt, linguæ acuũtur, aures erigũtur, fama aliquãdiu circũuaga, & modo hũc, modo illũ vellicans apprehendit tandẽ epiſcopum, nec prius dimiſit, quam omnẽ populũ concitauit in eũ: facto ciues conuentu frequentiſſimo ſæuiũt animis in Bricium, & obliti reuerẽtiæ paternæ, quæ debetur præſulibus, obprobria & contumelias iaculantur: miratus Bricius talem proteruiã, & quia ſe ſciebat innocentẽ, non dubitãs fidere diuino auxilio, afferte, inquit, ad me infantulum: ſpero enim ſatis me hodie vobis facturum: apportato igitur triginta dierum infantulo, adiuro te infans, Bricius inquit, per Ieſum crucifixũ ſaluatorẽ noſtrum, vt ſi ego te genui palã heic facias, & nõ ſinas veritatẽ conculcari. Fidei & innocẽtiæ affuit Deus, & ex ore infantis ſermonem elicuit, quẽ cũ ſumma admiratione turbæ circumſtantes audierũt, Non es tu mihi pater dixit infans. A L. Purgationẽ rhetores dicunt, cum crimẽ cõceditur: ſed culpa remouetur, quæ tres, ſi recte memini, cõtinet partes: imprudentiã, caſum, neceſſitatẽ. at hæc melior lõge purgatio, in qua nõ culpa ſolũ, ſed etiã omne crimẽ exſtirpatur, B R. Purgatio, vt noſti, duplex eſt in legibus: vna vulgaris, altera canonica. Vulgaris fiebat ferro cãdẽti, aqua feruẽti, certamine ſingulari. vt cũ Dauid aduerſus Philiſtæũ decertauit. Canonica, vt cũ quis aliqua laborans infamia, quæ ab æmulis nõ habet originẽ, ſe non cõmiſiſſe crimẽ id iurat, & aliquot per iudicẽ electũ, quod verũ iurauerat putare ſe iurat, prima quondã licita, nũc autẽ, vt ſcis, eſt lege prohibita, vt ex Decretis patet cauſa 2, quæſtione V. Et dicẽdi finẽ heic facerẽ, niſi beatiſſimi patris noſtri Hieronymi veneranda memoria, cogeret me vlterius ſermonẽ extendere: ipſe nãque cũ adhuc pæne adoleſcẽs ſciẽtiarũ ſtudijs ſic profeciſſet, vt ea ætate, qua alij diſcere icipiũt, ipſe fuerit a Romanis in liberaliũ artiũ magiſterio electus: tanta cum ad virilitatem peruenit, ſanctimonia niteret, vt ſummo põtificatu dignus haberetur, tã ſingularem eſt paſſus calũniã, vt mi-

rum ſit quonã pacto Deus omnipotens, & illæ ſupernæ virtutes a quibus hunc mundũ regi non dubiũ, ſubito non animaduerteris in tantæ peruerſitatis inuentores. & quis non indigne ferat, tantã malis in bonos eſſe licentiã, ſic rerum ordinẽ eſſe peruerſum vt malicia vincat probitatem, & paſſim de virtute triumphet iniquitas. Igitur Hieronymo noctis cõcubiæ meditullio tumultuariè ſurgere, & ire ad diuinas laudes ſine lumine ſolito, concinnauerunt æmuli talem technam. pallio, quo vtebatur, occulte ſubtracto veſtem muliebrem, quam corpori eius habilem delegerãt ſubintulerunt: Hieronymus igitur ſigno audito vix dum bene experrectus de ſtrato exſilijt, & muliebri indumento, quod in abaco repperit, ſe veſtiuit, ſicq; in chorum pſallẽtium ſeſe proripuit. Tu æſtimato quale ludibrium. auctores fraudis aderant, & ſe aliud meditari ſimulãtes cordibus geſtiebant; et ſtuporẽ vultu præ ſe ferẽtes exſecrabãtur genus muliebre, quo diabolus pro laqueo ſemper ſit vſus, & de tanti viri ruina conquerentes dicebãt ab omnibus eſſe dolendũm, tandẽq; ſe cognoſcere, non ab re fuiſſe dictũ ab Apoſtolo, Qui ſtat videat ne cadat. Poſt matutinas laudes Hieronymum conueniunt: bono ac forti animo ſit hortantur: daturos ſe operam pollicentur, ne tam infame crimẽ inuulgetur, ne radices mittat, néue propagetur. Iurãt ſe famæ eius affuturos & amicitiæ iure maledicorũ audaciã repreſſuros, qui id ſoliti erãt iacturi, vt magis in hora fama crebreſceret. AL. Hi ſunt de quibus Cicero in primo de Officijs libro ſic inquit: Totius autẽ iniuſtitiæ nulla eſt capitalior, quam eorũ qui tũ cũ maximè fallunt id agunt, vt viri boni eſſe videãtur. BR. Roma relicta nauigauit in Aſiã, tẽpeſtuoſæq; vrbi prætulit ſolitudinẽ, & cũ feris & ſcorpionibus potius, quam cum huiuſmodi hominibus habitare cõſenſit. AL. Quod dicitur a Iohanne in Apocalypſi, ſtellas de cælo cadere non incongrue meo iudicio poteſt ad hos extendi, qui cum in eccleſiæ firmamento eſſent prius fixi, & rerum ſcientia ac ſanctitatis exemplo radiarent, et ſi Deo qui corda intuetur non tenebreſcãt nobis tamen mortalibus, qui per ſuſpicionũ caliginẽ ambulamus,

propte

propterea occidūt,quia per opinionū mutationē de priorū auctorē tatū hemiſpherio cadūt. Sed unde fit ô Brunati,id enim prudētiā tuā latere nō puto, ut ſiue bene hoiēs,ſiue male uiuāt,nunquā dē ſint qui maledicāt,&,ſiue quid agas,ſiue in otio marceas,nō poſſis euadere detractores: immo qui præclaris negotijs animū intēdūt, iſtorū morſibus per quā maxime patēt,ut poetæ et ſcriptores qui ſuos criticos ubiq; reperiūt,ſuos ubiq;,quorū iudicijs lácinētur,ma ſtigophoros habēt. Beatiſſimus pater Hierōnymus,cui fatale fuit habere cū detractoribus bellū aſſiduū,ſi fiſcellā,inquit,iūco texerē,aut palmarū folia complicarē,ut in ſudore uultus mei panem comederem,& uentris opus ſolicita mente pertractarem, nullus morderet,nemo reprehēderet:nūc autē,quia iuxta ſententiā Sal uatoris uolo operari cibū qui non perit,& antiquā diuinorū uo luminū viā ſentibus uirgultiſq; purgare,error mihi duplex impin gitur,corrector uitiorum falſarius uocor, & errores non auferre,ſed ſerere. BR. Unde hoc fiat breuiter ueſtigemus: dicā ego ex tēpore quod occurret,quod minus dictū fuerit tu ſupplebis. Aiūt poetæ Tantalū regē Phrygū ſic apud Inferos cruciari.ſiti ſemper ardet,et tenus labris merſus in flumine,dū lymphā uitreā leniter fluentē,dulce murmurātē,ori alludētē,rictu inſequitur, nūquā conſequitur,eſuriē patitur, & mala prematura uiſu amœniſſima,guſtu ſuauia,odore periucūda pendēt ad tēpora,quæ cū morſu petit,mox dilabūtur,ſemperq; fraudatus ſuo deſiderio mœret & luget. Tātalus ô Alexāder ipſi nos ſumus,qui ſiti & famie,hoc eſt, ſciēdi libidine ſemper afficimur: unde dicitur ab Ariſtotele, Omnes homines ſciēdi deſiderio naturaliter ferri:quæ ſciri poſſint circa nos habemus, terrenas cæleſteſq; ſubſtantias: Quarum noticiā ſemper aucupātes,quo plus laboramus,eo īdies minus proficimus. Ideo Academicis cogor aſſentiri qui nihil ſciri poſſe uoluerūt. Sed quorſum hæc de uano cognoſcendi ſciendiq; appetitu? nempe ut oſtendam ex iſto ſuperfluo cognoſcendi ſtudio, & ex noſtræ cognitionis imbecillitate naſci in intellectu hos errores, quemadmodum ex ſaliendi deſiderio, & ex tibiarum infirmitate fit

caſus. Nos igitur cæcutienti ſimiles, qui palpando incedens, quæ occurrunt ſentit, quid tamen ſint neſcit, ſignis coniecturiſq; deluſi raro ad ſcientiam, frequenter vſque ad opinionem fidemq; perducimur, & falſa pro veris, dubia pro certis amplexati, dum nolumus cum Socrate confiteri ignorantiam, dum cupimus haberi ſolertiſſimi, et vanitatem ac ſtultitiā frenare nō poſſumus, per temeraria iudicia peruagamur. & hæc detrahendi comunis eſt cauſa. Venio ad particulares. Sūt qui ad hoc ſcelus natura ſint proni, vt inuidi: ſicut & inter mala, licet omnia ſint rotunda, ſunt quædam rotūdiora, & volubilitati magis accōmoda, & huiuſmodi naturā, loquor de inuidis, ſequitur hoc vitium, ſicut ærugo ferrum. Contemplatus hoc malum dæmonium ex habitu ac ingenio, corporū noſtrorū viā inueſtigat, qua poſſit irreti re ſenſus noſtros opportune ſe ingerit, occaſionem quærit, corda ſolicitat, linguā exacuit: & quo id verum eſſe non ambigas, meminiſſe nos decet, quid in ſecundo Paralipomenō libro de Achab rege, & de Michæa propheta referatur. Cum enim rex Achab nō crederet Michææ de belli euentu vera reſpondenti, Michæas continuo viſionē iſtam vidiſſe ſe dixit. Vidi, inquit, Dominū in ſolio ſedentē, & omnem exercitū cæli aſſiſtentē. Dixitq; Dominus, Quis decipiet Achab regem Iſrael, vt adſcendat & corruat in Ramoth Galaad? Cumq; diceret vnus hoc modo, & alter alio, ſpiritus quidā ſtetit coram Domino, & ait, Ego Decipiam. Cui Dominus, In quo, inquit, decipies? Ille reſpondit, Ero ſpiritus mendax in ore omnium ipſius prophetarum. Dixit Dominus, Decipies, & præualebis: egredere, & fac ita. Quibus verbis datur intelligi, peſſimarum huiuſmodiq; temeritatum diaboli, liuorem eſſe architectum, & permiſſione diuina fieri, vt peruerſi homines ſicut alios fallere ſtudent, ſic & ipſi fallantur, & prauis perſuaſionibus potius, quàm rectis delectentur. A L. Quid eſt ô Brunati quod aiunt quidam Platonici, mutata vita dæmonem mutari, & quo dæmone reguntur detractores? B R. Plotinus Platonicus Origeni noſtro contemporaneus

varias

varias eſſe dixit dæmonum naturas, & nobis ſociari modo hunc, modo illum, ſecundũ vitæ genus & exercitium. Qui enim philoſophantur, vt ipſe opinatus eſt, dæmonem Mercurialem ſortiuntur. Quod ſi philoſophus ad militiam ſe transferat, dæmonem mutabit, & Genium ex natura Martis, vt aiunt, habebit. Sed neque hæc iudicio meo multum a noſtris ſunt diſsidentia: ſicut enim ex catholicorum libris colligimus, quemadmodũ ſpiritus qui ſanctus dicitur, ſapiẽtiæ & intellectus eſt ſpiritus, quod eos, quibus ineſt, intelligere facit, & ſapere, ſic & alij ſpiritus, hic quidẽ fornicationis, ille vero gulæ, alius ſuperbiæ, alius inuidiæ nuncupatur, quod taliũ merciũ ſint inſtitores, & eis cõiungũtur, apud quos aduertũt ſua lenocinia plus valitura. Aiũt etiã philoſophorũ quidã ſtellas eſſe animatas, quod in ambiguo reliquit Auguſtinus, & huiuſmodi animas inter ſpiritus tenere prĩcipatũ. Nã quæ ineſt ſtellæ Mercurij, Mercurialiũ ſpirituũ principẽ dicunt: & ſicut illæ in cælo præſunt, ſic et iſtos in terris certis viciſsitudinibus prĩcipari. quo fit, vt regnante Venere fornicationum ſpiritus ſint acriores et libibidinoſis magis infeſti. & ſic de alijs dicendum exiſtimant. Forte id accidit, non quod aliqua ſuperiorum ſiderum vi compellantur, ſed quod ipſi naturaliũ rerũ nõ ignari, tunc homines ad ea plus prouocẽt, ad quæ magis inclinãtur a cælo. Quibus vero dæmonibus ſuſurrones regãtur, perquirendũ: ſi, vt Plotinus inquit, pro planetarum varietate diſtinguntur, ex Saturni natura eos crediderim: ſtella enim, quã Saturnũ dicũt, ſi aſtronomis credimus, a idiã, liuorẽ, pertinatiam, duritiẽ, maleuolẽtiã, rancorem, odium, ſuſpitionemq́ producit. Tali ergo dæmone detractor accenſus, dum venenum continere non poteſt, nihil fraudum, nihil inſidiarũ, nihil demũ prauitatis omittit. AL. Cũ hominũ inclinationes varias multiplicesq́ conſidero, reddor ambiguus. Si enim, vt philoſophi aiunt, comunis eſt hominibus vna natura, & inclinationes huiuſmodi pullulant ab ea, cur ergo in riuulis ex vno et eodem fonte manantibus, tanta diuerſitas reperitur? BR. Poſtquam

quam me cogis philoſophari, quamuis non ſim ego Plato, neq́ Zeno, qui erant in ſcientijs, ut verbo Græco utar, σοφώτατοι : *hoc eſt, ſapientiſſimi: exponam tamen me periculo, & ex mea pingui Minerua reſpondebo, cum naturæ unitate ſtat hæc diuerſitas, & a corporum varietate deriuatur. omnibus enim hominibus non eſt una corporum conditura.* A L. *At cum, teſte Ariſtotele, non forma puta anima materiæ, ſed materia puta corpus formæ accommodetur, habiliſq́ reddatur, cur non ſunt corpora uniformia, cum animæ noſtræ ſint uniformes?* B R. *Natura varietate delectatur, quod in ſuis operibus manifeſtat. Vide herbas, contemplare arbores, cerne animalia aquatica, aeria, atque terreſtria, & animaduerte quæ in eis varietas. Cum vellet ergo homines reddere diuerſos, reſpexit ad corpus. et quandam temperiem tantæ latitudinis ei conſtituit, quæ magnæ varietatis capax eſſet, fecitq́ corpora ſicut fieri ſolent aluearia, quæ, & ſi non ſunt omnino conformia, modo ſint concaua, ſunt tamen apibus clauſtra idonea, & aptæ ad mellificandum officinæ. Accidit hoc idem in aliarum naturarũ ſingularibus, quæ indiuidua vocant: videmus enim inter canes, quoſdam immanes, quoſdam manſuetos, & hoc per naturam, antequam per diſciplinã ſint formati. Lata eſt ergo hæc diſpoſitio, et terminos eius neſciuere philoſophi: ſed ut paucis abſoluam, tot in corporibus ſunt doctrinæ, quot in ea latitudine puncta conſiſtunt: humorũ namque ſyntaxi paulum alterata, & hac, vel illa a medio diuaricata, aliud atque aliud corpus euadit. Quam primum autem intra terminos illius cõmunis craſis, quam vocant complexionem neoterici, conſtitutionem vero magis idonei, corpus peruenerit, in quouis gradu punctóue conſiſtat, capax eſt animæ. quo fit, ut cõpago corporum noſtrorum in infinitas differentias poſſit labi. Diſtributionem vero harum diuerſitatum dant cælo aſtronomi: nã ſicut augures aerem in quatuor partes, ſcilicet anticam, poſticã. dextrã, & ſiniſtrã: ſic cælum aſtronomi in duodecim domos partiũtur, & inuento uniuſcuiuſque naſcentis horoſcopo, hoc eſt, ſigno adſcen-*

adſcendente quando quis naſcitur, quid aſtrorum in eis ſit, & maxime in angulis cõtẽplati, de vita, de moribus & de fortunis hominũ proloquuntur. Exempli gratia, locum vnum ex Firmico, & vnum ex Manilio, qui ad propoſitum faciunt proferemus: in quinto Matheſeos libro Firmicus ſic inquit. Si Mars in horoſcopo fuerit conſtitutus, & in medij cæli parte Mercurius poſitus quadrata Marti radiatione iungatur, publicos ac malignos accuſatores efficit. Manilius vero in quarto Aſtronomicon libro de natis ſub piſcibus ita dicit.

Garrulitas odioſa datur, linguæq́ venenum.
Verba maligna nouas mittentes ſemper ad aures,
Crimina per populum populi feret ore bilingui:
Nulla fides inerit natis.

Fit demum in animis, vndecunq́ fluat tanta varietas, vt ab initio rerum tot ſæculis hactenus euolutis genera infinita inimicitiarũ, parca veræ amicitiæ recitentur exempla. afferuntur autem hæc paria: ſed pudet paucitatis: Oreſtes & Pylades: Damon & Pythias: Theſeus & Pirithous: Niſus & Eurialus: Scipio & Lælius: Tydeus & Polynices*: Alexander & Hephæſtion. A. L. Hic eſt ille Hephæſtion quem dicitur Alexander in Deos retuliſſe, & cui vita functo diuinos honores voluit exhiberi. Sed audi nouum genus inſaniæ, & vide quam ſit facile credulos principes verbis deludere. Agathocles Samius centurio apud Alexandrum honoratus, tunc fuit accuſatus, quod præter Hephæſtionis tranſiens ſepulcrum lacrimaſſet, viſusq́ eſſe vultu lugubri ſignificare. Hephæſtionem potius ſecundum cõmunem hominum conditionem mortuum eſſe, quam deificatum: hanc ob rem ab Alexandro leoni immaniſſimo iuſſus eſt obijci, factumq́ mox fuiſſe: niſi Perdicæ figmẽto fuiſſet ſeruatus: is enim per Deos & per Hephæſtionis Numen iurauit, ſibi venanti eum apparuiſſe, mandaſſeq́ regi diceret Agathocli parcendum, quod non, quia mortuum credidiſſet, ſed ob veteris conſuetudinis recordationem, lacrymaſſet. Adulatori credi-*

dit Alexāder qui prius crediderat delatori. quo fit vt auſim dice re nihil eſſe periculoſius principe, qui facile circūferatur his nugis, familiareſq; habeat delatores: ſub tali namq; domino nulla eſſe poteſt tanta ſinceritas, nullæ vitæ integritas tā perfecta, quæ ſe curim ad radicē ſēper nō habeat. Sed hæc miſſa faciamus. ad honeſtandam amicitiæ paucitatē par aliud amicorum addi poteſt. hoc eſt David & Ionathas filius Saulis. B R. Habeo ego penes me par aliud non negligendum, quod iure ſupradictis poſsit adiungi: Petrum videlicet patrem tuum, virum ornatiſsimum ac ſplendidiſsimū, ſub huius noſtri principis patre atq; auo domi foriſq; in præclaris negotijs ſumma cum laude ſemper verſatū: cui Ptolemeus filius pientiſsimus ob ſingularem fidem atque induſtriam in Gonzagarum familiam priuilegio adſcitus, amuſsitatam illam poſuit ſepulturam, & Ioannem Brunatium huius cathedralis eccleſiæ quondam canonicum, patruum meum, doctrina & religione ſingularem. Hi namq; duo viri, cum eſſem adoleſcens, tāta erant caritate coniuncti, vt eſſe videretur, ſicut Græci dicunt μία ψυχὴ ἐν δοσι σώμασι: hoc eſt, vna anima in duobus corporibus, oſtendebat hoc familiariſsimus conuictus, crebri congreſſus, & in omnibus negotijs ſummus cōſenſus. Nihil erat inter eos ſimulatū, nihil fictum, comunicabantq; inuicē non cogitationes ſolum atq; cōſilia, ſed omnes fortunas habebant communes. Hoc addidiſſe volui, quod eorum mihi ſit iucunda memoria: & ne inofficioſus videretur ſermo noſter, ſicut inofficioſum dicitur teſtamentum, in quo parentes & filij prætereuntur. Addi ad cauſas huius improbitatis multa quidem poſſent: ſed præſertim conſuetudo improborum, trahuntur enim, vt Seneca inquit, a conuerſantibus mores, & propheta dicit, Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. quod eſt illi ſimile quod aiunt aſtronomi de Mercurio quod ſcilicet cū bonis ſit propitius, & cū malis ſideribus ſit aduerſus, totū ſe ſociorū naturis accōmodans. Eſt etiam in cauſa natura virtutis, vt ad cauſas vniuerſales reuertamur. virtus enim vt inquit Heſiodus, in altiſsimo loco conſtituta, non niſi cum ſudo re po-

re poteſt adiri: volentibus enim ad eam peruenire, ſenſus & concupiſcentia ſe opponunt, & omnes fere homines fraudibus & dolis ita præpediunt, vt ſuſcepti itineris faciant pœnitere. Talis ergo naturæ malignitas, genita in damnum commune mortalium, bonos perſequi, virtuti inſidiari, pacem perturbare, famam lacerare, diabolo ſemper inſtigante non ceſſat. A L. De his ô Brunati dictum iam ſatis: hodie veré viximus: numerari inter felices debet hæc dies, & albo nobis ſignanda lapillo, in qua frui meruimus vario, dulci, ſanctoq́ colloquio. Amen.

BAPTISTAE MANTVANI AD PTOLEMAEVM FRATREM CONTRA CALVMNIATORES, Epiſtola.

PRO amoris integritate, quem inter nos natura inchoauit, virtus conſumauit Ptolemæe frater ſuauiſsime, me mones vitio mihi dari a nõnullis, quod in opuſculis meis ſint quædam errata: & quod quibuſdam vtar vocabulis, quæ Latinã phraſim non obſeruant. Ego qui, vt verum fatear, fui vt plurimum in obſeruatione vocum parũ diligẽs, & animũ habui ad ſenſa magis intentum, quã ad verba. Non auſim negare id mihi accidiſſe, in quo etiã peritiſsimi diligẽtiſsimiq́ viri peccauerunt, Nemo. n. tam oculatus, nemo tam circumſpectus eſſe poteſt, etiam ſi ſit ipſe aut Argus, aut Ianus, quibus a tergo nulla ciconia pinſere poterat: quin aliquando labatur & cadat, in lingua præcipue, quæ ſua naturali lubricitate ad caſum ſemper prona, nũquam a præcipitio longe diſtat. Primum igitur gratias ago quod protectionem meam tam benigne ſuſcipias, & pollicearis te onus ſuſcepturum refellẽdi eorum maledicta, &, vt fratrem decet, fratri ſubuenias. Deinde velim ſcias non

eſſe detractoribus facile credendum: quia non maturè, etiam ſi docti ſint, ſed præcipitanter ſingula iudicant, & putantes nugas ſuas iudicem non habituras, nec ullo incerniculo excutiendas, ex omni herba, ut aiunt, faſcem faciũt. Quod ſi pedepreßim contanterq́ id agerent: vel nullum reprehẽderent, vel eos tantum qui peccauiſſent. At nequaquam ita cõtingit. Videmus enim, & exempla ſubijciam manifeſta, pleroſq́ patere iſtis calumnijs, qui omni culpa vacant, immo qui laudandi ſunt, unde culpantur: ex quo colligitur quotquot huic inofficioſo officio ſeſe dedunt, eſſe temerarios & vecordes. Pauca igitur breuiter temeritatis huius exempla ſubijciam, ut aduertas non eſſe eis paßim fidem adhibendam. Plinius xxxv. naturalis hiſtoriæ libro taxat Virgilium, quod ſandicem crediderit eſſe herbam cum dixit in Bucolicis.

Sponte ſua ſandix paſcentes veſtiet agnos.

Eſt autem ſandix, ut ipſe dicit, ſpecies coloris: ſed Virgilius dicere voluit lanas agnorum paſcentium ſponte ſua contracturas hunc colorem. Et non debuit Plinius dicere Virgilium putaſſe herbam eſſe ſandicem: ubi & ipſe Seruius ut grammatici noſtri volũt, eſt prolapſus: cum dixit ſandicem eſſe herbã: quod Virgilius neque dixit, neque putauit. Sandix tamen per ſe herba eſt, de qua Dioſcorides pene ad verbum ſic inquit. Sãdix eſt, & hoc olus ſilueſtre, ſubacre amarũq́, aliquantiſper: coctum & crudum in cibo ſumtum vẽtri confert ac ſtomacho: decocti vero ius potũ veſicæ, renibus, & hepati utile eſt: Sic Dioſcorides. Et de hac ſunt qui putẽt Virgiliũ, Seruiumq́ intellexiſſe: licet apud eos non ſcribatur Scandix per ſc. quod erratũ librarijs imputandũ.

Quidam, de ſuperſtitibus loquor, ideo & nomen ſupprimo, dũ vult ſuggillare Aurelium Auguſtinum qui eccleſiæ Dei lumẽ eſt magnum, more eius qui, in ventum ſpuit, ſeſe contaminauit, & inſtar furioli ſeſe coinquinauit. Nam cum Auguſtinus in libro de Ciuitate Dei quincto, capite vi. dicat, ſi geminos contingat ex eodem coitu & ſemine concipi, vnum poſt alterum non forma

ri:ſed amboſ ſimul inchoari: *Quia natura cum, ut aiũt theologi, agat, neceſſario omnes ſeminis partes ſimul aggreditur:* dicit ſtulte & imperite ſuperfetationem, quæ longe alia res eſt, eum negare, Superfetatio enim non eſt geminorum, ſed per diuerſos cõbitus pluribus ex ſeminibus conceptorum. Conceptus autem de quo loquitur Auguſtinus eſt geminorum ex eodem coitu, ex eodẽ ſemine, quod ſimul & eodem temporis momento natura incipit fouere: ſic quod unum poſt alterum concipi ſit impoßibile. unde ſic conceptos eadem momenta & eundem horoſcopum habere eſt neceſſe: horum dicit Auguſtinus, cum unum conceperit femina, non poſſe deinde alterum concipere: quia tanta uis eſt naturæ ut propoſita ſimul amborum materia, neceſſario ſimul ad amborum exordium conuertatur. Et cum hac indiuidua duorum conceptione poteſt mulier ſuperfetare. Sed cum quis ex ſuperfetatione conceptus eſt, non poteſt eundem horoſcopum habere cum priore: temporis enim intercapedo neceſſario alium inducit horoſcopum. Hic eſt loci illius ſanus intellectus. & quod ipſe ait de ſuperfetatione, nugatorium omnino eſt & puerile, nullo philoſophiæ ſale conditum. Viro ergo iſti, qui cum ſit merus grammaticus in meſſem philoſophorum falcẽ mittit, recte dici poteſt, quod Apelles pictor dixit ſutori: Supra crepidam non adſcendas. Alius quidam dicit Hieronymum falſa ſcripſiſſe de Apollonio Tyaneo: quia narrat eum uidiſſe Iarcham gymnoſophiſtarum principem in throno ſedentem aureo, cum Philoſtratus dicat thronũ illum non aureũ, ſed æreum fuiſſe. Item quod cum alias dixerit Phiſon eſſe Gãgem: poſtmodum de Apollonio loquens quaſi per, μνημονιχὸν ἁμάρτημα, hoc eſt per memoriæ peccatũ uelit eſſe Indum. Et quod cũ Indus ex Caucaſo ueniat, nõ poßit eſſe Phiſon, qui ex paradiſo terreſtri deriuatur. Itẽ ꝙ Apollonius iuit in Aethiopiã nõ ut refert Hieronymus ad uidẽdã mẽſam ſolis in ſabulo: ſed potius, ut inquit Philoſtratus, ad uidẽdã Mẽnonis ſtatuam, quæ mane oriẽte Sole loquebatur. Vide qua uecordia tantilli homuntiones prouocent tantos uiros, & Pygmæi uideant ſurgere in Gigantes.

Primum

Primum ergo quod Hieronymo obycitur, diluendo ſic ordimur. Quid vetat credendum eſſe Hieronymum diſciplinarum ac linguarum omnium peritiſſimum ſcripſiſſe non aureum, ſed æreum, & poſtea vitio librariorũ paſſim omnia bona exemplaria corrumpentium, dum ſoni affinitate deluduntur, dictionem æreum tranſiſſe in aureum, et ſic æs in aureum commutatum? Et ne abũdemus in ſuperfluis, de hoc ſatis. Quod autem Hieronymus cum dixit latiſſimo Phiſon amne tranſmiſſo, intellexit de Indo, qui omniũ, quos tranſiuit Apollonius, ſit maximus. Gangẽ enim, qui eſt orientalior, & Indo maior, non tranſmiſit. Bracmanæ namque, ad quos ibat, inter Indum, & Gangem ſunt poſiti, totum conceditur. Sed cum ſubinfert Hieronymus alibi, hoc eſt in Geneſim, dixiſſe Phiſon eſſe Gangem, plane negamus: nec ipſe accuſator quid dicat, aduertit. Hieronymus namque non ait eum eſſe Gãgẽ, ſed ſolũ quoſdam ita putare. Vide in quæſtionibus Hebraicis ſuper Geneſim. De tribus enim illorum quatuor fluminum paradiſi, Nilo, Tigri, & Euphrate non eſt contentio: de Phiſon tantum dubitatur, Ganges ne ſit an Indus: quod ea duo flumina in India tenent principatum, vbi terra eſt חלילה *quã a Phiſon circumdari ſcripſit Moſes. Nec mirum ſi Hieronymus putat Phiſon eſſe Indum, quem alij aſſeuerent eſſe Gangem: Nam, vt inquit Apoſtolus, in huiuſmodi, quæ ſtilum et fidem non tangunt, vnuſquiſque abundat in ſenſu ſuo. Quod autem inquit de paradiſo & Caucaſo, eſt vanum prorſus & friuolum. nam compertum eſt, & omnes coſmographi tradiderunt, pleraq; flumina tellure pluries abſorberi, ac pluries enaſci: vt dicitur de Ana fluuio Hiſpaniæ, & Arethuſa fonte Siciliæ. Et de hoc iſta dixiſſe ſufficiat. rurſum reſpondendum ad aliud: Cũ aduerſarius dicit Apollonium ad menſam Solis non iuiſſe, vt dicit Hieronymus: ego Philoſtratũ magis admiror, quod non ſcripſerit curam Apollonio fuiſſe videndi menſam illam in ſabulo, cum, teſte Herodoto, & alijs quãplurimis, fuerit & ipſa apud AEthiopes, vbi tunc erat Apollonius, habita pro magno ac illuſtri miraculo. De hac Põponius*

nius

Mela ita inquit. Eſt locus apparatus, epulis ſemper refertus, & quia vt libet, veſci volētibus licet, ἡλίου τράπεζαν, hoc eſt, Solis menſam appellant, &, quæ paſsim appoſita ſunt, affirmant innaſci ſubinde diuinitus. ſic ille. Hanc Nicolaus de Lyra, quia nō repperit in Catholico, fixit inſulſé Zodiacum fuiſſe in arena AEthiopica figuratum, & ad eum videndum iuiſſe Apolloniū. Sed fortaſſe Philoſtratus, cum ſciret Appollonium eſſe Pythagoricum, veritus eſt eum mittere ad nidorem carnium illarum, ne Pythagoricam regulam violaret. Sed quid pluribus opus? Videtur magis Hieronymus taxare Phyloſtratum voluiſſe, quod cum illic duo eſſent tam admiranda, ad vnum tantum illorum miſerit Apollonium. nulla de alio facta mentione: ac ſi velit dicere, Cur Philoſtrate de vno tantum locutus es? cur de alio quoque quos æquè, immo magis mirum erat, tacuiſti? Audet rurſum hiſcere, & infeſtare famam tanti viri. Ait enim per abſurdum eſſè cum ad hominē Latinum ſcribat, vti Hebraica dictione, hoc eſt Phiſon. Videtur iſto loco nodum in ſcirpo quærere, & occaſionem detrahendi mendicare. Scribens enim Hieronymus ad hominem Latinum, qui ſit, vt erat ipſe Paulinus, ſripturarum ſanctarum ſtudioſiſsimus, recte, immo aptiſsime hac Hebraica dictione eſt vſus, quæ facta illi erat familiaris ex aſsidua lectione ſcripturarū. & ex conſuetudine ſanctorum doctorum. Sic & nos, cum ad quempiam Latinum ſcribimus, vti ſolemus Græcis dictionibus, quæ iam vſu longo factæ ſunt noſtræ, vt cum dicimus ſyllabam, ſyncopam, ſyllepſim, pro'epſim, & mille huiuſmodi, quas conſtat eſſe Græcas dictiones. At nōdum quieſcit accuſator. Obijcit enim Hieronymo, quod non ſcripſerit contra Hieroclem, qui Chriſto Apollonium conparauit. cum Euſebius ſcripſerit contra eum. Quid damus medicinæ huic morbo?

Vulnus Achilleo quæ quondam fecerat hoſti.
Vulneris auxilium Pelias haſta tulit.

Sic nimirum fert medicinam iſtud telum: dicens enim Euſebium ſcripſiſſe contra Hieroclem, quod Hieronymus ſiluerit,

causam

cauſam aſſignat: quod enim vidit Hieronymus bene eſſe per Euſebium confutatum. quid debuit rurſum verbū ſupernacaneis inſectari, cum præcipue, vt accuſator ipſe confitetur, eſſet Hieronymus in transferendis libris occupatus. Vbi aduertēdū, quod hic criminator callide commēdat Hieronymū, vt ex cōmendatione probet aliquod vitium. Ideo namque dicit eum occupatum, vt credi faciat factum ex occupatione obliuioſum. Genus id profecto laudis egregium, quo quis, vt vituperet, quempiā laudat. Non quieſcit adhuc cenſor hic tertius, ſed more Parthorum fugiens ſagittat. Impingit Hieronymo quod Apollonij vitā, quam ſcripſit Philoſtratus, & damnat Euſebius, approbare ſe oſtēdat, cum ſcribens ad Paulinum eam allegat. Reſpondetur heic paucis a diuo Hieronymo non tantum in Apollonio, ſed etiam in Pythagora, in Platone, in Gallis, et Hiſpanis, qui ad Titum Liuium veniſſe leguntur: in Paulo ipſo apoſtolo, quorum omnium meminit illo loco, id tantū approbare, ad quod eorū exemplo Paulinum preſbyterum volebat inducere, ad ſtudium ſcilicet ſapientiæ, & labores aſſumtos gratia videndi eos quorum in ſapientia nomen eſt grande: hoc eſt, quod in Apollonio Tyaneo laudat Hieronymus. Ex quibus conſtat hominem iſtum, ſicut in libro Sapientiæ eſt ſcriptum, occaſionē quæſiuiſſe, vt recederet ab amico, & ex aliorum depreſſione voluiſſe videri ſe excelſum. Sed magis accidet ei quod Paulus dixit: Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet. Sic ergo errare ſolēt homines, qui factis procul & verbis tenus ſunt ſapientes. Idem accuſat Hieronymum, quod male tranſtulerit pſalmographi verſiculum. Non ſic impij, non ſic: ſed tamquam puluis, quem proijcit ventus a facie terræ. dicit enim in Hebræo haberi tantum ſemel, Non ſic. Illam vero particulam, à facie terræ, non haberi, nec addi debuiſſe a fideli interprete. Item non debuiſſe transferri tamquam puluis: ſed tamquam acus, quæ eſt palea minutiſſima. מוץ *enim dictionem Hebraicam dicit Latinè interpretari, acus, non pulue-rem: & hæc omnia ab Hebræo doctiſſimo dicit ſe accepiſſe. Sed*

aduer-

aduerte qui legis, quam multifariam hæc inſcite conſcripſerit. Verſiculus ille, quem male tranſlatum criminatur, dicit eſſe pſalmographi, quod certe dubium eſt: nam dicitur a plerisque præfatio Eſræ, quam præpoſuit ספר תהלים *hoc eſt libro pſalmorum, cum in ordinem illum eos redegiſſet.*

Item falſo dicit eam eſſe Hieronymi tranſlationem, quæ vulgata eſt editio. Criminator iſte ſciredebuerat, pſalmos quibus vtimur, teſte Auguſtino in libro de doctrina Chriſtiana, tot traductores habuiſſe, quot olim in eccleſia Latina linguæ Græcæ notitiam, vel imperfectam habuerunt: transferebat enim vnuſquiſque pſalmos ſuo ſenſu. Manifeſtum hoc Romæ, vbi tot traductiones fere ſunt, quot eccleſiæ.

Sed finge eſſe Hieronymi: nihil ex hoc habet aduerſus eum. Nam illæ particulæ, quæ in Hebræo non habentur, cum in Græcis codicibus habeantur, transferri debuerunt ab interprete codicum Græcorum.

Cum ergo pſalmos pluries traduxerit Hieronymus, ex Græco aliquando, aliquando ex Hebræo, non mirum ſi in aliqua eius tranſlatione particulæ illæ reperiantur. In tranſlatione autem ad Chromatium, quam fecit ex Hebræo in Latinum, particulas illas in illis codicibus non inuentas prætermiſit. Sed tranſlationem illam calumniator iſte numquam vidit: & putabat omnes tranſlationes, quotquot reperiuntur, bonas æque ac malas, eſſe Hieronymi: ſic eſt in eum bene animatus: ſic eſt res eccleſiaſticas male doctus. Quod vero addit de acere, iudicio irreuerenter & ignoranter dictum. cum enim מרוץ *transferatur in puluerem, non ſolum a Hieronymo, ſed etiam a Græcis tranſlatoribus. Χνοῦς enim habetur in Græcis codicibus, qui Latine puluis dicitur. Neſcio cur iſte ſic deliret, vt magis credat vni Iudæo tempeſta-*

peſtatis noſtræ, in qua omnes Hebræi minimam ſuæ grammati⸗ cæ habent peritiam, quã Hieronymo. Theodotioni, Symmacho, Aquilæ, Origeni, & ipſis ſeptuaginta interpretibus, qui fuerunt doctiſsimi Hebræorum, miſsi ab Eleazaro ſummo ſacerdote ad Ptolemæũ Philadelphum regem AEgypti, vt teſtatur Ariſteas, qui illam hiſtoriam accuratiſsime ſcripſit. Inuẽitur eadem dictio מוץ *Oſeæ capite tertio decimo pulu is trãſlata: vbi legitur, ſicut puluis turbine raptus. & Sophoniæ ſecundo. Quaſi puluere tranſeuntem diem. Vertitur etiam aliquando fauilla: vt Iob capite vigeſimo primo: Et ſicut fauilla quam turbo diſpergit, Quo ſit vt putari poſsit* מוץ *accipi poſſe pro omni purgamento, ſicut accipitur a Græcis peripſema. Quam multiplex vero & ambigua ſit quorundam vocabulorum etymologia, ſciunt qui transferunt: Nullus enim eorum, qui laborẽ hunc hactenus ſuſceperunt, potuit ſine nota pertranſire: exemplum habe dictionis ſoter,* σωτὴρ, *quæ Latinè transferri non poteſt, cum non ſaluatorem, ſed eum qui ſaluauit, ſignificet, Subiungit aliud, & quidem imperite, vt non videatur videre quod videt: ait enim pſalmographum cõparaſſe virũ iuſtũ frumẽto, impiũ vero, aceri: cõtra quod ſtat ipſe codex: ibi enim legitur, Et erit tãquã lignũ, quod plãtatum eſt ſecus decurſus aquarũ. Cõparat ergo ligno, non frumento: ſed hoc ille cõfingebat, vt acus ſuum carius venderet. Bone Deus quantum ineptiarũ paſsim effutiunt iſti ſugillatores: omnes inquinãt: omnes dehoneſtant: in omnes prætereuntes exſpuunt ſuæ atræ bilis excremẽta. Alter quidam, loquor de hominibus habitu religioſis, dũ nuper cõcionaretur, videretq́; eſſe frequens auditoriũ, vt grande aliquid loqueretur, quo alios cõcionatores anteiret, voce tragica exclamabat, pſalmos non eſſe fideliter tranſlatos: et proferens ex pſalmo ſexto illũ verſiculum, Anima mea turbata eſt valde: Et tu domine vſquequo? pro vſque quo, aſſeuerabat debuiſſe transferri aliquantulum, iactabundusq́; damnabat omnes antiquos tranſlatores, quod nemo eorum id aduertiſſet. Mouit hæc inſolens calumnia multos viros & literatos, & religioſos, qui*

quo-

quotidie verſum illum inter pſalmos pœnitentiales ſic legebant. Et cum me conſulerent confeſtim miſi manum ad exemplaria Graca atq; Hebraica, quæ in mea bibliothecula habebā recōdita, Inueniq; in Græco codice ſcriptum ἑωσπότε.*in Hebræo vero* עד מת *id eſt* ad matai,*quæ dictiones vbicumq; reperiuntur in ſacris literis, ſemper ab idoneis vſqquo interpretantur. Vide pſalmum octuageſimum primum, & octuageſimum nonum, & inuenies eadem verba ſic interpretata: idq; eſt intelligenti adeo clarū, vt pudeat non ſolū negare, ſed etiā dubitare. Mirabar hominē huius profeſsionis tā pertinaciter aſſerere quæ neſciebat, Sed multo amplius ſum miratus, quod poſtquam hoc ei declaratum eſt, in faciemq; dictum, & Sole clarius demonſtratum, teſtimonio etiam ipſorum Hebræorum cōfirmatum, tam duræ ceruicis erat vt non ſit motus ex ſententia, & veritatis lucem oculis ſe offundentem vel non aduerterit, vel quod magis credo aduertere diſsimularit, quo circumſtantem plebem in opinione falſa, quam docuerat frontis duritie, & vocis pertinatia ad ſui laudem confirmaret: Vide iam quid de reliquis ſentiendum, cum hi, qui aliquantulum ſapere videntur, ita deſipiunt: & qui prædicandæ veritatis officium vſurpant, magis eam deprehenduntur conculcare, & id ſolum curare quod dicit Perſius.*

At pulcrum eſt digito monſtrari, & dicier, hic eſt.

Sed agant vt lubet, & ineptiant ſuo modo ſine fine: mihi certe magis frequens theatrum ſunt tres quatuorue ſapientes, quam infinitus numerus ignorantum. clamat Politianus in orthographia Latinorum mendam eſſe, & nomen Virgilij non recte ſcribi, cum ipſe, teſte quodam ſaxo, reppererit nomen illud in prima ſyllaba non per i, ſed per e, debere ſcribi, & producit contra nos ipſa ſaxa, vt duræ frontes teſtimonio duriore conterantur. Vide quam friuolo nitatur argumento, & cum Lapithis pugnaturus mutilata haſta, & ſtrigoſo equo venit in campum. Dum Romæ ſub Sixto quarto agerem, Pomponius Lætus mihi familiariſsimus, oſtendit tabulam marmoream perquam vetuſtiſsimam

gymnaſio, inter quas erat & imago Virgilij, ſic fere inquit. Ego enim epigramma illud ita tranſtuli.

Carus & Auſonijs, liquido, decuiſſet olorem,
Spirans ore melos Virgilius extulit olim,
Hunc ſermo faciens alium Tiberinus Homerum.

Sed nec te moueat, quod duplicat ll, ſcribatur contra morem noſtrum. Id namque a poeta Græco factum eſt cauſa metri. Græcis enim maior eſt licentia, quam Latinis. Vnde Martialis de Earino Domitiani:

Dicunt Earinon tamen poetæ:
Sed Græci quibus eſt nihil negatum:
Et quos ἄρες ἄρες decet ſonare,
Nobis non licet eſſe tam diſertis.

Sed vt nos quoque in iudicium lapides adducamus, addi poteſt teſtimonium elogij quod in baſi ſtatuæ Claudiani Romæ nuper repertæ litteris Græcis ſcriptum eſt ſic

εἰν ἑνὶ βιργιλίοιο νόον καὶ μοῦσαν ὁμήρου, & cetera: vbi nō per e, ſed per i, Virgilius notatur. Voluit & hic certe nimis arroganter tollere melos de verſu Perſiano, quod mille & quingentorum annorum decurſu locum ſatis præſcripſerat, cum poſſet ſaluare per legem λ duplicis conſonantis vim habentis, vel duplicando, λλ, vt fieri dicit in eloria apud Homerum in primo Iliados, quod tamen arbitror eſſe ſuperfluum: nam λ ſimplex videtur eam vim ſibi vendicare. Vnde Homerus in decimo Iliados producit eadem ratione ſecundam ſyllabam dictionis AEolus dicens,

βῆς εἰς αἰόλου κλυτὰ δώματα

Et in hymno ad Mercurium profert melos corrupta & producta prima ſyllaba ſic,

πλήκτρῳ ἐπιπειρήζεσκε κατὰ μέλος ἡ δ' ὑπὸ καλόν,
ἱμερόεν κονάβησε θεός.
ἡ δ' ὑπὸ μέλος ἄειδε

Sed voluit ſe auctorem facere nouæ regulæ, qui melius poterat antiquam defendere. Verum id quoque peius. quod pro melos nectar ſuppoſuit, cum melius, carmen, poni potuerit. Quid enim facit nectar ad cantare? Cantatur carmen, non cantatur nectar. Multo certe modeſtius, verius & doctius egit Hermolaus in Caſtigationibus Plinianis: qui ſi poteſt ſeruare antiquam lectionem numquam mutat. Taceo Laurentium Vallam, Iohannem Tortellium, Nicolaum Perotum, Georgium Merulam, qui omnes in alios dicere paratiſſimi, reprehenduntur paſſim ab aliis, quod & ipſi multa mala dixerint, & perperam alios ſæpe taxauerint. Hinc igitur ſatis conſtat quod dicebam ô Ptolemæe, nos eſſe natura pronos ad carpendum: & vero verius eſſe quod Ariſtoteles inquit in Ethicis; Non eſſe omnium de rebus diffinire. Item quod dixit Perſius.

Vt nemo in ſeſe tentat deſcendere nemo.

Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo.

Idem Politianus cum poſſet Seruium ſaluare, maluit damnare, nam in enarratione illius Virgilii verſus:

& rapidum Cretæ veniemus Oaxem:

Dixit eum fœde lapſum, quod Oaxem dixerit Meſopotamiæ fluuium, cum alius Oaxis ſit in Creta. Si enim duo ſunt Oaxes, veriſimilius eſt Virgilium intellexiſſe de longinquiore, cum inducat paſtorem dicentem ſe & ſuos in extrema terrarum loca diſpergendos: nominat enim Afros, Britannos, & Scythas. quod ſi dicat non bene ruſtico attribui peritiam naturæ Oaxis Aſſyrii, quod ſcilicet ſit lutulentus: dicitur quod neque bene attribuitur peritia naturæ Oaxis Cretici, quod ſit rapidus. magis miror quod Virgilium non accuſauerit, cum non videatur conuenire ruſtico Mantuano loqui vllo pacto de Oaxe. Non enim eſt ille fluuius ſic illuſtris, ſicut Nilus, & Padus, vt à paſtore Mãtuano poſſit ſciri cum vix Itali docti ſciant vbi ſit Oaxes, & multo pauciores noſcant hunc rapidum, illum lutulentum. Ipſe quoque cum de ſcrutis ageret, dixit tantum ſcruta eſſe numeri pluralis: ſignificatum

catum eius vocis tacuit: quod omnes ſcire deſiderabant: per ſcruta vero ſignificari aiunt res ſenio inutiles: quales ſunt dimidiatæ ſtrigiles, claui refixi, veſtes contritæ, & id genus alia. Sed poſt hanc ecbaſim ad me iam redeo. Volui autē iſta commemorare, vt ſimul & aſſumptum probarem, non eſſe ſcilicet detractoribus fidē adhibendā, & eos ad iudicandū temere prolabi: ſimul etiā vt eis ſuccurrerē, qui mecū patiūtur hāc vomicā. Libet hic ô Ptolemæe, quia & licet mihi apud te libere loqui, & tecum aptè expoſtulare cū res poſcit, de me, & pro me pauca loqui. Neque id profecto a philoſophis eſt reprehenſum. Ariſtoteles enim in Ethicis inter diſsimulatorem, qui more Socratis ſua ſemper extenuat, ac facit minora, & iactatorem, qui ſe plus iuſto magnificat, veridicum tanquam laude dignum collocauit. Neque id a Chriſtianis eſt explaſum. Paulus enim de ſeipſo loquens ait, & ſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia. Dicam ergo pauca pro me ipſo. Me namque oportet mei eſſe memorem, qui cenſores ſum ſortitus tam auſteros. Leguntur vbique libelli mei, & videntur eſſe totius orbis iudicio approbati: non omnes tamen, ſed qui iam pridem ſunt editi, ac Bononiæ per Benedictum Hectoris impreſſi: fere enim in totum Chriſtianiſmum peruenerunt, quacumque Latina lingua eſt diffuſa. Sunt apud me quædam alia nondum edita: ad quæ reprehendenda anhelant critici, quaſi ad nouam offam Minotaurus. Veniūt ad me crebrò epiſtolæ ex Galliis, ex Britānis, ab Germania, ex Dacia, ab Oceano vſq; Cimbrico: quibus intelligo opuſcula mea illic eſſe in pretio, ab oībus legi, ab omnibus laudari. Quidā Iodocus Gallus diu verſatus in illo celeberrimo Pariſiorū gymnaſio, vir certe, vt ex opere conſtat, vtriuſq; linguæ ac liberaliū artiū, philoſophiæ quoq; tā humanæ quā diuinæ peritiſsimus, nuper Cōmentarium in opuſcula mea docte curioſeq; cōſcripſit, quod vidiſti. Sed doleo plurimum, quod in exemplar mendoſum inciderit, vbi vitio impreſſorum legebatur ſermo, pro ſeruo in Calamitabus: & in Parthenice Mariana, Procyō vſtum, pro quo erat in meo exemplari Procyonq; peruſtum: & aliud ſimi-

le in vita Virginis Catharinæ, coma regia Procyen Vrſæ, pro quo erat in prototypo, Procyon coma regia & vrſæ. Quæ tamen omnia poſtea in alia impreſſione ſunt correcta. Reſpondebit fortaſſe aduerſariorum aliquis non magnum, immo forſitan et turpe eſſe, quod lauder a Barbaris, vt pote omnia quæ non intelligũt magis mirãtibus, ac Latini ſermonis omnino ignaris: proptereaq́ ſubſcriptionem eorum eſſe vanam: ſe vero omnibus his præferendum, qui Latinum idioma, & noſtræ orationis vſum ſciat. Omitto quod hoc reſponſum plenum ſit vanitatis, & inſolentiæ, & omniũ rerum barbararum Barbariſſimũ; Quis eſt iſte, qui vult aſſeuerare linguam Latinã neſciri a Barbaris? Senecæ duo, Lucanus, Pomponius Mela, Martialis poeta epigrammaticus, & vt quidam putant, Quinctilianus, non ſunt in Latio nati, neque in Italia, verum in Hiſpania, latini tamen lingua, & ipſorũ latinorũ comparatione latiniſſimi. Sũt tamen qui contendant Quinctilianum fuiſſe Romanum: ſed ego Euſebio magis crediderim, qui dicit eum Calagurritanum. Terentius Comicus Afer, & Claudianus AEgyptius natione, lingua ita Latini, vt magis nemo. Apuleius item Afer: Auguſtinus quoque, atque Fulgentius Afri origine, lingua latiniſſimi. Cyprianus Carthaginenſis non eſt omittendus, qui Latinæ eloquentiæ teſte Lactantio ſpecimen fuit. Auſonius, & Sidonius Apollinaris, & Hilarius Pictauienſis epiſcopus Galli latiniſſimi. Noſtra tempeſtate Iohannes Pannonius Latiniſſimus, non minus quam Politianus, ac Pomponius. ſtudioſorum eſt Latinitas, non eorum qui Romæ, Tiburéue naſcuntur. Non enim modo ſunt ea tempora, quibus Latina lingua a matribus ſine vſu litterarum diſcebatur. Legimus namque apud Ciceronem in libro de Claris oratoribus, plerosque bene locutos Latine, cum eſſent omnino litterarum ignari. Aduertendum item Ptolemæe, perquam callide, ab aduerſarijs limites figi Latino ſermoni vt accuſare poſſint tranſgreſſores: exiſtimant enim ex his accuſationibus ſe poſſe clareſcere: limites inquam occultos, quos ipſi ſoli ſciant

ant, vt nos incautos, qui per Latinæ orationis campos, quaſi per quædam noſtra rura ſecuri incedimus, quoties libuerit taxandi ius habeant. Id quoque ignorare te nolo, quod teſtes ex coniuratione ſua ſemper citant: ſunt enim coniurati, & quaſi colubri latitantes in ſæpibus, venenoſo morſu impetunt tranſeũtes. Ad huius fundamenti ſubuerſionem duo ſunt ſcienda, Latinum ſcilicet ſermonem nunquam eundem tenorem obſeruaſſe, & hominum iudicia ſic eſſe diuerſa, vt omnibus hominibus idem quantauis bonitate præcellat, placere ac ſatisfacere nunquam poſſit. Ad primi probationẽ hoc axioma declarandũ aſſumo. Genus omne ſermonis & vocabula, quibus animorũ conceptum exprimimus, ſimul cum ceteris rebus humanis patitur cariem, ſenium, & mortem. Quis neſcit hoſtis nomine quondam appellatũ eum fuiſſe, qui nunc hoſpes dicitur, et modo ſolum eum ſignificat, a quo nobis publice bellũ infertur? Quis neſcit ſanguẽ pro ſanguis vſurpatũ ab antiquis? et eos ita locutos, vt dicerent Valeſius, pro Valerius: Fuſius, pro Furius: maioſibus pro maioribus: melioſibus pro melioribus, laſibus, pro laribus: feſiis, pro feriis: frequẽtarium, pro frequens: nuperũ, pro nouo, & recẽti. Antiqui, qui eleganter loquebantur inquit A. Gellius, dicebant, Die quinti & die quinte, pro die quinta: die craſtini, pro die craſtina: die proximi, pro die proxima: die priſtini, pro pridie: dies & dij in genitiuo, pro diei: diuũcio, pro diuitatẽ: reiicio: forteſco, p fortis fio: faſtibiliter, pro faſtidioſe, ac ſtomachoſe: falla, pro fallacia: differitas, p differẽtia: põderitas, pro grauitas: minabiliter pro minaciter, et minacitas pro comminatio: reapſe, pro re ipſa: ningulus, pro nullus: garritare, pro garrire. Item peposci, memordi, ſpepondi, pro poposci, momordi, ſpopõdi. Itẽ rauus, pro obtuſo, et abſente nobis pro abſentibus nobis: fuat etiã, pro fuerit. Itẽ pro plura & cõplura dicebãt, pluria, & compluria: vnde pluries aduerbium, quo adhuc vtimur, factum. Non dubium etiam eos garrulum poſuiſſe, pro cordato: comeſt quoque, pro comedit, & expectorare, pro extra pectus mittere, & comedim, pro comedam:

veſcum quoque pro puſillo, ponebant: quibus, quia nondum omnino ex vſu abierant, aliquando eſt vſus ipſe Cicero. Redit in mentem illud Catonis in re ruſtica, Viduertatem vaſtitudinemq́, calamitates intemperiaſq́ prohibeßis, defendas, arunces: arunces quippe dixit, pro repellas: qua voce vſi ſunt & Cicero & Liuius: quod in confinio fuerint illarum ætatum, quaſi inter nouum & vetus teſtamentum apoſtoli. Dixit etiam Cicero muginari, pro murmurare, et vſque eodem, pro vſque quo, more antiquorum. Gn. Marcius dixit recentare, pro renouare: edulcare, pro dulcem reddere. Laberius et Cloatius fuerũt apud antiquos, qualis apud iuniores Appuleius nouorũ vocabulorum repertores, A. Gellius xiij. libro dicit iſta vocabula fuiſſe olim ancipitia & media: periculum, venenum, contagium, honorem: ita vt malus honor diceretur, & ſignificaret iniuriam: furfur frumenti dicebatur a pluda: & feces vini, floces. Varro & Nigidius dixerunt domus, pro domus genitiuo: ſimiliter etiam fluctuis, ſenatuis. Lucilius in eodem caſu dixit victu & anu: quem in ſimilibus Cæſar ſecutus eſt in libris Analogicis. Plautus dixit puluerat, pro puluere plenum eſt. Varro dixit mutant pro mutantur: ſicut Virgilius ponit præcipitat pro præcipitatur in ſecundo Eneidos.

& iam nox humida cælo
Præcipitat.

Et Gn. Velleius dixit tempeſtas ſedauit, pro ſedata eſt. dicebãt quoq́ antiqui, teſte A. Gellio. in xix. ca. xij. muneror, pro munero: ſignificor pro ſignifico: aſſentior, pro aſſentio: feneror, pro fenero: pigneror, pro pignero. Dicebant & interfio, pro interficior Lucr.

Aut flamis interfiat, maliſq́ ferarum. (in tertio,

Et quoniam rei huius ſunt exempla prope infinita, quæ etiam grammatiſtæ triuiales non ignorant, hinc me abſoluo, & Horatiũ cito optimum in hac cauſa patronum & iudicem. Ipſe ergo in poetica ſic inquit,

Multa renaſcentur, quæ iam cecidere, cadentq́
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet vſus:

Quæ

Quem penes arbitrium eſt, & vis, & norma loquendi.

Quod grauius teſtimonium, quæ maior auctoritas, quæ fortior probatio dari poteſt? Habet ergo vſus totum Latini ſermonis arbitrium, & conſuetudo eſt Latine loquendi norma veriſſima. Id oculo ad oculum videmus in auctoribus antiquis probatiſſimis, qui vt ætate, ſic quoque ſermone ſunt differentes, nam nec Terentius vt Plautus: nec Virgilius vt Ennius: nec Cicero vt Cato: nec Appuleius vt Cicero eſt locutus. Immo vt ſciant iſti vaniloqui in ſermone vſum obſeruandum, legant libellum Ciceronis de Claris oratoribus, vbi dicitur Siſennam in ſenatu fuiſſe a C. Ruſcio deriſum, quod ſputatilica dixiſſet, vocabulum ſcilicet iam exauctoratum & a loquendi conſuetudine reprobatum. Erat hic Siſenna homo ceruicoſus, ſimilis his noſtris, qui pernicioſi ſunt bonis ingenijs, vt maiales caligines frugibus nouis, & dicere ſolebat, vt eo libro patet, recte loqui eſſe inuſitate loqui. In cuius ſententiam vadit quidam grammaticus familiaris noſter, qui ad vnius vocabuli obſcuri declarationem, ſolet adhibere quinque obſcuriora: ac ſi quis, vt clarius crepuſculum fiat, noctis intempeſtæ tenebras adiungat. De Cæſare autem dicitur ibidem quod originem eloquentiæ dicebat eſſe verborum delectum: & paulo infra, qualem verborum delectum faceret, declaratur, cum inquit: Pomponius conſuetudinem vitioſam & corruptam pura & incorrupta conſuetudine emendabat. Sic illo loco ſcriptũ. Ex quo patet Cæſarem, de quo præ dicẽdi elegantia dicitur quod ſanos homines a ſcribendo deterruit, numquam à conſuetudine diſceſſiſſe. De Auguſto dicit Suetonius, quod genus eloquendi ſecutus eſt elegans & tẽperatũ, vitatis ſententiarũ ineptijs atque inconcinitate, & recondiorũ verborum, vt ipſe dicebat, fœtoribus: & ſubinfert eum deridere ſolitum Mæcenatem, quod eſſe cacozelos, id eſt, malus affectator, & Tiberiũ quod eſſet antiquarius hoc eſt exoletarum et reconditarum vocum aucupator Apud A. Gellium legimus Fauorinum philoſophum ſcitiſſime reſpondiſſe adoleſcẽti verborũ antiquorũ ſtudioſo & faſtidiẽti phraſim ſui tẽ-

poris. Viue moribus antiquis, & loquere præſentibus verbis. Quid ergo inepte ſatagunt iſti, & conantur nos reuocare a præſenti conſuetudine laudabili ad antiquam Latinitatem iam exploſam: quod plane damnant omnes viri docti tam noui quam antiqui? Reuertor ad Horatium qui inquit,

Vt ſiluæ folijs pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et iuuenum ritu florent modo nata, vigentq́.

Et paulo ſupra cum dixiſſet non negandum Virgilio et Vario quod antiqui conceſſerunt Cæcilio & Plauto, mox ſubiecit per licentiam, & improprie loquens. cur acquirere pauca,

Si poſſum, inuideor.

Non enim dicunt Latini inuideor: ſed, vt Porphyrion inquit mihi inuidetur: ſed voluit oſtendere Horatius poetam non coercendum tam rigida cenſura grammaticorum vt nunquam liceat ei ſuo arbitrio loqui: quemadmodum etiam fecit, cum præter conſuetudinem & omnem regulam grammaticorum vltimam ſyllabam in dictione palus breuiauit. Et vt cognoſcas poetis ſemper infeſtos fuiſſe grammaticos, ſubijcio breuiter quod de Virgilio legiſſe me memini. Virgilius cum interrogaretur a Cornificio & Pædiano, & ab alijs grammaticis de verſu illo,

Tris pateat cæli ſpacium non amplius vlnas:

Reſpondit perlepide ſe in verſu illo fixiſſe crucem grammaticis, vt in excogitando et diſquirendo loco illo cruciarentur, & diſtorquerentur. Dicent forſitan iſti ſe nolle nos ad Enniana tempora reuocare: ſed ad ætatem mox inſecutam: qua poetæ meliores, & oratores clariores floruerunt: & illius vſum, vt pote defæcatiſſimum ac ſinceriſſimum, omni diligentia obſeruandum. Verum ſi mortalium naturam non minus ac Latina verba penſitarent, id factu impoſſibile ſat cognoſcerent. Tanta eſt in hominum guſtu diuerſitas, tam multiformia iudicia, tam multiplices variæq́ ſententiæ, vt in rebus humanis nil conſtare poſſit: quæ etiam ſunt legibus inſtituta & pœnis impoſitis ſeueriſſime ſanci-

cita vſu in contrarium nitente corrumpuntur: quanto magis ea quæ ſunt arbitraria? Propterea legimus apud antiquos quatuor linguas fuiſſe: primam quam dicũt priſcam, vſque ad Latinum regem: Latinam ſub ipſo rege Latino, vſque ad exactos reges: Romanã, vſque ad Imperatores: mixtã ſub Imperatoribus. Sũt ergo iſti vſque adeo imperiti & humanarũ rerũ ignari, vt velint ſermonẽ, quo nihil eſt fluxius cohibere. Dicit Ariſtoteles futurum eſſe, vt vbi nunc eſt mare aliquando ſit terra, adeo mutationi ſubiecta eſt tota mundi hæc machina, nedum ſermo, comparabilis murenæ, quæ teſte Hieronymo , quanto magis ſtringitur , tanto magis ſolet elabi . Satiatur mens humana vetuſtate, & antiqua vocabula , quaſi cibos nimium familiares, pertæſa ſemper inquirit noua. Non fuit apud antiquos vox hæc poſſibile, ſicut & multæ aliæ: nunc paſſim ab omnibus eſt recepta. Horatius in.ij. epiſtolarum ad Iulium Florum loquens de his qui ſua poemata diligenter emendant, dicit,

Obſcurata diu populo bonus eruet, atque
Proferet in lucem ſpecioſa vocabula rerum
Et proſequitur.
Quæ priſcis memorata Catonibus, atque Cethegis,
Nunc ſitus informis premit, & deſerta vetuſtas.
Adſciſcet noua, quæ genitor produxerit vſus.

Ecce vt dicat deſertam vetuſtatem ſitu informẽ, & vſum Vocabularum geniturem . Adde quod in dies exſurgunt res nouæ, quibus ſunt danda noua vocabula. Alienigenarum quoque conſuetudines, Barbarorumq́ commertia tollunt orationis puritatem, & Latinam eloquentiã dehoneſtant. Quo fit vt dici poſſit nullam fuiſſe ætatem , quæ aliqua ex parte ſermonem præteritæ addendo vel minuendo non mutarit Antiqui ad inſtar non dixerunt: vt Virgilius in ij. Aeneid.

Inſtar montis equum.

Sed quidã ex recentioribus vti cœperunt ea phraſi: Vt Solinus

& nobilis, nullis limitibus cohiberi ſe patitur, & ſermoni Latino nulla confinia vult aſſignari: & item, vt quod erat ſecundum demonſtraremus, propter multiplicem guſtus varietatem nullum eſſe opus tam elaboratum tam excultum, vt omni ex parte laudetur ab omnibus.

Sed iam ad hoc probandum veniamus. Quid de naturis hominum loquar, quæ ſunt tanta varietate refferſæ, vt quod vni ſapit, raro vmquam alteri ſapiat? Scitum eſt illud Comici, Quot homines, tot ſententiæ. & illud Perſij.

Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor vſus.
Velle ſuum cuiq; eſt, nec voto viuitur vno.

Caligula imperator vocabat Senecam arenam ſine calce. Eundem A. Gellius & Quintilianus ferre non poſſunt. Sed hoc nimirum accidit, quod ille grammaticus, iſte vero rhetor merus fuit. grammatici eſt verba coagmentare, rhetoris orationem fucare. At Seneca cum eſſet philoſophus rebus magis gaudẽs quam ornatu, ſpreto flore orationis, Latine tamen loquens, ſententiarum grauitate pollebat, & hæc profecto laus eſt ſincera, gloria ſolida, decus permanſurum: cetera ſunt quædam temporaria, & ad modicum tempus duratura. Audi hac Horatium in poetica:

Scribendi recte, ſapere eſt & principium, & fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt oſtendere chartæ.

Vbi clare demonſtrat omne genus recte ſcribenbi pendere ab ipſa philoſophia: verba vero rerum inania, qualia ſcribunt iſti logodædali, vocat Horatius nugas canoras, & Auguſtinus ſiliquã, quæ, intra dulce teſtorium ſonantes quatit lapillos. Redeo ad hominum varia iudicia, quibus ſi quid ſimile vis videre, vide in quot differentias eat guſtus, & quam ſit palati noſtri vaga & multiformis delectatio. Legimus Adrianum imperatorem, qui vir litteratiſſimus eſt habitus, Virgilio Ennium, Ciceroni Catonem, Salluſtio Cælium prætuliſſe. Pacuuio viſum eſt ſe elegantiſſime æmulatũ fuiſſe Græcũ ſermonem, cum pro κυρταυχενα dixit pecus curui eruicũ, quod ab alijs tamen eſt deriſum. Vis & aliud

vide-

videre mirũ iudicium? Scis in quanto pretio ſint nunc apud nos Plautinæ comœdiæ: immo & apud antiquos fere omnes. eſt apud A. Gellium libro quintodecimo Noctium Atticarum Volcatij de Plauto tale iudicium.

Multos incertos certare hanc rem videmus,
Palmam poetæ comico cui deferant
Eum, me iudice, errorem diſſoluam tibi,
Contra vt ſi quis ſentiat, nihil ſentiat.
Cæcilio palmam ſtatuo de comico.
Plautus ſecundus facile exſuperat cæteros.

Hoc eſt antiquitatis de Plauto iudicium: ſed longe aliter ſentit Horatius: ſic enim ait de eo in poetica:

At noſtri proaui Plautinos & numeros, &
Laudauere ſales: nimium patienter vtrumq;
Ne dicam ſtulte mirati, & reliqua.

Vult ergo Horatius Plautũ & ſales & metri ſcientiã neſciuiſſe & in metris & in iocis teſte Acrone immoderatũ fuiſſe: Hoc ſi quiſquam nunc dicere inciperet, parum abeſſet quin lapidaretur. Vbi Virgilius in quincto loquens de Darete dixit.

Oſtenditq; humeros latos:

Seruius putat melius dici potuiſſe, oſtentat, & iudicio Virgilij ſuum audet præferre iudicium. Audi ſententiam adhuc magis mirabilem atque opinionem magis portentoſam. Sidonius Apollinaris faſtidit Ciceronianam eloquentiam. & ait ipſum Ciceronem ſcribere ſupina, flaccida, hiulca, compagibus diſſilientibus male coagmentata, parum abeſt quin dicat litteras neſciſſe Ciceronem: Ciceronem inquam, de quo Silius inquit.

Ille ſuper Gangem ſuper exauditus, & Indos
Implebit terras voce, & Furialia bella
Fulmine compeſcet linguæ: nec deinde relinquet
Par de ius eloquio cuiquam ſperare nepotum.

Cum legerẽ nuper correctiones Plinianas, vidi aliud portẽtoſum iudicium. Hermolaus enim dicit ſibi non ſapere dictionem

hunc, ignitum, nec dignam eſſe, quæ in penus Latinum admittatur, & ea tamen, vt ipſe confitetur, Appuleius vtitur, & ipſe in penitiſſimis Latinorum adytis Lucretius educatus. Sed dic ſodes, illi magis antiqui fuerunt ne forte modeſtiores in taxandis laboribus alienis, peruerſiſq́ iudicijs proferendis? Demoſthenis oratio quibuſdam ſicca, Demadi lucernam olere, AEſchini Barbara videbatur. Ciceronis ſermo apud Caluum exſanguis et tritus, apud Brutū fractus & elumbis, apud alios aridus putabatur: contra alij tumentē & inflatū, nec ſatis preſſum, ſed exultantē ſupra modū & ſuperfluētē iudicabāt. alij dicebāt frigidā in iocis eius orationē: alij parū antiquā, alij molliorē et ſuperſtitioſam. Lucilius qui primus, vt aiunt, condidit ſtyli naſum, hoc eſt irriſionem & vituperationē: lacerauit quo ad potuit poetas antiquiores Euripidem, Accium, Ennium, Pacuuium: Horatius autem taxat hūc dicens eum & ſi fluit, tamen eſſe lutulentum. Redeo ad neotericos. Priſcianus dicit errare qui ſcribunt, adfatur, adludit, adrideo, adſumo per d, ante f, l, d, s, Politianus qui fuit æuo noſtro vir litteratus id negabat, & Priſciano infenſus ſic ſcribi debere affirmabat, producebatq́ in iudicium lapides peruetuſtos: quos crediderim Priſcianum vidiſſe, ſed contempſiſſe propter illud Horatij,

Multa renaſcentur, quæ iam cecidere, cadentq́
Quæ nunc ſunt in honore, vocabula, ſi volet vſus.

Poſſem plura de corruptis hominum iudicijs afferre teſtimonia: Sed conſiliū eſt fabulæ finem imponere, cum hoc vnum raptim addidero. Didymus græcus ſex libros conſcripſit aduerſus Ciceronem. Et Argyropylus Byzantius eundem Ciceronem plurimum damnabat, dictitans eum ignarum philoſophiæ fuiſſe, & Græcarum litterarum, eo quod ipſe Cicero dixerit aliquando Græciam fuiſſe inopem vocabulorum. Et quā rogo te poteſt habere ſermo conſtantiam, quando quod iſte probat, alius eſt qui improbat: & quod hic adorat, ille execratur? Addo per quam paucis aliud exemplum: quo recitato verbum non amplius addam. Cacozeliam grammatici & præſertim Diomedes vocant vitium quoddam orationis, quod tum com-

committi volunt, cum eo quis orationem dehoneſtat, quo ornare ſe putat. Exemplum afferunt ex ſecundo libro metamorphoſeos Ouidij:

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſumma
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

In his ergo verſibus dicunt committi cacozeliam: & vitioſam eſſe hanc orationem: tale eſt iudicium grammaticorum. Mihi autem etiam plerisq; alijs videntur eſſe irreprehenſibles, & carere omni labe, & habere comata omnia concinniſſime copulata, putamusq; vitium, ſi quod eſt, potius eſſe in criticorum cerebro, quam in Ouidio, & eis accidere fere idem quod accidit lippitudinem & ſcotomiam patientibus, qui vitium quod putāt eſſe in rebus viſis, habent in oculis. Talis illuſio contingit & nautis: naue enim prætervolante, qui in naui ſunt putant arbores diffugere, cum ipſi non arbores, moueantur. Sed his generaliter ita dictis, tempus eſt vt redeam ad me ipſum. Imputatur mihi quod opuſcula mea viuus ediderim. nouum genus conuitij, quaſi quod omnibus licet, mihi non liceat. Recordari cogor iſto loco quod legi de Apelle, ſolitum ſcilicet eum tabulas ſuas in pergula cunctis videndas exponere & ipſum latentem poſt eas iudicia prætereuntium auſcultaſſe. Edidi & ego viuens opera mea, vt vitia audiam quæ annotantur, & quæ excuſari poſſunt, excuſem viuens. Sciebam enim naturale eſſe, vt vuæ maturæ a veſpis impetantur, & mantilia candida a muſcis maculentur, & veſtes per æſtatem a blattis corrodantur. Non dubitabam affuturos, qui mea paupercula opuſcula, mox vt eſſent edita, in iudicium traherent, vt ſi condemnare non poſſent, ſaltem ſuſpecta facerent &, vt inquit Maronianus Sinon qui in meam ſugillationem confeſtim inciperent ſpargere voces in vulgum ambiguas, Feci quoque hoc eorum, vt manum aliquando leuarem de tabula, & vt his curis abſolutus ad theologiæ ſtudium, quo longe plus oblector me conferrem. Ego namque poema omne carptim compoſui, curſim abſolui, non fere aliter quod canes aiunt bibe-

ere in AEgypto. Aiunt etiam quod in operum meorum prin-
io grandis appareo, magna polliceor: ſed in proceſſu ab altitudi
illa mox excido, ac ſi mihi opponant illud Horatij.

Parturient montes, naſcetur ridiculus mus.

Huic obiectioni non reſpondeo: opera ipſa ſatis reſpondebunt: ntentiam ferat qui recte intelligit: in omnem virum doctum, ui careat perturbatione, compromitto. Sed moneo dictum ab Ariſtotele, in libro Politicorum octauo, Impoſſibile eſſe, vel certe admodum difficile, vt qui opera ipſa non tractat, perite valeat udicare. Sed quid ego fruſtra pergo omnē labem diluere, ad omnia quæ imputatur reſpondere? Sordidum aliquid relinquendum, vnde paſcantur qui cibo iſto viuūt. Oportet & ſcarabeos fimum habere, ex quo pro generoſitate ſuæ naturæ pedibus auerſi pilulas volutent. & quemadmodum obſcenum id animal loco Numinis habebant AEgyptij: ſic forioli iſti, qui omnia fluxu linguæ dehoneſtant, apud nonnullos habentur in pretio. Quod eſt ô Ptolemæe, quod eſt infelicitatis genus hoc pertinax, quod mortalium principes, & ipſos præſertim litteratos odio tam atroci conſectātur? Vt ſcilicet tot calumnijs pateant, toties inceſſantur a maledicis. Habuit Homerus Zoilum maſtigophorū: Maro noſter quēdam Paronē AEglogarum deriſorem, et Carbilium, qui dicitur ſcripſiſſe AEneidomaſtigem: et Herennium, qui vitia: & Fauſtinum, qui furta contraxit: & Batillum carmina ab eo facta ſuffurantem. Annæus Cornutus vt refert A. Gellius reprehenſione inſulſa & odioſa inquinauit Virgilium in Veneris et Volcani concubitus deſcriptione. Probus quoque taxat eundem, quod male tranſtulit ad Didonem quod dixit Homerus de Nauſicaa, cum Dianæ venatrici cōfert eā. Vipranius dixit Maronē nouæ cacozeliæ, id eſt malæ affectationis repertorē, nec tumidū, nec exilē ex cōmunibus vocabulis opus confeciſſe. Sunt quoque qui reprehendant eundem poetam re vera diuinum potius, quam humanum, quod Eriphylem dixerit mæſtam, quam apud Græcos legerat νοσερήν, id eſt, nocentem; & putant Virgilium ex ignorantia lin-

gua Græcæ συστύγην *in mæſtã tranſtuliſſe. O ſtulti, & tardi corde, ac ingenio prauo atque ignauo, non vident poni poſſe effectum pro cauſa, vt cum ſudor ponitur pro calore vel labore: ſicut apud Moſem in Geneſi. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo: hoc eſt cum labore viues. Naturalis autẽ effectus conſcientiæ nocentis eſt mæſtitia. Quis item prohibebat Virgilium diſcedere à Græco, & diræ illi feminæ aliud epitheton? Nonne conuenienter poterat eam quæ tale crimen commiſiſſet, vocare perfidam, impiam, auaram? Cur ergo non mæſtam, licet mæſta ad ſtygerem non attineret? Notatur & à Fauorino philoſopho, quod in deſcribenda montis AEtnæ flagrantia Pindarum infeliciter æmuletur. Cui Pontanus noſter in Dialogo quem Antonium appellauit, in faciem reſiſtit oſtendens ratione manifeſta melius Pindaro Virgilium de illo incendio locutum, & in illis noctibus Atticis dicit A. Gellium aliquando dormitaſſe: vt ipſe quoque A. Gellius qui alios taxat, ſine morſu hominum non euadat. Huius rei cauſas duas inuenio: vnam quod ſupra alios mortales claro atque illuſtri loco conſtituti omnibus pateant & ſi quid agunt latere non poteſt, iuxta illud Chriſti. Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita: & a Criſpo dictum eſt, In maxima fortuna minima licentia. Alteram quod ſicut Auſter ſerenitatis apud nos, ſic vbique gloriæ inimicus eſt liuor. Tertiam cauſam addo, vt ſcilicet dum illuſtres viros perſequuntur, aliquod ſibi nomen acquirant qui aliter ignobiles permanſiſſent. Sicut de eo dicitur qui in Epheſiæ Dianæ templum ignem miſit, Sic & Pilatus ex ſcelere ſuo factus eſt famoſus, & aſſidue cum Chriſto cantatur in Symbolo. Huiuſcemodi homines virulenti ſi inter legendum aliquid quod aptius exierit conſpicantur, curſim pertranſeunt, quaſi aliud quærant, & more muſcarum relictis integris ac ſinceris partibus, ibi tandem ſidunt, vbi de ſuppuratione aliqua iam matura emanat humor purulentus & teter. & recte profecto primus nominum impoſitor, quiſquis ille fuit, vitium*

iſtud

iſtud dixit inuidiam. Videntur enim inuidi non videre, & inte aliena bona pati dorasiam, dum in ea ſolum configunt oculos quæ poßint vel videantur poſſe taxari. & valde ægreferentes, quod non offendant: vitia grauiora, notant verruculas, ſignant næuos, damnant pilos, nil non faſtidiunt. & mirum eſt, quod ea quæ maxime diligunt, acerrime taxant, vitia ſcilicet & errata, in quibus, cum ea quæ bona ſunt, muti, flacci, defectiq́ viderint, oppido exultant: ſed illud taxant, non vt illud taxent, verum vt per illud auctorem confodiant, & ſibi laudem & nomen acquirant, in illo inuidi, in iſto vani, in vtroque ſtolidi. At viderint ipſi quid agant, & agant vt lubet, dum modo ſciant aliquando ſe inuitos nobis prodeſſe. Fimus enim longe celebriores, dum accuſantium, atque excuſantium linguarum conflictu, & multa contentione ventilamur. Ego quidem ſum ſemper non virtute, ſed naturæ potius benignitate ſic affectus (norunt hoc qui me norunt) vt non poßim non laudare quæ ſunt recte dicta. Conieci tamen & ego, vt verum fatear, oculos aliquando in ea quæ vitiligatores iſti cudūt, & inueni ea nihil in medio habere, & eſſe, vt Horatius inquit, verſus inopes rerum, nugaſq́ canoras, & quaſi nuces ſine nucleis. & caſtaneam a tineis corroſam, quæ, vt aiunt, in cute nitet, & intus putret. Docet recte Horatius in poematibus, quid ſit venia dignum quid indignum: ait enim in poetica.

Sunt delicta tamen, quibus ignouiſſe velimus.
Nam neque chorda ſonū reddit, quem vult manus, & mens,
Poſcentiq́ grauem perſæpe remittit acutum:
Nec ſemper feriet, quodcunq́ minabitur, arcus.

Verū vbi plura nitēt in carmine, non ego paucis offendar maculis, quas aut incuria fudit, aut humana parū cauit natura. Incidi & ego, vt ingenue fatear, in aliquot errores per incuriā, quorū heic vnū libet ſubijcere, cui Horatius, vt ex verbis eius deprehēditur, facile ignoſceret. Dū iunior olī Demoſthenis vitā è Græco in Latinū per Leonardū verſam perlegerem, & ad locum mor

tis eius perueniſſem pro Calaurea, Calabriam ſcriptum reperi, & ex illo tēpore in ea opinione ſemper permāſi, ut crederem Demoſthenem uita functū eſſe in Calabria. Et propterea poſtmodū ſcribēs tropæū Mantuanū, cum quædā Calabriæ loca percurrerē, dixi Demoſthenē occidiſſe in Calabria q̧ nō in Calabria parte Italiæ, ſed in Calaurea ſcopulo uel inſula iuxta Peloponneſum ad orientem poſita uitam ueneno commutauit in mortem: & de hoc ſero certior factus ſum ex lectione codicis Græci Strabonis coſmographi, quem tunc non legeram. Meminit etiam Calauriæ Plinius contra Trœzenem agrum eam locans: Demoſthenis autem non meminit. Pomponius Mela de Demoſthenis morte mentionem adiungit. Tum demum cognoui impoſsibile eſſe, uel certe admodum difficile eum qui multa ſcribat, uel ſuo uel aliorum uitio non errare, & recte dici poſſe, tot eſſe qui errent, quot qui aliquid faciat. Nam & a uulgaribus dici ſoles: Qui nil facit non errat. At mihi quidē uidetur multo magis eum errare, qui nihil facit, & in otio naturæ contrario ſe ſepelit, ac more ſuis grunnit in cœno. Qui agūt ergo, & qui non agunt, omnes errant. Similis alucinatio Lucano imputatur, qui in ſexto Pharſaliæ dixit,

Quæ tetigit Phylace, Pteleoſq̧, & Dorion ira
Flebile Pieridum.

Putauit enim Dorion urbem Achaiæ, ubi Thamyræ uati ſuccenſuere Pierides, eſſe in Theſſalia, ſeductus uocis ſimilitudine. Nam urbem Theſſaliæ, quæ dicitur Dotion, putauit Doriō appellari, & quod factū eſt in Achaia, credidit accidiſſe in Theſſalia. Vide Hermolaū in nonū caput quarti libri Plinij de naturali hiſtoria. Et ut uerum conſtet eſſe quod uulgo dicitur, Humanum eſt peccare, commemorabo quædā peccata ueterum auctorum, quorum comparatione noſtra uideri poſſunt uenia digna. Pomponius Mela in ſecundo Geographiæ libro dicit, Iſtrum fluuium mare Adriaticum influere: quod conſtat eſſe falſiſsimū, & Ptolemæus de Padi ortu inſigniter errauit. Orpheus in Argonautic

utico dixit, Thermodōtē, Phaſim, & Tanaim fluere ex Araxe
od poſtea deprehenſum fuit eſſe falſum. AEſchylus, Philoxe-
s, Nicander, Euripides, vt refert Plinius in vltimo loco libro
turalis hiſtoriæ, dixerunt electrum naſci ad ripas Padi: quod
im verum nemo ignorat. Dixerunt inſulas Electridas in ma
ſe Adriatico, quo nomine nullæ in eo ſunt. AEſchylus dixit in
ria quæ eſt Hiſpania Eridanum eſſe, & Rhodanum appellari
d eſt falſo falſius. Euripides, & Apollonius dicunt in mare
riaticū cōfluere Rhodanū, qui fluit in Gallicū. Sophocles tra-
s dicit electrum fieri vltra Indiam, & eſſe lacrymas auium
leagridum, qui error eſt manifeſtarius. Eratoſthenes repre-
dit Homerum, quod in locis & locorum diſtantijs ſæpius erra
t. Strabo autem in primo Geographiæ libro, licet nitatur Ho
um excuſare, non tamen poteſt eum omnino ab errore defen
: ſed dicit nō eſſe a poetis quærendam rerum cognitionem ex
tam. Dicitur & Plinius erraſſe vitio librariorum, vt pate-
icunt in xxvij naturalis hiſtoriæ, capite viij. vbi tranſtulit
um, pro marrubio. Iulius Higinus, vt refert A. Gellius in x.
ium ſuarum, dixit Virgilium circa hiſtoriam Romanam
ipliciter erraſſe, et præſertim, cum inducit Palinurum AE-
licentem:

Portuſq́ꝫ require Velinos.

elia enim vnde Velius dicitur, non erat eo tempore: & cō-
ſt a Phocenſibus profugis poſt annum amplius ſexcenteſi-
quam AEneas in Italiam venit. Quomodo ergo quærat
s dictos ab opido, cuius nomen eo tempore nuſquam gentiū
Item cum dixit, Theſeum liberatum ab Hercule redijſſe ab
s: & poſtea de eo dicit,
edet æternumq́ꝫ ſedebit,
felix Theſeus. Item cum dixit.
ruet ille Argos, Agamemnoniaſq́ꝫ Mycenas,
ſumq́ꝫ AEacidem:
l eſt, Pyrrhum: quaſi ille quem oſtendebat pater Anchiſes,

fecerit illa omnia: hoc eſt eruerit Argos, & Mycenas, ad Pyrrhũ: quod conſtat eſſe impoſsibile: nam nõ eodẽ tempore, nec per euſdẽ homines cum Achæis & cum Pyrrho pugnatum eſt, & bellum Achaicum multis poſt Pyrrhum annis eſt confectum. Exſtimabat ergo verſum illum ſubtrahendum,

Ipſumq́ AEacidẽ, genus armipotentis Achilli.

Idem in Ecloga, Formoſum paſtor, cum dixiſſet,

Teſthylis & rapido feſsis meſſoribus æſtu. Item:

At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.

In fine ſubintulit,

Semiputata tibi frondoſa vitis in vlmo eſt,

Ac ſi duo tempora in vnum coirent, ſcilicet tempus meſsis et putationis, quæ tam longe diſtant: & ac ſi cum putantur vites, vlmi ſint frondoſæ, quæ non conueniunt. Marcus Manilius in quincto dicit Andromeden AEthiopicam Cephei regis filiam habuiſſe ceruicem niueam: ſic enim ait,

— Niuea ceruice reclinis.

Ouidius autem de eadem dicit,

Andromede patriæ fuſca colore ſue.

Taxatur Ouidius quod quinquaginta filias Theſpij vel Theſpis vt dicit Diodorus, quas Hercules vna nocte grauidauit, vocet turbam Teuthrantiam: quaſi fuerint filiæ Teuthrantis, qui tenuit partem Phrygiæ ad Caicum.

Item in xv. Metamorphoſeos inducit Pythagoram, Mycenas, Spartam, Thebas, Athenas tũc non habere niſi nomen: quæ ſi fuerint abolitæ & penitus exſtinctæ, quod eſt omnino falſum & ridiculum. Idem Ouidius in libro Faſtorum deſcribens raptum Proſerpinæ, lapſus eſt in deſcriptione florum hyblæorũ: nam dicit eam cum comitibus ſuis legiſſe violas, roſas, lilia alba, amaranthi & croci flores, qui nequaquam legi poſſunt vna die, ſed nec vno menſe. Violæ namque florent veris initio, roſæ vere

vere iam præcipiti, & paulo poſt roſas, lilia alba: amaranthus intrante autumno, & crocum menſe Octobri. Quo modo ergo colligi poſſunt vna die? Erat intentus florum varietati deſcribendæ, & florendi tempora non aduertit: immo quod magis miror, ipſi commentatores qui locum illum enarrant, id non aduertunt. Scientes ergo critici noſtri naturæ humanæ conditionem eſſe, vt errare, labi, decipiq́ poſſit, deberent ſe cohibere, & minima cum Horatio tranſeuntes, ad magna errata ſeruare cenſuram. Sed ſcio reſpondebunt illud Ouidij.

—Neue monendo
Profeciſſe putes: nec tempora perde loquendo.

Meminerint tamen ſibi cauendū eſſe, videndūq́ quid baubētur. Non deerunt enim qui eos cribrēt, qui pinſant, & molant, & in poſteritate noſtra erūt, qui cauſam cōtra eos et meā, & aliorū tueantur. Sed vt aduerto nimis ſermo noſter euagatur, & vrceus meus exit in amphorā. Feramus igitur nos, ô Ptolemæe, feramus æquo animo linguas eorū, & in vltionem tot iniuriarū eis parcamus, atq́ indies magis ac magis virtute nitamur. Claris operibus, vnde conſequamur laudem, inſudemus: nam ad quanto maiorē gloriā veniſſe nos viderint, tanto ipſi, qui poſtquā quoad poſſunt malignati fuerint, longo interuallo nos ſequentur, magis atque magis affligentur. Si vero contingat aliquando nos errare: nil tamen propterea eſt minus agendum. Sicut namque in moribus caritas operit multitudinem peccatorum: ſic in ſcientijs pauca erratis a multis bene dictis abſorbentur. Philoſophi vniuerſi, fere omnes eccleſiæ ſacri doctores, Gratianus, qui patrum decreta collegit: Petrus Lombardus, qui librum ſententiarum ſcripſit, errarunt: In ſummo tamen pretio remanent, laudantur, vigent, releguntur, amantur. Concludamus ergo illo Petri apoſtoli dicto: Hæc eſt voluntas Dei, vt benefacientes obmuteſcere faciamus imprudentium hominum ignorantiam. Hæc ſatis ad præſens generaliter dixiſſe: ſi quid vero ad ſingula obiecta dici ſit neceſſe, relinquo tibi totam hanc prouin-

ciam: quod litterarum peritia facit vt poſsis, & fraterna caritas facit vt velis. Bene vale

PTOLEMAEI HISPANIOli, Baptiſtæ Mantuani fratris, contra detractores ſuorum operum, Apologia.

MARIVS AEQVICOLVS IOAN. IACOBO BARDELLONIO SALVTEM

PER *Cymacli vndas cum domina Iſabellæ Eſtenſi vaganti mihi tuæ litteræ redditæ ſunt: quibus inter cetera. certiorem me reddis Ptolemæum Gonzagam iam vltimam manũ imponere Apologiæ, quam pro germano Carmelita Baptiſta ter maximo contra litteratores ſuſcepit. Laudo officium: ſed miror cur in mea prouincia, quã liberis ſuffragijs ex noſtri ordinis quaſi Senatus C. ſortitus ſum, tantum ſibi iuris vendicet. Scio hominem ingenioſiſsimum, lectionis plurimæ, et acris iudicij: verum qualia parat otioſorum ſunt, vt nunc nos ſumus, non eius qui in rebus publicis maximi momenti vt priuata omittã, ſit ampliſsime occupatus. Ex omni Europa ad ſuum principem, cuius humeris libertas & ſalus nititur Italiæ Regũ, & Rerump. confluunt oratores. huic cũ Ptolomæus a ſecretis ſolus primus ſit voluntatum & conſiliorum adiutor*

*ſcutor & particeps, non ſit veriſsimile, vt ad defendēdū vacet, cū
vix ad vſus vitӕ neceſſarios otij ſuperſit tantillum. Sinat me hoc
agere. teſtor me relicturum aduerſarijs nullum prouocationis lo-
cum, ſi quid in iuſtiſsima cauſa, & in diligētia fidendum eſt. Si
poteſt igitur deſiſtere, rem gratam faciet: ſi minus, ſcribamus
vterq. Te tamen rogo, vt illi perſuadeas, ne paria induat ar-
ma: Nos enim de ortu linguӕ Latinӕ, & vt altera facta ſit,
vt in hanc quam vulgo loquimur veteris, vmbram paulatim de
fluxerit, longa oratione diſputamus. Mox vt Carmelita verbo-
rum & ſimpliciū, & collocatorū ſummā habeat rationē, vt priſ-
cis ad decorē parcé, vt nouis verecunde ad neceſsitatem vta-
tur, vt proprijs, & vſitatis Latinis inſiſtat ſemper: oſtendemus,
vt illorum conglutinatio dulciores numeros & ſuaue ſapiat.
Porro vt perſonӕ ac tempori conſentaneus. quod Grӕci, πρέ-
πον Cicero decorum dixit, vbique miro artificio obſeruet,
hӕc ſumma eſt. Locos prӕterea obiter illius prӕclariſsimos excu
timus, vt ſententijs ex abdito erutis poema redundet, vt omniū
artium & diſciplinarum humanӕ diuinӕq. philoſophiӕ ſit refer
tiſsimum, vt ſucci multum, ſanguinis & neruorum habeat plu-
rimum, vt natura ipſa lӕtum & fecundum ingenium prӕſefe-
rat, vt proprijs ductibus vena indefeſſe ſcatens fluat: ſic ante o-
culos ponemus. vt diuino interdum afflatum Numine non poſsit
negari. Habes rem omnem, & conſilium meum: cura ne mihi
cum Ptolemӕo amiciſsimo concurrendum ſit. Do illi hac de re lit
teras: ſed breues admodum, tum ne ambitionis accuſer, cum
quia nulla res maiori pretio emitur, quam quӕ precibus. Franc.
Zerbinatus adoleſcens elegans & virilis tuus eſt. Iohan. Iaco-
bum, Calandram eruditiſsimum Ӕgidiumq. meum, immo no-
ſtrum ſaluto. Cum ero Ferrariӕ Chalcidium, & Proclum habe-
bis, Bene vale. Cyma:li quarto Idus Nouembris*

CIↃ.IↃ.VIII.

PTOLEMEI HISPANIOLI CONTRA DETRAHENTES OPERIBVS FRATRIS BAPTISTAE Mantuani Carmelitæ Theologi apologia.

CVM audiſſem nuper Baptiſtæ Mantuani Carmelitæ fratris mei opera taxari a nonnullis, minime me Chriſto miratus ſum, & quod ſciebam omnes qui aliquid edunt, ſeu ſint ſcriptores ſeu alij opifices, huic infelicitati eſſe ſubiectos, vt habeāt ſemper ſuggillatores, ſicut & veſtes habent tineas, & ligna teredines, quibus erodantur: & quod recordabar eum quaſi ſemper aliud agentem omnia ſua cudiſſe poemata, atque ea, cum ſit minime gloriæ cupidus, atque deriſor auræ popularis, quaſi quid oneroſum ac permoleſtum, &, vt ipſe ſolitus eſt dicere, meliorum meditationum impedimentum. proiecisſe a ſe, & tamquam vita indigna expoſuiſſe magis quam edidiſſe. Exiſtimabam enim eſſe ſatis veriſimile in multis eum peccaſſe, qui Horatiani præcepti neglector, neque in decimum annum ſua ſeruaſſet, vt Iſocrates ſuum Panægyricum: neque in nonum, vt Cinna ſuam Smyrnam: neque limæ laborem & moram pertuliſſet, ſed potius omnia feciſſet quaſi ex tempore, ſubitario quodam furore, tamquam ſiluas. Et hac adductus ratione iudicabam fore ſatius diſsimulando pertranſiſſe hos rumuſculos, quaſi indelebiles, vel ſponte ſua aliquando quieturos: ſicut medici ſolēt quaſdam leues corporum moleſtias naturæ curandas relinquere, quaſdam etiam periculoſas reſpuere, ne fruſtra laborando malorum medicorum nomen incurrant. At pietate fraterna me indies magis ſolicitante, cum more Apellis, quaſi poſt tabulam latitans haberem aures ſemper intentas ad ea quæ in

eum crimina ingerebantur , manifeſte deprehendi ægritudinem hanc ſonticam non eſſe: Immo & ſola dieta curabilem , & quædam ex his quæ obijciuntur eſſe impreſſorum errores : quædam eſſe meras calumnias: quædam vero poeticas licentias , & ab alijs poetis etiam laudatiſſimis in vſum miſſas , & paſſim ab antiquis vſurpatas: quædam & ea pauciſſima noue dicta, & contra conſuetudinem antiquorum , quæ nauci ſint pendenda. Quis eſt enim qui loquendo vel ſcribendo multum vel parum ab ætate præcedenti non diſcedat ? Suſcepi ergo curam, vt fratem decuit, diluendi has labeculas, & quidem confidenter, videns eas ſmigmate non multo indigere , & medico peritiore opus non eſſe. Præmitto ergo illud Horatij ſummi in Arte poetica præceptoris antipharmacum ſalutare.

Verum vbi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis.

Sint ergo aliquæ maculæ : ſint aliquot næui , ſint nonnullæ verruculæ in tanta corporis mole poetici . Quid tum poſtea ? O critice, quiſquis es, viſne propterea dare in interitum? Noli ſic deſipere, ſic ineptire: noli huic iudicio ſubmittere auctores tot clarorum operum. Si enim & in antiquos velimus eſſe cenſores tam auſteri , vt non admittamus niſi omnino ſanctos, niſi penitus immaculatos : explodentur fortaſſe ad vnum omnes . Conſidera illud Horatij in primo libro Sermonum , ſermone decimo.

—Age, quæſo,
Tu nihil in magno doctus deprendis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Acci?

Qui verſus cum interrogatione et ironia pronunciandi ſunt, & ex cõtrario intelligendi , quaſi dicat in omnibus poetis aliquid emẽdandum inueniri a doctis. Audi quid dicat Quintilianus in decimo libro capite de imitatione, vt cognoſcas omnes antiquos poſſe aliqua ex parte taxari : ait enim ſic . In magnis quoque auctoribus incidunt aliqua vitioſa , & à doctis inter ipſos

etiam

etiam mutuo reprehenſa, ſic ille. Didimus grammaticus Alexandrinus ſcripſit contra Ciceronem. item Gallus Aſinius, et Lartius Licinius. Contra Theophraſtum dicitur ſcripſiſſe meretrix quædã, & ei magnum, vt aiunt, intuliſſe negotium. Recordare Pollionem deprehendiſſe in Liuio tanto auctore Patauinitatẽ, hoc eſt aliqua verba Patauina. Et ab eodem reprehendi etiam Salluſtium qui in Romana hiſtoria tenet principatum, quod in primo hiſtoriarum libro eos, qui tranſitum maris fecerant, dicit tranſgreſſos, quos tranſfretaſſe dici ſolitum eſt: nam tranſgreſſus a pedum greſſu appellatur. Satis ergo tibi factum putes, ſi plura, vt inquit Horatius, nitent in carmine, nec vſque adeo paucis maculis offendare, vt immodeſte ac importune te ingerens et ſacroſanctos vates commaculare non parcens, ex doctorum hominum cœtu non iniuria forſitan explodare. vtque id benignus facias, ſubiungo heic quæ de ſummis virorum ingenijs eodem lib. capite primo dicit Quinctilianus. Neque id ſtatim legenti perſuaſum ſit omnia quæ omnes auctores dixerunt vtique eſſe perfecta: nam & labant aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum ſuorum voluptati: non ſemper intendunt animum, nonnunquam fatigantur, cum Ciceroni dormitare interdum non ſolum Demoſthenis oratio, verum etiam Homerus ipſe videatur. ſic Quinctilianus. Sed venio iam ad ſingula, ſequens ordinem, non quidem librorum ſed magis memoriæ, vt id prius ponatur, quod reminiſcendo prius occurrerit.

Incipio igitur a rancore qui ſolet eſſe cauſa horum tumultuũ. Aiunt poetam ea voce ſcilicet rancore vti, quæ apud auctores idoneos non legatur: manifeſta hæc calumnia. Ego enim rancorem legiſſe me memini apud Palladium in libro de rebus ruſticis, vbi ſic inquit. Receptacula olei ſemper ſint munda ne nouos ſapores veteri rancore corrumpãt, vbi videtur velle rancorem eſſe putorem quendam, et idem fere quod rancidum, a ranceo verbo. Transfertur hoc vitium ad animum, cum ſignificare volumus malum affectum, & præſertim liuorem, ac ſimultatem, quæ iu-

dicium

dictum deprauant, & faciunt homines in damnum aliorum ire præcipites.

Aiunt item eum hoc vocabulo reſerare, male vſum, cum dixit in Alphonſo,

Inſontes animas reſeraret ab Orco.

Non enim animæ, vt aiūt, ſed hoſtia ſeris clauſa, reſerantur. Manifeſta & hæc calumnia, et hominis indiſciplinati certum argumentum, quod non nouerit proprietatem vocabulorum a poetis obſeruari non oportere, vt infra oſtendetur: nec Virgilium legerit in ij. AEneidos dixiſſe homines laxari, cum proprie homines non laxentur, ſed loca & clauſtra: ait enim ſic.

Incluſos vtero Danaos, & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon. & in ſexto dixit,
Aperit ramum, qui veſte latebat.

Audiui etiam ſpectari limis, &, vt inquit Appuleius, morſicantibus oculis a quibuſdam, quod niſi male memini in prima eſt Parthenice, cū Olympiacū ponit pro cæleſti. Volūt enī ab Olympo, qui ponitur pro cælo fieri Olympiū et Olympicū: ab Olympia vero vrbe Olympiacum. Huic obiectioni paucis reſpondeo, ſumi etiam Olympiacum pro cæleſti: quod vnico exemplo declarabo, In vndecimo libro Appuleij de Aſino aureo legitur Appuleium ipſum cū ſecundo Romæ initiatus fuit Oſiridi, chalmydā, ſic enim ipſe dicit accepiſſe, quam Olympiacam ſacrati appellabant. Exponens autem noſter Philippus Beroaldus locum illum dicit Olympiacam, id eſt cæleſtem & diuinam, ac Dijs Olympijs dicatam. ſic quoque nos exponimus dictum a poeta noſtro Chriſtum eſſe ſtirpem Olympiacā, nō ab Olympia vrbe, ſed à Deo Olympio, id eſt cæleſti, Dicebatur etiam ab antiquis Iupiter Olympius. Et Dij Olympij vocabantur, qui in Gigantomachia Ioui Olympio ſuppetias tulerant. Deus autem noſter, qui ſecundum nominis etymologiam verus eſt Iupiter, poteſt recte dici Olympius, hoc eſt cæleſtis. & ab ipſo Deo Olympio Chriſtus naturalis Dei filius Olympiaca ſtirps poteſt appellari.

Volunt

Volunt item eum male armos ponere, pro humeris hominum, aiunt namque armos non hominum dici ab idoneis, ſed belluarum. Manifeſta hæc calumnia, & non ſine eorum rubore refellenda, Pompeius enim dicit arma vocari , quæ armis dependent, & non ea quibus eminus pugnamus, quæ tela appellamus. Lex Laurentum erat , ne pomum ex alieno legatur in armum, id eſt quod humeri onus ſit. Antiquitus quoque virgo ſacrificans, quod laciniam togæ in humerum reijceret, armata ducebatur, quod videlicet laciniam in armo haberet. Item armillæ dicebantur ornamenta quædã militaria, quæ militi à duce donabãtur, quod in armis, hoc eſt brachijs gererentur. Nam antiqui humeros cum brachijs armos vocabant. Eſt & armillum vas vinarium dictum, quod armo portaretur . In his omnibus conſtat de hominis armo ſemper intelligi. Qui tamen defendere vellet armos dici proprie brutorum, habet auctorem ſatis idoneum Ouidium ſcilicet in decimo Metamorphoſeon in fabula Atalantæ & Hippomanis. ſic enim dicit.

—Digiti curuantur in vngues:
Ex humeris armi fiunt.

Et hoc etiam conceſſo nil tamen minus poeta ſaluatur, quod iſtæ vocabulorum proprietates confunduntur ab auctoribus, & præſertim a poetis: quibus ex priuilegio conceditur non libertas ſolum, ſed etiam licentia. Nam cum auriculæ ſint brutorum, vt quidam volunt: tamen Lucretius dicit in quarto.

Et genus humanum eſt auidum nimis auricularum.

Idem pro elephantiaſi dicit elephantem, & pro centaurea herba dicit centaurum, & centaureum.

In primo libro tropæi Mantuani damnat quod primam Iſauri ſyllabam ponat productam, quam ſolent alij quidam breuiare. Manifeſta & hæc calumnia, et neſcio quid indiſciplinatũ præ ſe ferens. Volunt enim eum licentia priuare, quæ ab omnibus poetis vſurpatur: licentia inquam, quæ paſſim nominibus proprijs eſt conceſſa . Subijcio ergo verba Seruij in locum illum primi

AEnei-

neidos.

Huic coniux Sichæus erat. Cũ nomina a verſibus abhorrẽtia enit poeta, aut ea mutat, aut aliquid inde mutilat. Et paulo ra Sichæus primã natura corripit: ſed heic ectaſim facit licẽ- q̃ in proprijs eſt nominibus, in quibus licet in quãuis parte mu ſyllabæ naturam. Idem euenit in appellatiuis, ſi a proprijs t, vt,

Sicanio prætenta ſinu.

Sic Seruius. Et idem Virgilius paulo mox poſuit eandem ibam breuem ſubinferens.

Quos inter medius venit furor. ille Sichæum.

Addo quod in decimum AEneidos dicit Seruius: ait enim ſic. on ſi nomen eſt appellatiuum, corripit Cy: ſi proprium produ Sed tamen Stat ius in proprio corripuit, vtens licentia, quæ roprijs eſt nominibus.

Hæc regi promiſſa Cydon, hæc Lampe dabamus.

Reprehenditur etiam quod ſpirituale dixerit, pro incorporeo: ea vox iam diu eſt in vſu in ſcriptoribus eccleſiaſticis, hiſq́; obatiſſimis, qualis Ambroſius, Auguſtinus, Hieronymus, per- n familiaris, & recte per analogiam inflexa a ſpiritu, ſicut anu manuale, quod enchiridion dicitur Græce, & a ritu ri- , Vnde libri quidam Etruſcorũ dicebantur ab antiquis ritua uod in eis contineretur quo ritu vrbes condantur: aræ, ædeſ rentur: curiæ, tribus, & centuriæ diſtribuantur. Fateor di- em hanc in Tibullo, Catullo, & Propertio non inueniri: ſed ſt in arbitrio iſtorum, vt critici putant termino: ſla:uere æ Latinæ, quæ magis indies propagatur & creſcit, etiam uitis, qui vellent etiam claudere intra vnius ætatis angu- contra iudicium ipſorum antiquorum, qui linguã Latinam uerunt non certis coartare limitibus, ſed indies magis ac ma oferre. Vnde Lucretius in primo:

Multa nouis verbis præſertim cum ſit agendum.

Propter egeſtatem linguæ, & rerum nouitatem.

Et

Apud Lucretium legitur principiale in ſecundo.

Haud ſine principiali aliquo leuore creata eſt.

Et in quinto,

Principiale aliquod tempus, clademq́ futuram.

Et in primo libro ab eodem ponitur perniciale. & in quincto dicit.

Scenalem ſpeciem patrum, matrumq́, Deorumq́.

Formantur quotidie ſecundum, vt prædictum eſt, analogiã: hoc eſt ad ſimilitudinem aliorum nouæ voces pro arbitrio & voluntate ſcribentium. Legi apud Sidonium, cordicitus, ſicut radicitus: & apud Boethium menſurnus per analogiam deductum à mẽſe: ſicut diurnus à die, et nocturnus à nocte, quod vt exiſtimo, iſti vel riderent, vel exhorrerent præ ingenti ſuæ inſcitiæ obſcuritate.

Cum audiſſet ſibi vitio dari, quod neutro genere polenta dixiſſet, paulum ſubriſit, & vt eſt facetus in me conuerſus ait. Hui me miſerum, Ptolemæe, vocor in iudicium de polenta, quod non edi: & continuo attulit verſus illos ex quincto libro Metamorphoſeos Naſonis.

Prodit anus, diuamq́ videt, lymphamq́ roganti
Dulce dedit, teſta quod coxerat ante polenta.

Et paulo infra.

Offenſa eſt, neque adhuc epota parte, loquentem.
Cum liquido mixta perfudit Diua polenta.

In primis duobus verſibus iungit dulce cum polenta: in alijs duobus dicit cum liquido polenta: qui eſſent & critici noſtri iure perfundendi, & in ſtelliones deformeſq́ beſtiolas conuertendi. Philippus Beroaldus in ſextum librum Appuleij de aureo Aſino loquens de polenta dicit. Apud Ouidium neutraliter enuntiatur illo verſu:

Dulce dedit, teſta quod coxerat ante polenta.

Phocas grammaticus dicit neutro genere duo lecta apud Salluſtium nomina fluminum in a terminata, vt hoc Mulucha, &

hoc Turia, qui amnis eſt citerioris Hiſpaniæ, quod addidi, ne tibi nouum videatur nomina primæ inflexionis interminata poſſe eſſe neutra: eſt etiam paſcha: & quod omnis generis eſt aduena.

Taxatur etiam quod primam in Methone corripiat, quam Homerus longat, & per η litteram, ſemper apud Græcos longã ſcribat. Reſpondetur id quidem verum eſſe, et in hoc a Stephano notari Homerum, quod ſcilicet eam dictionem per η ſcribat, cum omnes Græci auctores ſcribant per e micron: vide Strabonem & Ptolemæum: quo fit vt poeta noſter non errarit: ſed magis legitime vſus fuit ea ſyllaba quam Homerus, quamquam & alibi ad imitationem Homeri ex induſtria longam poſuerit, volens oſtendere; vt ipſe dicebat, Homeri auctoritatẽ pro lege habedã.

Reprehenditur etiam quod fecerit paſſiuum a regno, & dixerit quodam in loco, credo loquens de Hiſpania, & regnatur ad huc. Nam Seruius in tertium Æneidos exponens illud Virgilij

– acri quondam regnata Lycurgo,

Dixit regnata participium ſine verbi origine. Huic reſpondetur, quidquid dixerit Seruius, poetam non dixiſſe hoc ſine idoneo auctore: Corn. Tacitus in xvij. Neque enim heic, vt in ceteris gentibus, quæ regnantur certa dominorum domus. Sic ille:

Quodam loco in Siluis dixit.

Feminàque antiquas vna triumphat opes.

Contra hoc dicunt Latine dici triumpho de opibus, non triũpho opes, nec opes triũphantur. Cõtra hos eſt locus in libro ſeptimo capite xxiiij. Diuinarum inſtitutionum Lactantij, vbi ſic ait. Gentes vero non exſtinguentur omnino, ſed quædam relinquentur in victoriam Dei, vt triumphentur a iuſtis, ac ſubiugentur perpetuæ ſeruituti. Si igitur dicere poſſumus paſſiuè, quod impij triumphantur a iuſtis, vt dixit Lactantius, cur non dicemus etiam actiuè, quod iuſti triumphent impios? Quod ſi Lactantius non videtur criticis auctor idoneus: non recuſat poeta damnari cum eo. Non ignorandum etiam quod θριαμβεύω apud Græcos iungitur accuſatiuo, & ſignificat publicare: & θρίαμβος dicitur

demon-

demonſtratio victoriæ vel pompæ

Venio ad vnum, quod poſſet non quidem redargui, ſed triuiales grammatiſtas tenere ſuſpenſos. Secundam in dictione Lycaonius ſyllabam ponit breuem in quarto libro Tropæi Mantuani. & quamquam α ſit littera dichrona, ſemper tamen α Græcis in ea dictione prolongatur, vt etiam in dictione Laos: vt Phocylidès λαὸσ καὶ ὕδωρ καὶ πῦρ.

Item in dictione Amphiaraus. Id cum ab eo quærerē cur factū eſſet? Dic ſodes inquit ô Ptolemæe, Homo qui ex Græcia Romam domicilium transferat: nonne legibus Romanis viuere debebit? Reſpondi ſic videri: ſed aliud iudicium eſſe de hominibus, aliud de vocabulis; Tunc ille, ſic nimirum, ait, dictionem a Græcis ad nos tranſlatam oportebit regulam pati Latinam, quæ eſt vocalem ante vocalem breuiari; quod ne mireris lege Quinctilianum in primo libro; capite de tribus virtutibus in elocutione: vbi dicit grammaticum vetuſtatis amatorem velle peregrina declinari more noſtro, & dici Caſtorem, & Hectorem, & ſimilia media ſyllaba producta, quia hæc noſtris nominibus accedunt, quæ in eaſdem, quas Caſtor & Hector, litteras exeunt: vt ſunt amor amoris, & lector lectoris.

Ea de cauſa dicimus Polemo, Telamo, & Plato, abiecta n litterea finali, quā habēt apud Græcos. Eadem ratione Cicero dixit Hermagora, abiecta ſ finali, & plerīq; dixerūt AEnea in recto: nā ſi talia nomina retinerent ſ, quā apud Græcos habent, viderentur declinanda ſicut Mæcenas, Suffenas, Aſpernas, Rauennas. ſic Quinctilianus. Priſcianus quoque in libello de duodecim carminibus, dicit antiquos huiuſmodi nomina ſine ſ ſcripſiſſe.

Vides vt exſtimarint idem iudicium eſſe de hominibus, atque de vocabulis?

Si ergo ſecundum Latinos ſequens vocalis breuiare poteſt diphthongum præcedentem quæ natura eſt longa, vt, ſudibuſq; præuſtis: cur nō breuiare poterit dichronam vocalē, qualis eſt a

apud Græcos, cum ad nos eſt tranſlata. Seruius in illud Virgilij,

Eoaſq́ acies, & nigri Memnonis arma.

Dicit in Eous primam ſyllabam natura eſſe longam: ſicut eſt & in Lycaonius ſecunda: ſed eam aliquando breuiari, quod ſequatur eam vocalis: vt – primo ſurgebat Eoo: cur in Lycaonius idem non fiat? & hoc poteſt iure ſatisfacere dubitāti. Sic poeta. Subiecit etiam quæ ſequuntur, ô Ptolemeæ, monuit me vt ſic facerem Marcus Manilius in Aſtronomia, qui ponēs in principio verſus heroici Phaethontem videtur feciſſe ex a & e litteris Græcis Latinam diphthongum, cogens eas in vnam ſyllabam, quæ apud Græcos ſunt diuiſæ, vt & apud Horatium in Odis.

Teret ambuſtas Phaethon auaras.

Sapphicus eſt verſus. Et cur, oro te, hoc egit niſi vt illa dictio intelligeret ſe non eſſe amplius in Græcia, et debere vti lege Latina. Marci Manilij verſus hic eſt.

Phaethontem patrio curru per ſigna volantem.

Affert Quintilianus aliud tale exemplum ex Varrone.

Cum te flagranti deiectum fulmine Phaethon.

Tali licentia vtuntur & Græci, & vocatur apud eos ſynecphoneſis: quando duæ ſyllabæ, inter quas nulla ſit conſonans intermedia, pro vna ſumuntur: quod quatuor modis fit: nam vel duas longas in vnam longam, vel breuem & longam in vnam longam vertunt: vel duas breues in vnam breuem, vel duas breues in vnam longam, vt in dictione Phaethon, de qua ſupra dixi. Reperiuntur in poetis Græcis exempla quā plurima, quæ citare modo non curamus. Rei huius ignorantes derident Fortunatum poetam Chriſtianum, quod fecerit Achaia dictionē triſyllabam, iungendo, i cum a vltimo. eius enim eſt verſus ille.

Nobilis Andream miſit Achaia ſuum.

Simile quid putauit Diomedes, & Priſcianus de constructione feciſſe Virgilium in verſu illo.

Fixeris

Fixerit æripedem ceruam.

Dixit namque poetam poſuiſſe æripedem pro aeri pedem, quaſi quæ aerios, hoc eſt leuiſſimos haberet pedes, & ex duabus ſyllabis vnam feciſſe inſtar diphthongorum. Idem ſentit Probus grammaticus ad Cæleſtinum, vbi de eodem verſu loquens ait: Tetraſyllabum ex pentaſyllabo fecit. Idem & Sidonius in Epithalamio Polemij in dictione aerem: nam ex triſyllabo fecit diſſyllabum, contrahendo in vnam ſyllabam a & e. ait enim.

Hinc aerem, pariterq́ Deos hinc extimat ortos.

Idem fecit Calpurnius in dictione ædon quæ luſciniã ſignificat, & ſcribitur a Græcis per α, η, diuiſas ſyllabas: ipſe vero fecit ex duabus vnam, ac ſi ſit dipthongus. ait enim,

Vocalem ſuperat ſi turpior ædona bubo.

Debuit potius dicere, Si turpis ædona bubo, conuertendo η, in e longam. Idem fecit ipſe quoque Horatius in illo verſu,

O mi Laertiade, quidquid dicam, aut erit, aut non.

Vbi ex a & e, in dictione Laertiade fecit vnam ſyllabam: ſi legendum eſt, vt docet Georgius Valla: qui vero Horatiũ nuper impreſſerunt, ſubtraxerunt mi, vt ſcopulum euitarent. Sunt enim quidam pueriliter ſapientes, qui dum metuunt poetis a prauitate ſyllabarum, ſuo ſenſu libros corrigunt, & peruertunt puritatem lectionis antiquæ. Sic falſum eſt in illo verſu Virgilij:

— liquidoq́ poteſt electro, vbi poſuit amphibrachum pro dactylo, ſicut & in pluribus alijs locis: vt

Hic vir. hic eſt. &

Inſulæ Ionio in magno.

Semidocti autem quidam emendare volentes corruperunt.

Quoddam eſt erratum in quinto Tropæi, vbi vitio impreſſorum, inopia, pro inertia eſt impreſſum. Simile aliud in Parthenice prima, corrupta dictione. legitur enim Neiphilus pro Nepheleius. & in vna Siluarum ad Ioannem Argenteum, vbi vitio impreſſorum legitur,

Et qualis riguo lilia prima ſolo, pro:

Qualia ſunt riguo lilia prima ſolo.

Et in principio agonis Diuæ Agathæ legitur . langore ſemeſtri, pro langore trimeſtri. In Dionyſio libro primo legitur.

Quos antiquus Achab,pro

Quos Rechab antiquus.

Et in agone Diuæ Margaritæ paulum procul a principio eſt error, qui errare fecit commentatorem . legitur enim , Hæc ea quæ negat aradeos , cum legi debeat non ara , ſed aera ab æs æris . & ponitur materia pro materiato , puta ara pro ſtatuis Deorum æreis.

Sunt qui nodum in ſcirpo quærentes dicant eum hac voce, ſemel , quæ modo non pluries, modo cito , modo non diuiſim ſignificat, poſuiſſe pro eo,quod eſt aliquando . ſolent namque vulgares , & qui indocte corrupteq́ loquuntur dicere ſemel accidiſſe, cum aliquando accidiſſe dicere volunt. Primum reſpondeo rem nequaquam ſic ſe habere vt inuulgant , & debere eos pœnitere calumniæ , & notæ quam perperam inurunt famæ alienæ.nam non pro eo quod eſt aliquando : ſed pro eo quod eſt non pluries,ſemel heic ponitur. Legant diligenter , & æquo animo excutiant, & ſic vt eſt dictum iudicabunt.verſus hic eſt in Bucolicis.

Nocte ſemel media ſubeuntem limina furtim.

In quo vult innuere id non aliquando ſimpliciter , ſed ſemel,hoc eſt,non pluries accidiſſe . Aſt hi vulgariter loqui omnia conſueti magis ad conſuetudinẽ vulgi , quam ad poetæ ſenſum reſpexerunt . Sed fingamus eos verum dicere,& ſemel pro aliquando illic poni:ſi recte intelligerent,id non coarguerent. Locus enim & tempus multa excuſant,quæ alias eſſent digna redargui Locus ergo ille potuit illis,immo & debuit plene ſatisfacere: id enim eſt in Bucolicis dictum,vbi ridentur mores ruſticorum, & Minerua paſtoralis pſentatur , ibi etiã ruſticus quidã crates quo grates,g in c verſa fabulatur,& ad imitandum pro ridiculo viliicos, Pollux ꝓ Paulus, Harculus,ꝓ Hercules,Oenophilus ꝓ Onophrius

phrius, coitus pro coitio, hora nona pro meridie, et huiuſmodi alia de induſtria ponuntur, non caſu vel inſcitia, vt fortaſſe iſti criminantur. Sed quia ſcio criticos rationibus his non aſſenſuros, ſed præ maledicendi libidine potius hanc poetæ induſtriam damnaturos: moneo lectores hanc inuentionem nouam non eſſe: ſed ab antiquis poetis ortũ habuiſſe. Nam in verſum illum Maronis.

Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho

Dicit Seruius ad verbum. Vel dicamus quod ipſe veluti paſtor ignarus dixerit illum Athenienſem, qui erat Thebanus: nam & Theocritus ad exprimendam ſimplicitatem, multa aliter dicit quam ſint. Hac ratione potuit ſcilicet Virgilius dixiſſe Oaxem Cretæ fluuium, cum ſit Meſopotamiæ. ſic Seruius, Prætereo heic ex induſtria quod aliqui contra Seruium dicunt in Creta quoque eſſe Oaxem, nedum in Meſopotamia: id enim ad præſens nõ curamus, Quod vero, ſemel, aliquando ponatur pro cito, & pro non diuiſim: occurrit exemplum quod heic ſubijciam. Lucius Florus in capite de bello piratico ſic inquit, Ille, ſcilicet Pompeius diſperſam toto mari peſtem ſemel & in perpetuum volens extinguere.

Dicunt etiam non minus abſurdè ſibi non ſapere deriuationes quaſdam nominum, quæ ſparſim in eius libris peruagantur, vt eſt illud Tyrrhenica: item illud Iberica, & id genus alia compluſcula, quaſi numquam viderint alibi ſimilia. Nonne a Troia ſit Trois, Troianus, Tros, & Troius? ab Italia Italus Italicus, Italicẽſis: à Gallia Gallus, Gallicanus, Gallicus, Gallius: à Britania Britanus, Britanicus: ab Abdera Abderites, Abderitanus, Abdericus: à Creta Cres, Cretenſis, Creticus: a Sicilia Siculus, Sicilienſis, Sicelis. à Græcia Græcus, Græcanicus, Græcienſis: à Tuſcia Tuſcus, Tuſcanienſis Tuſcanicus: à Germania Germanus, Germanicus, Germanicanus, qui habitat in Germania, licet non ſit in ea natus: ſicut vrbanicanus qui habitat in vrbe: a ſchola ſcholaſticus, ſcholicus, & ſcholaris

ſecundum nouos: vt a mola molaris, & a Nerone Neronianus, & Neroneus. Statius in primo ſiluarum:

Parua Neronea nec qui modo lotus in vnda.

Macrobius fecit a ventre ventralis, a ſpina ſpinalis, & ab alijs alia ſiunt huiuſmodi infinita pueris etiam cognita, quæ longio ri pudet recenſere ſermone. Sidonius quoque in panægyrico Maiorani, deducit a Tanai Tanaiticus, in illo verſu,

Caucaſus, & Scythicæ potor Tanaiticus vndæ.

Idem in eodem a Pholoe format Pholoeticus verſu illo.

Nubentemq́ nurum non ſic Pholoetica monſtra.

Cur ergo fieri non poteſt ab Iberia Ibericus, a Tyrrhenia Tyrrhenicus? Et certe quibus hæc non ſapiunt, videntur non ſanum habere palatum. Stephano teſte a Pſophis, quod eſt nomen vrbis, rite & ſecundum analogiam fieri debuit Pſophites, vel Pſophita: tamen Valerius Maximus dixit Aglaum non Pſophitam, ſed Pſophidium: ſicut ab Arcadia Arcadius: ab Aulide Aulidius, ab inſula Thyniade Thiniadius. Sed quid opus verbis tam multis? Ipſe Priſcianus in tranſlatione Dionyſij ponit Ibericus: inquit enim ſic,

Eſt primus vaſtis qui Pontus Ibericus vndis.

Pro quatuor his obiectis, quæ eiſdem rationibus videtur poſſe impugnari ac defendi, ſubijcio vnum quod ora eorum, ſi frontem haberent, poſſet obſtruere. Seruius in illud noni AEneidos,

— quam nec duo taurea terga,

dicit taurea vſurpauit, pro taurina. alibi, taurinis follibus. vnde ſicut & Plinius dicit, deriuationes firmas non habent regulas: ſed exeunt prout auctoribus placet. ſic Seruius ad verbum. Quod ſi legiſſent critici noſtri, tam inaniter non blaterarent.

Perperam eum accuſant, quod in accuſatiuo caſu numeri pluralis dicat modo omnis, modo omnes, cum omnis dici ſemper oporteat. Gaudeo plane quod eis ab Aulo Gellio pro me reſpondeatur. Is in libro decimonono capite decimo tertio Noctium Atticarum dicit, antiquos curaſſe magis euphoniam, quam grāmati-

maticorum regulas, & adducit Virgilium, qui eodem caſu, modo vrbis, modo vrbes dicat, vt eſſe dicendum ſolo auris iudicio exiſtimabat.

Cheruſci populi ſunt Germaniæ, & ea dictio ſcribitur à Strabone cum diphthongo in prima ſyllaba. Damnatur ergo poeta noſter quod eam breuem poſuerit alloquens Imperatorem de gentibus Germaniæ. Sed ſciant critici poetam non ſine magnis auctoribus ſic dixiſſe: eam namque ſyllabam breuiant, & Lucanus & Claudianus

Albim liquere Cheruſci. Item:

Quæque domant Cattos immanſuetoſq́ Cheruſcos

Non debent ergo critici imperiti perſuadere ſibi ſimilibus imperitis id a poeta factum ſine exemplo.

Venio ad id quod eſt Achilles criticorum, putabant ſe poetam in manifeſto & inéxcuſabili errore deprehendiſſe, quod in Tropæo Mantuano dixerit, ante diem, pro eo quod, vt ipſi volunt, Latine dicitur ante lucẽ, vel ſub lucem, vt in Virgilio,

Sub lucem exportant calathis,

& exiſtimabant hanc maculam nullo vmquam ſmigmate dilui poſſe, & hoc eſſe telum Cephali ineuitabile, & iam certi de victoria cogitare cœperant de triumpho. Ego vt reſciui, poetam conueni, remq́ indicaui. Ille autem continuo vt eſt comis. & vrbanus. Vide inquit homines turdis perſimiles qui viſcum quo capiantur, paſſim excernant, & miſſa manu ad codicem Horatianum paucis philyris euolutis inuenit epiſtolam ad Lolium, vbi ſic legitur,

Si noles ſanus, cures hydropicus. & ni

Poſces ante diem librum cum lumine, & reliqua.

Habent ergo inquit locum ex auctore non triuiali, ſed ex ipſo Horatio Latinitatis patrono atq́ parẽte: qui ſola ſua auctoritate poteſt totũ iſtorũ exercitũ profligare: eãt nunc & triũphẽt, & de illata calũnia glorientur: ſubiunxitq́ carmen illud Maronianũ,

I nunc, & verbis virtutem illude ſuperbis.

Hoc idem ex illo Virgiliano verſu colligitur,

Noctes atque dies patet atri ianua Ditis.

Et in Geneſi legitur, Appellauitq́, lucem diē & tenebras noctē, Accidit profecto his criticis, quod olim & Perſis recitat Pauſanias accidiſſe. Scribit enim Perſas gloriabundos, quaſi iam Græciam viciſſent, lapidem Parium ſecum tuliſſe, vnde tropæum fieret pro victoria: lapidem hunc poſt eorum fugam Phidias in Nemeſeos ſtatuam formatum Rhamnunte collocauit, gratias hoc pacto Deæ referens, quæ iuſta indignatione percuſſerat homines elatos & contumelioſos. meminit rei huius Auſonius illo epigrammate.

Me lapidem quondam Perſæ aduexere, tropæum
Vt fierem bello, nunc ego ſum Nemeſis.
At ſicut Græcis victoribus adſto tropæum,
Punio ſic Perſas vaniloquos Nemeſis. *Cauſam vero quod pleriq́ antiquorum potius ante lucem dicerent, quam ante diem tamquam corollarium quoddam heic ſubiungo. Dierum inchoacie non vna fuit apud antiquos. Apud Romanos, a media nocte incipiebat, ſicut modo apud nos quoad religioſam abſtinentiam ciborum quorundam. Apud Athenienſes ab occaſu tendebat ad occaſum: ſicut & apud Hebræos, quibus præcepit Moſes a veſpera vſque ad veſperam ſabbatha celebrare. Apud Babylonios a Solis ortu vſque ad Solis ortum. Apud aſtronomos hodie quoque tendit a meridie in meridiem. Ergo ſi Athenis, vbi ab occaſu dies incipiebat, quis dixiſſet ante diem, poterat intelligi ante occaſum: apud aſtronomos ante meridiem: & alio modo apud alios, iuxta morem gentium & nationum. Vt ergo tolleretur hæc dubietas, dicebant pleriq́ ante lucem, cum de die artificiali loquerentur. Eſt enim dies artificialis tempus ab ortu vſque ad occaſum: dies autem naturalis eſt tempus vigintiquatuor horarum. Sumitur etiam dies, pro interminato tempore, vt apud Virgilium.*

Multa dies variuſq́ labor mutabilis æui.

Damnant

Damnant etiam eum falſò crimine, quod in Dionyſio dicat, ad præſens, pro eo aliter dicitur, in preſens, vel in præſentiarũ, contendentes nuſquam a Latinis hoc eſſe vſurpatum : labuntur autem in has ineptias, quod cum pauca legerint ac intellexerint, audent de omnibus, tamquam qui omnia ſciant iudicare. Cornelius Tacitus hiſtoricus eloquentiſſimus vtitur frequenter eo modo loquendi: ſed gratia breuitatis vnum locum citaſſe ſufficiat. in xvij. libro ſic inquit. Compoſiti ad præſens, qui coerceri non poterant . Eiuſdem rei aliud exemplum profero ex Plinio: nam in libro octauo de naturali hiſtoria, capite xxij. ait ſic, Sed in Italia quoque creditur luporum viſus eſſe noxius, vocemque homini , quem priores contemplentur , adimere ad præſens.

Poeta Valentiam vrbem Hiſpaniæ florentiſſimam vocat genioſam : volens per genioſam ſignificari omni vbere gleba refertam , ponens cauſam pro effectu, cognitam tamen ab effectu : vt ſi videas terram herboſam, dicas eam eſſe vliginoſam. Hoc iſti vocabulum, genioſam ſcilicet accuſant & conſpuunt, dicentes eſſe inſolens, & apud idoneos non inueniri. Sed vt paucis expediamus, fatemur iſtud noue dictum, vt pleraq; alia ſunt in poetis & in oratoribus . Refert A. Gellius Siſennam ſolitum dicere in Senatu aſſentio, cum alij dicerẽt, aſſentior, & multos eum ſequutos. Item dicebat velitatim, ſaltuatim, cum dicere vellet properantes & curſim: noue ergo dictum ſit . Dici certe non poteſt inconcinne fictum , aut ſine ratione excogitatum: Vocamus ingenioſum qui ingenio ſit magno ac excellenti . cur ergo vocare non poſſumus locum genioſum , hoc eſt Genijs multis , vel vno excellenti gubernatum , quem herbis, arboribuſq; conſitum, & omni bona fruge plenum vide rimus? Sed vt hoc magis conſtare faciamus, commemorandum eſt antiquos putauiſſe Genios eſſe Deos, qui rerũ procreandarum vim haberent, atq; ita videtur geniũ poſſe poni pro omniũ rerũ copia exuberãti, ſicut ponitur Ceres, pro frumẽto, Bacchus ꝑ vino

Vulcanus,pro igne: Neptunus, pro mari: Veſta,pro terra: Iuno pro aere: Mars, pro bello: Pluto,pro inferno, In eundem ſenſum dixit Ouid.in Heroid. ad Leandrum,

Vos modo venãdo,modo rus Geniale colendo: vbi accipit Geniale, pro frugifero. Simili deriuatione & non minus audacter dixit Horatius a belluarum multitudine belluoſum Oceanum: cur non licet ergo dicere locum Gencoſum. vbi multi ſunt genij, ſicut ipſe dicit mare belluoſum, vbi multæ ſunt belluæ? ſi hoc eis non placet quia nouum eſt & inſolens,diu, ſi poſſunt, viuant, & vſitatum videbunt. Inter alia multa hoc quoque Nonio teſte noue dictum eſt a Lucretio,

Quam ſit paruula pars, & quam multeſima conſtet.

Ibi enim ponitur multeſima,pro minima, vel, vt alijs placet pro maxima. Et in ſecundo libro dicit. Immani maximitate, ſunt & in Pacuuianis fabulis multa, quæ conſilio delectandi & ſtudio innouandi ſunt inuenta, vt curuiceruicum pecus, chamyde brachium clipeare. Lucilius etiam vocat delphinos, repandi roſtrũ pecus. Sunt etiam compluſcula alia noue dicta, quibus Furius Antias dicitur delectatus, vt lapideſcere, ſereſcere, dieſcere, nocteſcere, cauleſcere, vireſcere, pro eo quod eſt, vires aſſumere, opuleſcere, luteſcere: propter quæ a CæſellioVindice accuſatus eſt, quod in his Latinam linguam dedecorarit. Libet ſubijcere ipſius Furij Antiatis compluſculos verſiculos, in quibus continẽtur quædam noue dicta.

Sanguine diluitur tellus, caua terra luteſcit.
Omnia nocteſcunt tenebris caliginis atræ,
Increſcunt animi, vireſcit vulnere virtus.
Vt fulica leuis volitat ſuper æquora claßis.
Spiritus Eurorum virides cum purpurat vndas.

Pacuuius quoque lapire dixit, pro dureſcere, ſeu rigeſcere. Iulus Capitolinus noue dixit conſecraneos milites: credo volens intelligi per conſecraneos eodem ſacramento militiæ obligatos. Dixit quoque nullam ciuitatem æquè militaneam. Inuenitur & ſuſ-

Iuſſarraneus pro frumentario, ut quidam exiſtimant & cõterraneus. Sidonius conſectaneos vocat, qui ſunt eiuſdem ſectæ, & ſuperforaneum, pro ſuperuacaneo. S. Rufus dixit, reparato de limitaneis Daciæ exercitu: & hæc omnia vocabula putat Hermolaus in caſtris eſſe orta. Cum Lucretius poſuit reboare, & terrã dixit Dædalam, hoc eſt induſtriã: cum dixit itum, pro inceſſu: ſonorem, pro ſonitu: vagorem, pro vagitu: ſupera: pro ſupra ſtrigorem aquarum, pro concretione: poteſtur, pro poteſt: retinentiam, pro memoria: item variantiam, pellaciam, & multa alia noua vel rara, non fuit proſcriptus a Latinis. Catullus loquens de columbis fœminã columbam vocat mulierem. Virgilius caprum vocat virum,

Vir gregis ipſe caper.

Horatius dicit capras

Olentis vxores mariti:

Quæ omnia de ſolo humano genere propriè dicuntur. Cũ Actius noue dixit Mulciberum pro Volcano: & Ennius triſte, pro amaro. Potuit ea nouitas ad vomitum prouocare aliquem moroſum, permanſerunt tamen illa vocabula, & apud Virgilium noſtrum vſu tot ſæculorum ſunt attrita. Forſitan & iſta quæ modo ſunt noua apud poſteritatem fient trita. Simile quiddam obijciebat Nigidius Virgilio, quod ſcilicet male dixiſſet præpetibus pennis, cum pennæ non dicantur præpetes, ſed aues. cui reſpondet Aulus Gellius, debuiſſe eum dare veniam poetis tranſlatione & ſimilitudine non ſignificatione vtentibus: vbi tandem includit & pennas, & locos ipſos vbi aues præpetes conſederint, per tranſlationem præpetes dici. Sidonius ad papam Lupum ſcribens ponit vicinari, pro appropinquare: ſic enim dicit, Conſolatorie potius compellare curauimus, quid vicinaretur innocentiæ feſtinata correctio. Solebat dicere Politianus noſter vir ſanè eruditus, & plurimum diſertus, placere ſibi admodum noua vocabula, quæ eſſent apte lepideq; formata: & ex Laberio exemplũ afferebat. Is enim dixit arietes reciprocicornes, et lanicutes. Item

ex

ex Tertulliano, qui dixit beſtias exungues, & excornes, Probabat etiam quæ Theodorus Gaza adinuenerat vocabula, deplumes, depi'es, depedes, denares. Paucis ergo concludam, omnesq; qui bene inſtituti & recto ſunt iudicio, fauent ingenijs, & inuidia liberi aliorum inuentis non ſecus ac ſuis delectantur: at contra, qui ferunt in corde malam mentem, ac prauum ingenium, labores aliorum ſemper labefactant. Dicit Hermolaus ſe finxiſſe, deſimum, & poſuiſſe in Themiſtio, pro eo quod eſt ſimo contrarium. Et Theodorum Gazam dum traduceret libros Ariſtotelis de animalibus pro Arſenothelys dixiſſe maſculofeminos, fideliter quidem, ſed minime feliciter. Significant autem hæ dictiones animalia quædam quæ ſe ineunt: qualis eſt trochus inter piſces. Eadem ratione poteſt alius locus excuſari quem accuſant, vbi poeta vocat aliquando Alpes Apennini iuga per tranſlationem, cum proprie Alpes appellentur montes, qui Galliam tranſalpinam & Germaniam ſeparant ab Italia. ſic ob ſimilitudinem altitudinis cælum Olympum vocare ſolemus: eadem ratione mare marmor dicimus, & planiciem æquor, & maria campos. Vnde illud Virgilij

-campoſq; liquentes.

Nec fuit ipſe primus, qui vadum hoc attentare ſit auſus. Lucanus in primo libro loquens de Rubicone, ſic inquit.

Tum vires præbebat hiems, atque auxerat vndas.
Tertia iam grauido pluuialis Cynthia cornu.
Et madidis Euri reſolutæ flatibus Alpes.

Ecce Lucanus vocat Alpes Apennini iuga, ex quibus labi poſſunt reſolutæ niues in Rubiconem.

Iuga autem hæc non dubium eſt eſſe inter Cæſennam, & Ariminum: quæ lõge ab Alpibus veris ſunt remota, poterunt ergo poetice Alpes dici omnes alti montes, ſicut Virgilius teſte Seruio in tertio Georg. poſuit Gargara pro omnibus montibus, & Aſcanium pro omnibus fluxijs, cum dixit. -trans Gargara, tranſq; ſonantem.

Aſcanium

Aſcanium. ſuperant montes & flumina tranant.

Sicut etiam omnia alia ædificia vocantur Pergama, teſte Séruio in illud AEneid.

Troiæ ſub mœnibus altis contigit oppetere.

Subijcio heic duo, quæ audio ab his veru ſignari, quod ſcilicet dixerit in tertio Alphonſi

–Melius poſt fata recepi.

Iudicium.

cum dicere vellet Aphonſum meliorem vim iudicandi poſt mortem accepiſſe. quod non multum diſtat ab illo Virgilij dicto,

Accipit in Teucros animum, mentémque benignam.

Et cum dixit,

Turpiter in luxus & Numina vana Deorum

Degenerat, hoc eſt, degenerando labitur. quale eſt illud Virgilij.

–ardet Alexim, id eſt ardenter amat. Et illud Propertij in ſecundo.

–feros inſanit amores. id eſt, inſaniendo amat, vel amando inſanit. Et illud Maronis,

–fremit arma iuuentus, id eſt, fremendo capit. Et illud Perſij.

Quis expediuit pſittaco ſuum chere.

Id eſt, expedite docuit proferre. Mirantur, quaſi adhuc pueri inter litteratos, has loquendi figuras. hæc idiomata mirentur magis, quæ reperiuntur in antiquis: vt cum dicitur oues, capræ boues, & id genus alia. Item non eſt opus mihi medicus. Item ea quæ refert A. Gellius, Partim hominum venerunt pro pars hominum venit. Item: Iniuria mihi factum itur, pro iniuria mihi fit. Et illud Virgilij in quarto AEneid.

Intenditq́ locũ ſertis, hoc eſt, intendit ſerta per locum, vt Seruius exponit, Si vellem heic latius euagari, & niſi harũ ineptiarũ me tæderet, poſſem oſtendere, nihil improprie, nihil noue dictum. Sed vt me & lectorem paucis exſoluam, concedamus hæc & alia quædam & noue, & improprie eſſe dicta. Quid

tum

tum poſtea? Virgilius in AEneide dixit.

Quid puer Aſcanius ſuperat ne?

Vbi dixit Seruius, ſuperat ne pro viuit ne? noue eſſe dictum & exēplo carere, vt pauca alia in Virgilio, in ij. AEneidos: dixit ipſe Virgilius improprie ſatis,

— & quæ ſit me circum copia luſtro.

Dicere namque debuit copiæ, ſi ratio verſus pateretur. nam copiæ dicuntur de exercitu: copia vero de reliquis

Video certe ad ſic dicendum nulla eum neceſſitate coactum: quanti enim erat dicere, & quæ me circumſint, vel circunſtent agmina luſtro.

Idem dixit in octauo AEneidos.

Frenaque bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas

Vbi Seruius inquit, duo debuit dicere. bina enim ſecundum Ciceronem non dicuntur, niſi de his quæ ſunt tantum numeri pluralis: dicimus enim binas litteras, & duas epiſtolas: Sic Seruius. Patet autem Virgilium nulla difficultate adactum fuiſſe, vt ſic diceret: quemadmodum enim dixit, frenaq́ bina, poterat dicere &

Duo frena meus quæ nunc habet aurea Pallas

Quo ſit, vt arbitrer eum non difficultate compulſum, nec ignorantia deceptum, ſed licentia delectatum.

Dicit Seruius Horatium male dixiſſe in verſu illo, quod pulcræ clunes. & Iuuenalem bene dixiſſe in illo, tremulo deſcēdunt clune puellæ.

Quod clunis ſit maſculini generis non feminini. Quæ fuit ergo ratio, vt Horatius, qui & antiquus & vere Latinus & cenſor eſt poetarum, ſic errarit, niſi vel quod non erat tunc grammatica quæ nunc eſt, vel quod grammaticæ leges faſtidiret? Id certe manifeſtum, vt refert Quintilianus in primo libro, poetas antiquos ob ſolam euphoniam, verſuumq́ modulationem regulas grammaticorum contemſiſſe

Hinc illud,

Imo

Imo de ſtirpe reciſum: & acreæ, quo congeſſere palũbes, & ſilice in nuda: &.

Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

Lucilius ſolis auribus inſeruiens vſus eſt genere feminino.

Aurea de cælo demiſit funis in arua.

Videant iſti tandem, quod iam diu vidiſſe debuerant ante temeraria iſta iudicia, quid Strabo in primo Geographiæ libro de licentia poetarũ ſit teſtatus. ait enim ſic. Nõ enim poetã ad vnguem ſingula perdidiciſſe remur, nec ab eo rerum diligentiam exquirimus. Simile quid dicit Ariſtoteles in Ethicis de quibuſdam philoſophis, vocãs eos indiſciplinatos, quod apodixim, id eſt, demonſtrationem euidentemq́ probationem in omnibus quærant, cum debeant aliquando eſſe contenti perſuaſione. Sic nimirum conſtat & eos eſſe indiſciplinatos, qui quærunt proprietatem à poeta, quam neque vident in oratione ſoluta.

Damnant etiam, tanta eſt inuidia, vel certe inſcitia criticorum, quod dixerit plebes diſſyllabum, pro plebs monoſyllabo: & aiunt non inueniri hoc apud idoneos, cum dicat Auſonius.

Læta operum plebes feſtinanteſq́ coloni, & alibi.

Conſona quem celebrat modulato carmine plebes.

Idem accidit in alijs quoque dictionibus. dixerunt enim antiqui trabes, pro trabs.

Ennius

Labitur vncta trabes remis roſtrata per altum

Et duces pro dux, teſte Varrone, qui dicit in his dictionibus, trabes, & duces, e litteram de vltimis ſyllabis excluſam.

Vocatur poeta noſter in iudicium a criticis, quod ſingulari numero dixerit Mycenam, & ſacroſanctis ſcripturis manu tactis iurant non niſi plurali numero dici poſſe Thebas, Athenas, Mycenas, & id genus quædam alia pauca, de quibus alias plura. Nunc oſtendendum hos eſſe periuros, &, ſecundum leges pro infamibus habendos, & vt inquit auctor carminis obſceni Virgilius, vel vt alij putant Ouidius, magnis teſtibus iſta res agitur. Homerus

nono Iliados, Thebas AEgyptias dixit numero plurali: at Iuuenalis noſter numero ſingulari Satyra quintadecima ſic inquiens.

Atque vetus Thebæ centum iacet obruta portis,

Apollonius in Argonautico lib. i, Thebas Bœotias ſingulari dixit numero.

Αμφιων και ζῆθοσ ἀπύργωτοσ δέ τι θήβη.

Homerus lib. iiij. Iliados dixit Mycenã in numero ſingulari.

Αργοσ τε σπαρτη τε και εὐρυάγυια μυκήνη.

Seneca quoque in OEdipo inquit,

—viduas colonis

Reſpicis terras miſeranda Thebe. Memorandum ergo eſt maſtigophoris iſtis dictum illud Boethij ex prologo libri de ſyllogiſmis categoricis. ſic enim illic inquit. Sed ſi qui ad hoc opus legendum acceſſerint, ab his petitum ſit, ne in his, quæ numquam attigerint ſtatim audeant iudicare, neue ſi quid in puerilibus diſciplinis acceperint, id ſacroſanctum iudicent, quandoquidem res teneris auribus accommodatas ſæpe philoſophiæ ſeuerior tractatus eliminat. ſic Boethius in omni diſciplinæ genere conſummatus.

In principio ſecundi libri Plinij de naturali hiſtoria, vbi dicitur, Si vna videlicet natura omnes incumberent, grammatici plures ſcribi voluerunt non vna, ſed vni: quod verbum incumbo ſecundum eos datiuum poſt ſe velit, vt ſi dicatur columna baſi, & baſis terræ incumbere. Sed tamen peritiores, quorum vnus fuit Hermolaus Barbarus, phyſicam rationem attendentes, grammaticorũ regulis contemtis affirmant vna nõ vni debere ſcribi: nam tali conſtructione verborum volunt fieri ſenſum, cuius grammatici vix ſunt capaces: mundum ſcilicet non naturæ incumbere, ſicut dicitur, Pellibus incubuit ſtratis: ſed natura, hoc eſt vi naturæ mundum incumbere, id eſt ſtare ac conſiſtere. Recte ergo Boethius dicit, nõ debere ſacroſanctum videri, quod puerilibus diſciplinis ſit acceptum.

Taxatur etiam poeta noſter perquã iniquè, quod vtatur particula.

la,num in interrogationibus,quibus affirmatiue ſit reſpõden-
volũt enim tali interrogationi ſemper reſpondendũ negatiue
ſi dicam, Num ego Dijs bellum indixi? quaſi velim reſponde-
non : & non licere dici, Num Iupiter filius Saturni?
d tali interrogationi debet affirmatiue reſponderi. Sed vide
ſo lector humaniſsime præſumtio impudens, quo ſeſe ingerat.
endo tibi perquam facillime vanam eſſe iſtorum diligen-
n, & lucere hac particula vtrouis modo vti. Lucretius in
io.

Num merito inclamet magis, & voce increpet acri.
Aufer ab hinc lacrymas barde, & compeſce querelas.

Heic certe reſpondendum eſt confirmando quod dixit: & pau
fra. Num quid ibi horribile apparet? Num triſte videtur
lquam? Heic proculdubio negando debet reſponderi, quod
atur per id quod ſequitur: Nonne omni ſomno ſecurius ex-
? Hoc enim cum ſit affirmandum ſequitur illud præcedens
negandum. Idem confirmatur teſtimonio Plinij Secundi, vt
cauſa breuitatis omittam. Ipſe namque in Panægyrico di-
Traiano, num eſt vſus; & cum de eo quod eſt affirmandum,
um de eo quod eſt negandum interrogat, ſic inquiens. Num
ſemper in medio cibi, ſemper menſa communis? num ex
ictu noſtro mutua voluptas? num prouocas reddiſq; ſer-
es? Hæc affirmanda ſunt. & paulo infra. Gaudio quoque
lam vis ineſt. Num ergo modum ei tua ſaltem modeſtia im
t? hoc negandum. vult enim dicere gaudio ſenatorum non
ſſe Cæſarem ſilentium imponere, Sed quid? quod etiam neu
modo poſitum inueni? Dicit enim Propertius in ij. lib.

Num ſibi collatam doluit Venus?

ibi per interrogationem quærit cauſam ægrotationis Cyn-
cum neſciat affirmatiue ne an negatiuè ſit reſpondẽdũ. Pon
s etiam, quem ipſi dicunt errare non poſſe, ponit affirma
In vltimo enim tumulo ſic inquit.

Num veſtro eſt dignus honore rogus?

Poterat hoc quod ſequitur præteriri tamquam hilum, immo tamquam nihilum: ſed tamen ut magis pateſiat criticorum noſtrorum temeritas, tanto audacior quanto imperitior, breuiter attingam. Vellicant poetam quod dixerit Nuntia neutro genere & numero plurali, quod à vera Latinitate aiunt abhorrere. Sed citentur ex medio Latio contra eos duo idonei teſtes, & his ineptijs finem imponamus. Lucretius in quarto.

Nec calida ad ſenſus decurrunt nuntia rerum.

Et Catullus de Berecyntia, et Atti:

Geminas Deorum ad aures noua nuntia referens

Audio et Pontanum noſtrum poſtquam edita ſunt eius opuſcula carpi a quibuſdam, quibus, ut quid blaterent compertum habuere, animus eſt reſpondere: erat enim ille vir poetæ noſtro ſic addictus, ſicut conſtat ex eius epiſtolis, ut eum loco Numinis habere videretur. Eſt unum quod videtur non iniuria taxari poſſe, niſi licẽtia & antiquorum exempla prohiberent. Quædam enim ſunt nomina gentilia, quibus in feminino tantum genere uſi videntur tam Græci quam Latini: ut Libyſſa, Phœniſſa, Creſſa, Threiſſa, Lacæna. His poeta noſter licentioſe eſt uſus in omni genere, cum eum cogit metri neceſſitas, & hoc exẽplo Maronis noſtri. Nam neque ipſe Maro ex amuſſim mores antiquorũ obſeruauit. Volunt enim approbati grammatici hanc eſſe legem verſus Bucolici, quam accuratè obſeruat Theocritus, ut quarto pede terminet partem orationis: qui pes ſi ſit dactylus, meliorem reddit verſum. debet & primo loco habere dactylum, ut in illo Virgilij.

Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua.

Normam hanc in paucis obſeruat Virgilius: unde Terentianus,

Plurimus hoc pollet Siculæ telluris alumnus,
Noſter rarus eo paſtor Maro.

Seruius finire verſum participio vitioſiſſimum refert apud Græcos, & propterea Latinos quoque id cauiſſe, et raro in uſum veniſ-

veniſſe: Virgilius tamen id curauit

—quantum

Aut numerum lupus aut torrentia flumina ripis. vnde in. ij, AEneid.

Progredior portu claſſes & littora linquens. Item in vi.

Quatuor hic inuectus equis & lampada quaſſans. Et in eodem,

Principio cælum, ac terras, campóſque liquentes. Et in vij.

Cocytiq́ petit ſedem ſupra ardua linquens.

Papinius quoque in quarto Siluarum de coma Earini loquens.

Olim etiam ne prima genas lanugo nitentes. Et paulo infra.

Leniter haud vllo concuſſum vulnere torpens.

Et id præceptum in mille alijs locis inuenies, a poetis conculcatum. Inuenti ſunt Elegi ad querimonias deſcribendas, & antiquiſſimi poetæ id obſeruarunt: ſed poſteritas id contempſit, &, vt inquit Horatius in poetica,

Poſt etiam incluſa eſt voti ſententia compos.

Verſus ſenarius iambicus, vt de alijs taceam, ſolos iambos olim admittebat, vnde & nomen habet. Hinc Horatius inquit.

Primus ad extremum ſimilis ſibi.

Mox contemta auctoritate antiquorum cœpit in fine recipe reſpondeū & trocheum, & ſic factus eſt ſcazon, id eſt claudicās, quod videatur pedibus alienis ſuſtentari: nunc dactylum & tribrachum locis omnibus recipit præter nouiſſimum. Recepit etiam locis imparibus ſpondeum & anapæſtum. Sic omnia labente temporum curriculo ſunt immutata. Non prætereibo, quod, cum hæc ſcriberem, mihi occurrit. Aulus Gellius dicit apud idoneos auctores nunquam legi mulieres deierare per Herculem, nec viros per Caſtorem: tamen Appuleius, quem ſequaces dicūt

auctorem non capite cenſum, non proletarium, ſed claſsicū, hoc eſt, primarium, ſiue quod ſatiē diligentiā non aduerterit, ſiue quod conteſſerit, facit mulierē deierare per Herculē: in quarto enim libro de aureo aſino ſuo inducit mulierē ſic dicentē, Bono animo eſto me Hercules, Et in quincto loquitur ſoror Pſyches, dicēs Deā quaque illā Deus maritus efficiet, ſic eſt me Hercules. Simile etiā legis in lib. ij. Quid ergo dicemus ad hoc, niſi illud eccleſiaſticum? In multiloquio peccatum non deerit. Atilius quoq̃ Fortunatianus in libello de metris Horatianis dicit Horatium feciſſe metrum illud,

Lidia dic per omnes

Ignorando quale eſſet, & in eo parū decenter erraſſe, & feciſſe illud aſperius uno immutato pede, ſpondeū pro iābo infarciendo, & non ſecutum fuiſſe Alcæum. Hoc autem adiungo, ut conſtet poetarum principes diſciplinam maiorum non contemſiſſe ſolum ſed etiam ignoraſſe, & antiqua via prætermiſſa nouam feciſſe. Fecit ergo poeta quod Alexandrum regem Macedonum feciſſe olim recitat Iuſtinus:

Cum enim audiſſet in fatis eſſe eum dominaturum orbi terrarum, qui lora ſoluiſſet iugi Gordiani, acceſsit ut ſolueret.

At cum id non poſſet, cultro ſecuit.

Non fecit hoc poeta ignorans quid faceret, nec viarū ambage ſeductus huc venit, αὐτόματος venit, Voluntariū in moribus teſte Ariſtotele peccatum auget, in ſcientijs minuit. Eadem licentia videtur uſus & Pontanus noſter: dicit enim in Acone.

Mella fauis Heliconis & anteferenda Libyſsis.

quod puto criticos noſtros non vidiſſe, qui eum prædicant irreprehenſibilem. Sunt quoque qui mirentur eum in ſecundo Vraniæ dixiſſe,

Canceris imperio, atque undæ dominantibus aſtris.

dicunt enim apud nullum auctorem idoneum ſe legiſſe canc er canceris ſignificare Cancrum ſignum cæleſte,

Imputant ijdem poete quædam alia, quæ ſilentio malo præ-

ſo præterire, quam ſuſurro & ſuggillator appellari. Et quò diſ-
cant cruciari in huiuſmodi facilius indulgere poetis: ſubijcio heic
dictum Quinctiliani libro decimo capite primo. Nam cum ex ſen
tentia Theophraſti dixiſſet oratori lectionem poetarum eſſe per-
utilem, ſubiunxit: Meminerimus tamen non per omnia poetas
eſſe oratori ſequendos.

Et paulo infra de poetis loquens proſequitur.

Quod alligati ad certã pedũ neceſſitatẽ non ſemper vti pro-
prijs poſſint: ſed depulſi à recta via neceſſario ad eloquendi quæ
dã diuerticula confugiant, nec mutare quædã modo verba, ſed
extẽdere, corripere, conuertere, diuidere cogãtur. ſic Quĩcti. ianus.

Audio etiam non probari, quod dixerit in quarto libro tro-
pæi Mantuani, Natare Hydros in prædam ranarum, hoc eſt ra-
nas paluſtres ire prædatum, & hoc dicunt phraſim latinam ma-
le olere. Ad quod obiectum, cum omnino ſit abſurdum, reſponde
ri certe nihil eſt opus. Ariſtoteles enim de Phyſica auditione libro
primo dicit, non eſſe argumentationibus, quæ manifeſte abſurdæ
ſunt, reſpondendum. Mittendi ergo ſunt ad duodecimum caput
libri Auli Gellij de noctibus Atticis, vbi loquitur de verbis in
vtramq; partem ſignificatione reciprocis: quorum in auctoribus
etiam antiquis magna eſt copia. Adducitur illic Salluſtius ita di-
cens. Id bellum excitabat metus Pompeij. non metus quo Pompe
ius metuebat, ſed quo metuebatur. Item Virgilius.

-& vulnere tardus Vlyſſi, non quod Vlyſſes acceperat, ſed
quod dederat vulnus intelligit, cum de vtroque poſſit intelligi.
Pari modo dictum eſt à poeta hydro natare in prædã ranarum.
non quod hydri præda eſſent ranis, ſed quod ranas ipſi prædaren
tur. Virgilius in decimo loquens de Mimãte poſuit ignarum, pro
ignorato ſupina ſignificatione, vt inquit Seruius. In quarto quo
que, eo verſu.

-liquitque volatile ferrum.

Neſcius. poſuit neſcius, pro eo qui neſcitur & pro ignorato,
ſenſu contrario: ſicut & apud Lucanum ponitur vector, pro eo

qui vehitur.

Vectoris patiens tumidum ſuperenatat amnem.

Item teſte Seruio in decimo AEneid. formidoloſus, cum ſignificet timidum, ponitur pro timendo.

Similis locus eſt in libro Georg. Virgilij primo, vbi dicit.

Cur tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.

Seruius dicit hoc intelligendum de noctibus æſtatis, quæ propter dierum longitudinem differunt venire.

Sunt qui putent intelligendum de Hibernis.

Nam non minus dicitur morari qui differt recedere, quam qui differt venire. Appuleius: Sic me abire oppido volentem ſuaui remoratur illecebra. Quinctilianus Quid me pater detines? quid moraris abeuntem? Et remora dicitur piſcis, qui naues detinet abire prohibendo. Mora igitur noctibus hibernis dicitur obſtare, quia tardius recedunt, Sunt etiam quidam loci qui intelligũtur per contrarium: vt ille. In Virgilio,

-tot voluere caſus, id eſt, voluit tot caſibus Et ille in quarto AEneid.

Intenditq́ locum ſertis, id eſt, tendit ſerta per locum, vt exponit Seruius.

Eſt & ſimilis locus in Bucolicis Virgilij: nam in verſu illo.

Incipe parue puer riſu cognoſcere matrem

-ambiguum eſt, an ſit intelligendum de riſu pueri, an magis de riſu matris. vt expoſitores illo loco referunt,

Et quamuis hæc abunde poßint ſufficere, tamen afferam ſimile ex Lucano. Legitur ſic in ſexto Pharſaliæ,

-cernit miſerabile vulgus
Se in pecudum cecidiſſe cibos

Poteſt hic dicto intelligi, factos eos qui obſidione cingebantur pecudum cibos, & more pecudum fenum & herbas mandere coactos.

Damnans

Damnant quoque quod inſtrumentum id quo tympanum pulſatur dixerit plectrum, quo nomine, ſi quis recte iudicet, ſponte confitebitur inſtrumento tali nullum potuiſſe rectius dari: dicitur namque à plecto, vel a πλήττω Græco verbo, quod eſt ferio: quo fit, vt omne quo quid pulſatur poſſit recte plectrũ appellari: quamuis conſuetudo pectini cithararum illud approprìet.

Iſtorum ergo nugæ non eſſent nobis magnipendendæ, niſi pergerent iſta in vulgus quotidie magis ac magis mittere: vbi dum non ſunt qui excuſent, immo neque qui rem intelligant, facile perſuadent imperitis. Contra huiuſmodi blaterones, locutuleios, & linguaces in verba proiectos dicit poeta Paulum apoſtolum dimicaſſe, & eorum offucijs coactum reſpondere: ne ſi propter eas haberetur ipſe contemtibilis, prædicando veritatem minus proficeret. Dicit ergo Paulus ſe Gamalielis, qui fuit inter Iudæos doctor inſignis fuiſſe diſcipulum & profeciſſe ſupra coetaneos, ſeq́; & ſi forte ſermone, tamen non eſſe ſcientia imperitum

Vſus eſt in Tropæo hoc verbo remulco, quod nonnulli, cum antea nuſquam illud legiſſent, ſic exhorruerunt, vt Narnienſes cocleam, quæ cornibus tenſis verſus vrbem prorepens, adegit eo, illum eximiæ pulchritudinis pontem, qui Narem fluuium complectebatur demoliri: & de quo Martialis in vij. libro inquit.

Perpetuo liceat ſic tibi ponte frui.

Eſt autem remulcare à ſcapha remigando grandem nauem trahere. Siſenna, Si quæ celeriter trahi poterat in altum, remulcando trahebatur.

Verum ergo eſt Epigramma quod allegat pro ſe Demoſthenes in oratione contra AEſchinem, ſcilicet omnia perficere, & in nullo falli Deorum eſt.

& illud Horatij

-quandoque bonus dormitat Homerus.

Quid quod natura quoque ipſa quæ tam bene, tam exacte ab ipſo opifice rerum Deo eſt conſtituta, quandoque in errore eſt deprehenſa? Nã & aliquando monſtra prodit: monſtra enim naturæ ſunt errata. Subycio heic carmen, quod de hoc errore ipſe conſcripſit.

Carmina de noſtro duo ſunt tollenda Tropæo,
Quæ liber in primo lumine quartus habet;
Dum memoro magni fatum Demoſthenis, erro:
Alterius culpam culpa ſecuta mea eſt.
Scribo quod inuenio ſcriptum, ſeducta feſellit
Me mea credulitas, & male cauta fides.
Scribo quod ad Calabrum litus deceſſit, & illam
Non Calaber vidit, ſed Calaurea necem:
Nam Calaurea ſedet Pelopenſia litora contra
Inſula, in Ionio vel ſcopulus pelago.
Siue doli interpres, ſeu ſit librarius auctor,
A ſimili fraus eſt iſta ſuborta ſono.
Cum venies illuc lector, reminiſcere verſus
Hos, vt Ariſtarchus, eſſe negare meos.

Pro duorum vltimorum verſuũ declaratione nõſcere debes lector iucundiſſime, Ariſtarchum fuiſſe virum Græce doctiſſimum qui libros Homeri, multis, vt legitur purgauit erroribus ſed ea modeſtia ſemper eſt vſus, vt nũquam dixerit Homerum erraſſe At quidquid non probabat, illud Homeri eſſe denegabat vnde Cicero in epiſtolis inquit Ariſtarchus Homeri verſum ὀβελίζει hoc eſt, obliti erat & necat, quem non probat.

Dictionis mulier, quæ cum videatur quibuſdam breuiare pænultimam in obliquis, ſicut acer aceris, cicer ciceris, ipſe tamẽ aliquando longã poſuit: at motus auctoritate Priſciani, & exẽplo Laurentij Vallæ, & Gregorij Tiphernatis. Verſus enim hic eſt Laurentij Vallæ.

Picturata inerant vbi pallia opus mulierum.

& hic Gregorij Tiphernatis Strabonis interpretis in Aſia.

Ducunt

Ducunt ex Alope unde ferox genus eſt mulierum

Item in dictione lotium quæ videtur habere primam iure productam, & tamen aliquando ipſe poſuerat breuem, ſecutus documenta Lau. Vallæ, Peroti, & Domitij, & Pyladis Brixiani: qui omnes tunc erãt viri ſumma auctoritate, et grammatici, vt fama ferebat, conſummatiſſimi: ita vt eorum doctrinæ fidere, ſe ſeq; committere dubitaret nemo. Hæc volui ſubiunxiſſe, vt intelligãt omnes, quibus rationibus in illã opinionẽ ſit deductus: licet eam nõ videatur approbare Põpilius. Quod ſi quis quærat, an ſit vitium ſic illas ſyllabas poſuiſſe, reſpondeo fuiſſe fortaſſe aliquando vitioſum: quando ſcilicet conſuetudo repugnabat: nũc autem poſtquam conſuetudo, quæ, teſte Quintiliano in primo inſtitutionum, eſt certiſſima loquendi magiſtra, videtur conſentire, non eſt vitium, quod alio exemplo ſic perſuadetur. Lucretius in quinto producit pænultimam in fidei: eſt enim illic iſte verſus.

Nec iacere endo manus, via qua munita fidei

Tamẽ quia neoterici breuiant, vanum fuerit eam ſyllabam nũc velle extendere: cui ſentẽtiæ ſubſcribit Priſcianus, cũ agit de genitiuo quintæ declinationis Dicit enim pænultimã in fidei breuiari, quia nõ præcedit i ante e in recto: ſicut in dictionibus, quies, & dies, Audi ſodes, audi Quintilianum in primo inſtitutionum ſic loquentem, Inhærendum ei iudicio, ſcilicet antiquitatis, quoad licet diu etiam mutantibus repugnandum, ſed abolita atque abrogata retinere, inſolentiæ eſt cuiuſdam, & friuolæ in paruis iactantiæ, ſic ille. At quoniam ſupra citauimus Priſcianum principem grammaticorum, ne fortaſſe vani videamur, proferatur iam eius de muliere ſententia, de accentibus capite tertio ſic dicit, & omnia hæc & ſimilia in obliquis corripiũtur excepto mulier. eris. Ecce iã habes vnde cõpeſcaris, atq; reſipiſcas et manifeſte cognoſcas poetã noſtrum & ſupradictos grãmaticos Lau. Vallã, atq; Gregoriũ Tiphernatẽ, quẽ poeta noſter habuit præceptorẽ nõ eſſe temere dehoneſtãdos, qui tanti auctoris, hoc eſt Priſciani

ſciam ſummi grammatici diſciplinam & documenta ſunt ſecuti. Si tamen obſtinate contendas errorem eſſe, & de ſcientiæ tuæ peruicacia non vis deijci, vide quid alijs quoque imputetur, & animaduerte forſitan longe turpius eſſe, quod Nicolaus Perotus in Cornucopiæ obijcit Virgilio, videlicet eum, ſi verum dicit, neſciuiſſe grammaticam. Carpit enim illos verſus,

Viuite felices, quibus eſt fortuna peracta,

Iam ſua,

vbi vult nullo pacto dici poſſe ſua, ſed oportere dici veſtra. & eos verſus Virgilium fuiſſe correcturum ſi vixiſſet. Placet heic in fauorem omnium poetarum neotericorum commemorare, quid in illud noni AEneid.

Poſt mortem Rutuli bello, pugnaq; potiti

Dixerit Seruius. hec eius verba ſunt. Sane ſciendum hunc locũ eſſe vnum de duodecim Virgilij, ſiue per naturam obſcuris, ſiue inſolubilibus, ſiue emendandis, ſiue ſic relictis, vt a nobis per hiſtoriæ antiquæ ignorantiam liquidè non intelligantur. hactenus Seruius. Si ergo tantus inter ſcribendum ſomnus obrepſit poetarum principi, quanta venia digni ſunt iuniores, cum quibus ſatis præclare agitur, ſi ſint illius probatæ antiquitatis ſimulacra.

Subijcio paucis, quod quidam redarguebat more canum ruſticorum in Lunam latrantium. Peccatum dicit eſſe in Tropæo, vbi dicitur,

-canes latrate in tergum ferarum.

Et a tergo dici debere cõtendit, nõ aduertens quod qui a tergo latrat poteſt quouis verſum reſpuere: qui vero in tergum latrat, contra tergum intelligitur rictum porrigere, ac minari: ſed feras non audere morſu inuadere.

Simile huic eſt illud Virgilij in ix. Aeneid.

Excipit hinc raptas fugientibus ingerit haſtas

In tergum.

Damnari etiam videbitur, quod ſecundam in dictione ſtrategema

gema ſyllabam corripiat, Græci enim ſcribunt στρατήγημα *per* η, *quæ longa eſt vocalis*

Reſponderi poteſt Latinos contempſiſſe hanc obſeruationem, vt pluribus locis ſupra monſtratum eſt. Poteſt item dici η *apud nos aliquando verti in a breuem, vt patet in his dictionibus* αὐλὴ, *aula:* ποινὴ, *pena,* φυγὴ, *fuga* ῥώμη, *Roma:* στέγη, *ſtega, id eſt, caſa. vnde in Geneſi triſtega. Item* Αφρικὴ, *Aphrica:* στολὴ *, ſtola ,* κίστὴ *ciſta. vnde ciſta fellis apud medicos.* κρήτη, *Creta:* πομπὴ, *pompa:* Δωδώνη, *Dodona* φήμη, *fama:* πληγὴ, *plaga: vbi vtraque* η, *in a breue conuertitur. Virgilius:*

Et ſi quem extenta plagarum. ἀκτη *acta pro litore. Virgilius. -ſecretæ Troades acta.*

Vtitur poeta more antiquorum metaplaſmis, tropis, ac figuris apud poetas tam Græcos quam Latinos vſitatis.

Propterea ſi quis carpat in Parthenice , quod illic dicatur , in ſcriptis redigi, & in ſcriptū vel in ſcripta dici debere contendat, quādo melior non occurrat reſponſio dicatur eſſe antiptoſis, figura poetis perquam familiaris, qua vtuntur etiam principes eorum,

Dixit enim Virgilius.

-vrbem quam ſtatuo veſtra eſt.

vbi vrbem pro vrbs eſt poſitum

Item, hæret pede pes, pro pedi: & in decimo,

Forte ratis celſi coniuncta crepidine ſaxi, pro crepidini. & Tibullus.

Me mea paupertas vitæ traducat inerti,

Pro vitam inertem, vt pleriſque placet

Et Catullus dicit de coma Berenices-fuit omnibus expers Vnguentis.

Pro omnium vnguentorum: expers enim ſemper iungitur genitiuo. Idem ibidem.

Per medium claſsi Barbara nauit Athon.

Poſuit claſsi pro claſſe Terentius quoque præcipuus proprietatis obſeruator ſine vlla neceſsitate teſte Donato, caſum pro caſu

poſuit

poſuit, Dicit enim Donatus præſtolari eſſe præſto eſſe & parere, & quod cum Terentius dixit.

Quem præſtolare heic Parmeno, noue dixit quem, pro cui, per antiptoſim. Idem in Adelphis.

Hei mihi nón te hoc pudet? pro huius pudet.

Priſcianus in vij. dicit poetas ponere ſæpius ablatiuum quartæ declinationis pro datiuo. Virgilius in primo AEneid.

Parce metu Cytherea manent immota tuorum.

& in quarto Georg. Namque aliæ victu inuigilant. Item, Concubitu indulgent. Virgilius in ix. dixit præceps animi, pro animo, teſte Seruio. Ibidem. – verbis virtutem illude ſuperbis, pro virtuti dixit virtutem, teſte Seruio.

& Salluſtius in Catilinario: Multos a pueritia bonos conſultauerat, ponit accuſatiuum pro datiuo. Virgilius.

O præſtãs animi iuuenis, pro animo. teſte Seruio. Idẽ in octauo.

– volat haſta Tago per tempus vtrumque.

dixit Tago, pro in Tagum. teſte Priſciano de conſtructione verborum. Et in ſeptimo dixit,

– alijq́ ab origine reges:

vbi teſte Seruio, poſuit ab origine pro ab originum, gratia metri. Terentius in Andria, Ex Andro commigrauit huic viciniæ, pro in hanc viciniam. Salluſtius in Catil. Præter rerum capitalium cõdemnatis, pro condemnatos, teſte Priſciano in lib. de Conſtructione. Cicero in i. lib. Verrinarum. Vt cum illius mihi temporis venit in mentem: pro illud tempus, teſte Priſciano vbi ſupradictum. Terentius in Adelphis. Vereor in os te laudare, pro in ore, vt inquit Priſcianus de Conſtructione. Horatius iiij. Carmin.

Deiecit acer, plus vice ſimplici.

Maior Neronum. ponit Neronum, pro Neronibus. Sed faciã his finem. Poſſet enim ex huiuſmodi exemplis ingens aceruus cumulari. Non poſſum tamen vnum non ſubijcere exemplum quod huic loco quadrat ex amuſsim, in quo ſimili modo ponitur ablatiuus

nus pro accuſatiuo. Virgilius in x. AEneid.

Dum pluit in terris, vt poſsit ſole reducto.

vbi Seruius dicit, debuit dicere in terras. tamē ſciendum eſt hemiſtichium hoc Lucretij eſſe: quod ita vt inuenit Virgilius tranſtulit. ſic Seruius ad verbum. Fecit poeta etiam ectaſim ac ſtolē in quibuſdam locis. Primam enim figuli produxit & primam glareæ ſyllabam corripuit contra vſum. Item in primo libro, primæ Parthenices eſt hoc hemiſtichium,

-caudam Trigonis aquoſæ:

In quo longat ſecundum in Trigonis, quæ breuis eſt: quia per paruum ſcribitur à Græcis, vel poſuit tribrachum in quinta ſe e more Virgilij, qui dixit, -molli fultus hiacyntho. vel vltimam abiecit: ſicut fecit Papinius in Agamemnon, & reduxit ad re ulam nominum Latinorum in o exeuntium, quæ in obliquis ha ent o longam, vt ſermo ſermonis. Et huiuſmodi licentias quam lurimas leges in Corollario. Virgilius quoque eandem ſyllabam appellatiuis modo produxit, modo corripuit: vt in loco illo Con ubio iungam ſtabili. & in tertio AEneid.

-Pyrrhin connubia ſeruas.

In eodem tertio mediam in ſteterunt corripuit,

Obſtupui ſteteruntq́ comæ. & in Buc.

Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.

In quibus locis vſus eſt ſiſtole, quanquam nonnulli velint in ucolicis legendum tulerunt, pro abſtulerint. Faciunt hoc idem equenter alij poetæ antiqui, vt familiares eorum habent comrtum.

In vltimo libro Tropæi loquens de Eliſabella principe Mananorum ſic inquit,

-vires inſtaurare parum viſa eſt.

vbi dicunt critici eſſe vitium, quod particula parum ponitur o a iquantulum, contra morem antiquorum, penes quos hæc rticula, vt aiunt, ſignificat ſemper, id quod eſt non multum, t cū dicitur, puer parū profecit: ſic dicens non intēdit affirmare

pue-

puerum profeciſſe, ſed magis negare multum profeciſſe: ſic ſe aiunt obſeruaſſe apud omnes auctores linguæ Latinæ. Credo criticos cum cauillationem iſtam veſtigaturi eſſent more Carneadis elleboro ſe purgaſſe, vt non altius, ſed potius profundius ſpecularentur, & venirent paratiores ad nocendum.

Reſponderi ergo poteſt poetam per apocopen dixiſſe parum pro parumper, vt apud Lucretium,

-gannitu vocis adulant, pro adulantur.

Et Virgilius in verſu illo,

O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago,

Poſuit ſuper pro ſuperes, teſte Priſciano de Conſtructione verborum.

Eſt autem parumper, teſte Seruio, idem quod paulatim Virgilius.

-pulſuſq; parumper Corde dolor

At quoniam reſponſio hæc licet vera ratione nitatur, & omnibus perturbatione carentibus ſatiſfacere poſſit: exemplum tamen affero quod obſtruat penitus ora criticorum.

Oſtendo enim particulam illam parum, poni ab antiquis aliquando pro aliquantulum, vt videtur eam Poeta poſuiſſe, & profero locum, qui quamuis in promtu ſit omnibus, criticis tamen noſtris eſt ignotus. ſi enim notus eſſet, numquam in dedecus ſuum ſic delirarent.

Lucanus in quarto Pharſaliæ deſcribens Curionem circumuentum fraudibus Pœnorum ſic inquit.

Cum procul è ſummis conſpecti collibus hoſtes,

Fraude ſua ceſſère parum, dum colle relicto

Effuſam patulis aciem committeret aruis.

In his enim verſibus, vt manifeſtò apparet, ponitur parum pro aliquantulum, quo modo poni poſſe negant aduerſarij.

Eſt & in alio loco, cuius non memini, ſyncopa, ab his non comprobata, quia noua. ponitur enim redimendus pro redimendus

dus a redimio, quod eſt orno

Sed harum omnium figurarum vſus, cum non fuerit æternus, aliquando fuit nouus.

Non eſt ergo nouitas, quæ rē faciat malū, licet aliquando reddat viliorem, quod careat maieſtate antiquitatis.

Antiquitas enim neſcio quid præſtigij videtur habere, & mentes noſtras ita afficere, vt videri faciat interdum, immo fere ſemper, res meliores. hoc eſt quod in præfatione librorum de Naturali hiſtoria Plinius dicit, Rē ſcilicet eſſe perarduā antiquis nouitatē, nouis auctoritatē inpartiri. Poſuit Horatius in poetica valdius, p validius: ſoldū, pro ſolido: puertiæ pro pueritiæ: quæ omnia pari modo dānarentur forſan a criticis, niſi vetuſtatis timeretur auctoritas. Si quis etiam aduerterit qualibus ſyncopis vtatur Lucretius, deſinet more puerorū poſt hos papiliones curſitare. Dicit enim diditur, pro diuiditur: nilum, pro nihilum: ſubus, pro ſuibus: ſinglariter, pro ſingulariter: alid, pro aliud: initum pro initium: apiſci, pro adipiſci: remoſſe, pro remouiſſe,: donus, pro dominus

At cum membra donus perſenſit frigida ſeruis.

Dicit etiam metutum, pro metuitum: ſcibam, pro ſciebam: vementi, pro vehemēti. Vtitur idem epentheſi aliquando fortaſſe adeo dura, vt à cruditate iſtorū poſſit male cōcoqui: ponit enim indugredi, pro ingredi, quod & noſter Pontanus vſurpauit. Item indupedita, pro impedita, nominicamus, pro nominamus, nominicanda pro nominanda: itiner, pro iter.

Redeo ad ſyncopas.

Poſuit Propertius hoſpita, pro hoſpitia. Virgilius in decimo poſuit Metum pro Metium.

Haud procul inde citæ Metum in diuerſa quadrigæ.

Idem in vndecimo dixit vixet, pro vixiſſet, quæ ſyncopa videtur duriuſcula.

Vixet, cui vitam deus, aut ſua dextra dediſſet.

Et circa finem primi libri Tropæi dicitur eſſe mendum, vbi

legitur in principio verſus propagante: quaſi dictio illa non poſſit habere primam longam, ſic iſti nouicij calumniantur, qui ſenſus exercitatos nondum habent.

Sed videant illud Lucretij in primo.

Propagare genus poſſint, vitamq́ tueri.

Item illud in quinto.

Vt propagando poſſit procudere ſæcla.

Obſtinate ac temerarie volũt omnes, ne parũ docti eſſe videãtur, ſuper obſtrepere: et experimento didici, qui indoctiores ſunt audaciores eſſe. Adeo enim ſunt ignorantes, vt neque id ſciant, quod neſciunt. Grammaticuli quidam vitio dant poetæ, quòd mediam ſyllabam in dictione Maria corripuerit. exiſtimãt enim, & id in canonem redegerunt, cum dictio illa eſt Latina, vt apud Claudianum, mediam ſyllabam corripi debere: cum vero eſt Hebraica, ſicut apud poetam noſtrum, producendam. Aſtipulatur his Beda, qui dicit ſyllabam illam proprie produci, & aliquãdo improprie per licentiam corripi: atteſtatur etiam conſuetudo, & vulgaris accentus, qui nomen Matris Chriſti producta media ſemper pronunciat. Id cum poëtæ retuliſſem, ille nihil cunctatus, mediam reſpondit huius dictionis neque longam eſſe, neque breuẽ. Super quo reſponſo cum mirarer, ac ſuſpenſus eſſem, ille ſubintulit: Quod nihil eſt, quo pacto breuiari, lõgarive poteſt? Tunc ego, nonne triſyllabũ, inquã. eſt nomen iſtud? Quod ſi triſyllabũ, nõne mediã ſyllabã habeat neceſſe eſt? Ergo aliquid eſt? Mox ille: Vide inquit ô Ptolemæe, quã periculoſum ſit iudicare, quã procul a vero ſit vulgi ſentẽtia. Scis ne, vt inquit Vitruuius, & ſi nõ ſum Ariſtarchus, nõ eſſe agrãmatõ: & ſi nõ ſum Timotheus, nõ eſſe amuſon: & ſi nõ ſum Eſras, litterarũ Hebraicarũ nõ eſſe nõ expertẽ. Dictio hæc Maria: quidquid dicat Beda, apud Hebræos eſt diſyllaba, quo ſit, vt mediã habere nõ poſſit. Prima ſyllaba terminatur in r: ſecũda incipit ab i conſonãte, non vocali. Sed nulli hoc dixeris, & ſine eos circumagi opinionibus falſis, quæ temeritati pœna eſt debita. ſic poëta. Ex quo patet, homo homini

quid

quid præſtat vt inquit Comicus: et quam condemnanda ſit horũ garrulitas, qui procacis linguæ fluxu omnia contaminare nõ vetētur. Adiũgēdũ heic, vt multis locis breuiter ſatisfiat, quod Beda in libro de Metrica ratione ſcriptũ reliquit. ait ergo ſic ad verbũ Attamẽ intuēdũ eſt nobis, quia & auctoritas nõnunquã & neceſſitas metricæ diſciplinæ regulas licite cõtēnit. Neceſſitas quidē in verbis, quæ nõ aliter in verſu poni poſſunt: vt ſunt ea quæ quatuor ſyllabas breues habēt, vt baſilica, Italia, relligio: vel tres primas breues, vt reliquiæ: vel vnã in medio breuē, vt veritas, trinitas, quæ neque dactylũ conſuetũ, neque ſpondeũ facere poſſunt, quæ proprijs nominibus maxime ſolent euenire. huius exēplũ. Italiam ſequimur, longam poſuit: quia non aliter Italiam, quam erat ſæpe nominaturus, appellare valebat, niſi aut ſyllabam, quæ natura breuis eſt produceret, aut tribrachum loco dactyli poneret. Sic Beda. Heic excuſari & poteſt, & debet poëta noſter, cui neceſſarium fuit tales dictiones intexere verſibus, vt Aurelianus, Valerianus, Theodoſius, et huiuſmodi alias, nec debent præſentes proterue accuſarè, quod maiores noſtri benigne excuſarunt.

In ſecundo Tropæi Mantuani fortunam vocat Rhamnuſiam: quod & ego ipſe cum inconuenienter dictum putarem, Nemeſis enim, non Fortuna, dicitur Rhamnuſia, à Rhamnunte opido Atticæ regionis, vbi colebatur. Conueni poëtam: Qui ſciſcitanti mihi, an ſatis examinaſſet locum illum: ſatis, reſpondit vt arbitror. Tunc vide, inquam, ne cum Tortellio forſan erraueris, Non erro, inquit, ô Ptolemæe: nam Fortuna & Nemeſis diuerſa quidē ſunt nomina: ſed res eſt vna: quod deprehēdi ex Antimachi poëtæ Græci verſibus, quos in xiij. Geographiæ libro recitauit Strabo. ſunt autem hi.

Eſt Dea quam dicunt Nemeſim, Dea magna, potenſq́;
Quæ bona cæleſtum conceſſu cuncta Deorum
Poſsidet: huic primum ſacratam condidit aram
Fluminis AEſapi gelidas Adraſtus ad vndas.

Vides ne inquit, vt dicat Nemeſim Deorum conceſſione poſſi dere cuncta bona? Hoc idem dicitur de Fortuna: nam diuitiæ, potentia, honores, imperia, bona fortunæ nuncupantur. Indicat hoc clauus & copiæ cornua, quæ fortunæ ſolent appingi. Si eſſet igitur fortuna quid aliud a Nemeſi, quæ bona poſſidebit, ſi Nemeſi cuncta vt inquit Antimachus ſunt ſubiecta? Tũ ego, cogit me, inquã ratio, quam attuliſti, confiteri Nemeſim eſſe fortunam: ſed obſtare videtur Plinij auctoritas non floccipendenda: in. xi. namque naturalis hiſtoriæ libro de Nemeſi loquens inquit. Quæ Dea nomen Latinum ne in Capitolio quidem inuenit. Quæ vero Pomponius Lætus grãmaticus noſtræ ætatis doctiſſimus rhetor quoq; clariſſimus, et antiquitatis perſcrutator eximius, in vita Diocletiani dicit de Nemeſi, partim pro te partim contra te videntur facere. Dicit enim Romanos in bellum profecturos Nemeſi ſacrificare conſueuiſſe, & quod virgo & alata fingebatur, quod pedibus eius rota ſupponebatur, item quod eam pleriſque vim Fortunæ, plerią; filiam Iuſtitiæ putauerunt.

Legi etiam Nemeſim eſſe vim Solis, & poteſtatem quæ obſcura illuminat, & clara offuſcat, ſic ego.

Tum ille, Quid opus eſt, inquit, Pomponium citare, cum Pauſanias & Ammianus Marcellinus de geſtis Galli imperatoris multo plura referant de hac Dea? Prætereo autem conſulto quæ Pauſanias dicit: quædã ex Marcellino decerpta ſubijcio. ait ergo ſic. Hæc & huiuſmodi innumerabilia vltrix facinorũ impiorum bonorumq; præmiatrix, aliquoties operatur Adraſtia, atque vtinam ſemper, quam vocabulo duplici etiam Nemeſim appellamus. Ius quoddam ſublime Numinis efficacis humanarum mẽtiũ opinione, Lunari circulo ſuperpoſitũ: vel, vt definiunt a'ij, ſubſtantialis tutela generali potentia partilibus præſidens fatis quam theologi veteres fingentes Iuſtitiæ filiam, ex abdita quadã æternitate tradunt omnia deſpectare terrena. hæc diſceptatrice vrna ſortium temperat accidentium vices. alternàns voluntatumq; noſtrarum exorſa interdum alio, quam quo contendebant

exitu

exitũ terminans, multiplicesq́ actus permutando conuoluit. eandẽq́ neceſsitas inſolubili retinaculo mortalitatis vinciens faſtus tumentes. Et paulo infra. Et nunc erectas mentium ceruices opprimit, & eneruat: nunc bonos ab imo ſuſcitans, ad beneuiuendum extollit. Pinnas autem ideo illi fabuloſa vetuſtas aptauit, vt adeſſe velocitate volucri cunctis exiſtimetur, & praetendere gubernaculum dedit, eiq́ ſubdidit rotam, vt vniuerſitatem regere per elemẽta diſcurrens omnia nõ ignoretur. ſic Ammiamus quae ex eius lib. xiiij. trãſũmta ſunt ad verbũ, quoad fieri potuit inculpatè. Subijcit autem quaedam de Agathocle & Dionyſio Tyranno, quae quia nõ videntur ad Nemeſim pertinere, conſultò praetereo. Sed ſciſne ſubiecit, ô Ptolemaee, cur dixit Plinius Nemẽſim nomen Latinum non habere? nempe quod reſpexit etymologiam vocis Graecae. Nemeſis enim venit à νεμεσάω verbo Graeco, quod interpraetari poteſt ſuccenſeo vel indignum exiſtimo: vnde in magnis Ethicis dicit Ariſtoteles, Nemeſim eſſe indignationem ex malorum hominum proſperitate conceptam, et huic rei nomen Latini non fecerunt, ſed vtebantur Graeco vocabulo, Fortunae verò nomen venit à fero, quod fortuna more ferarum ſine ratione ferri videatur. Cicero in Rhetoricis refert carmen Pacuuij tale de Fortuna,

Fortunam inſanam eſſe, & caecam, & brutam perhibent philoſophi,

Saxoq́ inſtar eam globoſo praedicant volubilem.

Res igitur eadẽ reſpectu diuerſorũ diuerſã habet nomẽclationẽ. Vocum autem iſtarum ſignificatũ nihil eſt aliud, quã id quod theologi noſtri dicunt vim vel potentiam diuinae prouidentiae exſecutiuam, ſiue id ſit diuina voluntas ſiue quid aliud praeter voluntatem, puta intelligentia quaedam munus id obiens & indiſpoſitione rerum Deo ſubſeruiens. Res ea igitur quae cunq́ ſit & Adraſtia, & Nemeſis & Fortuna nuncupatur. Verum Nemeſis dicitur cum ratio facti deprehenditur: vt cum Tyrannus è patria expellitur: cum verò facti ratio non apparet, pu-

tacum bonis mala, cum malis bona eueniunt, fortuna appellatur. non quod quidquã ſine ratione fiat à Deo, vel ab eius miniſtris: ſed quod facti ratio nobis occulta ſit. Quæ autem Pomponius & Marcellinus dicunt ad noſtra hæc alluaunt, & nobis, ſi recte intelligas, non aduerſantur. Rei hæc veritas: de qua non grammaticis (res eſt enim ſupra captum eorum) ſed ſolis theologis diſputare cõceſſum eſt. Lege verſus illos Tropæi Mantuani, & cognoſces me inuenire fortunam eſſe Nemeſim, cum ei attribuo quæ alij quidam tribuere fortunæ. In Agelarijs nõſtris clarius id expreſſi: illic enim ſcriptum eſt.

At quoniam nobis cælorum incognitus ordo,
Fortunam Nemeſimq́ homines, nam nomina quamquam
Sint duo, res tamen eſt, ſi quis conſideret altè
Vnica, certatim accuſant, vomituumq́ furentis.
Proijciunt animi in vanum ſine Numine nomen.

Dixi autem nomen Fortunæ vanũ eſſe, ac ſine Numine, quod antiqui diuinitatis ignari crediderint fortunam vim quandam eſſe ex legem, meritis non reſpondentem: ſed iuſtitiæ probitatiq́ inimicam; iuxta illud Senecæ: Fortuna viris inuida fortibus, quam non æqua bonis præmia diuidis. Plinius ad Veſpaſianum de Fortuna ſic inquit: Sola laudatur, ſola arguitur, &, cum conuicijs colitur volubiliſq́, a pleriſq́ vero & cæca etiã exiſtimata, vaga, inconſtans, incerta, varia, indignorum fautrix. ſic Plinius. Apud Scythas eius ſimulacrũ ſine pedibus fingebatur, & manus tãtũ ac pẽnas habebat. Apud Smyrnã caput ſimulacri fortunæ fulcire polum videbatur, & manu altera cornu Amaltheæ retinebat. Neque ad ea reſpexeris ſubiunxit quæ in ſecundo Phyſicorũ libro dixit Ariſtoteles de Fortuna, quod ſit videlicet cauſa per accidẽs, non enĩ Fortunã, quẽadmodũ accipiebat illa ætas, pro vi ſcilicet quæ diſtribuendorũ bonorũ ius habebat, & ea non recto iudicio, ſed pro libidine ſua diſpenſabat. Sic igitur inquit: & facto heic ſine quieuit. Vide igitur, vt alucinentur iſti mali rerum æſtimatores: vt toties reprehenſi numquam corrigantur? vt erra

ta ſequentes,in errata labantur. & certe verum eſt illud
Sordibus imbuti nequeunt dimittere ſordes.

Nec mirum eſt,quod poëta dicit de Nemeſi & Fortuna,quod eædem res ſint.nam,vt meminit Seruius in primum Georg. Stoici volebant vnum Deum & vnam Deam,& eandem eſſe poteſtatem, quæ pro ratione noſtrorũ officiorum diuerſis nominibus appellaretur: etiam pro locorũ diuerſitate ſunt Deorum & rerum fere omnium diuerſa vocabula.Venus apud Arabes dicebatur Aluta per duplex tt. eandẽ Sidonij vocabant Aſtartem cui Salomon dicitur aram poſuiſſe vnius concubinarum ſuarum amore deprauatus.

Critici noſtri ad nocendum ſtudioſi ;ad vellicandum promti, dum;cum aliorum dedecore putãt ſe poſſe claros euadere,dicũt poëtam in primæ Parthenices libro diſcum pro menſa poſuiſſe in verſu illo.

Vt quando in leui ſtat ferrea lamina diſco.

Hoc autem accidit,quod quid diſcus ſignificet nondum ſatis ſciunt.Poëta eo loco diſcũ accipit non pro menſa eſcaria, vt calumniantur,ſed pro re plana,qualis eſt area,qualis eſt abacus:& proculdubio,ſi legeris Ouidium, Vitruuium, Appuleium,& Hermolai noſtri gloſſemata in Pliniũ, inuenies diſcũ ſignificare quid planum,Legẽ ergo Hermolai gloſſemata in verbo ſcaphium & in verbo lenticula.Appuleius de Aſino aureo libro ſecundo ſit inquit. Lucerna animo prægrandis, & oleum ad lucem luci ſufficiens,& aqua cum œnophoris & calice, cænarumq́ reliquijs diſcis ornatus. Vbi Philippus Beroaldus Iulij Pollucis documenta ſecutus,dixit diſcum eſſe vas eſcarium. Sunt qui contendant diſcum eo loco menſam ſignificare : eo quod dicatur reliquijs eſcarum ornatus:id enim magis videtur menſæ conuenire quam vaſi:vas namque, vt aiunt potius diceretur plenum, quam ornatum. Sed iudicio meo pro vaſe accipitur, & in Beroaldi ſententiam vado. vas autem id non cauo ambitu, ſed planus erat, quale id quod vulgo dicitur,tagliero.

Talis erat diſcus, quo in certaminibus Olympiacis exercebãtur. Quod Ouidius in x. Metamorphoſeos libro luculenter expreſſit dicens,

Corpora veſte leuant, & ſucco pinguis oliuæ
Splendeſcunt, latiq; ineunt certamina diſci. & infra.
Tollere Tænarides orbem properabat: at illum.

Vides vt diſcum dicat orbem latum? Sic ergo poeta noſter ab omni errore procul diſcum accepit pro orbe lato plano ac leui, in quo lamina ferrea a magnete poſſit trahi: exponẽdum ergo in diſco, hoc eſt in plano. Confirmãtur hæc per id quod Pauſanias tam quam miraculum quoddam refert de Milone Crotonienſi, qui in athletica claruit: quod ſcilicet diſco vncto inſidens a nullo detrahi poterat: vbi diſcus vel pro menſa, vel pro re aliqua plana procul dubio accipi videtur.

Sunt qui non probent, quod poëta poſuit pluribus locis feſta Hymenæa pro nuptijs. aiunt enim vocẽ hanc Hymenæus nomen eſſe propriũ & ſubſtãtiuũ: nec poſſe dici autumãt feſta Hymenæa ſicut neq; dicitur veſtis Antonia ſed Antoniana, facta inflexione a principali. Reſpondemus paucis reprehenſionem hanc eſſe hominis audaculi, male in litteris exercitati, & qui hodie vel nudiuſtertius cœperit erudiri: Hymenæus enim poteſt eſſe proprium, vt cum pro filio Veneris & Liberi ponitur: poteſt eſſe appellatiuum, vt cum pro nuptijs ſumitur, vt apud Virgilium in tertio AEneidos.

Ledæam Hermionem Lacedæmonioſq; Hymenæos.

Poteſt etiam eſſe adiectiuum, & iungi ſubſtantiuo, quod in ſimili patet. Licæus enim eſt mons in Arcadia, & ab eo fit Lycæus, Lycæa, Lycæum. Ouidius in ij. Faſtorum

Quis vetat Arcadio dictos a monte Lupercos?
Faunus in Arcadia templa Lycæus habet.

Liuius in primo. Solenne allatum ex Arcadia inſtituiſſe, vt nudi iuuenes Lycæum Pana venerantes per luxum, atque laſciuiam currerent. Virgilius in octauo.

Par-

Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi. Papinius in ij. Theb.

Finitimiſq; agitatur agris: iuuat vſque Lycæos.
Partheniosq; ſuper ſaltus.

Dicuntur etiam ludicra Lycæa, quæ Ioui Lycæo, vel Pani celebrabantur. Itẽ Sigeum eſt Ciuitas in Troade, vt dicit Stephanus, à qua dicitur Sigeum promontorium, vt vult Suidas, & Sigeus, Sigea, Sigeum. vnde illud Ouidij in Heroidibus.

Hac duce Sigeo dubios a litore feci. Lucanus
Sigeaſq; petit famæ mirator arenas.

Item Rhœteum promontorium, Vt Rhœteus, Rhœtea, Rhœteum. Virgilius,

Teucrus Rhœteas primum eſt aduectus in oras

Item dicimus AEgæum mare: & AEgæus, AEgæa, AEgeũ. Tibullus.

Ibitis AEgæas ſine me Moſſalla per vndas.

Similiter Alpheus dicitur primitiuum nomen fluuij, & Alpheus, Alphea, Alpheum. Virgilius in iij. Georgicorum.

Cuncta mihi Alpheum linquens. & in eodem.
Aut Alphea rotis prælabi flumina. & idem.
-Alpheæ ab origine Piſæ.

Item Pangæus promontorium Thraciæ, à quo ſit Pangæus. Pangæa, Pangæum. Item Lilybæum promontorium Siciliæ: vnde Lilybæus, Lilybæa, Lilybæum. Stephanus.

Nec debet mirum videri, quod deriuatiuum a principali voce non differat: id enim frequenter reperimus. Tros nomen eſt regis, & Tros idem quod Troianus. Virgilius.

Tros Tyriuſq; mihi nullo diſcrimine agetur.

Indus eſt fluuij nomen. & homo ex India. Idem dicendum de nominibus his, Theſſalus, Græcus, Medus, Macedo, Phœnix, Lydus, Tyrrhenus, quæ & ſubſtantiua ſunt & adiectiua ſubſtãtiuis ſimilia: vt etiam in quarto AEneidos.

-quos Africa terra triumphis Diues alit.

Sithonius, Sithonia, Sithonium. Virgilius.

Sithoniaſq́ nives hiemis ſubeamus aquoſæ

Et quoniam apud Græcos id eſt in principio dictionis. videtur ſupereſſe vocalis & per ſe ſyllabam facere, vt in Iaſon, Iaſpis, ne detur vitio poëtæ, quod id non obſeruauit: vt in hierotheus et in hierophāta, quæ in Dionyſio ponit quadriſyllaba metri neceſſitate cōpulſus. Idem dic de dictione Hieronymus in libro de Faſtis. Moneo lectorem alios quoque poëtas Latinos id non obſeruaſſe: cuius rei ſubijcio duo exempla. Iaziges populi ſunt ſeptentrionales, et apud Græcos dictio eſt quadriſyllaba: quod Valerius Flaccus obſeruat.

Increpat & ſtricto ſic vrget Iaziges enſe.

Ouidius in libro de triſtibus non obſeruat.

Iazyges, & Colchi, Metereaq́ turba, Getæq́.

Virgilius quoq; facit Iaſius triſyllabū: nā in x. Æneide ait:

Iaſius Imbraſides; Hicetaoniuſq́ Thymœtes,

Quia exiſtimo poëtam aliquando, licet loci non meminerim, poſuiſſe tale pro quanto, vt ſi duā tantū æquor quale eſt Ægeū: moneo lectorem ne miretur. Terentianus enim grammaticus depoſitione lōgis dicit: ſiue duplum, quale & omnū, quādo producta eſt, habet nota duplum, quale.

Quoniam poëta in Dionyſio dixit.

Iſtius ærumnis ducendi in millibus æui:

Admoneo te lector iucundiſſime, ne præcipites ſententiā: poſſes enim forte putare non debere dici millibus ærumnis, ſed millibus ærumnarum. Exempla ſubijciam quæ oſtendent ſaluari poſſe figuram hanc loquendi. Vitruuius lib. i. Ducentorum quinquaginta millium ſtadiorum, quæ faciūt paſſus trecenties quindecies cētena millia Item Plinius lib. ij, capitulo vltimo. Vt circuitu eſſe ccl, millia ſtadia pronuntiarent. Idem in iij. lib. capite de Corſica, Intra vero lx. millibus paſſibus à Corſica. Infra eodem capite. Mox à Surrento viij. M. paſſibus diſtantes Tiberij imperatoris arce nobiles Capreæ. Idem in octauo dixit milia præſagia:

eius

eius hæc verba ſunt. Milia præterea vt poie cum plurimis animalibus eadem natura rerum cæli quoque obſeruatione et ventorum & imbrium et tempeſtatũ præſagia alia alijs dederit. Virgilius quoque in ix. AEneid.

-tot millia gentes arma ferunt Italæ.

Sic legit locum illum Georg. Valla. licet poſsit legi gentis: & non gentes vt ſenſus ſit, tot millia gentis Italæ ferunt arma, nõ tot milia arma

Videor recordari me legiſſe in pœmatis poëtæ noſtri, locum autem nequaquã recordor, poſitum eſſe nedum pro nõ ſolũ: quod ne temere quis damnet putans apud nullum idoneũ reperiri, ſubijciam heic exemplum Ciceronis ad Atticum, vbi ſic inquit. Tu quoniam cares quartana & nedum morbum remouiſti, ſed etiam grauedinem.

Dixit quidam in ſuggillationem poëtæ noſtri non minus imprudenter quam indocte dictionem filius non conuenire poëtis maximè grandibus, quod mendacium refellere poſſent etiam pueri. Horatius in Odis.

O matre pulcra, filia pulcrior.
Ouidius in primo Metamorphoſeos,
Filius ante Diem patrios exquirit in annos. *Virg. in. vij.*
Filius huic fato Diuum proleſq́; virilis. *Idem.*
Stabat in egregijs arcentis filius armis.

Cum interrogaſſem poëtam noſtrum cur diceret cælos numero plurali, cum vt refert A. Gellius. lib. xix. Noctium ſuarum capite vij. Grammatici velint id ſemper dici numero ſingulari, reſpondit Gregoriũ doctorẽ eccleſiaſticũ in prologo libri Moraliũ nõ ab re dixiſſe ſcripturã ſacrã nõ ſubdi legibus grãmaticorũ. Nã cũ habeamus omnes fere codices ſacros ex peregrinis linguis trãſlatos ĩ Latinã, vt fideliter trãſferrẽtur, oportuit Latinitatis limites tranſilire in multis, & præſertim in hac dictione cælum Nã cũ in alijs linguis pluraliter declinetur oportuit & apud nos pluraliter poni. Quomodo enim tranſferretur illud in Pſalmis, Laudate

eum

eũ cæli cælorum. Quod Hebraicè dicitur הללו סמי הסמים & græce αινειτε ἀντὸν οἱ ὀνϱανοι τῶν ὀνϱανῶν niſi daremus ei dictioni numerum pluralem? Et ideo factum eſſe dixit propter auctoritatem maieſtatemq́ non doctorum ſacrorum tantum, ſed etiam ipſius ſcripturæ diuinæ, quam immutare fas non eſt, vt ſic nomen id declinandi conſuetudo iam diu recepta ſit paſsim, ab omnibus etiam doctiſsimis atque grauiſsimis. nec allegandos eſſe grammaticos, cum ipſimet confiteantur linguam Latinam ſequi magis anomaliam quam analogiam, & vſu ac conſuetudine gubernari.

Quod maximè probatur ex dictione fames, cuius genitiuus referente ipſo A. Gellio lib. Noctium ix. fuit aliquando fames paulò mox famij, deinde famei, nouiſsime famis.

Quod vero ſit recepta a neotericis talis cæli declinatio, probatur eo maxime, quod numeratur à grammaticis inter hetoroclita in ſingulari neutra, in plurali maſculina.

Subiecit quoq́ poeta, Ariſtotiles quidem loquens de corporea ſubſtantia dixit præter quatuor elementa eſſe vnam quintam ſubſtantiam, ſeu eſſentiam, quæ cælum appellatur: cum ergo cælum dicis, quintam illam ſubſtantiam dicis: cum vero cælos profers, dicis orbes cæleſtes, in quos illa quinta eſſentia diſtributa eſt: & cũ legitur in ספרתלים ſepher tehilĩ id eſt in libro pſalmorum. Aquæ quæ ſuper cælos ſunt, ſi ſuper cælũ dicas falſum enuntiabis, Aquæ enim illæ, id eſt cælum cryſtallinũ, quod aqueum dicitur, non ſunt ſuper cælum, hoc eſt ſuper illam quintam eſſentiam ſed ſuper aliquot orbes, id eſt ſuper ſeptẽ errones & firmamentũ ſub empyreo. Ergo locus ille bene aliter transferri non potuit: Sic poëta. Ego quoq́ memini me legiſſe apud Lucretium eam dictionem numero plurali poſitam, & ni male memini, in ſecundo eius libro eſt hic verſus,

Quis pariter cælos omnes conuerteret?

In Dionyſio lib. tertio eſt hoc hemiſtichium,

Sed adhuc ſeruire Luperco.

In quo Pana Deum olim Arcadiæ Lupercum appellat. Damnabant hoc quidã: putabant enim nomen id ſignificare non Pana ipſum, ſed eius ſacerdotem: ſuper qua re poëta interrogatus reſpondit. Sicut Bacchi ſacrificulæ dicebantur Bacchæ, & vnum nomen, mutato genere, commune erat Deo & ſacerdotibus: ſic Pan & eius ſacerdos latine Luperci dicebantur. De ſacerdotibus id confeſſum. de Deo ipſo mox conſtare faciam: & his dictis iuſſit codicem Iuſtini afferri, & confeſtim in libro xliij. ſic legit. Poſt hũc tertio loco regnaſſe Faunum ferunt ſub quo Euander ab Arcadiæ vrbe Pallanteo in Italiã cum mediocri turba popularium venit: cui Faunus & agros & montem, quem ille poſtea Palatinum appellauit, benigne aſſignauit. In huius radicibus templũ Lycæo, quem Græci Pana, Romani Lupercum appellant, conſtituit.

Cum audiſſem taxari poetam, quod in vita Diui Georgi ferum pro equo poſuerit, cogitaui ſi apud aliquem antiquorum poetarum talẽ phraſim legiſſem: Et continuo venit in mentem illud Virgilij ex ſecundo AEneid.

In latus, inque feri curuam compagibus aluum,

Et illud ex quincto

—ſpumantiaq́ addit
Frena feris, manibuſq́ omnes effundit habenas.

Marcus Manilius in vltimo, cum agit de imaginibus orientibus cum Ariete, dicit.

Exagitate feros, pronumq́ anteire volantes

Idem loquens de Sagittario.

Terdecuma ſub parte feri.

Videor recordari in poëtæ noſtri opuſculis legi alicubi mare nubere. id quoniã pleriq́ reprehẽdẽdũ putãt, ne fiat tumultus inter criticos æque ea quæ neſciunt, atque ea quæ ſciunt, ſi quid tamẽ ſciũt, iudicãtes, monẽdũ puto lectorẽ figurã hanc loquendi non dãnãdã. cũ ea ſint vſi Latini antiqui litteratiſſimi. Nõ citabo Hieronymum litterarum ſacrarum interpretẽ doctiſſimum, qui lit-

teras

teras didicerat ab ipſo Donato. Nã critici noſtri nolunt eũ ſcribi in albo Latinorum: Barbarũ eum vocant. Si ei crederent afferrem illud ex euangelio: Neque nubent, neque nubentur. Quod exponens ipſe Hieronymus dicit nubunt viri, nubuntur fortaſſe vxores. Et contra Heluidium alludens ad illud euangelicũ, Nubebant omnes, & nubebantur. Prætereo hæc: venio ad gentiles, quibus magis credunt. Plautus in Cas. Charinũ libet ſcire quod agat nouũ nuptũ id eſt, maritũ, vt exponit Priſcianus. Dicebatur ergo vir nuptus, ſicut virgo nupta, participia hæc deducunt à nubor. Sed prætereo etiam hæc. Feſtus ex Pomponio. Meus frater maior poſt quam vidit me domo eiectum, nupſit poſterius dotatæ Vetulæ varicoſæ Afræ. Poſſet hoc ſufficere. affero tamẽ aliud teſtimonium momenti nõ minoris. Valerius libro. iiij. cap. de amore coniugali. Quid aliud adiecerim quam dignas quibus Minyæ nuberent? Minyæ Theſſali erant viri, non mulieres, qui acceperant Spartanas mulieres: ideo dicit Valerius eis eos nupſiſſe.

Multa genera ſunt ſtultitiarum: ſed id quoque nõ minimũ dũ quis alienã turpitudinem vult palam facere, ſuam detegere: hæc eſt miſera conditio criticorum preſertim noſtrorum, qui dum conantur oſtendere poëtam erraſſe, ſuos vbique propalant errores. Scriptum eſt niſi fallor in Siluis poëtæ hoc hemiſtichium.

-certamina ponat Olympus.

quo vult dicere gloriã Græcorum ſuperari à noſtris. Et quoniam de gymnico certamine, quod fiebat ad Alpheũ & Piſam in Arcadia videtur hoc dictum, critici inſurgentes confeſtim exclamarunt illud euãgelicũ, Blaſphemauit: quid vobis videtur, non opus heic teſtibus. Putat gymnicũ certamen fieri ad Olympum, qui eſt in Theſſalia. quam ſinus Corinthiacus partit ab Arcadia. Hoc cum reſciſſem mecum dixi, poteſt Olympus locus valde inlytus poni pro Græcia, ſicut apud Virgilium Germania ponitur pro Occidẽte, & Euphrates pro oriente verſu illo.

Hinc mouet Euphrates illinc Germania bellum.

Paulo mox euoluto codice Strabonis inuenio libro. viij. vbi loquitur

tur de Piſa ſic ſcriptum.

Vrbem autem in ſublimi ædificatam vertice monſtrant duos inter montes-

Oſſam & Olympum: quo nomine & alter in Theſſalia nuncupatur. ſic Strabo.

Corripio confeſtim Odas Horatij, & inquiro quonam modo Cõmentatores enarrent verſus illos

-puluerem Olympicum collegiſſe iuuat,

& coniectis caſu oculis in Chriſtophori Landini comẽtum, video ſcriptũ puluerem Olympicum dici ab Olympo Arcadiæ quo ſit poëtam recte dixiſſe.

-certamina ponat Olympus:

Non qui in Theſſalia, ſed qui in Arcadia: hoc cum intellexerint critici, dubito ne forte exanimentur. ipſe quoque Apollonij interpres in primum Argonauticum dicit ſex Olympos, Macedoniæ, Theſſaliæ, in quo & Olympia dicit Apollodorus fieri: Myſiæ Ciliciæ, Helidis, Arcadiæ.

Reprehendebat locum illum in vna Siluarum.

Siſte tuos Helicon curſus.

Putantes poëtam deceptum poſuiſſe Heliconem pro fonte Caſtalio, recurri ad protocollum, & Silua inuenta vidi ſcriptum in verſu, curſus, et ſuperſcriptum fluxus. vbi manifeſtũ eſt poëtam per Heliconẽ intelligere Parnaſſum ſicut ponitur frequẽter à poëtis pars pro toto, vt carina et puppis ꝓ naui: axis & rotæ pro curru: mœnia pro vrbe: & per fluxum ſeu curſum intelligere fontem Caballinum, qui fluit ex radicibus montis Parnaſſi. Vel dicendum, quod imitatus ſit Aratum, qui loquens de Pegaſo dicit eũ pede percuſſiſſe verticem Heliconis, & fluxiſſe latices, quibus nomen eſt Hippocrene: verſus Arati ſubijcio.

Gorgonis hinc proles in Pierio Helicone.
Vertice cum ſummo nondum decurreret vnda
Muſæos fontes dextri pedis ictibus hauſit.
Inde liquor genitus nomen dedit Hippocrenen.

Idẽ refert Strabo in octauo de Helicone ſic inquiens, Fama eſt equũ Pegaſum, cum potaret, in hoc loco à Bellerophonte deprehenſum fuiſſe. alatum inquam caballum é Meduſæ ceruice & de Gorgonis exſecto gutture proſilientem. Vulgatum eſt etiam Caballinum in Helicone *fontem erupiſſe, cum ſubiectam rupem feriret vngula.*

In vna item Siluarum loquens de Polycrate, qui vt aliquid in vita pateretur aduerſi, & haberet vnde conqueri poſſet & dolere, anulum in mare dicitur proieciſſe. dixit poëta,

Et ridens percuſſit aquas adamante marinas:

Proclamatum eſt à criticis gemmam illam non fuiſſe adamantem, ſed ſardonichem. vt inquit Plinius in vltimo libro naturalis hiſtoriæ. Hic recordatus ſum libri illius, quem Aulus Gellius in xiiij. Noctium ſuarum ſcribit ſibi datum, vt inde excerperet mera miracula. In eo enim ſcribebantur multa, quæ & ſi ſpeciem doctrinarum haberent, non tamen delectabant, neque vtilia erant: vt quæ nomina fuerint ſociorum Vlyſsis. Vtrum Vlyſſes errarit in mari interiori, & ex quinq; operimentis, quibus Achillis clypeus munitus erat, quod factum ex auro dicit Homerus ſummum fuerit an medium: quæ omnia intempeſtiuam ſonant vanitatem. Talis eſt curioſitas horum criticorum, qui non aduertunt poëtas frequenter ponere ſpeciem pro genere, vt cum ponitur ilex pro arbore: damæ pro quadrupedibus, & adamas pro gemma. Horatius in Odis,

Et ſuperiecto pauidæ natarunt.
AEquore damæ.

Simile quid accidit Plauto poëtæ comico: dicentibus enim omnibus antiquis Iouem dediſſe Alcmenæ in pretium ſtupri carcheſium aureum, ipſe in Amphitryone dicit vas illud fuiſſe craterã, cum vtriuſq; poculi forma ſit longe diuerſa, hoc autem fecit, vt arbitror, quod verſui ſuo magis conueniebat cratera, quam carcheſium. Sic & poëta noſter Plautum eſt imitatus.

Damnatur quod etiam poëta noſter dixit in Siluis,

cru-

ſtruda doctiſſimus artem.

dat enim ſuperlatiuo caſum quem regit poſitiuus. Sed ne tẽpus in vanum conteramus, reſpondetur quod ſcire criticos oportebat talem loquendi modum reperiri apud auctores perquã idoneos, quorum duos citare ſufficit. Cicero dixit, Proximus Pompeium ſedebam: & , Propius vrbẽ mouent, Salluſtius dixit, Proxime Hiſpaniam Mauri ſunt. Oportebat etiã eos non ignorare poni aliquando ſuperlatiuũ pro poſitiuo. Virgilius facit AEneam ſic alloqui Euandrum in viij.

Optime Graiugenũ, vbi Seruius dicit poni optimum pro bono, vt ſit ſenſus. Optime Graiugenũ, ô tu, qui bonus es inter Graecos. Sic & Homerus in ij. Iliados.

δικαιότατος κενταυρῶν, hoc eſt, iuſtus inter Centauros

Sic ergo ſero ſunt docendi, qui præpoſtero ordine prius quam dicerent, iudicarunt.

Quidam Bauius cõtra Poetam noſtram oblatrans dicebat nõ debere dici, a teneris, niſi adderetur annis: cuius temeritati reſponſum eſt illud Virgilij.

Adeo à teneris conſueſcere multum eſt.

Eidem improperãti, quod poëta poſuiſſet accingo ſine accuſatiuo cum datiuo: vt accingo fugæ: accingo ſtudio, reſponſum eſt pariter illud Virgilij.

Accingunt omnes operi, pedibuſq́ rotarum
Subijciunt lapſus.

Alius homo nauci futilibus nugis, vt aliquid eſſe videretur aiebat patriam pluraliter non inflecti, & in hoc volebat poëtam peccaſſe: continuo quidam bonæ indolis adoleſcens Virgilianum illud ex Georgicis attulit.

Diuiſæ arboribus patriæ, ſola India nigrum
Fert ebenum, ſolis eſt thurea virga Sabæis.

Quidam ſciolus omnium bonarum artium inſcius quærebat vbi nam & apud quem idoneum auctorem poëta reperiſſet amorem eſſe cæcum: cum ex tempore quidam vir frugi ſic intulit, vbi nam

vbi nam repperit Seneca Iram eſſe cæcam,cum inquit,Cæcus eſt ignis ſtimulatus ira? Poëta ipſe etſi alibi non legit, per ſe id nouit,qui talium affectuum & perturbationum naturas intelligit, ſicut intelligebat Cato, qui apud Salluſtium in Catilinario dicit, Omnis homines,qui de rebus dubijs cõſultãt,ab odio,ira,amicitia vacuos eſſe decet. & Diuus Gregorius inquit. Vbi regnat affectio, perit omne iudicium. Dantur interdum eidem affectui proprietates contrariæ per contrarios effectus intellectæ: in quibuſdam enim amans aliquando eſt cæcus,aliquando nimis oculatus: quod Ouidius in iiij. Metamorphoſeos de Pyramo & Thiſbe loquens expreſſit,cum inquit.

Id vitium nulli per ſæcula longa notatum,
(Quid non ſentit amor?)primi vidiſtis amantes.

Facit ad hoc quod paſtor quidam apud Theocritum vocat amorem cæcum. Moſchus autem dicit ei eſſe ὄμματα δριμύλα καὶ φλογόεντα.*hoc eſt,lumina acuta & flammantia.*

Nõdum ſunt pacati critici noſtri,nondum conquieſcunt: volunt totũ penus argumẽtorũ exhaurire.non remanebit in ſchedis eorum epicherema,non enthymema, non apodixis : totius ſuppellectilis vim effundunt.Vitioſum dicunt in poëta noſtro , quod locis nõ reddat antiqua vocabula:ſed noua quædã proferat,quæ vt inquiunt, vulgus corrupit.Reſpondemus poëtam fere ſemper dare locis antiquis antiqua vocabula:aliquando etiam antiquis antiquiora:vt,cum pro Hieroſolyma dicit Luzam:pro Antiochia Reblata:pro Bononia Felſinam.aliquando quoque noua,ſed citra vitium,cum ſcilicet dubitatur de antiquis,an talium locorũ ſint vocabula:vt de Ateſte.Sũt enim qui dicãt Eſte opidum agri Patauini eſſe id, quod olim Ateſte vocabatur.ſunt qui id negẽt. Hermolaus in Annotationibus Plinianis non audet ſuper hoc ferre ſententiam . Ideo poëta Ferrarienſium duces dicit Eſtenſes, nõ Aſtenſes,quod ab eo opido deſcendiſſe ferãtur.Veteres etiã vſi ſunt ſimiliter nouis vocabulis: dixerunt enim pro Anxure Trachinã, mox Tarracinã; Narniã pro Nequino;Cære pro Agillina.

At

At clamabunt, & nõ loqui ſe de integris dicent: ſed de his tantũ, quæ vulgus corrupit. Pacifice & æquo animo reſpondemus, & huiuſmodi etiã vti antiquos. Afferam cauſa breuitatis vnicum exemplum. Cõdidit in Daunia Diomedes vrbẽ, quã dixit Argos hippon. nomine iſto vetuſtate corrupto dicta eſt Argirippa. Ruſus hoc quoque nomiñe corrupto dicta eſt Arpi: teſtis eſt Seruius in xi. AEneid. Corruptè ergo vſus eſt Virgilius ſic dicens.

Ille vrbem Argiripam patriæ cognomine gentis.

Vrbem, quæ modo dicitur Ferraria, ſunt idonei auctores qui ſcripſerint Forum Arÿ primum appellatam: mox vulgo corrũpente vocem illam, dicta eſt Ferraria: & eam ipſi critici vocãt Ferrariam. quærẽdũ ab eis, cur eam Forum Arÿ non appellent? quid ergo reſtat, niſi vt diſcant tacere, qui numquam rectè loqui didicerunt?

Vidi quoſdam dubitare, an ſcite fecerit poëta noſter, qui quaſdam ſyllabas nominum Hebraicarum modo producat, modo corripiat: ſicut in Helias, cuius mediam nunc contrahit nunc extendit, ſecundam etiam in Andrea producit, quam in quodam epigrammate Græco vidi breuiari. Ne quis ergo temerarie & hoc, vt cetera ſupradicta, culpare nitatur, pauca ſubÿcio. Priſcianus in libro de accentibus ſic inquit ad verbum. In peregrinis verbis, & Barbaris nominibus, vel interiectionibus nulli ſunt certi accentus: Ideoq; in poteſtate vniuſcuiuſq; conſiſtunt: vt quod neceſſarium videat, ſic in metro ponat. ſic Priſcianus. quod ſi quis dicat de accentibus, non de ſyllabarum quantitate loqui Priſcianum, reſpondeo paucis, Accentus ſequi ſyllabarum quantitatem, & ideo neſciri accentus, quia ſyllabarum quantitas ignoratur. Meminiſſe etiam debet æquus iudex, licere poëtis vti pro arbitrio nominibus proprÿs, vt Seruius oſtẽdit, & ſuperius eſt dictum. Subÿcio exempla antiquorum poëtarũ Chriſtianorum: quia id nomen apud poetas gentilium non eſt in vſu. Auſonius in precatione matutina.

Raptus quadriiugo penetrat ſuper æthera currũ
Helias, & ſolido cum corpore præuius Enoch.

Fortunatus,

His venit Helias, illis in curribus Enoch.

Moneo etiam lectorem dictionem hanc Heliias ſcribi ab Hebræis per duplex יי. quorum vnum iungitur cum l. aliud cum a. & hæc poteſt eſſe ratio producendi mediam ſyllabam: quod ſcilicet ſecunda i. ponitur inter duas vocales, ſicut fit in dictione maior. Simile quid accidit apud Græcos in dictionibus Harpyia, Orithyia, cynomyia & ſimilibus, vbi duplex ii, ponitur, ſcilicet ypſilon & iota: quæ tamen videntur accipi pro vna: quia diphthongum faciunt apud Græcos. Ex his patet poëtam noſtrum nulla ex parte poſſe redargui. De nomine Iohannes dicetur in Corollario. Venio ad Andreas. Nomen hoc aut Barbarum eſt, aut Græcum: ſi Barbarum, poëtarum arbitrio relinquendum eſt, vt tradit Priſcianus, et ſic vſus eſt epigrammatarius ille Græculus.

Ανδρεάσ συ ζώεισ, *Andrea tu viuis. Si vero eſt Græcum videtur deduci:* ἀπὸ τῆσ ανδρείασ, *id eſt a fortitudine. Et propterea ſecundam ſyllabam longam eſſe, ſicut in AEneas, quod Pompilius in libro de metris approbare videtur. vbi Fortunati verſum hunc citat.*

Nobilis Andream mittit Achaia ſuum.

Ex his ergo patet quod noſter poëta fecit, ſcite conſultiſſimeq́ eſſe factum.

Cogam heic in vnum locum quæ videtur poëta noue vel inuſitate dixiſſe, vſus illa licentia, quam dicit Horatius conceſſam Catoni, & Ennio, & concedendam ſimiliter Virgilio, & Vario. Stapes formauit, ſicut formatum eſt antiquitus ſonipes, æripes, loripes. Audio tamen hoc inuentum fuiſſe Philelphi, diuiſco quod eſt fio diuus, ſicut diteſco, ſeneſco, adoleſco: dixit etiam filius alticomantes, quod habeant altas comas, id eſt frondes: & diuiniloquencia, id eſt, ſermo excedẽs modum humanum, vel oratio de

diuinis;

diuinis: ſicut Lucretius finxit leuiſomnus vt illo verſu.

Et leuiſomna canum fido cum pectore corda.

& cæcigenus pro cæco nato. ait enim in ij.

Nam cum cæcigeni, Solis qui lumina numquam

Diſpexere.

Medio, medias, verbum non tam finxit, quam ab alijs iam diu fictum vſurpauit. In ſacris enim litteris. vt ipſe dicebat, reperitur ſæpe mediator nomen verbale. Chriſtus enim dicitur eſſe mediator Dei & hominum. Legit etiam in Euangelio ſecundum Iohannem capite vij. Iam vero die feſto mediante: & ſic tranſtulit Georgius Trapezuntius cum traduxit Cyrillum in Iohannis Euangelium: & neceſſarium fuit ſacris doctoribus, vt rem nouam exprimerent, illo vti nouo vocabulo, iuxta illud Horatij.

-ſi forte neceſſe eſt.

Indicijs monſtrare recentibus abdita rerum.

Fingere cinctutis non exaudita Cethegis

Continget, dabiturq́ licentia ſumta prudenter.

Cicero inquit, dura qui fingit eſſe intelligit. ſed molliet vſus. Vt idem refert, Zenoni licuit cũ rem aliquã inueniſſet inuſitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere. Cur ergo ſacris doctoribus ad e[illegible]icande diuina myſteria idem non licebit? Erant & apud antiquos quædam vocabula formata adiectione medius, non multum diſſimilia: vt dimidio verbũ actiuum, & dimidior paſſiuum. Item dimidium & dimidiatum: mediaſtinus quoque, quo ſignificatur ſeruus quodã modo publicus: quod in medio ſtet, vt ſeruiat omnibus. Vſurpat ſimiliter hoc verbum appropio, id eſt, appropinquo: deductum a prope, ſicut è longo à longe: Reperitur id verbum, vt inquit poëta, fuiſſe in vſu ante annos ab hinc mille. Legitur enim in editione vulgata pſalmorum, quæ Hieronymum anteceſſit, Dum apropiant ſuper me nocentes. Vtitur ſimiliter hoc verbo approximo, quod in eadem editione vulgata reperitur, illo verſu: In chamo & freno maxillas eorum cũ

ſtringe, vt non approximēt ad te. Dicebat & poëta ſe legiſſe à prolixus nomine, verbum prolixo deriuatum, ſicut à proximus, ſit proximo, proximas. Columella enim libro quinto dicit, monēdus eſt putator, vt prolixet aciē ferramēti: quid ſi ſuppreſſo nomine Columellæ, quæratur à criticis an ſit Latinum, dicent de prolixo, quod dicunt de medio.

Vtitur etiā hac dictione potentatus, quæ in ſacris litteris frequenter reperitur, vt in illo pſalmo. In potentatibus ſalus dexteræ eius: & Eccleſiaſtici capite x. dicitur, Omnis potentatus vita breuis. Guarinus Veronenſis magnæ vir auctoritatis, transferens Strabonem in decimo, cum ſermo eſt de Epiro & Acarnania, dicit, Infreni potētatus ſucceſſionē. Iohannes Placētinus Carmelita, qui Lexicon Grecum, opus laudatiſſimum compoſuit, cum interpretatur, δυνασται, dicit potētatus: & in pſalterio quod ipſe ex Græco in Latinum tranſtulit, vbi eſt, δυνασταις, dixit potentatibus, quamuis illo loco, in quo pſalmiſta loquitur de vitæ humanæ annis, conueniētius, vt poeta dicebat, transferri potuerit fortibus: in Hebræo enim eſt בגבורת quod deriuatur. גבור quod interpretatur fortis vel potens. Sed quid mendicamus teſtes? Afferā vnum, cui critici tantum tribuūnt vt eum iurent irrefregabilem: Iohannes Pontanus ea ipſa dictione vti non eſt veritus: Lege Commentationes eius in Centiloquium Ptolemæi: videbis in Commentatione xlix. eum ſic dicere. Non modo rei domeſticæ cura, verum etiam reipublicæ ac potentatus moderatio illis redditur. Idem in libro de fortuna vtitur hac dictione, dominatus, quartæ declinationis: ſimiliter & prædicta dictione potentatus: Formatur autem potentatus à potente per analogiam, puta ſicut à principe principatus: à Conſule Conſulatus: à ſummo ſummatus, qua dictione vtitur Lucretius: à Duce ducatus, quo vtitur Iuſtinus deſcribēs mortem Philippi Macedonum regis. Sic enim ait: Et honoratum inſuper ducatu cernens aduerſarium, iram in ipſum Philippum vertit. Vtitur etiam Lucanus dictione, & quibuſdam alijs in maſculino genere contra Græcorum morem

& à Genio formauit Genioſus, quod eſt noue dictum. Sed de his ſuis locis ſatis ſupra diximus.

Vocabula Latina non una die formata ſunt omnia, ſed longo annorum ſuccedente curriculo: quo fit, ut neceſſè ſit omnia aliquando noua fuiſſe. ſi ergo quia noua, fuiſſent repudiata, ut fieri debere critici dogmatizant, nullam hodie linguam haberemus: quod ſi antiqui noua receperunt, cur nos quoque non recipiemus?

Sat excuſati erimus, ſi quod illi fecerunt & nos fecerimus.

Fuit enim antiquis iſta cõcertatio, dũ cõtraria ſtudia alÿ noua cuderẽt, alÿ repudiarẽt: ſemper tamẽ inualuit inualeſcetq́ cõſuetudo linguã propagãdi. Quid ergo agẽdum? Dicã quod ſentio, & quod Ciceroni, Horatio, Quinctiliãoq́ placuit, Nõ omnia noua paſſim recipienda. non omnia repudianda: ſed ea recipienda, quæ videntur magis regulis Horatÿ conſentanea. qualia ſunt quæ noſtris temporibus finxerunt Hermolaus, & Politianus, & paulo ante noſtram ætatem Theodorus Gaza. Ariſtoteles in Metaphyſicis, ut ad vocabulorũ inuentionem reuertamur, dicit artes inuentas per additamenta, ideo dicit tempus eſſe omnium ſapientiſsimum, quod conſummatio artium non repente, neque in momento, niſi forte diuinitus fieri poßit: ſed tempore egeat, & quidem non breui. opus eſt ergo addere prius inuentis donec conſummentur. Additio autem, de grammatica loquor, fit aliquando per analogiam, ut docuit Ariſtarchus. ſicut cum inſtar antiquorum noua formantur: aliquando per anomaliam, ut Crates fieri præcipit. Anomalia reſpectum non habet: ſed uſum conſuetudinemq́ ſectatur. Si ergo per additamenta fiunt artes, quærendũ eſt à criticis, an putent iam conſummatas eſſe artes? ſi conſummatæ ſunt, fieri nulla poteſt additio: cur ergo dixit Horatius,

—licuit ſemperq́ licebit.

Signatum præſente nota producere nomẽ? Si conſummatæ ad huc nõ ſunt, licet ergo addere donec conſummẽtur. In ſciẽtÿs

rerum, quales ſunt mathematicæ & philoſophia. naturam rerũ imitamur: & quod indies deprehenditur eſſe in rebus, id ſi non eſt miſſum, in regulas mittitur. Primi qui aſtronomiã inuenerunt, de epicyclis mentionem non fecerunt: Poſteriores epicyclos addidere: quos Ariſtoteles, & Auerrois eius interpres non recipiunt. Geometræ a tempore Ariſtotelis & Archimedis huc uſq; circuli quadraturã quæſiuerũt, nec dũ inuenerũt. Medici a tempore Hippocratis, & Æſculapij hucuſq; quæſiuerunt remedium quartanæ & podagræ, nec dum repererunt. Theologiæ terminos Chriſtus ampliauit: & quotidie magis ac magis extenditur. Hæc ergo eſt artium ſcientiarumq; natura, vt accipiant quotidie incrementa. Conqueritur Ariſtoteles in Ethicorum libro, propter mutabilitatem atque inconſtantiam rerum humanarum ſe non poſſe de moribus loqui ad amuſſim, & certum atq; infallibile dogma conſcribere: leges quæ ad moderandos contractus humanos ſunt inuentæ, quia, vt aiunt, plures ſunt caſus, quã leges, diu conſiſtere nequeunt, correctione indigent, & ſæpius æquitas pro lege vſurpatur. & volunt indiſciplinati iſti diſciplinis limites figere, ſermonem infrenare, qui nullo vnquam tempore freno eſt vſus. Propterea bene dixit poëta in epiſtola, quam ad me ſcripſit, quadruplicem fuiſſe linguam: ante Latinum regem priſcam: à Latino vſque ad reges exactos Latinam: à regibus vſque ad Imperatores Romanam: ab Imperatoribus vſque ad nos mixtam, qua nos vtimur, & poſteri noſtri poſt nos vtentur, donec ars, quod nunquam futurum puto, ſit cõſummata. Dicebat autem poeta ſe de induſtria quædam vocabula eccleſiaſtica ſuis inſeruiſſe opuſculis: ſicut etiam res & hiſtorias ſacras inſeruit, vt pro virili portione ſatageret & conaretur religionem Chriſtianam illuſtrare, ac quoad poſſet celeberrimam reddere: maluiſſeq; ſe hoc pacto minorem gratiam conſequi apud homines gentilitatis ſtudioſos, & cum aliquo ſuæ gloriæ detrimento ſanctorum patrum veſtigia potius ſequi, quam de religione, in qua ſaluamur, male meritum videri. Damna-

batq;

batq́ epiſcopum Sipontinum, quod cum eſſet primi ordinis in eccleſia, tantopere laborauit in enarratione Martialis poëtæ gentilis epigrãmatarij. Accuſabat etiã perquã acerrime litterarũ ſtudioſos noſtræ ætatis, quod ſacras litteras ſic exhorreãt, ut eas legere nõ dignentur, cũ antiqui gentiles libros Sibyllinos, pontificios, ac rituales æque rudes & incultos inſumma reuerẽtia ſemper habuerint. Dolebatq́; non quidẽ quod homines eſſent veræ Latinitatis amatores: ſed quod multi Chriſtianorum viderentur male de eccleſiaſticis litteris ſentire, & neſcio quid gentilitatis in animo retinere, falſoq́ iudicare Latinam linguã à religione noſtra diſſentire. cum fidei noſtræ doctores Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Cyprianus, Tertullianus, Lactantius, Leo, Hilarius, & alij quam plures litteras ſacras cum humanis ita coniunxerint, ut intelligere volentibus conſtare fecerint Latinæ orationis ſplẽdorem magis Chriſto conuenire, quam Ioui. Dixitq́ mihi aliquando inter ambulandum, ſi nonnulli noſtræ ætatis ſunt tam ſeueri cenſores poëtarum, quid dicturi eſſent, ſi nunc primum ederetur AEneis Virgilij noſtri, in cuius prima pagina tot licentiæ, ne dicam errores, legenti ſe offerunt? Suſpicor eos voce, vultu, geſtuq́ inhumano facturos, aut ſaltem conaturos ne inuulgaretur. Dicerent enim quod Tuccæ & Varo quoque viſum eſt, Maronem tantum opus male inchoaſſe, & quatuor primos verſus ex fronte notandos. Item quod dicenda male propoſuerit, cũ dicit,

Arma virumq́ cano.

nam eodem ordine proponere debemus quo exſequimur: ipſe autem primo exſequitur de viro, poſtea de bellis. Item quod falſo dici videatur.

– Troiæ qui primus ab oris. nam AEneas non primus, ſed Diomedes ab oris Troiæ venit in Italiam: nam tempore AEneæ iã condiderat Argyrippam. Item quod Italiam dixerit, pro ad Italiam. quod primam ſyllabam dictionis Italia produxerit, quæ natura breuis eſt. Item cum dixit.

Multum ille & terris. ille ſuperfluit.

Item

ma pagina conſpicati, quot fere in magno volumine ſatis eſſent, poſſent parcere graui cenſuræ? Quomodo non acclamaſſent poëtam hunc nimis licentioſum, in quo fere tot licentiæ reperiuntur, quot & verſus? Hoc volui ſubiunxiſſe, vt lector aduertat non in poëtæ noſtri tantum operibus, ſed multo magis in antiquis, quorum auctoritas irrefragabilis, fama immortalis, facundia cæleſtis, criticos ampliſſimam carpendi & taxandi habere materiam: & eos illis ideo parcere, quod iam extra omnẽ aleam poſiti ſint: ſed mira ſedulitate contra nouos inuehi, ac velle genuinum infringere in illis prius quam legentium conſenſu fiant omni exceptione maiores. Vident enim breui futurum vt cum quidam noui poëtæ calumniarum iſtarum nubes euaſerint, & in altos gloriæ tractus per humanas laudes fuerint eleuati, vituperando perdant operam & impenſas. Circumeunt, ſatagunt, & vigilanter in[illegible]ntis oculis, lucernis accenſis rimantur & veſtigant, ſi quiſquilias & peripſema aliquod inueniãt, & ad omnem auiculã, vt aiunt, retia trahunt, ne domum reuertantur ſine præda. Nec locos illos ex Virgilio citaui, vt reprehenderem, dixit poëta: ſunt enim ab antiquis excuſati: & ſi defenſione egerẽt defenderemus: ſed vt Maronis auctoritas nos eriperet inquit a labijs iniquis, & à lingua doloſa. Velim critici mihi reſpõdeãt, an [illegible] à Theodoro Gaza, ab Hermolao, à Politiano nuper inuẽtæ ſint Latina. [illegible] non eſſe probat ratio criticorũ: quod videlicet apud nullũ antiquorũ ſunt in vſu: ſolas enĩ tales volũt eſſe Latinas. Quod vero Latinæ ſint argumẽto hoc probatur, quod videlice: formatæ ſunt à Latinis ex partibus Latinis, et à dictionibus Latinis deriuatæ, & ſecũdũ regulas traditas à Latinis, hiſq; antiquiſſimis, quorũ vnus eſt Horatius. Nec videtur vera definitio Latinitatis data per criticos, dicẽtes Latinã eſſe dictionẽ, quæ ſitur vſu apud antiquos: ſed videtur addẽdũ, vel quæ formata ſit ſecũdũ regulas ãtiquorũ, vel quod apud nouos Latinos ſit in vſu: nec enim minor eſt nouorũ Latinorũ auctoritas circa vocabula quã fuerit priſcorũ: quippe qui nouã grammaticam poſſent condere,

ſicut

illepidum caput: putas Proteum eſſe primitiuum? ſi primitiuum eſſet, diceretur Protei Pontum, non Proteum. Continuo puduit hominem ſemidoctū, & rubore genarum culpam confeſſus eſt. Subiecit Gazoldus, Vinum es omphacinum, quod ex vuis immaturis eſt expreſſum, & audes certare tum Falerno. Enarra verſum illum Virgilij.

Ilionea petit dextra, læuaq; Sereſtum.

Ilionea nonne caſus eſt accuſandi ab Ilioneus, quod in fine habet Græcā diphthongum, ſicut Theſeus, Orpheus, Achileus? et tamen pænultimam habet longam, nec poteſt dicere eſſe poſſeſſiuum: eſt enim nomen proprium viri Troiani. Diſce ergo a me hodie, quod preceptorem tuum forte adhuc latet, diſce tales caſus habere nonnumquam penultimam longam etiam cum veniunt à recto primitiui. Sic Gazoldus, & confeſtim attulit verſum alium ex tertio AEneidos. Idomenea petens. Item alium ex Statio, Pentheumq; trahens: & alium ex Iuuenale.

Perq; tuum pater AEgei Neptune tridentem.

Nomina hæc inquit Ilioneùs, Idomeneùs, Pentheùs, & AEgeùs habent eus diphthongum in fine, ſicut Orpheùs: & tamen pænultimam in obliquis, habēt interdum longam, non apud Latinos tantum, ſed etiam apud Græcos propter varia genera linguarum,

Sapientia noſtrorum criticorum dicit non reperiri apud ideoneus, inaro verbum, compoſitū ex in & aro, aras, qui tamquam rudes pueruli merentur verberari ferula & ſcutica. quod non legerint Plinium in octauo ſic dicentem: Sunt qui iam natas inarent ſegetes. & in xviij. lib. capite de lupino: Si depaſtum ſit in fronde inarari protinus ſolum opus eſt. & in capite xviij. Dicūt etiam habitudinem non eſſe antiquum vocabulū, quod nequaquā dicerent, ſi Ciceronem in libro quarto ad Herēnium legiſſent. ibi enim ſic dicit: Nam vt corporis bonam habitudinem tumor ſæpe imitatur: ita grauis oratio ſæpe imperitis videtur ea, quæ turget & inflata eſt.

In

præclare doctus a puero: & da operam litteris: quod ſi feceris vel Priſcianus, vel Caper breui euades.

Quidã ex illorum numero, de quibus dicitur illud Terẽtianũ.
Faciunt ne intelligendo vt nihil intelligant,
-cũ nuper legeret Tropei librũ quartũ, incidit in verſum illũ,
Mox Capuanæ arcis vexillum in culmine fluctu,
& volens ſuo ſale pultẽ adſpergere: credebat enim quidquid loqueretur, ſal merum eſſe: dixit Capuanum apud idoneos nuſq̃ reperiri, & debere eum qui Capuæ ſit natus dici Campanũ. non Capuanũ. Continuo protuli Valerium Maximum: nam memineram in eo legiſſe Capuanũ & in vltimo capite tertij libri ſic legi, Capuanum ſenatum impij decreti auctorẽ funditus delere conſtituit. & paulo infra, litteras a patribus conſcriptis nequaquam Capuanis ſalutares accepit. Protuli & Stephanũ de vrbibus, in quo ſic legitur ad verbum. Capua vrbs Italiæ à Capy Troico, gentile, Capuanus vt Aſianus.

Volo heic venturæ criticorum calumniæ paucis occurrere. Poëta in Dionyſio ponit Sequanam, qui fluuius eſt Galliæ, Pariſios irrigans, & in Oceanum Britannicum deſcẽdens, genere fœminino, cum ſecundum grammaticos nomina fluuiorum ſint maſculina. Reſpondeo igitur perquam breuiſſime, ne tempus inaniter cõte ...s. Fecit hoc poëta Ouidiũ imitatus qui in iiij. de Faſtis li. ... inquit. Hoſpes Auentinis armentum pauit in aruis.
Clauiger: & tanto eſt Albula pota Deo.

Et hæc loquendi figura talis eſt: qualis eſt cum Terentius dixit, ſuam Eunuchum, reſpiciens ad comœdiam: & cum Virgilius dixit, -Preneſte ſub ipſa, reſpiciens ad ciuitatẽ, non ad nomẽ ſic Ouidius & poëta noſter ad aquam, non ad nomen reſpexerũt.

Poſuit aliquando poëta adolere, pro creſcere: quod qui pauca legerunt damnantes, dicebant adoleo ſignificare tantum incendo Vnde Virgilius in Bucolicis.
Verbenaſq̃ adole pingues, & maſcula thura.
Ego vero reſpondebam verbum id vtrumq̃ ſignificare, & incendere

PTOLEMÆI HISPANIOLI, DE LICENTIIS ANTIQVORUM Poetarum,

COROLLARIVM.

NE quis fortè putet licentiam Poëtarum intra breuem ambitum locorum iſtorũ, quos in apologia diximus, limitari, libet aliquantulũ latius euagari, & colligere plures locos, vt memoriæ occurrent, ex immenſitate prope infinita licẽtiarum harum, ſimul vt Scioli iſti diſcant pro quouis minimo delicto vocem non attollendam contra Poëtas. Videmus antiquos Poëtas aliquando &, i, & u, conſonantes vertiſſe in vocales. Horatius. *Nunc mare nunc ſiluæ*: vbi ſiluæ eſt tryſillabum. In carmine obſceno ſcriptum eſt,

Pallorem, maciemq́ue laruàlem: vbi laruàlem fit quadriſyllabũ. Propertius quoque,

Priſtina vota tuo munere diſſoluo. vbi diſſoluo fit quadriſyllabũ, ſimile fit in illo Catulli, *Qui zonam ſoluit diu ligatam.*

Seneca in Hippólyto ponit ſubiecta quadriſyllabum, & facit ex, i, conſonante vocalem in illo verſu Sapphico.

Si quæ ferventi ſubiecta cancro eſt.

Et aliquando ex vocalibus fecerunt conſonantes. Virgilius, ... *...unt ...iete coſt...* vbi, i, &, e, in vnã ſyllabam cõtrahuntur, & ... dictione quadriſyllaba fit triſyllaba. Similiter in illo eiuſ...m Poëtæ,

Tenuia nec lanæ.

Idem fit in dictionibus ariete, & pariete, & alijs multis, cum ...nit occaſio. Simile facit Silius in dictione ſinuatis, quam fe...t triſyllabam,

Cætera ſinuatis glomerat ſub pectore curis.

Sic ſaluantur loca illa ſecundum Probum grammaticum claſſicarium.

Qui Latinitati ſtudent, debere poni inchoo, ſine infinito præcipiunt, nec dicendum inchoo legere, ſed iungendum ei acc-

Virgilius: Nam verſum illum in Georgicis.

Et ſpumas miſcent argenti, ac ſulfura viua, volunt ſic legi:

Et ſpumas miſcent argenti, viuaque ſulfura.

quibus & Seruius aſſentitur ac Macrobius. Similiter & illum in ſexto AEneidos.

quin protinus omnem Perlegerent oculis: volunt legi debere: *quin protinus omnia:* & hos verſus vocant dactylicos.

Ionium ſcribitur per ω mega: tamen Virgilius breuiat eam ſyllabam: vt,

Ionio in magno.

Orichalcos habet diphthõgum ei. in ſecunda ſyllaba, & tamen breuiatur ab Horatio in poetica.

Tibia non, vt nunc, orichalco iuncta, tubaque. & Virgilius finit ſic verſum in lib. AEneidos.

alboque orichalco.

Dicit Hermolaus ſe putare Etruſcos dictos ab Atria, quæ aliter dicitur Adria: vnde ſinus Adriaticus: & licet ea dictio ſcribatur cum diphthongo: tamen breuiat primam Martialis:

Quantum ſollicito natura parentis Etruſco.

Sunt quoque qui putent eos dictos ἀπὸ τῆσ αἰθέρασ: quod æthera propter auſpicia conſiderent. vbi eſt ſimilis ratio producendi primam propter diphthongum. Martialis in ſeptimo.

Hæc eſt illa tibi promiſſa Theophila cani.

produ[illegible]tur o micron in Theophila, niſi recurratur ad licen[illegible]iam, quæ in proprijs eſt nominibus, peccatum eſt: vel ponitur tribrachus pro dactylo.

Sithonia pars Thraciæ teſte Stephano: vnde fit gentile Sithonius, Sithonia, Sithonium, & ſcribitur per ω: tamen Virgilius breuiat.

Sithoniaſque niues hiemis ſubeamus aquoſæ.

AEmonia ſcribitur à Græcis per ω. αἱμωνία: tamen Poetæ Latini breuiant mediam ſyllabam eius dictionis. Ouidius.

Tiphis in AEmonia puppe magiſter erat. Item:

Pelion AEmoniæ mons eſt, obuerſus in Auſtros.

Item verbum φερω fero quod per ω ſcribitur, nos breuiamus. ſimiliter δυω duo. ſed hoc defendi poteſt, quia ſecundum communē linguā ſcribitur, non per ω mega, ſed per ο micron.

Idem fecit Virgilius in Orion, cuius prima eſt longa, *nimboſus Orion.* vbi dicit Seruius ex ου diphthongo Græca, cum qua olim nomen id ſcribebatur: nam Vrion dicebatur, demptam ſecundam literā ſcilicet υ. & remanſiſſe ο micron, quod eſt breue. dum ergo Poëtam purgat vno crimine, coinquinat alio, Græci tamen Orion per ω magnum in principio ſcribunt.

Virgilius in Ciri, in ſcoria breuiat primam ſyllabam, quæ per ω magnum ſcribitur à Græcis.

Sordibus & ſcoria patiar tabeſcere tali.

Epar quoque ſcribitur per η à Græcis, tamē Latini breuiant primam eius ſyllabam, vt illud in medicinalibus.

Inter ter ternas abſynthi potio luces

Curat epar, coniungatur modo Gallica nardus.

Crepida ſcribitur ſimiliter per, η, & tamen Perſius breuiat.

Non hic, qui in crepidas Graiorum ludere geſtit. Et Catullus

- & crepidas lingere carpatinas:

vel vt aliqui legunt *coprotinas*, à κοπρος quod eſt ſtercus.

Similiter pater, mater per η ſcribuntur: tamen à Latinis breuiantur. Aer videtur ſeruaſſe longam vltimam ſyllabā, & eam plerique obſeruauerunt propter η Græcum: Claudianus tamē id contempſit cum dixit.

Lucidus vmbroſo miſcebitur aër Auerno.

Et hoc exemplo Poëta noſter aër & æther breuiauit: quo Probus grammaticus non improbat: ipſe enim in libro de Inſtitutis artium ad Cæleſtinum ſic inquit. Nominatiuus ſingularis, r, littera terminatus in omni genere Græcis, Latiniſque nominibus breuem habet: Gręcis, vt Hector vbi eſt. Latinis, vt ager ille malus. ſic Probus ad verbum. Idem ſentit & Victorinus Hieronymi pręceptor, qui Romæ in foro Traiani ſtatuam meruit. ait enim ſic. Quidquid in, r, finitur genere maſculino breue eſt. Et per hoc criticis ſit reſponſum, qui hoc in Poëtam noſtrum crimen impingunt.

Hector quoque per ω magnum ſcribitur, à Græcis, noſtri

noſtri tamen breuiant. Ouidius,

Hic alacer miſſos terruit Hector equos. & Virgilius,

- decimum quos diſtulit Hector in annum. Silius in,xiiij cõtra morem produxit primam dictionis Coſyra.

Et bellare Tabas docilis, Coſyraque parua.

Scribitur enim per,o, micron. Vide Stephanũ de Vrbibus.

Romphæa pænultimã producit. Valerius Flaccus in ſexto breuiat.

Æquaque nec ferro breuior nec rhomphæa ligno.

Nemo eſt qui neſciat chorea & platea ſcribi à Gręcis cum diphthongo ει in penultima, & tamen antiqui Poëtæ noſtri breuiant eam in vtraque dictione, quandocunque aliqua minima etiam difficultate laborant. Tibullus,

Heic choreæ cantuſque vigent. Catullus,

Iſtos qui in platea modo huc, modo illuc. Ouidij eſt hemiſtichion, *Orpheon eſſerata.* vbi Orpheon accuſatiuum ponit, non ſecutus Latinos, neque Gręcos. Latini namque Orpheum, Græci vero Orphea dicunt.

Horatius, qui tam emunctę naris eſſe videtur, Gręcam ortographiam minimè obſeruauit: illi enim ptiſſana, quod eſt hordeum decorticatum per duplex, σσ, ſcribunt, vt notat Theodorus in ortographia: ipſe autem primam eius dictionis breuem ponit.

Quid ceſſas? agedum, ſume hoc ptiſanarium oryzæ.

Lacus .. [illegible] à Gręcis per duplex κ λακκος tamen Latini breuiant primam. Virgilius in Geor.

Atque arguta lacus circum volitauit hirundo.

Item grabatus ſcribitur à Gręcis per duplex, b, Latini tamen breuiant primam. Virgilius in Moreto.

Membra leuat ſenſim vili demiſſa grabato.

Item Horatius, qui clamat: *vos exemplaria Græca,*

Nocturna verſate manu verſate diurna.

Et qui gloriatur ſe obſeruaſſe ad vnguem mores & leges Græcorum Poëtarum notatur ab Attilio Fortunatiano, quod in carmine illo choriambico

Lydia dic per omnes

receſſerit ab Alcæo, pro iambo ſpondeum infarciendo.

Iuuenalis longat ſecundã in phreneſis. Q. Serenus breuiat.

Ex vitio capitis phreneſis furioſa mouetur:

quanquam non phreneſis, ſed phrenitis dici debeat, ſicut & pleuritis non pleureſis.

Propertius in ſecundo breuiat primam in Electra, quã Virgilius producit.

Electra, vt Graij perhibent, Atlantide cretus.

& Ouidius in iiij. Faſtorum.

Dardanon Electra quis neſcit Atlantide natum.

& rectè quidem: nam per η ſcribitur à Grecis, quæ vertitur in e longum: quod videtur Propertius contemſiſſe.

In Cous primam longat Propertius. *Callimachi Manes, & Coi ſacra Philetæ.* & Ouidius,

Si Venerem Cous numquam pinxiſſet Apelles.

Illa ſub æquoreis nuda lateret aquis.

Tamen Papinius breuiat in prima Silua, ni malè memini.

-hunc ipſe Coo plaudente, Philetas.

Macer, ſi tamen ille liber Macri eſſe credendus eſt, breuiat ſecundam in clyſtere, quæ per η ſcribitur à Græcis. ait namque ſic,

Appoſitus digitis aut intus clyſtere miſſis.

Græci ſcribunt Ganymedes per duplex n n. Latini verò per vnum, & primam ſyllabam breuiant. Virgilius in prim... AEneidos, *-rapti Ganymedis honores.*

Virgilius in tertio AEneidos.

Infandi Cyclopes, atque altibus montibus errant.

Et paulo infra.

Luſtra, domoſque traho, vaſtoſque ab rupe Cyclopas.

longat & breuiat ſecundam in Cyclopes, quæ ſcribitur per ω Quidam tamen iuniores, qui Grecas litteras venerantur, verſum Virgilij correxerunt, & loco atque, ponentes, &, imprimi fecerunt:

Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.

Sed hi mihi videntur fuiſſe parum cauti: Accidit enim eis, quod dicitur.

Incidis

Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

ſic namque ſcribentes cæſuram ſemiquinariam, & ſemiſeptenariam tollũt è verſu, quod vitium videtur maius quam longam ſyllabam breuiare. Quod ſi dicant poſſe fieri metrum ſine cæſuris: Reſpondeo poſſe id fieri: vitium tamen eſſe. vnde Terentianus inquit,

Rarum concedam: fieri non poſſe negabo. Reſpondeo item ſyllabam longam breuiari, quod itidem vitium, & iudicio multorum minus vitium, quam prætermiſſio cæſurarum, cum minus recedat ab euphonia, ratione cuius cæſuræ obſeruantur. Et tanti erat euphonia apud antiquos, vt, (quod ſæpius dixi in apologia) ſolo iudicio aurium regulas grammaticorum cõculcarent. His ergo penſitatis, li, quæ à nona annotatione ponuntur, vſque huc percurrantur, videtur ſatis eſſe Poetæ, ſi vel regulis, vel aliquo probato auctore nitatur. vnde ſit vt mirer, cur Hermolaus Sidonium Apollinarem vſque adeo inſectetur, vt propter huiuſmodi licentię vſum dicat eum litteras Græcas non ſciuiſſe. Accuſat eum quod corripiat primam in phonaſcus, & producat ſecundam in ſyllogiſmus: quod breuiauerit penultimam in Heraclitus, & primam in Cteſiphonte. item pænultimam in diaſtema, & primam in Iohannes. Si enim antiqui reperiuntur breuiaſſe η & ω mega, & diphthongum, vt puta in Virgilio & Perſio magnis auctoribus: cur hoc neotericis imputatur? Si antiqui, vt breuient ſyl- ... diphthongos, vt in dictione AEneas, ex qua

AEneade in ferrum pro libertate ruebant.

Si hæc inquam, multaque alia ſimilia faciunt, & impune: cur pro huiuſcemodi delictis iuniores quotidie in ius trahuntur? Si pro his culpis pœna infligenda eſt, qui prius peccauerunt, prius puniantur. Et hæc quoad Græcas dictiones pauca diximus.

De dictione autem Iohannes quod ſcribatur apud Græcos per ω magnum, non eſt negandum. Eſt tamen dictio Hebraica, ſic à Græcis mangonizata, & ortographiæ Græcę partim ſine ratione, partim contra rationem ſubiecta. Cur enim

per ω magnum ſcribi debeat, magis quam per, ο, paruum, ratio non apparet: quæ ſi vlla eſſet, petenda eſſet ab Hebræis, non à Grecis. Hanc tamen rationem aſſignabát Poëta noſter, quod ea dictio, ſcilicet Iohannes, ſcribitur ab Hebræis cum vau, & holem: nam vau litera cum puncto quod dicitur holem ſuperpoſito ſonat o. & eſt de maioribus vocalibus apud eos: habent enim quinque magnas, & quinque paruas vocales, ſi tamen puncta illa licet vocales appellare: nam Iohánnes Reuchlin, qui grammaticam Hebraicam fecit Latinam, puncta illa non vocales, ſed voces appellat. In dictionibus ergo externis, vt ex ſententia Priſciani principis grammaticorum dixi in apologia, non videtur habēda ratio Gręcę ſcripturę: quod vnico, ne ſim longior, patefiat exemplo. Scribunt Gręci Ariminum per, ει, diphtongum in penultima ſyllaba. vide Stephanum de Vrbibus. breuiat tamen Lucanus illā ſyllabā: ait enim ſic in primo.

Vicinumque minax inuadit Ariminum: & ignes.

Quod vero fiat à Gręcis hoc nomen quadriſyllabum, non inficiamur: non ſunt tamen in hoc ſequendi, quando intelligimus in propria lingua eſſe triſyllabum. Vulgare namque prouerbium eſt, non ſequenda veſtigia, cum lupum videmus. Iungitur enim apud Hebręos in hac dictione i cum o, & fit conſona: ſicut in dictione iocus apud nos. Quod item ſine aſpiratione ſcribatur pęnultima eius ſyllaba, vt ſcribunt Gręci, eſt contra rationem: habet namque manifeſtam aſpirationē, cum per ahet ſcribatur ab Hebręis. Vnde, teſte Hieronymo i[illegible] quęſtionum Hebraicarum, ſeptuaginta in[illegible]es, qui ſi[illegible] Ptolemæo Philadelpho legem Moſis ex Hebreo in Græcum tranſtulerunt pro chet littera Hebraica, quę duplicem, ſeu maiorem importat adſpirationem, χ Gręcum, quod aſpirationem habet poſuerunt. Id patet in dictione Rachel, quę ſcribitur ſine c. apud Hebreos, ſicut nihil, & mihi apud nos. Vnde ſi vellemus ſeptuaginta imitari, ſcriberemus Iochannes per ch. ſed melius eſt more noſtro adſpirationem interponere, quam more Grecorū non adſpirare. Hermolaus ergo reduxit id nomen ad canones Gręcos: quia neſciuit Hebraicos, qui ſunt indices harum dictionum.

Satis

Satis imprudenter nonnulli ex litterarum Hebraicarum ignorantia reprehendebant Poëtam noſtrum, quod Nemrod, & Mamre nomina Hebraica ſine b. inter m & r. contra Latinorum & Grecorum conſuetudinē ſcriberet: quibus ipſe prolato codice Hebraico confeſtim ſatisfecit. Viderit ergo quiſque quid garriat, ne in eum dicatur illud prouerbium, Sus mineruam: & ſupra crepidam ne adſcendas.

Solent etiam truncare dictiones, & litteras longas in breues mutare, vt teſtis eſt Seruius in illud octaui AEneidos.

Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant.

Ait enim ſic, Tarcho nominatiuus eſt de Greco veniens, ab eo quod eſt Tarchon, perdito n, & ω, mega muta in o micron, vt ἀπόλλων Apollo πλάτων Plato. ſic Seruius.

Papinius quoque idem fecit in dictione Agamemnon: dixit namque,

-ſtimulatque Agamemno volentes.

Fecit idem & Poëta noſter in Agelarijs, vbi Laco vltima breui pro Lacon poſuit.

Sidonius in panegyrico Maioriani dicit:

Attis mel, Phœnix palmas, Lacedæmon oliuum.

eo loco Baptiſta Pius accipit Lacedæmon pro Lacedemonio, vt apud Vegetium lib. iij. Athenienſes, & Lacedæmones, ac Macedones rerum potitos priſci teſtantur annales. ibi aliud noto. Lacedæmon enim per, ω, ſcribitur: & tamen breuis po[illegible], non ſeruata reuerentia lingue Græcanicę.

Puteus [illegible] primam breuem. Virgilius.

- aut puteis manare cruor ceſſauit.

Ouidius tamen in xiiij. dicit.

Puteoloſque ſinus, Meſſapiaque arua reliquit.

Puteoli enim locus prope Neapolim dictus eſt à puteis.

Idem Ouidius ij. Metamorphoſeon,

Sors mea principijs fuit irrequieta, pigetque
Actorum ſine fine mihi.

Videtur iungere piget cum mihi.

Propertius in ij.

Non Amphiaraæ proſunt tibi fata quadrigæ:

l 5 producit

producit ſecundam ſyllabam in Amphiareæ, vel ponit tribrachum cum dactylo.

Virgilius in primo AEneidos,

Aurea compoſuit ſponda, mediamque locauit.

fecit ſynæreſim trahendo e & a in vnum, & fecit ſpõdeum: vel amphimacrum. vt alibi:

Inſulæ Ionio in magno.

In antecedenti verſu, vbi legitur.

Cum venit: auleis iam ſe regina ſuperbis,

ponitur impropriè cum particula: non enim indicatiuo, ſed ſubiunctiuo debet iungi. vel ponitur venit, pro veniret: vel ponitur cum, pro dum. & dicit Seruius, cum & dum apud Latinos malo errore eſſe confuſa. Priſcianus in tranſlatione Dionyſij.

Continuoque iacent Gymnaſiæ: has Baleares, producit ſecundam in gymnaſiæ, quam alij corripiunt: breuiat diphthõgum per ſequentem vocalem, & non facit debitam colliſionem.

Ponunt etiam tempus pro tempore. Virgilius in Georgicis.

Quam, quibus in patriam ventoſa per æquora vectis.

ponit enim vectis, pro his qui vehuntur. Similiter ponitur: orſus, pro eo qui incepit loqui: vt Virgilius, *ſic Iupiter orſus*: & pro eo quoque qui finiuit loqui: vt Virgilius,

- ſic orſus Apollo.

Mortales medio adſpectus ſermone reliquit,

vt notat Seruius.

Virgilius in xj.

Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis:

vbi Seruius dicit bellantur, pro bellant. & in Georgicis.

- & placidam paci nutritor oliuam.

vbi dicit Seruius futurum tempus à paſſiuo poni, pro præſenti ab actiuo: atq; ita duplex eſt vitiũ, dum ſcilicet genus pro genere, & paſſiuum pro actiuo, & tẽpus pro tẽpore vſurpatur.

Sidonius Apollinaris de laudibus Conſentij & Narbonæ ciuitatis.

Hoc centeſima laudium tuarum.

Omnes alij dicunt laudum, ipſe addidit i, ſatis licentioſe.

Item

Idem Priſcianus in tranſlatione Dionyſij,

- Procurrens Pachyno longe. & paulo infra.

Eminet ad Zephyrum Lilybe, Pachynuſq́ue ſub ortum.

in quibus locis corripit ſecundam in Pachynus, quam omnes alij produxerunt. & dicit Lilybe pro Lilybæo per apocopē.

Idem ibidem.

Qui Syriam medius deſterminat Arabiamq́ue, producit primam in Arabia, quam alij corripiunt.

Virgilius in xj. AEneidos.

- lachrymis ita fatur obortis.

Tene inquit miſerande puer cum læta veniret.

Cum ſuperius dixiſſet fatur: ſuperfluum certe eſt, inquit, & id addidiſſe videtur inaduertenter. quod critici noſtri in quo vis neotericorum deriderent.

Virgilius ectaſim fecit in illo verſu.

Exercet Diana choros:

producit enim primā in Diana, quę breuis eſt natura. Item in illo.

Italiam fato profugus:

nam Italia habet primam breuem, vel poteſt dici ponere tribrachum pro dactylo. Similiter Propertius.

Et domus intactæ te tremit Arabiæ.

vbi producit primā in Arabię. Cum omnes fere Poetæ pro-[illegible]cant ſecundam in Latona, vt Virgilius.

Latonæ [illegible] ertentant gaudia pectus,

tamen Papīnius in primo Thebaidos breuiat, loquens enim de Apolline inquit.

Latonidem votis iterumq́ue, iterumq́ue canamus.

Facit Lucanus ſyſtolem in dictione Edonis.

Edonis Ogygio decurrit plena Lyæo.

nam Edonis habet mediam longam. Idem in dictione Fidena, Virgilius. *- vrbemq́ue Fidenam.* Item Iuuenalis in ſatyra,

- Cum poſſis honeſtius illic:

nam poſſis habet vltimam longam. E quoque aliquando ſequente alia vocali ſupprimitur à Poetis, vt dicit Priſcianus in vij. in cap. de Caſibus quartę declinatiōis. Virgil. in Georgicis,

Seu

Seu lento fuerint aluearia vimine texta.

Claudianus de laude Serenæ,

Toeodoſius, priuatus adhuc.

Propterea dicit Victorinus ex quatuor ſyllabis breuibus fieri aliquando ſpondeum: vt genua labant. vbi prima e ſupprimitur. Iuuenalis.

Incude, & luteo Volcano.

vbi luteo eſt diſſyllabum. Virgilius in vi. *Ferreique Eumenidum thalami.*

Probus dicit Virgilium corripuiſſe ſecũdam in feruere, quia tertiæ eſt cõiugationis: et ſimili modo corripuiſſe fulgere, cum tamen ſit ſecundæ.

Ille autem, paribus quas fulgere cernis in armis.

quod non niſi licentiæ vel negligentie poteſt adſcribi. Seruius tamen deriuat à fulgo, quod Virgilium taxare non audeat. Lactantius in libello de phœnice ponit duodecies quadriſyllabum.

Duodecies vndis irriget omne nemus.

Epenteſim ſæpiſſimè faciunt antiqui medias augendo dictiones, vt patet cum dicunt Induperator, pro Imperator: Indugredi, pro ingredi, quo vtitur Lucretius: & noſter Pontanus cœlituum pro cœlitum: alituum, pro alitum. Item cũ addunt vnũ t. in rettuli, & in quattuor: & l. in polÿpus, & in relligio, & in relliquię, & in Cybelle: & a, in trabaæ. Virgilius *...laque trabaeq́ue.*

Addit & Virgilius t, in dictione Pattagia. Similiter n, in Porſenna. Nam Seruius in illud octaui AEneidos.

Tarquinium eiectum Porſenna iubebat.

dicit ad producendam ſyllabam, n, adiunctum. Propertius addit r, in dictione Perrhæbi. Et ſimiliter Ouidius in xij. Metamorphoſeos,

Perrhæbum Cre nea vidi. Cenea Perrhæbum. Eſt autem Perrhæbus ciuitas Theſſalię, quę per ſimplex r ſcribitur à Grecis, & habet primam breuem. Vide Stephanum de Vrbibus. Lucretius, vt longet breues ſyllabas in reficit, duplicat ff: in recidere duplicat cc. in reducit duplicat dd. Papini⁹ ĩ ſyluis diuidit dictionẽ huic.

Lætus

Lætus huic dono videas dare iura nepotes.

Similiter Paulinus:

Cum ſubito aut illis corda hoſtibus, aut huic ora.

Idem diuiſit cui.

Conſcia ſeruitij quid geſſeris, & cui tandem.

In dictione quoque Pleiades abijcit e, & i retentam breuiat. Idem coniungit e cum i.

Aſt alius pictis accendit lumina cereis.

Idem, ſibi ipſi contrarius, primam dictionis Iliſſus modo corripit, modo producit.

– riparum incuruus Iliſſos. Et alibi.

Celauit Geticos ripis Iliſſus amores.

Id autem nomen fluuij Muſis ſacri in Attica. Dicit Beda quoſdam reſoluiſſe r litteram in duas litteras, ſcilicet in ſe, & in e, vel in i, & dixiſſe intereſectus, pro interſectus: intericeptus, pro interceptus. Prudentius in Pſychomachia.

Palpitat atque aditu ſpiraminis intericepto.

& hoc dicit factum, vt r minus dure ſonaret, quod pertinet ad Euphoniam, ſicut & illud:

– atque immitis Achilli, pro Achillis. & cum dicit Virgilius olli, pro illi. Priſcianus adducit verſum Ennij, in quo producitur ſecunda in annuit, licet ſequatur vocalis.

Annuit ſeſe mecum decernere ferro.

Catullus diuidit au diphtongum: & ex vna ſyllaba facit d[illegible]

Si linguam clauſo tenes in ore. Item:

Verboſa gaudet Venus loquela.

facit triſyllabum clauſo, & gaudet. Lucretius in iiij. diuidit œ diphtongum: licet quidam eius nouus corrector ad id euitandum addiderit coniunctionem que. Vetus lectio ſic habet, *Premere ac ſiccare cœpit:* ipſe autem ſic mangonizauit, *Premere exſiccareque cœpit.* Aliquando faciunt ſynalœpham: vt, *Ille ego.* Aliquando non: vt, *vale, vale inquit Iola.* Aliquando breuiant vocalem longam, quę ſuſcipitur à vocali ſequentis dictionis.

Inſulæ Ionio in magno. Item:

Te Corydon ô Alexi. Item:

Credimus an qui amant.

vbi duplex vitium eſt: & quod ſynalœpha prætcritur, & quod longa breuiatur. Aliquando prætermiſſa ſynalœpha vocalis longitudo ſeruatur. vt, *Aoniæ Aganippes.* & ſecundũ Bedam in illo verſu Virgilij in primo Georg.

Sit pecori: apibus quanta experientia parcis.

ſic enim ipſe legit ſine atque. Item in illo.

Antiqua cedro, Italuſque, paterque Sabinus.

Victorinus dicit vocalem dichronam modo corripi, modo longari in eadem dictione. Virgilius.

Hic amor & ſtudium.

hic *mor* corripitur.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.

hic *mor* producitur: quod addidi propter quoſdam, qui dicunt talem vocalem in eadem dictione poni ſemper eodem modo: licet in diuerſis modo longa, modo breuis poni poſſit.

Catullus: *Non, ita me diui, vera gemunt, iuerint.*

pro *iuuerint*. Syncopa iudicio meo duriuſcula. breuiat quoque primam dictionis *iuerint*, quæ natura longa eſt, ipſo teſte: nam alibi dicit:

Non poſſum reticere, Deæ, qua Mallius in re.

Iuuerit, aut quantis iuuerit officijs.

Iambum in ſecundo loco ponit Valerius Flaccus:

Sed qualis & quanta viris. Item Silius Italicus:

Ni decoris adſint. Lucanus quoque:

Dum ſanguis inerat. Item Virgilius:

Drymoque Xanthoque. Item idem:

Eurique Zephyrique. Ouidius:

Sideraque ventique nocent. Item idem:

Sarculaque raſtrique graues. Idem:

Eurytidos Ioles. Virgilius:

Liminaque, lauruſque Dei.

Et hoc videtur excuſari per cæſuram, vbi productio ſpiritus in pronuntiando, defectum quantitatis ſupplere videtur, & hoc commento Poetæ excuſantur.

Antiqui s nõ pronunciabant: vt, *dignu loco*, pro *dignus loco*: ſed Seneca

Seneca tales coactiones pronũtiari iubet, cõtemta auctoritate antiquorũ. quod facit cõtra eos, qui ſunt antiquitatis nimium ſtudioſi.

Auſonius longat primam in Diogenes contra leges.

Diogenes obijt. non obijt, ſed abit.

Aliquando etiam apud antiquos ſequens vocalis breuiat diphthongum. Pontanus noſter in Meteoris:

Vt cum Meoniæ in campis vada ad alta Meandri. Virgilius:

-ſudibuſque præuſtis. Idem:

-frenisque aduerſa prehenſis. Idem:

-flerunt Rhodopeiæ arces. Terentianus dicit poni creticũ pedem, qui aliter dicitur amphimacrus pro dactylo, vt illo loco:

Inſulæ Ionio in magno. & item illo:

Solus hic inflexit ſenſus: (batur.

quia hic eſt lõga, quod ab antiquis hicce per duplex cc ſcribe-

Similiter de ſyllabam natura longam Virgilius corripit.

- vnda dehiſcens. & o longum Virgilius breuiat.

-ſub Ilio alto. Idem:

- imponere Pelio Oſſam. Ouidius:

Quod tibi donaui perfide littus emi.

In Epiſtola Didonis ad AEneam: vbi primã in emi breuiat contra legem. Idem in ix.

His Cacus horrendum Tiberino gurgite monſtrum.

vbi breuiat primã in dictione Cacus: quã Virgilius in octauo ſæpius ponit longam: vt, *Semihominis Caci.* Et paulo infra.

At furis Caci mens effera.

Hinc patet licentia quę in proprijs eſt nominibus.

Ponũt primitiuum pro deriuatiuo. Virgilius in quarto AE-

Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto. (neidos.

Dardanus, pro *Dardanius*.

Solent etiam duo u u cogere in vnum, Virgilius.

Quæ gratia curruum. Martialis:

-duo millia paſſuum.

Duo ii in vnum, Virgilius:

Dijque Deæque omnes. Martialis:

Deſijt fingere Cælius podagram.

Martia-

Martianus Capella producit primam Adonis.

Hammon arentis Libyes & biblios Adon.

ponit autem Adon pro Adonis: vbi eſt apocope. Virgilius breuiat eandem.

Et formoſus oues ad flumina ponit Adonis.

Ouidius in iiij. Faſtorum breuiat primam in calones, quam alij producunt. Claudianus producit primam in nomine Darij, vel Darei.

Dareum famulis manibus doluiſſe peremtum.

Sidonius ad Felicem breuiat.

Et primum Darij tumultuantes. Hendecaſyllabus eſt verſus: vbi etiam ſecundam eiuſdem dictionis breuiat contra legem.

Propertius in ſecundo breuiat ſic,

Non ſic Electra ſuum ſaluum cum adſpexit Oreſten.

Paulo poſt producit in eadem Elegia.

Non ſic incolumem Minois Theſea vidit.

plerique omnes producunt. Virgilius in xj.

Sic ait, & paribus Meſſapum in prælia dictis. Idem in xij.

Sic omnes amor vnus habet decernere ferro.

Sidonius in panegyrico Soceri.

Vltima iam claros quærunt poſt damna Ticini.

breuiat primam in Ticini, alij producunt. Idem breuiat primam in ſtipendio ad Lampridium.

Poßit fœdere ſub ſtipendiali.

Alibi longat. *Quæ captiua dedit quondam ſtipen.*

Similiter Catullus ponit longam: Ouidius breuiat primam in dictione Catullus.

Mantua Virgilio gaudet, Verona Catullo.

Ipſe autem Catullus producit.

Otium Catulle tibi moleſtum eſt.

Idem Catullus producit ſecundam in tepefacio, quam alij breuiant.

Alta tepefaciet permixta flumina cæde.

Elegia primas duas breuiat. Ouidius in epiſtola: Sapphus longat:

Flendus amor meus eſt, elegia flebile carmen.

Hoc

Hoc verſu tamquam monſtro exterriti grammatici diſcordant. Georg. Merula vult legi, non elegia, ſed elegi, ab eligo verbo: alij diuidunt diphthõgum Græcam, quę eſt in pænultima ſyllaba, ſcilicet ει, & legunt elegeia, *vt Priameia.* Verum heic quoque duplex eſt diuiſio, ſcilicet diphthõgi, & productio vocalis ante vocalẽ: producitur enim e ante i, vel erit tribrachus pro dactylo. Sed vt oſtendamus viam euadendi ex iſtis anguſtijs, aduertendum eſt ſecundum linguam Ionicam mutari aliquando ει diphtongum in ηι, vt in locum ε micri vel parui ſuccedat η, quę cõuertitur in e longam: cui cum ſuccedat iota, quę de diphthõgo ſubtracta per ſe facit ſyllabam, fiunt ex vna diphthõgo duę ſyllabæ, quarum prima iure prolõgatur: & ſic legendum erit locis ſupradictis elegeia quinque ſyllabarum, quarum duę primę ſunt breues. Sic ſaluatur verſus eiuſdem Poetæ in vj. Meta.

Et Nelea Pylos, nec adhuc Pittheia Troezen. Nam quia Troezen dicit eſſe diſſyllabũ per œ diphtongũ, quę eſt in prima ſyllaba: ſcribitur enim Græce τροιζὴν oportet eadem ratione dictionem pręcedentem augere, & Ionice ſoluere diphthõgum ηι in ει, & ſic reſultabit Pittheia quadriſyllabum. Sed plerique omnes codices antiqui ſic habent vt prędixi: & ſic citatur ille locus à Pompilio diligentiſſimo grammatico in libello, quem nuper ſcripſit de metris.

[illegible] in principio tertij libri amorum Ouidij ſimilis [illegible]rſus.

Ve[illegible]t odoratos elegia nexa capillos.

[illegible]bi plerique diuidunt diphthongum & ſcribunt elegeia, vt [illegible] [illegible]te dictum eſt. Silius in xiij. Punicorum primam in Pelio breuiat: alij longant.

Oſſaque cum Pelio, cumque Hæmo ceſſerit Othrys.

Priſcianus in Dionyſium Antiochenſem,

Berylli gemmas glauci, nitidumque adamanta.

lõgat primã in beryll[9]. Prudẽtius in Pſychomachia breuiat.

Hinc tibi ſapphirum ſociauerat inde Beryllum. Virgilius.

mæſtamque Eriphylen. At Tibullus aliter:

Eriphyle Phœbo grataque quod monuit. Virgilius.

Qui Cerete domo, penultimā producit in Cerete: alibi corripit.
- prope Ceretis amnem.

Eſt locus in Virgilio, quem nullus commentatorum, quos legi, viſus eſt aduertere: iiij. enim Georg. dicit
Magnanimosque duces, totiuſque ex ordine gentis. vbi breuiat primā in dictione totius: fecit ergo ſyſtolem: vel us abijcitur, vel ſecunda ſyllaba ſecatur per medium, id eſt, ti & t, iungitur cum prima, vt dicatur tot: & i iungitur cum tertia, & fit conſonans, vt dicatur ius: ſicut Probus dicit fieri in ariete & pariete: & ſic totius erit diſyl -bum.

Primam dictionis Catholicus, quę natura breuis, Sidonius contra Claudianum prolongat.
Si quæ Catholicam fidem laceſſunt:
hendecaſyllabus eſt verſus Virgilius in x.
- noua gaudia Cydon. at in xij.
Parthus, ſiue Cydon.
nunc primam in Cydon breuiat, nunc extendit. Virgilius:
Conuulſum remis roſtriſque ſtridentibus æquor.
i breuiat primam in ſtridentibus contra legem.
Iuuenalis: *- & ſonat vnctis ſtrigilibus.*
longat primam in ſtrigilibus, quam breuiat Perſius:
I puer & ſtrigiles Criſpini ad balnea defer.

Cupido generis maſculini ſumitur pro filio Veneris. Horatius.
Quam volat circum Iocus, & Cupido.
generis vero feminini eſt effrenatus habendi appetitus men Seneca in Hippolyto actu ſecundo dixit:
- nullus his auri fuit.
Cæcus Cupido:
ponit enim maſculinū pro feminino. Virgilius dicit modo hic cortex, modo hæc cortex in Bucolicis.
Tum Phaëthontiades muſco circumdat amaræ
Corticis. in lib. AEneidos. *- raptus de ſubere cortex.*

Q. Serenus. *- quem fundit tilia ſuccum.* longat primam in tilia: alij breuiant. Ouidius:
Quoque minus dubites tiliæ contermina quercus.

Auſo.

Auſonius: *I, tineas, cariemque pati te charta neceſſe eſt.*
primam in tineas breuiat, quam producit Q. Serenus.
Natura interno cum viſcere tinea ſerpens.
Catullus & Horatius producunt primam in dictione inulus: Propertius longat.
Atque inuli pellis totos operibat amantes.
Lucanus in ſexto.
Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelat.
extendit primam Typhonis: Martianus Capella contrahit.
-Fortemque Typhonem.
Virgilius: *Mater Cyrene, mater quæ gurgitis huius.*
producit primam in Cyrene: Catullus breuiat.
Lær pic ſteris iacet Cyrenis.
hendecaſyllabus verſus eſt.
Diuidere diphthongum Grecum ai, familiariſſimum eſt antiquis, vt Lucretio. *ponunt enim animai, pro animæ: vitai pro vitæ: materiai, pro materiæ.*
Eſt etiam apud Virgilium, *- pictai veſtis & auri.*
vbi duplex eſt vitium: diuiſio ſcilicet ſyllabæ, & productio vocalis ante vocalem.
Iuuenalis: *Additur imperijs Hiſpania, Pyrenemque tranſilit:* producit primam in Pyrene, quam corripit Tibullus. *- tua bella Pyrene.*
Teſtis, & Oceani litora Santonici. & Lucanus in quarto:
mque Pyreneæ quas nunquam ſoluere Titan.
... s in panegyrico Maiorani.
ca Nabathæam pro remo ſulcat Hydaſpem.
producit ba, in Nabathæum: Ouidius breuiat.
Eurus ad Auroram Nabathæaque regna receſſit.
Sidonius ad Felicem.
Philoctete tibi dedit pharetram.
producit primam in Philoctete: Virgilius breuiat.
Parua Philoctete ſubnixa Petilia muro.
Sidonius: *Vel Taurominitana quos Charybdis.*
producit ſecundam in Taurominitana: alij breuiant. Iuuenalis:
Taurominitanæ rupes.

Horatius in Sermonibus breuiat primam in pituita.

Lenta ferat pituita vides. Perſius producit in ſatyra ſecunda.

Somnia pituita qui purgatiſſima mittunt.

Vltimam dictionis palus breuiat Horatius, quam alij longant. Virgilius:

Limoſoque palus obducat paſcua iunco. Et in ſexto.

Fata obſtant triſtiſque palus innabilis vnda.

Victorinus quoque producendam arbitratur. eius hęc verba ſunt. In genitiuo cognoſcuntur nouiſſimę ſyllabæ plerunque nominatiui quales eſſe debeant: vt eſt paupertas & palus. tas enim ideo longa eſt, quia genitiuus producit eam: dicimus enim paupertatis, ta producta, & paludis media ſyllaba producta.

Martialis:

– Æqualis liber eſt critice qui malus eſt:

longat primam in criticus, quam breuiat Horatius:

Vt critici dicunt, leuiter curare videtur. Virgilius:

Claudit nos obijce Pontus.

longat primam in obijce, quam breuiat Silius in quarto:

Et fidos certant obices educere ſilua.

Actius contra legem breuiat primam in verbo procuro:

Exercent epulas læti, famuloſque procurant.

Propertius:

Hæc quoque profecto ludebat Iaſone Varro: producit primam in profecto, quam breuiat Statius in duodecim

Huc ego te coniux ad debita regna profectum. Sunt tamen qui verſum Propertij aliter legāt, & loco profecto ſupponāt perfecto. Vult enim dicere Varronem perfecto, id eſt, finito Iaſone, id eſt, libro de Argonautis, quem conſcripſit, ad elegos verſus rediſſe.

Ouidius breuiat primam in ſopitus:

Purpureo iacuit ſemiſopita toro:

quod eſt contra leges: licet nonnulli contendant ſemiſupina corrupto textu ſupponendum: alij vero ſemiſepulta. Sed hæ ſunt induſtrię coniecturales, quibus tolli poſſent ex Poëtis omnes figuræ. Sic enim dici poſſet in Virgilio legendum non

eſſe.

eſſe. *Connubio iungam ſtabili*: *ſed coniugio*: quod ęque dici poteſt. Legendũ eſt ergo ſicut habent vt plurimũ textus antiqui manu ſcripti: nec corrigendi ſunt auctores, ſed librarij. Eſt quidem verſus huic ſimilis in fine tertij libri de Arte in quo conuenientiſſimè legitur ſemiſupina, ait enim.

Cum iacet in dextrum ſemiſupina latus.

Sed huic verſui, qui eſt in elegia, qua conſolatur puellam, cui comæ deciderant magis conuenit ſemiſopita, legitur nãque ſic, & ſic habent codices etiam impreſſi.

Sæpe etiam nondum digeſtis mane capillis
Purpureo iacuit ſemiſopita thoro.

Eſt apud Martialem verſus.

Nouerunt cui ſeruiunt leones.

in quo ponit ſecundo loco ſpondeum pro dactylo: vel ſecundum quoſdã diuidit, cui, in duas ſyllabas, & breuiat i, quę natura longa eſt. Vide quantum licentiæ ſibi vſurpet. Hoc ſi facerent noſtri æui poetæ, credo dicerentur litteras neſcire.

Academia ponitur a poetis ſecunda breui: vt.

Atque inter ſiluas academi quærere verum.

Cicero tamen longam ponit.

Inque academia nitida, nitidoque Lycio, vel *Liceo*.

Sidonius Apollinaris in epithalamio Polemij primã dictionis Thales longat, more poetæ noſtri, licet alij breuient.

Thales hoc etiam numeris inquirit & aſtris.

Idem ibidem.

Quintus Anaxagoras Thaletica dogmata ſeruat.

Claudianus:

Mergit ſe ſubito vellitque coralia Chloe.

breuiat primam in coralia, quam longat Q. Serenus:

Coralium vero ſi cocto nectare malis.

Sidonius in epithalamio Ruritij breuiat eandẽ, & eã dictionem facit triſyllabam, expuncta, i, littera.

Lactea puniceo ſinuantur colla corallo.

Catullus.

Coniugis in culpa flagrantis quottidiana:

facit in dictione quottidiana dactylum & ſpondeum. Sed

ſecundam eius dictionem longat Martialis, & breuiat primam.

Cinctus ſindone non quotidiana.

Verſus eſt hendecaſyllabus.

Virgilius in tertio ÆEneidos.

Arduus inde Acragas oſtendit maxima longe.

breuiat primam & ſecundam in Acragas, Priſcianus autem in tranſlatione Dionyſii producit.

Hic ſalis Acragas miracula poßidet vnus.

Sidonius in epithalamio Polemij.

Materiam cunctis creaturis aera cedens:

breuiat ſecundam in creaturis, quæ non poteſt eſſe niſi longa. Ibidem dicit.

Araneola micat proprias conferre laborat:

Producit primam & breuiat ſecundã in araneola: cõtrario modo ponitur, a, Virgilio breuiat enim primam & producit ſecundam.

Namq; e vt araneoli tenuem formabimus orſum.

Pius fruſtra nititur verſum corrigere: nam apud Virgilium eſt nomen appellatiuum: apud Sidonium eſt nomen proprium mulieris.

In panægyrico Soceri ſui breuiat vltimam in Alciden, quæ ſolet poni longa.

Nec quæ Cadmeis pariens Alciden in oris.

Ibidem producit primam in Priene, q[illegible]ario eſt: ſcribitur enim per, i, one ſequente e, eſt breuis.

Prienæe Bia pluris ais eſſe malignos. Alibi breuiat.

Et tu quem dederat Bias Priene.

Idem in epigrammate trium capitum.

Læſtrigones nos eſſe puta.

breuiat ſecundam in Læſtrygones: contra Iuuenalis producit.

Fingentem immanes Læſtrygones atque Cyclopas.

Ibidem producit ſecundam in Geryone, quam alij breuiãt, Virgilius in octauo.

Tergemini nece Geryone, ſpolijsq; ſuperbus.

Fore voluit ponere tribrachum pro dactylo, vt in illo Virgilij

-- Molli fultus hiacyntho.

Verſus hic Sidonij.

Nulla tamen fuſo prior eſt Geryone pugna.

Rubigo habet primam longam tamen Prudentius breuiat.

Condere vagina gladium ne tecta rubigo.

Similiter & Martialis.

Viceris ore aliter, nimiaq́ue rubigine captus.

Grammatici antiqui ac neoterici dicunt genitiuos quartæ declinationis in us producere us finalem, ad differentiam nominatiui Baptiſta Fiæra philoſophus, & medicus ac Poëta illuſtris putat Virgilium id non curaſſe, & talium genitiuorum ſyllabas pluribus in locis breuiaſſe: & eius imitatione tales ſyllabas de induſtria ſe breuiare. adducit autem hos præſertim locos ex Virgilio in tertio AEneidos.

Quamuis increpitent ſocij & vi curſus in altum.

Vela vocent. In Georgicis.

Martis equi biiuges & magni currus Achillis.

In Bucolicis.

Spiritus & quantum ſat erit tua dicere facta.

Vult ergo in primo exemplo curſus: in ſecundo currus: in tertio ſpiritus eſſe genitiuos. Et nemo eſt, modo verſuum pe[illegible]m habeat, qui non aſſentiatur ſic opinanti, niſi ſyllabæ [illegible] obſtaret. ſic enim, vt ipſe dicit, eſſet conſtructio ver[illegible]m magi[illegible]lex, ac minus violēta, & Virgilianæ puritati [illegible] aieſtati contentanea. Si nominatiuos dixeris, videntur [illegible] venire in cōſtructionem non ſponte, ſed inuita, & Syntaxi repugnare, ac vultu innuere Maronem diſſentire, & protectione hac inſulſa non egere. Quid ergo obſtat ne genitiuos putemus? nempe grammaticorū ſola traditio: qui aſſidue conqueruntur canones vim pati, & regulas ſuas conculcari. Quid ergo? Sic regulas verebimur, vt aliquid regulis melius omittatam?? Digniſſimi Poetarū id nō faciūt, ſed quo ſpiritu ferūtur, illuc eunt. Cū heſterno veſperi codicē Iliadis euoluerē repperi caſu verſum quēdā Homeri, vbi animaduerti cōtra grāmaticos

 poni

poni pedem quatuor tempora excedentem : eſt enim ex numero illorum verſuum, quos Greci προκοιλίους vocant, quod ſint inflati ac prominuli ventris, vt ſit neceſſarium ſcandenti ſyllabam vnam nō tangere, ſed tranſilire. Habent enim Grçci quoſdam verſus, in quorum principio ſyllaba ſuperfluit, & dicuntur procephali : quoſdam in quorum initio ſyllaba deeſt, & dicuntur acephali. Sunt alij apud eos, in quorum medio ſyllaba ſuperabūdat, & ſunt, quos dixi, procœlij. Alij in quibus deeſt ſyllaba in medio ſupradictis contrarij, & appellantur lagari, id eſt, vacui, vel exiles. Sunt & in quibus ſyllaba in fine ſuperfluit, & vocantur dolichouri, id eſt, longę caudę: & in quibus ſyllaba deeſt in fine, & dicuntur miouri, id eſt, caudę ſuccinctę, vel diminutę. Quid ergo dubitamus credere Virgilium ſyllabas illas corripuiſſe, qui toties inuenitur ad ſyſtolem & ectaſim confugiſſe?

Eſt in vltimo Silij Italici libro hic verſus.

Subdatur, cæſiſque cadant exercitus omnes.

vbi nonnulli putant exercitus eſſe nominatiuum pluralē, alij ſingularem, & cōſtrui cum omnes, propter incluſam pluralitatem : vt, *Pars in fruſta ſecant* : alij genitiuum ſingularem, vt ſic conſtruatur, *omnes ſcilicet milites cæſi exercitus* : & hi vadunt in ſententiam Fiærę noſtri, quod non diſplicet.

Operæpretium eſt videre duos grammaticos clariſſimos, immo principes claſſicariorū noſtrę ætatis, Merulam. ſcilic[illegible], & Politianum de ignorantia quantitatis ſyllabaru[illegible] ed[illegible]-guentes. obijcit Merula Politiano, quod bre[illegible]et [illegible]am [illegible] imolo, & duas primas in matutinus. Politianus de pari vitio Merulā accuſat, quod in fine verſus hexametri locauerit pati: Vide quam pueriliter ambo errauerunt: quę profecto eſt, vt inquit ruſticus in quadam noſtri Poëtæ Eclogarum, *riſu res digna trimeſtri.* Hoc volui addidiſſe, vt nemini mirū videatur, ſi aliquando Poëtę alucinātur in ſyllabis, quādo iſti, vt ita loquar, grammaticiſſimi ſic prolabantur.

Rudo rudis primam longat. Perſius:

– pecuaria rudere dicas.

tamen Virgilius breuiat.

- ſera ſub nocte rudentum.

Vbi Seruius dicit Virgilium feciſſe ſyſtolen.

Excudit mediã longat: tamen Virgilius breuiat:

Quis Deus hanc Muſæ, quis nobis excudit artem.

Pulex primam regulariter producit. Martialis:

- Pulice, vel ſi quid pulice ſordidius. tamen Ouidius corripit.

Parue pulex.

Propertius in ſecundo:

Non ſic incolumem Minois cum Theſea vidit.

corripit primam & ſecundam in Minois contra leges. tamen ſi demeretur cum, legitimus eſſet verſus.

Profiteor breuiat primam & mediam: tamen Ouidius longat eas in Corinna.

- quam profitebar amare.

Virgilius longat primam in ſubijcio. *Subijciunt lapſus.*

Papinius breuiat. *- ſubicit gauiſus Vlyſſes.*

Ille per duplex ij ſcribit: iſte per ſimplex.

Dolonis primam longat Ouidius:

-Rheſum Dolonaque cæſos. Virgilius in xij. breuiat: *Antiqui proles bello præclara Dolonis.*

Virgilius in x.

Inde Lycam ferit. Paulo poſt quam breuiarat, protrahit.

Protinus Antæum & Lycam prima agmina Turni.

Scyros inſula. vnde Scyrius prima longa. Virgilius:

At. [illegible] Automedon vna omnis Scyria pubes. Contra Sidon. Apollinaris. *Vel Scyrias vacuaſſe colus, vel Serica fila,*

ponit primam breuem.

Hyle nomen eſt loci, cuius primam Papinius breuiat:

Qui breue litus Hyles.

Homerus eam longat.

Horatius in primo libro Epiſtolarum, epiſtola ſecunda.

Militat in ſiluis catulus. nunc adhibe puro.

Pectore verba puer:

ponit Anapæſtũ in quinta ſede pro dactylo, quod & Poëta noſter fecit in Epithalamio Ptolemæi & Dorotheæ *ſic per valles Aganippeas.* Ego tamen exiſtimo legendum in verſu Horatij

adbibe, pro *adhibe*, licet omnes codices, quos legi, habeant *adhibe*.
Tibullus in primo.
Hunc forte Aquitanas poſſent qui fundere gentes. Et in ſecundo:
Gentis Aquitanæ celeber Meſſalla triumphis.
primam, & ſecundam, & tertiam ſyllabam in Aquitanus modo corripit, modo longat.
Milonis primam Grę̨ci producunt, vide Theocritum in Corydone. Latini breuiant.
Græci in Alpheo mediam aliquando corripiunt: noſtri ſemper longant.
Ouidius in Ibim dixit non Orphea, ſed Orpheon.
Strimoniæ matres Orpheon eſſe ratæ.
qui accuſatiuus neque Grę̨cus eſt, neque Latinus: Græci enim dicunt Orphea, Latini Orpheum.
Seneca in Hercule furente breuiat primam dictionis Proſerpina.
Vidiſti Siculæ regna Proſerpinæ.
Eſt enim metrum Aſclepiadeum, quale illud Horatij.
Mæcenas Atauis edite regibus. Alij longant. Virgilius:
Nondum illi flauum Proſerpina vertice crinem.
Ouidius de Ponto breuiat primam Rutilij,
Et graue magnanimi robur mirare Rutili.
Martialis producit:
Famæ Rutilium ſuæ relinquas.
Iuuenalis longat ſecundam in Apulia.
– maiores Apulia vendit Perſius dicit:
– ſitiat canis Apula tantum.
Catullus:
Pharſalium coeunt, Pharſalia tecta frequentant,
eodem verſu breuiat & longat eandem ſyllabam in Pharſalia, quam Lucanus ſemper producit. Sicut Homerus. Ares, Ares.
Lucretius.
Craſſaque conueniunt liquidis, & liquida craſſis.
breuiat & longat primam in liquidus, quę ab omnibus alijs breuiatur.

Idem

Idem in ſexto.

Inter ſe quædam poſſint copulata teneri.

vbi breuiat primam in copulata contra morem. Ibidem.

Nam quid Britannis cælum differre putamus.

producit primam in Britannis cōtra legem & morem aliorum. Virgilius:

Et penitus toto diuiſos orbe Britannos.

Idem in quincto: *Arboris amplexus ſtipites.*

breuiat primam in ſtipites contra morem.

Producit etiam ſextum caſum tertiæ in e: vt lapide, arte. Virgilius in tertio AEneidos.

Heſperium Siculo latus abſcidit.

vbi Seruius dicit corripuiſſe eum ſecundam in abſcidit ſyllabam per poeticum morem.

Iuuenalis: *Et phthiſis, & vomicæ putres.*

breuiat primam in vomica, quam Q. Serenus longat.

Vomica qualis erit vel eidem proxima quædam.

Notatur Lucretius, quod dixerit in vocatiuo caſu Memmius: verum id non dixerim ego factum licentioſe: nam teſte Seruio in primum AEneidos, cum exponit illud:

Huc primum in luco noua res oblata timorem Leniit.

Talia nomina, vt Mercurius, Domitius, Ouidius, apud maiores emittebāt vocatiuū ſimilē nominatiuo, & ſequētibus annis perpulerunt apocopen. propterea accentū retinēt acutum vbi prius fuit, ſcilicet in pænultima, quę tunc erat antepenultima: eadem ratione Virgilius in Octauo dixit fluuius in vocatiuo.

Corniger Heſperidum fluuius regnator aquarum.

Adſis ô tandem.

Scaber primam producit: tamen Virgilius breuiat in Georg.

Et tophus ſcaber, & nigris.

Plautus in Aſinaria diuidit iam monoſyllabam. *Hoc agite ſultis ſpectatores nunc iam.* Vbi ex iam facit iambum vel Pyrrhichium. Idem in quotidie primam & tertiam breuiat.

AEta habet in prima diphthongū æ, ſecunda cū e ſcribitur, & eſt triſyllabū. tamen Ouidius fecit diſſyllabum in ſeptimo.

ſubit Aeta relictus.

Aedon

Aëdon triſyllabum eſt: ſed Calpurnius diſſyllabum fecit. vocalis ſuperat:

Sit turpior Aedona bubo.

Laturus, latura, laturum, longat primam: tamen Virgilius in Cyri breuiat.

Omnia me potius digna, atque indigna laturam.

Non omittendũ etiam, quod antiqui poetæ faciebãt quoſdam verſus vocatos tibicines à grammaticis, in quibus dictionem aliquam ſuperfluam ad metri ſuſtentationem inſerebãt. Virgilius. *Nunc dextra, ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.* vbi ſuperfluit, ille.

Idem in VI.

Adſpectans ſiluam immenſam & ſic forte precatur.

vbi Seruius dicit ſuperfluit forte, nec enim poſſumus intelligere fortuito rogaſſe.

Idem in x.

Rhœbe diu res ſi qua diu mortalibus vlla eſt.

vbi ſuperfluit qua, vel, vlla. ſatis enim fuerat dicere, ſi qua, vel ſi vlla.

Claudianus.

Compulimus durum Syphacem fractumque Metello. mediã in Syphacem breuiat, quam Ouidius longat.

Poſtera lux melior, ſuperat Maſiniſſa Syphacem. Martialis.

Tolle tuum precor Hannibalem, victumque Syphacem.

In Phæaces pænultima longatur: ſed eam Prope

Nec mea Phæaceas inter pomaria ſiluas.

Ablatiui primę in a, longant a. Virgilius hoc non obſeruat.

Vna eademque via ſanguiſque animuſque ſequuntur.

Neque Propertius. *Hac eadem rurſus Lygdame curre via.* Item Propertius in principio tertij libri. *Nõ datur ad Muſas currere lata via,* poſſet tamen conſtrui ſic. Nom datur lata via currere, pro currendi ad Muſas: tu videris qui legis.

Secũda in Stymphalides longa eſt: Auſonius tñ ponit breuẽ.

Stymphalydes pepulit volucres.

Contamino longat ſecundam: tamen Martialis breuiat,

Auſus tam notas contamminare manus

Sicanus

Sicanus longat ſecundam. Virgilius:

— fluctus ſubter labere Sicanos.

tamen Silius breuiat: *Sicana nunc tellus, nunc litora Ibera cruorem.*

In Cyane Ouidius ſibijpſi contrarius: nam modo breuiat, modo producit in ix.

Cognita Cyane præſtanti corpore Nympha. Idem alibi:

Quaque ſuis Cyanem miſcet Anapus aquis.

Serapis longat ſecundam: Capella tamen breuiat.

Te Serapim Nilus Memphis veneratur Oſirim.

Anas in obliquis ſecundam apud quoſdam breuiat: apud quoſdam longat. Sext. Rufus:

Latipedemque anatem cernes excedere Ponto. Martialis:

Et anatis habeas vropygium macræ.

Primus pes eſt anapæſtus, vt vult Pompilius, in quo tertia longa eſt.

Macedo breuiat ſecundam: Ouidius tamen in xij. Metamorphoſeos.

Qui clypeo, gladioque, Macedoniaque ſariſſa.

Hoc autem fit ad imitationem Græcorũ, qui in ea dictione mutant aliquando ε in η: hoc autem faciunt ſequentes analogiam: nam nomina in don, vt Sarpedon ſolent habere η ante don: quam litteram licet non habeat communiter dictio Macedo: ſcribitur namque per ε micron: licentia tamen Poëtica ε on nunquam ſcribitur cum η, ratione analogiæ.

Es, a ſum verbo, eſt breuis. Virgilius:

Quiſquis es armatus, qui noſtra ad limina tendis.

Propertius tamen in ſecundo longat,

Si puer es aliò traijce tela tua. Sunt tamen qui ſcopulum hunc metuentes legant in eo loco, nõ puer es, ſed pudor eſt, dicẽtes.

ſi pudor eſt aliò traijce tela tua.

Puluis maſculini eſt generis ſecundũ Priſcianum. Horatius.

Puluerem olympicum collegiſſe iuuat. Propertius tamen in ſecundo ponit femininum.

Et duo ſunt verſus qui nunc iacet arida puluis.

Idem in primo ponit maſculinum:

Et meus oblito puluis amore vacet.

Martia-

Martialis producit ſecundam in ficedula, ait enim ſic:
– paulo ficedula lumbo. Iuuenalis breuiat.
– mergere ficedulas.
Liquefactus breuiat ſecundam apud Virgilium:
– liquefactaque voluere ſaxa. Ouidius in vij. eam longat:
Tura liquefaciunt.
Vindemio longat ſecundam: Horatius breuiat:
Vindemiator & inuitus cum ſæpe viator.
Lucretius in iij. longat ſecundam in vietus:
Nec ſupra caput eiuſdem cecidiſſe vietam.
Horatius breuiat in Epod.
Quis ſudor vietis & quam malus vndique membris.
Numicus longat ſecundam: tamen Horatius breuiat.
Brunduſium Numici melior via ducat an Appi.
Deſtino ſecundam breuiat Virgilius:
– & me deſtinat aræ. Iuuenalis longat.
Et domini gladio iam deſtinata.
Delirus ſecundam longat Horatius.
Quidquid delirant reges plectuntur Achiui. Lucretius breuiat:
Quod facit hic idem perdelirus eſſe videtur.
Ouidius longat ſecundam in Tentyra:
– ſaltus Tentyra petenti. Iuuenalis breuiat:
Qui vicina colunt vmbroſæ Tentyra palmæ.
Egnatius medicus longat ſecundam in butyro:
– molliq; ſubacta butyro. Valgius breuiat:
Lac niueum, butyrumque nouum. Similiter Macer:
Cum butyro modicoque oleo.

As finita breuiant nominatiuos nominum Græcorum facientium genitiuos in dos. vt Pallas, dos: Martianus tamen longat Arcas, dum Mercurium ſignificaret.
Arcas in thalamum venire iuſſus.
Eſt hendecaſyllabus verſus: poteſt tamen dici eſſe trochæus, vt in illo Catulli:
Arido modo pumice expolitum.
Concionor pænultimam longat. Sidonius breuiat:
Concionaturum plebs ſedula circunſtetit.

Ouidius

Ouidius ad Liuiam breuiat ſecundam in confudit.

Confudit atque fugæ Barbara terga dedit.

Ennius in annalibus longat. Sunt tamen codices, qui in illo loco Ouidij habeant non confudit, ſed concudit.

Gothus apud Græcos primam longat; ſcribunt enim per duplex th, vltimo adſpirato, vt eſt in ponte ad viam Salariam.

Qui potuit duras Gotthorum ſubdere gentes.

Noſtri vero eam breuiant. Auſonius:

Huc poſſem victos inde referre Gothos. Et Sidonius:

Biſalta, Oſtrogothus, Procruſtes, Sarmata, Moſchus.

Nomina Greca mittentia genitiuum in is, vt Tigris, creſcũt in genitiuo & datiuo: vocatiuum & ablatiuum pares habent: declinantur enim Tigridis, tigridi, ô tigris, a tigri. Lucanus tamen id non aduertens dixit tigride:

Ocyor & cæli flammis, & trigide fœta.

Hannibal in obliquis corripit pænultimam: tamen Ennius in iambico ſenario eam produxit.

Seruius in illud quarti AEneidos:

Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando.

dicit precando & cantando, do breuiant naturaliter. hoc modo Terentianus:

Vt vitæ dubius varios renouando dolores.

plerumque tamen à Virgilio producitur. ſic Seruius: quod ſi dicas ſyllabam eſſe communem, reſpondetur id factum per abuſum Virgilij & aliorum Poëtarum.

Ouidius producit primam in vacillo:

Spes mea vacillat. Lucretius breuiat:

Imbribus aut tabe membrorum arbuſta vacillent.

Cicero in Arato:

Occidit Andromade clarum caput, & fera Piſtrix.

breuiat primam in fera: omnes alij producunt. Virgilius:

- fera ſub nocte rudentum,

Iuuenalis:

Hæc tetigit Gradiue tuos vrtica nepotes.

produxit primam in Gradiuus: quam Silius breuiat in XV.

Qui conſulta ducum flagret meliore Gradiuo.

Virgilius

Virgilius in vi.

At qui vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.

ciuica debuit dicere, ſed mutauit. vt contra Horatius:

Motum ex Metello conſule ciuicum, pro ciuilem.

Virgilius in x.

Nec Clytio genitore minor, nec fratre Meneſtheo.

vtitur duplici licentia in vna dictione Mneſtheo: nam interponit e, inter m & n, & vltimam ſyllabam facit ſynæreſim trahendo e & o in vnum. Statius:

Fluctibus inuiſis iam Nereis imperat Helle. breuiat ſecundam in Nereis, quam Ouidius in Oenone producit:

Vtque celer venias virides Nereides oro.

Bene & male corripiunt finales ſyllabas: tamen Ouidius in primo de arte producit.

Sæpe male dixit cum iam properaret Achilles.

Sic Pompilius noſter. Tamen ego aliter longe ſentio: nam non male, ſed manè loco illo legendum eſt: dicit enim Ouidius Deidamiam rogaſſe Achillem, vt maneret, cum iam poſita colo & ſumtis armis properaret ad Troiam.

Horatius in primo Carminum diuidit diphthongum *ei*, & producit vocalem, ſequente vocali: & corripit y, ſequentibus m & n conſonantibus, in illo verſu.

Euterpe cohibet, nec Polymneia.

facit ei Polymneia quinque ſyllabarum: & eſt verſus ill ſimilis iſti.

Mæcenas Atauis edite regibus:

& hoc fecit Græcorum licentiam imitatus.

Horatius longat vltimam in vale.

Vale, vale, caue ne titubes.

Ouidius de Triſtibus breuiat non ea ratione, qua Virgilius, id eſt, propter vocalem ſequentem: vt – *vale inquit Iola.*

Idque quod ignoti faciunt vale dicere ſaltem.

Tribrachum in ſecunda ſede ponit Virgilius:

Inualidus, etiamque tremens, etiam inſcius æui.

Excuſat tamen eum Atilius Fortunatianus dicens: omnem ſyllabam, quę partē orationis finit, in omni verſu indifferenter accipi.

accipi. Idem facit Horatius in primo ſermone
Quid igitur ſuades vt viuam Memus autem ſic:
vbi eſt tribrachus in prima ſede.
Virgilius in V I I. AEneidos:
Non erimus regno indecores. & in xi,
cur indecores in limine primo, facit ſyſtolem: nam in dictionē, indecores, pænultima longa eſt: ſicut in dictionibus, fauores, & lectores.

Catullus dicitur peruertiſſe legē metri hendecaſyllabi Phalecij: cuius primus pes debet eſſe ſpondeus. Ipſe enim eo loco aliquando ſpondeum ponit: vt,
Paſſer deliciæ. Aliquando Trochæum: vt,
Arido modo pumice expolitum. Aliquando iambum: vt.
Meas eſſe aliquid putare nugas.
Tamen Atilius Fortunatianus excuſat eum, dicens hūc morem fuiſſe antiquis auctoribus, puta Sappho & Anacreonti.
Qui longa eſt: tamen Virgilius breuiat:
Credimus an, qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingant? Idem corripit o.
Te Corydon ò Alexi.
Corripit etiam te, quod eſt natura longum:
Nomen & arua locum ſeruant. te amice nequiui.
Adiungenda heic quæ Probus grammaticus dicit ad Cœleſtinum de Virgilio: ait enim ſic, Sunt aliquæ ſyllabę apud Virgilium, quę neceſſitate metrica cum vitio barbariſmi, qui apud Poëtas metaplaſmus appellatur, contra rationem corripiūtur. [illegible] aliquę, quę cum breues ſint, neceſſariò producuntur, corripiuntur in his.
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes. Item
Illius arma. &
Ipſius ante oculos. mediam ſyllabam pronominum, cùm ſit longa, corripuit. Item:
Obſtupui, ſteteruntque comæ:
te ſyllabam longam in verbo corripuit. Item:
Egerimus noſtri, ri ſyllabā corripuit. Item: – *vrbemque Fidenam.* corripuit Fi ſyllabā, cùm ſit longa. Item: – *Fluctu nimboſus Orion.* o ſyllabam corripuit, quę lōga eſt. Deinde de breuibus dicam,

quæ pro longis ſunt poſitæ.

Italiam fato profugus.

primam ſyllabam cum ſit breuis longam poſuit Item:

Exercet Diana choros. diſſyllabā producit, quę breuis eſt. Etiam poſitione longas de breuibus facit: vt,

Relliquias Troiæ &, *Relligione ſacræ.*

l litteram conſonantem contra rationem geminauit. Ideo hæc intelligenda arbitror, vt caueri poſſint. Virgilius enim propter operis magnitudinem & auctoritatem ſui, quę multū valet, non ſine neceſſitate metrica ſyllabarum naturam conuertit. ſic Probus. Ex quibus plus ſatis conſtat, antiquos Poetas fuiſſe nquis licentioſiores.

Lucanus breuiat o finalem ablatiui ſecundæ declinationis.

Hoc ſolum metueris incauto ab hoſte tueri. Propertius:

Hoc eodem ferro ſtillet vterque cruor.

quæ omnia ſunt licentiæ.

Ouidius modo producit, modo breuiat imperatiuum fac.

Philli fac exſpectes. In Remedio.

Durius incedit: fac ambulet.

Horatius: *Ludere par impar, equitare in arundine.*

ar longat. Suetonius in epigrammate ad Traianum breuiat:

Nitor ad impar opus.

Foras longat vltimam: tamen Lucretius breuiat

Littora iam reboant, foras eructatur aquæ vis.

Finalem ſyllabam ſecundæ perſonæ verborum quarte coniugationis, vt audis, ſæuis. producunt grammatici: Outmen in epiſtola Medeæ breuiat,

Neſcis an exciderint mecum loca, venimus illuc. Item Propertius:

Et ſoror, & cum qua dormis amica ſimul.

Verſum prædictum Ouidij ſic legit Pompilius, diligens perſcrutator ſyllabarum: licet quidam alij pro neſcis, neſcio imprimi fecerint, metuentes Poetæ à tali licentia. Sed alia quamplurima exempla reperiuntur.

Seneca in Troade poſuit Troiæ triſyllabum:

Miſit infeſtos Troiæ ruinis.

Non ſemel arcus. Et in eodem choro.

Dum lucem tantam Troiæ atque Achiuis.
In eodem choro diuidit cui,& facit diſyllabum.
Mittat,& donet cuicunque terræ.
Mutant o in u,vt ſyllabas producant. Perſius:
Ne mihi Pulidamas,& Troiades Labeonem. Virgilius in Bucolicis:
Venit & vpilio: tardi venere ſubulci.
Iuuenalis finit verſum.
– & fruſtra rogante. vbi vltimam in fruſtra corripit contra regulas.
Georgius Valla taxat Horatium,quod in primo Sermonum dixerit,
Communi ſenſu planè caret,inquimus, Item quod alibi dixerit.
O mi Laertiade quidquid dicam,aut erit,aut non.
in Laertiade,ex a & e,facit vnam ſyllabam:aut abijcit vnam illarum vocalium.
Lucretius in quarto ponit anapæſtum in principio verſus. ſic enim dicit: *Aiebus binis.*
Cicero in Arato ponit genus pro genu in pluribus locis:
Ac propter læuum genus omni ex parte locatus. & iterum:
Hoc genus ad læuum nixi delapſa reſedit. Item:
Tertia ſub cauda ad genus ipſum lumina pandit.
Marcus Manilius in vltimo Aſtronomiæ.
Incubuit tellus, timuit naufragia Pontus.
producit ſecundam in naufragia:alij breuiant.
Sidonius in panægyrico Maioriani contra vſum producit penultimam in matricida:
Matricida pius, ſed ne ſpreuiſſe dolorem. Ibidem producit ſecundã in dictione Nabathæum contra vſum,ait enim:
Texta Nabathæum pro remo ſulcat Hydaſpem. Contra Ouidius:
Eurus ad Auroram Nabathæaque regna receſſit.
Venit in mentem aphęręſis Planti,quã aliquãdo tamquam ineptam riſiſſe me memini. Plautus enim dixit, & hoc refert Probus ad Cœleſtinum:
A Preneſtinis conias,pro ciconias appellari.
Licuit ergo Poetis antiquis quidquid libuit.Tulerunt principia dictionum.vt Virgilius: *Omnia fert ætas*, pro aufert.

Tulerunt media, vt cum dicunt: *audieram*, pro *audiueram*. Finem, vt Lucretius:

Gannitu vocis adulant, pro adulantur.

Item addunt in principio dictionum, vt Virgilius in ix.

Vel quibus obſeſſos poßit concredere muros. con enim vacat, teſte Seruio. In medio: vt *indagredi*, pro *ingredi*: *nauita*, pro *nauta*. In fine: vt *poteſtur*, pro *poteſt*. Virgilius in ij. Georg.

Hic pinguem & placitam paci nutritor oliuam.

poſuit nutritor, pro nutrito.

Longant breues, breuiant longas, diuidunt diphthongos, litteras ſupprimunt, plures in vnam contrahunt. Sed quo demens ſino me ferri redundantia exemplorum tantę licentiæ? Vt ergo tandem his finem imponam: prora noſtra conuertatur ad portum.

Quid aliud eſt pathos? quid aliud ſunt metaplaſmi, & tropi, ac ſchemata, figuræque omnes, quam nomina licentiarum poeticarum ſeu vitiorum, quæ apud antiquos propter inſitam carmini difficultatem inoleuerunt, & apud neotericos perdurante eadem difficultate perſeuerant? Addamus & pauca quędam ex Quinctiliano.

Quinctilianus in primo capite de ortographia dicit, docẽdos eſſe pueros, quę in carminibus barbara, quæ impropria, quæ contra legem loquendi ſunt poſita: & ſequitur, non vt ex his vtique improbentur Poetæ, quibus, quia plerumque ſeruire metra coguntur, adeo ignoſcitur, vt vitia ipſa alijs in carmine appellationibus nominentur: metaplaſmos enim, & ſchematiſmos, & ſchemata, vt dixi, vocamus, & laudem virtutis neceſſitati damus. ſic Quinctilianus circumſpectiſſimè.

Item in primo de tribus virtutibus in elocutione, cum de Barbariſmi vitijs locutus eſſet, ſubintulit: Scire autem debet puer hæc apud ſcriptorem carminum, aut venia digna, aut etiam laude duci.

Parco igitur iam plura: ſatis enim ex his conſtat licentia Poetarum antiquorum, nec eos in hoc cum criticis redarguo: non enim volo vnius defenſionem omnium aliorum eſſe calumniam: immo cum Quinctiliano eos excuſo, ac grãmatiſtas accuſo,

accuſo,qui eos accuſant perquam inique.Habent Poëtæ priuilegia,quibus contra Grammaticorum ſcita poſſunt ire : & habent canones grammaticæ pro aranearum telis:ſicut,vt inquit Anacharſis,habent potentiores viri leges ciuiles. Cōcordat his quod Plinius Cæcilius in epiſtola ad Caninium dixit. Si datur Homero poteſtas & mollia vocabula, & Greca ad bonitatem verſus contrahere,extendere, inflectere:cur nobis ſimul preſertim non delegata, ſed neceſſaria non dētur ? Et Varro in Analogia inquit: Orator non debet in omnibus vti analogia: quod ſine offenſione non poteſt facere, cùm Poëtę tranſilire lineas impunè poſſint. Conſentit his quod in tertio Tuſculanarum quæſtionum dicit Cicero: Cùm enim adduxiſſet Actium Poëtam dicentem,

Florem quiſnam liberûm inuidit meum?

ſubijcit,Male Latine videtur.ſed preclare tamen Actius : vt enim videre, ſic inuidere florem rectius, quam flori dicitur. nos,ſupple Oratores,conſuetudinē prohibemur:Poëta ius ſuū tenuit: & dixit audacius. Ecce, vt iudicat Cicero, licere Poëtæ diſcedere a conſuetudine: ſequi analogiā & lineas tranſilire: quod conceſſum non eſt oratori.Diſcant ergo grammatici, & hoc à Quinctiliano diſcant, poſſe nos non ſeruatis grammatice legibus loqui Latine.Eius enim hæc verba ſunt in primo libro,capite de tribus virtutibus in elocutione, Quare mihi non inuenuſte dici videtur,aliud eſſe Latine, aliud grammatice loqui.ſic ille

Quod exemplo quoque patet:*Qui namque Tigride* dicit,Latine loquitur,quia conſuetudinē ſequitur:grammatice non loquitur,quia regulas non ſeruat.Nam Tigris, & Iſis,& ſimilia ſecundum regulas emittunt ablatiuum parem recto, vt inquit Seruius in illud decimi AEneidos.

– ſecat æquora Tigri:tamen Poetę dicunt Tigride.Diſcant etiā more ſuo certare cum pueris,non cum Poetis,qui ſupergrediē regulas ius habent.Sicut Olympionicę poterant nō per portas ſolum,ſed etiam dirutis muris vrbem intrare.Quod ſi quis Poetarum noſtrę ætatis dignus eſt hoc honore:profecto ille eſt Poeta noſter,qui tanta conſcripſit,de Poetis loquor,quanta nemo alius Latinorum.

BAPTISTAE MANTVANI CONTRA NOVAM OPINIONEM DE LOCO CONCEPTIONIS CHRISTI, TRACTATVS.

Reuerendiſſ. in Chriſto Patri ac illuſtriſſimo Domino, D. Sigiſmundo Gonzagæ Epiſcopo Mantuano, S.R.Eccleſiæ Marchiæ Antonitanæ legato, protectori pientiſſimo, Bapſtiſta Mantuanus, theologus ſalutem, felicitatemq́ue perpetuam dicit.

EX antiqua conſuetudine ſicut patronos decet, paterna clientes caritate complecti: ſic debent & clientes loco parentum habere patronos, & præſertim tales, qualem ſe nobis exhibet tua Dominatio, ſcilicet benignos, affabiles, ſtrenuos, fideles, & ad protectionem ſemper intentos. Propterea opus eſt clientes aliquod eis gratitudinis ſignũ oſtẽdere, & frequenter proteſtari ſe acceptorum beneficiorũ non oblitos. Hac de cauſa breuem tractatum ſuper rixa Quadrageſimæ præteritæ, pro qua tua Reuerendiſſ. Dominatio tãtum laborauit, paulo poſt paſcha editum, tuoque clariſſimo nomini dedicatum tibi mitto, vt gaudeas nos quoque qui tui ſumus, pro Chriſti fide laborare, cognoſcaſque nos de quæſtione illa recte ſenſiſſe: quando eundem exitũ lis habuit Romæ, quem ſub te prius habuerat Mantuæ. Mitto etiam breue Apologema in quo reſpondeo

deo quibuſdam maledicis, qui contra Ordinem noſtrum nuper inuecti ſunt, vt tua Reuerendiſsima Dominatio tā to diligentius tueri nos ſtudeat, quanto magis ab inuidis premi nos viderit, & vt ſimul accipiat aliquam deguſtationem rerum noſtrarum, videatque quanta Ordinis noſtri fuerit antiquitas, quanta ſanctitas, quanta nobilitas: nec aſſumtæ protectionis eam pœniteat, cum ſciat ſe apud Deum interceſſores habere, non ſolum nos qui viuimus, ſed & quotquod ex anteceſſoribus noſtris ab Helia hucuſque in cælum recepti ſunt, ipſamque matrem Chriſti, quæ peculiari patrocinio ſemper nos fouit. Subiūci & epiſtolam de cauſa varietatis tranſlationum ſacræ ſcripturæ, ad fratrem Hieronymū Mediolanenſem, quod iam fore iudicauerim tuæ Reuerendiſſ. Dominationi non iniucundam, cum plura contineat quæ viros eccleſiaſticos ignorare non deceat. Lege igitur feliciter, & nos ſub Reuerendiſſ. D. T. protectione conſtitutos, die noctuque cuſtodire digneris. Vale.

BAPTISTÆ MANTVANI CONTRA NOVAM OPINIONEM DE LOCO conceptionis Chriſti tractatus.

NVPER prædicante in Eccleſia Cathedrali Mantuæ Petro Lucenſi canonico regulari, nata eſt quæſtio, vtrum beata virgo Maria in præcordijs, an vtero Chriſtum conceperit. Dicebat ipſe Petrus cuidam mulieri ſanctitatis eximię fuiſſe diuinitus reuelatum. Chriſtum non in vtero, loco communi humanæ genituræ: ſed iuxta cor in pectore fuiſſe conceptum, fotum, & alitū: & huic opinioni ſatis adſtipulari honeſtatē rei: videtur enim longe honeſtius tantum hoſpitem, noſtræ ſalutis gratia ad nos diuertentem, quodam peculiari hoſpitio recipi, quam ad commune xenodochium mitti. Afferebant alij contra eum textus ſcripturarum, in quibus dicitur, Chriſtū in vtero fuiſſe conceptum. nam in Matthæi Euangelio legitur: Inuenta eſt in vtero habens de Spiritusſancto: & ipſe Matthæus allegat Eſaiam dicentem: Ecce virgo concipiet in vtero: & in Luca dicit Angelus ad Mariam, Ecce concipies in vtero. Reſpōdebat Petrus: poni nonnunquam vterum impropriè pro aluo & ventre: & metaphoricos pro loci concauitate, vt apud Virgiliū in ſecundo AEneidos,

– vterumq́ue armato milite complent.

Super quo loco vterum eſſe mulierum dicit Seruius: & multis tandem verbis vltro citroque habitis in rixam non mediocrem res euaſit. Videtur ergo aliquid ſuper hoc lucubrandū, vt veritas eluceſcat, & fidei puritas, quam diſcordiæ ſeminator diabolus technis huiuſmodi pergit lacerare, integra cōſeruetur. Volentes autem probare, quod fuerit in vtero facta conceptio, petemus argumenta à veritate ſcripturæ, & ab ordinata operatione naturę: mox ſubinferemus quid de opinionis promulgatore ſentiamus. Notandum igitur per vterum proprie ſignificari id quód medici neoterici vocant matricem, quod recto vocabulo dicitur vulua. Et propterea noſtri putant vanam eſſe quæſtionē, vtpote quæ ſine vlla vlteriori veſtigatione ex ipſis

ſcriptu-

ſcripturę verbis ſit ſoluta. Si enim ſupradicti teſtes, Matthæus, Eſaias, Angelus, & Lucas dicunt in vtero: iam quodāmodo videtur lata ſententia: nam, vt aiunt, Dialectici & Ariſtoteles ipſe, *cum duæ ſyllogiſmi propoſitiones rite ſunt præmiſſæ, ſtatim quid ſequatur, videt inducens.* Sed iſti non aduertunt, quod neque Matthęus, neque Eſaias, neq; Angelus, neque Lucas Latine loquebatur: & propterea nullus eorum dixit in vtero, Sed quia res geſta eſt inter Hebręos, fuit neceſſarium loqui Hebraice. Quod ſi dicant iſti ſe pręſupponere tranſlatores bene fideliterque tranſtuliſſe? Reſpondetur, quod periti ſcripturarum ſciunt interpretes ſępe numero diſcordare, decipi, & errare, vt in multis & pęne infinitis ſcripturarum tam gentilium, quam noſtrarum locis apparet: & ſi huic certamini ſe exponerent noſtri amici, magnum eis ab aduerſarijs daretur negocium: quod vt exploratum habeas ſubijcio exemplum In Pſalmo. C X. cōmuniter legimus, & à tota Eccleſia tam Gręca, quam Latina mos iſte receptus eſt. Tecum principium in die virtutis tuæ: in ſplendoribus ſanctorum ex vtero ante luciferum genui te. Tamen Hieronymus in tranſlatione ad Chromatiū, quam ſecūdum Hebraicam veritatem dicit factam, multo aliter tranſtulit: dixit namque, Populi tui ſpontanei erunt in die fortitudinis tuæ: in montibus ſanctis de vulua orietur tibi ros adoleſcentię tuę. Et hinc cognoſci poteſt, quam ſit periculoſum in re tanti momenti fidere tranſlationi, & per locum tam ſalebroſum clauſis luminibus, & ſine aliquo adminiculo pertranſire. Iſta autem tanta varietas propter quid accidat alias dicemus. Cum ergo ſupradicti cō teſtes non fuerint vſi hoc vocabulo vterus, Græcę litteraturæ petendum eſt auxilium. Prius enim ſcriptura ſacra deuenit ad Gręcos per ſeptuaginta interpretes: per Theodotionē, & Aquilam: per Symmachum & Origenem: & videamus quid apud eos legatur pro vtero. Cum huius rei gratia perquirerem hos locos in libris Grecanicis, continuo mihi occurrit pro vtero γαστρός, qui eſt tam ablatiuus, quam genitiuus à recto γαστὴρ γαστὴρ, γαστὴρ autem neque vterum, neque vuluam, ſed ventrem ſignificat, qui vterum & aluum continens à pectore ad pubem terminatur. Oſtendit hoc gaſtrimargia, quod interpretatur

ventris voracitas ſeu guloſitas. Componitur enim ex γαστὴρ & μαργάω, quod eſt feſtinanter ago vel deuoro. Per hoc ergo nondum inuenimus quod veſtigabamus: niſi quis dicat nos per verba hæc ſaltem hoc lucratos, quod fœtus in ventrem deſcendit ex pectore: licet adhuc in vterum non ſit redactus. Iſta ergo conſiderans cogor admirari, cur ſupradicti interpretes ab Hebraica veritate, vt infra patebit, recedentes ita tranſtulerint, cum haberent vocabula magis idonea, & quæ ad propoſitum magis faciebant, & vtero ac vuluę examuſſim conuenirent, puta νηδὺς, μήτρα, δελφὺς, ὑστέρα quibus ſi vſi fuiſſent per Græca exemplaria lis terminaretur, & non eſſet ad Hebræos prouocandum. Ergo propter iſtorum negligentiam volentes huius dubij propulſare caliginem, cogimur ad Hebræos, tamquam ad eos qui facto interfuerunt, tranſmigrare, & in rem, vt aiunt, præſentem venire. Hoc animaduertens codicem Hebraicum pſalmorum euolui, & in illo verſiculo pſalmi, quem ſupra citaui, vbi Hieronymus dixit de vulua, repperi ſcriptum mi rebem רחם; Et quia tranſlatio hęc ſecundum Hebraicam veritatem titulatur, aduerti dictionem illam non poſſe verti vere proprieque latinè, niſi in vterum tranſeat vel in vuluam. Habent quidem Hebræi aliam dictionem, ſcilicet בטן beten quæ ventrem ſignificat, & Prouerbiorum tertiodecimo capite eſt poſita, vbi dicitur, Venter impiorum inſaturabilis: tranſfertur quoque nonnumquam in vterum, vt Hieremiæ capite primo: Priuſquam te formarem in vtero, noui te. רחם reben quoque vertitur in ventrem, ſed ſolum muliebrem, cum venter inproprie ponitur pro vtero, vt ſupradicto loco, Ante quam exires de ventre. quo fit, vt beten בטן commune ſic vocabulum ad vterum, & ad ventrem tam muliebrem, quam virilem: rebem רחם vero proprium eſt vuluæ & vtero: conuenit etiam ventri muliebri, quando ſcilicet venter ponitur pro vtero, ſiue pro vulua. Sed heic eſt vigilantiſſimè aduertendum, quod in Eſaię loco pręallegato non ponitur vtero: imo ita legitur ad verbum. הן עלמ־ הרב בהט יהר הלת. id eſt, Ecce puella concipiet, & pariet

pariet filium vnde patet verbum illud vtero, falſo eſſe addi tum tam in Græcis codicibus quam in Latinis : falſo inquam ſecundum litteram, non ſecundum ſenſum : nam ſuper illum Eſaię locũ dicit Hieronymus Mathæum accepiſſe non verba, ſed ſenſum. nam quod in Hebræo dicitur ara', id eſt, concipiet, Mattheus dixit in vtero habebit : & hunc eſſe Eſaiæ ſenſum exiſtimauit. Et ſic credendum eſt Angelum locutum, vt dicit Lucas, cum Mariæ myſterium hoc nuntiauit. Concludimus ergo ſcripturarum veritate nos compellente debere heic accipi vterum proprie pro vulua,, & pro eo quod neoterici dicunt matricem, & quod apud Hebręos rebem ארא & apud Gręcos, νηδὺς, δελφὺς, ὑςερα, & μητρα nuncupatur. Ex quo infertur quod dicere Chriſtum extra vterum fuiſſe conceptum, ſit contradicere euangelio Matthęi, & prophetię Eſaię ſecundum ſenſum, vt inquit Hieronymus. Et hęc ſunt quę ex ſcripturarum veritate ſunt collecta, vt in diſtinctione xxxvij. Decretorum capite relatum Clemens papa docuit faciendum. Ex ordine naturę, vt ad ſecundum veniamus, videtur idem poſſe concludi. Hic ergo ſunt nobis tria peragenda. Primum quomodo in conceptione natura procedit, & quo ordine ad maturitatem fœtus perducatur. Secundum quid ex his quę naturalis ordo requirit, fuerit heic retentum, quid prętermiſſum. Tertium an conceptio iſta dicenda ſit naturalis, an miraculoſa. Circa primum videnda ſunt decem, quę hęc ſunt, videlicet generationi tempus idoneum, commixtio ſeminum maris & fęminę : ex quo ſequitur tertium, quę eſt violatio clauſtri virginalis. Quartum eſt ſeminum receptaculum. Quintum materia formandi embryonis. Sextum inſtrumentorum animę conſtructio, ſeu, vt neoterici dicunt, organizatio. Septimũ animatio. Octauum fœtus immaturi nutrimentum. Nonum parturitio, ſeu partus vel partio. Decimum via partus educendi. Generationi tempus idoneum ſecundum omnes eſt pubertas : tunc mulier eſt fecunda, viro matura, & propagationis officio deleganda. Quod autem dicit Hieronymus in epiſtola ad Vitalem preſbyterum

de

de Salomone & Acham, quod in vndecimo anno filium generarint, non fuit ex communi lege: ſed ex ſpeciali priuilegio naturæ: ſicut illud quod de Lynceo quodã dicitur, videlicet cum à Lilybæo Siciliæ promontorio numeraſſe naues è portu Carthaginenſi exeũtes, cum inter ea loca centum triginta quinque millia paſſuum legantur intereſſe. Item quod de Gn. Papirio Carbone, & de Marco Curione Dentato recitatur, quod ſcilicet cum dentibus nati ſint. Talia enim ſunt rara, & à communi ordine naturæ recedentia: & ideo inter miracula à Valerio Maximo recitata. hæc hactenus de primo.

De ſeminibus autem quod erat ſecundum, breuiter tranſigendum. Dicit Ariſtoteles in libris de animalibus in generatione prolis, marem tenere perſonam artificis: feminam vero ſolum materiam miniſtrare, & eſſe in virili ſemine quandam virtutem, quam vocat diuinam, quæ, quaſi ſapiens architectus, materiã tractat fingit & perficit, & ad animæ officia, variaſque functiones corpus accommodat. Hanc dicunt medici vim formatiuam, quæ reſultare creditur ex compoſitione trium ſpirituum, ſcilicet animalis, vitalis, & naturalis, qui ita remanent in illo quarto, ſicut elementorum virtus in mixto. Qui vero ex Galeni ſunt diatriba, dant etiã mulieri vim actiuam, minus tamen principalem, minuſque efficacem, & aiunt virtutem mulieris actiuam non procedere naturaliter ad agendum, niſi à virtute maris prouocatam: & hoc eſt, quod aiunt philoſophi cauſam inferiorem, cum ſola eſt, ceſſare, & habere quodam modo potentiam remotam ab operatione, ſed à ſuperiore fieri propinquam. Vis enim mulieris apta generare, tanquam ſui oblita, videtur dormitare, donec vi maſculina fuerit laceſſita. Hæc autem virtutis excitatio non fuit naturalis in Maria: ſed magis diuina: ideo dixit Damaſcenus Spiritumſanctum dediſſe Mariæ virtutem receptiuam diuini verbi, & generatiuam corporis humani: quia videlicet eam expergefecit, & ab otio ad negotium ſuſcitauit. De tertio, ſcilicet virginitatis violatione, nihil fere attinet dicere: ſcitum eſt enim virginalem pelliculã, quæ hymen dicitur, in primo coitu frangi, & propter ſeminis immiſſionem oportere pudoris portam aperiri, & carnis inte-

gritate

gritate violata fieri ex virgine mulierem. Et hæc eſt molis natura corporeæ, vt nequeat locum ſubintrare, niſi corpus aliud, quod locum occupabat, extrudatur. hoc idem in ſerendis frugibus obſeruatur: neque enim in tellurem integram ſemen proijciunt, ſed prius verſatur & aperitur. Quartum eſt, ſeminum receptaculum, quod aruum genitale appellat Virgilius. Ipſe eſt vterus, & vulua, vel volua, ab inuoluendo fœtu ſic nuncupata. de qua in prima parte plura iam diximus, & plura mox dicemus. Locus iſte inter ea quæ ad generationem cōcurrunt ſic eſt neceſſarius, vt eum Deus & natura, qui, vt philoſophi aiunt, nec deficiunt in neceſſarijs, nec in ſuperuacuis tempus amittunt, mirabili artificio fabricarint. Et propterea de induſtria ventrem mulieri fecerint ampliorem, vt eſſet capax vteri prægnantis, & creſcente fœtu late intumeſceret & laxaretur. In vtero inſuper tamquam in naturæ penore menſtrua conſeruantur: ex quibus, vt mox dicetur, multiplex in fœtum manat vtilitas. Denique videmus naturæ prouidentiam generandis omnibus certos locos, tamquam ſuos vteros, aſſignaſſe, ſine quibus concreari nullo modo poſſint. Habent oua & nuces ſuas teſtas: habent legumina ſiliquas, frumenta ariſtas & paleas, quibus inuoluantur. Sunt purpuris & margaritis ſuæ conchulæ: habent ſemina pomorum ſubſtantiam illam corpulentam, quæ manditur à nobis: ſunt etiam vino vitiſque ſeminibus ſui folliculi: nec metallis deſunt ſuæ vuluæ, quas vocant minera: extra quas, quidquid dicant Alchimiſtæ, metallica corpora gigni non poſſunt. Quintum eſt, materia formandi embryonis: vbi ſecundum medicos eſt ſciendum, membra embryonis eſſe duplicia: ſpermatica ſcilicet, & carniformia. ſpermatica quoque duplicia: magis & minus principalia. prima fiunt ex ſpermate maris: ſecunda vero ex ſpermate mulieris. dicunt enim & feminas habere ſemen, quod ſemine virili ſit liquidius minuſque efficax: habere tamen vim actiuam: & ex ſimilitudine filiorum hoc arguunt. Aiunt namq; filios nonnumquā euadere matri perſimiles, quod eius ſemē fuerit potentius: Agens namque, vt ait Ariſtoteles, nititur aſſimilare ſibi paſſum, & quod fortius agit, magis aſſimilat. Sed id argumentum

mentum videtur inualidum, cum poſſit aliunde ſimilitudo fluere: puta ex imaginatione, vt recitatur de virgis Iacob, & de illa muliere, quæ propter AEthiopem in thalamo pictum dicitur peperiſſe filium nigrum. Hanc opinionem de ſemine muliebri videtur ſequi beatus Bernardus, cum in ſermone de laudibus ſanctiſſimæ Virginis ita inquit: Qua enim conſequentia eius lacte credatur nutritus, cuius ſemine negatur conceptus, cum ex vnius eiuſdemque fontis origine ſecundum phyſicos vterque liquor emanare probetur. Membra carniformia componuntur ex menſtruo: dicunt nāque medici ex vna menſtrui parte carnem generari, qua membra veſtiantur, loca vacua oppleantur, & decentiſſime figuratum corpus reſultet. dant nutriendo fœtui partem vnam: partē etiam mittunt in mamillas, vt illic excoquatur, & in lac conuertatur, ex quo poſt partum viuat infantulus. Quartam vero partem, nam quadrifariam diuidunt hunc humorem, dicunt vſque ad partum reſeruari, vt cum fœtu effluat, & per eum fiat ad faciliorem partum via lubricior. ſic eſt prouida, vigilanſque natura. Sequitur ſextū, id eſt, inſtrumentorum animæ formatio: propoſita enim materia vis illa formatiua, de qua ſupra diximus, maſſam illam complexa corpus orditur, oſſa coagmentat ac tubulat, neruos extendit, cerebrum, cor, eparque coagulat, venas arteriaſque diſponit, villos, chordas, ligamenta contexit, fiſtulas, ſpiramentaq; expedit, metatur loca ſenſibus nutrimento, & excremēto vias præbet. Intrinſecus vtilitatis, extrinſecus habetur ratio venuſtatis: reddit membra leuia, &, ac ſi torno raſa ſint, teretia. demū ſi corpus eſt maſculi, quadrageſima: ſi vero eſt fœmina, octuageſima die capax eſt animæ. Sequitur ergo ſeptimum, id eſt, animæ infuſio: quæ tamquam flatus viuens vitæque ſpiraculum mox per totum corpus illabitur, eique colligatur adeò firma ſolidaque compage, vt non poſſit amplius, niſi cum à Deo reuocatur, abſolui. Immergitur enim anima corpori per eas potentias, quas, quod inſtrumentis vtantur, dicūt organicas. ſicut arbor telluri per radices, & quemadmodum arbor trunco & ramis exſtat; ſic animæ pars rationalis voluntatem, intellectumq; complexa, ſupra corpus eminet, eiq; dominatur, & præ-

& præſidet. De octauo,hoc eſt de nutrimēto verba non faciā, cum ſit dictum ſupra, menſtruum fœtus eſſe nutrimentum. Tranſeundum ergo ſine mora ad nonum. Tempus pariendi nonus eſt menſis: ſeptimum etiam natura non reſpuit: octauū vero damnat, quod eo editus infans non viuat. Cauſam eſſe aiunt, quod primo menſi Saturnus, qui planetarū eſt primus, dominetur, & ſic viciſſim ſingulis menſibus ſinguli planetæ vſque ad Lunam, ſub qua qui naſcitur, vitam auſpicari feliciter creditur: qui vero tranſierit ad menſem octauum, quia relabitur rurſus ad Saturnum, quod eſt ſidus maleficum, dicunt male affici, nec tute poſſe naſci, niſi nono menſe Iouis benignitatem exſpectarit. De exitu fœtus decimo eſt agendum, nec dubium, quin via naturalis ſit porta pudoris: qua namque cecidit ſemen, naturale eſt vt exeat germen. At quia ſunt qui dicant natū nullo modo dici debere, qui ad lucē venerit aliunde: cogor hęſitare, altiúſque meditari, an tali naſcendi modo ſit natiuitatis nomen obnoxium. Audio frequenter in eccleſia cantari, ex Patre natū ante omnia ſæcula. Ecce nati appellatio, vbi non eſt talis fœtus explicatio. Videmus etiam ſemina arborum & herbarū, ſi aliquo impedimento prohibita nequeāt, vbi ſunt ſeminata, germinare, quærere nouas vias, alibiq́; fruticari. Legimus etiā filios quomodocūque ſint editi appellari natos, & id nomen etiā ad nepotes Modeſtinus extendit. Dicūt etiam, quod omnia naſci faciat, appellari naturam vim rebus inſitam, quam Seneca Deum eſſe exiſtimauit. Memini etiā in quintodecimo Metamorphoſeos libro legiſſe me olim, quid ſit naſci. Ingenioſiſsimus enim poeta Ouidius dogma Pythagoricum verſibus intexens ita inquit.

Non perit in toto quidquam, mihi credite, mundo:
Sed variat faciemque nouat. naſcique vocatur,
Incipere eſſe aliud, quā ꝙ fuit ante. moriq́; Deſinere illud idē.

Ex his cogor dicere mihi videri tumdemum rem quampiam naſci, cum debita naturæ periodo iam completa quamcunque via prodit ex vtero atque ita plures modos eſſe naſcendi: & ſi enim natura vnum inſtituit ſciens, tamen illum poſſe impedri alios reliquit, quibus, cum opus eſſet, vteretur.

Quod

Quod ſi maturo iã partu porta pudoris ſic obſtruatur, vt nulla naturę vi poſſit recludi, negabitur ne fœtui poſſe aliter naſci Legimus vnũ Gorgiã Epirotã in funere matris de vtero elapſum. Scipio Africanus, & pleriſque alij cæſis matrum vteris leguntur exemti, & nihilominus dicuntur nati & geniti. Ad verba Vlpiani, quæ ſunt in ff, de verborum ſignificatione gloſſema quoddam vidi appoſitum, quod taliter exemtos velit eſſe natos, licet dici non poſſit matrem peperiſſe: parere enim eſt vi materna fœtum emittere: vnde quæ peperit dicitur connixa, id eſt, ſimul cum fœtu nitendo exonerata: fœtui etenim danda eſt actiuitas in hoc actu, qua ſe etiam ipſe nitatur exſoluere: & id patet in exemplo ſupradicti Epirotę, qui de matre iam mortua legitur elapſus. Videndum iam breuiter, quænam ex iſtis decem in Chriſti generatione concurrerunt: ex quo patebit naturalem vterum fuiſſe nullo pacto prętermiſſum. Primum omnino fuit obſeruatum. Virgo enim erat, in pubertate, cum ab Angelo ſalutata, concepit. In ſecundo cœperunt prodire miracula Patris enim ſemen, quod in generatione naturali maxime eſt neceſſarũ, fuit prętermiſſum. & Spiritusſanctus, imo tota Trinitas ſuppleuit hunc defectũ: quod exprimitur cum dicitur, Spiritusſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Nam, vt dicit Hieronymus in expoſitione ſymboli ad Laurentium papam, per altiſsimum intelligitur Pater, per eius virtutem Filius: & in hoc concordant omnes theologi, quod Dei operationes circa creaturas ſint comunes toti Trinitati, penituſque indiuiſæ: tribus namque perſonis vna eſt eſſentia, vna voluntas, vna potentia. Cur vero ſic factũ ſit, beatus Bernardus in ſermone de virgine cauſam hanc aſsignat. Non enim, inquit, alius decebat partus virginem, niſi Dei filius: nec alia mater decebat filium Dei, niſi virgo. Tertium pariter, hoc eſt virginitatis violatio, fuit excluſum: poſtpoſito namque maris officio, nihil fuit circa hoc attentandum: nec ſit aliquis adeo ineruditus, vt putet per eam viam diuinitatem Verbi ſubintraſſe Mariam: Deus enim cum per eſſentiam & præſentiam ſit vbique, non poteſt de loco ad locum accedere; ſed, vt inquit Boethius Seuerinus, ſtabiliſque

manens

manens dat cuncta moueri. Vnde dicitur ab Auguſtino quod Deus eſt intra omnia non incluſus, & extra omnia non excluſus: quod dictum quidam Poeta Hebræus volens vſurpare, dixit Deum מציים הכל ואז הכל מעצמי, id eſt Deum eſſe omnem locum, & omnia non eſſe locum eius. In Virginem ergo non venit: ſed in ea exiſtens humanitatem induit. Venio ad quartum, ſcilicet ad vterum: vbi ne primæ quæſtionis videamur obliti, &, vt quod nunc inſtat peragamus, eſt aduertendū: quod ſi aliquis fuiſſet locus in muliere, qui eſſet idoneus generationi, Deus vterum nunquam feciſſet: quia fruſtra feciſſet: theologi enim & philoſophi in hoc conueniunt, quod Deus & natura nihil fruſtra faciunt. Item ſi Chriſtus extra vterū fuiſſet conceptus, Deus videretur condemnare ſeipſum: quod ſcilicet fecerit inſtrumentum, quod non eſſet conueniens ſuo fini: nec ad Manichæorum dicta quis recurrat: dicebant enim Manichæi maieſtati diuinæ non conuenire in ſordes illas deſcēdere, in fæcibus illis volutari, venire in ſentinam humorū putridorum, & multa his ſimilia, quę procedunt ex dicentis imperitia. Si enim Deus vbique locorum eſt, nec poteſt quod plus eſt vbique non eſſe, quæ dementia eſt putare ſordes ei diſplicere?

O curuæ in terras animæ, & cæleſtium inanes.

Nihil præter peccatum Deo eſt immundum.

❧ In actibus Apoſtolorum recitat Lucas, Petrum audiuiſſe vocem hanc de cœlo: Quod Deus creauit immundum ne dixeris: Omnis ergo creatura Deo eſt mundą. Quod ſi Deus deteſtatur loca ſordida, non erit in Auerno Campanię lacu, quē prę putore non poſſunt volucres ſuper volare: non erit in Amſancto, fugiet Mephitim: non poterit ferre Lazarum mendicum, cuius vlcera purulenta tabe manantia lingebant canes: Iob in ſterquilinio iacentem, & teſta latericia ſaniem abradentem intueri non poterit. quod ſi ſordes nō deteſtatur, cur ergo exhorrebit Virginis vterum, qui nō exhorret cloacas, qui non abominatur Stygem & Infernum. Scribitur enim de eo, Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero ad infernum, ades. Videmus Solis radios tranſire ſuper ſordes, nec contaminari,

& credimus Deum poſſe inquinari: quã vanæ ſunt noſtræ co gitationes,quam falſa iudicia, quam ſtulta prudentia? Dicunt theologi rationalem animam in qualibet parte corporis eſſe totam: habitat in pudendis, verſatur in obſcœnis, exſequitur ſordida officia ęque ac ſplendida, & ęquali caritate curat vniuerſa. Ex quo patet incorporea non timere ſordes: ſed vbique viuere munda ac nitida. Confirmatur hoc per id quod quotidie cantat eccleſia,quę Ambroſii, & Auguſtini verba fuerunt. Tu ad liberandum ſuſcepturus hominem, non horruiſti Virginis vterũ.quod ſi hæc alicui forte non ſufficiant,& obſtinate dicat magis conueniſſe dignitati Chriſti extra vterum concipi, reſpondemus non debere heic dignitatis eius haberi rationem:Ipſe enim ſic voluit: nam cum in forma Dei eſſet,vt inquit Apoſtolus, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualẽ Deo: ſed pro noſtra redemptione, vt Grę ci aiunt αὐτόματος,venit: non coacte, ſed ſponte ſemetipſum exinaniuit,formam ſerui accipiens,in ſimilitudinem hominũ factus, & habitu inuetus vt homo. Confitentur theologi noſtros defectus eũ aſſumpſiſſe,non qui ad culpã pertinent,ſed qui ad pęnã,excepta ignorãtia:quã licet ad pœnã pertineret, nõ aſſumſit: quia legiſlatorem,& Dei atq; hominum mediatorẽ, eſſe non decebat ignorantẽ. Et quomodo,rogo vos,potuit credi locũ eſſe in pectore mulieris tãtæ capacitatis,vt capiendo infanti eſſet idoneus? Solet vſu euenire, vt nõnunquam feminę pregnantes reſpirandi difficultatẽ,& neſcio quid aſthmati ſimile patiãtur:vter⁹ enim latæus effuſus,&creſcẽte fœtu ſurſum extentus,præcordia pulmonemq; coarctat,& nõnunquã cordis lædit officiũ, ſyncopimque inducit. Quomodo ergo ſi ſupra vterũ proles fuiſſet matrẽ non ſuffocaſſet? Sed nõ minus ea quæ de Ioſeph ſcribũtur,probant Chriſtũ in vtero conceptum. Scribit enim Euangeliſta,quod voluit Mariã occulte dimittere, eo quod eſſet inuẽta in vtero habere. Nam cũ ab Eliſabeth viſitatione poſt tres ab annuntiatione menſes rediiſſet,vterũ eius intumuiſſe deprehendit:ex quo arguebat eã pręgnantẽ. Si non fuiſſet in vtero fœtus,nõ intumuiſſet vterus,ſed alius locus, vbi fuiſſet fœtus: & non fuiſſet pręgnans iudicata, ſed aliquod morbi genus incurriſſe.

curriſſe. Præterea, vt dicit Origenes, inter alias cauſas, propter quas Deus Virginẽ maritauit, hec quoque aſſertur, vt diuinus partus diabolo celaretur. Quomodo ergo celaretur, ſi nouo & inuſitato modo, & nunquã amplius viſo conceptum cognouiſſet? Quomodo nõ cõtinuo iudicaſſet diuinitus fieri, quod vi diſſet cõtra nature legẽ poteſtatemque procedere? Poſſem hæc cõfirmare per conciliorũ decreta & per ſanctorũ dicta, & maxime Cyrilli noſtri patriarchæ Alexãdrini, qui in laudẽ Virginis multa diſputauit, & preſertim, quod theotocos, id eſt Dei genitrix appellanda ſit, dũ illis cõcilijs intereſſet, quorũ euãgelio par eſt auctoritas. Duos enim Cyrillos habuit ordo meus: iſtum, ſcilicet de quo nunc eſt ſermo, & aliũ preſbiterũ natione Græcũ, cui multa diuinitus ſuper ſtatu eccleſię fuerũt reuelata. Poſſem inquã ad confirmationẽ iſtorũ multa producere: ſed inſtitutũ noſtrũ eſt iſta probare ex ordine nature potius, quã ex doctorũ teſtimonio & auctoritate. Quintũ quo ad Virginẽ fuit ſeruatum: ipſa enim materiã præſtitit: & oẽs theologi volũt ex puriſſimis eius ſanguinibus Spirituſſancti potẽtia, quæ virtutis formatiuę gerebat officiũ, Chriſti corpuſculũ fuiſſe concretum. Sed ſiue iſti ſanguines in vteri receptaculo congregati fluxerint ex corde, vt aiunt voluiſſe Albertũ Magnũ: ſeu ſint aliunde deriuati, quia ſcitu eſt impoſſibile, nihil nobis curandũ, nec inquirendũ. Tranſeo ad ſextum, hoc eſt ad inſtrumentorum animæ formationem. Heic ordinem naturæ volũt pretermiſſum: nam quod natura diebus quadraginta vel circiter conſummaſſet, ſubito Spirituſſanctus creditur abſoluiſſe, & hoc propter infinitam Dei potentiam, quæ in momento, immo ſine momento & ſine mora temporis operatur. Propterea philoſophi fienãdæ illi rapidiſſimæ virtuti ſecundarum cauſarum, ſine quibus eam nolunt operari, tarditatem annectunt, & aiunt ſucceſſionem inde procedere. Poteſt tamen Deus, quia voluntate, vt nos dicimus, non neceſſitate, vt illi fingebant, operatur: vim ſuam temperare, pedetentim ire: ſicut patet in mundi creatione, quem abſoluit ſex diebus: & cooperantis imbecillitatem exſpectare: quod plerique in hac formatione factum putant: & huic opinioni

videtur adſtipulari dictum Auguſtini.quod per theologorum ſcholas circumfertur. Ait enim Auguſtinus: Sic Deus res, quas condidit, adminiſtrat, vt eas agere proprios motus ſinat. Tres autem motus in tertium ſententiarum recitat Scotus, qui, cum generatio ſit naturaliter, animę infuſionem ſemper pręueniũt. Primo namque ad naturalem locum, qui eſt vterus, mouetur materia: ſecundo accipit figuram quandam rudem ac diminutam: tertio fit denſior, ſeſeque contrahendo minus loci capit. Ad hos igitur tres motus potuit concurrere matris actiuitas, niſi fortaſſe fuit omnino Spiritusſancti virtute pręuenta, de quo quid tenendum, nec doctores definiunt, nec humana ſpeculatione poſſumus conſequi. Circa infuſionem animę, quod erat ſeptimum, à nobis videndum fuit naturalis ordo proſtergatus. ſtatim enim ſine conſueta mora, ſine temporis intercapedine figuratis organis, atque diſpoſitis ſuperuenit vita, & infuſa eſt anima rationalis, continens virtute duas inferiores, vegetatiuam ſcilicet, & ſenſitiuam: quarum operationes prius apparent, ſcilicet nutrire, creſcere, ſentire, & moueri: proprię vero rationis functiones defęcationem membrorum prę ſupponunt. Circa octauum & nonum nullum accidit naturę pręiudicium: vſa eſt enim libere ſuo iure: miniſtrauit mater alimentũ, & tempore opportuno partus eſt editus. At quoniã, vt volunt grammatici, parturire eſt in partu laborare: parere vero fœtum emittere: ſciendum eſt Virginem peperiſſe quide, ſed non parturiſſe: nam ſine doloris anguſtia, ſine omni laboris moleſtia fœtum emiſit. De decimo autem, ſcilicet de exitu dubitatur: ſunt namque qui dicunt Chriſtũ naſcendo ſeruaſſe quidem clauſtra pudoris: ſed tamen per id clauſtrum exiuiſſe: neque enim, vt ſupra meminimus, aliter concederetur eſſe natus. Sunt qui id nõ curent, dicentes, poſtquam exiuit ſalua virginitate, non minus potuiſſe prodire aliunde: ſicut quando ad diſcipulos intrauit ianuis clauſis, tam potuit intrare per alium, quam per ianuæ locum. Illud autem quod dixit Deus ad Ezechielem de porta orientali, quod ſcilicet clauſa eſſet, & ſolus princeps tranſiret per eam, Hieronymus exponit de intellectu ſcripturarum per ſolum Chriſtum aperto: ſed tamen, quia quidam vo-

dam volunt de beatiſſima Virgine hoc fuiſſe dictum, quod ſcilicet Chriſtus intrauerit exiueritque per eam, reſpondent id verum eſſe, ſed viam illam nō tamē obſeruaſſe. ſic enim de diuina maieſtate putandum eſt, cui nuda & aperta ſunt omnia. Addunt etiam, quod ab iſtis ſenſibus myſticis, expoſitionibuſque allegoricis firma trahi non poſſunt argumenta: nam pro ingeniorum varietate mutantur: vnus enim per portam illam dicit intelligendum ſcripturarum intellectum: alius beatam Virginem: alius introitum vitę æternę, quę aperta eſt per Chriſtum, vt ipſe in multis fratribus teneret principatum. Sed his iam poſthabitis videamus breuiter, an generatio hęc dicenda ſit naturalis, an miraculoſa. Non ſum neſcius Anſelmum in libro de conceptu virginali, videri dicere miraculoſam potius, quam naturalem. nos autem putamus ex parte miraculoſam, & ex parte naturalem: miraculoſam quoad ea quę Spiritusſanctus fuit operatus: naturalem vero quatenus Marię virtus concurriſſe videtur. Ipſa enim, vt dictum eſt, corpori formando materiā pręſtitit: vterumq; ſubminiſtrauit: alimētum prębuit: nouem menſibus fouit. Simili modo theologi dicunt theologiam, partim naturalem reſpectu intellectus eam recipientis, qui habet naturaliter hanc capacitatem: partim ſupernaturalē reſpectu reuelantis. Et magiſter ſententiarum dicit Chriſtum, ſi ad Dei operationem ſpectes, dici factum: ſi ad matrem reſpicis, appellari natum: dicit enim Apoſtolus: Natum ex muliere factum ſub lege. Supereſt vt aliquid de opinionis promulgatore ſubiungamus. Prius ergo notandum, quod dogmatis huius inuentrix eſt mulier, quę ſpiritum prophetię dicitur habere, & vitę ſanctitate creditur pręcellere: ſed propter hoc tamē veſtigia non muto, ex propoſito non diſcedo. Scriptum eſt enim à Paulo Apoſtolo, quod Satanas in Angelum lucis ſe transfigurat, & quod probare debemus ſpiritus an ex Deo ſint, & eatenus audiendi, quatenus doctrinę Chriſti ſunt conformes. dicit item Paulus ſpirituum diſcretionem donum eſſe Dei, nec omnibus concedi. Ex his profecto dictis reuelationes huiuſmodi redduntur ſuſpectę: nec eis leuiter adhibendę ſunt aures. Vtrū autem is, qui iſta promulgauit, ſit habendus hęreticus, vt volūt

eius aduerſarij, grauiter atque acrociter eum inſectātes, dicam quod ſentio. Omnes theologi concorditer aſſerunt, & preſertim Guido ordinis mei, qui fuit Epiſcopus Maioricenſis & generalis Inquiſitor hæreticorum, ad veram hæreſim plura concurrere, quę hic ſubnectam. Primum eſt error in intellectu, circa aliqua quę ſunt fidei: nā ſi circa omnia erraretur, nō iam hæreticus, ſed apoſtata diceretur. Dicitur autem in intellectu, quia quando erratur à ſua voluntate, peccatum quidem committitur, ſed peccans hæreticus non conſtituitur. Item obſtinatio, & incorrigibilitas; & hec eſt conſummatio talis malitiæ. Addunt alij errorem in voluntate, qui tamen comprehenditur in obſtinatione: poteſt etiam ad illud referri quod dicit Auguſtinus, & habetur in Decretis cauſa xxiiij. quęſtione tertia, vbi dicitur hæreticum eſſe, qui alicuius temporalis cōmodi & maximè vanæ glorię, principatuſque ſui gratia falſas ac nouas opiniones, vel gignit, vel ſequitur. Accedo iam ad Petrum. Videbatur vir iſte modeſtiſſimus, ſic ſentire propter tria. Primum erat, quod mulierem illam celebrem faciebat ſanctitatis opinio, & magnam authoritatem ſibi conſciuerat, non apud vulgus ſolum, ſed etiam apud primarios ciues vrbis Bononiæ: adeo vt cum ad eam ibant, viderentur ad quandam Sibyllam accedere. Secundum erat, quod opinio videbatur ex reuerentia Chriſti proficiſci, & magnam pietatem præſeferre. Tertium, quod putabat dictionem hanc vterus poſſe extendi, & impropriè poni pro thorace. Legerat enim in hymnis eccleſiaſticis, qui de hac conceptione faciunt mentionem, venerabilem illum vterum vocari aliquando viſcera, aliquando ventrem, nonnumquam etiam aluum, atque clauſtrum, vt eſt videre in hymno qui incipit: Quem terra pontus æthera. Et his de cauſis permotus pendebat in hanc partem, citra tamen contumaciam: ſemper namque proteſtabatur, ſi doceretur de errore, pariturum ſe vtique ſaniori doctrinæ, dicebatque hoc modo, Chriſti decus ſe procurare, ſanctiſſimamque eius conceptionem honeſtare, magiſque Deo honorem quærere, quam humanam gloriam ſibi aucupari. In omnibus etiam dictis ac reſpōſis, quamuis eſſet ab aduerſarijs atrociſsimè prouocatus,

mitiſsime, modeſtiſsimeque ſemper ſe habuit. Audiui eum publice concionari,& videbatur mihi conſummatus orator,id eſt, vir bonus, dicendi peritus. His igitur conſideratis iudico cum eo mitius agendum,& pro hæretico nequaquam habendum, & de eo poſſe dici illud Chriſti, Hæc infirmitas non eſt ad mortem: cito enim futurum eſt Deo, cuius honor procuratur, largiente, vt ableget à ſe hanc febriculam, & recuperata ſanitate perfruatur. Ad rationes eius,quæ reuera ſunt eneruez; & imbecillæ,& à quouis etiam minus litterato ſolui poſſunt, nihil reſpondeo: videtur enim per illas potius tentare voluiſſe, quid aduerſarij reſponderent, quam dictam opinionem confirmare. Dum hęc dictarem, ſuperuenerunt litterę de litis terminatione, &, vt mihi relatum eſt, non fuit ipſe Petrus condemnatus: ſed tali ordine iudices proceſſerunt: Conuocatis enim ex omnium religioſorum ordinibus viris theologię peritis,quęſtio fuit propoſita,& ad dubium examinandum tempus aſsignatum. Demum ſecundum reſponſa eorum lata eſt ſententia: atque ita Romę, ſicut prius fuerat Mantuæ, damnata eſt opinio: ipſe vero Petrus benigne abſolutus, atque dimiſſus.

REDEMPTORIS MVNDI
MATRIS ECCLESIÆ
Lauretanæ Hiſtoria.

Frater Baptiſta Mantuanus congregationis Mantuanæ obſeruantium Carmelitarum Vicarius, Reuerendiſſ. in Chriſto Patri dominoque ſuo, Domino Hieronymo Rueri S. Griſogoni Cardinali, & Epiſcopo Recanatenſi cum ſui commendatione ſalutem optatam in Chriſto ſempiternam.

CVM nuper veniſſem ad ſacratiſſime Virginis Lauretanæ ſanctum domicilium, vidiſſemque quot & quanta Deus oſtendat in eo loco miracula, & ſuæ virtutis atque clementiæ ſigna manifeſtiſſima, me ſubitus horror inuaſit, & viſus audire vocem Domini loquẽtis ad Moſen Exod. cap 3. Non appropinques huc, ſolue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo ſtas terra ſancta eſt. Sed mox quaſi expergefactus & reminiſcens Chriſtum in hac mortali vita peccatorũ non abhorruiſſe conſortia, quoniam ipſe cognouit figmentũ noſtrum, & ſcit quod puluis ſumus, cœpi ſingula oculis perluſtrare: molẽ ingentem ſuſcipere, & vota parietibus affixa perlegere. Et ecce ſeſe mihi offert tabella, ſitu & vetuſtate corroſa, in qua, vnde, & quonam pacto locus ille tantam ſibi vendicaſſet authoritatem, conſcripta erat hiſtoria. Tum feruore pietatis accenſus, ne propter hominum incuriam, quæ preclara omnia ſolet obſcurare, tam admirabilis rei memoria aboleretur, volui de tabella illa carie & puluere iam penè conſumpta, rei geſtę ſeriem colligere. Nec dubito qnin ipſa Dei genitrix, cui meus peculiariter dedicatus eſt ordo, affectum magis, quam effectum, inſpiciens ſtudeat apud filium mihi veniã impetrare, cùm annitar apud homines eius laudem & glotiam promulgare. Hiſtoria igitur in tabella continebatur huiuſmodi.

Templum beatiſſimæ Dei genitricis Lauretanæ quondam Virginis ipſius cubiculum fuit, in quo nata, nutrita, ab Angelo Gabriële ſalutata, & Spirituſancto fuit obũbrata. In eo Chriſtus

conce-

cõceptus, & vſque ad fugam in AEgyptum ſemper educatus. Erat autem hoc venerabile, ſanctumque cubiculum, cùm hæc in eo geſta ſunt in Nazareth Galilææ ciuitate vicina Carmelo Heliæ Prophetę. Poſt aſcenſionem Chriſti beatiſsima Virgo præſentia filij deſtituta, quo ad potuit cum Apoſtolis & Chriſti diſcipulis vitã duxit, & cum Ioãne præſertim, cui ob ſanguinis coniunctionem & ſimilitudinem virginitatis ſpecialiter fuerat à Chriſto commendata. Quo tempore Apoſtoli cubiculum eius, quòd in eo fuiſſent tot cõſummata myſteria ſolenni more conſecrantes in domum verterũt orationis, & eam quę adhuc ſuperſtes eſt crucem ligneã in Paſsionis dominicę memoriam ſuis manibus fabrefactam intulerunt. Imago autem illa cui tantus honor adhuc exhibetur, facta eſt inſtar beatiſsimæ Virginis artificio Lucæ Euangeliſtæ, qui fuit ipſi Virgini familiariſsimus, & ab ea magnam eorum partem quæ ſcripſit in Euangelio diligenter intellectam, fideliter explicauit. Fuit ſacellum hoc in ſumma ſemper apud Chriſtianos habitum reuerentia, vſque ad eam tempeſtatem qua frigeſcẽte iam charitate multorum, & generis noſtri ſanctimonia declinante, Terræ ſanctæ loca in Agarenorum poteſtatem deuenere. Sub Eraclio enim Romanorum Imperatore Coſdras Perſarum Rex immaniſsimus terram omnem promiſsionis inuaſit, & Hieroſolyma vaſtata lignum ſanctæ Crucis in prędam tulit, & odio Chriſtiani nominis longè lateque debacchatus Eccleſiam Orientalem valde debilitauit. Tunc etiam Mahomete inualeſcente, cœpit Dei cultus & fides orthodoxa ab Oriente in Occidentem tranſmigrare, tum quoque fuit ipſum cubiculum Angelorum miniſterio relictis fundamentis eleuatum, & ad Illyricos prope caſtellum, cui nomen eſt Flumen, diuino iudicio tranſportatum. Vbi cum fortè ob gentis illius incuriam, vel inſcitiam religiosè minus haberetur, cum aliquamdiu permanſiſſet iterum trans Adriaticum ſinum in agrum Recanatenſium, qui olim, vt opinor, Recinenſes appellabantur diuina virtute tranſlatum eſt, & in ſylua nobiliſsimæ mulieris, cui nomen erat Lauretæ, vnde & ſacello cognomẽ inuſtum eſt collocatum. Verum cum in ea ſilua crebra fierent latrocinia, & plerique

plerique eorum, qui ad locum illum religionis gratia confluebant, ſicariorum inſidijs trucidarentur, ne quod venerat ad ſalutem fieret perditionis occaſio, cubiculum idem miro modo de ſilua migrauit in vicinum collem duorum fratrum, qui lucrum de religione ſectantes, cum cœpiſſent de quæſtu ſacelli eius inter ſe contendere, cauſa fuêre vt cubiculum de colle prędicto in viam publicam, vbi adhuc ſedet Angelorum obſequio transferretur. Creſcente in dies huiuſmodi transmigrationis (quę nulla ope humana fieri potuit) & miraculorum fama celebriore verſi erant in ſtuporem vicini populi, & Recanatenſes precipuè quos Recinenſes, vel Recinates olim appellatos ante diximus. Nam in horum agro ſitum eſt templum, vix tribus paſſuum milibus diſtans à mari. Facto igitur Recanatenſes magno hominum conuentu vt ſacellum, ſine fundamentis repererunt, his quę vulgò de eius transmigratione ferebantur fidem adhibuere, & ne vnquam collabi poſſet, muro firmiſſimo iactis altè fundamentis circundedêre, qui tamen nunquam, cùm id maximè conarentur ædificantes, antiquo potuit ædificio cohærere, ne diuinæ virtutis opus admirabile mortali obſeruaretur induſtria.

Anno Chriſtianę ſalutis M. CCCLXXXVI. cuidam vitæ innocentiſſimæ, & puritatis immaculatę viro, qui ad ſacellum hoc ſtudio pietatis aſſiduè, diu, noctuque veniebat beata Virgo in ſomnis apparens, prędicta omnia reuelauit, & vt omnibus palam faceret imperauit, quem vbi noua hæc, & vix auditu credibilia, prædicantem audiſſent finitimæ vrbes primo deriſere, mox vt eadem ſæpius affirmantem, & in ſententia firmum, nec vlla irriſione commoueri de propoſito viderunt, ad altiorem inquiſitionem veri conſtantia vehementer animati, ſexdecim cordatos viros dirigunt, qui communibus circumadiacentium regionum impenſis, mari longa nauigatione transmiſſo, poſt Dominici ſepulchri viſitationem peruenerunt in Nazareth, vbi ſumma cum diligentia, & propter barbarorum ſęuitiam, non ſine vitę periculo fundamentis cubiculi tandem inuentis, ex parietum craſſitudine, intercapedine, figura, & ſtructurę ſimilitudine manifeſtè deprehende

henderunt vera eſſe, quę de locō ſacratiſſimo per virum ſanctum diuulgabantur in patria. Reuerſi igitur omnibus quę ſolerter inuenerant explicatis, Deo verba eorum credibilia faciente populos in ea opinione & fide facilè confirmarunt. Hinc factum eſt, vt non finitimas tantum, verum etiam longè poſitas tranſmarinas, etiam ac tranſalpinas nationes ad viſendum locum fama perduxerit. Nemo eſt enim tam obſtinatæ nequitię, tam feris moribus, tam indomitis ceruicibus, qui ſi putet hoc fuiſſe Virginis immaculatæ cubiculum, ad ipſum videndum, venerandumque ſummo non accendatur ardore. Ipſa quoque Dei genitrix, quæ ſuapte natura ſemper mitiſſima fuit, & in fauorem hominum inclinatiſſima facere non poteſt, quin ob natiuitatis quoque ſuæ, & incarnationis Chriſti iucundam, dulcemque memoriam dignè ſupplicantibus poſtulata concedat, cùm præſertim ad benefaciendum humano generi ampliſsimam à filio poteſtatem acceperit.

Prope ſacellum iſtud dum adhuc eſſet in ſilua Lauretæ, vir quidam Paulus nomine, ſolitarius, mirabilis abſtinentiæ, orationis aſsiduę, puritatis Angelicæ, ſub quodam tuguriolo dicitur habitaſſe, qui dum circa Virginis natiuitatem, ſicut quotidie ſolebat orationis gratia antelucano tempore veniret, ad locum quotannis toto decennio, vidit lumen inſtar Cometæ clariſsimi, duodecim longitudinis, & ſex latitudinis, vt à longè poterat æſtimari, pedes habens è cœlo verſus Eccleſiam deſcendere, quod mox vt perueniſſet ad Eccleſiam ſubtractum ab oculis euaneſcebat. Quamobrem dicere ſolitus erat ſe putare beatam Virginem, vel Angelum ab ea miſſum ad Natiuitatis ſuæ ſolennia quotannis aduentare, qui venientes ad Eccleſiam protegeret, & confluentium ea die turbarum preces, & vota Deo præſentaret. Paulus Riualducius Recanatenſis, perſpectæ fidei, & ſingularis prudentiæ vir, propinqui vici, tunc habitator Neroniano ſacelli huius Rectori, iuramento aſtrictus conſtantiſsimè ſæpius affirmauit auum ſuum dicere ſolitum, ſe ab auo ſuo ſæpius audiuiſſe, quod

quod oculis ipſe ſuis vidiſſet Eccleſiam, hanc transfretare, & ſuper fluctus marinos in modum nauis allabi, ac in terram deſcendere, & in ſilua ipſa ſe collocare. Eidem Rectori Neroniano Franciſcus Recanatenſis cognomento, Prior iureiurãdo adactus retulit ſe audiuiſſe auum ſuum, qui centum & viginti annorum erat, dicentem ſe pluries ipſam Eccleſiam in ſylua vidiſſe, introiſſe, & adoraſſe, & ſuo tempore loco mutato in duorum fratrum collem aſcendiſſe, & auum ſuum præterea villam habuiſſe vicinam Eccleſiæ dum erat in ſilua. Hæc quæ ſupra diximus omnia exceptis admodum paucis quam illuſtrant, & nulla ex parte vitiant hiſtoriam, ex prædictæ tabulæ exemplari authentico, cui fidem adhibere neceſſe eſt, decimo Calend. Octob. Anno M.CCCCLXXIX. ſeruata ſcripturę veritate tranſumpta ſunt.

DE NOVA ECCLESIA, ET DE MINISTRORUM reformatione.

PAVCA ex his quę noſtra ætate prędicto ſacello ſunt addita poſteriorum & aduenarum intelligentię ſeruire cupiens, adiungenda putaui. Et primò cur noua illius ſingularis delubri ſtructura ſit inchoata, & quis eius author extiterit, mox de eius conſummatione, & loci, ac miniſtrorum reformatione paucis abſoluendum. Petrus Barbus patritius Venetus S. Marci Cardinalis, qui poſteaquam ad ſummum Pontificatum aſſumptus eſt ſecundum morem Romanorum nomine mutato. Paulus ſecundus eſt appellatus, mortuo apud Anconem Pio Pontifice Máximo Romam rediẽs, peſtilentiæ morbo correptus eſt, & cùm iã febris, ardor, & grauedo capitis, quę in ea ægritudine moleſtiſsima eſt, ac inguinis dolor ſic inualuiſſent, vt equitare amplius non poſſet, recordatus eſt vicini cubiculi Beatę Virginis, quod omniũ miſerorum vnicum ſolet eſſe refugium. Concepta igitur ſpe ſanitatis, & aucta propter aduerſitatem & metum religione tremebundus ad ſacellum antedictũ diuertit. In quo aliquãdiu ſolus cùm oraſſet, de ſalute & de ſummo Põtificatu, neſcio quo pacto, certior factus exiuit,

exiuit,& Eccleſię Curatori aduocato,vt lapides calcem,ligna-que confeſtim prępararet, & operarios conducat ad nouam pulcherrimi atque ampliſsimi templi conſtructionem imperauit. Romam reuerſus in Pontificem eligitur,& mox prolata in opus egregium quod mente conceperat, ingenti pecunia, templi huius,quod tanta mole conſurgit in cœlum,iecit fundamenta. Sed eo ante operis conſummationem vita functo (non enim diu ſuperſtes fuit) ſucceſſor eius Sixtus, vir doctrina,ſanctitate,& rerum gerendarum prudentia clariſſimus, te Reuerendiſſime domine,quod ei nepos eſſes,& ob naturę bonitatem, quod eſt maximum Dei beneficium dignus tanto ſplendore videbaris S. Griſogoni Cardinalem, & Recanatenſium Epiſcopum ordinauit. Tu verò non rapinam arbitratus, te ad tam clarum & illuſtrem gradum euectum eſſe, ſicut tui similes decet ad pietatis opera,& ad diuini cultus ampliationē te tanto amplius conuertiſti, quo magis id accepta maiore benefaciendi facultate potuiſti. Opus igitur à Paulo prius incœptum,magnis animis aggreſſus ſtructuram hanc eo magnitudinis prouexiſti, vt certare videatur cum illis antiquis Romanę magnificentię ædificijs, quorum etiam nunc ruinę nobis ſunt in admirationem. Et vt templum & ſacraria eius tuta ſint ab iniurijs, turres arduas cum propugnaculis in modum validiſſimę arcis addidiſti, vt Turcorum, qui circa hęc littora nauigijs leuibus pręteruolare, & oram iſtam latrocinijs infeſtare cœperunt, incurſiones repentinas & impetum ferre poſſit. Et de templo hęc pauca dixiſſe ſufficiat.

Aliud meriti non minoris apud Deum, & non inferioris laudis apud homines opus inchoaſti. Nam quia more Sixti auunculi tui Beatiſſimę Virgini penitus es addictus, cogitaſti quopacto loci maieſtatem magis ac magis amplificares. Et audiens ordinis mei fratres (vt ex Ioannis xxij literis apparet) beatiſſimæ Dei genitricis titulo ſpecialiter inſignitos, & ſicut ex Decretalium lib. ſexto capitulo,de religioſis domibus,teſtimonium habetur, inter omnes religionum ordines antiquitate preſtare, habuiſſe item nos ab Helia & Helizeo in monte Carmelo principium & originem, vt auunculus tuus Sixtus

literis

literis Apoſtolicis atteſtatur, & Patres ac anteceſſores noſtros viros ſanctiſsimos, omnia ferè loca ſacra terræ ſanctę (inter que fuit & hoc ſacrum Virginis domicilium) olim tenuiſſe, ac religioſiſsimè gubernaſſe, priuſquam Sarracenis Dei iudicio darentur in prędam: hęc, inquam, audiens rem conuenientiſsimam, & opiæpretium exiſtimaſti nos in antiquam reſtituere poſſeſsionem. Et idcirco hoc anno me Vicario ex Mantuana congregatione, quę (Deo aſpirante) de negligentię ſordibus, quibus penè totus ordo noſter obruebatur emergens inſtar antiquorum patrum, vitam & mores nititur inſtituere, triginta viros approbatiſsimos in ipſa Eccleſia conſtituiſſe, qui in cordis munditia Deo ſeruientes, audiendis fidelium confeſſionibus, & diuinis officijs vacēt, ac omnium quę ad diuinum cultum pertinent, curam gerant, quibus incœptis author, & conſeruator omnium bonorũ Deus adiuuat, aſpiret & faueat.

Non preteribo vnum, quod ego ipſe his oculis vidi, his auribus hauſi. Cùm viſitandorum fratrum gratia, nuper eo me contuliſſem contigit, vt mulier quædam Gallica nomine Antonia opibus & parentum nobilitate ſatis clara, & iam diu à pluribus dæmonijs obſeſſa, ad ſacellum gratia curationis duceretur à viro: & dum presbyter Stephanus vir integerrimus ſuper eam de more legeret adiurationes, quas Grecè dicimus exorciſmos, demon quidam qui Arcton ſe nominabat, & cum ſe eſſe iactabat, quo inſtigatore trucidati ſunt innocentes, interrogatus ad ſuam confuſionem, an id cubiculum fuiſſet Virginis immaculate, reſpondit fuiſſe quidem, ſed id ſe inuitum fateri, & ad huiuſmodi veritatis confeſsionem à Maria cogi, qui & locum vbi Gabriel, vbi Maria fuerat oſtendebat. Adiuratus iterum, vt diceret quinam loci ipſius dum eſſet in Nazareth curam habuiſſent, poſt iteratos ſępius exorciſmos ſpumans, furens, ac ob oculos ſubuertens, & linguam exerēs, tandem ægrè reſpondit: Carmelitas antiquos curam eius habuiſſe. Hec non à me conficta, ſed audientibus multis, qui adhuc ſuperſunt, ità geſta narrãtur. Cætera quę propè infinita ſunt, & inenarrabilia miracula, ne ſim oneri tuę Reuerēdiſsime domiuationi, aliunde multipliciter occupatę, conſultò prætermitto.

termitto. Aliquando tamen cùm dabitur otium, clariora quędam ex hoc colligere, quæ matris ſuę meritis Chriſtus in eo loco dignatur miſericorditer operari, conſcripta tuæ Reuerendiſsime Dominationi dedicare conſilium eſt.

Eiuſdem ad eundem Lauretanæ Eccleſiæ laudatio per Parallelum.

His igitur recitatis Reuerendiſsime in Chriſto Pater, ac Domine colendiſsime, pro tuis multiplicibus, ac immenſis in nos beneficijs, & pro noſtro in te affectu, & ſingulari charitate volo, quid de cubiculo illo ſacratiſsimo mente conceperim, & ſentiam breuiter explicare, vt meam audiens quam rectam eſſe non dubito, tuam de loci illius præſtantia, atque ſanctitate ad promerendum fauorem beatæ Virginis, cui more auunculi tui Sixti, Pontificis Max. es addictiſsimus confirmes opinionem. Beatiſsimæ Virginis Lauretanę, venerabilis, ac toto terrarum orbe celebratiſsimus locus, in quo manifeſtis, ac euidentibus miraculis quotidie diuina virtus effulget, proculdubio, imprimis debet à cunctis fidelibus honorari. Conſtat enim ſacellum illud ſacratiſsimum beatiſsimæ Dei genitricis Mariæ, cœlorum Reginæ, Angelorum dominæ, militantis Eccleſiæ patronę, peccatorum aduocatę fuiſſe cubiculum quo ipſa nata, & in gremio ac ſinu Annę matronæ ſanctiſsimę dulciter educata, in quo ab Angelo ſalutata, in quo denique noſtrę ſalutis author, ac mediator Dei & hominum Chriſtus Ieſus incarnatus, & vſque ad fugam in AEgyptum, & poſt reditum ab AEgypto fuit enutritus. Atque ita tres naturæ rationales, quę naturis alijs dominantur & pręſident, in iſtud domiciliũ, quaſi in conclaue quoddam, diuerſoriumque ſecretiſsimum conuenere, vbi de republica totius mundi conſultatio ſalutaris haberetur. In eo namq; reparationis humanę iactũ eſt fundamentũ, pullulauit nouę legis exordiũ, reuelatũ eſt diuinę mentis arcanũ, & factũ eſt illud immenſę charitatis, & ſupernę dignationis officium, quod vt Paulus inquit, vbi venit plenitudo tẽporis humano generi Deus apparuit. Quamobrẽ iudicio meo tanta eſt loci huius dignitas, talis gloria, tam excelſa maieſtas, vt ipſum locis omnibus, quę ſub cœlo ſunt, vel anteferre,

vel

vel æquiparare non dubitem: nuſquam enim magis egregia opera, magis alta myſteria diuina clementia monſtrauit in terris. In agro vt ferunt Damaſceno, de limo terræ homo creatus, hic de puriſſima virginei corporis ſubſtantia nulli pec cato obnoxia, Deus homo factus eſt. In terreſtri Paradiſo mulier de viri latere ſumpta, hic mulier virgo naturę ordine mutato, Dei mater effecta eſt. In arca Noë generis humani ſaluatę reliquiæ, hic toti mundo ſalus eſt orta. Sub quercu Mambre credentium pater Abraham tres Angelos vidit, & hoſpitio ſuſcepit, hîc Angelus, Deus, & Maria: Deus inquam, non in hoſpitio tantum, ſed in vtero Virginis in carne noſtræ fragilitatis, in vnitate perſonæ ſuæ diuinitatis. In monte Syna lex Moyſi tradita Dei digito ſcripta, hîc Deus fecit potentiam in brachio ſuo, & datus eſt nobis ille qui eſt via, veritas, & vita. Templum illud Salomonis admirabile quidem fuit & glorioſum, ac Dei præſentia ſanctum, ac venerabile, ſed vbi quæſo Deus præſens magis vnquam fuit, quam loco iſto, qui primus Dei præſentiã corporalem accepit. Arca fœderis tabularum receptaculũ, legis armarium, quod profanis manibus attrectari non licuit, præcipua ſeruabatur obſeruantia, at in ſacello iſto, non tabulæ lapideæ, ſed ipſe legis author, & conſummator in carne Deus, qui in vento Heliæ, in igne Moyſi legitur apparuiſſe. Fateor nec diſſimulare quiſquam poteſt, fuit Bethlehem ciuitas illa Iudææ, quę quondam Ephrata dicebatur Chriſti natiuitate feliciſsima, in qua carmen illud Angelicum: Gloria in excelſis Deo, cœleſti voce cantatum eſt, ſed Chriſtus illic floruit, hîc radicauit. Ille mons excelſus, in quo Chriſtus cum Moyſe & Helia loquens, transfiguratus veſtibus, & facie glorificata viſus eſt ab Apoſtolis, ad breue tempus exultauit. Hîc autem locus longa, ſecretaque conuerſatione Deo familiariſſimus. Hîc conceptus, hîc nutritus. Prata illa trans mare Galilææ, in quibus tot hominum millia ſaturata leguntur: Lazari, Zachei, & Simonis, & cætera loca, quę dignatus eſt Chriſtus ſua preſentia, & miraculis illuſtrare, profecto ſunt omni veneratione digniſsima, ſed vbi quęſo Deus vnquam maius miraculum exhibuit? Hîc verbum caro factum eſt, hîc

Deus

Deus, vt viſibilis ad vitę noſtræ palæſtram, & ad exercenda mirabilia opera proficiſceretur, tunicam noſtræ mortalitatis accepit. Mons Oliuarum nimirum qui Chriſti aſcenſione clariſsimus, ſed locus iſte & Annę domicilio, & beatiſsimę Virginis natiuitate, & Chriſti cõceptione nobilitatus eſt. In Cruce iuxta Hieremiæ vaticinium (cuius meminit Paulus ad Hebreos) conſummatum, hîc vero noſtræ ſalutis opus eſt inchoatum. Hîc prima, illîc vltima ſtatio Chriſti morituri. Hîc ad vitam, illîc venit ad mortem. Iſta cum gaudio feſtiuitas, illa nobis celebranda cum luctu. In ſepulcro iacuit Chriſti corpus exanimatum, non diuinitate quidem, ſed humanitate ſpoliatum, hîc autem Deus & homo Chriſtus Ieſus diu cum matre verſatus eſt. Hortus ille in quo Chriſtus orare conſueuerat, inter loca ſanctitate præclara, nequaquam poſtremus eſt habendus, at in ſacello iſto Chriſtus paruulus & adultus orauit, quieuit, manducauit, bibitque. Eremus illa dominico conſecrata ieiunio, non parum habet venerationis & laudis, at in domo iſta quoties abſtinuiſſe, & ieiunaſſe Chriſtus, & maiora opera virtutis exercuiſſe putandus eſt, cuius vita erat ſanctitas, doctrina veritas, actio charitas, cogitatio pietas, conuerſatio ſanitas. Beata quidem Zachariæ domus duarum matrum ſalutatione illuſtrata, Chriſti & præcurſoris decorata præſentia, ſed domus huius longè maius eſt priuilegium, nam præter ea quæ domui Zachariæ dantur ornamenta, hoc plus habet quod fuit ab Apoſtolico ſacrata collegio. Iordanis vndę dominico gloriantur attactu, ſed domus iſta Virginis immaculata, tota Chriſti manibus contrectata, pauimentum hoc toties Chriſti tulit veſtigia, parietes iſti conſcij fuere Chriſti incarnationis. Sed quid plura de domus huius ineffabili dignitate connumerare pergo? licet mihi Patriarchæ Iacob ſermone concludere: Terribilis eſt locus iſte, non eſt hic aliud niſi domus Dei, & porta cœli. Omnes igitur Chriſtifideles, & verè Catholicos exhortamur, vt ſuæ ſalutis memores, & diuinæ clementiæ non ingrati, quę vnquam nobis patrocinari non deſinit, hoc Virginis Marię domicilium, Chriſti habitaculum, Spiritusſancti thalamũ, gratiarum theſaurum, diuinę pietatis

æternum

æternum monumētum, miſerorū commune pręſidium, ſumma religione, ſumma pietate adeant, honorent, venerentur, & colāt, & Deo immortali gratias ingentes agāt, qui tale ſeruauit in terris pro humana imbecillitate confugium. Amen.

BAPTISTAE MANTVANI CARMELITÆ AD HIERONYMVM MEdiolanenſem, eiuſdem Ordinis, de cauſa diuerſitatis inter Interpretes ſacræ Sripturæ,

EPISTOLA.

SCRIBIS Hieronyme frater cariſsime, me in tractatu, quem contra nouam opinionem de loco generationis Ieſu Chriſti nuper edidi, promiſiſſe quandoque declaraturum, cur inter interpretes ſacrarum ſcripturarum ſit, vt apparet, tanta diuerſitas, & dicis te ſummopere id deſiderare, rogaſq; vt huic voto tuo velim ſatisfacere, & onus hoc aſſumere, ea pręſertim de cauſa, vt ſanctiſsimo patri Hieronymo ſuppetias feram, qui quotidie laceratur ab Hebręis, inuerecunde, temerarieque dicentibus, ipſum inconſulte tale onus ſubijſſe, cum Hebraici ſermonis eſſet ignarus. Fateor id verū eſſe quod ais de Hebręis, & ſępenumero non ſine graui ſtomacho taliter calumniantes audiuiſſe me memini, mecumque dixiſſe Virgilianum illud:

Exoriare aliquis noſtris ex oßibus vltor.

Propterea mi Hieronyme, ſi parem me agnoſcerem tali negotio, non eſſet mihi opus hortatore: ſatis enim ſum ad hāc pugnam animatus, & tam indignis latratibus ſatis prouocatus. Sanctiſsimum patrem Hieronymum tam magno, tam excellenti ingenio virum, perdiſcendę linguæ gratia tam diu inter Hebręorum doctiſsimos verſatum, tam longo transferendi ſtudio exercitatum dicunt ignoraſſe Hebraicam linguā, quam plerique noſtrę ætatis homines pauculis annis, & mediocri

dioeri cum labore didicere: Quorum vnus eſt *Iohannes Reuchlin qui nuper grammaticam Hebraicam fecit Latinam, & nobis ſua vigilantia munus hoc contulit, vt poſt prima elementa præceptoribus Hebræis non egeamus.* Septuaginta interpretes, quorũ hiſtoriam ſcripſit Ariſteas, ſub Eleazaro ſummo ſacerdote fuere doctiſsimi: conſtat tamen eos in pleriſque defeciſſe, & nullus Hebræorum in eos inuehitur. Ruunt omnes contra Hieronymum: relictis omnibus aliis totum belli pondus vertunt in eum. Tamen Hieronyme, ne te patiar tamdiu eſurire, faciam te participem micarum paucularum, quas ſub doctorum menſis collegi, & ex quibuſdam paucis locis, preſertim ex vno Pſalmi verſiculo, quem quotidie legimus, tibi oſtendam, vnde pro maiori parte videtur emanaſſe talis diſcordia: & ne multis te morer, ſic habeto, fere totam hanc diuerſitatem ex ſimilitudine quadam valde captioſa profluxiſſe. In Canticis Canticorum capite primo damnatur ab Hebræis noſtra tranſlatio, in qua ſic legitur: Meliora ſunt vbera tua vino: aiunt enim dod דדך cum vau, que loco illo ponitur, ſignificare non vbera, ſed dilectionem: ſiue vau autem ſignificare vbera, ſiue mamillas: & volunt illic legi debere dilectiones. Ecce quomodo ex vocum ſimilitudine tanta ſit illic iſta varietas. At dices fortaſſe debuiſſe interpretes non voces attendere, ſed orthographiam diligenter inſpicere: reſpondetur ex vocum ſimilitudine codices quoque fuiſſe varios, & librariorũ vitio talia errata paſsim inoleuiſſe. Venio ad Pſalmi centeſimi noni verſiculum, qui quotidie eſt in ore canentium. Tecum principium in die virtutis tuę, in ſplendoribus ſanctorũ: ex vtero ante luciferũ genui te. In Græco idẽ legitur μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν ταῖς ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σοῦ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. Et hæc exiſtimatur ſeptuagintainterpretum fuiſſe tranſlatio: ideoque credenda eſt fuiſſe conformis Hebræorum libris, qui tunc legebantur. Et ex hoc ſequitur codices Hebraicos, vel fuiſſe tunc varios, vel poſt illud tempus fuiſſe mutatos. Longe enim aliter tempore Hieronymi legebatur, & nunc quoque legitur, vt ex eius tranſlatione, & ex ipſis Hebræorum libris oſtenditur. Vbi tunc erat טהר nunc eſt טהז.

primum ſignificat tecum : ſecundum populus tuus. Vbi tunc erat מבגת, quod eſt duces vel principes : nunc eſt רבלת, quod eſt ſpontanei vel vltronei. Vbi tunc ſcribebatur, צבצז, vel בהעז: nunc ponitur ברמז. primum ſignificat in ſplendoribus vel ornamentis: ſecundũ vero in montibus. Vbi prius erat עזמיבר, quod eſt genui te : nunc eſt כזהיבר, quod interpretatur adoleſcentiæ tuæ. Ecce Hieronyme quanta diuerſitas ex ſimilitudine, tum dictionum, tum litterarum eſt introducta. Mille tales loci poſſent afferri ex ſcriptura ſacra: qualis etiam eſt ille in Pſalmo xix. in quo vulgata editio habet, foderunt : Græci codices ὤρυξαν quod eſt idem. Hieronymus dixit circumdederunt: pro quo in Hebręo fuit olim כרי, quod prædictæ interpretationes ſatis oſtendunt : nunc autem eſt כארי, quod vertitur ſicut leo. Adſpice quanta ſit ſecuta mutatio, ſeu per errorem caſu acciderit, ſeu per fraudem de induſtria fuerit à Iudæis excogitata. Ab ipſis Iudæis audiuiſſe me memini fuiſſe olim duos Hebræos linguæ ſuæ peritiſſimos, quorum vnus Ben-Nephthalim, alter Ben-Aſar vocabatur, & hos, cum ſacras ſcripturas huiuſmodi varietatibus viderent reſperſas, ſuſcepiſſe aiunt curam corrigendi, & circa eas diu multumque deſudaſſe, vt in vnam omnia formam reuocarẽt: remanſiſſe tamen tandem in pleriſque locis diſcordes, vt verificetur illud antiquum adagium: *Quot capita, tot ſententiæ.* Ex hac diligentia duorum iſtorum ſupplantati fuerunt veteres tranſlatores: nam ſublatis, expunctiſque dictionibus primis, quas noſtri tranſtulerant, ſimiles ſunt ſuppoſitæ, quæ ſenſum longè alium pepererunt. His adiunge, quod antiquitus Iudæi ſcribebant ſine punctis, ſicut nunc quoque ſcribunt pentateuchum, quo vtuntur in ſynagogis. Poſtmodum excogitarunt puncta, & virgulas, quæ vocalium vicem gerunt: ſcribũt enim Hebræi nonnumquam conſonantes ſine vocalibus; quo fit, vt neſcias, niſi per quam familiarem habeas ſcripturam, quomodo ſit legendum דִּבֵּר & דִּיבֵּר duæ dictiones quæ iam ſupradictis ſcribuntur ijſdem litteris; & ſi puncta nõ addantur, liberum eſt proferre, vt lector voluerit: punctis vero additis, libertas aufertur, & legendi licentia cohibetur. Habent inſuper Hebræi quæ-

dam

dam elementa ſibi inuicem ita ſimilia, lectoremque interdum adeo fallentia, vt quid legat neſciat: ſicut ד. ר. ז. י. ב. כ. Habes exemplum ex duabus dictionum ſupradictarum, ſcilicet adere & arere. Habeo ego librum Hebraicum pſalmorum manu exaratum: habeo & impreſſum. In primo, לערדי cum r: in ſecundo, חוריי cum d notatum eſt. חרגי autem ſignificat montes: adere ornamenta vel ſplendores: quo factum fuit, vt aliqui tranſlatores dixerint in ſplendoribus, vt habet noſtra communis editio: aliqui vero in montibus, vt Hieronymus. Dum hæc mecum meditor, ſuperuenit qui diceret in Pſalmo octuageſimo quarto, pro eo quod nos dicimus: Et in eos qui conuertuntur ad cor, melius dici à Grecis, *Κάι ἐπι τοῦς ἐπιςρέφεντας καρδίαν ἐπάυτον.* Quod eſt, & in conuertentes cor ad eum, mox ad codicem Hebraicum me conuerti, reperique ſcriptum, ועל גשהבר ןכסמ veal iaſubu lechiſla, quod interpretatur, & non conuertantur ad ſtultitiam. Arripuique mox Hieronymi tranſlationem ad Chromatium, quam texui Hebraico reperi conformem. Et ecce dū cogito vnde vecordes hi, cor illud traxiſſent, quod non ſit in Hieronymo, neque in Hebreo: verti oculos ad caf, quod ponitur pro le, in principio dictionis במלך chiſlab, & manifeſtè deprehendi tranſlatores bet, pro caf poſuiſſe, & litterarum affinitate deceptos ex le & caf, in-bet conuerſa feciſſe leb, quod cor ſignificat, & ſic ex parte ſtultitiæ cor illud emanaſſe. Eſt igitur Sole ipſo clarius, vel interpretes erraſſe, vel textus poſtmodum immutatos fuiſſe. At q[illegible] difficilè adduci poſſum, vt credam ſeptuaginta, quorum [illegible]anſlatione Greci vtuntur, caf à bet diſcernere voluiſſe: puto magis textus deprauatos, ſed, vtcūque res ierit, hūc quoque ſimilitudo errorē fecit. Sed heic eſt altera fraudis occaſio, nam ex aleph & lamed ſine punctis non minus fit el, quod eſt ad prepoſitio, quam al, quod eſt negatio. qui volunt el, id eſt ad, ſupponunt duo puncta: quibus vero placet non, virgulam ſubſcribunt. Hieronymus al & caf repperit, ſicut modo ſcribunt Hebræi. Alij el & bet vel reppererūt, vel ta ſcribendum, legendumque putarunt. ſic vtraque lectio ſaluari poteſt. Sed, vtra ſit verior, quia ſciri non poteſt, ſequimur coniecturas. Poteſt iam tibi

innotuiſſe ac perſuaſum eſſe varietatem ſcripturarum ex ſimilitudine, vt ante dixi, profluxiſſe. Perſuadeo hoc idem per noſtra exemplaria. In vltimo capite Euangelij Iohannis fere omnes legunt, Simon Iohannis diligis me, cum ex codicibus Grecis, & ex commento Cyrilli patriarchæ Alexandrini Carmelitæ noſtri manifeſtè conſtet, Iona, non Iohannis legi debere, quod alteri loco conuenit, vbi Chriſtus dixit: Simon bar-Iona, id eſt, Simon fili Iona. Capite eodem legitur: Sic eum volo manere, donec veniam: quod ſic occupauit mentes Latinorum, vt veritatem audire nullo pacto velint: & hinc deprehenditur vis conſuetudinis, de qua dixit Ariſtoteles in Metaphyſicis, quod *plerique propter conſuetudinem audiendi fabulas reſiſtunt veritati*. Grece ſic legitur, *ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν*, quod eſt, ſi eum volo manere: ἐὰν enim in ſi, & non in ſic transferri debet. Sed ſimilitudo fecit hoc vitium, quod ſine Greco exemplari non poteſt curari. Euangeliſta enim Iohannes Euangelicā hiſtoriā Græce conſcripſit, ad quā oportet haberi recurſum. In pſalmo quoque quadrageſimo primo, vbi legitur: Sitiuit anima mea ad Deū fontem, legi debet fortem: nam in Hebreo eſt חי, quod fortē ſignificat, & ſeptuaginta interpretes *ἰσχυρόν*, id eſt, fortem traduxerunt. Subijciam trāſeunter alium locum, in quo frequenter erratur à noſtris in Canticis canticorum capite ſexto & ſeptimo, ponitur Sulamith nomen mulieris: nos corrupto vocabulo, l in n commutantes, dicimus Sunamit, vel Sunamitis: Sunamit autem per n, cognomen fuit Abiſag puellæ, quę cum Dauid quondam decrepito dormiebat, vt legitur in principio tertij libri regum. Alia quoque cauſa poteſt adduci. Sunt enim apud Hebræos quędam dictiones æquiuocę, ſeu pluriuocæ, quę appellantur à Gręcis homonymę, quando ſcilicet correſpondet vna multis rebus appellatio: propter iſtas etiam non parua tranſlatores ligat perplexitas: adeo vt ſępius alucinētur: ſicut accidit viatoribus, cum in locum multiuium ſunt redacti. Affero huius rei ſolum hoc exemplum. Iad ſignificat prophetiam, conſilium, virtutem, ripam, latus, locum, manum, nonnumquam etiā pro incruſtatura legimus poſitum, vt Exodi vigeſimoſexto capite reperitur. Iſtis adiungam tamquam

quam corollarium & hos duos locos: in quibus quotidie, & quidē turpiter erratur à noſtris. In Pſalmo CXLI. nos legimus: Viduam eius benedicens benedicam, vbi nullo modo vidua legi poteſt, error iſte venit à Grecis, natus ex ſimilitudine duarum dictionum, ſcilicet θήρα & χήρα prima venatio, ſecunda vero vidua interpretatur. qui ergo viduam tranſtulit χήραν in Greco ſcriptum inuenit. quæ lectio nullo modo ſtare poteſt: quia zeda legitur ab Hebreis ? zeda autem viaticum vel venatio interpretatur, non vidua, quæ Hebraice dicitur, almana. Alius itē error venit à Grecis: nam in Pſalmo lxxxvj. legitur à nobis: Nunquid Sion dicet. qui ſic tranſtulit ſcriptum in Greco reperit μήτι quod eſt nunquid. Alibi legitur mater Sion, & qui ſic trāſtulerunt, μήτηρ in Græco reppererunt. Neutrum autem poteſt defendi: nā in Hebreo eſt ? le, vel vl Zion: quod eſt, ad Sion. Legi ergo debet, vt transfert Hieronymus, Ad Sion autem dicetur, vel, & ad Sion dicetur. Quibus fit, vt verum ſit quod dicit Hieronymus, ſcilicet translationem eſſe opus periculoſum, & obtrectatorum latrantibus patens, & varietatem iſtam non prouenire, vt iſti calumniantur, ex ignorantia, ſed ex ipſa rei natura difficili intricata atque perplexa: qualis eſt via per loca ſenticoſa, lubrica ac ſalebroſa. Habes mi Hieronyme, & ſi non fortaſſe totum quod optabas, ſaltem quod ego in preſens aliunde occupatus potui præſtare tuę caritati. Concludam ergo illo Horatiano:

Viue, vale ſi quid nouiſti rectius iſtis,
Candidus imperti: ſi non, his vtere mecum.

FINIS.

BAPTISTAE MANTVANI CARMELITÆ, THEOLOGI, CONTRA eos qui detrahunt ordini Carmelitarum. Ad Reueren. D. Sigiſmundum Gonzagam, S. R. Eccleſiæ Cardinalem, eiuſdem ordinis protectorem, Apologia.

DOleo reuerendiſſime Pater ac illuſtriſſi. Domine quod non tam occaſione inducar, quam neceſſitate compellar reſpondere maledictis improborũ, & quod contra morem ac inſtitutum meum cõpellar rixari, & videri litigioſus: quod vitium à teneris annis ad hanc vſque ętatem neſciebam. Apprehendã ergo ſtylum, & quod coram loqui non datur, litteris committã, vt ingrediatur ſermo per oculos, cui negatur intrare per aures. Patienter ergo ferte, ſi importune te adorior, ſi intempeſtiue te interpello, ſi nugis te onero. Nolumus litteras tibi eſſe moleſtas. Iube eas ſilere: differ arbitratu tuo eas legere, quouſque earum iucunda ſit lectio. Eſt hęc in epiſtolis maior commoditas, quã in viua voce, quod lectoris arbitrio loquũtur & ſilẽt. Te cũ ergo paulũ expoſtulabo, & nõ meę laudis gratia, ſed pro gentis meę defenſione, quã nõ poſſum ſine culpa indefenſam relinquere, pauca ſubinferam: quod ſi in hoc certamine quicquam mali exempli forte videbitur, in litis auctores retorqueto. Nos enim non ad offendendum, ſicut ipſi, ſed ad defendendum arma ſuſcipimus: non mittimus in eos tela, ſed potius repellimus in nos miſſa. Quod ſi inter repellendũ quenquã eorum feriri cõtigerit, faciet hoc caſus, nõ nocendi animus. Diſplicet vel minimum eorum per me læſum iri: nec minus ęgre fero quod nomen innocẽtię coger amittere, quã quod nos videã tãtis eorũ patere calũnijs. In ff. de iuſtitia. l. vt natura Florentius ita inquit: Iure hoc euenit, vt quod quis ob tutelã ſui corporis fecerit, iure feciſſe exiſtimetur: & cum inter nos cognationem quandam natura conſtituerit, conſequens eſt hominẽ homini inſidiari nefas eſſe. ſic lex. Quod ſi hoc licet vnicuique pro ſui defenſione, quid pro ſuorum omnium, & pro re-

ligionis

ligionis ſalite licebit? Audies rem nefariã, nauſeoſamque ſubſannantem, plenam iniuriarum, plenã ſcurrilitatis, & vtinam mentiar, euidens facinoroſę mentis indicium. Hæc eſt inuidorum ſuperborumque hominum conſuetudo ſupra quam dici poteſt fœda, ſupra quam ferri poſſit oneroſa, vt illi, quia proximorum bonis offenduntur, hi quia certãt videri celſiores, ſemper moliantur ea conuellere, ſi poſſunt, vel obſcurare, ſi non poſſunt, quibus ſuperari videntur ab alijs. Iam totus fere Chriſtianiſmus intelligit, & eſt tam noſtris, quam alienis notatum annalibus, apoſtolicis etiam litteris approbatum ſacrum ordinem noſtrum beatiſsimę Dei genitricis Mariæ titulo inſignitum: ſed quoſdã homines fecit ſua malitia tam linguaces, tam ingenioſos ad cauillandum, tam verſutos ad ſuggillandum, vt nonnullos ſimplices, & idiotas garrulitate ſua prouocent ad credendum Mariam, quę in noſtro ſcribitur titulo, fuiſſe illam AEgyptiam meretricem, quæ poſt ſpurciſsimam vitę obſcenitatem ad ſe tandem reuerſa more Magdalenę venit ad Chriſtum, & per longam grauemque pœnitentiam facta eſt de illarum numero meretricum, de quibus Chriſtus dicit: Meretrices precedẽt vos in regno cœlorum. Vide queſo pater Reuerendiſsime, ſi homo iſte iocatur, quanta ſit in ioco illiberalitas, quanta petulantia, quanta obſcenitas, ſi ſerio loquitur, quanta ſit in eius verbis acerbitas, in intellectu obſcuritas, quam ſit atrox & amarum iſtud ſcomma, quanto igne flamigeret iſta phalarica: profecto his conuenit illud Pſalmi: Exacuerunt linguas, vt ſerpentes, & illud: Non eſt in ore eorũ veritas. Cor eorum vanum eſt, ſepulcrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant, & quomodo bone Deus nõ extimeſcunt illud pſalmi Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Sed dubito verificatur illud in eis: Excæcauit enim eos malitia eorum. O nos infelices in quos annos lapſi ſumus, in quam temporum calamitatem iam peruenimus? Certe in eã, de qua predictum eſt, Refrigeſcet charitas multorum. O lamẽtabile morum excidium, o virtutum iacturam deplorandum. *Qui debent eſſe ſal terræ, lucerna accenſa ſuper candelabrum, & ciuitas ſupra montem poſita, ad condiendam terrenam inſcitiam, ad fugandas ſeculi*

P 5 *tenebras*

tenebras,ad piorum innocentiam protegendam,facti ſunt inſulſi & obſcuri, & amiſsis diuinæ gratiæ muris diſsipati,ſolo æquati,funditus euerſi. mutatus eſt color optimus: defecit ſanctus: diminutæ ſunt veritates à filijs hominum. Sed gratias ago Deo meo, quod, vtcunque res eat, tandem ſapientia vincit malitiam. Nam in ſummorum pontificum priuilegijs, & præcipuè Sixti, qui nos mirificè ſtuduit decorare, non dictum eſt Mariæ ſimpliciter: ſed additum eſt Dei genitricis,quod Græce dicitur theotocos. Sũt eiuſdem rei plura teſtimonia.Legimus enim in antiquis hiſtorijs,quas viri litteratiſſimi,non ſolum noſtræ profeſsionis,ſed etiam extranei ſcripſerunt, patres noſtros non Carmelum Nabal, ſed Carmelum Eliæ inhabitaſſe, qui eſt inter Iudæam & Phœniciam,in diœceſi Cæſarienſi: & in eo conſtruxiſſe ſacellum matri Chriſti paulo poſtquam è vita migrauit: & fuiſſe ſacellum illud à Palæſtinis & Phœnicibus, Galilæiſque gentibus celebratum, & in ſumma ſemper habitum reuerentia, vtpote quod exiſtimabatur ædium Mariæ primam eſſe. Quo factum eſt,vt populis in eam appellationem conſentientibus ab eo ſacello cognomen habuerint,& merito quidẽ: decuit enim eos tantę Virginis titulo inſigniri, qui primum ei,templum dedicarunt. Ioſephus Antiochenus in ſpecûlo perfectę militiæ eccleſię primitiuę ſic de nobis inquit: Perfectorum militum Chriſti coadiutores ſurrexerunt ſtrenuiſsimi viri ſolitarij,contemplationique dediti,ſanctorum prophetarum Eliæ & Eliſei imitatores, qui de mõte Carmelo deſcendentes per Galilęam, Samariam, & Palęſtinam fidem Chriſti conſtantiſſimè ſparſerunt: quique in Virginis Marię honorem in Carmeli montis decliuio fabricantes oratorium Saluatoris matri ſpecialiſſimè ſeruierunt. Legimus etiam,& Bartolomæus Platina meminit in vitis Pontificum,Honorium quartum voluiſſe patres noſtros pro pallijs variatis, atque virgatis, quibus more Paleſtinorum vtebantur, veſtiri candidis, in ſignum puritatis beatiſſimę Virginis,cuius titulo erãt inſigniti. Quod futurum aliquando multo ante Deus oſtenderat: nam,vt recitat Petrus Comeſtor ſcholaſticę hiſtoriæ ſcriptor, Sabacha pater Eliæ nondum nati, vidit in ſomnis viros candidatos ſe inuicem

ſalu-

ſnuicem ſalutantes. Sed de his iam ſatis. Sublata eſt iam verbi æquiuocatio: obſtruſus eſt adit' his offucijs. Qua via deinceps inſidiaberis nobis, ô noſter Zoile quicumque es, qui non prohibes linguam tuam à malo, nec cohibes labia ne loquantur dolum? Sed quid nō audet diruere ſuperbia? quid coinquinare non pergit inuidia? Aiunt rurſum nos gentem obſcurā regulā nō habere ab Eccleſia approbatam. Pijſsimè Deus quod genus hoc hominum? quæue hunc tam Barbara morem obſeruat patria? Hoſpitio prohibemur arenæ. Gens heri aut nudiuſtertius nata nō veretur fratres noſtros antiquorum patrum reliquias tam tam irreligioſe, tam inhumane, vt nihil religionis præſeferant, nihil humanitatis videantur habere. Regulam dicunt nos non habere? Ante Chriſti aduentum regulam habebamus, quam diſcipuli Eliæ filij Prophetarū obſeruabant. Poſt Chriſti aduentum pro vitæ regula ſemper habuimus Chriſti Euangelium, acta, & epiſtolas Apoſtolorum. Hanc eandem regulam habuit Baſilius, habuit Auguſtinus, habuit Benedictūs. Vnde didicit Franciſcus quæ obſeruanda dedit diſcipulis? forte ne excogitauit à ſeipſo? nonne accepit ex euangelio? nonne euangelium eſt approbatum? Quam regulam habebant Paulus & Antonius in AEgypto, Hilarion in Aſſyria, Benedictus in Italia: eandem nos habebamus in Carmelo, in montanis Iudææ, in tota Aſſyria, in AEgypto, in Arabia, in Phœnicia in Cypro. Accidit ſub Chriſto quod & ante legitur accidiſſe: quādiu enim vixit memoria diſciplinæ Adæ, nō erat opus hominibus alia lege. At vbi ſubrepere cœpit obliuio, & lux primitiua veritatis extingui, pro facie iam finita prolata eſt altera lex, ſcilicet Moſaica, quę vſque ad Chriſtum nobis luxit. At vbi venit plenitudo temporis, & Sol iuſtitiæ Chriſtus apparuit, iam non facibus, non lucernis, non luce mendicata nobis opus fuit: Sol enim emicuit, & omni tenebrarum expulſa caligine cunctis gentibus dies illuxit. Tunc fides, tum caritas, tum religio, tum pietas non per vrbes tantum & caſtella, ſed per nemora ipſa, per loca deſerta, arida & inaquoſa longè lateque floruerunt. Tum erat paſſim vnus vitæ modus, vna morum regula, vna forma ſanctitatis vbique.

Tunc

Tunc martyres venerunt: virgines prodierunt, monachi, heremitę, & anachoritæ pullularunt. At vbi paulum feruor intepuit, nubes quędā ſuborta eſt, id eſt obliuio primæ ſanctitatis, quæ Solem aliquantiſper obſcurauit. Prodierunt mox doctores, qui varijs doctrinis Soli, id eſt Chriſto ſuccurrerunt. Tum pleriqué laici religionis ſtudioſi lucem à doctoribus acceperunt, quam ab ipſo Sole primi capiebant. Hinc ſunt egreſſę regulæ iſtę, quas iſti dicunt nos non habere. Sed de hoc rurſum paulo infra dicemus: redeo ad propoſitum: Nos vocant genus ignobile, quorum fuit, vt antedictum eſt, tam antiquum, tam illuſtre principium, vt ex ea ſaltem parte cunctis religioſorum ordinibus, quod ſine inuidia dictum ſit, non ſolum poſſimus, ſed etiam debeamus anteferri. Nos reſpiciebat Hieronymus, cū dicebat: Princeps noſter Elias, dux noſter Eliſeus, duces noſtri filij Prophetarum. Quid ſi dicerem ipſum Hieronymū, ipſum quoque Baſilium, qui monachis orientalibus regulam ſcripſit, fuiſſe de noſtris? Riderent forte iſti, qui quod cæci ſunt, & hiſtoriarum penitus ignari, nos appellant gentem obſcuram: *cæcis omnia videntur obſcura*: tamen hæc vera eſſe auctores idonei prodiderunt. Quin & Iohannem Baptiſtam noſtris adſcribūt: quod & videtur Chriſtus innuere, cum de ipſo dixi: Et ſi vultis ſcire, ipſe eſt Elias. Huius quoque ſignum eſt, quod inter duos Eliæ diſcipulos, Eliſeum ſcilicet & Abdiam fuit ſepultus. Sed nolo in pręſens plura congerere: nec plures merces in nundinas ferre. Reperimus, & in promtu omnibus eſt, & oculo ad oculum poteſt videri, Leonem quartum Pontificem Maximum largas indulgentias noſtris benefactoribus elargitum, quem conſtat pontificatum geſſiſſe anno ſalutis noſtræ octingenteſimo quinquageſimoquarto: Franciſcum vero & Dominicum, viros quidem ſanctiſſimos, conſtat circa Milleſimum ducenteſimum annum floruiſſe. Quo fit, vt arctiſsimo iudicij articulo concludi poſsit nos Carmelitas ſaltem per trecentos & quinquaginta annos anteceſsiſſe Minores, & Prędicatores: hoc inquam conuinci poteſt ſcriptis & litteris Apoſtolicis, cōtra quas nulla exceptio fieri poſsit. Ex hiſtorijs vero noſtris & alienis, quibus ſaltem tanta eſt fides, quanta iſti volunt

volunt dari ſuis, altius noſtra tendit antiquitas. Vnde & in ſexto Decretalium libro, cum de religioſis domibus agitur, poſt quorumdam nouorum ordinum mentionem ita legitur. Eremitarum autem ſancti Auguſtini & Carmelitarum ordines, qui, dictum hoc eſt, Lateranenſe Concilium præceſſerunt, in ſolido ſtatu volumus permanere: Quibus verbis & noſtra antiquitas, & approbatio ipſa ſatis conſtat. Nam cum illic dicatur nos concilium Lateranenſe præceſſiſſe, & nos debere in ſtatu ſolido permanere, compendio luculento, & efficaci noſtræ vetuſtati teſtimonium fertur. Sed ſunt nõnulli, qui ſolito, non ſolido putent legendum. Verum gloſſema id parui putamus, cum habeamus firmiorem Apoſtolicum ſermonem, cui magis inhærere nos oportet. Nam Iohannes xxij. in ſollenni priuilegio nobis conceſſo locum illum Decretalis exponit dicens hoc pacto. Sacer ordo veſter in agro Domini diuina diſpoſitione plantatus, & titulo beatiſſimæ Dei genitricis Mariæ ſpecialiter inſignitus, quem in ſtatu ſolido, ſtabili & firmo volumus permanere, & reliqua. Ecce quam ſapiẽter iſte ſummus Eccleſiæ pater duobus adiectis nominibus, id eſt ſtabili & firmo, fecit clarum, quod ſimilitudo dictionũ obſcurarat. Quod ſi ſubinferat aliquis, quemadmodum ſolent plerique nugari, cur ergo vetuſtatis locum non tenemus? Reſpondemus futurum forte, vt olim teneamus: poſſumus id ſperare, quoniam iure nobis eſt debitus: interea ſicut Chriſtus conſulit, in loco nouiſsimo humiliter recumbemus, donec veniat qui nobis dicat, Adſcende ſuperius: nec ad hanc præſidentiam multum anhelamus. Nam cum, vt Paulus inquit, non habeamus heic ciuitatem permanentẽ, ſed futuram inquiramus, *ſtultum putamus peregrinos in via de honore contendere, qui ſolum conari debent in patriam cum ſalute peruenire.* Aiunt nos gentem obſcuram, quorum maiores, vt ſupra diximus, fuerunt Apoſtolorum coadiutores, Samaritanorum, Galilæorum, & Palæſtinorum Euangeliſtæ. quorum multos Lodouicus rex Francorum è Syriaco bello rediens, ſecum adduxit in Gallias, vt eos haberet domi interceſſores, quos foris habuerat coadiutores. Nos gentẽ ignobilẽ vocant: quorum multi ſunt ſancti confeſſores: quorum multi

fuerunt

fuerunt doctores eximij, diſputatores acerrimi, vt eorũ ſcripta indicant, quę adhuc extant, & vbiq; legũtur. Alios breuitatis cauſa pretereo quatuor: tres iſtos preterire non poſſum: Cyrillum Alexandrinũ antiquiſſimum, qui in concilio Ephesino legem ferri obtinuit, qua cautum eſt, vt Mater Chriſti Maria theotocos, id eſt Dei genitrix appelletur. Et Cyrillum presbyterum natione Grẹcum, qui per longum tempus in monte Carmelo legitur habitaſſe, & ſpiritu prophetico claruiſſe. Accidit enim ſanctitati eius res dictu mirabilis, & quę nullo pacto ſit reticenda. Illo ergo miſſam celebrante, tabulæ duę argenteæ litteris Grẹcis exaratæ repẽte ſuper altare deſcenderũt, quas completo ſacrificio ſumma cum religione, quippe quas iudicabat calitus ſibi miſſas, accepit ac perlegit. Cum autem vidiſſet eas multis obſcuritatibus inuolutas, fecit eas Latinas, & miſit in Siciliam, ad Ioachim abbatem Floriacenſem, qui ſcripſit in eas commentum, multa inde eliciens ſupra futuris religionum ordinibus, & ſuper venturo eccleſiæ ſtatu, & pręcipuè ſuper ordine Minorum, & Predicatorum, qui paulo poſt pullularunt. Et ne videamur iſta ſomniaſſe, quod rabule iſti forte dicturi ſunt, lege librum Bartolemei Piſani, quem ſcripſit de laudibus beati Franciſci: ibi videbis fieri mentionem de omnibus quę dixi de Cyrillo, de Ioachim, de tabulis, & de omnibus vaticinijs antedictis. Venio ad tertium Angelum martyrio coronatum, qui preter ſanctimoniæ ſplendorem claruit etiam ſpiritu propheticæ, & multa de futuris vera prędixit: prẹſertim de regno Turcorum ampliando, de rep. Chriſtianorum affligenda, vſque ad ea tempora, quibus Turci in Italiam peruenerunt: quę omnia fuerunt hactenus adimpleta. Hunc virum ſanctiſſimum Romę quondam repertum beatus Franciſcus ita eſt veneratus, vt proſtratus in terram pedes eius ſit deoſculatus, cumque predixerit martyrem futurum, Angelus autem mox vt ſurrexit eum intuitus, in hęc verba prorupit. Beatus tu Franciſce, qui Chriſti ſtigmatibus es decorandus: nec habent Minores pro Franciſci ſtigmatibus teſtimonium aliud magis idoneum: & huiuſmodi colloquijs fuit pręſens beatus Dominicus. Placet hoc loco interſerere teſtimonium

Cartu-

Cartuſienſis illius, qui ſcripſit libellum de temporibus, Faſciculum temporum vulgo appellatum: hic recitans geſta anni Milleſimi ducenteſimi nonageſimi primi, ſic inquit ad verbum: Nobiliſſima ciuitas Aconenſis à Saracenis deſtruitur, ac demum Deiferæ Mariæ in Carmelo monaſterium ad quatuor milliaria ciuitati vicinum ab eis igne crematur, fratribus in eo degentibus perfidorum gladijs trucidatis. & tunc, pro dolor, ordo Carmelitarum mellifluum locum ex toto perdidit: in quo à tempore Eliæ, & Eliſei prophetarum duobus millibus ducentis viginti & vno annis perſtiterant. ſic ille: Habes igitur Reuerendiſſime Pater ex libello illo perquam vigilantiſsimè lucubrato, & loci, & originis, & antiquitatis noſtræ validum teſtimonium, quo duriſsimæ frontes conterantur. Subijciam heic tranſeunter quod idoneo loco legiſſe me memini, animas ſcilicet fratrum illorum, qui ſunt à Saracenis tunc trucidati, viſas in cœlum ab Angelis deferri, & ad Chriſtum ire cum palma martyrij. Nos vocant gentem ignobilem: quorum plerique fuere Patriarchæ, vt, de quo ſupra dictum eſt, Cyrillus Alexandrinus: vt Albertus patriarcha Hieroſolymitanus, qui Carmeli montis monaſterium in melius erexit, & vetuſtate iam collapſum inſtaurauit. Regulam quoque, ſeu viuendi formam de Baſilij regula exceptam ante Lateranenſe concilium, quando nouas religiones inſtitui non erat prohibitum, auctoritate qua legitime fungebantur, fratribus dedit: quam poſtmodum Innocentius, Alexander, Nicolaus, Clemens, Iohannes, Vrbanus, Bonifacius, Eugenius, Sixtus, Innocentius, & plures alij ſummi Pontifices confirmauerunt. & dicunt hi tam impudenter nos regulam non habere? O genus hominum præceps, & incircumſpectum: adeo improuidi ſunt, & inconſulti, vt ineptijs ſuis nos impellant ad ſuam ignominiam detegendam, & ſimiles vento; qui dicitur Cæcias, ad ſe ſtolidè nubes alliciunt. Scimus qui regulam habeant propriam, ſcimus qui communem. Minores propriam habẽt, quam Franciſcus tulit, & Innocentius declarauit. Monachi nigri propriam: heremitæ & canonici ſancti Auguſtini propriam: nos propriam. Prædicatores vero propriam non

habent:

habent: ſed aliorum caſtris inſerti militant ſub communi duce Auguſtino. Abeant ergo hinc in malam crucem quicumque ſunt maledici iſti Satanę lictores, alienę famę ſicarij, clauſtralis vitę perturbatores, & piarum mentiū ſæui carnifices. Redeo ad Patriarchas. Iohannes Patriarcha Hieroſolymitanus ad hāc dignitatem ex Carmelo venit: ipſe antiquorū Carmelitarum vitas ſcripſit, incipiens ab Elia vſque ad ſua tempora: & extſtat ad hunc vſque diem liber ille, quem ego vidi, tenui, ac legi. Adde ſupradictis Petrum Thomę patriarcham Conſtantinopolitanum, qui poſt multas clades Saracenis illatas: ipſe namque Alexandriam AEgypti vrbem nobiliſſimam cum Petro Cypri rege Chriſto reſtituit. poſt multos libros Catholice & ingenioſe conſcriptos, iacet in Cypro Famauguſtę ſanctitatis opinione diffamatus. Nos vocant ignobiles, qui olim dū Aſia, & Africa Chriſtum ſapiebant in regionibus illis, vt in noſtris annalibus continetur, habuimus ſeptuaginta & amplius monaſteria ampla, pulcherrima, atque magnifica: inter quę erant fere omnia loca, quę Chriſtus, & mater eius ſua cōuerſatione celebrarunt. Quod ſi vitio dant quod ea perdidimus: vitio dent reipublicę Chriſtianę, quod ea regna iādiu amiſerit, & amiſſa recuperare nondum curet. Habeo apud me decretū Godfredi, qui capta Hieroſolyma de Syris triumphauit, ſuper quadam pietate, quam omni ſabbato iubebat exhiberi fratribus noſtris, qui tunc incolebant montana Iudææ, per quę tranſiuit Maria, cum ad ſalutandum Elizabet ſe conferret. Floruit autem Godfredus circa annum Chriſti Milleſimum centeſimū ante Franciſcum & Dominicum ſaltem annis centum. Attulit autem decretum hoc ex Cypro cum quatuor bullis Romanorum Pontificum in fratrum noſtrorum fauorem ad patriarchas Hieroſolymitanos olim miſsis, frater Iordanis Mantuanus ordinis noſtri, qui loca terrę ſanctæ viſitauit, & ad videndas pyramides regum AEgyptiorum Memphim quondam vrbem clariſsimam, modo Cairum appellatam vſque peruenit. Accidit nobis quod & Baſilij monachis: Baſilij inquā monachis, propoſito viuendi, & habitus affinitate nobis iunctis. Nam ipſi quoque eiſdem de cauſis, hoc eſt ob frequentes Barbarorum

incurſus.

Incurſus, & ob deſolationē fidei noſtræ, plurima & opulentiſſima monaſteria in Cappadocia, in Thracia, in Græcia, in Phrygia, & in Cycladibus iampridem amiſere. Noſtri ergo patres vel ſola antiquitate venerabiles, ex eorum numero ſunt, qui in vineam patrisfamilias euangelici prima hora venerunt: iuniores iſti, Minores, & Prædicatores vndecima hora cōducti ſunt vna hora laborarunt, & cum pares nobis à vineæ Domino facti eſſent, ipſi ſeſe nobis prætulerunt, qui portauimus pondus diei & æſtus. Quod ſi fortè viſi ſumus hactenus aut numero pauciores, aut facultatibus tenuiores, nil mirum eſt: ſumus enim extorres, ex proprijs ſedibus pulſi, palantes ac vagi, rabiei Barbarorum expoſiti: cœpimuſque à paucis annis, hoc eſt à tēpore prædicti Lodouici regis Francorum, in Italia, in Gallia, in Germania, in Hiſpania, & demum in tota Europa fruticare: & iam Deo pientiſſimo, & beatiſsima Dei genitrice Maria curam noſtri gerentibus adeo coaluimus, inſtauratique ſumus, vt nos caudices carioſi, & iam ſenio & bello ac longa peregrinatione conſumti conuulſique cum nouellis iſtis plantationibus poſsimus aliquando de paritate contendere, aliquando de præſidentia gaudere, & niſi miſericors Deus reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus extincti, hoc eſt ad vnum omnes exſtirpati. Noluit autem fidelis Deus antiquam in nobis mutare ſententiam: ſumus enim de filijs Rechab, de quibus in Hieremiæ capite.xxxv. ita dicitur, Pro eo quod obediſtis præcepto Ionadab patris veſtri, & cuſtodiſtis omnia eius mandata, & feciſtis vniuerſa quæ præcepit vobis: propterea hæc dicit dominus exercituum Deus Iſrael, Non deficiet vir de ſtirpe Ionadab filij Rechab, in æternum ſtans in conſpectu meo. & hi diſcipulis Eliæ poſtmodum adhæſerunt. Accidit hoc in nobis admiratione dignum, & protectionis diuinæ manifeſtum indicium, quod ſcilicet more naſcentis eccleſię ex perſecutionibus incrementum ſumſimus, & dum exſtirpamur, propagati ſumus: nulla namque aliarum religionum, quæcunque illa ſit, poſt ſimilem ſuorum calamitatem, poſt tale naufragium potuit tantum ſeſe attollere: ſed multæ etiam ſponte ſua, quaſi Dei gubernatione deſtitutæ, corruerunt. Nos autem poſt vio-

lentam depredationem, poſt tumultuoſam noſtrorum non ex pulſionem ſolum, verum etiam occiſionem, poſt tantam Barbarici furoris inundationem & bellorum incendia tam crudelia reuiximus, & quaſi ex tranſplantatione magis aucti ſumus, factumque videtur in nobis quod in pſalmo dicitur, Et pertranſierunt de gente in gentem, & de regno in populum alterum. Non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges. Nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari: quod dictum eo maxime congruit nobis, quod Eliæ diſcipuli, ſicut teſtatur Regum hiſtoria, filij prophetarum appellabantur. Nos ergo quondam orientales, nunc vero propter fidem catholicam per occidentem & ſeptentrionē ſparſi, propter euangelium eiecti, propter Chriſti nomen exſules, tam inhumanè tractamur ab iſtis, vt nos neque recto dignentur intuitu. Vua eorum, vua fellis, & botrus amariſſimus. Eſt aliud memoratu digniſſimum, quod ad vniuerſalem pietatis profectum cupio cunctis eſſe notiſsimum, idque perquam paucis explicare conabor. Nazaret oppidum magis illuſtre, quam opulentum, vnde virgo Maria genus traxit, non longe diſtat à mō-te Carmelo: quo factum eſt, ſicut accepimus ab antiquis, vt patres noſtri filij prophetarum, Eliç ſucceſſores cum Ioachim & Anna Mariæ parentibus, ſicut vicini ſolent, conuerſarentur: & quia ſummopere ſtudebant mundi contemtui, & ante omnia more Eliæ & Eliſei cælibatui ac virginitati, Mariam infantulā, quæ tum quoque, neſcio quid diuinitatis prætendebat, ad nuptiarum abdicationem, & ad perpetuam continentiam ſic animarunt, vt virginitatis perpetuæ ſuſceperit votum: propterea angelo Gabrieli legitur reſpondiſſe. Quomodo fiet iſtud, quia virum non cognoſco. Et quoniam mons Carmelus erat ſanctitatis nomine diffamatiſsimus, accedebant illuc frequenter, cū vacabat, ex vicinis locis religionis amatores viri ac mulieres, & præſertim cum matre virgo paruula, & iam adulta: & cum viris illis ſanctiſsimis, quos auctores habuerat ſancti propoſiti, tantam familiaritatem contraxit, vt quoties poterat vel ad eos accederet, vel eos ad ſe accerſiret, ſubminiſtrans etiam eis ſecundum facultates multa neceſſaria: erant enim pauperes, ac

men-

mendici,contemplationi diuinorũ penitus addicti. Poſt Chriſti paſsionem, cum iam apoſtoli, & præſertim Ioannes euangeliſta,cui fuerat à Chriſto commendata,pulſi à Iudęis ad gentes tranſmigraſſent,domum ſe retraxit. Nazaret peruenit,& frequenter veniebat in Carmelum,quærens medicinam ſuo cor dolio. Familiariter alloquebatur viros illos,curas eis ſuas explicabat,cum fiducia lamentabatur, & ipſi cum ea pariter affecti triſtabantur mutuo, & collacrymabant. reſtabat ei ſolum hoc ſolatium: non habebat alios cũ quibus poſſet libere loqui,aperte lamentari, & mitigare ſuſpirijs mentis ardorem. Tandē moritura eos aduocauit,& in medio eorum tradidit ſpiritum,eos deprecans & adiurans,vt haberent æternam ſui memoriã. Sepulturę interfuerunt,æternum vale dixerunt. Demũ cum ſumma animi amaritudine reuerſi, mox ſacelli fundamenta iecerunt,& Mariæ titulum imponentes,vt illuc quotidię, tãquam in Mariæ domum conuenirent. Et hoc vno ſolatio fruebãtur, vt amantes ſolent,quod eius, quam videre amplius non poterant,domum videbant. Hinc,ſicut ante dixi,factum eſt,vt à loco illo cognominati ſint fratres beatę Marię in monte Carmeli. Tu vide,tu exiſtima,tu perpende,tu iudica pater Reuerēdiſſime,quanti debeas facere titulum. quem quidam obſcuri nituntur auferre. Sub hoc titulo militauimus Chriſto iam mille quingentos circiter annos, à morte ſcilicet Mariæ ad hæc vſque tempora. Sic vbique terrarum nuncupamur, Chriſti Vicarij, pontifices Romani ſic nos appellant, & hoc illuſtriſsimum tituli decus,vt patet intuenti noſtra priuilegia,nobis confirmarunt Videtur hinc ordinem noſtrum Ioanni Euangeliſtæ ſucceſsiſſe:qui poſt eum Mariæ, dum viueret,curam habuerit, & poſt mortem titulum eius hereditarit. Sint modò qui nos calumnientur:ſint qui conturbent, dum modo tu ſis, qui nos diligas,ac tuearis, Viue,vale

F I N I S.

IOANNIS TRITHEMII SPANHEIMENSIS,

De laudibus Ordinis Carmelitarum, & de viris illuſtribus eiuſdem Ordinis.

Liber II.

INDEX CAPITVM.

De principio ordinis. Cap. I.

Quemadmodum Elias propheta Domini fundator extiterit ordinis Carmelitarum. Cap. II.

De conuerſatione filiorũ prophetarũ, aliorũque Eremitarũ ante natiuitatẽ Chriſti in mõte Carmeli. Cap. III.

Quando & quemadmodum data ſit regula fratribus in monte Carmeli degentibus. Cap. IIII.

De confirmacione & approbatione ordinis Carmelitarum. Cap. V.

De mutatione ſuperioris habitus fratrum. Cap. VI.

Quare Carmelitæ fratres dicantur beatæ Mariæ ſemper Virginis de monte Carmeli. Cap. VII.

De tranſmigratione fratrum in Europam. Cap. VIII.

De multiplici perſecutione huius ſanctiſsimi ordinis, & eius contra æmulos victoria. Cap. IX.

De primo profectu ordinis fratrum in Europa, & de multiplicatione conuentuum. X.

Quam vtilis & fructuoſus ſit in Eccleſia ordo Carmelitarum. Cap. XI.

De ſanctis & canonizatis ex ordine iſto. Cap. XII.

IOANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEIMENSIS, IN OPVS SVBiectum de laudibus ordinis Fratrum Carmelitarum, Epiſtola.

REVERENDO IN CHRISTO PAtri, Domino Ioanni VVirici de Nuſsia, ordinis Fratrum beatæ Mariæ ſemper Virginis de monte Carmeli, per inferiorem Alemaniam Prouinciali, ac cæteris Patribus in conuentu Agrippinenſi capitulariter congregatis, Ioannes de Trittenhem, Abbas Spanheimenſis, Salutem & Caritatem.

FAma refert veterum Parthos neminem ſalutauiſſe abſque muneribus. At mihi quidem, religioſiſsimi Patres, veſtrum ſalutandi collegium animus eſt: ſed munera condigna officio deſunt: quibus amoris in vos mei ſinceritas declaretur. Quid igitur facerem? Numquid propter inopiam muneris fœdus rumpitur Caritatis? Abſit. Vacuus ergo ſalutabo? Nequaquam. Quid igitur feram? Mu-

nera. Que munera pauper & inops? Caritatis. Non aurum, non argentum, non lapides pretioſos: ſed verba & litteras, quibus nutritur ordo pietatis. Nuper itaque precibus & inſtantia religioſorum patrum Ioannis Lapicidæ de Colonia prioris Crutzenacenſis, & Iacobi de Cuba lectoris impulſus, ſcripſi in laudem Carmelitici Ordinis breue opuſculũ, quod loco munuſculi vobis mitto examinandum, & quamquam verecundum ſatis mihi fuerit coram eruditiſsimis in omni eruditione & doctrina viris tanti Ordinis voluiſſe laudare excellẽtiam: cum inter vos plures nouerim eloquentiſsimos, qui id melius quã ego facere poſsint: malui tamen iudicari ſermone imperitus, quàm caritate infructuoſus. Nam etſi laudibus tanti Ordinis opuſculum noſtrum longe ſit inferius: poterit tamen afferre nõnihil vtilitatis: dum is qui laudator religionis veſtræ eſſe voluit, nullam propriæ laudis ſuſpicionem acquiſiuit. Credo enim quod laudes & honorẽ excellentiſsimæ religionis veſtræ ab alienis potius quã à proprijs debeatis accipere. Suſcipite nunc itaque optimi Patres deſtinatum paruitatis

tis meæ opuſculum, in quo non quid fecerim ſed quantũ voluerim pro honore Ordinis Carmelitici penſate. Si quid vero emendatione dignum duxeritis, vt libet corrigite; vel ſi placet mihi emendandum demandate. Variæ ſiquidem occupationes rei familiaris non ſinebant me limam omnimodæ venuſtatis apponere, neque ſecundum inſtitutionem meam ſingula ordinare. Sicubi erratum eſt; negligentia cauſam dedit, non voluntas. Vos autem venerandi Patres apologiam facile ſuſcipitis, ſi amorem in vos meum & ſolicitudinem paſtoralis curæ penſetis. Pro maximis autem computabo delicijs, ſi vobis affectum meum erga Ordinem cognouero non diſplicuiſſe. Opto nos in Domino ſemper valere memores noſtri. Datum raptiſsimè ex monaſterio noſtro Spanheim. IX. Kalend. Maij. anno Domini. CIↃ. CCCC. XCII.

IOANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEIMENSIS

Ordinis diui patris Benedicti, in librum de laudibus ſacri Ordinis fratrum Carmelitarum, Præfatio.

PRecibus & inſtantia quorundam Patrum de ordine fratrum beatę Mariæ ſemper Virginis de mōte Carmeli ſubiectum opus aggreſſus ſum: in quo breuiter laudes eiuſdem ſacratiſſimæ religionis, quantum rei familiaris curæ ingeniiq́ue vires perexiguæ ſinebant, deſcribere conſtitui, & quemadmodum a fundationis ſuæ principio vſque in hunc diem profecerit demonſtrare compendioſius elegi. Verum cum non ſit ſpecioſa laus in ore peccatoris, vehementer timeo, ne ordinis tam excellentis dignitas mea tarditate obfuſcetur, fiatque mihi quod imperitis oratoribus ſolet contingere, qui preclaras res ſua imperitia ſolent deturpare. Enimuero cum parcius alicubi ſcripſiſſe videor, non ſum ęſtimandus rebus defeciſſe, ſed verbis. Maxima quippe Carmelitici ordinis excellentia eſt, quæ non modo meam, ſed Demoſthenis quoque facundiā & eloquentiā procul excedere videatur. Varij ſunt in eccleſia Dei ordines: huic tamen præ omnibus tātū conceditur, vt titulo beatiſſimæ Dei genitricis & virginis decoretur. Cum ergo maximis rebus laudandis ingenia parua non ſufficiant, quid mirum, ſi ego in celebrando præclariſſimum ordinem videar deficere? Satis feci quidem amicis vrgentibus, quamquam minus potuerim quam volebam. Adhuc Carmelitani ordinis in pectore viget amor: adhuc laudandi ſuperabundat materia: ſed præ rei excellentia deficiunt verba. Magnam huius ordinis inſtitutio laudem promeruit: quam regina cęli ſuo vocabulo inſigniuit. O vere beata vnio: quæ tantæ parentis munita præſidio, in æternum firma conſiſtit. Sub Dei matris protectione Carmeliticus ordo quieſcit: & idcirco nulla vnquam aduerſa formidabit. Gaude decus Carmeli: te mundi ſator ob matris honorem

diligit

diligſtſte domina mundi virgo Maria vt oculi pupillam cuſto dit:te ſupernæ patriç ciues colunt,amant, & laudant, nomen & honorem imperatricis ſuç in te ſedulò venerantes. Recti quoque diligunt te, memores pulcritudinis tuç. Te nemo veraciter diligit, niſi bonus:nemo inſtitutionem tuam odio habet,niſi peruerſus.Quam pulcri ſunt greſſus tui in calceamentis euangelij pacis:quamque venuſta facies, quamque elegans forma,quamque decorus adſpectus.Beati cultores tui, qui ambulant in ſemitis veritatis:qui contemtis mundi rebus,tua prç cepta deuota ſinceritate cuſtodiunt.Maior es ô Carmeli ſacrata religio, quam vt verbis meis valeas prędicari. Silere a tuis laudibus non valeo:quoniam quod virium negat infirmitas, caritas ſubminiſtrat.Iam nunc igitur vos amici preſentis operis importuni exactores,de manu veſtri ordiniſque Carmelitici amatoris diu optatũ munus ſuſcipite,& Deum maximum pro meis reatibus ſedulo exorate. Habetis ex me poſtulatum opuſculum,in quo veſtris petitionibus ſatis feci: ſed minime noſtrę voluntati.Plus enim pro decore veſtri ordinis volumus, quam poſſumus. Deinde vos fratres ſub Virginis matris chlamyde militantes compello: vos precor & oro, vt ſi deuotio in ordinem veſtrum noſtra vobis videtur laudabilis, pro noſtris ad Dominum culpis interueniatis, nobiſque Dei genitricem veſtræ religionis patronã placabilem reddatis atque propitiam.Hoc inquam agite, vt noſtri merces operis,amor fraternus ſit, & oratio vnitatis.

(.·.)

IOANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEMENSIS, DE laudibus Ordinis fratrum Carmelitarum. Liber. I.

De principio Ordinis. Cap. I.

DE ordine fratrum beatiſſimæ Dei genitricis & Virginis Mariæ de monte Carmelo auxiliante Domino tractaturi, ab illo differendi ſumamus exordium, qui eiuſdem religionis obtinet principatū. Tunc enim iucunda poterit eſſe lectori ſacratiſſimi Ordinis huius cognitio, ſi eum inſtituentis non lateat celſitudo. Enimuero ſinguli ordines ſuos habent preceptores & principes, fundatores & viuendi ſub regula moderatores. Alij Baſilium ſui ordinis habuere principem, alij Auguſtinum, alij Pachomium: nos Benedictum, predicatores ſanctum Dominicum, fratres minores Franciſcum. At huius ſacratiſſimi ordinis inſtitutor fuiſſe Elias propheta maximus dicitur: principes filij prophetarum ex veteri teſtamento, memorantur: cuius propagator ſanctus propheta Eliſeus extitit: quem ſacratiſſima Dei genitrix Virgo Maria ſuo vocabulo inſignitū, ab æmulorum inuidia defendit. Qui gloriatur in Domino glorietur: ordinis ſui principes vnuſquiſque imitari pro poſſe deſideret: ſuos inſtitutores moribus quiſque ſequatur non friuolis ſermonibus. Nemo in eccleſia Dei de ordinis ſui excellentia contendat: nemo ęmulationis ſtudio alium prouocet: nemo alteri detrahat: nemo famam alterius elationis malo corrumpat. Stultum eſt de alterius ſanctitate gloriam quærere, & de aliena potius, quam ſua virtute præmium exſpectare. Sunt nonnulli bonorum ſtudijs inuidi: qui ſacrum Carmelitarum ordinem impio dente corrodunt & lacerant: qui de prę rogatiua Virginei tituli plurimum indignantur, Carmelitas velut indignos iudicātes, qui fratres beatiſſimę Dei genitricis & matris appellētur. Alij antiquitatem huius ſacratiſſimæ religio-

ligionis ignorantes, prophetas Dei ſummi illius negant fundatores exſtitiſſe & principes:tanquā apud veteres nulla fuerit religio, quę in poſteris cū ordinis nomine deriuetur. Et horū in primis fauente Virgine Maria ſermones obſtruēdi ſunt, & ſic demū ad laudē ordinis continuanda oratio. Niſi enim in principio falſę opiniones ſtultorum eliſæ fuerint:ſemper nobis quaſi quidā latrunculi parabūt inſidias. Hunc ergo quid nobis ſtolide laudatór tui opponis?quid ordini ſancto imponis?Quid habes cōtra religionē hanc,vnde moueri queas?Profer vt audiamus. Putáſne iuſte indignaris fratribus Carmelitis, famulis genitricis Dei? Quid eſt quod tibi in eorū ordine diſplicet? Genus, an ſpecies?nomen, an virtus?vita, an meritum?Si genus: audi ſcripturam. Dei enim & genus ſumus. Vos inquit archiapoſtolus genus electū,regale ſacerdotiū, gēs ſancta,populus acquiſitionis, vt virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum. Dei plantatio eſt :caue ne quid contra ſanctos aſpere loquaris. Elegit ſibi Deus ordinem Carmelitarum ob ſuum matriſque honorē: qui tibi ſi diſplicet, omnipotentis ordinationē impugnas. Si ſpecies diſplicet,audi quid Dominus dicat. Species agri mecum eſt. Hic eſt ager, cui benedixit Dominus: in quo creſcūt virtutum lilia, & flores pietatis. Huic agro tam ſancto, tam fructifero tamque Deo dilecto, nemo benedictus maledicere poteſt. Si nomen Virgineo tropęo ſplendidū diſplicet, ſtultus es :qui rerum maieſtate poſthabita,de vocabulo altercaris. Nomen benedictum Carmelitę poſſident : cui qui maledixerit, maledictionibus ſubiacebit. Si virtus fratrum ad æmulationem permouet, inuidus es, qui alterius bonitate torqueris. Denique qui virtutem odit in proximo, iniuriam facit Deo, qui merita largitur & præmia. Si autem vita Carmelitarum tibi diſplicet: dic quorum. Quorundā,an omniū? Si omniū, temerarius es: qui tot fratres vna ſententia condemnas, a quorū ſancta conuerſatione tu quoque adhuc procul diſtas. Omnibus enim hiſtorias veterum legentibus perſpicuum eſt, quam multi ſanctiſſimi viri in hoc ordine claruerunt. Næc dubiū eſt hodie cōplures deuotiſſimos fratres inueniri qui ordinem

dinem iſtũ ſuis virtutibus glorioſiſſime illuſtrãt. Si vero quo-rundam fratrum infirmitas te ſcandalizat, impius es: qui culpam paucorum diffundis in omnes, teque longe a perfectione ſanctorum iacere indicas, dum aliorum defectus impatienter portas. Sed ſcio quamobrem contra ſanctum ordinem Carmelitarum mouearis. Duo ſunt quę tibi in eo diſplicent: quorũ alterum eſt, quod ſe fratres beatę Marię ſemper Virginis appellant: alterum, quod Eliam & filios prophetarum ordinis ſui fundatores & principes prędicant. Hęc ſunt capita partis aduerſæ: hęc ſunt fundamenta commotionis alienę. Sed ô ſtulta humanę conditionis præſumtio: quę in ſuę humilitatis conſideratione non poteſt tranquilla conſiſtere: ſed ſemper nititur ſui comparem ęmulationis prauę ſtudio ſuperare. Cur inuides fratribus Carmelitis ordinis ſui titulum, quem eis contulit regina cęlorum? Enimuero ſi domina mundi ſe Carmelitis ſororem exhibere voluit, quis ei contradicere poteſt? An non licet ei quod vult facere? An oculus tuus nequam eſt, quia ipſa bona eſt? Noli turbari, noli iraſci, noli frendere dentibus: nemo reginam cæli prohibere poteſt, quo minus Carmelitas ſuos fratres appellet & filios. Non friuola loquor, non falſa, cum ſummi pontifices Romani, Petri ſucceſſores, Carmelitas non aliter appellare conſueuerint, quam fratres Dei genitricis. Reuolue generalium Conciliorum acta. & bullas apoſtolicas, & nunquam præter honorem Mariani tituli Carmelitas appellatos inuenies. An hoc tibi parum eſſe videtur, & maius à me teſtimonium requiris? Non eſt maius teſtimonium eccleſia Dei: quoniam quiquid approbauerit illa, alterius teſtimonio non amplius indigebit. Quod ſi te quoq; huius excellentia tituli delectat, quid ſanctis fratribus indignaris? Aſſume, oſtenta, prædica: ipſi te minime prohibebunt illeſi. Veruntamen ſcias, quoniam quidquid aſſumitur, proprium non putatur. Fac opera ſororis, & frater eris. Sanctiſſima etenim Dei parens virgo Maria, communis fidelium mater eſt, nullum penitus aſpernatur deuotum. Age itaque vt libet: ſoli fratres Carmelitici ordinis hunc virginei patronatus titulũ auctoritate vniuerſalis Eccleſię meruerunt

ſunt: quem nulla vnquam æmulatione amittent. Quamobrem vero fratres beatę Mariæ ſemper Virginis appellati ſint, ſuo loco conſequenter tractabimus. Ad ſecundam calumniatoris poſitionem nunc reſpondendum eſt: qua fratres Carmelitas de Eliç ac prophetarum ſucceſſione imprudenter exaſperat.

Quemadmodum Elias propheta Domini fundator exſtiterit ordinis Carmelitarum.

Cap. II.

ELias propheta Domini eximius rectè & catholicè fundator Carmelitanæ religionis dicitur, ſi eius facta ex regum voluminibus abſque inuidia diſcutiantur. Enimuero ipſe montem Carmeli primus inhabitaſſe legitur: a quo fratres Carmelitæ nominantur. Triplici autem ratione oſtenditur, quod iſtius obſeruantię princeps Elias habeatur: a loco videlicet, ab habitu, & conuerſatione. Cum ergo nomen ordinis a loco ſumitur, meritò Carmelitarum princeps Elias memoratur: quia mons Carmelus, cuius ille habitator exſtitit: huic ordini vocabulum dedit. Non loquor vana: ſed teſtimonijs ſcripturarum comprobata profero, cum Eliam prophetam eundem locum longe ante Chriſti natiuitatem inhabitaſſe dico, qui fratribus Carmelitis religionis ſuę nomē dedit & exordium. Denique ſi veterum teſtimonijs credendum eſt, poſt Eliç raptum & mortem Eliſei, filij prophetarum per ſucceſſionem generationis montem Carmeli inhabitantes, claris vacuum nunquam ſinebant eſſe cultoribus. Allegationes teſtimoniorum ſuper his, doctis viris non ſunt neceſſarię: indoctis autē ſuperfluę. Stultum eſt enim tempus allegationibus inſumere, cum ea quæ dicuntur nemo doctus debeat ignorare. Veruntamen ne videar quęſiſſe ſubterfugium, dubitanti ſubiectos voco in teſtimoniū. Sanctiſſimus ille patriarcha Hieroſolymorum Ioannes, qui claruit temporibus Adriani papę primi, quid aliud in libro ſuo de principio & profectu huius

huius ordinis exprimit, niſi quod Elias fundator eius fuit & Cyrillus Græcus epiſcopus Alexandrinus, Vilhelmus de Samueo, Sibertus de Beka, Philippus Riboti, Ioannes Groſsi, Ioannes Bachonis, viri doctiſsimi atque integerrimi: quid aliud ſcribunt de hoc ordine, quam quod ab Elia exordium ſumpſerit? Si nobis in his quę de hoc ordine ſcribimus fidem adhibere diſsimulas, ad ſcripta prædictorum patrum recurras, & nos falſitatis arguere non poteris. Conſentit ergo nomen loci, vt Elias ſit fundator ordinis Carmelitici. vnde non ſunt vituperandi Fratres huius ſacratæ religionis, quod Eliam & filios prophetarum ſui ordinis fundatores & principes aſſeuerant. Quantum vero ad rationem habitus pertinet, in Eliam ordo Carmelitarum pulcra transfiguratione conſentit. Legimus ipſum amictum fuiſſe pallio, quo tangente Iordanis obſtupuit, & ſe pedibus tranſeuntis calcabilem dedit. Sic Eliſeus, ſic filij prophetarum imitatores Eliæ facti ſunt: qui non ſolum ei loco, ſed & habitu ſimiles permanſerunt. Quod ſi nobis de colore putas inferre calumniam: quanquam ſit vile argumentum, quod de inuiſis coloribus diſputat: ad veterum hiſtorias te vocamus: quibus in primitiua Eccleſia fratres Carmelitæ, inſtar Eliæ virgulatis pallijs leguntur fuiſſe induti. Nec te offendat mutatio coloris, cum non ſit de ſubſtantia ordinis. Poteſt enim mutari habitus, integritate ordinis permanente. Sic etenim Ciſtercienſes griſeum habitum commutantes nigrum aſſumſerunt, religione priſtina nihilominus perſeuerante. Ratione autem conuerſationis Elias fundator ordinis Carmelitarum exſtitit: qui eos in mõte Carmeli ſanctis moribus præceſsit. Quid fecit Elias, quod fratres Carmelitę pro poſſe non imitentur? Incoluit ille eremum, vaſta ſolitudinis dilexit, ſoli Deo & ſibi vacauit. At fratres Carmelitæ ab exordio ſuæ inſtitutionis vitam ſolitariam in monte Carmelo duxerunt, ſoli Deo vacare per contemplationis ſecretum eligentes, donec tandem nouiſsimis pænè temporibus Saracenorum perſecutione de eremo expulſi, iubente ſede apoſtolica in vrbibus ſunt locati. vnde & antiquitus eremitæ montis Carmeli vocabantur. Inſuper ſicut Elias Dei volunta

luntatem annuntiauit, tyrannos arguit, impios trucidauit: ſic fratres Carmelitæ, quantum ad eos pertinet, verbum Dei omnibus prędicant, tyrannos arguunt, impios carnalium deſideriorum motus per monita ſalutis in ſe & in alijs Dei virtute occidunt. Elias virgo mente & corpore, nullius corporei coitus macula inuenitur fuiſſe permixtus: ſed tanta puritate coram Deo & hominibus emicuit, vt mortem iam per annos bis mille, quadringentos triginta differre meruerit. Fratres autem Carmelitæ ſancti principis exemplo inſtructi ad perpetuam ſe caſtitatem voto religionis obligant, non nubent, neque nubentur, Eccleſiam Dei vita & doctrina edificant, fugatis quantum permittit humana fragilitas vitijs, in ſe & in alijs virtutes plantant. Et quanquam non ſit eis Eliam poſsibile in omnibus imitari: tamen ſi parilitas conuerſationis recto lance attenditur. Elias Carmelita primus & optimus fuiſſe comprobatur: Quid nobis iam æmulatio praua obijcies, quid Eliam Carmelitam exſtitiſſe neges? Si dicas Eliam ordinis Carmelitarum iccirco non exſtitiſſe principem & fundatorem, quia regulam eorum non ſit profeſſus, non magnopere aduertimus. Quid enim ſi regulam eorum non habuit, qui ante regulam fuit? Bene inquis. Si ante regulam fuit, ordinis Carmelitarum fundator quomodo exſtitit? Fundator enim ordinis eſſe non potuit, ſi regulam non dedit. Sed non eſt vera concluſio, quam contraria multorum conſuetudo infringit. Beatus Dominicus ordinem prædicatorum inſtituit, & tamen regulam Auguſtini non dedit, ſed accepit. Sed ordo Ciſtercienſis, ſic Carthuſienſis, ſic cæteri pæne innumerabiles, principes ſuæ inſtitutionis alios habuerunt, atque alios regulę [illegible]ores. Sed ne cauſeris Eliam preceſsiſſe regulam Carmelitarum, & ideo nō potuiſſe ordinis eſſe fundatorē: noueris plures in eccleſia Dei olim ſine certa regula ordinis exſtitiſſe, qui ſucceſſu temporis regulam aſſumſerunt. Multis enim annis ordo ſancti Hieronymi in eccleſia Chriſti viguit: qui tamē Hieronymi regulā nō accepit, donec frater Lupus Oliueti Hiſpanus, eiuſdē ordinis generalis tādē ſub Martino papa quinto ex varijs eiuſdē patris dictis

nouam

nouam regulã comportauit. Denique multos ordines ſub quorundam ſanctorum titulis eſſe cognouimus: de quorum regula nihil inuenimus. Sed de his hactenus. Maximum Elianæ inſtitutionis argumentum eſt, teſtimonium antiquitatis, multis veterum ſcriptis celebratum. Fratres enim Carmelitæ prius extiterunt, quam regula: quoniã exemplo Elię & prophetarũ ipſi ſibimet viuendi regula fuerunt. Lege vitã Eliæ ac filiorũ prophetarum, & inuenies illos ante regulam regulariter vixiſſe. Nec refert ſi & alios quoque religioſos ea facere dixeris, quæ Camelitas exemplo Eliæ facere diximus: quia & ſi moribus Eliam ceteri pro poſſe ſequantur: tamen ſoli Carmelitę, non ſolum moribus, ſed & habitu & loci vocabulo ipſum imitantur. Legimus in hiſtorijs quod Sabacha pater Eliæ nondũ nati viderit in ſomnis viros candidatos ſalutantes eum: per quos rectè fratres Carmelitas accipimus, quos habitu & conuerſatione candidos eſſe cognoſcimus. Hi genitorem Eliæ Sabacham ſalutant: quia illius exemplo inhærentes, quaſi fratres eius ſe exhibent, dum Sabacham, qui interpretatur reticulum, candidis moribus ſalutant. Quid autem aliud per Sabacham patrem Eliæ intelligitur, quam reticulum ſanctæ religionis Carmelitice, in qua multi ſaluandi capiuntur? A tempore ſiquidem Elię & Eliſei prophetarum Dei, vſque ad Chriſti natiuitatem plures montem Carmeli amore ſolitudinis incoluerunt, ſicut ex veterum hiſtorijs aperte demõſtratur. Nam poſt paſsionem Domini prædicãtibus fidem Apoſtolis, inter multos, qui tunc conuertebantur, etiam Carmeli montis heremitę conuerſi ſunt, qui deinde creſcente numero fidelium in Carmeli montis latere in honorẽ Dei genitricis & Virginis Marię capellam extruxerunt: vnde & vocabulum loci & religionis recipere meruerunt. Nec mireris, ſi etiam monachos ante Chriſti natiuitatem in Iſrael fuiſſe dixerim, qui montẽ Carmeli & deſerta ſolitudinis inhabitarunt: quandoquidem & apud gentiles in Gallia noſtra Belgica monachatus celebris fuit: cuius profeſſores antiquitas Druides appellauit. Horũ in vrbibus & villulis aliqui morabantur, aliqui montes ſiluaſque inhabitabãt: omnes de ſcientia rerũ naturaliũ philoſophabãtur. Erãt in

maxima auctoritate populi:ad quorum omnia nutum gerebantur. Vita illis abſtracta & continentiſsima fuit: adeo vt nemo ſiniſtrè loqui aliquid de epiſcopis præſumeret. Poteſtatem habebant excommunicandi rebelles, & rurſum abſoluendi obedientes. Omnimoda quoque immunitate gaudebant. Ceterum ne multis agam qualis iſtorum conuerſatio fuerit, Cæſar in commentarijs expreſsit, Nam præter fidem & vnius Dei notitiam actione ſe monachos exhibebant. Si Drui des ante natiuitatem Chriſti gentiles ſolitariã ac monaſticam vitam egerunt, quid mirum ſi ex Iudæa fideles mõtis Carmeli eremitæ fuerũt? Denique ſi de monachis, qui ante Chriſti natiuitatem in Iudæa floruerũt, altiora ſcire deſideras: hiſtorias Philonis Alexandrini & Ioſephi Hieroſolymitani Iudæorum legas, & quales eo tempore fuerint inuenies.

De conuerſatione filiorum prophetarum, aliorumque eremitarum ante natiuitatem Chriſti in monte Carmeli.

CAP. III.

LEgimus in hiſtorijs veterũ primũ Samuelem cõuentũ inſtituiſſe prophetarum: quem & cuneum appellabant. Deinde tranſlato Elia per aëra eius duplex in Eliſeo ſpiritus quieuit: qui & ipſe cum filijs prophetarum montem Carmeli temporibus certis incoluit, & viuere ad normam Eliæ ſummopere curauit. Ex his quidem multi ſuis nominibus per patres recenſentur; de quibus noſtrũ iudicium nõ inconſulte ſuſpendimus, eorundem teſtimonio contenti. Hinc de monachorum inſtitutione dicit Hieronymus. Noſter princeps Elias eſt, dux noſter Eliſeus, & filij prophetarum: qui in agris & ſolitudine habitantes, habitacula ſibi conſtruebant iuxta fluenta Iordanis. Erant iſti viri multarum virtutum, caritate maximi, deuotione & integritate ſummi: qui in cõtemplatione Dei ſuſpenſi, mũdum cum voluptatibus ſuis contemſerũt. De quibus veraciter dicit Apoſtolus: Circuierunt in melotis, & in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus. In ſolitudinibus errantes, in montibus, in ſpeluncis, & in cauernis terræ: qui per fidem regna vicerunt, operati ſunt iuſtitiã, adepti ſunt repromiſsiones. Iſti ſunt viri fortes atque prudentes: qui monaſticæ conuerſationis fundamenta iecerũt: qui poſt Eliam montem Carmeli inhabitantes, ſe habitu & conuer-

ſatione Deo dignos exhibuerunt. Ab his ordo Carmelitarum initium ſumſit & vocabulum. Ipſi enim ordinis Carmelitici conuerſationē legis tempore ſeruauerunt: à quibus noſtri Carmelitæ ſub gratia & nomen acceperunt & ordinem. Nihil in his omnibus niſi tempus diſcrepat: merito vnus ordo Carmelitarum & eremitarum ſub lege & gratia dicitur, qui vnius Dei fide & cultu coniungitur. Neque autem ceteris ordinibus titulus Elianus conuenit: cui & ſi conuerſatio vitæ congruat, tamen nomen loci non concordat. Antiquiſsimus ergo omnium ordinum in eccleſia Dei Carmeliticus eſt: à quo ceteri ordines principium & formam ſuæ inſtitutionis acceperunt. Enimuero quātum attinet ad autoritatem veterum ſcripturarum, monaſtici propoſiti princeps fuit Elias & diſcipuli eius: qui relictis vrbibus ſibi caſulas circa Iordanis fluenta in deſerto conſtruxerunt. Huius ſub gratia propoſiti primus Baptiſta Ioannes exſtitit: qui à teneris annis ſolitudinem deſerti inhabitauit. Nec putes ſanctos prophetas Domini, boni ſolitudinis ignoraſſe magnitudinem, cum non fuerit minimus eorum qui dixit: Bonum eſt homini cum portauerit iugum Domini ab adoleſcentia ſua: ſedebit ſolitarius, & tacebit: quia leuabit ſe ſupra ſe. Sciebant viri ſanctiſsimi diuino Spiritu illuſtrati ſolitariæ vitæ vtilitatē & iccirco ante legiſlationem operibus impenderunt: quod demum ſub regula conſtituti Carmelitæ pro poſſe imitantur.

Et quamuis Elias Carmelitis regulam ſcriptā non dederit, eis tamen exemplo ſanctæ conuerſationis viuendi norma fuit: quibus poſt ſe & locum & habitum conceſsit.

Quando & quemadmodum data ſit regula fratribus in monte Carmelo degentibus,

CAP. IIII.

Sancti etenim patres, qui in monte Carmelo iuxta fontem Eliæ ante Chriſti natiuitatem habitabāt, regulam conſcriptam habuiſſe non leguntur: ſed ipſi norma & regula ſibi fuerant, qui exemplo Eliæ concorditer viuebant. Deinde poſt paſsionem Domini multiplicata per Iudæam fide Chriſtiana, hi qui in monte Carmeli vitam imitatione Eliæ ducebāt eremiticam: ſecundū euangeliū Chriſti

viuere

viuere cœperunt, ſicut in actibus Apoſtolorum ſcriptũ eſt. Erat vnanimiter in oratione perſeuerantes, & erat illis cor vnum & anima vna: nec quiſquam inter eos aliquid habebat propriũ: ſed erãt eis omnia cõmunia. Hæc eſt vita apoſtolica: quam fratres Carmelitæ in primitiua eccleſia ſtudioſiſsime obſeruabant, regulã ſuper his euangelicã in cordibus ſuis habentes conſcriptam. Succeſſu vero temporis, cum homines paulatim inciperent ab apoſtolica vita recedere, & propriũ ſibi quiſque poſsidere: timentes zeloſi montis Carmeli habitatores, ne & ipſorum ſancta conuerſatio per ſucceſſum temporis deficeret, de remedio in poſterum cœperunt cogitare. Regulam ergo non propter ſe, ſed poſteritatem poſtulabant: ſcientes ordinem ſuum iam deinceps non ſatis tutũ exiſtere, niſi per regulã confirmetur. Et reuera niſi hodiè Carmelitæ approbatã haberent regulã, neſcio ſi ſubſiſterent. Regula enim ſola eſt, quæ ordinem præcedentiũ poſteritati commendat. Tempore pacis belli ſumtus paradi ſunt, ne aduerſitas offendat imparatos. Nam ſi fratres montis Carmeli non accepiſſent regulam tempore pacis, vbi de Iudæa tandem per Saracenos expulſi manere potuiſſent? Anno igitur Domini m.c.xxij. ſub Henrico, & Calixto papa ſecundo, Brocardus prior montis Carmeli regulam ab Alberto Hieroſolymorum patriarcha obtinuit: quam ſuæ poſteritati obſeruãdã commendauit. Nec æſtimandi ſunt fratres Carmelitæ eatenus irregulariter vixiſſe: qui ex ſancta cõuerſatione cõſuetudinem in regulã commutarunt. Nõ enim neceſſaria eſt regula perfectis, ſed infirmis.

De confirmatione & approbatione ordinis Carmelitarum.

CAP. V.

Sed inuido dente bonos lacerare non ceſſat peruerſus, dum aliter ſibi probitatis famam non poteſt acquirere, niſi famæ inſidietur alienæ. Quanto enim creſcunt bonorum ſtudia, tanto & inuidia prauorum ſæuitura creſcit. Enimuero quãquã ſacrũ Carmelitarũ ordinem vetuſtas ipſa cõprobauerit, quãquã multorũ fratrũ ſanctitate ſublimatus ab initio fuerit: nequaquam tamen prauorum contra eum perſecutio quieuit. Dicebant ergo fratribus ſanctis detractores iniqui, Non eſt ordo veſter in eccleſia Dei ſtabilis: quem ſancta ſedes apoſtolica non probauit. Hinc orta ſunt ſcandala:

anteriori parte apertū. Color autē ipſius habitus albus fuiſſe dicitur: per quē interior fratrū mūditia & puritas diſignatur. Tali Eliā pallio amictū fuiſſe tradunt: tali habitu inceſsiſſe Eliſeū, & filios prophetarum. Si quis verò hanc habitus Eliæ deſcriptionem contendat eſſe apocrypham: nullam per hoc iniuriam nobis fecerit, qui noſtram opinionem non ſcribimus, ſed præcedentiū patrum. Cappa enim ordinem non facit, ſed obſeruātia pietatis. Nā quod antiqui monachi etiā vnius ordinis in colore habitus vniformes aliquādo non fuerint, ſanctus pater Benedictus in ſua regula innuit: qui monachos de colore veſtium cauſari prohibuit. Hæc dixerim, non quod album fuiſſe Eliæ habitum negem: ſed vt hæſitantibus occaſionem murmurandi contra ordinem præſcindam. Poſt multos vero annos cum Terra ſancta in manus deueniſſet infidelium, coacti ſunt fratres mutare habitum, Saracenis id vrgentibus: qui ſolis ſatrapis ſuis albam portare veſtem licere exiſtimabant. Publico igitur edicto regis fratres montis Carmeli album deponere habitum compulſi ſunt, & alium quemlibet aſſumere. Reiecto itaque neceſſario habitu priſtino, cappas virgulatas aſſumpſerunt: quæ duplicis coloris a ſeptem partibus virgulatus exſtitit: quarum prima circa fiſſuram anterius alba fuit: altrinſecus ſequens ab vtraque parte alba, & vltima in medio dorſi nigra. Tandem cum poſt annos non paucos malitia infidelium creſcente, de Terra ſancta fratres cogerentur recedere: denuo habitū cōpulſi ſunt immutare. Venientes enim ordinatione diuina in Europā, ne populis riſum peregrino habitu facerent, veterē habitū reſumſerūt, quo vſque in hodiernū diem in ordine vtūtur. Denique ne mutatio hæc cuiquam friuola videretur, auctoritate ſummorum pontificum mox legitur comprobata.

Quare Carmelitæ fratres dicantur beatæ Mariæ ſemper Virginis de monte Carmeli.

CAP. VII.

Sed iam quærendum nobis eſt, quare tot ſanctis nouis & antiquis ordinibus prætermiſsis ſolus Carmelitarū ordo, beatæ Dei genitricis titulo decoretur, cū ipſa nec fundatrix illius exſtiterit

nec aliqua ei ſimilitudine profeſsionis ſubiecta. Quæ ergo cauſa fuit, vt Carmelitæ fratres beatæ Mariæ ſēper Virginis ab initio dicerētur? Numquid fortuito caſu, aut elatione aliqua inani factum eſt? Abſit. Nam ſicut ex veterum lectione didicimus, titulum hunc Carmelitis conuenire maxime ſcimus: quos ab exordio ſuæ inſtitutionis Dei genitricem ſemper in maximo honore & reuerentia habuiſſe non dubitamus. Enimuero non diu poſt Domini paſsionem creſcente per Iudeam fide Chriſtiana fratres mōtis Carmeli capellam in eiuſdē mōtis latere in Dei genitricis honorem conſtruxerunt, eamque in ordinis ſui aduocatam patronam elegerunt, & fratres eius deinceps appellati ſunt. Sicut ergo à Carmelo Carmelitæ: ita à capella, quam ædificarūt, vſque in hodiernum diem fratres beatiſsimæ Dei genitricis & Virginis appellantur. Et digna quidem Carmelitis denominatio: vt qui Dei matrē ſpeciali ſemper amore venerātur: etiā illius ſint titulo clariores. Quemadmodum enim beatiſsima virgo Maria paradiſi nobis aditum prima omnium aperuit: ita Carmelitarum religio principium & formam ceteris ordinibus dedit. Nec dubiū mihi eſt, quin Dei parens Maria hunc ordinem ſpeciali fauore proſequatur: quem & loco vicinum, & tempore primum ſibi & filio in obſequium exortum recognoſcit. Digni profecto ſunt fratres Carmelitæ ſacratiſsime Virginis titulo inſigniri, qui ab exordio ſuæ inſtitutionis ei per humilitatem & innocētiam ſuo modo facti ſunt proximi, & in obſequio eius parētelæ ſingulariter deuoti. Lege & reuolue omnes tranſacti temporis hiſtorias, & nuſquā inuenies ordinē fratrūCarmelitarū in eccleſia Dei ſciſma ſuſcitaſſe vel ſcandalū, nec vlla nouitate populū fidelem perturbaſſe, neque de aliqua hæreſi vnquam fuiſſe ſuſpectum. Semper enim in humilitate & tranquillitate Domino ſeruiuit, ſemper pacificus in eccleſia fuit: ſemper ſua innocentia contentus exſtitit. Qui ergo humilitate & mūditia moribuſque ſanctis beatiſsimæ Dei genitrici ſemper deuotus exſtitit: eius titulo cōgrue ſublimatus fuit. Hoc & ipſe habitus ſua munditia et puritate indicat: qui fratres Carmelitas continentiam & caſtitatem ſummopere obſeruare debere manifeſtat. Et quamuis locus ipſe primus qui nomen dedit ordini deſolatus iam ſit: vocabulum tamen Carmeli fratribus manet, vnatum patrocinio Dei genitricis. Nunc ergo ſatis dictum probatumque ſit de auctore & loco Carmelitici ordinis, perſuaſumque velim ſit omnibus, illius cultores fratres beatæ Mariæ ſemper Virginis de

monte

monte Carmelo merito & eſſe & palam prædicari.

De tranſmigratione fratrum in Europam.

CAP. VIII.

CVm propter ſcelera populi Terra ſancta in manus perfidæ gentis Saracenicæ redacta eſſet anno poſt Domini paſsionē ſexcēteſimo triceſimo nono: fratres Carmelitæ qui dudū in vrbibus etiam multiplicati habitabant, nimium ab infidelibus afflicti ad eremum Carmeli montis redire ſunt compulſi. Non enim in ciuitatibus manere diutius poterant: quos Saraceni in tantum affligebant, vt nullum eis Deo famulandi tēpus quietum relinquerent, ac victui neceſſaria funditus negarent. Manſerunt itaque fratres in monte Carmelo ſolitariam vitam in paupertate non modica ducentes, donec multis euolutis annis, Terra ſancta per Chriſtianos iterum fuit recuperata, & peregrinis iter ad illam in pace compoſitum. Facta fuit hæc Terræ ſanctæ recuperatio, per ducem Gotfridū anno Domini milleſimo nonageſi mo nono. Deinde poſt annos paucos cōfluentibus vndique peregrinis, & maxime de regionibus Europæ, numerus fratrum in monte Carmelo valde multiplicatus eſt: intantum vt præ multitudine mōtes implerent & vrbes. O ſi tunc ordinis Carmelitici decorem in ſua maieſtate vidiſſes, numquam fu ſſe ſimilem filium exclamares. Erat videre delectabile fratres innumerabiles circa montem Carmelū habitantes in cellulis & cauernis petrarum idipſum omnino ſapere: Deo maximo die noctuque quam deuotiſsime ſeruire: mundum cum ſuis voluptatibus pro Chriſti amore contemnere. Summa tunc apud illos erat religio: ſumma regularis vitæ perfectio, cū fratres in carne manētes, carnem ipſam cum vitijs ſuis fortiter euicerūt Floruit in pace religio: quæ paulo ante turbata perfidorum incurſibus deficere putabatur, Venerunt ex omni Europa fratres peregrini, & colla monaſticis diſciplinis in mōte Carmelo humiliter ſubmiſerunt. Sed non diu durauit in Terra ſancta iſta tranquillitas. Mortuo namque Ioanne Hieroſolymorum rege, Terra ſancta conſueta ſubſidia habere à ſede apoſtolica non potuit, Friderico imperatore per ſuam rebellionem ſummo pontifici obſiſtente, donec iterum à Saracenis capta fuit. Iam vero deinceps fratres

ruſticos legibus parochialibus ſubiugare, Vſque adeo hæc præſumtio inualuit, vt Carmelitis interdiceretur publice, ne mortuos ſuos ſepelirent in conuentibus, niſi parochialium prius ſoluiſſent iura eccleſiarum. Interdicebant præterea inuidi ſacerdotes, ne quis paupertati fratrum ſuccurreret: quaſi non in ædificationem, ſed in deſtructionē fideliū trāſmigraſſent. Cōquerebātur fratres afflicti diocœſiū epiſcopis: ſed fruſtra. Omnes enim ſua quærebant: omnes delere ordinē funditus cogitabāt, ſua nō reipublicæ cōmoda præ oculis habētes. Quid iā facerēt fratres tui Virgo domina mūdi? quo ſe verterēt, vnā ſique tribulati? quē calamitatū ſuarū aduocatum inuocarēt? inuocabāt homines: ſed non erat qui adiuuaret, ſingulis ſua quærentibus. O quis metus tunc fratres tenebat, cū ſe de Iudæa expulſos, inter Chriſticolas odio haberi cernerent? Deſolati ab hominibus tè matrem miſericordiæ inuocabant, ſpem ſuam in te totam collocantes. Nec fruſtra. Quemadmodū enim cum ſis fons pietatis obliuiſci potuiſſes fratres tuos, filios tuos, viſcera tua? Vocaſti ergo vnū ex eis, quē ceteri ſequebantur ducem, eumque ad ſedem direxiſti apoſtolicam, bonam de rebus confidentiam repromittens. Nec vana ſed certa promiſsio. Direxiſti viam Apoſtoli tui: præueniſti eum in benedictionibus: vicarium filij tui quid faceret præmonuiſti. O ſancta & vere digna conciliatio quæ originem non ex hominibus, ſed ex Dei ordinatione recepit. Auditis ſummus pontifex neceſsitatibus fratrum: æmulos & detractores eorum apoſtolica maieſtate compeſcuit, & ordinis tranquillitati in poſterum largiter prouidit. Quid nunc dicis tortuoſe coluber, qui ſanctum Carmeli ordinem te poſſe delere ſperabas? Vbi eſt præſumtio tua: qua religionem Dei genitrici conſecratam conabaris euertere? Confuſus es & omnes conſiliarij tui Dei virtute humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis. Et ſanctus ordo contra omnes aduerſarios ſuos præualuit & confortatus eſt, & vnus è quatuor paradiſi fluminibus factus, vniuerſam terram aqua eruditionis irrigat: tu vero cum tuis canibus debitas rependis vltiones. Neque noua eſt iſta peruerſorum æmulatio, cum ab exordio mundi ſemper bonos perſecuti ſint mali: quatenus per multas tribulationes probentur electi. Sed dum boni aduerſitatibus impiorum afflicti proficiunt: ſemper ad peſsima ſcelerati cadunt. Tu autem Carmeli decus noli deficere: noli a propoſito ſanctiſsimæ inſtitutionis ceſſare? quatenus ad præparata tibi præmia ſine fine queas pertingere. Si mater obliuiſci poterit dilecti filij ſui: te

regina

creuiſſe videamus. Quemadmodum enim pauca ſegetis ſemina in terrã proiecta mortificantur, & multum fructum afferunt: ſic pauci fratres de Carmelo expulſi, et ad tẽpus in terra peregrinationis afflicti maximum in ordine numerum fratrum ſucceſſu temporis protulerunt. Hæc eſt mutatio dexteræ excelſi: hæc prouidentia gubernatoris altiſsimi: qui ex malis bona nouit elicere, & paucorum calamitatem in gaudium maximum commutare. Sicut enim ferrum malleo extenditur: ſic ordo fratrum Carmelitarum ferro tribulationis extenſus & multiplicatus eſt. Qui ſi manere in primo ſuo nidulo potuiſſet, non adeo multiplicatus hodie in eccleſia fidelium eſſet. Nam poſt ſe licem aduentum eorum in Europam, ſuperatiſque auctoritate apoſtolica impijs perſecutoribus, paulatim valde multiplicati ſunt. Videntes enim nobiles & fideles conuerſationem fratrum eſſe ſanctiſsimã, multa illis beneficia contulerunt, & cœnobia illis quam plura ſuis expenſis erexerunt. Hinc factum eſt, vt fratres Carmelitæ, qui pauca in Terra ſancta cœnobia amiſerant, multo plura in Europa reciperẽt. Et quemadmodum apoſtoli fidem Chriſti prædicantes de Iudæa expulſi, multitudinem gentium conuerterunt: ſic fratres Carmelitæ vnius prouinciæ termino amiſſo, totius Europæ locum ad manſionem receperunt. Vnius ergo montis deſolatio, multarum regionum ædificatio fuit. Nequaquam ergo ſe Carmelus vltra plorabit deſertum: quem per totum orbem iam conſtat eſſe diffuſum. Multiplicato vero per Europam fratrum numero, & multis in diuerſis locis erectis conuentibus, cernentes Romani pontifices vitam eorum eſſe laudabilem ordinem ipſorum priuilegijs multis ſublimarunt, eumque ab ordinariorum iuriſdictione penitus eximentes, ceteris mendicãtium ordinibus adiunxerunt & quamquam inter omnes ordines antiquior ſit, tamen in Europa quaſi per mortificationem ſui renouatus eſſe videbatur. Sed iam de omni tribulatione ſua conualuit: fortis factus in bello, omnes aduerſarios ſuos ſuperauit & confudit. Nõ eſt quod ſibi amplius noceat: non eſt qui eum dentibus contingere de cetero præſumat, Dei maxima virtute confirmatum. Gaude felix plantatio mundi triumphans illecebras, ſumma carpens præmia regni: quæ nomen originis tuæ conſeruas, & imitaris principes.

Quam

boli. Quid enim turpius, quidue damnabilius, quam ſub ordine ſancto inodinatè viuere? Non eſt ei in Dei genitricis honore conſortium, qui ſeruus eſt vitiorum. Magnopere itaque fratres Carmelitæ vobis curandum eſt, ne dignitatem nominis, quam a regina cæli accipitis, malis moribus amittatis. Quid enim proderit vobis fratres appellari beatæ Mariæ Virginis, ſi operarij fueritis iniquitatis? Enimuero niſi ſecundum regulam veſtram & primam inſtitutionem religioſe vixeritis, ad damnationem potius quam ad gloriam hunc titulum vſurpatis. Curate itaque fratres mei omnem a vobis iniquitatem repellere: curate bonis moribus inſudare: quatenus ad eam quam ordinis veſtri ſororē dicitis, per ſancta exercitia venire valeatis. Niſi enim in cōmuni ſine proprio caſte & religioſe vixeritis: ad reginam cæli non peruenietis. Si ſic viuere curaueritis: vtiles in eccleſia Dei eſtis. Enimuero ſicut bonos Carmelitas religioſe ſecundum regulam conuerſantes omni laude dignos deſcribimus: ita malos & moribus deformatos, longe ab hoc volumine ſemouēdos eſſe decernimus. Laudare enim niſi bonos non intendimus. Credimus autem multos ab initio bonos & ſanctos in hoc ordine viros claruiſſe, hodieque clareſcere: & idcirco monemus lectorem, ne propter deformitatem paucorum totum ordinem velit contemnere: in quo multi boni ſunt, quos certum eſt illum ignorare. Neminem ex Carmelitis contemnendum lector exiſtimet: quoniam qui hodie iacere in deformitate cernitur: etas forſitan primus in acie regularis obſeruantiæ gradietur.

De ſanctis & canonizatis ex Ordine iſto.

CAP. XII.

QVam vberes fructus, quam ſuaues in eccleſia Dei odores ager iſte Carmelitici ordinis protulerit, neminem ignorare credimus, qui veterum hiſtorias legit. Nam vt de his interim ſileamus, qui in monte Carmeli ſub lege claruerunt: tot ſancti fratres ſub gratia in ordine iſto fuerunt, vt penitus numerari nequeāt. Enim uero ſi quis ſtellas cæli dinumeres, & huius ordinis ſanctos numerare

rum plures trans mare ſanctos habuit, quorum in Europa memoria nulla antiquitus fuit. Denique poſt aduentum ordinis in Europam ſanctos complures habuerunt: quorum ſi omnium nomina vellemus deſcribere, volumen hoc in immenſum extendere cogeremur. Scimus autem quod fratres Carmelitæ ſanctos ſuos in admirationem populi non conſueuerunt exponere: & ideo non fuit noſtri propoſiti ſingulos per nomina recenſere. Denique ſi quis viros ſanctiſs, qui in hoc ordine claruerunt ex nomine ſcire deſiderat: hiſtorias & chronica dicti ordinis legat, & eam præcipue quam frater Ioannes Mechlinienſis conuentus dictus Oudenvvater multo labore compoſuit, & Carmelitici ordinis faſciculum tripartitum nominauit. In ea ſiquidem huius ordinis tot ſanctiſsimos viros inueniet, vt de ceteris ordinibus paucos habuerit ſimiles. Initium quoque ordinis & progreſſum eius apertæ lectionis modulo aperuit, & omnes generales priores à primo vſque ad Pontium, qui ordini modo præſidet per nomina deſcripſit. Nos vero quos rei familiaris cura ſermonem abbreuiare compellit, his finem facimus & ſecundum de laude Carmelitarum volumen ordinandum pro virili noſtra aſſumimus: in quo de illuſtribus viris & doctis in eo, qui varia ad Eccleſiæ vtilitatem conſcripſerunt, quantos ſcire poſſumus, mentionem facimus.

PRIMI LIBRI
FINIS.

IOHANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEMENSIS, DE ILLVSTRIBVS VIRIS ORDINIS CARMELITARVM.

LIB. II.

POſteaquam auxiliante Domino noſtro Ieſu Chriſto primum intenti noſtri opuſculum de laude ordinis Carmelitarum abſoluimus, libet nunc ſecundum exordiri, in quo fauēte Virgine Maria, de viris illuſtribus, qui variis in eo tēporibus claruerūt, ſumus habituri ſermonē. Cauſa vero ad eam prouinciam ſubeundam duplex nos impulit: quarum altera fratres reſpicit: altera detractores. Credimus enim ad ædificationem iuniorum fratrum non mediocriter proficere, ſi viros eruditione inſignes, qui in Ordine præceſſerunt ad eorum notitiam curemus reuocare. Per hoc namque doctiſsimi viri laboribus ſuis condignam immortalitatis memoriam apud poſteritatem accipiunt, & minores eiuſdem ordinis fratres ad amorē ſcripturarum prouocantur. Secunda huius catalogi cauſa eſt æmulatio detractorum: qui ordinem Carmeliticum tamquā infructuoſum deſpiciunt, dum paucos in eo ſcriptores eccleſiaſticos & doctores floruiſſe credunt. Nos autem dolentes tam ſancto ſacratiſsimoque ordini ex ignorantia oblocutorum iniuriam fieri, doctorum, qui in eo varia ſcripſerunt, catalogum qua licuit breuitate ordinauimus: in quo ſcriptores omnes quotquot notitiam noſtram inciderunt digeſsimus. Et quanquam multi doctiſsimi viri huius ordinis ante tranſmigrationem in Paleſtina florentes multa conſcripſerint: tamen cum nobis eorum opuſcula incognita ſint; paucos conſignauimus ē pluribus. Obmiſsis itaque his qui in Iudæa ab initio claruerunt, eorum duntaxat mentionem facere inſtituimus, quos

quos clarum eruditionis ſuæ ſplendorē dediſſe in Europa ſcimus. Neque tamen omnium eorum facere mentionem, qui floruerunt poſt tranſmigrationem potuimus: eo quod opuſcula eorum & tēpora ignoramus. Relinquimus eiuſdem ordinis cultoribus eā prouinciam, vt vbi nos ex infirmitate defecimus, ipſi noſtrum defectū ſtudeant emendare. Iam nunc itaque propoſiti ſumamus exordium.

Cyrillus ordinis Carmelitici monachus, poſtea epiſcopus Alexandrinus, natione Græcus, ex Conſtantinopoli oriundus; vir ſanctus atque doctiſsimus, philoſophus clarus & rhetor inſuperabilis, infinitis miraculis coruſcauit, & prophetiæ ſpiritu illuſtratus fuit. Hic tempore Theodoſij imperatoris & Celeſtini Papæ primi contra Neſtorium multa compoſuit; eūque in concilio Epheſino prę ſidens confutauit. Scripſit Græco ſermone multa præclara volumina. de quibus apud Latinos pauca habētur. Hic primus permiſcuit philoſophiā Ariſtotelicā ſcripturis ſanctis, & omnes errores hæreticorū argumētis fortiſsimis eliſit: ſicut in geſtis tertiæ ſynodi Epheſinæ inuenitur. Scripſit autem inter alia contra Iulianum apoſtatā lib. 3. Contra Neſtorium quoque lib. 1. De incarnatione Domini plures homilias. Epiſtolas multas ad diuerſos. lib. 1. Sententias in ſynodo Epheſina plures. Hæc omnia apud Græcos vidimus, & partim legimus: ſed nuſquam apud Latinos. Claruit ſub Theodoſio imperatore magno, & Celeſtino Papa primo, anno Domini quadringeſimo trigeſimo.

Ioannes Hieroſolymitanæ eccleſiæ poſt beatum Iacobum patriarcha quartus & quadrageſimus, primus in ordine narrationis noſtræ collocādis accedit. Erat enim vir cōuerſationis integræ atq; ſanctiſsimę: qui viuus & mortuus infinitis fertur claruiſſe miraculis. Hunc Adrianus Papa primus propter eximiā & doctrinā vitæ excellentiam de monaſterio montis Carmeli ſuſtulit, & in patriarchā præfatæ vrbis ſublimauit. Qui cùm in ſcripturis diuinis eſſet periti ſsimus, nonnulla præclara ſyntagmata edidit, quibus ingenium ſuum poſteris declarauit, de quibus extat volumen inſigne, de principio & profectu ordinis Carmelitici liber vnus. Scripſit etiā quaſdam ad fratres epiſtolas exhortatorias. & quędam alia. Claruit temporibus Adriani Papæ primi, anno Domini maximi Ieſu Chriſti, ſeptingen-

ſeptingenteſimo ſeptuageſimo.

Cyrillus alius, presbyter montis Carmeli, tertius in ordine prior generalis, vir doctus & deuotus, ac ſpiritu prophetiæ illuſtratus, ſcripſit nonnulla ingenij ſui opuſcula: de quibus feruntur epiſtolæ ad diuerſos plures; & quædam ad Abbatem Ioachim reuelationes. Angelica quoque tabula, quam de manibus angeli dicitur recepiſſe. Alia nonnulla ſcripſiſſe dicitur, quæ ad notitiam meam non venerunt. Claruit temporibus Henrici Imperatoris ſexti, & Innocentij Papæ tertij, anno Domini milleſimo ducenteſimo. Errant qui hos duos (Cyrillos vnum eſſe putant: cũ nec tẽpus in eos conſentiat) nec ordo geſtorum. Primũ enim ſub Theodoſio in Epheſino concilio claruiſſe certum eſt, & iſtũ ſub Henrico ſexto, vt diximus.

Nicolaus Gallicus, ſeptimus prior generalis totius ordinis, vir doctus & deuotus & Deo ſingulariter dilectus; qui poſtquam ordinem aliquot annis ſtrennue gubernaſſet officio renuntians, ad eremum monaſticæ conuerſationis reuerſus eſt, ſcripſit inter alia volumen inſigne, quod prænotauit, Sagittam igneam: in quo flebilem ordinis ſui ſtatum multis deplorat gemitibus. Claruit anno Domini milleſimo ducenteſimo lxx.

Albertus de Trapano, prior Siciliæ prouincialis, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus atque doctiſsimus; vita quoque & conuerſatione deuotus, miraculiſque adhuc viuus coruſcans, multa vtilia pro ædificatione fratrum ſcripſiſſe dicitur: quę tamẽ ad manus noſtras non venerunt. Moritur in ciuitate Meſſanen. anno Domini milleſimo ducenteſimo xcij. indictione v. ſeptimo Nonas Auguſti, ſignis glorioſus.

Guilhelmus de Samuco, Carmelitici ordinis ſingulare decus, vir doctiſsimus & ſacræ theologiæ profeſſor inſignis, natione Gallus, ſcripſit ad ædificationem ſimpliciũ fratrum pulcra & apta volumina: de quibus ſubiecta feruntur. Super ſententias lib. iiij. Chronica de multiplicatione ſui ordinis lib. j. Declarationes ſuę regulæ lib. j. Decretales religioſorum lib. j. Alia quoque nonnulla ſcripſiſſe dicitur, quæ tamen ad notitiam meam non venerunt. Claruit temporibus Rodulphi Imperatoris, milleſimo ducenteſimo octogeſimo.

Gerardus de Bononia, generalis prior totius ordinis vndecimus,

mus,ſacræ ſcripturæ doctor Pariſienſis,ingenio ſubtilis, ordinisq́; ſui amator & rector celeberrimus, ſcripſit multa pręclara volumina,quibus memoriam ſui poſteris commendauit. Super ſententias lib.iiij. Quodlibeta multa & varia lib.j. Quęſtiones quoque lib.j. Sermones varios lib. ij. Summam theologię notabilem incœpit: quam morte preuentus finire non potuit. Moritur tandem in Auenione ſepultus,anno Domini cIↄ.ccc.xvij.indictione xv.generalatus vero ſui anno xxj.

Sibertus de Beka,natione Teutonicus, vir in diuinis ſcripturis eruditiſsimus,doctor omnium opinione & laude celebratus,cultor ſui ordinis deuotiſsimus; ſcripſit ad ædificationem fratrum quędā pręclara opuſcula:de quibus iſta feruntur. Super ſententias lib.iiij. De cenſuris noui iuris lib. j. Conſiderationes ſuper regulam ordinis ſui lib.j.Ordinale Dominici ſepulcri correxit , quod per totum ordinem obſeruari decretum fuit.Alia quoque nonulla edidit, quę ad notitiam meam non venerunt.Claruit ſub Henrico imperatore ſeptimo,anno Domini cIↄ.ccc.& x.

Guido Perpinianus,natione Cathalanus,duodecimus prior generalis:deinde Maioricenſ. & poſtea Eluen.epiſcopus , vir in diuinis ſcripturis doctiſsimus;ingenio acutus, ſcientia profundus , ſermone ſcholaſticus: qui apud Iohannem papam xxij. in honore & reuerentia habebatur; ſcripſit multa pręclara volumina:quibus nomen ſuum poſteritati commendauit , de quibus ſubiecta ferur t. Ad Ioannem Papam xxij.opus inſigne tripartium , de perfect ie vitę catholicæ lib.iij.Super ſententias lib.iiij. Quodlibeta ſex .i. Quæſtiones variæ ordinariè diſputatæ lib.i.De concordantia ā-geliſtarum lib.i.Correctorium decreti lib.iij.De hæreſibus ad cardinalem Albanenſem lib.i.In libros phyſicorum lib.viij.Quæſtiones de anima lib.i.Alia quoque multa compoſuit:quæ ad notitiam meam non venerunt.Claruit anno Domini cIↄ.ccc.xx.& moritur xxi.Auguſti,Auenione ſepultus.

Ioannes de Alerio Tholoſanus,tertiusdecimus prior generalis totius ordinis,vir in diuinis ſcripturis eruditus,ingenio, ſcientia & eloquio clarus,vita quoque & conuerſatione præcipuus , ac regularis diſciplinę conſeruator inſignis,ſcripſit inſigne volumen ſuper ſententias lib. iiij. In eccleſiaſticam lecturam notabilem lib.i.

Et

Et quædam alia,quę necdum reperi.Claruit anno Domini cIↄ.ccc atque xxx.Iacet ſepultus in conuętu ſuo Tholoſano.

Petrus de Caſa prouinciæ Aquitaniæ, poſt reſignationem Ioannis Alerij,quartuſdecimus totius ordinis generalis prior,deinde epiſcopus Vaſsionē ſis, & poſtremo patriarcha Hieroſolymitanus, vir in diuinis ſcripturis doctiſsimus,vita & conuerſatione deuotus, reliquit ingenij ſui quædam præclara volumina : de quibus iſta feruntur.Super ſententias lib. iiij. Sermones de tempore & de ſanctis lib ij.Lecturam quoque in librum politicorum notabilem,& quædam alia:quæ nos latent.Claruit anno Domini cIↄ.ccc.atque xxx. Moritur autem pridie Nonas Auguſti,miraculis coruſcans.

Ioannes VValſingam,prior prouincialis Angliæ, vir in diuinis ſcripturis doctiſsimus,philoſophus acutus, & ſacræ theologiæ doctor Pariſienſis,ſcripſit notabiliter ſuper ſententias lib. iiij. Quæſtiones varias & quodlibeta. Alia quoque nonnulla compoſuit,quę ad notitiam meam non venerunt.Claruit ſub Benedicto papa xij. anno Domini cIↄ.ccc.atque xl.

Simon de Spira,natione Teutonicus, prior prouincialis totius Alemaniæ, doctor Pariſiē ſis,vir in diuinis ſcripturis eruditus,& ſæcularium literarum nō ignarus,ingenio pręſtans & clarus eloquio, ſcripſit ſuper Sententias lib. iiij.Sermones quoque varios,&quaſdā in diuinis voluminibus lecturas.Alia inſuper nonnulla ſcripſiſſe dicitur:ſed ad manus noſtras non venerunt. Moritur ſub Benedicto papa xij.anno Domini cIↄ.ccc. xl. indictione octaua, viij. Iduum Ianuarias.Coloniæ in ſuo conuentu ſepultus.

Petrus Raymundi de Graſſa,natione Gallus , conuentus Tarſacij prouinciæ Narbonenſis,quintusdecimus prior generalis , vir doctus & deuotus,ſcripſit multa præclara volumina:quibus ſui memoriam poſteris commendauit,ē quibus exſtant ſubiecta. Super ſententias lib.iiij. Ordinis quoque ſui diuerſa ſtatuta in vnum volumen collegit,& in rubricas ſexaginta collectiones eaſdem diſtinxit.Sed & alia quædam compoſuit , quæ ad notitiam noſtram non venerunt. Moritur autem anno Domini cIↄ ccc.lvij.indictione x. ſub papa Innocentio ſexto. ſepultus in monte Peſſulano anno ſui officij generalatus xvi..

Ioannes de Bachone,natione Anglicus,prior prouincialis An-

gliæ,doctor Pariſienſis,vir vndecunque doctiſsimus, philoſophus, iuriſta & theologus celeberrimus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio,ſcripſit multa pręclara opuſcula:de quibus feruntur ſubiecta. Super ſententias lib.iiij. In euangelium Matthæi lib.i. In euangelium Marci lib.j. In euangelium Lucæ lib. j. In euangelium Ioannis lib.j. In epiſtolas Pauli lib. xiiij. In actus apoſtolorum lib.j. In epiſtolas canonicas lib.vij. In apocalipſim Ioannis lib.j. Quæſtiones varię diſputatæ lib. j. Speculum ordinis ſui lib.j. Defenſorium ordinis ſui lib.j. Super methaphyſicam Ariſtotelis in duobus voluminibus lib. xij. Super de anima lib.iij. In libros quoque Ethicorū lib.j. Alia inſuper multa compoſuit,quæ ad notitiam meam non venerunt.Explanationes quoque varias edidit ſuper libros beati Auguſtini de Trinitate,&de ciuitate Dei,atque Anſelmi,Cur Deus homo,& de incarnatione verbi:in quibus omnibus ingenium ſuum magnificè exercitauit.Claruit tēporibus Caroli imperatoris quarti,& Clementis papæ ſexti,anno Domini cIɔ.ccc.xlv.

Paulus de Peruſio, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus,atque in ſecularibus literis egregiè doctus,ingenio ſubtilis,ſermone ſcholaſticus, edidit magnæ auctoritatis quędam opuſcula, quibus nomen ſuum poſteritati commendauit,è quibus exſtat volumen inſigne ſuper ſententias lib.iiij. Quæſtiones quoque variæ lib.j. & quędam alia. Claruit Pariſiis ſub Clemente papa ſexto,anno Domini cIɔ.ccc,xliiij.

Ioannes Baliſtarij Cathalanus, prior totius ordinis generalis xvi.vir in diuinis ſcripturis eruditiſsimus,& ſæcularis philoſophiæ ſcrutator acutus,ingenio pręſtans & clarus eloquio, ſcripſit quædam pręclara volumina, quibus nomen ſuum ad poſteros destinauit: è quibus exſtant ſubiecta.Super ſententias lib.iiij. Conſtitutiones ordinis ſui lib.j.De nouiſsimis temporibus ad papam lib.j.& quędam alia.Moritur anno Domini cIɔ.ccc.lxxiiij.indictione xij. viij.Kal. Octobris,in conuentu Maioricarum ſepultus.

Petrus Rimi de Perpiniano,patria Cathalanus, vir valde eruditus,doctor ſacræ ſcripturę,ingenio profundus & clarus eloquio, ſcripſit inſigne volumen ſuper ſententias lib. iiij. In toto quoque pſalterio lib.j.Sermones inſuper & varios & elegantes compoſuit, qui ad manus noſtras non venerunt.

Herenus

Herenus de Boyo, natione Brito, vir in diuinis ſcripturis peritiſsimus & ſæcularis philoſophiæ non ignarus, ingenio ſubtilis, eloquio ſcholaſticus, & ſanctarum interpres literarum, doctorque Pariſienſ. profundus, fertur nonnulla præclara volumina cudiſſe, quibus memoriam ſui poſteris commendauit. è quibus exſtat opus inſigne ſuper ſententias lib. iiij. Quæſtiones variæ, & alia quæ nos latent.

Ioannes de Regno, natione Gallus, conuentu Tholoſanus, in ſcripturis ſanctis doctor eruditus, ingenio ſubtilis & promtus eloquio, ſcripſit ſuper ſententias libros iiij. In euangelium Matthęi lib. i. Sermones de tempore & de ſanctis lib. ij. Quadrageſimale quoque lib. i. & quædam alia.

Petrus Thomæ, epiſcopus Pacenſis ac poſtea patriarcha Conſtantinopolitanus, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, vita & conuerſatione ſanctiſsimus: quippe qui multis & viuus, & mortuus miraculis coruſcauit: fertur nonnulla pręclara ſcripſiſſe opuſcula, quibus ingenium ſuum vtiliter exercitauit, de quibus feruntur ſubiecta. Super ſententias lib. iiij. De puriſsima cõceptione beatæ Mariæ virginis lib. i. Sermones quoque varij lib. i. & quaſdam ad diuerſos epiſtolas. Moritur anno Domini CIↃ.ccc.lxvi. indictione tertia, viij. Iduum Ianuarias, miraculis clarus.

Oſbertus, natione Anglicus, vir in diuinis ſcripturis eruditiſsimus, & in ſæculari philoſophia egregiè doctus, acuti & vehemen- t ngenij eloquij ſcholaſtici, in diſputandis ſoluendiſque quæſtio r. us ſcripturarum promtus & ſubtilis, ſcripſit elegantiſsimum vo h en ſuper ſententias lib. iiij. Quæſtiones variè diſputatas lib. i. Sermones quoque diuerſos lib. i. Alia inſuper nonnulla ſcripſiſſe dicitur, quę nos ignoramus.

Tilmanus conuentus Aquenſis, natione Teutonicus, prior prouincialis inferioris Alemanię, ſacrarum literarum inſignis profeſſor, ingenio pręſtans & clarus eloquio, declamator ſermonum egregius, ſcripſit ſuper ſententias lib. iiij. In euangelium Matthæi lecturam notabilem, quam Coloniæ in conuentu publicè legit lib. i. Sermones quoque varios, & quædam alia. Claruit anno Domini CIↃ.ccc.lxx.

Henricus Dolendorp, natione Teutonicus, ante Tilmannum

prouincialis prior inferioris Alemaniꝗ, vir doctus & eruditus & declamator celeberrimus, ingenio præſtans & eloquio ſcholaſticus, diſputator quæſtionum acerrimus, ſcripſit notabile opus ſuper ſententias lib.iiij. Sermones quoque varios & vtiles, & quędam alia. Moritur in conuentu Colonienſi ſepultus, anno Domini cIↄ.ccc.lxv. indictione tertia, quarto Iduum Februarias.

Philippus Riboti, prior prouincialis Cathaloniæ, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, ingenio promtus, eloquio apertus, ac regularis diſciplinę curioſus moderator, ſcripſit inter alia ingenij ſui monumenta opus inſigne, de origine & profectu ordinis ſui, quod pręnotauit de peculiaribus geſtis fratrum Carmelitarum lib.x. Alia quoque nonnulla compoſuiſſe dicitur, quę ad manus noſtras non venerunt.

Robertus de Mõſtroilo, natione Gallus, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio, decus quondam gymnaſij Pariſienſis, ſcripſit ſuper ſententias lib.iiij. In epiſtolas Pauli notabilem lecturam lib.xiiij. Quæſtiones varias lib.j. Sermones quoque de tempore & de ſanctis lib.ij. Alia etiam nõnulla ſcripſiſſe dicitur, quæ necdum vidi.

Ioannes Fuſt, cõuentus Crutzennacẽſis lector, & poſtea prior Argentinenſ. natione Teutonicus, ex comitatu Spanheimenſi oriũdus, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio, declamator ſermonum celeberrimus, ſcripſit inter alia, ſermones elegantes de tempore lib.ij. De ſanctis quoque lib.ij. Sermones per quadrageſimam lib.ij. & alia quæ nos latent.

Ioannes de Hildensheim, vrbe Saxonię oriundus, lector conuentus ibidem, in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, ſæculariũ quoque literarum non ignarus, philoſophus & poëta inſignis, carmine exercitatus & proſa, declamator ſermonum ad populum famatiſsimus, ſcripſit non contemnendæ lectionis opuſcula: de quibus feruntur ſubiecta. Ad Florẽtium epiſcopum Monaſterienſem in VVeſtphalia, de tranſlatione trium regum in ciuitatem Colonienſem lib.j. Chronica quoque iocunda & vtilis lib.j. Defenſoriũ ordinis ſui. lib.j. De fonte vitæ lib.j. De Antichriſto lib.j. Contra Iudæos lib.j. Contra turpia pingẽtem lib.j. Opus metricum de mõſtris in eccleſia lib.j. Epiſtolarum ad diuerſos lib.j. Sermones de tẽpore

pore & de ſanctis lib. ij. Alia quoque nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam adhuc non venerunt. Claruit ſub Carolo imperatore quarto, anno Domini cIↃ. ccc. lxx. & varia carminum compoſuit epigrammata.

Ioannes Golein, Normannus natione, prior Rotomagẽſis, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, atque in ſecularibus literis ſufficienter doctus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio, ſcripſit nõ ſpernendæ auctoritatis opuſcula, quibus nomen ſuum ad notitiam poſteritatis cum gloria tranſmiſit, è quibus exſtant ſuper ſententias lib. iiij. Super officio miſſæ lib. j. Quæſtiones quoque variæ, &, vt ferunt, quædam alia.

Ioannes Taceſſale, natione Anglicus, conuentus Noruicenſ. vir doctus & in ſcripturis ſanctis atque in iure & philoſophia mul tum eruditus, ingenio promtus & ad declamandum ſermones ad populum idoneus, ſcripſit ſuper ſententias lib. iiij. In apocalypſim lecturam notabilem lib. j. Sermones quoque varios ad populum. Alia inſuper nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam nõ venerũt. Miſſus tandem Romam ibidem mortuus eſt.

Arnoldus de Biſſalis, epiſcopus Galtelienſ. vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, & ſæcularis philoſophiæ non ignarus, in genio profundus & clarus eloquio, in declamandis ad populũ ſermonibus excellentis opinionis, ſcripſit notabile opus ſermonum dominicalium, quod ſic incipit: In medio Carmeli paſcetur Baſan. Cetera quæ ſcripſiſſe dicitur, nos latent.

Ioannes Horneby, natione Anglicus, doctor in ſcripturis ſanctis copioſus & eruditus, ingenio ſubtilis & diſputator quæſtionũ acutiſsimus, fertur nonnulla præclara compoſuiſſe opuſcula, quibus venam abundãtis ingenij ſui etiam poſteris notificauit, è quibus exſtat opus defenſorium antiquitatis ordinis ſui lib. j. Sermones quoque varij, & quædam alia. Claruit in gymnaſio Cantabrigienſi, annó Domini cIↃ. ccc. lxxiiij. vbi varia compoſuit.

Franciſcus Martini, natione Cathalanus, conuentus Barchino nenſis, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, in declamandis ſermonibus ad populum excellentis ingenij fuit. Scripſiſſe autem nonnulla opuſcula dicitur, in quibus profunda ſcientia eius demonſtratur, è quibus exſtant ſubiecta. De conceptione beatæ

Mariæ ſemper virginis lib. j. Compendium in honorē ordinis ſui lib.vij.& quædam alia.Claruit in conuentu prædicto, anno Domini cIↄ.lxxx.

Franciſcus de Bachone,conuentus Gerundēſis, vir in diuinis ſcripturis doctus,& ſæcularis philoſophiæ non ignarus, ingenio ſubtilis & diſputator acutus,ſcripſit inſigne volumen ſuper ſentētias lib.iiij. Summam etiam quandā prædicantium lib.I. Alia quoque plura compoſuiſſe dicitur,quæ ad manus noſtras nō venerūt.

Ioannes de Ciminetho,lector cōuentus Metenſ. natione Gallus,vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & multum eruditus, ingenio præſtans & clarus eloquio, declamator ſermonum popularium egregius,ſcripſit ſpeculum inſtitutionis ordinis ſui lib.j. Sermones de tempore lib.j.Sermones quoque de ſanctis lib.j.Sermones per quadrageſimam lib.j.Alia quoque nonnulla compoſuiſſe dicitur,ſed ad notitiam meam adhuc non venerunt.

Ioannes Nobleth,natione Gallus,conuentus Pariſienſis, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, & in ſæcularibus literis egregiè doctus,philoſophus & medicus inſignis, ſcripſit ingenij ſui quædam præclara opuſcula, quibus nomen ſuū cum gloria trāſmiſit ad poſteros,de quorum numero ſubiecta feruntur.Opus inſigne quod prænotauit Centilogium lib.j. In euangelium Ioannis lib.j.In multos quoque alios bibliæ libros commentarios & lecturas compilaſſe dicitur,quæ ad notitiam meam non venerunt.

Nicolaus Dorhm,natione Anglicus, doctor Oxonienſis, in ſcripturis ſanctis eruditus,& in philoſophia Ariſtotelica ſubtiliter doctus,acutus ingenio & vehemens diſputator quæſtionum ſcholaſticalium inſignis,ſcripſit ſuper ſententias lib.iiij.Determinationes quoque diuerſarum quæſtionum lib.j.Tabulam originalium. Alia inſuper multa ſcripſiſſe dicitur,quæ ad me non venerunt.

Ioannes Marre,natione Anglicus,doctor Oxonienſis,in ſcripturis ſanctis ſtudioſus & eruditus,ingenio ſubtilis & vehemens, ſcripſit inter alia exercitij ſui opuſcula, determinationes contra hæreticos Vuicleuitas lib.j. Alia quoque multa ſcripſiſſe dicitur, ſed ad notitiam meam adhuc non venerunt.

Ioannes de Gluel,natione Teutonicus, prior conuentus Colonienſis,vir in diuinis ſcripturis eruditus & ſæcularis philoſophiæ

non

non ignarus,ingenio clarus,vita & conuerſatione deuotus,ſcripſit ſermones de tempore lib.j.Sermones quoque de ſanctis lib.j.Sermones per quadrageſimam lib.j.Alia quoque nonnulla edidit,quæ ad notitiam meam non venerunt. Claruit in conuentu ſuo Colonienſi:vbi & ſepultus eſt.

VValterus Diſſe,natione Anglicus, vir in diuinis ſcripturis valde eruditus,& declamator ſermonū popularium celeberrimus, ingenio ſubtilis & apertus eloquio,ſcripſit non ſpernendæ lectionis opuſcula:de quibus ſubiecta feruntur.Contra Lolhardos lib.i. De ſciſmate lib.j Super quoſdam pſalmos lib.j.Sermones de tempore lib.j. Sermones quoque de ſanctis lib.j. & quædam alia, quæ ad notitiam meam non venerunt. Hic fuit nuntius & legatus Bonifacij Papæ noni,in regnis Angliæ,Hiſpaniæ,Portugaliæ,Nauarræ,Arragoniæ,& in partibus Vaſconiæ, crucem contra hæreticos & ſciſmaticos prædicans.Claruit ſub VVenceſlao imperatore,anno Dñi cIɔ.ccc.nonageſimo,& in cōuētu Noruicēſi ſepultus eſt.

Philippus de Ferraria,natione Siculus, epiſcopus, vt quidam volunt, Pacenſis, doctor ſacræ theologiæ celeberrimus, ingenio clarus & ſcientia profundus,ſermonum declamator egregius, ſcripſit valde notabiles ſermones de tempore lib.j.Sermones quoque de ſanctis lib j.& quædam alia. Claruit in regno Siciliæ prædicās coram rege & aliis non ſine fructu omnium.

Richardus Lauinham,natione Anglicus,ſacrarū literarū doctor Oxoniēſis,vir ſubtilis & vehementis ingenij, diſputator quæſtionum acutus,& declamator ſermonū egregius, ſcripſit quædā præclara opuſcula,quibus memoriam ſui poſteris commendauit,è quibus extant ſubiecta.Contra Lolhardos determinationes lib.j. Determinationes quoque notabiles pro libro reuelationum ſanctæ Brigittæ,quas in gymnaſiis Oxonienſi & Londonienſi publice legit lib.j.Opus quoque inſigne,de ordinis ſui fundatione incœpit,quod morte præuentus non compleuit. Compoſuit etiam nonnulla in logicalibus & phiſicalibus;quæ ad manus noſtras nō venerunt.

Richardus Maideſcon,natione Anglicus, doctor ſacræ ſcripturæ gymnaſij Oxoniēſis,ingenio præſtās & clarus eloquio,declamator ſermonū egregi⁹, fertur quædā præclara cudiſſe opuſcula, quibus

quibus nomen ſuum poſteris notificauit, è quibus exſtat cõtra Lolhardos lib.i.Sermones de tempore lib.i.Sermones quoque de ſanctis lib.i.& variæ quæſtiones. Alia inſuper nonnulla cõpoſuit, quæ ad notitiam meam non venerunt.

Guilhelmus Taliſſordiæ,natione Anglicus, doctor ſanctarum ſcripturarum ſtudij Cantabrigienſis,vir eruditus & ſtudioſus,ingenio ſubtilis,vita & conuerſatione deuotus, declamator ſermonum egregius,ſcripſit valde notabiles ſermones de tempore lib.j. Sermones quoque de ſanctis lib.j.Varias quoque lecturas ſcripturarũ compoſuit,quas in præfato gymnaſio legit.

Thomas Lombe,natione Anglicus, doctor ſacrarum literarũ celeberrimus gymnaſij Oxonienſis,vir ſapientia & eruditione clarus,ingenio ſubtilis & diſputator quæſtionum ſcholaſticalium acutus, ſcripſit contra Lolhardos & Vuicleuitas lib.j. De incarnatione verbi lib. j. Dicitur & alia ſcripſiſſe opuſcula, quæ necdum vidi.

Nicolaus Ritzonis,conuentus Catanenſis,natione Siculus,& prior prouincialis Siciliæ,doctor theologus gymnaſij Bononienſ. in declamandis ad populum ſermonibus excellentis ingenij,ſcripſit dum adhuc Bononiæ literis operam daret, ſermones elegantes de tempore lib.j.Sermones quoque de ſanctis lib. j. Duo inſuper quadrageſimalia compoſuiſſe dicitur:quorum lectio declamatoribus vtilis iudicatur.Alia quoque nonnulla edidit, quæ ad notitia meam non venerunt.

Ioannes Campſcon,natione Anglicus, vir in diuinis ſcriptur ſtudioſus & eruditus, & ſæcularis philoſophię non ignarus, ingenio preſtans & clarus eloquio,declamator ſermonum popularium excellentiſsimus,ſcripſit ad vtilitatem legentium ſermones de tempore lib.j.Sermones quoque de ſanctis lib.j. Cetera quæ cõpoſuit, ad notitiam meam non venerunt.

Ioannes Schonhouen, natione Teutonicus, prior conuentus Mechlinienſis,vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & longa exercitatione doctus,ingenio ſubtilis & promtus eloquio, in declamandis ad populum ſermonibus excellentis ingenij,ſcripſit notabile opus in duobus voluminibus ſecundum ordinem alphabeti, quod prænotauit Polipodion, prædicatoribus verbi Dei valde accommodum

dum lib.ij.Sermones quoque de tempore & de ſanctis varios edidit, & quædam alia.

Blaſius Andernarij, natione Gallus, vir in ſcripturis ſanctis ſtudioſus & eruditus, & ſæcularium literarum non ignarus, ſcripſit nonnulla præclara volumina, quibus acrimoniam ingenij ſui etiã poſteris notificauit, è quibus exſtat opus celebre ſuper ſententias lib.iiij. Quæſtiones quoque variæ in ſcholis diſputatæ. Cetera vero quæ compoſuit, ad notitiam noſtram minime venerunt.

Henricus de Andernaco, natione Teutonicus, Colonienſis diœceſ. vir tam in ſcripturis diuinis, quam in ſæcularibus ſcientiis ſtudioſus & eruditus, ingenio promtus & diſputator acutus, ſcripſit volumen inſigne ſuper ſententias lib.iiij. Sermones de tempore lib.j. Sermones quoque de Sanctis lib.j. Quæſtiones philoſophiæ. Sed & alia quædam compoſuit; quæ ad me non venerunt.

Stephanus Anglicus, doctor Oxonienſis & prior prouincialis Angliæ, vir in diuinis ſcripturis eruditus & ſæcularis philoſophiæ non ignarus, ingenio præſtans & clarus eloquio, non minus vita quam eruditione decorus, ſcripſit contra Lolhardos lib.j. Sermones tam de tempore, quam de ſanctis per circulum anni notabiles lib.ij. Quæſtiones quoque varias lib.j. Repertorium argumentorũ ſuorum lib. j. Lecturas etiam quaſdam notabiles in bibliæ libros edidit, cum aliis multis quæ me latent.

Arnoldus de Auſtria, natione Teutonicus, conuentus Vieneſ. gymnaſij eiuſdem vrbis doctor, in diuinis ſcripturis valde eruditus, & in ſæculari philoſophia notabiliter doctus, ingenio ſubtilis & diſputator quæſtionum ſcholaſticalium egregius, fertur nõnulla præclara ſcripſiſſe opuſcula, quibus memoriam ſui poſteris commendauit. è quibus exſtat volumen inſigne ſuper ſententias lib.iiij. Sermones quoque & variæ quæſtiones. Claruit in præfato gymnaſio Vienenſi: vbi & dictam lecturam ſuam libri ſententiarum publice legit.

Ioannes Brammart, natione Teutonicus, conuentus Aquenſ. prior prouincialis inferioris Alemaniæ, doctor Pariſienſis, in ſcripturis diuinis ſtudioſus & eruditus, ingenio ſubtilis & compoſitus eloquio, vita & conuerſatione deuotus, ſcripſit inſigne opus ſuper ſententias quatuor libros continens, quod Pariſiis compleuit anno

Domini

Domini milleſimo ccc.lxxx. indictione tertia. Incipit autem ſic, Verbum Domini ſuper Ioannem. Sermones quoq; & varias quæſtiones. Moritur in conuentu Colonienſi ſepultus, anno Domini cIↄ.cccc.vij. indictione xv.

Michaël de Bononia, natione Italus, prior generalis, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, & ſecularium literarum non ignarus, ingenio clarus & diſertus eloquio, ſcripſit multa præclara opuſcula, quibus memoriam ſui poſteris commendauit, è quibus ſubiecta feruntur. Super ſententias lib.iiij. Sed & quæſtiones ſententiarum lib.j. Tabula ſententiarum lib.j. In totum pſalterium opus grande lib.i. In euangelium Matthæi lib.j. In euangelium Lucæ lib.j. Tabula moralium Gregorij Papæ in Iob. lib.j. Tabula ſuper decreto lib.j. De puriſsima conceptione beatæ Mariæ ſemper Virginis lib.j. Sermones varij lib.j. Quadrageſimale notabile lib.j. In multos etiam libros Ariſtotelis, commentatus eſt in Valerium quoque Maximum, in philoſophia, in iure canonico, & in oratoria ſimiliter varia ſcripſit, & multa alia, quæ ad me non venerunt. Moritur Bononiæ, ante ſummum altare ſui conuentus ſepultus, anno Domini cIↄ.cccc.xvi. Kal. Decembris.

Ioannes Groſsi, patria Tholoſanus, prior ordinis generalis, doctor diuinarum ſcripturarũ inſignis & ſæcularis philoſophiæ nõ ignarus, ingenio clarus & promtus eloquio, ſcripſit nonnulla opuſcula de quibus ſubiecta feruntur. Opuſculum de Ordinis ſui inſtitutione & profectu, quod prænotauit viridarium lib.iij. Sermones quoque, & variæ in ſcripturis quæſtiones. Moritur ſub Martino papa quinto, anno Domini cIↄ. cccc. quarto & viceſimo indictione ſecunda.

Thomas VValdẽ, natione Anglicus, prior prouincialis Angliæ, vir in diuinis Scripturis ſtudioſus & valde eruditus, & in ſæculari Philoſophia egregiè doctus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio, hæreticorũ malleus & fortiſsimus expugnator, ſcripſit inſigne opus contra VVicleuitas, quod pronunciauit, doctrinale Eccleſiæ lib.i. In multos quoque libros Ariſtotelis Commentarios fecit: quæ ad notitiam meam non venerunt. Moritur non ſine opinione ſanctitatis, Rothomagi ſepultus, anno Domini cIↄ. ccc. xxx. indictione octaua, tertio Nonas Nouembris.

Ioan-

Ioannes Bernegam, natione Anglicus, doctor in diuinis ſcripturis eruditiſsimus, & in ſæcularibus literis egregiè doctus, in declamandis ad populum ſermonibus, diſputandiſque quæſtionibus ſcripturarum excellentis ingenij, ſcripſit ſuper ſententias opus præclarum lib. iiij. & quædam alia. Claruit ſub Eugenio Papa quarto, anno Domini milleſimo cccc. xxx.

Michaël Herbrant de Duren, natione Teutonicus prior conuentus Crutzennacenſis, vir in ſcripturis ſanctis ſtudioſus & eruditus, & multarum rerum experientia clarus, ingenio præſtans, & verbi diuini prædicator egregius, ſcripſit quædam non ſpernendæ lectionis opuſcula, quibus nomen ſuum poſteris notificauit, è quibus extant ſermones & plures & notabiles lib. j. Collationes quoque multæ & variæ in capitulis & ſynodis habitæ lib. j. Cetera quę compoſuit, ad notitiam meam non venerunt. Claruit ſub Ruperto Bauaro rege Romanorum, anno Domini cIↄ.cccc.x.

Ioannes Gauwer, natione Teutonicus, conuentus Maguntinēſis lector, in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, in declamādis ſermonibus ad populum excellentis ingenij fuit. Scripſit quædam præclara opuſcula: de quibus reperi ſubiecta. Super ſententias lib. iiij. In exodum lib. j. Vnum euangelium ex quatuor lib. j. Sermones de tempore lib. j. Sermones quoque de ſanctis lib. j. Quadrageſimale lib. j. Cetera quæ compoſuit, ad notitiam meam non venerunt. Claruit ſub Sigiſmundo imperatore, anno Domini cIↄ.cccc. x x. ſepultus in conuentu ſuo Maguntinenſi.

Iacobus de Regio, natione Italus, vir in diuinis ſcripturis doctiſsimus, & in ſeculari bus literis magnificè imbutus, trium linguarum principalium Hebraicè, Græcè, & Latinè peritus, ingenio clarus & diſertus eloquio, metro excellens & proſa, ſcripſit notabiles ſermones per quadrageſimam lib. j. Multa etiam carmine ſcripſiſſe dicitur: ſed ad notitiam meam non venerunt. Claruit ſub Friderico imperatore tertio, anno Domini cIↄ.cccc.lx.

Ioannes Soreth, natione Normannus, prior totius ordinis generalis, vir in diuinis ſcripturis doctus & eruditꝰ, ingenio ſubtilis, ſermone compoſitus, vita & conuerſatione deuotus atque ſanctiſsimus, maximus & feruentiſsimus ſui ordinis reformator, pro cuius inſtitutione & multos, & duros labores patientiſsime ſuſtinuit:

ſuſtinuit:ſcripſit quædam præclara volumina,quibus venam ingenij ſui etiam poſteris notificauit.è quibus ſubiecta feruntur. Super ſententias lib.iiij.Sermones varij lib.j. In regulam ordinis ſui duplex commentum edidit lib.ij.Conſtitutiones quoque eiuſdem ordinis comportauit.Moritur Andegauis ſub Friderico imperatore tertio,& Sixto Papa quarto,anno Domini cIɔ.cccc.lxxj. indictione quarta,octauo Kal. Auguſti, multis quotidie miraculis coruſcans.

Goſwinus Hex,patria Brabantinus, conuentus Vliſsingẽſ. epiſcopus Ieropolitanus, Traiectenſ.epiſcopi vicarius in pontificalibus, vir in diuinis ſcripturis egregie doctus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio,in declamandis ad populum ſermonibns valde eruditus,ſcripſit de decem præceptis lib. j. Directorium turbatæ conſcientiæ lib.j.Sermones de tempore lib.j. Sermones de ſanctis lib. j. & quædam alia. Moritur ſub Friderico imperatore tertio, anno Domini cIɔ,cccc.lxxv.indictione viij.Kal.Aprilis.

Ioannes Beets,natione Teutonicus,conuentus Thenenſis,doctor ſacrarum literarum celeberrimus, & in philoſophia ſæculari multum eruditus,ingenio ſubtilis,eloquio clarus, diſputator acutus,Dei verbi prædicator egregius, non minus conuerſatione quã ſciẽtia venerabilis, ſcripſit ad ædificationẽ fratrũ quædã præclara volumina: de quibus feruntur ſubiecta.In epiſtolã Pauli ad Romanos lib.j. Præceptorium diuinæ legis lib.x. De ſacramento alt lib.j.Sermones de tempore lib. j. Sermones quoque de ſanctis j.Quæſtiones variæ diſputatæ lib.j.& quædam alia. Moritur a Domini milleſimo cccc.lxxvj.xvj.Kal.Auguſti.

VValterus Hont,natione Anglicus,vir in diuinis ſcripturis valde eruditus, & ſecularium literarum non ignarus,ingenio ſubtilis, ſcientia profundus, ſtudio & exercitatione lectionis continuus,fertur nonnulla præclara ſcripſiſſe opuſcula, quibus memoriam ſui poſteris commendauit,è quibus exſtat opus inſigne ſuper ſentẽtias lib.iiij. De paupertate Chriſti lib.j. Alia inſuper quam multa compoſuiſſe dicitur,quæ ad notitiam meam non venerunt. Claruit ſub Sixto Papa quarto,anno Domini milleſimo cccc. lxxx. Et neſcio ſi adhuc viuat.

Paulus Biſcontus,Nicolai Papæ quinti quondam cõfeſſor, vir in

in diuinis ſcripturis iugi ſtudio exercitatus & eruditus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio, fertur de varijs rebus multa ſcripſiſſe opuſcula, quibus nomen ſuum poſteris notificauit. Ego tamen vſque in hunc diem nihil eorum potui inuenire. Claruit anno Domini milleſimo cccc. xl.

Ioannes de Duſeldorp, natione Teutonicus, conuentus Maguntinenſis, & prior Argentinenſis, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & doctor valde eruditus, ingenio promtus & clarus eloquio, in declamandis ad populum ſermonibus facundus & multum idoneus, vita & conuerſatione deuotus, & regularis diſciplinæ cuſtos & amator præcipuus, ſcripſit de obſeruantia dierum feſtorum lib. i. Itinerarium terræ ſanctæ, quam perſonaliter viſitauit lib. i. Sermones varios de tempore & de ſanctis lib. ij. & alia complura. Moritur in conuentu ſuo Argentinenſi ſepultus, anno Domini milleſimo cccc. xciiij. indictione vero xij.

Ioannes Conſobrinus, patria Portugalenſis, vir in diuinis ſcripturis eruditiſsimus, & ſæcularium litterarum non ignarus, theologus, Philoſophus ac iuriſta celeberrimus ingenio ſubtilis & clarus eloquio, declamator ſermonum egregius: qui multa contra hæreticos fortiter geſsit pro Chriſti amore ſcripſit ad inſtantiā præpoſiti regalis collegij diuæ Mariæ de Amhten in Anglia opus tripartitū inſigne, de contractibus & conuerſationibus, quod ſænotauit de iuſtitia commutatiua lib. iij. Sermones quoque [illegible]ios, & quedam alia. Conflatum Franciſci Maronis grato compendio abbreuiauit. Claruit anno Domini cIↃ.cccc. lxxv. & ſub Sixto Pontifice quarto. Vlixbonæ, non ſine veneni potati opinione, mortem ſubijt.

Ioannes de Arundine, natione Teutonicus, conuētus Brugenſis, epiſcopus Vſbitenſis, vir in diuinis ſcripturis eruditus, & in ſæculari philoſophia egregie doctus, declamator ſermonum celeberrimus, ingenio ſubtilis, eloquio & conuerſatione clarus, ſcripſit multa præclara opuſcula, quibus nomen ſuum longe notificauit, de quibus feruntur ſubiecta. Lectura notabilis in librum ſapientiæ lib. i In epiſtolā Pauli ad Romanos lib. i. Super beati immaculati ſermonum li. i. Sermones de tempore lib. i.

Sermones de ſanctis lib.i. Alia quoque multa ſcripſiſse dicitur quæ ad notitiam meam non venerunt. Viuit adhuc in vrbe Traiectenſium vicarius epiſcopi in pontificalibus ibidem exiſtens.

Baptiſta Ferrarienſis, vir in diuinis ſcripturis eruditus, & in ſæcularibus litteris egregie doctus, metro excellens & proſa, vtriuſque linguæ peritus, in declamandis ſermonibus ad populum excellentis ingenij, ſcripſit multa inſtructa volumina, quibus nomen ſuum longe lateque diuulgauit, è quibus ſi breſta ſe runtur. Opus luculentiſsimum hiſtoriarum a Chriſti natiuitate vſque ad noſtra tempora, quod Floridam prænotauit. Chronica quoque ſui ordinis lib. i. De ruina Romani imperij lib. i. De monte Sina lib.i. Vita Mechtildis lib. iij. Chronica Ferrarienſium lib. i. Sermones varij lib. iij. Multa epigrammata diuerſo genere metri compoſuit. Conuertit de græco in latinũ complures ſermones beati Ioannis Chryſoſtomi et alia plura nobis incognita. Viuit vſque hodie apud Ferrariam, & varia conſcribit.

Ioannes Vvirici de Nuſsia, natione Teutonicus, conuentus Colonienſis, prior prouincialis inferioris Alemaniæ, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, & in ſæculari philoſophia egregie doctus, ingenio promtus & clarus eloquio, diuini verbi prædicator famoſus, fertur ab his, qui eum nouerunt, ſcripſiſse ſuper ſententias lib. iiij. Sermones & collationes varias, quæ ſuo tempore prodiburt in lucem. Viuit adhuc in conuentu ſuo Colonienſi varia conſcribens.

Ioannes Placentinus, vir vndecunque doctiſsimus, theologus & rhetor celeberrimus, ingenio promtus & diſertus eloquio, Græcæ ac Latinę linguę peritiſsimus, quippe cui multa eleganter traduxit, fertur con plura ſcripſiſſe opuſcula, quibus nomen ſuum immortalitati conſecrauit. è quibus vidi duntaxat. Vocabularium Grecum, opus profecto vtile & neceſſarium lib i. Extat eius & aliud volumen minus, vbi Latinũ Græco præponitur lib.i. Ad Ludouicum Donatum epiſcopum Bergomẽſem è Græco Pſalterium de verbo ad verbum proprijſsimè tranſtulit, quod opus nemo digne laudare ſufficit: in quo Græcam tranſlationem præmiſit litteris Græcis, & ſuam ſubnectit latinis. Epiſtolas & plures

tes & elegantes ad diuerſos compoſuit. Alia quoque multa ſcripſiſſe dicitur: quæ ad notitiam meam non venerunt. Claruit ſub Innocentio papa octauo, & credo eum adhuc viuere.

Ioannes Scandeberi, epiſcopus Ertfordenſis in Anglia, vir in diuinis ſcripturis eruditiſsimus, & ſæcularium litterarum non ignarus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio, vita quoque & conuerſatione deuotus, fertur multa præclara ſcripſiſſe opuſcula, quibus nomen ſuum longe lateque notificauit: ſed nihil eorum ad notitiam meam perueniſſe memini. Claruit in Anglia ſub Sixto papa quarto, anno Domini milleſimo cccc.lxxx. Neſcio ſi adhuc viuat.

Baptiſta Mantuanus, vir in diuinis ſcripturis eruditiſsimus, & in ſæcularium litterarum ſcientia nulli hoc tempore ſecundus, ſacræ theologię doctor inſignis, philoſophus, orator, & poëta celeberrimus, ingenio ſubtilis, ſermone diſertus, vita & conuerſatione præclarus, vtriuſque linguę Græcę videlicet ac Latinę peritus qui metro Virgilium, Ciceronem proſa ęquat, ne dicam ſuperat. Scripſit vtroque genere ſtyli multa egregia volumina, quibus nomini ſuo per vniuerſum orbem Chriſtianum celebrem famam acquiſiuit. E quibus ſubiecta feruntur. Dialogus de beata vita ad genitorem ſuum lib.i. Suburbanus metrice de bucolicis lib.i. De laudibus ſanctæ Mariæ Parthenices lib.iij De ſancta Catherina martyre lib.i. De vita Ludouici Bononienſis lib.i. De vita ſancti Alberti ſui ordinis carmine Sapphico lib.i. De calamitate horum temporum, ſiue de peccatis capitalibus carmine heroico, elegantiſsimum opus lib.i. Panegyricus Roberti lib.i. Somnium ſuum de eodem lib.i. Ad Falconem epigrammatum opus varium, quod Falconem prænotauit lib.i. Conſolatio ſuper morte lib.i. De contemtu mortis lib.i. Contra poëtas turpia ſcribentes lib i. Ad innocentium papam viij. de expugnatione Granatę lib.iiij: De patientia lib. iij. De ortu & diuerſitate religionum lib.i. Apologia pro fratre Petro lib. iij. Introductorium ſubtilis Scoti lib.i. Orationes elegantes & variæ lib.i. Epiſtolas pæne ad diuerſos ſcripſit innumerabiles. Diuerſi quoque generis infinita & elegantiſsima carmina edidit; quę in lucem ſuo tempore prodibunt. Enimuero tam promtus & elegans verſificator eſt, vt ſimilem numquam habuerit, ſi ad maieſtatem carminis & omnis philoſophiæ ac eru

T a dicionis

dicionis notitiam mentem appoſueris. Viuit vſque hodie in Italia Carmelitici ordinis vnicum decus,princepſque doctorum, & multa componit, indies publicanda:

Arnoldus Boſtius, natione Teutonicus, conuentus Gandauenſis in Flandria,vir in diuinis ſcripturis ſtudioſiſsimus & valde eruditus,atque in ſecularibus litteris egregiè doctus,ingenio promtus & clarus eloquio, theologus, philoſophus, & poeta inſignis metro exercitatus & proſa,vita & conuerſatione deuotus,& regularis diſciplinæ amator & cuſtos præcipuus, ſcripſit metro & proſa quædam præclara opuſcula, quibus nomen ſuum multis innotuit. è quibus iſta feruntur.Volumen proſaicum verſibus mixtim interpoſitis,quod de patronatu Dei genitricis, Carmelitici ordinis prænotauit lib.i. De illuſtribus viris ordinis ſui lib i. De illuſtribus viris ordinis Carthuſienſis lib i. De puriſsima conceptione Dei genitricis & virginis Mariæ contra Vincentium de nouocaſtro lib.i. De quatuor nouiſsimis lib.i. Sermones quoque varij. Epiſtolas tam ad me, quam ad alios multas edidit: quarum incertus eſt numerus. Carmina etiam complura de varijs materijs edidit. Alia quoque nonnulla compoſuit quæ ad notitiam noſtrā non venerunt Viuit adhuc Gandaui varia componens, & multos ad ſtudium litterarum prouocans.

Ioannes de Aqua veteri,natione Teutonicus patria Brabantinus, conuentus Mechilinienſis, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & longa exercitatione peritus, in declamandis ad populum ſermonibus excellentis ingenij, ordiniſque ſui ſtudioſus amator & cultor deuotus, ſcripſit ad multorum fratrum inſtantiam & ædificationem de initio profectu & ſtatu ſui ordinis commendabile opus,quod prænotauit faſciculum temporum tripertitum ordinis fratrum beatæ Mariæ ſemper Virginis de monte Carmelo lib.iij. In quorum primo Eliā & prophetas ordinis ſui fundatores exſtitiſſe probat: in ſecundo ſanctos & canonizatos ex eodem enumerat: in tertio ſucceſsiones priorum generalium totius ordinis ſui ſecundum tempora locat. Cetera vero quæ compoſuiſſe dicitur ad notitiam meam non venerunt.Viuit adhuc in conuentu Aquenſi & cœpto fortiter perſtat in ſtudio,anno Domini,quo hæc ſcripſimus,milleſimo cccc.xcij. indictione.x.

Apologia Auctoris pro eo quod non omnes docto res & ſcriptores huius Ordinis hic ſint inſerti qui ſcripſerunt.

Ex his nunc itaque viris doctiſsimis, quorum mentionem fecimus, lector potes agnoſcere, quanti Carmeli fructus debeas æſtimare. Paucos vero de multis extraximus, quorū & ingenia & ſcripta cognoui . us. Nec dubitamus ordinis huius reſtare complures viros doctiſsimos, qui variis tēporibus florentes, ingeniis ſuis & ſcriptis eum magnificè illuſtrarunt, quorum ad nos memoria non peruenit. Omnibus enim ordinibus Carmelitana religio antiquior eſt, ipſaque nimia vetuſtas clara lumina ſui in obliuionē facile deduxit. Denique qui plures Carmeli montis palmites fructiferos ſcire deſiderat: geſta & hiſtorias eiuſdem ordinis legat, & viros doctiſsimos inuenire poterit, quorum in hoc catalogo mētio nulla fuit. Nos enim perquirendi ceteros qui deſunt nec tempus conſecuti, nec otium: iſtos idcirco in ordinem digeſsimus, vt inueſtigandi reliquos occaſionem lectori præberemus. Ad vos d mū fratres Carmelitici ordinis cultores animum vertimus, veſtris caritatibus præſens munus offerimus, & vt Deum pro nobis exoretis, pro viciſsitudine dilectionis intentè ſupplicamus.

FINIS.

Ioannis Empolidis Canonici ſancti Petri Dumetenſis, in librum Ioannis Trithemij abbatis Spanheimenſis, de laude ordinis Carmelitarum.

Codice præſenti laudantur lumina ſacri
  Ordinis, alma parens quem tenet atque fouet.
Carmelus dedit his nomen mons patribus: vnde
  Carmelitarum profluit omne decus.
Fratribus inſignes titulos præclara vetuſtas
  Ordinis iſtius, vitaque ſancta tulit.
Laudibus hos dignis ſtylus ornat Tritthemianus
  Fratres, nec tetris ſuſtinet eſſe locis.
Laudis ad augmentum tam claræ relligionis
  Ingenio miro cuncta vetuſta capit.

Et probat antiquos mores Patrum reuerendos,
Atque nouos veterum pergere ſuadet iter.
Nec parcit vacuis virtutibus, & probitate:
Sed tales verbi diriter enſe ferit.
Sic probat ingenuos meritis aut actibus almis,
Vt fragiles ſcriptis ad meliora vocet.
Sic mos expertis iuuenum ſolet eſſe magiſtris,
Vnius vt diſcat cetera laude cohors.
Hoc animo facili carmen mi ſuſcipe lector,
Codicis & celebris orſa probata lege.

¶ Rutgeri Venrai Sicambri regularis in Heyna Carmen, in librum Ioannis Trithemij abbatis, de laude ordinis Carmelitarum.

Collaudare Deos veteres ſueuere poetæ
Verſibus, & reſona perſonitante lyra.
Sed quid non reprobum, non vanum, non ſceleratum,
Sollicici ingeniis compoſuere ſuis?
Volue libros lector, & magna volumina vatum
Priſcorum: inuenies friuola multa cani.
Perſpice Virgilium; bellare Deas animoſas
Iunonem, & Venerem ſæpe videbis ibi.
Multa liber ficta recinit præclarus Homeri:
Sincerum nihil eſt, nil graue, nilque pium.
Egregius Plautus, necnon Terentius acris,
Luſibus inceſtis dedecoroſa probant.
Pamphilus obticeat, concedat Maximianus,
Ceſſet & imparibus ludere Naſo metris.
Hi reſidem incendunt ignem modulatibus atris,
Nec iuuenes caſtis moribus eſſe ſinunt.
Trithemius noſter non ludicra vana ſecutus,
Nititur egregia tollere laude viros.
Non quoſcunque viros, ſed claros moribus, almis
Artibus & variis, & probitate graui.
Et merito dictos confratres Virginis almæ,
Qui vita & meritis promicuere ſuis.
Eximiam laudem pro religione vetuſta
Præ cunctis ſacri promeruere Patres.

Moribus

Moribus antiquis modo clara ſcientia ſemet
Miſcuit, & bellum cum probitate gerit.
Non quod eam ſuperet,mage ſed ſuperatur ab illa
Quæ fuit antiqua non violata manet.
Namque videre datur nonnullos ordinis huius
Non minus arte ſcios,quam bonitate probos.
Iſta videns dominus Trithemius inclytus Abbas,
Binos inſignes edidit ecce libros.
Eximios Patres,& laudes Ordinis almi,
Et mores priſcos attigit atque nouos.
Carmelita tuo iam nunc gratare poëtæ:
E tenebris etenim te radiare fecit.

Eiuſdem Sapphicum Carmen de eodem.

Ecce,Carmelus quibus attuliſſe
Nomen, & mater Domini probatur,
Hoc libro laudes capiunt vetuſti
Relligioſi.
Quem vir inſignis Spanhemenſis abbas
Edidit pulcro calamo Ioannes
Litteras callens Latinas,Hebræas,
Atque Pelaſgi.
Moribus claros,probitate pulcros
Luce doctrinæ rutilos coruſcæ
Ordinis fratres probat & magiſtros
Rite ſacrati.
Laudibus fratres ideo Mariæ
Comprobat magnis venerandus Abbas,
Quatenus priſci memores decoris
Turpia vitent.
Parcius ſemper magis arguendos
Eſſe decreuit fragiles,modeſtos
Fortius iuſto fore comprobandos
Teſte libello.
Huius in grates faciles futuros
Ordinis Patres reputo ſacrati,
E ſitu nigro tenebri ſque cæcis
Iam radiantes.

Vocum ac Rerum controuerſæ poſitionis, tam in Epiſtola Bap. Mantuani contra Calumniatores, quam in Ptolemæi Hiſpanioli Apologia contra detractores operum Bap. Mantuani, & eiuſdem Corollario de licentijs antiquorum Poetarum, INDEX.

ABlatiui in a licenter correpti pag. 188
Academia pag. 181
Accingo cum datiuo rei ſine accuſat, perſõ. 141
Acragas 182
Achaia 100
Adamas 144
Adoleo 156
Adonis 176
Ad præſẽs licitè dici 107
Aer 164
Aẽta 187
Æ genitiui terminatio diuiſa in ai 179
Ædon pro aẽdon 188
Ægæus 137
Æmonia 163
Æneadæ 167
Agillina 143
Alcides 182
Alcmena 144
Alphæus 137. 186
Alutta dea 135
Alpes Apennini iuga quandoque dici 110
Alticomans quid ſit 146
Ambiguè loquuti poetæ 120
Amor an cæcus 142
Amphiarâus 99
Anapæſtus in quinta verſus heroici ſede 185
Andreas media bre. 14[illegible]
Annuit media producta licenter 173
Ante diẽ quid notet 105
Antidota nouitatis 151
Antiptoſis licita poetis 125
Antiquitas venerab. 129
Anxur nũc Taracina 143
Aphæreſis licentioſa 195
Appropio 146

Approximo

Approximo 144
Apulia 186
Aquitanus 186
Arabia prima producta contra regulam 171
Araneolus 182
Argos hippon 144
Ariminum 168
Ariſtarchus Homeri cenſor æquiſsimus 122
Armilla 94
Armus 94
A teneris, ſine ſubſtã: 142
Ateſte 143
Atus quartæ declinationis terminatio vnde 147
Auricula 94
Auris iudicium calcat regulas Grammaticorum 167
Baptiſta Fiæra 183
Beatitudo Beatitas 76
Bellantur pro bellãt 170
Belluoſus belluis plenum 108
Beryllus 117
Breuio, as. an vſitatũ 155
Britannus 187
Butyrum 190
CAcus 176
Cæli 139
Cære opidum 147.178
Calaurea ſepulcrum Demoſthenis 84
Calones 176
Cancer, eris pro ſigno cæleſti 118
Capuanus licitè dici 156
Carcheſiũ Alcmenæ 144
Caſtor 117
Catholicus 178
Catullus 176: 193
Centaurea 94
Cheruſci 105
Ciuilem pro ciuica 192
Cyane 189
Cyclops 166
Cydon 95: 178
Cyrene 179
Circuli quadratura 149
Clyſter 176
Clunis 112
Concionor 190
Cõfudit media breui 191
Conias pro ciconias 194
Conſecratus miles 108
Cõſonãtes factæ voc. 161

Contamino 188
Copia pro exercitu 112
Copulatus 187
Coralium 181
Cordicitus 97
Chorea 165
Cortex 178
Cóſyra 164
Cous 166
Crepida vnde 164
Chriſtus Theologiæ terminos ampliauit 149
Cupido 178
DArius 176
De ſyllab. corre. 175
Degenerare in Numina 111
Delirus 190
Deriuata in icus 103
Deſimus contrarius ſimo 110
Deſtino 190
Diana 171
Diæreſis vſitata poetis 103
Diditur pro diuiditur 129
Diogenes 175
Diſcus 135
Diuinoloquentia 145
Diuiſco nouè dictum 145
Dolon 185
Donus pro dominus 129
Duces pro dux 113
Duodecies quadriſyllabicè 171
Diſſoluo quadriſyllabicè 161
E terminata in tertia declinatione, Lucretius producit. 187
Ectaſin ac ſyſtolen ſæpe Mantuanus fecit 125
Edonis 171
Electrum 85:166
Elegia 176
Emi priore breui 175
Elephantiaſis 94
Eous 109
Epar 164
Epentheſis multiplex 172
Epicycli quando inuenti 149
Errata per incuriam 101
Eriphyle 177
Eſte opidum 143
Etruſci vnde dicti 163
Excudo 185
Exercitus

Exercitus 184
Expectorare pro extra pectus mittere 71
FAmes 140
Ferraria forũ Arij 144
Ferus pro equo 141
Feruere & Fulgere in 3. decli. 172
Ficedula 190
Fidei media produc. 123
Figuli primam produ. Mantuanus 127
Figuris vti Poetis licitum 125
Filij vocabulo vſi Poetæ 139
Floces pro fæces 72
Formidoloſus 120
Fortuna 132.133.134.
GAnymedes 166
Genioſus noua ſed nõ inepta vox 107.148
Genus pro genu 193
Glarea prima correp. 127
Geryone 182
Gymneſiæ 170
Gordij nodus 118
Gothus 191
Grabatus 165
Gradiuus 191
Græca in ωρ 169
HAbitudo ã noua vox 154
Hannibal 191
Hector 164
Helias quantam habeat mediam 144
Helicon 143
Hercules 117
Hieronymus 138
Hierophanta 138
Hierotheus 138
Hyle 185
Hymenæus 136
Horatius non intellectus 118
Hoſpita pro hoſpitia 129
Hoſtis olim qui nunc hoſpes. 71
I & V conſonantes in vocales tranſeunt 161
Inaro.as. at 154
Ignarus pro ignorato 119
Iliſſus 173
Illudo 126
Inchoo cũ infinitiuo 161
Indus 137
Induperat. Indugredi. 172

Indupedita

Indupedita 129
Initum pro initio 129
Ioannes an Iochãnes 167
Iniungo quandoque incognitum 96
Ioniũ per ωmega cor. 167
In ſcriptis redigi licitè dici 125
H & ω antiqui breuiarũt 167
Is terminatio verborum quartæ coniugationis licenter breuis 193
Iſaurus 94
Iſtrum non exonerari in mare Adriaticum 84
Italia prima longa 171
Iudicium recepi 111
Iudiciorum humanorũ varietas 77. 78. 79. 80.
Lacus 165
Laërtiadæ 101: 195.
Lacæna. Liby. 116 78. 147
Lapideſcere. Lapire 108
Latona 171
Latrare in tergum 124
Læſtrigones 182
Laudium pro laudũ 170
Lycaonius 99
Lycas 182
Licentia Poetis permiſſa 74. 113. 118. 119
Linguæ ſucceſſu tẽporis quatuor in Italia 75. 149
Liquidus 186
Liquefactus 190
Liquor 162
Lycæus 136. 137
Lilybæus 137
Lotium quãta prima 123
Lucretij magna licentia 129
Lupercus 140. 141
Macedo 189
Malè pro mane 192
Mamre 169
Maioſibus pro maioribus 71
Mare cãpus dictum 110
Maria Virgo 130
Marmoreas tabulas quãdoq; mẽdoſas eſſe 66
Maximitas 108
Matricida 165
Melos priore cõmuni 67
Memius in vocatiuo ſin. numero 187
Menſurnus 97
Metum

Metum pro Metium 129
Metutũ pro metuitũ 129
Metus paſsiuê accipi 119
Methone 98
Medio.as ar. 146
Mediaſtinus 146
Mille adiect. pro ſubſt. 138
Milo 166
Mycena in ſingul. 113
Minerua paſtoralis 102
Minois 185
Mneſtheus 192
Morari quid ſignet 120
Muginari ꝓ murmur. 72
Mulucha 97
Mulus 179
Mulieris genit. pro. 122.
Multeſi. an licita vox 108
Nabathæus 179. 194
Narnia ꝓ Nequi 143
Natura an hab. plur. 155
Naufragium 193
Nedum pro nõ ſolũ 139
Nemeſis 133
Nemrod 169
Nereus 192
Nilum pro nihilo 129
Nic. Perottum taxat Matua. 150
Nominicamus pro nominamus. 129
Noua quatenus reci. 148
Nouæ voces non repudiandæ 148
Nouitatis antidota 151
Nouiſsimus olim in vſu non fuit 96.
Nubere marem 141
Nũ an affirmat. cõgr. 115
Numicus media lõga 190
Nũtia in plu. neutro. 116.
Olõgũ Virgil. bre. 175
Ω & H. antiqui corripiunt 167
Oaxis 68
Olympus 124
Olympiacum 93
Omnis in accuſ. plu. 104
Orichalcos 163
Orion 164
Orphei error in Argonautico 84
Orpheon 165. 186
Orſus 170
Ouid. error 86
Ouidius licentioſus 194
Pachynus 171
Padi originem neſcit Ptolemæus 84
Padus nõ fert elect. ũ. 85

Phaëthon

Phaëthon 100
Phæaces 188
Palus 180 Pan 141
Pangæus 137
Par Impar 193
Parũ ꝓ aliquantulũ 127
Patauinitas in Liuio 92
Patria an careat plu. 142
Pharſalia 186
Paupera mulier 162
Pelion 177
Pituita 180
Phiſon eſſe Indum non . Gangem 60
Philoctete 179
Pyrene 179 Platea 165
Plæbes pro plæbs 113
Plectrum 123
Pœtas loquutos ambiguè 120
Poetis permiſſ. licẽtia 74
Podagræ remedium 149
Polenta 97
Poſsis poſteriore cor. 171
Potẽtat' ã vſitata vox 147
Præcipitat pro præcipitatur 72
Præda actiuè & paſsi. 119
Præſtolor 125
Priene 182
Præcipito an neutrũ 157
Phreneſis 166
Procœlij & procephali verſus 184
Procuro 180
Profectus 180
Profiteor 185
Prolixo.as.at 147
Propagare prima lõga 130
Propertij licentia 129
Proteus deriuat. 151. 152
Proſerpina 186
Proximo,as,at. 147
Pſalmi locus, Nõ ſic. 62
Pſal. 6. locus Vſqueq. 64
Ptiſſana 165
Puertiæ ꝓ pueritiæ 129
Pulex 185
Pulucrat, pro puluere plenum eſt 72
Puteus 169
Puluis 189
Quartanę remediũ 149
Quinctilianus Poetas excuſat 196
Quottidiana 181
Rhamnuſia 130
Rancor 92

Recentare

Recentare 72
Redimendus 128
Regnor paſsiuè accipi 98
Rei nouæ nouum nomẽ imponi poſſe 146
Remulco 121
Reſerare 93
Rhodanus 84
Rhœtus 137
Romphæa 165
Rubigo 183
Rudens 184
Rutilius 186
S Litteram antiqui non pronunciabant 174
Sandix 58
Scaber 187
Scyros inſula 185
Scoria 164
Scruta 69
Semel variè ſignific. 102
Senecæ licentia 194
Sequana fluuius fœmininè poſitus 156
Serapis 189
Serus 191
Sic breuiatum contra regulam 176
Sichæus 95
Sicanus 189
Synalœpha obſeruata & alibi neglecta 173
Synæreſis frequens 173
Sigæum, Sigæus 137
Siſtole & ectaſi vſum ſæpe Mantuanum 125
Syncope duriuſcula 174
Sithonia 138. 163
Syphax 188
Soldum pro ſolido 129
Σωτὴρ quid propriè 64
Sopitus 180
Spiritualis pro incorporeo 95
Sua ꝓ veſtra poſitũ 124
Subijcio 185
Subſtantia & eſſentia 76
Superare pro ſuperſtitẽ eſſe 112
Superfœtatio 59
Stapes 145
Stipendium 176
Stipes 187
Stymphalides 188
Stridẽs priore bre. 178
Strigil 178
TAle pro tantum 138
Thales 181

Tardæ

Tardæ noctes quæ 120
Taurominitana 179
Tēpus pro tempore 170
Tēpus ſapientiſsimū 148
Tentyra 190
Tepefacio 176
Ticinum 176
Tigris 191
Tilia 178
Tinea 179
Typhon 179
Totus priore breui 178
Trabes pro trabs 113
Tribrachys in quinta regione hexametri verſ. 127. 162
Trigonis 127
Triumpho hoſtem, an licitè dicatur 98
Tros 137
Turia 97
W geminū nūquam Poëtæ cogunt 175
V & I conſonantes verſæ in vocales 161
Vacillo 191
Valdius ꝓ validius 129
Vale 192
Valeſius pro Valerius 71
Valles an Vallis in ſingula. nominatiuo 162
Venus alio nomine Alucta & Aſtartes 135
Verſus tibicines qui 188
Veſperalis pro occidē. 96
Vidualis pro triſti 90
Vietus 190
Vindemia 190
Virgilius an Vergilius ſit ſcribendum 65
Virgilij duodecim loci obſcuri 124
Virgilij in Romana hiſtoria error 85
Virgilij licentia multiplex, nedum error. 193. 150.
Vocabula noua & rara 109
Vocales factæ conſonantes 161
Vocalis lõga, quãdoque breuiata 173
Vocalis dichronos 174
Vomica 187
Vs quartæ decli. terminatio genitiui, contra regulam correpta 183

FINIS.

I. BAPTISTAE MANTVANI CARMELITÆ, THELOGI, DE PATIENTIA LIBRI III. AD CAROLVM Antonium Fantucium, Patritium Bononienſem.

CAPITA PRIMI LIBRI.

DE cauſa huius operis. Caput.1.
De morbi cognitione. cap.2.
De duplici morbo hominis cap.3.
De differentiis quibuſdam humanorum defectuum. cap.4.
Quid ſit morbus corporis & animæ. cap.5.
Cur tanta diligentia in curandis corporum morbis. cap.6.
De morborum ſpiritualium origine. cap.7.
De animi perturbationibus. cap.8.
Vndè ſecuta ſit rebellio appetitus. cap.9.
De variis hominum diſpoſitionibus ad peccandum. cap.10.
Vndè tanta in hominibus diuerſitas. cap.11.
De vi appetitus. cap.12.
Quomodo appetitus ligetur. cap.13.
Quid valeat habitus. cap.14.
Quòd paucorum eſt appetitum ſuperare. cap.15.
Quòd motui cælorum aſſimilatur motus appetitus. cap.16.
Quòd duplici hominis naturæ duo ſpiritus præfecti ſunt. cap.17.
Quòd miſeri ſunt qui peccant. cap.18.
De tribus ſtultitiæ gradibus. cap.19.
Quòd terrena voluptas breui dilabitur, argumentum ab Imperatorum exemplis. cap.20.
Teſtimonia ex ſacra ſcriptura idem probantia. cap.21.
De hominis excellentia. cap.22.
Quæ ſit ſumma hominis miſeria. cap.23.
De delectatione, & an ſit peccatum. cap.24.
Redargutio quorundam Theologorũ de delectatione loquentiũ. cap.25.
Quid ſit virtus, & vitium, & in quo ſita ſint, cap.26.

A   *De quibus*

De quibus deinceps agendũ, & quantũ valeat ex arte certare. cap.27.
Quæ ſunt arma ſpiritualia homini cum diabolo pugnaturo. cap.28.
Quo fine ſanitas quærenda eſt. cap.29.
Quomodo quærenda eſt ſanitas. cap.30.
De patientia. cap.31.
De gradibus patientiæ. cap.32.

CAPITA SECVNDI LIBRI.

QVòd patientia via eſt ſanctorum ad cælum. Caput.1.
Rationes philoſophorum cur corpus humanum factum ſit fragile. cap.2.
De quatuor corporis humoribus. cap.3.
Quomodo complexiones diſtribuantur à Deo. cap.4.
De animæ libertate. cap.5.
An diſtributio complexionum procedat à fortuna vel à caſu. cap.6.
In quo conſiſtat fœlicitas in hac vita contra Peripateticos & Stoicos. cap.7.
De ſynthereſi, ratione, & conſcientia. cap.8.
Quod ſine Dei cuſtodia fruſtra laborat humana prudentia. cap.9.
Cur bonis mala eueniant philoſophorum opinio. cap.10.
Sex cauſæ flagellorum noſtrorum. cap.11.12.13 14.15.16.
Quòd virtus quæ bonum virum facit, incrementum accipit ab aduerſis. cap.17.
Quòd proſperitas ſit inimica virtuti. cap.18.
Quòd aduerſitas tollit mortis metum. cap.19.
Quòd aduerſitas facit ſeipſum cognoſcere. cap.20.
Quòd aduerſitas fert auxilium virtuti. cap.21.
De vitanda nemeſi. cap.22.
De generibus filiationis, cum declaratione dicti Euangelici. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. cap.23.
Quòd donorum Dei conſideratio iuuat patientiam. cap.24.
Quòd alienarum calamitatum animaduerſio ad patientiam plurimum faciat. cap.25.

Amicorum

Amicorum obſequia & religioſorum orationes & conſilia, patientiæ ſunt adminicula. cap.26.
De Carmelitarum antiquiſſima origine. cap.27.
Teſtimonium ex Plinio quòd natura humana ſit ærumnoſa. cap.28.
Ratio multiplicandorum morborum ac vitiorum. cap.29.
De morbis humani corporis. cap.30.
De quibuſdam aliis humani generis infortuniis. cap.31.
Quòd homo naturaliter ærumnoſus ſit. cap.3 .
Cur homo nudus naſcatur. cap.33.
Cur Deus floccipendat corpus & rationes naturales. cap.34.
Tota natura non conſiſtit in anima. cap.35.
Quæ ſunt mortis cauſæ contra Philoſophos & Mathematicos. cap.36.
Cauſa breuis vitæ & mortis, & de annis antiquorũ patrum. cap.37.
De annis hominum ante diluuium contra Plinium. cap.38.
Vitam humanam non eſſe breuiatam. cap.39.
Ægritudo præſeruat à multis flagitiis. cap.40.
Ex aduerſitatibus naſcitur iucunditas ſpiritualis. cap.41.
Debuit eſſe naturarum varietas ad oſtendendam Dei ſapientiã. cap.42.
Mundus eſt quoddam ſpectaculum nobis à Deo exhibitum quo inuitamur ad patienter ferendas omnes aduerſitates. cap.43.
Comparatione rerum naturalium probat meliorem eſſe vitam ſanctam cum aduerſis, quam vitam fœlicem cum vitiis. cap.44.
Tolerantia aduerſitatum facit breuiorẽ tranſitũ ad paradiſum. cap.45.

CAPITA TERTII LIBRI.

QVatuor virtutes plurimum valere ad tolerantiam. Cap.1.
De fidei fundamento & natura. cap.2.
Quòd fides per aureum Virgilij ramum figuratur. cap.3.
Fides eſt principium ineundæ cum Deo amicitiæ. cap.4.
De fidei progenie, ſpe & charitate. cap.5.
Quòd potius dicẽda eſt ſpes in charitatem tranſire quàm in rem. cap.6.
De nominibus eorum qui à fide deficiunt. cap.7.
De cauſis fidei. cap.8.

De vi & natura miraculorum. cap.9.
De errore Auicennæ & aliorum qui dicunt miracula fieri naturaliter. cap.10.
An ſit vbiq; Chriſti lex promulgata. cap.11.
Religionem Chriſtianam non eſſe à ſtellis, vt errant Aſtrologi, ſed eſſe breuiſſimam ad cœlum viam à Deo inuentam & traditam. cap.12.
De Georgio Nouarienſi Bononiæ combuſto cum quibuſdam diſputationibus de fide Chriſtiana. cap.13.
De ſpe & charitate. cap.14.
De longanimitate. cap.15.
Quod non rectè dicitur à Theologis voluntas antecedens & conſequens in Deo. cap.16.
Quòd & quare Deus odio habeat otioſos. cap.17.
De quatuor nouiſſimis. cap.18.
An mors corporis ſit naturalis. cap.19.
Opiniones variæ de morte. cap.20.
De multiplici genere mortis corporalis. cap.21.
De multiplici genere mortis ſpiritualis, cũ excuſatione Platonis. ca.22.
De loco damnatorum qui dicitur infernus. cap.23.
Opinio antiquorum gentilium de inferno. cap.24.
Ratione naturali perſuadetur omnem immunditiam eſſe apud inferos. cap.25.
De beatitudine Cœleſtis Paradiſi. cap.26.
De beatitudine partis ſenſitiuæ. cap.27.
Quòd naturaliter virtus honoranda. cap.28.
De Iudicio. cap.29.
Futurum eſſe diem Iudicij. cap.30.
De Helia patre Carmelitarum antę diem Iudicij præmittendo. cap.31.
De ſacra ſcriptura & primum cur ſit adeò ſuadibilis. cap.32.
Contra Philoſophos dicentes credere nos ſcripturæ ſacræ propter conſuetudinem. cap.33.
De multiplici ſenſu ſacræ ſcripturæ. cap.34.
Quòd & cur ſcriptura ſacra arcæ legis comparatur. cap.35.
De ſanctorum imitatione. cap.36.
De aſſidua Dei deprecatione. cap.37.

FINIS.

Baptiſta Mantuanus Carmelita, Franciſco Fantucio. S. P. D.

CAROLVS Antonius, vir clariſſimus pater tuus, quòd eſſet bonarum artium ſtudioſus, hominũ literatorum congreſſibus vtebatur aſſiduè, & ex familiaribus eorum colloquiis ſe inuenire dicebat vnicum podagræ ſuæ remedium. Ibam ego eo tempore frequenter ad eum, & quia erat in monaſterium noſtrum benè animatus, & quòd me (vt ſcis) præcipuo diligebat affectu. Ipſe autem (vt erat ingenio claro ac vegeto, lingua diſerta ac eloquenti,) mox vt conſederamus, aliquem ex ſcriptura ſacra, cuius lectione mirificè oblectabatur, locum afferebat, quò diutius (ſic enim aiebat) mutuo ſermone frueretur, & ægritudinis ſuæ tortura minus angeretur. Ego domũ reuerſus (ſi quid aptius dixiſſe memineram) arrepto calamo confeſtim annotabam, memor dicti Euangelici: Colligite fragmenta ne pereant, cupidus etiam, vt ſicut ipſi ea quæ dixeramus, adiumenti nonnihil attulerant, ita ſi in ſcriptis redigerentur ac legi poſſent, etiam aliis ægrotantibus eſſent aliquando ſubſidio. Huiuſmodi ergò ratiocinationes à me recognitas, &

vt edantur in librum tribus diuiſum voluminibus modò redactas, tibi reſtituo inquam, quod enim erat Patri donatũ, debetur & Filio, & ei maximè qui non diuitiarum tantùm, vt maior pars hominum, ſed qui etiam ſicut tu, paternarum virtutũ hæredem ſe conſtituat, vt videatur à parentibus in eum, ne dum ſecundum carnem, verùm etiam ſecundum ſpiritum deducta cognatio. Accipe igitur libellum hunc, & eum ſucciſiuis temporibus aliquãdo relegito, vt vitæ huius moleſtias æquanimius feras, & accendaris alterius vitæ maiore deſyderio, quo & ad euitandum mortis metum, & ad huius mortalitatis incommoda perferenda, nullum eſt præſentius maiiſve remedium. Viue igitur perquàm diutiſſimè, & ſic viue, vt ſemper videare Patris vitam & mores æmulari, cui ad politicam fœlicitatem Peripateticorum id ſolum deerat, quod & Metello legimus defuiſſe, proſperam ſcilicet corporis valetudinem. Sed hæc certè minus eſt deploranda iactura, ea potiſſimum ratione, quòd quantum adimit politicæ, tantum addit veræ fœlicitati, ad quam nobis aditum patefaciat gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti. Vale.

De cauſa

De cauſa huius operis.
CAP. I.

QVONIAM opportunis ac frequentibus beneficiis huic noſtro Bononienſi Cœnobio magnificè ac religioſè collatis, iampridē tibi nos deuinxiſti, Carole Antoni vir religioſe, vereor ne ſi te lōgo & graui podagræ morbo laborantē, conſolatus non fuero, de grauiſsimo ingratitudinis vitio poſsim accuſari. Nā ſi iuxta doctoris & Saluatoris noſtri Chriſti ſalutare conſilium tenemur iis etiam qui nos oderunt benefacere, quantum quæſo iis debemus, qui nos non ſolum amant, verum etiam quotidianis eleemoſynis alere, & continuo patrocinio fouere non ceſſant? Chriſtus qui nobis & vitæ & ſalutis auctor, ſicut in aliis omnibus ſtudioſis actionibus, ſic etiam in hoc exemplar eſt optimum. Ipſe namq; quàm diu nobiſcum in hoc luctuoſo peregrinationis exilio ſub ſeruili ſpecie verſatus eſt, eos à quibus plurimū amabatur, non dilexit tantùm, verùm etiam docēdo illuſtrauit, obſecrando attraxit, increpando cor-

 rexit,

rexit, exhortando animauit, miraculis firmauit, beneficiis illexit, & omni denique officio curæ paſtoralis cuſtodiuit & fouit. Et quoniã apud ægrotantes magni momenti eſſe, ac plurimum valere conſolantium verba cognoſcebat, cùm ſponte ad paſsionem & ad locum paſsionis accederet, diſcipulorum animis ſubita tempeſtate conſternandis medicinam inſtituens, Petro dixit. Et tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. Magna certè eſt accõmodati ad rem ſermonis energia, & ad firmãdos animos, affectuſq́ue regendos, ad ſedandos etiam corporum dolores, ægritudinumq́ue moleſtias grauis elocutio plurimum valet, propterea apoſtolicæ diſciplinæ documentum eſt, & auctor eſt Iacobus Apoſtolus ad ægrotantes presbyteros vocari, & veram religionem in viduarũ ac pupillorum viſitatione conſiſtere. Sed vt ad Chriſti veſtigia reuertamur, cum propter Iudæorum ſæuitiam relicta Hieroſolyma trans Iordanem paululum diuertiſſet, audiſſetq́ue Lazarum amicum grauiter ægrotare, vitæ ſuæ ratione poſthabita, Vadamus, inquit apoſtolis, & iuuemus eum. Tantam igitur Chriſti Ieſu ſaluatoris noſtri huma-

nitatam & clementiam ſi quis (vt dignum eſt) tota mentis acie contempletur, tantæ beneuolentiæ ſuauitatem non mirabitur ſolum, verùm etiam ad talis præceptoris imitationem accẽſus, totum ſe in officia charitatis effundet. Minimè tamen mirum eſt, ſi ab illo in huiuſmodi amoris vincamur officiis, nam ipſe omnium noſtrûm eſt pater, nos autem, inuicem fratres, ac multò maior eſt, vt experimur aſsiduè, & natura ipſa confitetur, patrum in filios quàm fratrũ in fratres pietatis affectio. Quoniam igitur ipſe præcipit, Diſcite à me, ſi tacuero nec te languẽtem ingraueſcente iam ſenio cõſolari, ac leuare tentauero, quomodo ab illo didiciſſe videbor, cuius vita ſanctitas, cuius natura benignitas, cuius doctrina charitas fuit? Aſsimilarer profectò non ſine magno virtutis & conſcientiæ damno, ſacerdoti aut Leuitæ illi, qui ab Hieruſalem in Hiericonta deſcendens percuſſum à latronibus hominem & ſemiuiuum relictum ſine miſericordia, ſine humanitate, ſine cura præteriit. Malo igitur Samaritanum imitari, qui lamentabili caſu motus, vinum ac oleum plagis infudit, & prolata pecunia ſtabulario ſuo infir-

mum commendauit. Tentabo itaque pro virium mearum portiuncula, vir optime, te adiuuare, & artis remedia quantum Deus dederit, tuis vulneribus applicare, phaleratum autem & ambitioſum ſermonem explodentes, humillimis ac familiariſsimis colloquiis datatim vtemur, ne fortè ſermonis inſolentia & ſuperbo dicendi faſtu magis offenſus, accipias pro conſolatione faſtidium. Sed iam vnum conſolationis noſtræ caput afferamus, à communibus exordientes, ſicut Ariſtotele teſte doctrinæ ratio poſtulare videtur.

De morbi cognitione. *Cap. II.*

SAnitatis exordiũ morbi cognitio eſt. Nam tum demum & ægrotus curari deſiderat, & medicus ſanare poteſt, cum & ille ſe infirmum, & iſte genus infirmitatis intelligit. Et omnem operationem quam aliquis appetitus ſiue naturæ, ſiue voluntatis exercet, ab aliqua cognitione præuenire neceſſe eſt, perſpicuum hoc in nobis quicquid volumus antè cognoueramus, in pecudibus quoque. Illæ etenim neque pabulum neq; coitum appetunt, niſi rerũ huiuſmodi aliqua vel tenui notione pulſentur, quæ verò ſine

ſine cognitione videtur operari, vt arbores, hæc à cognoſcente aliquo neceſſariũ eſt in opus dirigi, ideò à Peripateticis dicitur, opus naturæ, intelligentiæ opus eſſe. Philoſophi enim naturas rerum cognitione priuatas, volunt ab intelligentiis, quæ voluendis cœlorũ orbibus à Deo præfectæ ſint, in opera dirigi, & aliena prudẽtiane operando peccent gubernari. Quo fit vt res inſenſibiles quales hærbæ ſunt & arbores, & id genus alia, tantò minus in procreandis fœtibus ſuis errent, quãtò perſpicacioris naturæ iuuantur ingenio. Nos autem prudentiæ noſtræ (quæ tenuis eſt) innitentes in operatione plerumq; decipimur. Eſt igitur operi ſemper præuia cognitio, cognitione nanque voluntas, voluntate corpus excitatur. Tunc etiam cùm aliquid agimus quod nec appetebamus, neque cognitione fueramus aſſecuti, vt cũ agricolæ ignorantes Theſauros effodiunt, quod fieri dicitur à fortuna, id quoq; non ſine præcognitione contigit, præcognitione inquã nõ fodientis, ſed cuiuſpiam alterius, puta Dei vel angeli, à quo neſciens foſſor mouetur & regitur. Duplex igitur vt plurimum cognitio neceſſaria eſt ad curam,

&

& medici ſcilicet & ægroti. Propterea decem leproſis qui ſe infirmos cognoſcentes, gratia curationis ad Chriſtum venerant dictum fuiſſe legimus, Ite oſtendite vos ſacerdotibus, vt infirmantium cognitioni iungeretur cognitio medicantis. Sicut igitur hi qui curandis corporibus præſunt, radicem morbi & cauſas infirmitatis priuſquam manus adhibeant altius inueſtigant, ſic nos quoque qui à Deo curandis animabus præfecti ſumus, ſpiritualium languorum cauſas & naturas ſcire non vtile tantum, ſed etiam neceſſarium eſt.

De duplici morbo hominis. *Cap. III.*

ET quemadmodum ex duplici ſubſtãtia, corpore ſcilicet & anima, conſtat homo, ita duplex eſt hominis morbus, animi videlicet & corporis, duo quoque & medicorum & medicinarum genera ſunt. Vnum quo exterior, alterum quo interior homo curetur. Atque ita infirmitati noſtræ naturæque defectui prouidentia diuina, quia nihil odit eorũ quæ fecit, multiplex ſtuduit adhibere remedium. Plerumque fit vt animi in corpus & item corporis in animum redundet infirmitas, tanta eſt enim cor-

poris

poris & animæ neceſsitudo, vt ſua omnia bona ac mala, velint nolint, inuicem communicent, propterea neque ſine animo corpus, neq; ſine corpore animus bené valet in vita. Rei euidẽtia probationem excludit, quis enim non viderit ægrotante corpore animum ægreſcere, & animo malè habente, malè affici corpus & præcipuè faciem? Nam cùm in capite animalis omnium inſtrumenta ſint ſenſuum, omnis animi & corporis affectus in eo promulgantur, facies ira excandeſcit, metu palleſcit, verecũdia erubeſcit, triſtitia obſcuratur, gaudio ſerenatur. Neque id in homine ſolum ſed & in brutis accidit. Canes rictu, equi auriculis, feles oculis animum oſtendunt, hinc dicitur ab Ouidio, Heu quàm difficile eſt crimen non prodere vultu. Medici quoque inter ea quæ ad conferendam corporis ſanitatem pertinent, animi accidentia connumerant, quod viderint has duas hominis partes omnia bona & mala, more amicorum, habere communia, cùm morbo animi, corpus ægrotat, animum curato, & cùm membrorum & carnis vitio patitur animus, corpus ſanato. Itaque videndum eſt priuſquam ad curam veniamus è

corpore

corpore ne an animo naſcatur infirmitas. A cauſis enim incipiendum, vt arboris interitus non ex ramis, ſed ex radice petendus eſt.

De quibuſdam differentiis humanorum defectuum. *Cap. IIII.*

SPiritualium & corporalium ægritudinum in hoc eſt natura contraria, vnuſquiſque cùm corpore ægrotat, & ſi nonnunquam morbi ſpeciem neſcit, ſe tamen ægrotare perpendit, qui verò animo languet (vt cum ſuperbiæ tumore inſoleſcit, aut inuidiæ liuore contabeſcit) vt plurimum ægrotare ſe non videt. Item corporis morbum in alio minus deprehendimus, at animi vitium in aliis magis quam in nobiſmetipſis perſpicimus. Hinc illud Horatij. Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis, Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum? & illud item Perſij: Vt nemo in ſeſe tẽtat deſcendere, nemo, Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo: & à Chriſto reprehenditur hypocrita qui feſtucam in oculo fratris vidés, in oculo ſuo trabem non percipit. Amplius humanorum defectuum quidam incurabiles, vt claudicatio, ſterilitas, originalis cæcitas, & hi morbi vitia propriè nominãtur.

tur. Quidam verò nobis in vita accidunt, morbiq; dicuntur. Et hi quoq; duplices, quidam totius corporis vt febris ac Phthiſis: quidam partis vt ſurditas ac cæcitas, eſt & quidam morbus leuis qui rebus agendis non eſt inpedimento, vt imbecillitas & occulta febricula, quæ quia minus à patiente percipitur, à medicis neutralis dicitur. Eſt & grauis qui à iureconſultis ſonticus appellatur, vt febris prohibẽs hominem in iudicio comparere. Cum multis corporibus vicia connaſcuntur, vt cæcitas, ſterilitas, debilitas, oris prauitas, & huius generis multa. Morborũ ſpiritualium nullus perpetuus, nam cum animo, ſicut nulla virtus, ſic nullum naſcitur vitium. Libet enim hic à Platone diſſentire, qui cum ſcientiarum habitu venire animas putauit in corpora. Placet magis in Ariſtotelis venire diatribã, cui placet, animas cum viuificãdis corporibus ſociantur, ſimiles eſſe tabulæ puræ in qua nihil eſt pictũ, nihil figuratum. Magna igitur, immò mirabilis inter recẽtia corpora diſparitas eſt, & compoſitionum varietas inenarrabilis, inter animas verò mox vt creatæ ſunt, nullum diſcrimen eſt, pares oriuntur, ſine vitiis

ſunt,

ſunt, nullum diſcrimen eſt, pares oriuntur, ſine vitiis & virtutibus labūtur in corpora. Nec verum quod Pythagorici fabulátur, eas ex corpore in corpus tranſmigrare, & hominum regenerationem fieri, quam Græci palingeneſiam vocant, & corpora ſortiri præteritis moribus ac præcedentibus meritis accommodata. Sunt tamen à natura etiam tum quū infunduntur animis noſtris, vires quædam potētiæq;, vt vis videndi atq; audiendi, quæ ad operandum corporeis egeant inſtrumentis, hæ nimirum, ſicut & opifices ſecundū inſtrumenti diſpoſitionē operantur, verùm hæc in animo diuerſitas non eſt, ſed in corpore. Intellectus verò etſi nullo corporis inſtrumento eget ad operandum, potētiis tamē, vt phantaſiæ & æſtimatiuæ, cōiugatus eſt, quarum operatio certam corporis parté & certam illius partis diſpoſitionem expoſcit. Intellectum igitur in operando ab ipſa phantaſia, phantaſiam ab inſtrumento ſuo corporeo quod in cerebro ſitum eſt, dependere nō dubium. At inſtrumēti diſpoſitio nō vnū ſemper habet téperamentum, ſed cœli & aëris, ciborū etiam & aliorum quæ ad dietam pertinent, qualitatem inſequi-

inſequitur. Propterea corporibus non vno ſemper modo affectis ac diſpoſitis non vno ſemper modo imaginamur, recordamur, intelligimus, ſapimus, appetimus. Non eaſdem ſemper voluptates ſequimur, non eadem placent exercitia, non iiſdem ſtudiis oblectamur, non eadem inſomnia cernimus, pro quorum etiam varietate vt docet Hippocrates in li. de ſomniis, periti medicorum ſciunt de humorum dominio coniectari. Redundante enim ſanguine lętiores, felle inardeſcente acriores, pituita exc reſcente pigriores, atra bile regnante meticuloſi & triſtiores efficimur. Accepit ergò anima (neq; id dubium) corporum affectiones, & ſibi coniunctæ carnis ac circumſtantium elementorum lęſa contagio neſcit in votis ſeruare conſtantiam, quod in brutis & volucribus manifeſtius cernitur, iuxta illud Maronis noſtri de ſerenitate loquentis. lib. i. Georg.

Haud equidem credo quia ſit diuinius illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
Verùm vbi tempeſtas & cœli mobilis humor
Mutauere vias, & Iuppiter humidus auſtris
Denſat, erant quæ rara modo, & quæ denſa relaxat,
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus

B Nunc

Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Hinc lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.

Manifeſtum hoc etiam in ſenſu guſtus & viſus. Nam propter bilis admixtionem palato infirmo mel amareſcit & oculis ægris odioſa eſt lux, quæ iucunda eſt ſanis. Corporum morbi ſunt, animæ plærumque ſalutares, tunc enim maximè Deum recolimus, cum in obſeſſa carne regnat infirmitas, & multis ſanctorum ad animi ſalutem, vt Paulo apoſtolo, carnis flagella fuere principium. At animi morbus corpora non ſolum non iuuat, verumetiam lædit ac deſtruit, vide luxuriæ deditos vt palleant & marceſcant, vide inuidos, vt macerentur & tabeſcant, vide auaros, vt flaceſcant & areant, vide gulæ deditos, vt pigri, ſomnolenti, valetudinarij ſint, ac malorum humorum pleni, quos Græco vocabulo medici vocant Cacohymos, morbos etiam ſpumales, hoc eſt malos mores, non ſicut corporeos in communes toti animæ, & vni parti proprios diuidimus, non habet enim a-

nima

nima vt corpus partes, quarum vna ſine a-
lijs infirmetur, ſed cum anima ægrotat, to-
ta ægrota eſt, videtur tamen aliquando non
tota ſed ſecundum partem ægrotare, cùm ſci-
licet ad vnius virtutis opus eſt ſtrenua, ad a-
liarum virtutum exercitia lenta & impedita.
ſed tamen etiam tunc in toto appetitu vene-
nũ eſt, cui quidem fieri poteſt per alios malos
mores vitiorum acceſsio. Inter corporis & a-
nimi morbos eſt etiam diſcrimen hoc aliud,
nam quia medicus animarum eſt Deus, cuius
operationes & opera ſũt perfecta, animæ mor
bus incurabilis eſt nullus, vnde Seneca in-
quit. Nunquam ſera eſt ad bonos mores, via.
Corporis verò morbi (vt ſupradictum eſt) id
circo incurabiles plurimi, quia natura (quæ
corporalis medicinæ magiſtra eſt) Dei com-
paratione res manca eſt. Medicorum eti-
am naturalium nonnunquam conatus inua-
lidus, quia teſte Hippocrate, vita breuis, ars ve-
rò longa, experimentum fallax.

Quid ſit morbus corporis & animæ.
Cap. V.

MOrbum corporis à Labeone ſic definiri recitat A. Gellius in 4. noctium atticarũ libro, cap. 2. quod ſit habitus cuiuſq; corporis contra naturã, vſum eius reddens deteriorem. Per habitum autem non corporis cultum intelligit, ſecundum quam acceptionem habitum militarem, habitum ſcęnicum, habitum religioſũ dicimus. Sed habitum dicit qualitatẽ noxiam naturę contrariam, craſim corporis vitiantem, altius imbibitũ, vt nequeat ſubito dimoueri, qua præpeditũ corpus, animę non eſt (vt prius) obtemperans, propterea dicit, vſum eius reddens deteriorem. Secundum Platonem virtus eſt ſanitas, ęgritudo vitium. Virtus bona eſt conſuetudo vel qualitas ex bona conſuetudine derelicta, Vitium verò mala. Sicut cùm pulſa infirmitate bonorum ciborũ vſu, frequenti malorum abſtinentia, corpus in priſtinum vigorem ſenſim reuertitur, & eiſdẽ quibus fit valetudo, ſeruatur valetudo, ſic animus malarum operationũm fuga, & bonarum exercitio virtutem in ſe gignit, roborat, auget & conſeruat. Relictis igitur corporum morbis,

bis, de ſpiritualibus ægritudinibus deinceps agendũ. Neq; enim vt podagræ morbum incurabilem ſanemus, ſed vt malorum tolerantiam (qua contra huius vitę mortalis abſynthium nullum eſt efficatius) antidotum inducamus, præſens charitatis munus aſſumptum eſt.

Cur tanta diligentia ſit in curandis corporum morbis Cap. VI.

SEd cũ tot ſint corporis & animi malæ valetudines, quæ medicis ac medicamentis indigeãt, cur ſit vt omnes, ſpreto animo, ſolis curandis corporibus inhiemus, & illi tantũ in precio ſunt medici, qui mederi corporibus vel ſciunt vel ſcire profitentur? Plinius natural. hiſtoriæ. xix. de medicina ſic inquit. Hæc primum inuentores ſuos cœlo dicauit, & hodie multifariam ab oraculis petitur, ab aliquibus ſcriptoribus penè infiniti celebrantur qui eam artem aut inuenerunt aut auxerunt, aut illuſtrauerunt. Magi illi quorum tãta apud Perſas & Aegyptios fuit authoritas, cum religione & aſtronomia medicinam etiã profitebantur. De Apolline eius inuentore

Naſo ſcribit: Inuentum medicina meum eſt, opifexque per orbem dicor, & herbarum ſubiecta potentia nobis. His additur Orpheus, Muſæus, Heſiodus, & vt aliqui volunt Chiron Centaurus qui de herbis ſcripſerunt, & Medicinę operam dederunt. Pythagoras etiam Samius, & Democritus Abderites, medendi rationem magno ſtudio quæſierunt, Machaon & Podalirius ob medicinæ peritiam cum alijs ducibus ex Creta ad Troianam expeditionem vocati ſunt. Hippocrati cùm peſtilentiam pullulare incipientem repreſſiſſet, decreti ſũt honores, quos Herculi decreuerat olim Græcia. Heraſiſtratus Chryſippi diſcipulus ex Ariſtotelis filia genitus, Antiocho rege ſanato centum talentis donatus eſt. Teſte Liuio cùm Romana vrbs peſte laboraret inſpectis libris Sybillinis decem legati à ſenatu miſſi ex Epidauro Deum Aeſculapium in ſpecie ſerpentis Romam adduxerunt. Mithridates ſua ætate regum maximus, omnes anteceſſores (vt fama eſt) medendi diligentia ſuperauit. Commentationes eius & exemplaria Pompeius Magnus in latinam linguam à Leneo liberto

ſuo transferri iuſsit. Claruit in ea arte Aſclepiades Pruſienſis, qui (vt aiunt) eloquentiæ tamen magis quàm medicandi fretus auxilio nouam, exploſa veteri, medicinam inuenit. Antonio Muſæ, Cæſar Auguſtus quod fuiſſet ab eo graui morbo liberatus, ſtatuam æream iuxta Aeſculapium locari mandauit. Euax rex Arabũ medicinæ & ipſe curioſiſsimus, de herbis & lapidibus ad Neronem ſcripſit. Superuenit & Dioſcorides vir militaris in herbaria arte mirabilis. Tempore Antonini floruit Galenus vir quidem doctiſſimus & ea ætate in medicina ſingularis, ſecutus eſt eum Raſis Pœnus & ipſe illuſtribus medicis annumeratus. Fuerunt & alij innumerabiles retrò actis temporibus medendi magiſtri, ſed noſtræ ætati magis propinqui, Petrus Aponenſis Patauinus vir rerum ſcientia admirandus. At omnium neotericorum ditiſſimus neſcio an doctiſſimus, Thadeus Florentinus fuit, qui cùm à principibus Italiæ vocabatur, quinquaginta aureos in mercedem diurnam paciſci conſueuerat, ab Honorio ſummo pontifice ſemel vocatus, non prius acceſsit quàm centum au-

reos ſibi in diem ſtatutos intellexit. Vnde libe ratus pontifex, decem milia aureorum illi con donauit. Iuniores innumeros ne tibi ſim oneroſus, ſilentio prætereo. Hæc autem memorare ſuaſit humanæ curioſitatis admiratio, quod eis præmia honoreſque decernat qui corporibus opitulari ſciat, eis verò qui animas ſanant, ne minimam quidem mercedem inſtituat. Credo tamen ita factum vt moribus parcam, ſubtili & oculta ſagacitate naturæ. Natura enim corporeæ vitæ ſtudioſa, videns homini ex parte corporis mortem impendere, corpus tantum fulcire conata eſt pigmentis & medicis, relicta animæ incorporeæ cura Deo incorporeo. Cui ſententiæ plurimum conſonat quod Deus paruam immò minimam & aliquando nullam corporis, animarum verò tantam rationem habere ſe oſtendit, vt ipſemet corpus ſuum pro animarum ſalute tradiderit, & certè plures Deus medicos & medelas animabus quàm natura corporibus adinuenit. Patriarchæ, noui ac veteris teſtamenti doctores nimirum medici ſunt animarum, religioſi noſtri temporis omnes &

hi præſertim qui declamant in eccleſijs, & qui confeſſionibus fidelium audiendis prǽſũt, animorũ medici ſunt, hi practicorum, illi theoricorum medicorum loco ſuccedunt. Prophetarum vaticinia doctorum conſulta, leges quoq; tam humanæ quàm diuinæ præcipuè & omnis deniq; philoſophia de moribus, ſunt animarum medicamenta ſalubria, quibus animæ non à morte ſed à miſeria ſempiterna præſeruantur, quæ tantò peior quantò longior morte iudicatur. Vt igitur omnium ſupradictorum concludatur affinitas, corpori corporea debetur medicina, corporalis medicus, & medico præmium corporale. Animæ verò, quia ſpiritus eſt, ſpiritualis medicus, & medico prǽmium ſpirituale proponitur. Sic oportet nos perſuaſos eſſe, quoniam id & rationi & doctrinæ Apoſtolicæ conſentaneum eſt, & ꝙ iacto hoc fundamento facilius patientiæ ſtructura conſurgit: Hinc etiam ſicut mortem corpori, ſic immortalitatem animæ natura denunciat, cùm ſcilicet eam vt naturalis opis minimè egentem relinquit incuſtoditam, at Deus curam eius aſſumit, non quò, vt ante dixi, mor-

tem effugiat,cui ſuapte natura nunquam addiĉta eſt,ſed vt miſeriam ſempiternam cui peccando ſe ſubijcit, euadat. Sed iam ad veſtigandã ſpiritualium morborũ pergamus originem.

De morborum ſpiritualium origine. Cap.VII.

SPiritualium infirmitatũ quibus penè totum genus humanũ opprimitur tibi ſi aduerteris radicẽ & fundamentum breuibus explicabo,vt cognito morbi loco, ſciamus vbi oportet applicare remedium. In hoc Peripateticorum & Theologorum ſcholæ conſentiunt,duas eſſe principales animæ partes, per quas videntur homines duas, & has quidem contrarias naturas, aſſecuti, rationalem ſcilicet & ſenſitiuam. Iſta cum belluis nobis communis eſt,illa verò propria eſt hominis forma, Primaq; perfeĉtio rationalis in duas ſecatur partes. Intelleĉtum ſcilicet & voluntatem. Intelleĉtus eſt omnia cognoſcere, voluntatis verò intelleĉta,ſi bona videntur

appetere, ſin autem mala nocentiaq; ſint vel appareant, quoad eius fieri poteſt propulſaré vel fugere. Senſitiua duas item continet vires, vnam qua ea quæ ſenſui occurrunt aut obijciuntur dignoſcit, alteram qua occurrentia obiectaq; prius cognita vel tenere ſatagit, vel declinare. Prima vis eſt ea qua ſentimus, qua videmus, qua audimus, qua palpamus, qua olfacimus, qua & guſtamus. Nam quaſi quidam fonticulus in quinq; ſenſuum exteriorum riuulos virtus iſta defluxit, exteriorum inquam, nam vt philoſophis placet totidem ſunt interiores ſenſus, qui intra carnei forulos cerebriq; cauernulas vt viſum eſt Auicennæ & Alberto Magno, ac cæteris medicorum ac Philoſophorum qui de corporis humani anatomia ſcripſere, diſtretas habent ſedes propriaſq; manſiunculas quæ ſpirituum animalium viæ ſpecierumque receptacula nominantur, ſed ex ijs phantaſiam commemoraſſe ſufficiat, quando ipſa id officij in parte ſenſitiua ſortita eſt, quod intellectus obtinet

obtinet in rationali. Altera vis ſeu virtus bifariam quoq; diuiditur, in concupiſcibilem, ſcilcet, & iraſcibilem. Concupiſcibilis in ea fertur quæ voluptatem afferre, per ſenſum & phantaſiam indicantur: in ea verò quæ triſtia apparent, ita ſe habet, vt ea vel abigat, ſi facultas adſit, vel procul eis ſeſeq̃ maximè proripiat, iraſcibilis ad ſubſidium iſti coniuncta eſt. Quoties enim concupiſcibili quippiam impedimenti ſe ingerit, iraſcibilis magno impetu accurrens, illud totis viribus conatur auertere. Hic diligenter aduerte, huc mentis aciem tota attentione conuerte. Iam tibi oſtenſurus ſum malorum omnium fomitem ſcelerumq; radicem, vnde omnis noſtra deſcendit iniquitas. Videbis acerrimum hoſtẽ virtutis, videbis id quod membrorũ legem Paulus appellat. Lex membrorum, eſt virtutis concupiſcibilis impetus, qui græcè ὀρμὴ dicitur, hic ſemper in id ſolum quod delectat nulla honeſtatis, nulla virtutis, nulla Dei habita ratione, tanquã magnes ad polum mira naturæ lege conuertitur. Hi duo appetitus in eadem anima, quaſi duæ in eodem axe rotæ, ſeſſori & equo comparari poſ-

poſſūt. Volūtas recta ſeſſor, appetit' equus eſt, ſicut enim equus antequam dometur eſt fræni & ſeſſoris impatiens, ſic appetitus niſi prius longa diligentique cura coërceatur voluntatem aſpernatus in diuerſa cum indignatione ſe proripit. Domabilis eſt, ſed longa opus eſt diligentia, magnis calcaribus, fortiſſimiſq; capiſtris & frænis vtendum eſt. Rem miram audi, quam velim ſæpius adhibita diligentia contempleris. Quicquid leges tam ſacræ quā ciuiles, tam veteres quam nouæ, tam publicæ quam priuatæ, ſeu pœnam comminantur, ſeu pollicent̄ præmiū, ſeorſum tendit, vt huius contumaciſsimi appetitus ceruicoſam duriciē & caput obſtipū contundat & ſubigat; Facilius Xerxem Themiſtocles, Darium Alexander, Gallos, Cæſar, Bellorophon Chimæram, Hercules Hydram, Theſeus Minotaurum, Ariſteus Proteum, Cadmus draconem, quàm hanc immaniſſimam feram debellauit, immò cum illa debellarint, ipſi ab iſta oppugnati ſunt & expugnati. Propterea dictum eſt à ſapiente. Melior eſt patiens viro forti, & qui animo dominatur ſuo, expugnatore vrbium. Non aliam

ob

ob cauſã veteres Eremitę viri ſanctiſsimi qua les in noua lege fuerunt Paulus, Antoni⁹, Hilarion, & in veteri Helias, Heliſe⁹ & cęteri filij ꝓphetarũ Carmeli accolę ordinis noſtri principes & authores, vrbes & hominũ cõſortia fugiebant, in ieiunijs & diuinarũ rerum contemplatione degebant, nõ aliã inq̃ ob cauſã, niſi vt hunc rebellem & contumacem appetitũ emollirent, legiq; ſubijcerent, continua hæc intra nos pugna, &(vt Auguſt. inquit) rara victoria.

De animi perturbationibus Cap. VIII.

NEc prętereundũ hoc loco, partem hanc animę quã ſenſitiuã dicim⁹ nunq̃ quieſcere, ſed inſtar maris ſemper ęſtuare, & aſſiduis perturbationib⁹ agitari. Sicut enim mare duodecim ventis quos Plini⁹ in lib. de naturali hiſtoria connumerat, vexari nõ deſinit, hoc ęſt ab oriẽte in occidẽtẽ, & ab occidẽte rurſũ in orientẽ agitari, ſcilicet, Subſolano, Vulturno, Euronoto, Auſtro, Libanoto, Aphrico, Fauonio, Cauro, Traſcea, Septemtrione, Aquilone, Cęcia, Ita mẽorata pars animę totidẽ ꝑturbationibus quas Egidi⁹ Roman⁹ lib. 1. de regimine princi-

principiũ refert in magnos fluct⁹ intumeſcit & fremit. Sũt autẽ hę ꝑturbationes, Amor, deſiderium, odiũ, abominatio, delectatio, dolor ſeu triſtitia. Iſtę enim ad animũ. Illę verò referunt ad corpus. Spes, deſperatio, audacia, timor, ira, ſegnities, q̃ ipſe Egid. & alij Neoterici vocãt mãſuetudinẽ paſſionum ad eius mãſuetudinis differentiã, q̃ cũ ſit mediocritas q̃dam inter irã & ſegniciẽ nõ paſsio, ſed virt⁹ eſt & appellat. Primus ſenarius ad cõcupiſcibilẽ, Secũdus ꝑtinet ad iraſcibilẽ. Sed queadmodum p̃ter iam dictos generales ventos, alij q̃dam peculiares ſũt, vt Sciró apud Athenien. paulũ à Cauro deflectẽs, ſic dictus ꝙ ſpiret à ſaxis, q̃ Sciron latro à Theſeo interfectus quondã inhabitabat, & Circius apud ꝓuinciã Narbonenſẽ naues in Italiã recto curſu deferens, ita p̃ter iã dictas ꝑturbationes alię q̃dam numerant ab Ariſtot. in lib. 2. Rhetoric. videlicet Zel⁹, Gratia, Nemeſis, Miſericordia, Inuidia, Erubeſcentia. His appetitus, ſicut mare, natura ſua inſtabilis ſemper perturbat & fluctuat, hinc mũdi turbines excitantur, hinc diſcordię, hinc tumultus, hinc bella, hinc excidia vrbium & hominũ interitus oriuntur, his laqueis, his retibus animę noſtrę

captiuantur, his plagis includuntur, ſimul hoc viſco falluntur, hoc veneno potantur, his ſordibus inquinantur, his deliramentis illuduntur, hoc luto inuoluuntur, his illitæ maculis amittunt Dei patris imaginem, hi ſcopuli nauigantibus ad cœlum paſſim obijciuntur. Hæ ſunt noſtræ Syrtes vbi hærent noſtra nauigia, hæc Caphareia ſaxa, hæc mendax & inſidioſa lux in ipſo Caphareo. Hic Euripus, vbi ſaltem ſepties in die periclitatur iuſtus. Hæc Scylla, hęc Carybdis, hæ Symplegades, quarum concurſibus depræhenſæ animæ cęleſtis patriæ curſum amittunt, hæc torpedo quæ mentibus noſtris torporem ac ſtuporem immittit, & ad bonum opus reddit immobiles. Hæc illa mirandæ virtutis Echeneis, quæ armatas claſſes & magno ventorum impetu concitas mirantibus nautis infrænat & ſiſtit, hæ Syrenes, quæ vocum lenocinio & blandientibus cantilenarum illecebris, captos in feras, amiſſa humanitate, tranſmutant. Hæc Meduſa aſpectu tam noxia vt videntes conuertat in ſaxa. Hæ Salmacis aquæ viros effœminãt. Hæc deniq; eſt illa teterrima peſtis quæ noſtra hac tempeſtate per totũ terrarum

rarũ orbẽ cõtagia ſuæ atrocitatis effudit. Hæc tibi volui commemorare & quaſi oculis ſubijcere, vt viſis hoſtiũ tuorum caſtris, ſcias quantum tibi immineat periculum, & qua virtute pugnandum, & quibus ad victoriam opus eſt copijs.

Vnde ſecuta ſit rebellio appetitus. Cap. IX.

Et ne querelæ aut calumniæ locus relinquatur, quod inter has cõpugnantium virium conflictationes adeò conſtituta ſit humana fragilitas, à Theologis ſapienter occurritur. Aiunt enim (& ſententiæ huius author primus eſt Moſes) hominẽ à Deo per gratiam ita formatum, vt quamdiu diuinæ legi ſubiectus eſſet, nec mortis neceſsitatem incurreret, nec vllã rebellionem ab inferiori creatura pateretur, haberetq; non extra ſolum, ſed & intra ſe quietem, tranquillitatem, & pacem, adeò vt & intellectus ſine phantaſmatibus clarè intelligere, & ratio ſine membrorum & appetitus diſcordia liberè & expeditè poſſet operari. At ſoluta in Deum patrem obedientia: Homo multiplici eſt in animo & corpore pœna mul-

na mulctatus. In corpus enim cũ infinitis languorum aculeis mors immiſſa eſt. Quam ſententiam poetæ gentilium quaſi diuinantes in ſeparato Promethei fabula depinxerũt. In regno verò animi duæ grauiſſimæ ſeditiones exortę ſunt. Vna p quam intelligentię libertati damnũ inflictum eſt, vt ſcilicet intelligere nõ poſsit, niſi vt Ariſtoteles inquit, phantaſmata ſpeculetur, cui ſeruituti antè peccatũ nõ erat addicta. Altera per quam voluntas illa eximia ſupremaq; potentia, qua ſola promereri commereriq; & boni maliq; pro arbitrio eſſe poſſumus, contranitentis appetitus æmulationem incurrit. Et plerumq; (teſte ſcriptura) ſolet vſu euenire, diuino etiam iudicio comprobatum oſtenditur, vt quæ quis fecerit, eadem patiatur. Sic Sauli, poſtquàm Deo rebellauit, Dauid aduerſatus eſt. Ipſi quoq; Dauid Abſalon. Salomoni quidam Adad regia ſtirpe natus, qui diu exularat in Aegypto. Item Razon & Ieroboam, qui poſt mortem Salomonis ſuper decem tribus imperauit. Natura igitur vitiata peccato, & appetitus vinculo in vindictam ſoluto, bellũ hoc aſsiduũ & repugnantiã carnis incurrimꝰ. Hic itaq; locꝰ eſt cui medicina q̃rit,

cui ſūt applicāda fomenta virtutis, cui patientię craſis inducēda, vt animo beneuolenti ſubdita ſit, & obtemperans ac idonea rationi.

De varijs hominum diſpoſitionibus ad peccandum. Cap.X.

QVemadmodū teſte Chriſto in euangelio, Spadonū tria ſūt genera, vnū eorum qui natura frigidi ſunt, alterum eorum qui ferro ac manu fiunt, tertium, cū quis etſi natura eſt pronus in Venerē, virtutis tamen beneficio fultus caſtimoniam ſeruat, vt de Socrate legimus, qui cùm iuxta Metopoſcopi iudicium, ex totius corporis filo atq; habitu iudicantis, eſſet natura vinolentus atq; Venereus, ea vitia ſic diligentia, profligauerat, vt nemo eſſet ea tempeſtate continentior, & ſanctior. Ita ferè in omni virtutis ac vitij genere cōtingit. Sūt enim (vt exempli gratia de iracūdis loquar) q̄ naturę impetu ferè nullo moueant̄ ad irā, vt ij q̄ ſegnes, imbelles, ignauiq; naſcūtur. De quibus illud Satyrici, Sed lęuā in parte mamillæ Nil ſalit Arcadico iuueni. Sunt quę etſi bili concitantur, nocendi tamen inſtrumentis carent, vt facti ꝑ ferrū Eunuchi q̄ licet

ſalacitatem ſentiant (ſicut in vita Apollonij Tyanei legimus apud Philoſtratum) tamen non habent, vnde Veneris conſequantur effe- ctum. Sunt qui & impetum & inſtrumentum habentes, rationis lege quaſi quadã animi diuinitate reguntur. Hæc igitur cùm ita ſe habeant in ſolo ferè genere tertio virtus eſt poſita, quod ex arboribus perſuaderi poteſt, Arbor enim quæ natura recta eſt, nulla indiget ad rectitudinẽ induſtria, quæ verò ita praua naſcitur vt dirigi nullo modo poſsit, omnẽ à ſe artem facit alienam, at quæ inflecti poteſt ac dirigi, laborem artificis non fruſtratur. Atq; hęc de actionib⁹ quas trãſeuntes vocant, & inſtrumentis egent, quicunq; legis, dicta memineris. In manentibus enim quæ organis non vtuntur, vt voluntatis operationibus, nulla obſtat quin peccare poſsint membrorum inopia. De his dictum eſt à Chriſto. Qui viderit mulierẽ ad concupiſcendam eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. De alijs verò intelligitur illud ſapientiæ dictum. Qui potuit tranſgredi & non eſt tranſgreſſus. Et eorum quidem qui repugnantiæ ſtimulum patiuntur, gradus ſunt pœnæ in infinitum abeuntes. Eſt namq; quæ tenui diligentia

gentia ſuperetur, eſt quæ maiorem conatum contranitentis rationis poſtulet, eſt qui tanto impetu arcem rationis impugnet, vt vix humana reſiſtat infirmitas, & hi ſunt vt plurimum quibus ingens eſt animus, & natura feruens multis adiuta ſpiritibus, qualis in Hectore, in Achille, & in alijs qui ſemidei, à noſtris, à Græcis vero dicuntur Heroes. Hi ſunt forti atq; elato animo viri, qui magna ſemper aggrediuntur, quorum vt ſplendida facinora, ſic & enormes caſus audiuntur, mediocritatem fugientes, aut præclaris facinorib⁹ ſe illuſtrant, aut famoſis ſceleribus ſe inquinant. Fuit ex horum numero Dauid. Fuit Salomon, pater & filius, ambo, modò religione, modò vitijs excellentes, & ex noſtris Paulus Apoſtol⁹ qui & eccleſiam Chriſti molitus eſt extinguere, & ad Chriſtum conuerſus de ſtimulo carnis conqueritur & colaphizari ſe dicit à Satana. Addam & beatiſsimum patrem Hieronymum, qui in vaſta ſolitudine conſtitutus, ſibi videbatur choris intereſſe puellarum, & vt ipſe inquit frigeſcente corpore ſola libidinum incendia bullie bant. Eſt in manibus omnium liber confeſsionum Auguſtini, in quo mulierum amore non

tentatum ſolum,ſed & ſuperatum ſe ingenuè confitetur.Erat in ijs natura potens & fertili terrę perquam ſimillima, quæ vna eademq; fœcunditate(niſi prohibeatur à villico)& malas herbas & bonas paſsim & promiſcuè gignit,manifeſtum id & in equis qui eiſdem viribus quibus poſſunt velociter currere, agiliter ſaltare,bellatorem ferre poſſunt, & dominum ferire,& ſeſſorē excutere,& obuios conculcare.

Vndè tanta in hominibus diuerſitas. Cap.XI.

QVòd ſi quæras vndè tanta ſit in hominibus naturarũ varietas, vt ſpecie nonnulli differre videantur,quod de animabus hominum Platonici concedunt,vt enim reperies qui naturâ timidi ſint,tardi,ſomnolenti,inertes,pigri, ſegnes,ignaui, ita videas qui naſcantur animoſi, ſtrenui, vigiles, induſtrij, vegeti,cordati,excitati.Inuenies etiã quoſdam naturâ pios, religioſos,iuſtos, cõtinentes, modeſtos, benignos.Itẽ quoſdam impios,irreligioſos,iniquos, auaros,procaces ,inuerecundos,immanes.Benè diſpoſiti à natura(hoc autem

tem licet oculo ad oculum intueri) minori diligentia proficiunt. At quibus nouercali odio natura difficilis fuerit, ſolent omnia faciendo nihil proficere, & operam ac impenſas vt plurimùm perdere. Nec Cherilus malus Alexandri poeta, nec Mæuius & Bauius minus quàm Homerus & Vergilius, perdiſcendę poëticæ ſtudium impendiſſe putandi ſunt, ſed minus habuiſſe fauoris à natura. Propterea illi ſunt ingnobiles, iſti inter Hieronicas honorantur. Plotinus in primo de prouidentia libro, cap. 4. tria tangit quæ putat nobis inuitis ad bonitatem ac maliciam plurimùm conferre. Primum eſt inclinatio illa qua etiam antè præſentem vitam cœpit anima vergere in corpus, & carnis optare conſortium. Alterum eſt corpus ſic affectum, vt animã ad talia prouocet, & ſtatim ab initio incautam, & deinceps gradatim aſſuefactam. Tertiũ eſt ſubitus ſenſibilium occurſus per ſenſus in animam ſic aut ſic afficiens eam. Horum trium duo tanquam vera ſuſcipimus. Primum autem reijcimus, quoniam cum catholicis animas antè hanc vitam fuiſſe non putamus. Inſequi videntur, & nationes ſua vitia. Vndè & Latini ſuperciliosi

ac elati dicuntur. Vani Ligures. Leues Galli. Iactabundi Hiſpani. Mendaces Gręci. Pœni fœdifragi. Citat̃ à Paulo Apoſtolo Epimenidis poëtæ Græci vulgatus ille de Cretenſib. Verſus. κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἄργοι. Cretenſes ſemper mendaces, malę beſtiæ, ventres pigri. Si quæras igitur vndè tanta ſit in natura varietas, diſcrepantia in moribus, in vita diuerſitas, nolo me modò coarctare ad inextricabiles huius perplexæ quæſtionis anguſtias. Dicam tamen tranſeunter & ſummatim, affirmaboq; referre multum quo ſemine quis progenitus ſit, quo ventre ſit fotus embrix, quibus horis natus infans, quibus cibis & exercitijs educatus, quibuscum alitus quibus diſciplinis imbutus, ſub qua cœli parte nutritus. Non enim omnium æquè nationum corpora ſunt ad ſapientiæ perceptionem idonea, Vndè Socratem vel, vt alij volunt, Thaletem dicere ſolitum accipimus, propter tria ſe maximas Deo gratias habere, quòd ſcilicet mas non fœmina, homo non beſtia, Græcus non barbarus natus eſſet. Erant enim Græci natura apti ad philoſophiam, quod propter aëris & cœli temperiem corpora ſortiti eſſent ab excelentijs

contrari-

contrarietatum, vt philoſophi aiunt, remotiora. Seres enim & qui extrema mundi climata inhabitant, tantum ab eorum complexione qui clima quintum incolunt elongantur, vt complexio quæ vni genti ſalubris eſt, plerũq; alteri mortem conſciſcat. Et vt corporum diſpoſitionibus ſic moribus, legibus, ſententijs differunt & ingenijs. His de cauſis Athenienſes ingenioſiores, Thebani robuſtiores habiti ſũt, quòd videlicet illi in puriore, iſti in craſsiore aëre verſarentur. Tantus eſt corporis influxus in animam, vt Platonici qui dæmones & angelos volunt eſſe corporeos, putent eos pro corporum varietate varijs rebus oblectari, eos qui de cœleſti ſubſtantia corpus habent, figuris & cantibus allici, qui ex igne, fumo & odoribus ſacrificiorum. Qui verò ex aëre dicunt ſeſe corporibus noſtris inſinuare ſolitos, & humani corporis humorem exugere. Affirmat Herodotus libro hiſtor. 3. ſe ex genere Scytharum ſapientem audiuiſſe neminem præter vnum Anacharſim, qui vt Cicero in quæſtionibus Tuſculanis inquit, Sapientiæ fuit admirandæ. Hæc igitur quæ ad benè beatèq; viuendum tanti momenti ſunt, non noſtræ ſunt faculta-

ris,ſed aliũdè ſuppeditantur.Licet enim benè mori,noſtri ſit arbitrij, tamẽ benè naſci & benè educari noſtrę non eſt poteſtatis.Propterea cũ de ſaluteagitur,nõ vitę principium ſed finis inſpicitur.Satis ergò fuerit nobis poteſtatem cum difficultate relinqui, diuinum adiutorium nulli negari,patere viam omnibus à vitijs ad virtutem,à virtute ad gloriam,quod ſi quibuſdam maiori cum labore,certè etiam maiori cum mercede.Hæ particulares cauſæ quæ rebelliones appetitus augent ac minuunt, intellectæ ac recitatæ ſunt à philoſophis, & cõmunis illa cauſa,hoc eſt peccatum originis à primi parentis inobedientia natum, à ſolis theologis allegatur,quæ prædictis adiuncta, tantæ molis eſt in omnibus, vt omnes ad peccatum incuruet.Hinc illud Apoſtolicum,ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, noſmetipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.Sed iam ad appetitum redeamus.

De

De vi appetitus. Capitulum. XII.

APpetitus ergò per inobedientiam primi huminis abſolutus in lege rationis, p̄uaricari cœpit & inſanire, de cuius clandeſtinis inſidijs & incurſionibus apertis, Iacob⁹ ità loquitur: Vnuſquiſq; verò tētatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. In eo ꝙ abſtractus dicit violentiā exprimit, in eo ꝙ illectus adiungit, fraudulentiā ſignificat. Paulus autē ad Romanos ſcribēs, appetitū his verbis accuſat & taxat: Nā velle adiacet mihi, ꝑficere autem bonum non inuenio, non quod volo bonum hoc facio, ſed quod nolo malum hoc ago, ſi autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Sic Apoſtolus. Erant in Paulo ſicut & in nobis duo ferè homines, ſpiritualis ſcilicet & carnalis. Verba autem ſupra dicta ſpiritualis ſunt huminis de carnalis tyrannide conquerentis, & carnalem hominem hoc eſt appetitum, peccatum vocat, quia videlicet ſemper nos ad peccatum flectat & inducat. Spiritualem hominem ipſe Paulus dicit interiorem, cùm paulò infra ſubiungit,

Condele-

Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem. Et de carnali ſubinfert. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę. Mox homo ſpiritualis in Paulo videns ſe non poſſe penitus carnali reſiſtere, quaſi indignabundus in hæc verba prorumpit. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? paucis interiectis ita concludit. Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati. Hoc idem & Chriſtus inquit. Spiritus quidē promptus eſt, caro autem infirma. Spiritus quippe meus eſt in qua præſidet voluntas conſentanea rationi & parata ſemper, niſi retrahatur ab appetitu parere diuinæ legi. Caro autem hoc eſt appetitus carnalis infirmus ea de cauſa eſt appellatus, quòd voluntatem ſemper præpediens omnem operam noſtram reddit infirmam. Vel quia nos propter carnis legem rationis conatibus reſiſtentem, ſimus ad omne præclarum facinus infirmi. Nec tamen minus infirma caro nuncupabitur etiam tum cùm appetitus bonis operibus aſſuefactus adhæſerit rationi, nā vis ea, quæ quoniam imperium voluntatis exequitur, executiua nuncupatur, corporeis inſtrumentis

ſtrumentis alligata,nec opere & perfectione, nec operante velocitate,poteſt voluntatem adæquare.Ex Deo igitur & ex voluntate efficatia eſt, at tarditas & deterior agendi conditio ex carne,nõ aliter quàm in claudo progreſſionis obliquitas ex curuitate cruris eſt, ſed eũdi facultas ex anima,hoc perpedẽs in 2.Ethicorũ dixit Ariſtoteles,incontinentes ſimiles eſſe Paralyticis, quemadmodum enim Paralyticus morboſa qualitate vim motiuam impediente quorſum non vult manum vertit,ſic incontinens ſi aliquando vel bonitate naturæ vel diuina inſpiratione motus, aſpirare velit ad virtutem,continuẽ proteruientis appetitus impulſu de viæ regiæ rectitudine in dextram aut in ſiniſtram,hoc eſt de mediocritate virtutis in id quod plus aut minus eſt deturbatur.

Quomodo appetitus ligetur,Cap. XIII.

COntra hanc teterrimam peſtem quod aliud melius dari poteſt Antidotum quàm quod Paulus oſtendit dicens. Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo,ne cùm aliis prædicauerim,ipſe reprobus efficiar.Pugnãt

ergò

ergò inter ſe hæc duo ſemp & ea pugnę lex eſt, vt victo imperet,& quò libuerit trahat. Rem miram intellige, quam ſi ſaperent & ſibi rectè conſulerent homines, fortaſſè vitam cautius instituerent, nec ſe ipſos inconſultè ac improuidè viuendo tót vitiorum catenis alligarent. Vſus & conſuetudo ea ſunt quæ appetitum ligant & obſtringunt. Conſuetudo verò quę catena eſt adamante ſolidior, per exercitium vſumq; contexitur, actiones aſsiduæ annulli ſunt: ſi appetitus ad id quod concupiſcit voluntatis aſſenſum ſemel attraxerit, vnum catenæ annulum complicauit, ſi centies eam ſeduxerit, iam ex centum orbiculis catena contexta collum victæ voluntatis innodat, & captiuam ducens illudere & inſultare non ceſſat. Hinc Horatius in Epiſtolis.

Animum rege, qui niſi paret, Imperat, hunc frænis, hunc tu compeſce catena. Animum autem vocat impetum appetitus.

Quid

Quid valeat habitus. Cap. XIIII.

CAtena hæc à philoſophis qui rerum naturas ſubtiliter inſpexerunt, habitus appellatur. Is continuis & ſequentibus malis actionibus ſic pedetentim & ſenſim nobis adhæret & ſubrepit, vt in naturam tranſire videatur: ſicut lignum à natura rectũ poſtquàm diu flexurã paſſum fuerit, curuitate dimoueri non poteſt, nec ligno minus tenaciter adhęret ea figura, q̃ ſi ab origine curuatura veniſſet. Scitũ eſt illud memorabile Lycurgi exemplum, q volens populo quantũ conſuetudo poſsit oſtendere, duos catulos, vnum in ſyluis alterum domi in popina educari fecit, mox conuocatis turbis tale ſpectaculum exhibuit. Catulos adduci iuſsit, & propoſito hinc lepore, hinc cacabo, ſolui eos mãdauit, q popinæ aſſuetus erat, ad cacabũ repentino curſu ſe proripuit, qui verò in ſyluis coaluerat, mira pedum leuitate fugientem leporẽ inſecutus eſt. Videntur ergò habitus naturâ fortiores, vtpote quã ſubigunt, domant, & immutant: & vnuſquiſq; habitum habens (niſi diligentiam adhibeat in contra-

contrarium) ſecundum eum ſemper operatur. Operatur autem habituatus facilè, promptè, perfectè, & cum delectatione. Qui verò ſine habitu eſt, etſi benè operari poteſt, neq; enim id negauerim, nõ æquè expeditus & prõptus venit ad operandũ, nec tanta inerit operationi voluptas, perfectio, facilitas. Vndè illud Ariſtotelis in Ethicis. Citharœdi eſt citharã propulſare, ſtudioſi benè pulſare. Ineſt ergò habitui (vt theologorum clariſsimi ſentiunt, & præſertim Io. Scotus in primum ſententiarum diſtin. xvij. q. ij) vis actiua, qua cum animæ virtute (cui infuerit) habituatus, valet ad melius & laudabilius operandum. De vi conſuetudinis quid à Valerio dicatur hic referam. Cretenſes, inquit, quum acerbiſsima execratione aduerſus eos quòs vehementer oderunt vti volunt, vt mala conſuetudine delectentur, optant, modeſtoq; voti genere efficaciſsimum vltionis euentum reperiunt. Inutiliter enim aliquid concupiſcere & in eo perſeueranter morari, exitio ea vicina eſt dulcedo. At ſi voluntas mea diligentia ſtudioq; excitata, cœperit appetitui dominari, & eius feritatem mollire tollendo, breui, ſi perſeuerauerit & victo-

ria vti

ria vti ſciuerit, nec vires remiſerit, victrix euadet, & in altiſsimam virtutis arcem cũ victoriæ ſignis euolabit. Ad hoc Paulus ad Romanos hortatur dicens. Ergo fratres debitores ſimus non carni, vt ſecundũ carnem viuamus. Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Vita ſcilicet immortali ac ſempiterna, quæ ſola vera eſt vita, & ab omni mortis contagione ſemota.

Quòd paucorum eſt appetitum ſuperare. Cap. XV.

Sed pauci admodum ſunt qui carnis imbecillitate deuicta, fœlicitate tantæ victoriæ potiantur, ea namq; eſt voluntati cum appetitu concordia, ea familiaritas, ea neceſsitudo, vt penè nunquam ſciat eius plenè repugnare blanditijs. Docuit hoc cum ſumma totius humani generis incommoditate Protoplaſtus homo, qui cum modò eſſet ab opifice Deo conditus, & in perfecta membrorum corporis & animæ virium integritate formatus, præmonitus etiam quid euenturum eſſet de-

linquenti, malè ſuadenti fœminæ, ne (vt Augustinus inquit) eam quam habebat in delitijs contriſtaret, aſſenſus eſt. Ex illo tempore cœpit verum eſſe quod a Moſe dicitur, chi Iezer leb Adam Kaha Mincabrab, id eſt, quod latinè pluribus verbis explicatur: Senſus & cogitatio cordis humani prona eſt ad malũ à iuuentute ſua. Vitium hoc in ramos à radice diffuſu r, indies magis magiſq; cõualuit, & ſeneſcente natura quotidie reuireſcit. Adam rationis typus eſt, appetitus Eua. Cùm rationẽ dico, ſuperiorem animæ partem(quæ & voluntatem & intelligentiam includit) intelligo. Voluntas libera eſt, facilè tamen perſuadetur, & paulo momento huc vel illuc impellitur. Appetitus verò libertate carens, ſemper obſtinatè & irreuocabiliter triſtitiã fugit, & ſequitur voluptatem. Irreuocabiliter inquam, ſi eum ſpectas, nunquam enim ſeipſum ipſe reuocat, aut cohibet, ſed ſi ſuperiorem virtutem cui ſubijcitur animaduertis, reuocari poteſt, vt diximus.

Quòd

Quòd motui cœlorum aſsimilatur motus appetitus. Cap. XVI.

POrrò operæprecium eſt in his animæ potentijs, intueri ſimile quiddã motui cœlorum. Quemadmodum enim nonæ ſphæræ, quod eſt primum mobile, impetu firmamenti & planetarum, orbes, quotidie ab ortu ad occaſũ rapiuntur, qui diurnus motus appellatur, & tamen dum ſeorſum feruntur motu quodam alio ſic contranituntur, vt & quibuſdam temporum ſpacijs totum Zodiacũ retrogrado curſu metiantur: Sic & appetitus quantumuis à ratione regatur, ſemper tamen diuerticula quærens, aliquantulum refugit, & quaſi bos à plauſtro ſubiugatus & Bubulci ſtimulo punctus, ad carpendum gramen collũ intorquet.

Quòd duplici hominis naturæ, duo ſpiritus præfecti ſunt. Cap. XVII.

HVic duplici hominis naturæ duo (vt Theologi volunt) à Deo dæmones deſtinantur, vnus qui (cũ ipſe bonus ſit) ad bonum, alter qui iuxta ſuam nequitiam nos

vertat ad malum, qui appetitui fauet genius dicitur ab antiquis. Genius autem ab ingenio dicitur, quod naturam ſignificat vni cuiq; inſitam, & genius quòd ingeniũ, hoc eſt, naturã ſecundet, appellatur. Fuerunt etiam philoſophorum quidam qui dixerunt, ſingulis rerum naturis & ſpeciebus, ſingulos angelos attributos qui ſeruandis eis curam impenderent. Euclides etiam Socraticus duos omnibus hominibus genios appoſitos dixit (qui & lares vocantur) bonum ſcilicet & malum. In cuius ſententiam Lucius Florus venit, cum dixit. Bruto poſtera die in prælio morituro per noctẽ apparuiſſe atram quandam imaginem, & quę eſſet interrogatam, tuus malus genius ſum reſpondiſſe. Nõ enim addidiſſet malus niſi alterum bonum geniũ exiſtimaſſet. Hi & penates dicebantur, qui quoniã ꝓ eorũ ſeu hominũ ſeu locorũ quibus prę ſunt, cuſtodia cũ alijs laribus pugnant, & aliquando ſuperantur, dictum eſt à Vergilio de Aenea. Ilium in Italiã portans victoſq; penates. Hęc quanquam gentilia ſint attigi, quod non ſunt ſi bonum iudicem inueniant, multũ à noſtris dogmatibus diſsidentia, at de his aliàs. Sed quorſum iſta nunc? Nem

pè vt

pè vt oſtenderem non mirum eſſe paucos ad illam victoriam peruenire, de qua dictum eſt, & tamen neceſſe eſt, vt in paucorum, bonorum catalogo computemur, & ab illa infirmitate ſubtrahamur, de qua ſcriptum eſt à ſapiente, ſtultorum infinitus eſt numerus.

Quòd miſeri ſunt qui peccant. Cap. XVIII.

QVi ad tantam ſcelerum immunitatem confirmato iam peccandi habitu deſcenderunt, vti nec rationem audire, nec cœlum iam ſuſpicere poſsint, hi ſunt de quibus dicitur ab Apoſtolo, excœcauit enim eos malicia eorum, Eoſdem Ariſtoteles taxat cum inquit in Ethicis. Omnem malum eſſe ignorantē. Malus enim habitus quaſi quædam tenebroſa caligo de vitiorū palude ſe attollens, longè amplius quàm perturbatio ſeu paſsio mentem excæcat, & ignorantiæ nocte lumen rationis abſcondit. Licebit hoc experimento cognoſcere, ſi ſtatuantur duo, vnus intemperans, alter incontines. Intemperantem dicimus qui ſine vlla repugnantia rationis libidinibus

& voluptatibus immergitur:Incontinens verò eſt qui poſt aliquam pugnam appetitus & rationis à fluctu perturbationis opprimitur. Quæratur vter eorum grauius crimē putet adulterium,reſpondebit incontinens, graue ſibi videri,& propterea ſe conari ab eo tanquā à turpiſsimo ac fœdiſsimo animi morbo declinare.Intemperans verò contemnet forſitan & ridens reſpondebit illud quod in ſepulcro Sardanapali recitatur inſcriptum. Hæc habeo quæ edi, quæq; exaturata libido hauſit. Cognoſce quantum ignorantiæ ſecum ferat mala conſuetudo. Quis ignorantem non dicat eum qui dicit malum bonum,vel qui graue malum putet eſſe leuiſsimum. Nonne qui trabem dicit eſſe feſtucam hebetes habet oculos? & qui ictum gladij culicis aculeum fuiſſe credat,tardioris eſt ſenſus?

De tribus ſtultitię gradibus. Cap. XIX.

TRes huius ſtultitiæ gradꝰ eſſe,per tres illos mortuos quos Chriſtus ſuſcitauit, oſtēſū eſt:primus qui in domo ſua ſuſcitatus eſt hos ſignificat,q̄ malis cogitationibus allecti veneno peccati intra cōſcientiā admiſſo

ad

id extrinſecũ opus vel verecundiæ fræno vel alia quauis cauſa præpediti non exeunt. Secũdus qui extra ciuitatis portam vitæ reſtitutus eſt, illos oſtendit, qui cogitationẽ in opus duxerunt, tantò infeliciores effecti, quantò magis voti compotes extitere. Tertius qui in monumento fœtens & quadriduanæ mortis detentus ergaſtulo, iam amicos in vitæ deſperationem adduxerat, illos ſignat, qui cogitationẽ in opus, & opus in conſuetudinem habitumq; vererunt, quorum vita plena flagitijs cœlo infernoq; deteſtabilis eſt. Illud obſcurũ & illaudabile genus hominũ dum fas & iura ſubuertit, dum neq; modum neq; modeſtiam ſeruat, dum omnis diſciplinæ ſeueritatẽ abijcit, quãq̃ multis præſit, latéq; dominetur, vitio tamẽ ac diabolo ſeruit, dicente Paulo ad Rõ. Serui eſtis ei⁹ cui obediſtis, & q̃q̃ leui extrinſec⁹ pelle niteat intrinſecus tamẽ ruderibus oppletũ, tabidũ & intolerabile ſanie putrefactũ. Quãq̃ ſibi multiſq; placeat, Deo tamẽ & angelis bonis inuiſũ infenſũq; & eſt & eſſe debet, vtpote quod ſimile ſit ſepulcris dealbatis, quod vitiorum ſentina, latrina ſcelerum & totius immunditiæ cloaca dici poſsit. Propterea Pau-

lus ad Romanos capite.vj. Non ergò, inquit, regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentijs eius, ſed neq; exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, & Dauid huius ſpiritualis morbi fœtorem nõ ſuſtinens clamabat. Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ.

Quòd terrena voluptas breui dilabitur, argumentum ab Imperatorum exemplis. Cap. XX.

ADde quod ea quib⁹ peccatores plurimum fidunt, & quæ perditè amant, breui amiſſuri ſunt, nam quæ ſubſunt fortunæ ludibrio, nõ eſt eorum diuturna poſſeſsio. Subijciamus exemplum eorum qui apud homines dij fuerunt, qui in vita conſecuti ſunt quicquid promittit terrena fœlicitas, de Imperatoribus loquor qubus quatuor hæc, diuitiæ, potentia, honor & voluptas, q̃ præ cæteris omnibus mortales mirantur affatim ſuppetebant. Iulius Cæſar omitto quot curis, quot laboribus,

bus,quot periculis & diſpendijs peruenit ad regnum.Id enim impoſsibile relatu eſt, nec dũ plenis velis imperio nauigabat,& ecce coniurationis tempeſtas exoritur,qua ſic oppreſſus eſt, vt tribus & viginti plagis confoſſus obierit.C. Caligula poſtquàm triennio & decem menſibus imperitauit trucidatur à ſuis .Claudius anno imperij.xiiij venenatur. Nero iuuenis adhuc & in ætatis flore conſtitutus q ardente Roma Troiæ Aloſi decantarat, ſeipſum ſuo pugione confodit. Galba ſenex imperij menſe ſeptimo in vrbe ad lacum Curij trucidatur, & eius caput quod toti orbi legem dixerat à gregario milite amputatum ad calones & lixas eſt proiectum.Otho nonageſimo quinto imperij die ſeipſum pugione confodit. Vitellius cum ſumma ignominia ex ædibus tractus luto & ſtercore conſperſus mucrone gladij mento ſuppoſito ne præ pudore faciem inclinaret ad ſcalas Gemonias minutatim excarnificatur.Domitianus ex optimo patre peſsimus filius, Chriſtianorum perſecutor ſæuiſsimus, anno imperij ſui decimoquinto necatur à ſuis, tantò infœlicior,quantò eius potentia diuturnior.Prolongatio enim tam ſæuæ tyrannidis

quid fuit aliud quàm coaceruatio diuinæ indignationis? Antonius Commodus omnibus (vt aiunt) incommodus duodecimo imperij anno ſtrangulatur. Helius quòd illiberalis eſſet & ſordidus, imperij menſe ſexto palàm occiditur. Antonius Caracalla ſeptimo imperij ſui anno, dum leuandæ veſicæ gratia deſcendiſſet ex equo, à Parthis opprimitur. Heliogabalus homo flagitioſiſsimus, quarto imperij anno tumultu militum enecatur. Decius Chriſtianorum inimicus, imperij anno ſecũdo à barbaris eſt occiſus, cadauere eius nuſquam reperto. Valerianus, qui cum Galieno regnauit captus à Pacoro Parthorum rege non occiſus ſtatim, ſed ad diuturnãm mortem ſeruatus, erat enim ei equũ aſcendenti ſcabellũ pedum, ꝗ aliter dicit̃ ſuppedaneũ. Sed qd ꝑgo tyrãnorũ cędes recenſere? Verſu illo Satyrico cõcludendum. Ad generũ Cereris ſine cæde & ſanguine pauci Deſcendunt reges, & ſicca morte tyranni. Hic citari poſſet Antimachus Poeta Gręcus, qui cùm dolorem ſuum (quẽ è morte chariſſimæ coniugis Lyſidices conceperat) emollire vellet, elegiam ſcripſit, in qua calamitates omnes Heroum altius repetens numerauit,

rauit. Sed ad pręſẽs iſta ſufficient. Hęc autem dicta ſunt vt memineris breue & interciſum eſſe omne ꝙ in hac vita nos allicit, longum & perenne ꝙ nos cruciat. Nã (vt Poëta inquit) nulla eſt ſyncera voluptas, & dulcedini ſemꝑ amaritudo ꝑmixta eſt, ꝙ Humerus poëta clariſsimus innuit cũ dicit. In limine Iouis duo dolia poſita, vnum mellis, alterum fellis plenum, & ſingulis animalibus è cœlo in corpora deſcendentib. ex vtroq; dolio portionẽ dari.

Teſtimonia ex ſacra ſcriptura idem probantia. Cap. XXI.

HIs atteſtatur quod in pſalmo dicitur, Vidi impium ſuperexaltatum & excelſum ſuper cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat: Et iterum, Viri ſanguinũ & doloſi nõ dimidiabunt dies ſuos, & ſi aliquando ꝓſpero negotiorũ curſu lętantur, ſi peccare nõ deſinũt, verificatur in eis quod Claudianus inquit, Tolluntur in altum, vt lapſu grauiore ruant. Et in pſalmo dicitur: Tu verò Deus deduces eos in puteum interitus. Audire non pigeat ꝙ in alio pſalmo ſanctiſsimus Dauid de-

hoc peſsimo hominem genere ſit locutus, & quibus eos verbis inſectetur. Sic enim inquit. Quid gloriaris in malicia, qui potens es iniquitate, tota die iniuſtitiam cogitauit lingua tua, ſicut nouacula acuta feciſti dolum, dilexiſti malitiam ſuper bonitatem, iniquitatē magis loqui quàm æquitatē, dilexiſti verba p̄cipitationis, linguam doloſam. Propterea Deus ſubuertet tē, in finē euellet te, & religabit ac trāſmigrare, te faciet à tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. Videbunt iuſti & timebunt & ſuper eum ridebunt & dicent. Ecce homo qui non poſuit Deum adiutorem ſuum, ſed ſperauit in mulitudine diuitiarum ſuarum & præualuit in vanitate ſua. Hactenus Dauid. Alibi quoq; dicit. Inimici autem Dei mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. Huiuſmodi homines igitur dum ſe impunè peccare aduertunt, dū patientia Dei malè vtuntur, dūq; omnibus libidinibus ſuis perfruuntur Deum negant, prouidentiā irrident, genus aliud vitæ non putant, & perſuaſi animam interire cum corpore poſt mortem nihil nos futuros exiſtimant, immo & deſiderant ne commiſſorum

rum ſcelerum pœnas luant. Idcircò dicitur in Pſal. Homo cùm in honore eſſet non intellexit. Comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.

De hominis excellentia. Cap. XXII.

Vide quæſo, quod iam diu tamen vidiſſe te credo, ſed recole modò in quanta excellentia conſtitutus eſt homo, vt percipias quàm ingratus ſit Deo, qui paſsim proſtituit ſe diabolo. Eſt enim tantæ perſpicacitatis ſuapte natura homo, vt ingenio ſuo diſciplinas omnes ac artes excuderit. At quomodo id factum, Ariſtoteles in primo li. metaphy. indicat, dicens; Hominem cui ocium ſuppetebat, poſtquam ſæpè periclitatis in rebus ac cominus notis diu ſe exercuit, & acta ac euenta memoria collegit feciſſe artes atq; diſciplinas, & hoc nihil eſt aliud quam quod A. Gellius refert dixiſſe Afranium poëtā in togata, cuius hi verſus ſunt. Vſus me genuit, mater peperit memoria, ſophiā vocant me Graij, vos ſapientiam. Sed Ariſtotelis ſectatores & præſertim

prę́ſertim Euſthatius in Ethica proſecuti ſunt dicentes. Ex his quę eodem modo neceſſariò ſemper eueniunt prodijſſe ſcientiam, à cuius regulis nihil excipitur. Ex his verò q̃ nõ ſemper ſed tamen vt plurimum accidunt, artem factam, quam quia multas exceptiones admittit & fallere interdum videtur artificem, dixit Agathon fortunę amicam, At quę ſepè fiunt nec tamen vt plurimum, ſub artẽ redigi nequiſſe, ſed circa ea verſari prudentiam, de his enim homines cõſultando deliberant. Quę aũt p̃q̃ rarò apparent, neq; ſcientię, neq; arti, neq; conſilio ſubdita, caſui ac fortunę reliquerunt Hęc igitur ſunt humanę pſpicacitatis indicia, q̃ Plinius naturalis hiſtorię li.vj.cap.lvj, Ioa. etiam Tortellius in dictione horologium tribuentes ſua inuenta ſignaculis authoribus latinis, pſequuntur, Tantę etiam ſublimitatis eſt homo, vt omnium q̃ cœlo continentur, immò & cœli ipſius ac Dei ſit capax. Vndè philoſophi gentiles multa de Deo rectè tradiderunt. Vt ꝙ vnus, ꝙ immenſus, quòd incorporeus, ꝙ ſempiternus, quòd optimus, ꝙ omnipotens, ꝙ ſemper vigilans, quòd affectibus carens, ꝙ mundi opifex, ꝙ primus motor, ꝙ finis omniũ atq;

atq; principiū.Et de hoc genus aliis tam multa recte pceperunt, vt magna pars Theologię noſtrę ab eius accepta ſit.Cœlum autem quod tanto interuallo remotū eſt,ſic ducente oculorū acie ratio penetrauit,vt polos,vt axes, ęquoctialem,eclipticam,maximas ſolis declinationes,tropicos, arcticum & antarcticum circulos nec non & aſpidas ſeu epicyclos, motus etiā planetarū & firamenti ita dephenderit,vt q diligenter ſupputare & ad calculū Matheſeos reducere voluerit,vix errare vnquā poſsit. Quod exēplo declaratur Hipparchi,ipſe enim, teſte Plinio,ſolis & lunæ curſus & eclipſes in ſexcentos annos ſeculo ipſo atteſtante pcinuit non minus veraciter q̄ ſi conſiliorum naturæ particeps fuiſſet.Tanti inſup vigoris eſt vt ſit eius animo celeritas vento citatior,igne volucrior,tātę felicitatis,vt ſit paulo min⁹ minutus ab angelis ſicut ꝓpheta inquit: & vt philoſophi dicunt in æternitatis horizonte locatus, hoc eſt,rebus ęternis ꝓpinquiſsimus,& quo ad animā,particeps ęternitatis. Horizontē nanq; vocant Aſtronomi circulum,quo viſus terminatur & hemiſpheria diuidunt,& dicūt hominē in eo conſtitutū,q imaginati ſint naturarū omni-

omnium congeriem diſtribui in duas partes, quaſi in duo hemiſpheria, mundi hemiſpherijs ideò ſimilia, quia ſicut mundi ſic & naturarum vna congeries, quæ æterna complectitur nos latet, altera verò quæ tempore mẽſuratur apparet. Homo igitur in horum hemiſpheriorum cõfinio ponitur, quia corporea mole corporalia, & animi in mortalitate contingit æterna, & eſt vtrorumq; quoddam participiũ, partem ſui in hoc, partem in hemiſpherium illud extendens. Sortitus etiam corpus quod immortalitatem poſsit induere, ad imaginem quoq; Dei factus. Omnium præterea animantium dominus, habens ad cuſtodiam ſui angelos quaſi ſatellites, aut pædagogos. Cœli inſuper niſi Deũ contemnat hæres futurus, dæmonibus hoc eſt angelis malis & apoſtatis imperat. Vndè Hermes Triſmegiſtus dixit, hominem tantæ ſublimitatis, vt deos faciendi habeat facultatẽ. Statuis enim fabrefactis dæmones ád inhabitandũ eas magicis artibus inducebant, & eas quaſi animatas pro dijs habebant. Inſuper & promerendi paradiſum habet arbitrium, & vt in 2. phyſicorum meminit Ariſtoteles homo quodammodo finis eſt omnium.

nium,& vt Plinius in principio ſeptimi libri de hiſtoria naturali dicit, Cauſa hominis videtur cuncta alia genuiſſe natura. Et idcirco prędictus Hermes Triſmegiſtus, homo, inquit, magnum eſt miraculum ô Aſclepi, & in 2. libro Aſtronomicon. M. Manlius de homine loquens ita inquit. Eximiam natura dedit linguamq; capaxq; Ingenium volucremq; animum, quem deniq; in vnum deſcendit Deus atq; habitat ipſumq; requirit. Et in tanto demens conſtitutus honore dum appetitum magis q̃ rationem ſequitur, comparatur iumentis inſipientibus, q nullo rationis moderamine, ſed ſolo impętu feruntur appetitus.

Quæ ſit ſumma hominis miſeria. Cap. XXIII.

STatus igitur iſte flagitioſorum hominum ſummæ miſeriæ qua nulla in hac vita maior eſſe poteſt ſtatus eſt. Sũma enim miſeria culpa eſt. Nam & ipſi damnati & æternis pœnis addicti magis eo quòd culpis ſordeant quàm quòd pœnis doleant miſeri ſunt, & quòd miſeriæ plus inſit culpæ quàm pœnæ,

ſi vacat & placidi rationem admittitis edam.
Quod enim peius eſt, id miſerius, at culpa peior eſt quàm pœna. Quid inquã peior? immò neq; mala eſt pœna cùm iuſta ſit, omne enim iuſtum bonum. Sed malũ dupliciter dici planum eſt, malũ ſcilicet ſimpliciter & vt Theologi dicunt malũ huic, & fieri poteſt vt quod ſimpliciter bonum eſt, ſit huic malum. Sicut pœna quæ ſempliciter bona cùm ſit, eſt tamen huic mala quem cruciat, mala autem dicitur quòd bonum quoddam tollat, ſed quoddam bonum, neq; enim ſimpliciter dicitur bonum, ſed tripliciter. Bonorum enim quoddam honeſtum, quoddam vtile, quoddam delectabile. Pœna de qua eſt ſermo non omnis boni genus, ſed eius ꝙ delectat expungit, & quia ꝙ honeſtum eſt non ſolum nõ deſtruit ſed fulcit, ſimpliciter bona eſt, huic tamen mala qui plectitur, quia per eam voluptate priuatur. Sed age dic vtrũ optabilius, puniri inſontẽ, an ſontẽ abſolui, vel (quod idipſũ eſt) culpa ſine tortura, an tortura ſine culpa. Si appetitum cõſulas, ſi beluarũ prudẽtia vtaris, modò impunè feras culpã ridebis. At ſi mentẽ interroges & cœlum ſuſpexeris, nõ moleſtias tantũ vitæ natu-

naturales, verùmetiam carcerem, ſeruitutem, morbos, infamiam, ferrum, incendia, mortem deniq; ipſam culpæ antepones: Legimus admirandæ fortitudinis exemplum ſingulare, cui ſimile non habet gentilis antiquitas. Septem mulieres Cappadoces dum cruorem Blaſij martyris, cuius agonem admirantes, conuerſæ fuerant pronæ humi ſpongia colligunt, obiecto Chriſtianitatis titulo trahuntur ad præſidem, & cùm poſt multas comminationes inuictæ perſiſterent, miniſtri magiſtratus genus omne tormentorum exponunt. Laminas, equuleum, plumbum liquefactum, & illos pectines ferreos quibus Blaſium modò diſcerpſerant, ad incutiendum terrorem intentant, & quò ſit in ſpectaculo plus energiæ, quia cõtraria mutuo ſe exaggerant ad numerũ mulierũ ſeptẽ thoraces igne candẽtes ad lęuã, ſeptẽ verò veſtes xylinas molliſsimas atq; cãdidiſſimas ad dexterã collocãt, iubẽt vtrũ malint ad nudũ induãt. Vna illarũ relictis duob⁹ infãtulis quos ſecũ habebat curſu cõcita veſtes xylinas corripuit, & in ignẽ negãdę fidei incitamẽta pięcit. Nõ eſt ad aſpectũ tã terribiliũ pœnarũ exterrita mulier, nõ ploratu natorũ mater

elanguit, duriora morte tormenta nõ horruit, ſed naturam vincente cõſtantia thoracẽ ignitum ad carnem induitur. O rem antea nunquã auditam, ô facinus dignum æterna memoria, ô exemplum ad confirmandos debiles efficaciſsimum. Nos autem à maioribus noſtris tãtum degenerauimus, tantum ab antiqua virtute receſsimus, vt vel minimo incommodo vſq; ad Dei blaſphemiam prolabamur.

De delectatione & an ſit peccatum. Cap. XXIIII.

Onducere propoſito ſatis arbitror, ſi ad ea quæ de concupiſcibili atq; iraſcibili diſſerebam redeamus. Dixi concupiſcibilem vim in ea tantum quæ delectant, & iraſcibilẽ in ea toto impetu ferri quæ labefactare videntur voluptatem. Hæc igitur ita ſe habẽt, ſed altius ac intimus mente pergamus rem reconditam cognitu digniſsimam, & ex Philoſophorum ac Theologorũ arcanis depromptam accipito. Si concupiſcibilis ꝙ cupit aſſequatur, & voti compos fiat, repente ex victoria gaudium innaſcitur, flamme ſcit, accenditur.

tur. Si conſequi nequit, aut ſi quicquam offendit quod offendat, triſtitiã incurrit. Gaudiũ & triſtitia operationes non ſunt ſed ab operatione neceſſariò profluũt, ſicut palati delectatio non eſt ipſa cibi contritio, ſed ex contritione, ſicut lux ex ſole, calor ex igne, & pulchritudo ex iuuentute cõſurgit, propterea etſi operatio ipſa in noſtra eſt poteſtate, vt amare & odiſſe, poſitis tamen operationibus, delectatio aut triſtitia velimus nolimus ſenſũ inuadit, ſicut in noſtra eſt poteſtate ignem accẽdere, at cum accenſus eſt, velimus nolimus ſplendet & calet. Hinc Plato dixit animas fieri malas non ſponte ſed inuitas. Nã licet peccandi operatio ſit libera, tamen habitus malus qui nobis malitiæ notam inurit, ex actione libera neceſſariò conſurgit, & animam inuitam capit & irretit, ex liberis ergò actionibus q̃dã neceſſariò & naturaliter ꝓdeunt vt paſsiones & habitus. Dolor igitur corporis & animi, triſtitia, ſimiliter gaudium, & delectatio, operationes nõ ſunt, verùm ex operationibus ſurgunt. Amare & odiſſe quod eſt voluntatis: Sẽſiſſe, percipere, quod ſpectat ad ſenſum operationes ſunt, ex his oriuntur ea quæ prædexi,

 mœror,

mœror, letitia, dolor & voluptas, quas latini perturbationes, noui Theologi paſsiones, Greci πάθη dicunt. Et idcirco eos q natura vel more ſūt rigidi nec vllis affectib. inflectunt quales legim⁹ Diogenē, Pyrrhonē, Heraclitū, Timonē, ἀπαθεῖς, hoc eſt imperturbabiles vocant. Nō igitur in perturbatiōe actionis, ſed in ipſa actione peccatū eſt. Si rē turpē amas, peccas. Delectatio & libido q̃ ex amore turpitudinis manant, peccatū nō eſt, ꝓpterea ſi ad flagitioſū opus inuitus venias, q̃q̃ adſit voluptas, nō tamen peccas. Si verò ad honeſtū facinus vltro te cōferas, etſi non delectaris, tamen rectè agis, habes ergò in opere ſine triſtitia officiū, & ſine omni delectatione peccatum. In opere igitur præcedente, non in affectione ſequente, laus & vituperium, virtus & vitium, lucrū & damnū.

Redargutio quorundam Theologorum de delectatione loquentium. Cap. XXV.

HInc ſequitur minimè verū eſſe q dicitur ad menſuram malarum voluptatū torqueri malos in inferno. Sunt enim plæriq; quorum anim⁹ eſt ad peccata prōptiſ-

ſimus

ſimus, ſed corpus ægrum, ex cuius habitu friget appetitus, reſiſtit voluptati. Non ergò delectatio quæ pendet ex membris, ſed interior actio q̃ pendet ex animo, ratio pœnarum atq; menſura eſt. Locus autem Apocalypſis, quem allegant, ſic eſt exponendus. Quantũ glorificauit ſe & in delicijs fuit, hoc eſt, quantũ delectari ſtuduit, vel quantæ ſe delectationi expoſuit. Mos enim ſcripturæ eſt vt nonnunq̃ effectus ꝓ cauſa ponatur. Sic erubeſcere ꝓ verecũdari, excandeſcere pro iraſci, geſtire pro gaudere frequenter vſurpant. Hoc etiã ab aliquibus Theologis ſic enarratur, vt delectationem duplicem dicant, vnam quæ operationem antecedat, & hominẽ ad peccandum irritet: Alterã q̃ voluntas appetitu inardeſcẽte, corrupta ex opere expectat vt ei fruendo ſe totam immergat. Huic ſecũdæ cõmenſurari aiũt pœnas, q̃bus contradicimꝰ ea ratione, ꝙ voluntas non ſemp̃ voluptatẽ q̃ optat aſſequitur. Non ergò Deus delectationi q̃ peccans percipit, ſed ei q̃ ex peccato ſperauit tormẽta retribuit. Appetitus ergò ſenſibilis vt cœpimꝰ enarrare ſi rẽ gratã offẽdit, exultat & geſtit, ſi in q̃ppiã ꝙ oſtẽdat, incurrit, mœrore deijcitur. Tũc iraſcibilis

pro concupiſcibili pugnans, quod nocet aggreditur,& ſi voti compos ſit exultat, ſin autem non poteſt triſtatur & languet. Nec quiſquã (oro) me redarguat ꝙ in enarrandis his verboſior fuerim. Nam quę maior ſermonis virtus eſt, quàm vt apertus ſit? Adde ꝙ ſi, vt Auguſtinus inquit, dicere nihil eſt aliud, quàm ꝙ animo contines auditori ſermone oſtendere, certè qui dicendo id nõ cõſequitur, vt intelligatur, dixiſſe non videtur, ſed iam ad cætera feſtinemus.

Quid ſit Virtus & Vitium, & in quo ſita ſint. Cap. XXVI.

HAbes iam quid vitiũ, quid ve ſit virtus. Eſt namq; virtus in concupiſcibili ſeu iraſcibili habitus per morem acquiſitus, vires iſtas legi ſubijciens, & ad omne rationis imperium hominem ſemper prouocans & inclinans. Per morẽ acquiſitus indè dictum eſt, vt non putes virtutem moralem inſtar ſcientiæ à præceptore infundi, aut id virtutis eſſe quod natura ſua ſponte produxit. Sunt enim plæriq; natura, neq; ſcurræ neq; ruſtici, ſed

vrbani,ſed id non eſt in eis virtus, at quædam potius naturæ felicitas ac Dei donum. Quòd Craſſus auus Craſsi qui à Parthis interemptus eſt nunquam riſerit, Antonia Druſi nunquam ſpuerit, Pomponius conſularis poëta nunq̃ ructarit, natura id præſtitit, non virtus. Propterea id in eis, vt Ariſtoteles docet, neq; laude neq; vituperio dignum fuit. At q́ Socrates ſẽper eodem vultu neq; hilari nimis neq; turbulento viſus ſit, id in eo viro ſapiẽtia claro virtutem exiſtimo. Vitium verò in eiſdem potẽtijs habitus eſt per morem inductus ad ea tantùm inclinans, quæ ſenſui placeant & applaudant. Cùm aſſueuit ergò concupiſcibilis parere rationi, conſuetudo hæc temperantia eſt, qua ſuadente, conſuetis homo abſtinet voluptatibus, & à vitio quaſi ab extaſi in ſe reuerſũ turpitudinis ſuæ pudet ac pœnitet. Eſt igitur bonus habitus animæ ſanitas, nam ſicut corpus tum demũ bene valere à medicis dicitur cùm & rectè operatur & à cõtrarijs nõ facilè vincitur: ſic ſecundum Philoſophos atq; Theologos tum animus eſt incolumis cum ſecundum rationem agit & incitamentis malis non aſſentit, hoc per virtutẽ habetur. Virtus igitur

(vt ex ſententia Platonis antè iam diximus) animæ ſanitas eſt, ꝙ ſi ſanitas eſt, & perfectio.

De quibus deinceps agendum, & quantum valeat ex arte certare. Cap. XXVII.

SVnt, Ariſtotele teſte in primo ſecundoq; Ethicorum libris, in diuerſis animę potentijs ꝓ ingenio & natura ipſarum, diuerſi habitus ſpecieſq; virtutum. Verũm poſthabitis alijs, de his tantũ agemus, quę in iraſcibili collocantur, quoniam hęc ſunt, quę plurimum valent animi tui morbo conducere. De fortitudine ac patientia, de ſpe & longanimitate, de pſeuerentia & fide ſubijcientes aliqua relatione digna, memorię iucunda, dulcia auditui, neceſſaria vſui. Has virtutes, ſi tibi conciliaueris, ſi familiares ac cõtubernales habueris, nullius hoſtis vim formidabis, ex omni ꝑiculo erueris, in omni certamine coronaberis. Nã cũ ab initio ſanctorũ comites ſemꝑ extiterint & eorũ ſtratagemata viderint, docebũt te certare legitimè. Quod quanti momenti ſit, audi Paulũ dicentẽ Non coronabitur niſi q legitimè certauerit. Certant illi legitimè q bellicę rei peritiam habent. Peritiam autem illi habẽt qui

qui exercentur diu ſecundum artem, q̃ poſtq̃ tranſiuit in habitum, naturæ vim ſic eleuat, vt par diuinitati neſcio quid addat. Subijciam hic ex libro Vegetij de re militari primum caput: vt cognito quid in corporalibus bellis certandi lex valeat, certare ſpiritualiter tantò magis diſcas, quantò hominis magis intereſt vitia ſupare q̃ homines. Igitur eius hęc verba ſũt. In omni ꝑlió nõ tã multitudo & virtꝰ indocta q̃ ars & exercitiũ ſolet ꝓſtare victoriam. Nulla enim alia re videmus populum Rõ. ſibi orbẽ ſubieciſſe terrarũ niſi armorũ exercitio, diſciplina caſtrorũ, atq; vſu militię. Quid enim aduerſus Gallorũ multitudinẽ paucitas Rõ. valuiſſet? Quid aduerſꝰ Germanorũ ꝓceritatẽ breuitas potuiſſet audere? Hiſpanos q̃dẽ nõ tantũ numero ſed etiam virib' corporũ noſtris ꝓſtitiſſe manifeſtũ eſt. Aphrorũ dolis atq; diuitijs ſemper impares fuimus, Gręcorum artibus prudentiaq; nos vinci nemo vnquã dubitauit, ſed aduerſus hęc omnia profuit Tyronem ſolertem eligere, ius (vt ita dixerim) armorũ docere, quotidiano exercitio laborare, q̃cunq; in acie euenire ꝓlijs poſſet omnia cãpeſtri meditatione prædiſcere, & quotidiano exer-

exercitio roborare, ſeuerè in deſides vindicādo. Scientia enim rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit, q̄ ſe benè didiciſſe confidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior eſt. Rudis & indocta multitudo expoſita ſemper ad cædem. Hæc Vegetius. Ex quibus conſtat q̄ ſi tanta diligentia in ſpiritualibus bellis homines vterentur q̄ anta in corporalibus vſi ſunt Romani, quanquam ſit homine diabolus & longi temporis experientia & ingenij perſpicacia & motus velocitate præſtantior, ſemper tamen victores eſſemus. Nam q̄ habet minus à dæmone noſtra natura, ſuppleret Deꝰ p gratiam, ſi noſtrā videret ſolertem induſtriā. Ariſtoteles in Ethicis, in virtutibus, inquit, ſcire ipſum parū eſt, immò nihil, vti verò atq; exercere plurimum, immò totū. Et ibidem contra ignauos inuehitur dicens. Sed plæriq; non ita agunt, verum ad diſputationes fabulaſq; conuerſi, putant ſe optimè philoſophari, ægrotos imitati qui verba medicorum audiūt quidem dilgenter, faciunt autem nihil ex his quæ ſibi præcepta ſunt. Vt ergò illorum corporibus non benè erit, qui ita curantur, ita nec illo-

illorum animis qui ita philoſophantur.

Quæ ſint arma ſpiritualia homini cum diabolo pugnaturo. Cap. XXVIII.

FOrtaſſè me miraberis ꝙ tibi quieſcere volenti & pacifico homini proponam militiã, bellum perſuadeam, & ad tyrocinij rudimẽta ſollicitem. Ad te reuertere, rationem conſule, & videbis hoc eſſe ſalutare cõſilium. Putas ne te inter hoſtium caſtra victurum in pace? Animaduerte vbi ſis, vbi cubes. In mundo, in carne conſtitutæ animæ. quæ quies, quæ ſecuritas, quæ pax eſſe poteſt? Memor eſto viſionis beatiſsimi viri Antonij Abbatis qui in exceſſu mentis poſitus, vidit totũ orbem laqueis impeditum Tota ſcriptura ſacra ad arma clamante, tibi perſuades in pace viuere? Militia eſt vita hominis ſuper terram dixit Iob. Ipſi ſanctorum principes apoſtoli, & ipſorum primi Petrus & Paulus, & pugnandum nobis eſſe & pugnandi artem & armaturam docent. Petrus enim inquit, Sobrij eſtote & vigilate in orationibus, quia aduerſarius veſter diabolus tanq̃ leo rugiens circuit quæ-

tens

rens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide:
Ecce bellandum dicit, hoſtẽ oſtendit, periculum nunciat, arma demonſtrat, ſobrietatem, orationem, fidem: His armis cum diabolo eſt, non ferro nec funda, dimicandum. Hoſtis enim qualitas docet armaturã, aliter cum Gallis, aliter cum Parthis, aliter cum liberis, aliter cũ ſeruis decernendum. Propterea Paulus ad Epheſios ſcribens admonet eos, cũ quo ſint hoſte cõgreſſuri, Nõ eſt nobis, inquit, colluctatio tantum aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarũ harũ, contra ſpũalia neqtię in cœleſtib9. Aduerſus igitur ſpũales hoſtes q certant ꝓ cęleſti hęreditate tollẽda, ſpiritualia arma ſũt habenda, & quęnã ea ſint bonus armorũ doctor Paulus expreſsit; ꝓpterea, inquit, accipite armaturam Dei vt poſsitis reſiſtere in die malo. Armatura Dei virtutes ſunt, quibus munitus homo interior, non timeat à timore nocturno, à ſagitta volante in die, à negocio perambulante in tenebris, ab incurſu & dæmonio meridiano: Et ſubinfert, State ergò ſuccincti lumbos veſtros in veritate, hoc eſt, verè continentes eſtote. Nam

qui

qui in agone contendunt, ab omnibus abſti-nent,& illi quidem vt marceſcibilem coronam accipiant,nos autem incorruptam. Lumbos ſuccingere eſt libidinem ac libidinis inſtrumenta velare,ligare, conficere. Vndé & ſuccinctorium dicitur veſtis qua pudenda velantur,à lumbis libido re & nomine deſcendit,dicit enim libido & lubedo quaſi lumbedo,ſicut libet & lubet,& vtrumq; apud veteres in vſu fuit.Vnde & equis libidinis pruritũ ineuntib⁹ lumbos ꝑcutiũt.Et ſubiũgit, induci loricã iuſtitię.Eſt aũt iuſtitia q̃dã ꝑticularis diuiſa in diſtributiuam & cõmutatiuã, & hęc eſt quattuor cardinaliũ vna.Eſt & iuſtitia gẽeralis virt⁹,ꝙ ſit totius legis obſeruatio legalis appellata,de qua dicitur ab Euripide,neq; lucifer,neq; heſper⁹ ita mirabilis. Hęc igitur loricę cõparatur,q̃ armatura eſt& munimẽtũ corporis quale in antiquis Imperatorũ ſtatuis videmus,habens etiã cũ Numini additur,Meduſã in pectore nõ ociosæ ſignificationis ſignũ, & de hac q̃ ęgis dicitur puto Paulũ intellxiſſe, lorica enim cum Meduſæ capite iuſtitiam non particularem ſed legalem ſignat:quę archa eſt illa Promethei in qua virtutes omnes incluſit

Heſi-

Heſiodus. Et benè numini attribuitur, ꝙ eam iuſtitiam habere diuinum ſit. Propterea loco prædicto addidit Paulus, vt poſitis reſiſtere in die malo & in omnib⁹ perfecti ſtare. Perfectus enim non eſt, niſi qui animo iuſtitiam legalē, hoc eſt, omnem virtutē amplectitur. Huic loricæ, Meduſæ caput, id eſt, ſaxifica virtus inſcribitur, quia aſpectum viri qui omni virtute ſit præditus, abhorrent dæmones, & præ timore ſtupiditate contracta lapideſcunt. Et notandum ꝙ armaturam grauem Paulus inſtituit, cùm iuſtitiam legalem nominauit Eſt enim duplex armatura, grauis & leuis, Hæc q̄dā arma, illa omnia continet. Qui leui vtuntur ferentarios, qui verò graui cathaphractos vocāt. Quo innuitur, animum volentem de diabolo triūphare, omnibus armis muniri & cataphractum eſſe oportere. Subdit Paulus, Calciati pedes in præparatione euangelij pacis. Quo præcepto imbuitur tyro ſpiritualis, vt omnes animæ vires quæ mouendi corporis funguntur officio, ſemper paratas habeat, & ad capeſſenda iuſſa diuina expeditas & promptas. Sic etiam à magiſtris rei militaris iuniores in primis ad gradum, ad curſum, ad ſaltum inſtruuntur.

untur. Et de Pompeio Salluſtius dicit, ꝙ cum alacribus ſaltu, cũ velocib. curſu, cũ validis vecte certabat. Nec enim aliter potuiſſet par eſſe Sertorio, niſi ſe, & milites frequentibus exercitijs paraſſet ad prælia. Proſequitur Apoſtolꝰ, In omnibus ſumentes ſcutũ fidei, in quo poſsitis omnia tela nequiſsimi ignea extinguere. Cõtra diaboli tela flagrantia ꝑtendendum eſt ſcutum nõ criſtallinũ illud Palladis quo cõtra Meduſam vſus eſt Mercurius, nõ ꝙ fabrefecit Aeneæ Vulcanus, ſed alterius materiæ, alterius artis, Tela enim diaboli nõ ſũt ignea, non ſunt fulmina, non ſunt Phalaricæ, nõ ſunt Malta, qua Comagene Luculli Romani fugauit exercitũ; Inuiſibilia ſunt tela, appetitũ ita ſuccendentia, vt homines illis ſauciati, ſeſe in mortem ſponte præcipitent. Illorum autẽ vim fides extinguit. Subiungit Paulus, & galeam ſalutis aſſumite. Galea quæ caſsis dicitur, munimentum eſt capitis, quo datur intelligi, oportere omnes ſenſus qui ſortiuntur ſedem in capite, defenſos eſſe memoria & deſiderio ſalutis æternæ. Sunt autem, vt phyſici volunt, ſenſus decem, quinq; exteriores qui omnibus patent, & interiores totidem, ſcilicet ſenſus

F quem

quem communẽ vocant, phantaſia, imaginatio, æſtimatiua, memoria. His ita vtendum, vt nihil imaginemur, nihil cogitemus, nihil in memoriam tranſire ſinamus, niſi pium, honeſtum, ſalutare, diuinum. Idcircò decitur à propheta, Cogitatio ſancta ſeruabit te. Turpes & immundæ cogitationes miniſtræ ſunt Sathanæ, & quanquam animo blandiantur, cauendum tamen ab eis tanquam ab hoſtibus quorũ tantò periculoſior eſt hoſtilitas, quantò illecebroſior eſt calliditas. Arma q̃ hactenus memorauimus quandam patientiæ ſpeciem ideò præ ſe ferunt, ꝙ ſunt non ad offendendum idonea, ſed magis ſeruandæ ſaluti noſtræ & euitandis accommodata vulneribus. At quod addit Paulus, Gladius ſcilicet ſpiritus, quod eſt verbum Dei, ad fortitudinis naturam accedit, eius enim eſt, vt ſæpè iam diximus, non pati ſolum ſed etiam cùm oportet, iacturam inferre. Vno autẽ modo Verbum Dei eſt Chriſtus, de quo Paulus ad Hebræos: Viuus eſt, inquit, ſermo Dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſq; ad diuiſionẽ ſpiritus & animę, qa diuidit appetitũ à ratione. Alio modo quicqd inſpirãte Deo ſancti loquun-

loquũtur, eſt verbum Dei, quo gladio vſus eſt Stephanus cùm ſtaret in concilio contrà Iudęos. Propterea de Iudæis dicitur, diſſecabantur cordibus & ſtridebant dentibus in eum. Vſus eſt & ipſe Chriſtus, cùm poſt ieiuniũ quadraginta dierum eſt congreſſus in deſerto cum diabolo. Exorciſtæ qui latinè adiuratores dicuntur, diuinorum verborum vires agnoſcũt, & eius præcipuè nominis, quod quia quatuor litteris ſcribitur, tetragrãmaton dicitur, pro quo nos dominus, Hebræi verò legunt Adonãi. Qui ergò p̃dictis armis ſe munierit, erit ille fortis armatus, de quo Chriſtus dicit in Euangelio. Cùm, inquit, fortis armatus cuſtodit atrium, in pace ſunt omnia quę poſsidet. Sic ergò inſtructus ſtabis ad ianuam. Sunt autem ianua, ſenſus exteriores, atrium verò interiores. Conſcientiæ domum ita cuſtodies, vt ab hoſtili defendatur ingreſſu. Si in principio pugnæ fortiter feceris, & inſtar Torquati hoſtes deieceris arcem rationis oppugnantes, à rege noſtro breui coronaberis. Et vt de pugna magis quàm de pace cogites, paucis ita concludo. Tota hominis vita eſt pugna, vel ſeruitus. Dum tu pacem cogitas

vitia te impugnant, ſi non pugnas, vinceris, ſi vinceris ſeruis, vita ergò eſt pugna vel ſeruitus. Quę pugnare piget, ſeruire oportet. Et ſi qui impij ſunt qui pacem habere videantur, pax iſta non eſt pax, q̃a nõ eſt pax impijs, dicit dominus, ſed habere pacẽ videntur, quia ſpõte ſeruitium ferunt, & ſe diaboli fecere mancipia. Dicat ergò anima mẽbris corporis q̃ pugnæ diuturnus labor offendit, illud Maronis.

O ſocij (neq; enim ignari ſumus antè malorum)
O paſsi grauiora, dabit Deus his quoq; finem.
Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis,

Quo fine ſanitas quęrenda eſt. Cap. XXIX.

DIcturus de his virtutibus ne inter dicendum tibi grauius ſubrepat incommodũ, ſtatui te paucis admonere, ne in eorum ſententiam venias, qui cùm ægrotant, tanto deſiderio ſanitatis vrgentur, vt Hippocratis & Auicennæ remedijs non contenti, vſq; ad deliramenta vetularum & magicas incantationes inſaniant. Accipe igitur hoc noſtræ militiæ documentum & more Romanorum diſce in

in pace ita dimicare, vt cùm bellum ingruerit, non frangare. Quoties igitur iniucundi quid accidit, quod appetitum & ſenſum offendat, vt phthiſis febris, morbuſve alius (licet diſpliceat) toto conatu contine iraſcibilem, ne ad propellendum repentè conſurgat. Conſueuit enim temerariè niti & impetuoſè rationē anteire & id Theologi ſurreptionem vocant. Antè igitur rationem conſulito quæ eſt rectitudinis iudex, & in regno animæ Dei vicaria. Et an morbus hic ferendus, an abigendus ſit inueſtiga. Reſpondebit ratio Pythagoricū illud, Curandum eſt vt ſit mens ſana in corpore ſano. Nam corpus animæ tanq̃ inſtrumentum à Deo tributum eſt, vt ad id quod ratio poſceret ſe idoneum & obtemperans exhiberet. At cùm infirmū eſt, neq; in publicis neq; in priuatis negotijs ſeruit, & tunc animus corpore quaſi compede quadam præpeditus, à naturæ & virtutis ceſſat officijs, fitq; contra naturam membrorum ſeruus, quæ moderari debet ac regere, Dicit enim Criſpus, animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. Rationis iſta quidem probabilis eſt & æqua reſponſio, cui etiā Pauli apoſtoli ad Timotheum ſcribentis

conſentit authoritas. Sic enim ait, Noli adhuc aquas bibere, ſed modico vino vtere propter ſtomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Appetitus verò & ipſe ſanitatem ſuadet vt ratio, fine tamen differt. Optat enim ſanari ac benè valere, non vt examuſsim & caſtigatè operetur, ſed vt libidinoſè ac licenter inquinetur, vt ſcilicet more canum ad vomitum redeat, more ſuis ad volutabrum luti. Sed hic eſt animæ oculus nequam, qui opus omne tenebroſum facit, neq; enim ad normã reſpicit, & ideò nequam eſt oculus, quia eius malus ꝓſpectꝰ, limꝰ aſpectat, ſtrabo eſt, immò lucioſus, nã in luce cęcutiens, videt in tenebris. Lux eſt virtꝰ, tenebrę peccatũ. In his q̃ ſunt peccati, eſt circumſpectus, oculatus & ſagax, in his eſt Argus, in his eſt Tiphis, in his eſt Dædalus. In his verò quæ ad virtutem & ſapientiam ꝑtinent, iners, ignauus, marcidus, ſomnolentior Phoca, pigrior coclea, cæcior talpa. At rationis bonus eſt oculus, finem nanq; probitatis intendit, regulam ſemper tenens, & perpẽdiculum. Propterea & opus eius eſt nitidũ, rectum, interpolatum ac lucidum, lucem non refugit, videri non metuit. At opus malũ, tenebrarum

brarũ amicum, deliteſcere cupit, & in publicũ (vtpote ſuæ deformitatis conſcium) prodire non audet. Timet occurrere Satyricis, Cynicis, veteribus comœdis, viris nomenclatoribus, tetricis cenſoribus, pudet appellari quod non pudet eſſe. In genijs noſtris naturæ vis inſita, virtutem in nobis depingit & vitiũ. Nam cùm de vitijs loquimur, contractis ſupercilijs, frõte caperata, toruo aſpectu, truculento vultu, verbis atrocibus fulminamus. Species hæc vitiorum. Sed cùm ſermo eſt de virtutibus, ex intimis animæ penetrabilibus exit in faciem feſtiuitatis hilaritas, alacritas exit in verba quędam ſuauiloquentiæ, pulchritudo non fucata, quæ ſi perpenderis virtutis imaginem conatur exprimere. Accedit & famæ vulgare iudicium vitijs non parcens, quod ore non poteſt (more philomenæ) ſcripto promulgat. Sanitatem ergò, fine propoſito quem ratio conſulet, quærere eſt licitum, immò & debitum. Finem verò appetitus reſpicere, turpe ac inhoneſtum.

Quomodo quęrenda eſt ſanitas. Cap. XXX.

SEd ita finis rectitudo non ſufficit, niſi modus quærendi ſit licitus. Licita ſunt quæ lege conceduntur, aut quæ non prohibentur. Omne quod peccatum eſt prohibitũ eſt, & omne quod prohibitum peccatum. Propterea vt pituitam cures, fornicari non licet. Nec audiendi ſunt medici, qui ad corporis ſanationem peccatum inducunt. Quę enim dementia eſt vt corpus mundes animam inquinare? id ſimile eſt vt argentũ ſerues aurum amittere, ne veſtem amittas, corpus occidere. Legimus Conſtantinum Imperatorem graui quodam morbo laboraſſe, cui erat (medicorum iudicio) cruor humanus ſingulare remedium, quod optimus princeps Chriſtianis dogmatibus nuper imbutus cum audiſſet, abhorruit, & malle ſe dixit ſemper ægrotare q̃ tam immani remedio conualeſcere. Et quanq̃ hoc de Conſtantino non legerim loco ſatis idoneo, ꝙ ſcilicet eo morbo laborarit, tamen fidem facit Plinius qui in xxvj. de naturali

turali hiſtoria lib.cap.1. ſic inquit. Dixim9 elephantiaſim antè Pompeij Magni ætatem non accidiſſe in Italia,& ipſam à facie ſæpius incipientem in nare primum veluti lenticula, mox inualeſcente per totum corpus maculoſa varijs coloribus,& inæquali cute,alibi craſſa, alibi tenui,dura, ceu ſcabie aſpera,ad poſtremum verò nigreſcente, & ad oſſa carnes apprimente intumeſcentibus digitis in pedibus manibuſq;. Aegypti peculiare hoc malum,& cùm in reges incidiſſet populis funebre,quippe in balneis ſolia temperabantur humano ſanguine ad medicinam eam.Sic Plinius.Quē locum citauimus vt id medendi genus olim in vſu fuiſſe conſtaret. Sed quod mox ſubinfert Plinius credi hoc de Conſtantino non ſinit,ait enim,Et hic quidem morbus in Italia celeriter reſtinctus eſt.Si ergò tempore Plinij q ſub Veſpaſiano floruit,erat iam reſtinctus hic morbus in Italia,ſimile veri non eſt Conſtantinū eo laboraſſe, qui poſt longum tempus imperauit. Sed his omiſsis ad ea veniamus, vndè poteſt nobis impendere periculum. Prohibitæ igitur ſunt incantationes, ſortilegia ac ſuperſtitiones omnes quæ ſunt ſimpliciū vetu-

larum deliramenta,non deridicula ſolum verum & peſtifera ac graui cura coërcenda, Et ſi vim aliquam videntur habere non verborum, non ſignorum,non Dei vis illa eſt,ſed fallacium dæmonum nos vanis obſeruationibus illaqueare ſtudentium. Eſt in v.decretalium lib. caput,cuius initiũ eſt:Cũ infirmitas corporis, vbi duo in medicos decreta ſunt.Primũ vt pri uſq̃ ad infirmorum curam deueniant,eos admoneant,vt medicos aduocent animarum.Petrus Apponenſis vir magnæ, ſed nimiũ audacis temerariæq; doctrinæ, ſecutus Orphæum, Zooaſtrem,Porphyrium, Apuleiũ,& cæteros damnatæ Magiæ ſtudioſos in conſiliatore ſcribit,incantationes ad infirmorũ curã conferre q̃ plurimum.Verũ quia in decretis Gratiani cap.xxvj.q.v. capite Non liceat,vanas iſtas ſtellarum & incantationũ obſeruationes videtur ſanctorum patrum damnare ſententia,Petro aſſentiendum eſſe non conſulo, ſi tamen verba ſint ſancta,fideliter & nulla ſuperſtitione prolata, vt ſymbolum fidei, & oratio dominica,nõ damnauerim, verũ ea cũ peccati ſuſpitione carebunt,nõ iam incantamenta ſed religioſa verba aut ſacrę p̃ces appellent.Eadẽ

quæ-

q̃ſtione in decretis capite vltimo, gẽmas herbaſq; ſanitatis gratia ſine vlla incantatione deferre conceſſum eſt. Imagines verò aſtronomorum, characteresq; p̃ter crucis ſignũ penitus damnantur, de quibus etiam apud Thomã Aquinatem in ſecunda ſecundę parte reperies q̃ſtione.xcvj.cùm ocium lectioni vacare te ſinet. Sed hęc breuiter dixiſſe volui q hac noſtra tempeſtate plęroſq; videm⁹ his malis artibus deprauatos, clàm inita cũ diabolo amicitia q̃ plurimos ſeducere, & grauiſsimis erroribus animas implicare. Nos autem quibus propoſitum eſt, nunq̃ à catholica puritate diſcedere, talia floccipendimus, eligentes nos magis ægrotare q̃ cum ſaluatoris contumelia ſanos eſſe. Dãnari hæc etiã & irrideri videntur à Plinio libro naturalis hiſtoriæ. xxviij.cap.ij. iij. & iiij. vbi recitatis quàm plurimis huius curioſæ ac ſuperſtitioſæ vanitatis exemplis, in fine ſecũndi ca. ſubiungit. Quap̃pter de his vt libitum cuiq; fuerit opinetur. Cætera igitur q̃ approbati Medici remedia docent, non ſolum aſpernanda non ſunt, verumetiam diligenti cura ſumenda, Mediciſq; parendum, ſi peritiã habeant medicandi, dicente ſcriptura.

Hono-

Honora Medicũ, propter neceſsitatem enim creauit illum Deus,& infra paululum. Deus creauit medicinam de terra,& vir ſapiens non abhorrebit eam. Cùm poſt maris rubri tranſitum veniſſent Iudæi in locum vbi fontes erant amariſsimi, Deus conſulenti Moyſi remediumq; petenti lignum indicauit, quod naturali vi ſua miſſum in aquas amaritudinem abſtulit. Poterat ſine ligno ſolo verbo ſuccurrere, ſed ne res naturales fruſtra feciſſe videretur, monuit(vbi opus eſt)fugiendum ad eas. His igitur quæ lex & ratio damnant prætermiſsis, ſic de corporis ſanitate curandũ eſt, vt quicquid agitur ad animæ ſanitatẽ referatur & ab animæ ſalute ſumatur exordium. Quod ſi contingat ſanari non poſſe(Sunt enim morbi quidam incurabiles)virum ſapientem æquo animo ferre decebit morbum, tanquam à Deo miſſum, qui nunquam percutit niſi vt ſanet, qui nos caſtigat vt meliores reddat & ex damno iacturaq; corporis profectum q̃rit interioris hominis.

De patientia. Cap. XXXI.

SEd iam ad fortitudinis & patientiæ tractatũ, vt promiſimus, per compendium ſermonis accedam. Mala quæ accidunt aut inferuntur, licet (vt antè dixi) repellere, ſeruata norma legis & rationis. Habitus in iraſcibili, qui ad hoc inclinat, fortitudo dicitur. Facit enim animũ ad ſubeunda pericula ſublimem elatum atq; conſtantem, & quantum & quando oportet ſemper audentem, vt non ſecari, non vri, non amaris potari metuamus. Animos igitur ocioſos excitat, excitatos erigit, erectos firmat & immobiles reddit, hæc in infirmo virtus tum optima eſt cùm ſaluti locus eſt, ita tamen ea vtendum vt frænetur iraſcibilis. Nam impatiens excandeſcit, & bile quaſi bos œſtro concitatur. Natura verò non ſtatim, non in momento, ſed tractu temporis operatur. At vbi ſanandi ſpes nulla eſt, debet infirmus ſeſe cohibere, & amuletum ferre patientiæ. Patientia ergò habitus in iraſcibili, q̃ non ad impugnandum ea quæ concupiſcibilẽ offendunt & ſenſui nocent, ſed ad æquo animo tole-

tolerandum inclinat. Ipſius nanq; iraſcibilis flammam extinguit rabiem ſedat, furorẽ emollit. Fit autem in nobis hic habitus, ſi aduerſa mitiſsimè & ſine reſiſtentia frequẽter feram⁹, ſic enim paulatim violenta hæc & immaniſsima fera poteſt ſubigi, frangi, ac domari, tantòq; eſt maior patientiæ q̃ fortitudinis virtus, quantò grauius ac difficilius eſt malis, nullo pacto, quàm rectè reſiſtere. Fortitudo enim vt aiunt Iuriſconſulti cũ moderamine inculpatæ tutelæ, hoc eſt, ſic ſe tuendo vt culpari non debeat, reſiſtit, patientia nullo modo. Hinc Iacobus dicit, Omne gaudium exiſtimate fratres cùm in varia tentamenta incideritis, ſcientes quòd probatio fidei veſtræ, id eſt, dum aduerſa patimini, patientiã operatur. Patientia verò opus perfectum habet, nam cùm habitus eſt inductus, tum demum perfectè operamur, non enim valet patiens niſi habitum habuerit plenè operandi. Iuuat nanq; habitus rationem & coniunctis viribus fortius enituntur. Scotus in tertiũ ſententiarum diſtinctione. xxxiiij. fortitudinem dicit genus eſſe, ſub quo ſpecies collocanẽ duę. Vna qua aduerſa repellẽdo certamus, & hanc bellicoſitatẽ vocat. Altera qua

æqua-

æquanimiter ferimus, & patientia dicitur, atq; ita ſecundum eum non diſtinguitur à fortitudine patiētia, vt ſpecies à ſpecie, vt homo à leone, ſed vt ſpecies à genere, vt puta homo ab animali. Erit patientia bellicoſitate tantò præſtantior, quantò appetitum magis infrænat. De his aliter ab alijs diſſeri & p̄cipuè à Thoma Aquinate neſcij non ſumus, ſed more Academicorum nulli ſectæ addicti ex vnaquaq; arbitratu noſtro quod placet aſſumimus. Hæc de veræ patientiæ virtute tradita ſunt. Eſt enim alia quædam malorum tolerantia q̃ virtus nō eſt, vt in auarorum negocijs eſt cernere. de quibus Horatius inquit. Impiger extremos currit mercator ad Indos: Per mare pauperiē fugiens per ſaxa per ignes. Verum hanc duriciem rectius vocaueris, teſte Auguſtino. Neq; enim verè patiens qui vt dicetur ſuſtinet tot diuerſa. Patiens eſt qui pro virtute, pro legibus, pro pietate, pro Deo nititur quicquid acciderit ferre, nec frangitur.

De gradibus patientię. Cap. XXXII.

VErum patientiam quæ virtus eſt excellentiſsima tres habere gradus inuenio. Vnum qui & perfectiſsimus eſt, illis attribuunt, qui aduerſa non ſolum cum opus eſt ferunt, ſed etiam quæſitum eunt, & quaſi mercennarij opus vndè aliquid lucrentur inquirunt, & quod inquirunt inuento gratulantur. Horũ quoq; duo ſunt ordines, Martyres quidam, Confeſſores alij. Fuerunt enim temporibus illis cùm in perſecutione creſcebat eccleſia, ſicut ſub Nerone primum, deinde ſub Domitiano, & plæriſq; alijs Imperatoribus, multi Chriſtianorum, qui, aſpirante Dei gratia, tanta fortitudine & patientia excellebant, vt tormentis cruciatibuſq; tyrannorum voluntariè ſeipſos, cum latere poſſent, obijcerent. Secundus ordo confeſſorum eſt, quibus etſi tyranni pepercerunt; ipſi tamen ſibi non parcentes, & in ſeipſos irati quod pœnitentiæ genus eſt optimum, crucem ſuã tulere poſt Chriſtũ. Iſti coràm hominibus modici ac humiles, ſed Deo magni & excelſi ſunt, illi de quibus in dię

iudi-

iudicij quando conſcientiarum libri proferē-tur, iudex viuorum ac mortuorum dicet, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi. Tunc in iſtos Chriſti paruulos ſæculi principes ac magnates qui modò theſauris incubant, horrea dilatant, mollibus veſtiuntur, ſplendidè conuiuantur, alterius interitum admirantes & prę triſtitia ſpiritus gementes, repetent illud Sapientiæ dictū: Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum & in ſimilitudinem impropeirij, nos inſenſati vitam illorum exiſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore. Ecce quomodo cōputati ſunt inter filios Dei & inter ſanctos ſors illorum eſt? ergò errauimus à via veritatis. Et de hoc iam ſatis. Primus igitur hic atq; optimus patientiæ gradus eſt, in quo ſi Ludouicum Morbiolum conciuē tuum qui anno p̄terito functus eſt vita collocauero, quanq̄ multi ſint vt ſemper fuerunt qui iuſti ſimplicitatem derideant, non ero fortaſſè grauiter condemnandus. Secundus gradus eſt eorum qui non quæſitum eunt nec inuitant ad ſe mala, attamen cùm veniunt, benignè ſuſcipiunt, & reuerenter tanq̄ Dei nuncios amplexantur

xantur. Ex hoc numero fuiſſe Iob arbitror, cuius in patientia nomen eſt clarum. Ipſe namq; cùm cladem audiſſet cœlum ſuſpiciens dixit, Dominus dedit, dominus abſtulit, ſicut domino placuit ita factum eſt, ſit nomen domini benedictum. Huic adiungendus eſt Thobias qui cæcitatẽ oculorum tam patienter tulit, vt ab angelo curari meruerit. Tertium ac infimum patientiæ gradum illi ſibi vendicant, qui mala neq; quærunt neq; cũ venerunt gratanter accipiunt, ingreſſa non eijciunt, ſecum patiuntur, grauatè ferunt, conqueruntur etiam: tamẽ ſedata bile in Deum non elati muſſando tranſeunt, & à vitio parum diſtantes in extremis patientię marginibus ſedent. Et hi ſunt qui noſtra hac ætate viri boni ſunt. Vix reſtant nobis antiquæ virtutis iſtæ reliquiæ, & raris quidem in locis, vt periculum ſit, ne & ipſæ quoq; breui collabantur.

SECVN-

SECVNDI LIBRI DE PAtientia capita.

Quòd patientia via eſt ſanctorum ad cœlū. Caput. 1.
Rationes philoſophorum cur corpus humanum factum ſit fragile ca. 2.
De quattuor corporis humoribus ca. 3.
Quomodo complexiones diſtribuantur à Deo. ca. 4.
De animæ libertate ca. 5.
An diſtributio complexionum procedat à fortuna vel à caſu, & quòd Ariſtoteles fortunam malè deſcripſit ca. 6.
In quo conſiſtat fœlicitas in hac vita contra Peripateticos & ſtoicos ca. 7.
De ſyntereſi, ratione, & conſcientia ca. 8.
Quòd ſine Dei cuſtodia fruſtra laborat humana prudentia. ca. 9.
Cur bonis mala eueniant philoſophorum opinio. ca. 10.
Sex cauſæ flagellorum noſtrorum ca. 11.
Secunda cauſa flagellorum ca. 12.
Tertia cauſa flagellorum ca. 13.
Quarta cauſa flagellorum ca. 14.
Quinta cauſa flagellorum. ca. 15.
Sexta cauſa flagellorum ca. 16.
Quòd virtus quæ bonum virum facit, incrementū accipit ab aduerſis ca. 17.
Quòd proſperas ſit inimica virtuti cū declaratione dextræ & ſiniſtræ patris in cœlo pro Ariſtotele

contra Pithagoram ca.18.
Quòd aduerſitas tollit mortis metum ca.19.
Quòd aduerſitas facit ſeipſum cognoſcere. ca.20.
Quòd aduerſitas fert auxilium virtuti ca.21.
De vitanda nemeſi, & quòd ſit ſecundum Ariſtotelem. ca.22
De generibus filiationis, cum declaratione dicti euangelici, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. ca.23
Quòd donorum dei conſideratio iuuat patientiam cum cōmendatione familiæ Bentiuolorum. ca.24.
Quòd alienarũ calamitatum animaduerſio ad patientiam plurimum faciat. ca.25.
Amicorum obſequia & religioſorum orationes & conſilia, patientiæ ſunt adminicula. ca.26.
De Carmelitarum antiquiſsima origine. ca.27.
Teſtimonium ex Plinio quòd natura humana ſit ærumnoſa. ca.28.
Ratio multiplicandorum morborum ac vitiorum. ca.29.
De morbis humani corporis. ca.30.
De quibuſdam alijs humani generis infortunijs ca.31.
Quòd homo naturaliter ærumnoſus ſit, teſtimoniũ ex Plinio. ca.32.
Quòd non eſt repræhenſibilis author, ex multa authorum & maximè Gentiliũ citatione, & cur homo nudus naſcatur. ca.33.
Cur deus floccipendat corpus & rationes naturales. ca.34.
Tota natura non conſiſtit in anima. ca.35.

Quæ

Quæ ſunt mortis cauſæ contra Philoſophos & Mathematicos ca.36.
Cauſa breuis vitę & mortis. Et de annis antiquorũ patrum. ca.37.
De annis hominum ante diluuium contra Pliniũ. ca.38.
Vitam humanam non eſſe breuiatam. ca.39.
Ægritudo pręſeruatà multis flagitijs. ca.40.
Ex aduerſitatibus naſcitur iucunditas ſpũalis. ca 41.
Debuit eſſę naturarum varietas ad oſtendendam Dei ſapientiam. ca.42.
Mundus eſt quoddã ſpectaculum nobis à Deo exhibitũ quo inuitamur ad patienter ferendas omnes aduerſitates. ca.43
Comparatione rerum naturalium probat meliorẽ eſſe vitam ſanctam cum aduerſis, quã vitam fœlicem cum vitijs. ca.44.
Tolerantia aduerſitatum facit breuiorem tranſitũ ad paradiſum. ca.45.

BAPTISTAE MANTVANI CARMELITAE, TEOLOGI: DE PATIENTIA. Liber Secundus.

Quod patientia via eſt ſanctorum ad cœlum. Cap. I.

His igitur maiore fide q̃ eloquentia dictis velim te, vir præſtantiſsime, paulò altius inſpicias & abiectis ſæculi curis, & ſpinis illis, quæ iuxta Chriſti parabolã, ſemen, hoc eſt, verbum Dei fructificare non ſinunt exciſis, teipſum intrinſecus quæras, iuxta illud Perſianum, nec te quæſiueris extrà, & cũ animo tuo rationem ponas, animaduertaſq; in quonã patientiæ gradu ſis conſtitutus. Quòd ſi fortaſſè (quod minimè ſuſpicor) à patientia te excluſum videris, ſcito te à ſanctorum ſorte ſeparatum. Quotquot enim à mundi exordio ad noſtram vſq; ætatem Deo placuerunt, crucis patibulum in mortali ſuo corpore portauerunt. Audi quid in pſalmis dicitur. Propter

te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. Item, tranſiuimus per aquam & ignem, & eduxiſti nos in refrigerium. Paul⁹ ad Hebræos de ſanctis ſic loquitur, Alij ludibria & verbera experti, inſuper & vincula & carceres, lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gla ; mortui ſunt. Circumierūt in melotis (quæ ſunt pelles ouinæ) in pellibus caprinis egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in ſolitudinibus errantes, in montibus, in ſpeluncis, & in cauernis terræ. Sed quid ꝑ multa vagor? Nōne innocentiſsimus Abel quem iuſtum in Euangelio Chriſtus appellat, primus omniū ſanctus, ab impio fratre Chain occiſus eſt? Dauid quem ſecundū cor ſuum Deus inuenit, vnxit & erexit, nonne regis Saul? Nonne allophilorum? nonne filij dilectiſsimi petitur inſidijs? Nonne Eſaias in duas partes ſectus? Nonne Hieremias lapidibus obrutus? nonne Helias à Hiezabel fugatus? nonne Zacharias Barachiæ filius inter templum & altare occiſus? Pro ſalute patriæ Iudas Machabæus diu fortiter ac animoſè pugnans cum tota fratrum ſtirpe deletus eſt, ſub Alexandri Magni

ſucceſſoribus, vt Machabæorũ teſtatur hiſtoria. Iudæi qui legẽ vereri & obſeruari voluerunt miſerè trucidati ſunt, inter quos Eleazarus vnus de ſenioribus ſcribarum, vir ætate ꝓuectus, vultu decorus, vitæ ſanctitate venerabilis, cùm porcinam carnem contra legis inſtituta comeſſe cogeretur, maluit iuſtè ac religioſè mori, q̃ flagitioſam ignobilemq; vitam paulò amplius producere. Dum igitur in tormentis conſtitutus vicinam mortem videret, ſic exclamaſſe dicitur gemẽs, Domine qui habes ſanctam ſcientiam, manifeſtè tu ſcis, quia cùm à morte poſsem liberari, duros corporis ſuſtineo dolores, ſecundũ animam verò propter timorẽ tuum libenter hęc patior. Fuit iſte profectò digniſsimus, qui in cœlum reciperetur, quoniam tam animoſè, tàm fortiter terrenum hoc corpus pro lege Dei tormentis obiecit. Taceo Ioannẽ Baptiſtã, taceo Apoſtolos, taceo martyres, quoniam nota magis nulli eſt domus ſua. Ioſeph innocens à fratribus venditur. Suſanna deteſtabilem calumniam patitur. Daniel leonibus obijcitur. Sed quid plura? Terrena hæc habitatio malis eſt mater, bonis nouerca. Tu ergò Carole Antoni noli triſtari,

im-

immò magis gaude, & gratias age, ꝙ in hoc venerando cœtu tot ſanctorũ, pari cũ eis ſorte numerereris, nihil hæſitans breui futurum, vt ſicut cum eis fueris in pœnis, ſic etiam cum eis in cœlis coroneris. Nonne meminiſti ꝙ nõ ſunt condignæ paſsiones huius temporis ad futurã gloriam, quæ reuelabitur in nobis? Quod ſi meminiſti, cur tantum te maceras, cur mœrore conficeris? In hoc dolorum torculari premeris, vt fructum afferas, vt conſcientiæ rubiginem exuas, vt cœleſtem animum in cœlum attollas. Si dicat aurum argentario, cur me coquis? cur me cædis? cur me lanias? Nonne rectè reſpondebit, vt ꝓficiaris, vt ad eam ad q̃ es genitum gloriam peruenias. Propterea ſcriptum eſt, Quem diligit Deus, corripit, & caſtigat omnem filium quem recipit. Eſt teſte Plinio, quoddam aquilæ genus, quod halietũ vocant, hæc pullos mox vt nati ſunt, contra ſolẽ ſtatuit, quos fixa acie ſolem ferre poſſe viderit, ſeruat educandos, quos autem oculis conniuere, & radijs offendi depræhenderit, tanq̃ indignos vita eliminat. Nõ aliter ꝓfectò Deus nobiſcum agit, nam quos videt in aduerſis animo deijci, educare non curat, qui verò ſub-

ſiſtunt ac durant,cuſtodit & nutrit. De quorũ numero fuit ille qui dixit,Propter nomen tuum deduces me & enutries me,Item, ſicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Et ipſe Deus apud Eſaiam de Iudæis conquerens, Filios,inquit,nutriui & exaltaui,ipſi autẽ ſpreuerunt me.Quàm diu enim benè viuendo Deo adhæſerunt(cum eo qui dixit,Mihi autem adhærere Deo bonum eſt,& ponere in Deo ſpem meam)tamdiu eos pauit & rexit.At poſtq̃ cum filio prodigo receſſerunt, ſubſtantię ſuę portione conſumpta,qa nunq̃ ad patrẽ redierunt, porcinis cibis ali, & in agreſtem naturam tranſire permiſsi ſunt.

Rationes philoſophorum,cur corpus humanum factum ſit fragile. Cap.II.

AT dicet quiſpiam qui mundi huius harmoniam ignoret, cur humanum corpus tam fluxũ ac fragile fabricatus eſt Deus, cùm lapidibus & ferro tantam duriciem, reſiſtendiq; potentiam dederit? Quid huic reſpondebo? niſi quod apud Aulum Gellium lib.vj. Noctium Atticarũ cap.j. dixiſſe Chryſippum

ſippum in libro de prouidentia legiſſe me meminì. Ait enim non fuiſſe principale naturæ conſilium, vt faceret homines debiles, ac morbis obnoxios, nunq̃ enim conueniſſe hoc naturę authori parentiq; omnium rerum bonarũ, ſed cùm multa magna gigneret pareretq;, aptiſsima ac vtiliſsima per ſequelam adiuncta ſunt incommoda. Nam cùm ratione ſubtiliſsima Deus hominem fingeret, vtilitas ipſa operis poſtulauit, vt tenuiſsimis minutiſq; oſsiculis caput conpingeret. Sed hanc vtilitatem rei maioris alia quædam incommoditas extrinſecus conſecuta eſt, vt ſcilicet eſſet caput minus munitum, ictibus offenſionibusq; paruis etiam peruium ac fragile. Inde quoq; morbi, ægritudineſq; conſecutæ ſunt. Hanc ſententiam contemplatus Auerrois in librum Ariſtotelis de anima dixit. Senſus in animalib' cauſã dediſſe breuioris vitę. Nã vt euidẽtius certiuſq; ſentiam',carnes oportuit eſſe molliſſimas, at molliora facili' offẽdunt magisq; pa tẽt nocumẽtis, q̃ lignea duraq; corpora. Vtilitas igit hominis ad hãc operis qualitatẽ duxit artificẽ. Qua de re q conqueruntur (Conqueruntur autẽ ſoli imperiti) merẽtur ſenſu rationeq;

tioneq; ſublatis, in lapides & ligna conuerti, quorum naturam magis æmulantur. Finge p̄ proſopopeian, quam poëtæ & prophetæ ſæpe vrſurpant, duos coram te ligni truncos humi iacentes interrogatos tibi reſpondere. Interrogentur autem quidnam eſſe malint, quam à fabro formã ſortiri cupiant. Reſpondeat primus Cytharam me facito. Alter in aratrum me dolato. Cytharæ ratio ſubtilitatem poſcit tabellarũ, corpusq; quod facilè lædi & confringi poſsit. Quid igitur ſi lignum, poſtquàm vt popoſcerat, Lyræ formam ſortitum eſt, de ſua fragilitate conq̃reret̃, admittem⁹ ne hanc q̃rimoniã? an nõ poti⁹ obiurgabimus & ingratitudinis ac inſipientię truncum accuſabimus, q̈ opifici gratias nõ agat & formę nobilitati duriciẽ p̄ferat? Sic ꝑfectò de noſtra hac fragilitate ſeu, vt philoſophi dicũt, naturali impotẽtia q̃ vitaliũ oꝑationũ ratio poſcit cõqueri hominis eſt ingrati ſimul & ſtulti. Quis enim mẽtis cõpos ſine his q̄ppiam cõſequi ſtudeat, q̃ iuncta illi neceſſariò videat? hoc eſſet naturã velle ſubuertere, &, vt ita dixerim, exoptare ſolẽ ſine luce, terrã ſine mole, Mundũ ſine Deo. In hoc ſum⁹ ſapiẽtes, dicit apud Ciceronẽ Cato,

quod

quòd naturam optimam ducem ſequimur, eiq; paremus. Subijcere libet, ꝙ Plotinus Platonicus vir excepta infidelitate diuinus, in 1. de prouidentia libro cap. xj. de huiuſmodi ſenſerit, Ait nanq;: Quemadmodum artifex non omnia quæ in animali ſunt efficit oculos, Ita neq; ratio fecit omnia Deos, verùm alia quidem eſſe Deos ſtatuit, alia verò dæmones ſequenti natura. Poſt hæc autem homines, animaliaq; deinceps, neq; id quidem inuidia ſed ratione, intellectualem habente varietatē. Nos autem ſic affecti ſumus ſicut imperiti picturæ, qui pictorem damnant, ꝙ non vbiq; pulchros æquè colores poſuerit. Pictor autem vnicuiq; parti ꝙ eam decebat attribuit. Ciuitates quoq; benè inſtitutæ non æqualiter in omnibus diſponuntur. Prætcrea quiſnā comœdiam, tragœdiamq; vituperet, ꝙ non omnes in ea ſint heroës, ſed interſit & ſeruus, & ruſticus aliquis rudiori voce pronuncians? Poëma tamen non erit pulchrum, ſi quis indè tollat deteriores, hæc Plotinus: Quæ quia ſunt noſtris admodū conſentanea ſubieci. Ergò duplex hominis natura cùm ſit, vna omnibus hominibus communis, vt recto corpore eſſe, duas manus, duos pedes

pedes habere, loqui, intelligere. Altera vnicuiq; propria, vt talis oris figura, talibus lineamentis eſſe fictum. Vtramq; & communem & propriam ſapiens vir æquo animo feret & faciens ex neceſsitate (vt aiunt) virtutem, corporis deformitatem & damnum vertet in animi opulentiam atq; ornatum. Non ab re fuerit hic annotare quid in j. lib. Ethicorum de fœlice homine ſcribat Ariſtoteles, confert enim eum quadrantalibus ſeu teſſeris, quibus in alueolo luditur, Græci cubos vocant, q̄ videlicet ſicut teſſeræ quomodocumq; iactentur, ſic ſemper in vnam partem incumbunt, vt & rectitudinem & immotam ſtabilitatē retineant; ita homo cordatus & verè ſapiens quò res cunq; cadant, & in quamcunq; fortunā inciderit, feret optimè, ac per omnia omninò decēter. Quod ſi quotidianos caſus ſic ferre debemus, quomodo non feremus etiam eos quos euitare communis omnium parens natura non potuit?

De

De quatuor corporis humoribus. Cap. III.

SVnt qui laborant bile atra, quã noſtri Medici Græco vocabulo melancholiam vocant. Sunt qui paraſina ſeu porratia vel etiam fulua (græcè χόλη dicitur) plus iuſto abundent. Sunt qui phlegmate quam vocant latini pituitam ſuffocentur. Sunt quibus impedimento eſt ſuperfluus ſanguis, hæc (vt ſuprà diximus) antè primi hominis culpam, tanta harmonia continuata erant, vt ex ipſis neq; mors, neq; morbus neq; moleſtiæ quicquam emergeret. At ſoluta hominis in Deum obedientia, ſoluta eſt horum huiuſmodi pax, diſsipata cõcordia. Pituita prædominans ſynanchias, Melancholia quartanas, Cholera tertianas, Sanguis quotidianas febres facit. Hoc autem exempli gratia dictum ſit. Nam multis & innumerabilibus penè modis humores iſti à medio diſcedentes genera infinita morborum inducunt. Cholera, item fulua quia acuta eſt & ignea, repentinas iras tollit, & quaſi nimbus æſtiuus citò deſiſtit, atra ſi iram concipiat, eius eſt pertinax & ſerò ſe cohibet. Qui illam pati-

patiuntur iracundi vocantur, qui verò hanc, amari & acerbi. Sunt etiam qui atram cum fulua miſcuerint, & in his ſicut humorum, ſic & morum mixtura conſurgit, & medium locum tenent inter prædictos. Hippocrates vocatus ab Abderitis vt curaret Democritum ſemper ridentem, inuenit eum in agro auiculas exenterantem, & receptacula humorum iſtorũ veſtigantem, multum enim confert, & ad ſalutẽ corporum & ad mores humanos iſta cognitio. Et beneficio Medicinæ fieri poteſt vt quis in nouam complexionem, & per ſequelã in morum tranſeat nouitatem, ſicut in his patet qui bilem atram polipodio & helleboro, fuluam verò curant thure Pontico, quod pharmacopolæ reubarbarum vocant.

Quomodo complexiones diſtribuantur à Deo. Cap. IIII.

ET dicet iterum quiſpiam, cur hæc ita diſtribuit Deus, vt bilẽ Horatio, phlegma Heraclito, ſanguinem Socrati, melancholiam Oreſti tribuerit? Quænam ratio fuit ita diſpenſandi? caſu ne iſta an prouidentia vl

la gubernantur? Reductus ſum in Syrtes, quas prius effugeram; tentabo igitur breuibus verbis etiam hinc elabi, & ſi quid noue mercis inuenero, poterit his quæ ſuprà diximus applicari, vt ex his duobus locis vna ſententiæ veritas, & ex duobus capitibus vna diſciplinæ fiat integritas. Magnæ (vt verum fatear) præſumptionis hæc quæſtio, cui Paulus Apoſtolus vas electionis vſq; ad tertium cœlum raptus ſic reſpondet, Nonne habet poteſtatẽ figulus, ex eadẽ maſſa aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam facere? Sufficeret hoc dixiſſe, quia iudicia Dei abyſſus multa, inueſtigabiles viæ, & occulta conſilia. Nec tantũ debet hũana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit, quæ latere Deus inſtituit. Neq; enim domino gratus erit ſeruus qui penetralia atq; adyta cuncta, quæ in domo ſunt, perluſtrare tentauerit. Ea nanq; temeritas magis videtur explorantis inſidias, q̃ ſerui officium præ ſe ferre. Sic licet, inquam, reſponderi poſsit, dicã tamen aliud balbutiens, & id Auguſtini fretus authoritate. Auguſtini viri ſanctiſsimi & ſapientiſsimi hæc eſt ſermone breuis ac ſimplex, ſenſu verò lõga multiplexq;

tiplexq; ſententia, quam Theologi noſtri ſæpè vſurpant. Sic Deus res quas condidit adminiſtrat, vt eas agere ꝓprios motus ſinat. Igitur ſicut anima in toto corpore ſic Deus ſemper operans in toto mundo vires naturis pro mucrone addidit, & operari eas inſtituit, immò inſtrumenta ſua fecit quibus cum Deo patre fabri filius vſq; modò operans vteretur. Has igitur vires nec operari impedit, nec operantes deſerit, ſed ſicut nauta nauim iuuat & dirigit, ille in portum iſte in finē, & quemadmodum ociante anima mēbra ſopiuntur: Sic ceſſante Deo vt in igne Babyloniæ monſtratum eſt, omnis naturæ conatus inanis eſt. Immò ſi naturæ quas ipſe condidit, ne operentur ꝑ ipſum ſteterit, videri poterit confiteri, vel eas non rectè factas, vel ſe facturæ ſuæ pœnitere: poteſt tamen ſi vult, rarò tamen id vſu euenit, præter naturæ ordinem quædam & facere & ſuo arbitratu impedire. Ea quæ in cœlo ſunt ſydera ſeu ſint ignes vt Platonici, ſeu quædā quinta eſſentia vt Peripatetici volunt, non ſigna tantum rerum inferiorum ſed cauſas eſſe non dubium, id enim omnes Aſtronomi, id Ariſtoteles in Meteoris, id in ſecundum ſenten-

tiarum

tiarum Theologi, id ipſi confitentur oculi noſtri. Quis eſt enim tam hebete viſu vt non videat ſole diſcedente naturam mœrere, aues conticeſcere, frondes defluere, rurſus ipſo reuertente mundum exultare, terram aperiri, plantas reuiuiſcere, omnia inſtaurari. Vires ergò ſyderibus datæ, terram & terræ naſcentia ſic afficiunt, vt hoc ſi comedas in bilem, illud in pituitam, aliud in ſanguinem transformetur, quo fit vt homine varijs pro arbitrio ſuo cibis vtente, varietur in eo & ſtomachi & hepatis & renum, & per ſequelam ſeminis quoq; & vuluæ complexio. Sinit ergò Deus pro ſeminum qualitate, pro diſpoſitione materni vteri, pro cœli & ſtellarum aſpectibus, pro ciborũ & dietæ natura, fieri complexiones hominum diuerſas, & corpora noſtra in infinitas ire differentias. Angeli verò qui rebus humanis à Deo pfecti ſunt, miris modis iſta vel ſuo vel Dei arbitrio moderantur. Horũ ſcientiam vocamus magiã naturalẽ, cuius Iacob nõ ignarus, ouiũ fœt⁹ colorabat in vtero. Et hic mod⁹ varia pcreãdi. Poteſt enim angelus quiſpiam tibi, neſciẽte te, pſuadere, vt hoc magis q̃ illud comedas, vt cibis ita cõcoctis fiat coagulatio

certi ſeminis, vt hac magis hora coëas, vt mulieris vulua, quã Medici matricem dicunt, ſit ſic affecta. Quibus variatis, variari quoq; fœturam oportet. Cur autem in meam magis q̃ in tuam perniciem iſta contingant, neſcire me fateor: Qui autem cauſam dicunt, decorem vniuerſi, nõ faciunt ſatis animo impatienti grauiterq; ferenti ſe cũ decore vniuerſi dedecorari. Sed ignorata cauſa, ignorare nõ licet, hæc omnia ęquo animo ferenda, cũ vnicuiq; ꝑſuaſum eſſe debeat, nihil à Dei numine ſine recta ratione fieri poſſe. Sed ſunt quidam non minus impij q̃ imperiti, tam arrogantes, tam proterui, tam inſolentes & infruniti, vt velint naturarum omnium virtutes ac operationes, angelorum etiam ritus & officia propter ſui pedis morbum immutari. Quod q̃ alienum ſit à recta ratione, breui exemplo dignoſcito. Si in Cythara ad concinnitatem redacta, neruus vnus conqueratur, & dicat ſe nimium tendi, rogetq; ſe parum remitti, quid putamus Cytharœdum reſponſurum, niſi, totius cytharæ magis, q̃ nerui vnius rationem habendam? Sic ꝑfectò Deus ordinem mundi & naturarum, ex quibus mundus conſtat, curã gerere & debet, & ge-

& gerit. Quod ſi contra nitaris, & obijcias, vniuerſi ordinem opitulari ſingulis debere, nō obeſſe. Quemadmodum in optima rep. ſic cōmune bonum adminiſtratur, vt ſinguli in pace ſine iniuria viuant. Nec enim alterius rei gratia principes ac magiſtratus creantur, niſi vt ſingulis benè conſulatur. Sicut de Solone Salaminio dicitur, ꝙ tanto prudentiæ temperamento leges Athenienſibus dedit, vt parem gratiam à Senatu & à plebe contraxerit. Quod ſi tantæ (vt ita dicam) conditurae felicitas ab hominis potuit prodire conſilio, quid humano generi præſtare debuit Dei prouidentia, cuius eſt ad noſtram nulla proportio? Nonne potuit & omnibus ſimul & ſingulis benè conſulere? O homo bulla, qui naſcendo moreris, & florendo marceſsis, tantane contra authorē tuum ſurgis audacia, vt ei ſuccenſeas? vt velis in eum exercere cenſuram? Pone hanc vaniloquentiā, & recordare illi⁹ dicti Geneſios, Vidit Deus cuncta quę fecerat, & erant valdè bona. Sed an condere potuerit meliora, non defuere Theologi qui diſceptarint. Concludamus ergò, nobis quidem à Deo benè conſultum, ſed quoniam (vt Ariſtoteles inquit) intelle-

tellectus noſter in cauſas altiſsimas ita fertur, ſicut nycticoracis oculus in lumen ſolis, non poſſe nos conſilij diuini ratiõe ſcire. Et propterea dictum à Chriſto, Neſcitis quid petatis. At dices iterum ſi naturarum ordinem & operationes violari nephas eſt, non licebit infirmo votis & precibus cum Deo de impetranda ſanitate tractare. Cui obiectioni reſpondeo, licere quidem ſimpliciter, & modeſtè petere, & quod petitur, ſi datur, cum gratiarum actione recipi debere, ſi non datur, conqueri non licere, iſtorſum mea non in tendit oratio.

De Animæ libertate Cap. V.

Corporum hæc conditio. Animi verò natura libera, immunis, ingenua, ab ærumnis excluſa corporeis, nec cœlo regitur, nec elemẽtis ſeruit. Etſi propter appetitus connexionem (corporeis qualitatibus eſt ſubditus) in peius ſemp inclinatur, in manu tamẽ cõſilij ſui eſt. Corpus naturalibus rebꝰ & Deo, Anima verò ſibi & Deo ſubeſt. Propterea vtrumq; ſecũdũ diuerſas tranſlationes legimus

in pſalmo.Latini ſic legũt.Anima mea in manibus meis ſẽper.Græci autẽ ſic ἡ ψυχή μου ἐμ ταῖς χέρσι σου, hoc eſt in manibus tuis, id eſt, Dei .Noſtræ tamẽ tranſlationi cõcordant Hebræi,apud quos legitur Napſibe caphi, quod eſt,anima mea in manu mea. Plotinus in lib. de virtutibus,dicit animam non habere ſuprà ſe naturam niſi Deum, à quo(ſicut luna à ſole virtutem mutuatur, & lumen. Nec ab ijs multum diſsidet,quod Ariſtoteles dicit in politicis,rationem,ſcilicet,principatu politico appetitui,corpori verò deſpotico imperare. Inter hos duos principatus hoc intereſt, quòd in deſpotico,hoc eſt,herili(nam Græci dominiũ Δεσποτίαν vocant)iugum ſeruitutis eſt grauius,ſicut ſeruiuit Iſraël in Aegypto:Et hoc ius habet animus in corpus, in animam verò ſicut & in angelos ſolus Deus. Vndè ſicut & in Apocalypſi legitur,Ioanni ab angelo quem adorare volebat reſponſum eſt: Vide ne feceris,conſeruus enim tuus ſum. Sed in hac Dei ſeruitute ſumma libertas eſt,quia Deo ſeruire eſt cum eo regnare.In politico autem ſubditi aliquando poſſunt & contradicere principibus,& aduerſari,ſicut appetit⁹ rationi.Hãc

etiã ob cauſam, ſpiritus promptus, & caro infirma vocatur à Chriſto. Corpus eſt igitur vile mancipium, animus autem ſemper & vbiq; principatur, corpuſq; ſuum regit & poſsidet. At nos qui pro inſcitia ac demẽtia noſtra magis corpus q̃ animã colimus, concupiſcentijs noſtris illecti & abſtracti, Deum ſubornare & pueriliter ac ineptè ſupplicando, in ſententiã noſtram conamur attrahere. At ſicut neq; pater filio ſemper indulget, ſic neq; Deus nos ſemp exaudit. Propterea filijs Zebedei honorem ambientibus promiſit martyrium, ac ſi diceret, vos ſalutis veſtræ ignari ea tantum q̃ ſunt corporis infantiliter petitis, ego autem q tanquam opifex figmentũ veſtrum intelligo, & tanquam pater veram veſtram ſalutem inquiro, corpore cuius natura caduca eſt contempto, circa ea quæ animi ſunt laboro. Exuendę ſunt igitur huiuſmodi cogitationes. Deus vt noſtri miſereatur exorandus. Et in hoc maximè audiendus eſt Socrates, qui nihil vltra à dijs petendum arbitratur, q̃ vt bona tribuerent: Nos autem id plerunq; votis expetere, quod non impetraſſe melius foret. Ipſe enim Deus fecit nos, & nõ ipſi nos, ſub potẽti manu

eius

eius humiliari nos decet. Ipſi enim eſt cura de nobis,&(vt Iacobus inquit)expectat à nobis fructum noſtrum temporaneum & ſerotinum. Eum ſcilicet quem Maius,& quem ſeptember afferat. quæ ſunt per metaphorum dicta,vt per hæc intelligamus, & eum fructum,quem adoleſcens adhuc in iuuenta,& eum quem ætas in occaſum vergens,& in mortem iam inclinata producat.

An diſtributio complexionum procedat à fortuna an à caſu. Et quòd Ariſtoteles fortunam malè deſcripſit.
Cap. VI.

VIdes igitur quæ ſit complexionũ ratio diuerſarum, quæ ſi patrem qui generat mortalem inſpicias venient à Fortuna. Si verò angelos qui mundo præſunt,ſi ad Deum rerum opificem ſpectes,nec fortuna,nominanda,nec caſus.Id nāq; à fortuna factum dicit Ariſtoteles, quod efficiens, dũ aliud quippiam optat,effecerit:vt foſſor ſi dum plantandæ vitis gratia ſcrobem facit,theſaurum reperiat.Theſaurus inuent' à fortuna dicetur,& ip-

ſa fortuna ipſe foſſor erit. At Deus, qui (vt inquit Auguſtinus) non aliter nouit facta quàm fienda, nunquam agere ſic poteſt, vt dum vnum intendit, aliud faciat. Hoc nobis argutulis ſed re vera parum cernentibus vt plurimũ hallucinãtibus accidit. Si enim foſſor theſaurum hic latere nouiſſet, iam non propter aliud, ſed ipſius theſauri gratia fodiſſet, eſſetq; theſauri inuentio non fortuita, ſed à propoſito fodientis inuenta. Propterea dicit Ariſtoteles, vbi maior intellectus, eſſe fortunã plærunq; minorem: quod ego pro captu meo ſic intellexerim. Intellectui, qualis noſter eſt, qui ſibi quæ euentura parũ videt, præter propoſitum multa contingunt. Nam fallax iſta rerum mobilitas, & inconſtans mundi fluctuantis ingenium, noua ſemper important, Et bona ac mala ſperata & inſperata promiſcuè ingerit, naturæ nunq̃ ocioſa fœcunditas, quo fit vt euenta plura ſint quã à nobis mortalibus præſcribi poſsint. Et hæc cauſa eſt vt in tanto rerum luxu quærenti vnum, aliud ſe offerat, ſicut in foro cùm nũdinę ſunt, in tãta plebis frequentia ignoti plures q̃ noti occurrũt. Si ergò dum Petrum q̃ris Ioannem reperias, id dicetur

ſa*ctũ à fortuna. Animo igitur omnia intuenti diuino, nihil, plurima proſpicienti vt angelico, pauca cognoſcenti vt noſtro, multa caſu & fortuna contingunt. Non videtur tamen Ariſtoteles recte fortunã deſcripſiſſe, cùm eam dixit cauſam ꝑ accidens. Licet enim is ꝗ dum colit agrum reperit theſaurũ, ſit eius inuentionis cauſa per accidens, quia dum aliud facit iſtud offertur, non tamen eſt fortuna foſſor appellãdus, nomen enim Fortunæ non ad ſignificãdas has cauſas, ſed ad longè aliud inuenit antiquitas. Deum enim Fortunam dixerunt, q̃ dandi & auferendi ius haberet, & ei veteres gubernaculum & copiam appingebant, tali figuratione innuẽtes bona hæc terrena regi à Fortuna, iuxta illud Ouidij, Fortunæ cætera mando, Quæ iuuet, & melius, q̃ tu tibi conſulat opto. Cauſam ergò quandam latentem & ignotam, vndè accidentium rerum ſubitus & inopinatus ꝓdire* euent⁹ dixere fortunã. Quòd ſi dicat Ariſtoteles, theſauri fortuitam effoſsinem, præter foſſorem, cauſam non habere, & ideò fortunam foſſorem appellandũ, id planè abſurdum eſt. Nam apud ſapientes confeſſũ eſt, in omni cauſarum ſerie cauſam per accidens

nun-

nunquam eſſe primam.Sed cauſas indagantem cùm talem inuenerit oportere altius ſpeculari,donec cauſam videat quæ effectum norit & intendat. Hanc autē in ſtellis vbi fatū collocant,quia ratione carent,non inuentam, quæremus in ſpiritualis natura ſubſtantiæ, quæ Deo & angelis bonis & malis eſt communis. Cauſam ergò talē arbitratu ſuo & temerè,vt aiunt,cuncta diſpenſantem fortunam indigitant,quæ profectò nihil aliud eſt niſi Deus & angeli in miniſterium Dei creati,qui ſi aliquādo vident̄ dando aut auferendo temerarij, nihil tamen agunt inconſultè,ſed eſt potius in humano intellectu cœcitas, & in iudicio hominum magis q̄ in operatione illorum temeritas. Cauſas huiuſmodi immateriales & incorporeas quæ re vera mundum adminiſtrant, viſus eſt Ariſtoteles,non curare,ꝙ nihil de eis exploratum haberet,& ꝙ id negocij ſuprà humanū iudicauit ingenium.In hanc diſputatiunculam me traxit prouidentiæ diuinæ reuerentia,à cuius authoritate ſubtrahi videntur quæcunq; fortunę tribuantur,fortunæ,inquā, quæ quid ſit neſcitur, at cùm eam eſſe conſtat Dei prouidentiam, leuiùs patientia ſuadetur.

& æmulus quidam Deo ſubtrahitur. Sed ijs iã parcendum exiſtimo, ne in philoſophorum, q̃ phyſici dicuntur, ſpineta te ducam. Socratica illa philoſophia vtilior, quæ vitam & mores inſtituit. Illa enim doctos tantũ facit, iſta verò & doctos & bonos.

In quo conſiſtat fœlicitas in hac vita contra Peripateticos & Stoicos. Cap. VII.

HIc fortaſſè quiſpiam dixerit, cur non ægrè, cur nõ moleſtè ferendæ ſunt ægritudines, cùm nos in hac vita miſeros reddant? Ariſtoteles enim, cuius tanta eſt apud omnes authoritas, vt ab eo præuaricari nefas putent, in Ethicis dicit, fœlicitatem humanam in virtutis operatione conſiſtere, ſed perfectã non eſſe, niſi virtuti animi, corporis & fortunę bona coniungantur. Cuiuſmodi ſint, corporis ſanitas, forma liberalis, honeſta familia, diuitiæ etiam quæ nobis familiæq; ſufficiant, amici quoq; optimi quibuſcum iucundè viuere & omnia cõmunia habere poſsimus. Et vt ipſe Ariſtoteles inquit, ſine amicis nullus eligeret viuere, etiamſi cuncta poſsideat bona.

At inter corporis & fortunæ bona(ſic enim vocant ipſi bona externa)primum locum tenere videtur corporis ſanitas,ſine qua neq; amicorum congreſſus, neq; diuitiarum vſus, neq; bonorum ſplendor,neq; liberorum copia delectare tantū ſufficit,vt felices ſimus. Paucis ego reſpondebo, affirmaboq; Ariſtotelis humanam eſſe ſententiam.Et propterea oportere eam ſacris eloquijs cedere & veritati reuelatæ diuinitus.Non enim potuit ipſe qui ad ſpeculationem corporeæ naturæ ſe conuerteterat,ſuprà incorporea oculos eleuare. Nec aliud felicitatis genus vidit,q̃ eius,quæ in huius vitæ turbinibus poteſt vel nullis vel certè admodum paucis accidere. Sed filius hominis qui de cœlo deſcendit nos ad alium finem genitos eſſe monuit.Ipſe nimirū ille fuit de quo inquit Ouidius. Pronaq; cùm ſpectent animalia cætera terram, Os homini ſublime dedit, cœlumq; tueri,Iuſsit & erectos ad ſydera tollere vultus. Conſummata felicitas in hac vita ſi haberi poſsit, diſputetur ab alijs.Certè apud nos definitum eſt à nullo adhuc habitam. Legimus omnium q antè nos fuerūt hiſtorias,Hebręas,Gręcas, Latinas, Bar-

baras: Qui fuerit in hac vita perfectè beatus reperimus neminem. Legimus infinitas hominum miſerias, calamitates, ærumnas, multorũ etiam domi & foris ſapienter dicta, fortiter facta, prudenter conſulta, verè beatum nuſquã inuenimus. Pli. lib. vij. Naturalis hiſtoriæ, cap. xlj. vna, inquit, fœminarum in omni æuo Lampido Lacedæmonia refertur, quæ Regis filia, Regis vxor, Regis mater fuit, vna Pherenice quæ filia, ſoror & mater fuit Olympionicarũ. Pherẽice iſta q̃ & Calliopatria dicta fuit, filiũ Piſithodũ in certamẽ olympiacũ pſecuta virili habitu quaſi pugil, cùm victorẽ agnouiſſet, ſupato aggere quo gymnici claudebant, nudauit ſe, & ad pœnã q̃ſita, qꝑ Alpheum amnẽ tranſiſſet (id enim dieb⁹ illis fœminis erat capitale) abſoluta eſt, datumq; id patris & fratris & filij verecundiæ, q omnes Olympionicę fuerunt, & hac cauſa induti q ſacris certaminib⁹ perant ſtatuerunt, vt ex eo tẽpore nudi adeſſẽt q ad ludicrũ id certamẽ cõuenirẽt. Vna familia Curionũ, in qua tres cõtinuè vna ſerie oratores extiterũt. Vna Fabiorum, in qua tres continui principes ſenatus .M. Fabius Ambuſtus, Fabius Rutilanus filius. Q. Fabius

Gur

Gurges nepos. Idem capite. xliij. Q. Metellus in ea oratione quam habuit in ſupremis laudibus patris ſui, L. Metelli Pontificis, bis conſulis, dictatoris, magiſtri equitũ, quindecim viri, q primus elephantos primo Punico bello duxit in triumpho, ſcriptum reliquit, decem maximas res optimaſq; in quibus quærendis ſapientes ætatem exigerent, conſummaſſe eũ: Voluiſſe enim primarium bellatorem eſſe, optimum oratorẽ, fortiſsimum Imperatorem, auſpicio ſuo maximas res geri, maximo honore vti, ſumma ſapientia eſſe, ſummum ſenatorem haberi, pecuniã magnam bono modo inuenire, multos liberos relinquere, & clariſſimum in ciuitate eſſe. Hæc contigiſſe ei nec vlli alij poſt Romam conditã. Longum eſt refellere & ſuperuacuum, abunde vno caſu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit ſenectam, amiſsis incendio, cũm Palladium raperet ex æde Veſtæ memorabili cauſa, ſed euentu miſero. Quo fit vt infœlix quidem dici nõ debeat, felix tamen eſſe non poſsit. Sic Pli. Alterius Metelli qui huius nepos fuit mẽtionẽ facit, qui propter honores ampliſsimos cognomenq; Macedonię, à quattuor filijs illa-
tus

tus eſt rogo; vno prætore, tribus cõſularibus, duobus triumphalibus, vno cenſorio, quæ ſingula quoq; paucis contigere. In ipſo tamẽ flore dignitatis ſuæ à Catinio Labeone tribuno plebis, quem è ſenatu cenſor eiecerat, reuertens à cam̃po, meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad Tarpeium raptus vt præcipitaretur, vix potuit à limine mortis reuocari. Et in fine eius capitis concludit dicens: Nulla eſt profectò ſolida fœlicitas quam contumelia vlla vitæ rumpit, & in humanæ fœlicitatis inquiſitione perſiſtens, nominato & excluſo Auguſto, qui propter ampliſsimã imperij dignitatem fœlix cùm non eſſet, videri tamen poterat. Duos ſubijcit, quos ad caſtigandam hominum vanitatem dij fœliciſsimos iudicarunt: Phediam quendã, qui ꝓ patria proximè occubuiſſet, & Aglaum Arcadũ pauperrimũ, quem à Pſophide vico Pſophidium cognominant, cùm enim Gyges regno Lydiæ armis & diuitijs abundãtiſsimo inflatus animo Apollinem Pythium veniſſet ſciſcitatũ, an aliquis ſe eſſet fœlicior, Deus ex abdito ſacrarij ſpecu, Aglaum ei prætulit. Is ætate ſenior terminos agelli ſui nunquã exceſſerat, paruuli ruris

I fru-

fructibus & voluptate contentus. Cui ſententiæ planè adſtipulatur illud Sapientiæ. Melior eſt buccella cũ gaudio, q̃ domus plena diuitijs cum iurgio. Item illud pſalmi; Melius eſt modicum iuſto, ſuper diuitias peccatorũ multas. Et cap. xlvii. meminit cuiuſdam Euthymi Pyctæ, hoc eſt, pugilis (pyctes enim pugil interpretatur) qui quoniam ſemper Olympiæ victor fuerat, & ſemel tantum à Thaſio Theagene circumuentus dolo victus, iuſſu eiuſdem oraculi & Iouis adſtipulatu, pro Deo eſt habit⁹ & cultus. Patria ei Locri in Italia, qui Epizephyrij dicuntur, apud quos erat ei ſtatua, & Olympiæ altera, quæ ambæ vna die fulminis impetu conſumptæ ſunt. Hic teſte Aeliano in lib. variæ hiſtoriæ viij. ſaxum ingenti magnitudine geſtabat, qui Locris oſtendebatur, & alio quàm cæteri mortales fato abſumptus eſt. Nam apud Cecinum amnem qui Locros diuidit à Rheginis, ab oculis hominũ repentè diſparuit. Hi ſunt qui ex toto humano genere, ex tam infinita hominum multitudine, vt fœlices haberentur, electi ſunt, de quibus illud Hieronymi dici poteſt. Quantis laboribus hæreditas caſſa expetitur, minori promiſſa precio

par-

margarita Chriſti emi poterat. Vera ergò Solonis ſententia (quāq ab Ariſtotele damnata) qui neminem in vita beatum exiſtimauit dici debere. Cui conſonat illud pſalmi. Cùm dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas domini. Nō plus ergò quærenda eſt in hac vita fœlicitas, q̄ apud Gallos Roma. Apud Gallos enim nunq̄ ipſam vrbem Romam, ſed viam quæ Romam ducat inuenies. Nulla igit̄ emitur nec eſſe poteſt dum viuimus nobis alia fœlicitas quàm ad veram fœlicitatem vera via, quam qui tenet à mortalitate ac miſerijs ſe aſſerere poteſt. Vita enim noſtra ſi cum virtute & Dei gratia agatur, ad beatitudinem, ſi cum vitijs & Dei odio, à miſeria ad miſeriā eſt, & quātò hęc vita laborioſior ærumnoſiorq; eſt, modò iuſtitiā & pietatem ſeruet, tantò maior eſt futura fœlicitas. Audi nō me ſed Ioannē in Apocalypſi. Beati q lauant ſtolas. ſeu veſtes ſuas, vt poteſtatem habeant in ligno vitæ, & ꝑ portas intrent ciuitatē. Stolas lauare eſt pœnitentiā agere, q̄ ꝓdicationis Chriſti fuit initiū. In ligno vitę poteſtatē habere, Chriſto, q eſt lignū vitę in medio paradyſi, eſt frui poſſe, Per portas intrare ciuitatē, eſt ꝑ mandatorū
 obſer-

obſeruationē ad cœlum ire. Dixit enim Chriſtus adoleſcenti: Si vis ad vitam ingredi ſerua mãdata. Sed q̃d multis opus eſt, quando licet vno verbo concluderet? Res ita ſe habet, vera & compendioſa fœlicitas in hac vita nulla eſt alia niſi mandatorum Dei & Euangelicæ legis obſeruatio. Non diuitijs, non potentiæ intendendum eſt, Regnum Dei æſtimationem non habet, quantum exhibere potes, tanto emitur. Non opus eſt ſanitate, non liberis, non clientibus, non amicis, ſed Dei gratia, & virtute conandum eſt, vtrumq; à noſtro pendet arbitrio. Licet enim ſine Dei munere, neq; virtus, neq; gratia haberi poſsit, tamen vtrumq; ideò noſtræ eſt voluntatis, quia Deus bonorũ ſuorum liberalis ac magnificus diſpenſator, tantũ tribuit, quantum eſt quiſq; paratus accipere. Stat enim Chriſtus ad oſtium & pulſat, ad aperientem intrat, cum eo aſsiduè epulatur & habitat. Neq; Stoici cum duce ſuo Zenone, neq; Peripatetici cum duce Ariſt. rectè de felicitate ſenſerunt. Illi enim in virtute ſola, iſti in operatione virtutis eã collocant. Sed nos à Deo illuminati & edocti, virtuti operationiq; virtutum ſuperaddimus gratiã. Hæc ſi conſequi

potes-

potes (potes autem ſi vis) licet amicis priueris, licet ſumma premaris inopia, licet in ſordibus iaceas, licet inſanabili morbo tenearis, felicitatem tamen habes, non illam quam Sardanapalus vir muliere corruptior, nō eam quam Cræſus & Attalus, non illam quam Salomon habuit dum corruptè vixit, ſed eam quam Paulus, quam Petrus & alij habuerunt, q in tentationibus cū Chriſto permanſerunt. Sed tandem poſtremò loco audi teſtimonium Chriſti, quo nullum maius excogitari poteſt, vide vbinam Chriſti iudicio præſentis vitæ beatitudo ſit poſita. Beati, inquit, eritis cùm vos oderint homines, & exprobrauerint ac eiecerint nomen veſtrum tanquam malum propter filium hominis, gaudete & exultate, ecce enim merces veſtra copioſa eſt in cœlo.

De Syntereſi, Ratione & conſcientia, Cap. VIII.

PVlſatio Chriſti de qua dicitur (Ego ſto ad oſtium & pulſo) nunquā intermittitur, die noctuq; perſtrepit. Domus eſt anima, oſtium voluntas, tres (quibus fit pulſatio)

ſunt mallei, ſynteresis, ratio, & conſcientia. Synteresis eſt animæ generale iudicium, quo, quid agendũ ſit naturaliter, in genere cognoſcit: Vt quòd colẽdus eſt Deus, quòd pater honorandus, quòd ſubueniendum miſeris, quòd ſemper in commune bonum aliquid conferẽdum, quòd humana ſocietas eſt ſeruanda. Hæc animi virtus, quia nunq̃ corrumpitur, Synteresis, hoc eſt, cõſeruatio dicitur à Græcis, Ratio ad ſingula deſcendens ſubiungit, hunc eſſe Deum, hunc eſſe patrem, hunc eſſe miſerum. Conſcientia ad opus properans, hunc igitur colendum, hunc honorandum, huic ſubueniendum eſſe concludit, diſcurſus iſte conſilium eſt, quod intellectus operatione perficit, & ex his colligitur ſyllogiſmus, q à praxi, hoc eſt, ab operatione practicus dicitur. Ad primam vim nullo nobis opus eſt præceptore. Lumen eſt perpetuum naturali luce ſemper illuſtre, ſemper clarum, nec extingui poteſt, nec abſcondi. Hoc enim eſt de quo in pſalmo dicitur: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine. Ad rationem multũ curæ, multũ operæ impendendũ, falli nãq; facillimè poteſt, & ea decepta conſcientiam q̃ ſequitur, labi, decipi,

& er-

& errare neceſſe eſt. Intellectus igitur triplex eſt malleus, quo ianua, id eſt, voluntas pulſatur, nam ad intellectū tria illa pertinent: Pulſator eſt Deus, pulſat autem vt apperiatur, apertio eſt electio, hoc eſt, conſultationi quæ præceſsit conſentaneus voluntatis aſſenſus. Si quod cõſcientia dictat, eligitur, patefactæ ſunt ianuæ, & ingrediẽte Deo fit ſalus animæ. Recta voluntatis electio, domus eſt apertio. Gratiæ infuſio, Dei eſt introitus. De hac Dei pulſatione Paulus ad Philip. cap. ij. Deus eſt, inquit, qui operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate ſcilicet ſua.

Quòd ſine Dei cuſtodia fruſtra laborat humana prudentia, Cap. IX.

AT dicet quiſpiam dum me infirmitas reddit inutilem, quis familię aderit? Quis liberorum neceſſitati occurret? Didicimus adhuc pueri verſus illos Maronis in Georg. Vidi lecta diu ac multo ſpectata labore Degenerare tamen, ni vis humana quotannis Maxima quæq; manu legeret, ſic omnia fatis In pei⁹ ruere, ac retrò ſublapſa referri. Reſpõ-

debo ad hæc ſic breuiter, vt reſponſione non graué, ſic prolixè vt voto ſatiſfaciam. Ille cuſtodiet qui ſemper cuſtodit. Atqui dicit propheta: Niſi dominus cuſtodierit ciuitatē fruſtra vigilat qui cuſtodit eam: Niſi dominus ædificauerit domum, in vanum laborant qui ædificant eam. An putas tibi filiorū tuorū maiorem curā eſſe q̃ Deo? Sed vide apud Eſaiam cap. xlvj. quanta nos charitate ſuſcipiat, quanta errores noſtros patientia ferat, quanta nos fide cuſtodiat. Ait enim: Vſq; ad ſenectam ego ipſe, & vſq; ad canos, ego portabo, ego feci, ego ferā, ego portabo, & ſaluabo. Quomodo fieri poteſt vt ſit in alicuius corde tāta durícies, q̃ diuinæ dignationis ſermo tā pi⁹ emollire non poſsit? Quis animo tam ſtupido, qui audita per os tanti prophetæ diuinæ pietatis redundantia tanta, non putet ei ſuarum rerum curam eſſe? nō ſperet ſe mortuo familiam regi? At dices experimento didici eas familias peſſum ire, quas nullus pater curat, nullus tutor regit, nullus œconomus adminiſtrat. At ego quoq; experimento didici, multas familias quibus aderant cuſtodes, amici, curatores, peſſum iſſe, interijſſe & euanuiſſe. Vbi Priami

domus, quæ tum (cùm maximè viris opibuſq; pollebat) igni ferroq; cōſumpta eſt? Vbi Neronis familia, quæ tum cùm cœlos tangebat à fundamentis eſt eruta? Vbi Longobardorũ & Gotthorũ principatus, qui poſtquàm ꝑ omnẽ ferè Italiam radices miſerat, repentè conuulſus eſt? Vbi Carthago? Vbi Corinthus? Vbi Numantia? Vbi vetus illa Hieruſalẽ? Vbi Romę gloria? Perierunt, in cinerem lutumq; cōuerſæ ſunt, nō quia defenſoribus carerent, ſed quoniã Deus cuſtodire ceſſauit. Hector apud Maronem inquit. Si Pergama dextra, defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent. At contrà, quis Romulum & Remum infantes, nudos feris expoſitos, omni humana ope deſtitutos ſeruauit inter lupos? Quis Hiſpanorum ducẽ Abidem ad feras proiectum? Quis Cyro infanti quem poſtea Perſarum regem effectum, Chriſtum ſuum Deus vocat, nutricem canẽ dedit? Quis iſtos cuſtodiuit, nutriuit, & aluit? Quis Moyſem fiſcella incluſum, in alga iacẽtem, fluminis alluuioni expoſitum liberauit? Quis Petrum à fluctibus abſumptum ne mergeretur erexit? Quis eſt ergò qui facit hæc? Nempè ille qui facit omnia. At dices. Ceſſabi-

mus ergò nos, ignaui iacebimus, faciet illo omnia. Ne ſic dixeris. Audi quod ſup hoc Gregorius ſentiat, eius hæc verba ſunt de Deo loquentis. Licet enim omnium bonorum ſit ipſe largitor, fructum tamen noſtrę quærit induſtriæ. Finge liberis tuis eſſe nutricem, q̃ morbo confecta ac iam moritura filiorum tuorum vicem ingemiſcens, præſente te clamet: Quis dulciſſimi infãtes deinceps me vita functa vos paſcet? Quis veſtiet? Quis educabit & reget? Tu pater qui hæc audis nonne lamentationes has & vanas & ſuperuacaneas dices? Nõne rectius loqueretur ſi diceret, deinceps vobis pueri melius erit, quoniam me abeunte ſub paterna diſciplina futuri eſtis, hactenus viuente me parentes, quia vos mihi crediderant, fortè negligentius vos habuerunt, at cũ abiero, ipſi oneri & curæ ſuccedent. Recta hæc cogitatio ſermoq; fidelis. Sic procul dubio nobis accidit, Carole Antoni vir optime. Deus nobis pater eſt, longè plus nos amat, ſapientius gubernat quàm noſipſi nos. Sed noſtra temeritas finem non habet, fides noſtra cœca eſt, ſpes noſtra ſpiritu carens tanquam follis ſine vento iacet. Fruſtra ergò dictum eſt: Iacta in

domino curam tuã,& ipſe te enutriet.Ergò tã ſurdi erimus vt non audiamus dominũ ad nos ex Euangelio Matthæi clamantem? Conſiderate lilia agri quæ nõ laborant neq; nent:Nolite ſolliciti eſſe, dicentes, quid manducabimus aut quid bibemꝰ aut quo operiemur? Nolite in craſtinum ſolliciti eſſe,ſufficit diei malicia ſua,hoc eſt anxietas & ſollicitudo. Quærite primum regnum Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.

Cur bonis mala eueniant philoſophorum opinio. Cap.X.

PLatonici quidam in quorum catalogo Plotinus eſt,cur boni flagellentur à Deo, cauſam inquirentes ad Pythagoræ Palingeneſiam recurrerunt qui ab aliquò dæmone perſuaſus ſe aliquando Euphorbum, aliquando pauonem fuiſſe putauerat. Exiſtimauerunt ergò animas pluries in corporibus fuiſſe, & pro vnius vitę meritis pręmia in alia vita recipere,& ſic fieri,vt quę vni corpori iuncta peccauerint in alterius coniunctione plectant,atq; ita iuſtè potuit ꝑ Euphorbi ſcelere pati Pythagoras,ſed longè nobis aliena mens

eſt.

eſt. Palingeneſiam catholica nõ audit eccleſia, præter eam de qua Chriſtus dixit, oportet vos naſci denuò, quod dictum admiratus Nycodemus princeps phariſæorum, quomodo, inquit, poteſt homo naſci, cùm ſit ſenex? Sed de hac modò non eſt ſermo. Aſtronomi cœlo imputant. Vndè Manlius in iiij. aſtronomicon libro inquit

Fata regunt orbem, certa ſtant omnia lege,
Longaq; per certos ſignantur tempora curſus.
Naſcentes morimur, finiſq; ab origine pendet.
Tunc & opes & regna fluunt, & ſæpius orta
Paupertas, arteſq; datæ, moreſq; creati,
Et vitia, & clades, damna, & compendia vitæ.

Vulgaris & ſuperſticioſa gentilitas numina quædam aduerſa eſſe credidit quibus infeſtandi homines libido inſit, & ea eſſe quæ Virgilius læua appellauit. His nõ contradicimus, ſed ad orthodoxę fidei regulã reducẽtes, læua hęc numina dęmones nominamus nocẽdi auidos ac nobis infẽſos, & ideò numina dici poſſunt quòd habent voluntatem ac poteſtatem, numen enim vtrumq; ſignificat. Sed ipſos cum ſtellis & cauſis omnibus quas ſecundas dicunt ſub arbitrio communis Dei optimi maximi

credimus contineri, quod & ſancti Iob teſtatur hiſtoria. Illic nanq; dicitur poteſtatem tentandi à Deo datam, nec plus auſum fuiſſe diabolum niſi quando & quatenus accepit à Deo.

Sex cauſæ flagellorum noſtrorum. Cap. XI.

Beatorum verò patrum qui Deo inſpirante locuti ſunt ſententia eſt, quattuor de cauſis fieri vt homines vitę huius anguſtijs preſsi multipliciter flagellētur à Deo. Ego autem ſex & amplius cauſas eſſe comperio, quod ſacræ ſcripturę teſtimonijs conſtat. Quidam nãq; flagellantur à Deo vt flagitioſæ vitæ maculas pœnitentia deleant. Peccatum enim quod prudentia non cauet pœnitentia delet. Et ipſa vt ſancti docent ſecunda poſt naufragium eſt tabula. Nã cùm ſtatim baptizati matris eccleſiæ ſinum ingredimur, quæ nos ad cœli portum vehat, nauem intramus, eccleſia namq; nauis eſt Petri. Sed ſi furentibus tentationum procellis innocentiæ carina ſoluta ſit, corripienda eſt pœnitentiæ tabula.

Cui per vndoſum ſæculi fretũ innitentes, etſi non ſicci, viui tamen feramur ad littus. Peccati autem remiſsionem littus voco. Sed quoniam in his naufragijs quidã vſq; adeò ſtulti ſunt, vt neq; ſaluari curent, Deus optimus ac pijſsimus nauarchus eos vt tabulam hanc capiant verberibus excitat, neligentiam increpat, ſomnolentiam diſcutit, & lethargicam ignauiam ſtudet paſtor bonus flagris abigere. Hanc ob rem populus Hebræus miſſus eſt in captiuitatem toties, toties incola fuit in terra aliena, & in Aegypto ſub Pharaonibus, & in Babylonia ſub Aſſyriorũ Regibus, vt tot incommodorum malleis attriti & pœnitentiæ ſcobina ac lima expoliti ſordere deſinerent. Quod vt ita eſſe comperias lege Iudith hiſtoriã, vide quod Achior dux Ammonitarũ Holopherni de Iudæorum gente conſultanti reſponderit. Dixit nãq;, quotieſcunq; pter ipſũ Deũ ſuũ alterum coluerũt, dati ſunt in pdam, in gladiũ, & in opprobrium, quotieſcũq; autem pœnituit eos, receſsiſſe à cultura Dei ſui, dedit eis Deus cœli virtutem reſiſtendi. Ecce quopacto alienigenarũ quoq; teſtimonio (erat.n: Achior alienigena) flagellat hominẽ Deus vt

ad pœnitentiā adducat. Nec deſunt ad hoc teſtimonia ex Machabæorum libro quem Ioſephus is qui antiquitates edidit ſcripſiſſe dicitur. Ait.n. obſecro aūt eos qui hunc librum lecturi ſunt, ne abhorreſcāt ꝓpter aduerſos caſus. Sed reputent ea quæ acciderunt non ad interitum ſed ad correctionem eſſe generis noſtri, etenim multo tempore non ſinere peccatores ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere, magni beneficij eſt inditium; hæc ille. Legimus Attilam Hunnorū regem ferociſsimū cùm tantis cladibus vaſtaret Italiam, dixiſſe ſe, quod re vera erat flagellum Dei eſſe. Legimus & in recentioribus hiſtorijs Tamerlanem Tartarorum (qui Scythæ ſunt) regem, cùm rei bellicæ ſucceſſu inflatus, Pacitatē Turcorum imperatorem bello captum quaſi feram caueā incluſū, ſecum quòcunq; caſtra mouiſſet, circunferret, dicere ſolitū, ſe eſſe Dei iram & orbis vaſtitatem. Memoria proditum eſt Hannibali, cùm flagranti odio feſtinaret ad Italos, apparuiſſe in ſomnis ſerpentem horrendę magnitudinis, qui à tergo ſequens exercitum, nemora & ſaltus ingenti fragore proſterneret, quid aliud erat ſerpens ille terribilis, q̃ Hannibal

nibal ipſe cuius miniſterio volebat Deus totius Italię punire flagitia?

Secunda cauſa flagellorum. Cap.XII.

DEus etiam homines nonnunq̃ aſperius tractat, non vt peccatorũ rubiginem abſtergat, quam non habent, ſed ne imminenti ſorde ſe inquinent, ea diligentia in nos vſus, quam nos in ſeruandis cibis adhibemus, ſolemus enim carnes quas ſumus in plures dies ſeruaturi, aut ſale perfundere, aut aceto immergere, aut frigidiſsimo in loco ſuſpendere. Solebant etiam antiqui mortuorum corpora myrrha perungere, quoniam his omnibus cõtra putrefactionem virtus ineſt. Sic nimirum flagella diuina contra futuram culpam ſingulari ſolent eſſe remedio. Hinc Paul', Et ne magnitudo, inquit, reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ ſpũs Sathanę q̃ me colaphizet. Legiſſe me memini (locũ non memini) quendam virum ſanctiſsimum à dæmonio, quod ſuis tunc meritis ab energumino quodam expulerat, fuiſſe arreptum, & id

pro remedio factum à Deo, ne ſcilicet tantæ gratiæ miraculo elatus ſtatum amitteret quē habebat.

Tertia cauſa flagellorum. Cap. XIII.

SAepenumero Deus profectui noſtro ſemper intentus, ſicut Aquila prouocans pullos ad volandū, vt nos altius prouehat, terrenis voluptatibus priuat, ſic fit vt mēs q̃ in his humilibus terrę bonis cibum nō inuenit, ſublimius (vt paſcatur) aſcendit, & hæc cū plærisq; alijs ſanctorū, tū p̄cipuè diuo Hieronymo ad p̄fectionē via fuit. Hieronymus enim dum intēpeſta nocte ad pſalmodiam de more cōſurgeret, muliebrē veſtē ab ęmulis clā ſuppoſitā nihil tale ſuſpicatus induit, & in eo habitu dū ſtrenuus Chriſti miles in eccleſiā ſine mora ſe proripit, chorum cantantium ingreſſus patuit contumeliæ non vulgari, non tamen animo fractus, nec victus à malo, ſed vincens in bono malū: Sapientia enim vincit maliciam, cum S. Iacob ceſsit iræ, ceſsit inſidijs, Hieroſolymam perrexit, eremum incoluit, teſtamenta tranſtulit, & mirabilis vitæ ſanctitate

clarus nonagenarius obijt. Sic & nos ſolemus aliquando euntem equum calcaribus, vt celerius gradiatur, vrgere. De hoc autẽ tentationis genere Gregorius in Ezechielem loquens ait. Quod flagellum grano, quod fornax auro, q̃ lima ferro, hoc facit tribulatio viro iuſto. Item percutimur in via, ne viam pro patria diligamus. Et iterum. Tolerandi ergò vbiq; ſunt proximi, quia Abel fieri non poteſt, quẽ Chaim malicia non exercet.

Quarta cauſa flagellorum. Cap. XIIII.

DAtur etiã bonis aduerſitas, vt ad aliorũ ꝓfectum ꝑ eas tanq̃ per indicem magis eorum pateſcat integritas. Ad q̃ oſtendendum duorum hominum clariſſima ꝓfecẽit exempla, Abrahę ſcilicet & Iob eius cõſanguinei, nam ſecundum Hieronymum in q̃ſtionibus hebraicis à Nachor fratre Abrahæ deſcẽdiſſe Iob dicitur. In his ergò duobus viris illuſtribus duarũ virtutum maximarum & homini maximè neceſſariarũ exemplar, cui te cõformari oportet, eſt poſitũ, ad hos tanq̃ ad normã & perpendiculum reſpiciunt omnesq

Deo volunt perfectè obedire & æquo animo aduerſa tolerare. Stabat lachrymabundus Abraam vnicum p̄clari ingenij & optimæ indolis filium adultum, ſibi obſequentem, innocentem, pium, manſuetũ, quo amiſſo prolis alterius ſpes nulla ſuperat ſtricto ad aras gladio confoſſurus. Credimus ne ſaxeũ pectus Abraæ fuiſſe? putare poſſumus ſuper tam elegantis formæ filium, cùm tam patienter gladio porrigeret iugulum, paternæ pietatis viſcera non commota? Magna certè & pluſquã dici poſſit patris & filij fides fuit, fortitudo mirabilis conſtantia pluſq̃ humana, patientia ſingularis & inaudita, hoc ſpeculo delectatus Deus, totã poſteritatem eorum vſq; ad aduentum Chriſti peculiari ſemper cura tutatus eſt, Iob verò patientia facta eſt miſeris & ærumnoſis commune refugium & magiſteriũ vniuerſale dolentiũ, in eo tanq̃ in Cebetis tabula deſcribunt vitę noſtrę caſus, & quomodo ferẽdũ ſit vnũquodq; aduerſitatis genus oſtenditur, & ſunt qui putent librum illum non hiſtoriam veram cõtinere, ſed parabolã eſſe & quaſi figmentum ꝗdam poëticũ, eorſũ inuentũ, vt legẽtes tolerãtię leges & iura ꝑdiſcerẽt, ſed re vera geſta

res fuit, ita nos ſentire cogit veneranda autho-
ritas ſanctorum patrum & in primis Hierony-
mi, qui Iob poſt Moyſen & prophetas omni-
bus hagiographis anteponunt. Ipſe in tota li-
bri ſui ſerie nil aliud conatur oſtendere, q̃ ho-
mines nõ ſemper ſuis meritis, ſed etiam ſecre-
to Dei iudicio aliquãdo & ſine culpa, nõ tamẽ
ſine cauſa, flagellari à Deo, contra quod amici
eius probare nituntur, plecti non debere ho-
minem innocentem, & eum qui à Deo flagel-
latur de præcedenti culpa ex pœna redargui, q̃
ſenſus cum refragetur fidei orthodoxæ, erit à
nobis tanq̃ quidam ſcopulus euitandus. Hæc
autem omnia ad diſciplinam noſtram ſunt fa-
cta & ſcripta, ſicut in littoralibus, quas Pharos
vocant turribus nocturnæ lampades accen-
duntur, vt portum nautis tempeſtate iactatis à
longè oſtendant.

Quinta cauſa flagellorum. Cap XV.

NOnnunq̃ ad ſolã Dei gloriam p-
cuti homines ſaluator oſtendit,
cùm diſcipulis interrogantibus
ſuo ne an parentum merito factũ
eſſet, vt quidã cœcus natus eſſet.

Re-

Reſpondit eam cœcitatem neq; ipſum cœcũ neq; parẽtes peccando meruiſſe. Sed vt in manifeſto & irreparabili naturæ defectu ars & virtus diuina luceſceret, ſicut cùm percutitur animal quoddam vt Medici virtus & Medicinæ agnoſcatur effectus. Sanctiſsimum igitur Iob imitat᾽, cũ ruit in te doloris acerbitas, cõuerſis in cœlũ oculis dicas: Manus tuę Domine fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu, & ſic repentè præcipitas me? memẽto quæſo quòd ſicut lutum feceris me, nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti? Pelle & carnibus veſtiuiſti me, oſsibus & neruis cõpegiſti me. Vitam & miſericordiam tribuiſti mihi, & viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum. Hæc & his ſimilia quàm plurima quæ in eo reperies, in doloribus repetens leuamen accipies, & quaſi Iob ſocium habeas in pœnis, minus morbo tanq̃ in plures diuiſo grauaberis. Et memento ſemper mortalis vitæ, quoniã breuis eſt, bona & mala citò preterire. Et ideò cum Iob cantabo: Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miſerijs, qui quaſi flos egreditur, & cõteritur, & fugit velut vmbra, & nunq̃ in eodem

 ſtatu

ſtatu permanet,& iterum illud.Dies mei tranſierunt,cogitationes meæ diſsipatæ ſunt, noctem verterunt in diẽ,quia me inſomnem fecerunt, & rurſum poſt tenebras ſpero lucẽ, & item illud.Nunquid non paucitas dierum meorũ finietur breui? Dimitte ergò me vt plangam paululum dolorem meum,antequam vadam & non reuertar ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine. Et ſimiliter illud. Spiritus meus attenuabitur,dies mei breuiabuntur,& ſolum mihi ſupereſt ſepulcrũ. Hæc aſsiduè in languore cantanda ſunt, tum verò pacatis doloribus vbi quietum datur interſtitium,hæc iterum ſcrutanda adhibitis commẽtarijs & pacis tempore ea paranda, quæ poſſint bello ingruente prodeſſe.

Sexta cauſa flagellorum.Cap.XVI.

QVoſdam aliquando Deus exaſperat vt in conſummatam eorũ nequitiam pœnis æternis ſæuire incipiat,ex his fuit ille impius Herodes ſecũdus,q poſtq̃ vt placeret Iudæis Iocobum interfecit, cùm pateretur Deum ſe vocari,mox ira Dei compræhenſus

henſus eſt, & in vltionē tantæ impietatis vermibus cœpit toto corpore repentè ſcatere, vētris doloribus concuti, dyſenteria torqueri, & viuus adhuc poculo amaritudinis libabat primitias ꝑditionis. Pilatus quoq; in Chriſtum peruerſo vſus iudicio, eo tandem deuenit miſeriarum, vt ſibi ipſi manum intulerit. Iudæ Iſcariotis exitum deteſtabilem, facinoroſę cōſentaneum vitę, nemo eſt qui ignoret. Iulianus apoſtata homo nequam ac peſsimus imperator, qui Chriſtum Ieſum in deriſionem Galilæum & fabri filium appellebat: Perſico bello ſagitta tranſfixus, dum expiraret clamare coactus eſt, Viciſti, Galilęe, viciſti. Hos igitur nō vt ſanaret, verùm vt puniret Deus non Medici amplius beneficio, ſed iuſti iudicis percuſſit officio. His ergò atq; alijs iuſtiſsimis de cauſis Deus nos tentat. Ad peccandum autem neminem tentat, quia vt Iacobus inquit, Deus intentator malorum eſt. Sed cum quis ad peccandum inducitur, nunquam tentari ſe à Deo cauſetur. Nā ſic vnuſquiſq; aut à concupiſcētia ſua, aut ab humani generis hoſte tentatur. Quāto verò tēperamento cōdita ſit, & q̄ minimè noxia, immò q̄ vtilis & lucroſa Dei tētatio

môſtratur, cùm ad diabolũ de Iob dicitur: Verumtamen animam illius ſerua. Tuum igitur fuerit, ô Carole Antoni cùm à Deo tenteris aduertere, tibi nãq; ſoli inter homines & vitæ tuæ & cordis arcana ſunt cognita. Deus tamen qui rebus omnibus eſt intimus, qui finxit oculum, qui plantauit aurem, qui totus eſt ſenſus, nunq̃ ab opatione deficiens, nõ ſolum quid egeris videt, ſed etiã quid acturus ſis, & quorſũ tuus vergat appetitus, & ſicut ſapiens architectus, qui à ſe conſtructę domus agnoſcẽs vitiũ, alijs, etiam domino domus abſconditum, fulcra ſupponit anteq̃ ruat, & quod architectus in opere corporeo, hoc Deus in animi fecit ędificio. Nam vt id poſsit, omnipotẽtia dedit, & vt velit, charitas fecit. Si peccatis implicitus hoc meruiſti, gaude, quia ſolueris à diabolo, ſi non merueris, magis gaude, quia hoc ꝙ ſuſtines apponitur lucro, ſed ea multo mitiora ſunt tormenta, quæ non ſunt ſolida & continua, ſed dato ad quietem ſpacio reuertuntur. Propterea dixit Iob, vſq; quò non parcis mihi, nec dimittis me, vt glutiam ſaliuam meam?

Quòd virtus quæ bonum virum facit, incrementum accipit ab aduerſis. Cap. XVII.

Velim

VElim hoc audire nõ pigeat, & qui ſunt in patientia fructus aliquantiſper mecum perſcrutari. Quid eſt ꝙ homines in primis, non cordati tantum, verumetiã rudes & plebei miranẽ & laudant? Virtus nempè. Nã inter terrena bona nihil eſt certè virtute præſtantius. Immò terrena bona ſic præcellit, tanto interuallo antegreditur, vt cœleſtibus bonis conferatur. Hinc illud Satyrici. Egregium ſanctumq; virum ſi cerno bimenbri, Hoc mõſtrum puero, aut admiranti ſub aratro, Piſcibus inuentis, auţ fœtæ comparo mulæ. At quia virtutum quædam ad intellectum pertinẽt, vt prudentia, ſcientiæ & artes liberales, ac mœchanicæ: quędam ad appetitũ, vt iuſticia, temperantia, fortitudo, dic iudicio tuo, quænam iſtarum præferuntur & præſtant? Certè quæ intellectus ſunt, bonis ac malis cõmunes ſunt. Videmus enim aliquando morum corruptiſſimorum hominem præſtare ingenio, liberalium artium locos callere, legum ænigmata & nodos ſcire, naturales & theologicas quæſtiones ſoluere, de omnibus ita diſſerere, vt Deum credas. Sunt nãq; artes & ſcientiæ gratiæ (vt

 aiunt)

aiunt) gratis datæ, bonis & malis expoſitæ, ſuapte natura quidem honorabiles, vt Ariſtoteles inquit in lib. de anima, ſed vſum malum admittentes, & propterea nonnunq̃ habenti noxiæ, non habenti vtiles. Multi enim diſciplinis imbuti, ſed malè vtentes, tantò magis pernicioſi ſunt, quantò ad nocendum veniunt magis armati. At iuſtitiam, temperantiã, charitatem, modeſtiam, patientiam & id genus alia non niſi in bonis videmus, neq; eis quiſquam abuti poteſt, habẽt enim iſtæ virtutes ſanctiſsimæ propriam & indiſſolubilem bonitatem, quam eis quibuſcum habitant largiuntur & ipſarũ natura eſt bonos efficere. Apuleij ſententia eſt, nihil eſſe Deo ſimilius q̃ vir animo pfectè bonus, id autem maximè p̃ſtant hæ virtutes, quas morales vocant. Sentẽtia eſt Ariſtotelis & eam omniũ confirmat opinio per virtutes intellectuales bonum qdem nõ ſimpliciter, ſed ſecundũ qd dici. Vnde & q grammaticã habet non bonũ ſimpliciter dicis, ſed cũ addito bonũ grammaticũ, ſicut & q cautè furari ſciat bonũ furẽ, at q iuſtitiam ac temperantiã habeat, q̃ ſunt in appetitu, bonũ ſine addito & ſimpliciter dicim⁹. His ergò virtuti-

bus

bus tãq̃ ſolidis q̃buſdã clauis & firmis admi-
niculis naturã fragilẽ Deus fulciuit, vt morũ
bonitatẽ q̃ ſecũ non attulit, hauriat ab eis. Sed
neq; ipſas virtutes natura ꝑduxit. Ariſto. enim
ãit in Ethicis, Neq; à natura, neq; p̃ter naturã
ineſſe virtutes, eſſe nos q̃dẽ natura aptos, ꝑfici
autẽ ꝑ exercitiũ. Id Ariſtot. dictũ genus omne
virtutis amplectit̃, exercitio enim omnes pa-
rãtur. At de his peculiariter q̃ in appetitu ſunt
in pſalmo cantat̃. Ibũt de virtute in virtutẽ, &
videbitur De⁹ deorũ in Syon. Propriũ iſtarum
eſt in Deũ ducere, Deũ oſtendere, Deo cõiun-
gere. At q̃ in intellectu ſũt, naturalẽ impoten-
tiã ad hoc habẽt. Et hinc argumentũ trahũt, q̃
in certaminib⁹ ſcolaſticis ſumũt patrocinium
volũtatis, ſunt enim in anima duo duarũ capita
factionũ, intellectus ſcilicet & volũtas, quibus
dep̃ſidentia certamẽ antiquũ eſt. Quoniã ergò
hę virtutes q̃ alijs p̃ſident in infirmitate cor-
poris maximè pollent (dicẽte Apoſtolo: Vir-
tus in infirmitate ꝑficitur) fit vt deſiderabilis
ſit morbus, quo cum Apoſtolo dicere poſsim⁹,
cùm infirmor, tũc fortior ſũ. Et iterũ, Libẽter
gloriabor in infirmitatib⁹ meis, vt inhabitet
in me gratia Chriſti. Suſcipiend⁹ ergò gratãter
eſt

eſt morbus, in quo eſt occaſio tanti profectus, in quo eſt promerendi tanta opportunitas, tãtus vſus, tanta commoditas. Vndè in pſalmo legitur, Multiplicatæ ſunt infirmitates eorũ, poſtea accelerauerunt. Quid eſt (poſtea accelerauerunt) niſi ad Deũ celeriter cucurrerunt? Eſt ergò infirmitas homini, quod calcar equo, quod ſtimulus boui, quod remus naui. Nobis vt plurimum accidit, quod & iumentis. Iumẽta cùm in via cibum reperiunt, voluptate pellecta trahere deſinunt, & paſtui tam diu inhærent, q̃ diu bubulci ſtigma non ſentiunt, tũ demum accelerant cùm verberantur, tum ſe viæ accingunt, tum itineri inſtant, cùm nihil q̃ delectet, occurrit. Nam dum non niſi in termino quietem expectant, greſſu citatiore deſudãt, At q. ſępius in via, q̃ tardat, offẽdit, ad viæ finẽ ſerius pgit. Heu quot inuenies, q̃ diu mũdi blanditijs quaſi Syrenũ cantibus detenti, tũc tandẽ ire incipiũt, cùm iã mortis nocte ingruente, vita inuita venit ad veſperã. Iſti poſtq̃ totũ vitę tẽpus, q̃ Dei beneficio ad benè viuendũ acceperãt, p ignauiã & ſocordiã ęffluxit, dum fruſtra vixiſſe ſe vidẽt, mœrore tabeſcũt, in deſperationẽ cadunt, ſubmerguntur, & pereunt.

Quòd

Quòd proſperitas ſit inimica virtuti: Cum declaratione dextræ & ſiniſtræ partis in cœlo, pro Ariſtotele contra Pythagoram.

Cap. XVIII.

Maior mortalium pars cùm corpore rectè valet, mente ægrotat, cùm ſucci & ſpirituum plena ſunt mēbra, mens Deo vacua friget & torpet, dum ſenſuū viuacitas in terra ſe paſcit, ægræ conſcientię Deus non ſapit, dū appetitui voluntas inhæret, ratio hebetata Deum non videt, dum homo Dei muneribus abutitur, iumentis inſipientibus comparatur. Propterea in pſalmo dicitur: impinguatus, dilatatus, incraſſatus, & recalcitrauit. Immoderata nanq; proſperitas, vitæ laſciuienti præbet audaciam. Piſciculus quidam marinus, ꝙ naues teneat, vocatus Echeneis, qui prætoriam Antonij nauē bello Actiaco fecit immobilē, proſperitatis naturā oſtendit: Hac enim, ſicut illo naues, magna virorum ingenia, ne in portum ſalutis per viam virtutis veniant, retardantur. Ratione colligimus, in hiſtorijs legimus, experimento videmus, cum maiore mo-

rum

rum periculo nauigari mũdo tranquillo q̃ tẽpeſtuoſo. Ideò in pſalmo dicitur: Cadẽt à latere tuo mille, & decẽ milia à dextris tuis, eo ꝙ dicũtur à dextris decẽ milia cadere, & à latere tantũ mille, latus ꝑ ſiniſtro accipitur, ac ſi dicat Moſes cui Hebræi pſalmũ attribuunt, homini vtrinq; caſura ꝑicula, ſed à dextris longè plura. Sicut enim, teſte Ariſto. in lib. de cœlo & mũdo: Antè vocatur quà ſenſus vigent, retrò quod è regione eſt, ſurſum ꝙ longitudinis eſt caput, ei verò oppoſitum deorſum, ſic quà motus incipit dextrũ, & ꝙ ab eo diuerſum eſt, ſiniſtrum appellatur. Vndè ipſe Ariſtoteles contra Pythagoricos dextram mundi dat orienti, ſiniſtram occaſui, ſurſum auſtro, deorſum boreæ, antè huic noſtro hemiſpherio, alteri retrò, hæc autẽ tetigim⁹, vt ꝑ latus oſtẽdamus læuũ intelligi. Sed in myſtica interpretatione (q̃ cum omnibus ſacris ſcripturis, tum maximè Moſi conuenit) ꝑ dexteram proſperitas, per læuam verò ſignatur aduerſitas, pro milibus ergò periculorum, quæ nobis per viam morum euntibus offert aduerſitas, decem milia dabit proſperitas. Exemplum ex vita Dauid accipito, qui quàmdiu perſequentibus

hoſti-

hoſtibus bello attritus eſt, ſanctimoniam te-nuit, at vbi conſecutus eſt pacem & ocium, factus eſt mœchus & adulter, & (quod longè peius eſt) homicida. In agro proſperitatis hæc pullulant, quæ breuiter Ioannes enumerat, cōcupiſcentia carnis & oculorū, ac ſuperbia vitæ. Sed in agro aduerſitatis ſuccreſcunt triſtitiæ, dolores, & lachrymæ quibus appetitus quaſi ager pruinis aſtrictus, nihil quòd bonas herbas opprimat germinabit. At cùm regnat laſciua ꝓſperitas, fumant culinæ, menſæ renident, pocula ſpumant, riſus abundāt, corda luxuriant. Sed dices, quid ꝓdeſt nobis probitas, ad quam non mouet voluntas ſed vrget neceſsitas? Audi Gregorium dicentē: O felix neceſsitas q̄ nos ad Deū ire compellit? Nonne dici audiſti ſetam filum agere, ſeta eſt timor, filum eſt charitas, cùm ſeruitio Dei quis aſſueuit, licet à metu incœperit, formatur depreſſim, & breui generatur ex vi voluntas, ex timore charitas, ex ſeruitute libertas. Qui ad Euangelicū conuiuiū intrare cōpulſi ſunt, vt epulas guſtarēt, q triſtes intrauerūt lęti diſcūbebant. O ſi aliquo Dei munere talē vitā agerem ſani, qualē aliquādo pollicemur infirmi,

quan

quanta eſſet in mũdo trãquillitas? quãta dulcedo? quanta iucunditas? Certè non aureum tantùm ſæculum, ſed ætas illa floreret innocua, q̃ primi hominis culpa deſtruxit. Omnibus enim exiſtentibus, iuſtis, pijs, manſuetis & mitibus, omnis diſcordiarũ fomes occideret. At ſepulta diſcordia, quid ſupereſt, niſi vt ſit omnibus vna lætitia?

Quòd aduerſitas tollat mortis metum. Cap. XIX.

Eſt & aliud quoddã magnum (neſcio an aduertas) infirmitatis bonum. Nã liberat nos eo, quo maximè laboramus, incommodo, mortis ſcilicet metu, cuius memoria ſic amareſcit, vt etiamſi cuncta poſsideas, ſi veſcaris ſemper ambroſia, quicquid guſtatur, reddit amarum. At ſicut cùm quis calceo nimium premitur, & ſi perbellè ac perq̃ venuſtè pedem veſtiat, diſcalciari optat, Sic nimirũ, cùm quis hanc vitã experitur aduerſam, & ſine ſpe ſalutis affligitur, pro ſingulari remedio mortem expectat, & nonnunq̃ inuocat, & ꝗ ſera ſit, increpat, contra ſe vrget, ſibi etiam

etiam conſciſcit, vitæ ipſius contemptor & prodigus. Cato ille vir memorabilis, cuiꝰ in ſeueritate & conſtantia nomen eſt tantum, in Cęſariana tyrannide ſibi aduerſa neſcio quid reperit, quod formidoloſæ mortis metum extinxit. Idē antidotum contra mortis pauorem inuenerunt alij plures in aduerſis, vt Cleopatra & Demoſthenes, vt Hānibal qui quaſi e remedio calamitatum vnico obuiam iuerunt fato ſuo. Vndè & ipſe Iob patientiæ exemplar, quem carnis infirmitas in vitæ ſatietatem adduxerat, clamat dicens, Cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea. Et iterū, Quis det, inquit, vt veniat petitio mea, & quod expecto tribuat mihi Deus, & qui cœpit ipſe me conterat? Fœlix igitur ægritudo, quæ id à nobis aufert incommodū, quo quaſi abſynthio generali voluptas omnis è vita diſcedit. Gladius ille quem ſupra caput Damoclis conuiuantis Dionyſius tyrannus appendi iuſsit, quid aliud notat, q̃ nullam relinqui cum metu mortis in vita dulcedinem?

Quòd aduerſitas faciat ſeipſum cognoſcere. Cap. XX.

ALia in morbo latet vtilitas, q̃ talis ac tanta eſt, vt ex ea naſcatur fœlicitas, aperit enim morb⁹ oculos ęgrotãti; & cõſideratione reciꝓca ſe intuẽs dũ nihil videt vndè ſuperbiat, ſub potenti manu Dei ſe humiliat. Xenophon author eſt; Crœſo ditiſsimo ac fortunatiſsimo Lydorũ regi Apollinem Delphicũ reſp ondiſſe, σέαυτον γινόσκων ἔυδαιμων κροῖσε περάσεις. hoc eſt teipſum cognoſcens; felix Crœſe eris. Hęc vox licet à mẽdace (immò à mẽdacij patre) prodierit, adeò tamẽ vera eſt vt per eam crediderit ſuæ falſitati poſſe veritatis vultum induci, diabolus nanq; ex paucis veris q̃ loquitur ſuo mendacio velamẽ obtendit, & falſis vera quaſi mucronẽ haſtæ ꝑfigit. Vndè & Lactantius inquit; Venena non dantur niſi melle circumlita, & mala non nocent, niſi ſub ſpecie vmbraq; virtutum. Vera igitur illa vox eſt, Teipſum cognoſcens fœlix Crœſe eris, Nam cùm quis ſe diligenter explorat, & quid & quanti ſe æſtimat, continuò ad Deum cum Iob clamat, Contra folium q̃ vento rapitur oſtendis potentiam tuam & ſtipulam ſiccam perſequeris? & ego quaſi putre-

do

do conſumendus ſum, & quaſi veſtimentum quód comeditur à tinea. Et iterum, Breues dies hominis ſunt, numerus menſium eius apud te eſt; Conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Et item illud; Si ſuſtinuero (id eſt, etiamſi patienter omnia tulero) infernus domus mea eſt, hoc eſt, in ſepulcrum iturus ſum. Moritur enim iuſt⁹ pariter & iniuſt⁹; & in puluerem redit omnis caro. Et profectò cum S. Iob dicere poſſumus, comparatus ſum luto; aſsimilatus ſum fauillæ & cineri. Nam & in pſalmo dicitur. Recordatus eſt quoniã puluis ſumus, homo ſicut fœnũ, dies eius ſicut flos agri, ſic efflorebit, quoniã ſpiritus, id eſt, anima pertranſibit in illo & non ſubſiſtet, & non cognoſcet amplius locum ſuum. Nã per mortem ſic de locis ac domibus noſtris eijcimur, vt quia nunq̃ amplius redimus ea ignorare videamur: Et in alio Pſal. Relinquunt & alienis diuitias ſuas, & ſepulcra illorũ dom⁹ illorum in ęternũ. Et in alio, Ecce mẽſurabiles poſuiſti dies meos, & ſubſtãtia mea tanq̃ nihilũ ante te. Verumtamen vniuerſa vanitas omnis homo viuẽs. Omnia nãq; q̃ in hac vita poſsident vana ſũt; & omnis hõ viuẽs van⁹ eſt. Subdit enim;

theſaurizat, & ignorat cui congregabit ea. Et Iacobus apoſtolus inquit. Quæ eſt enim vita noſtra? vapor eſt ad modicũ apparens. In duorum primorum fratrũ nominibus monſtrata eſt totius poſteritatis futura conditio. Cain enim interpretatur poſſeſsio vel lamentatio. Abel verò vanitas vel luctus. Quia his appellationibus oſtenditur, niſi poſſeſsionibus hominum lamenta coniungi, & omnia cum luctu & vanitate collabi. Item in pſalmo dicitur: Quoniam omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus. Sequitur, Anni noſtri (hoc eſt, vitę curſus) ſicut aranea meditabuntur. Vita enim noſtra dupliciter meditatur vt aranea, & quòd ſẽper aranearũ more meditamur inſidias, quottidieq; ad opes & ad honores mille retia tẽdim⁹, & ꝙ opera noſtra, ſicut aranearũ telæ fragilia, modico quouis vẽto diſsipãtur. Cùm enim credimus in portũ noſtra traxiſſe negocia, quicquid diu nitendo cuderamus leuiſsimi rumuſculi aura, & vnius verbi voce demergitur. In eodem pſalmo ſequitur: Dies annorum noſtrorum in ipſis ſcilicet diebus ſeptuaginta anni, in vita noſtra omnino ſeptuaginta vt plurimum anni ſunt, ſi autem

in poteſtatibus, hoc eſt, ſi de potētibus & corpore robuſtis loquimur, octuaginta anni, ſupple ſunt in diebus noſtris, nec huic ſententiæ contrariū eſt quod dicitur in Ieſu filio Sirach. Omnis potentatus vita breuis. Pſalmus enim vt diximus de potentia corporis & membrorū firmitate locutus eſt. Ieſus autem de potentia principatus intelligit. Sequitur in pſalmo. Et amplius, hoc eſt ſi diutius ſuperuiuamus, quod ſupereſt, vitæ labor & dolor eſt. Hoc eſt quod poëta clariſsimus inquit.

Optima quæq; dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit, ſubeunt morbi, triſtisq; ſenectus
Et labor & duræ ſubit inclementia mortis.

Conditioné hanc mortalitatis noſtræ miſerrimam, quam ſani corpore clauſis vt plurimum oculis pertranſimus, quoniam ægritudo ſemper antè conſpectum noſtrum & è regione ad oculos noſtros collocatur, profectò ſanctiorem ſanitate, vtpote cuius ſanctiora ſunt monita, & quæ eſt infirmo profectus occaſio. Propterea dictum in prouerbijs. Melius eſt ire ad domum luctus q̃ ad domum conuiuij.

Quòd aduerſitas fert auxilium virtuti. Cap. XXI.

SI vim & naturã virtutis inſpicimus, ſi legum & rationis memores ſumus, vt debemus eſſe, ſolliciti ne libido in nobis dominetur, & vt appetitum redigamus in ordinem, aduerſitatẽ in primis amabimus, cuius opę, vt eſt antedictum, efficitur, vt ſenſus obediat rationi. Eſt enim aduerſitas domitrix paſsionum. Paſsionem definit Damaſcenus, ꝙ ſit motus appetitiuæ virtutis ſenſibilis, cum imaginamur bonum vel malum. Tantam ꝗppè imaginationi noſtræ conſtat vim ineſſe, vt cùm primũ boni & mali ꝗppiam apprehenderit, fiat in appetitu tanta cõmotio, q̃ totũ animalis corpus afficiat, & cor primũ. Nã ſicut ex ſentẽtia Platonis intelligentię cerebrũ, & nutritiuę hepar, ſic appetitus cor eſt inſtrumentũ. Vndè in lętitia hiat & aperitur, in mœrore coit & comprimitur. Quicqd ergò nos, cũ imaginamur delectat vel cõtriſtat, paſsio dici poteſt, q̃ in parte animę cognoſcere nõ eſt. Nã ipſa cognoſcẽdo ꝙ cupit aſſequit̃, qa ꝑter notitiam nihil aucupatur. Appetit⁹ autem notitia nõ cõtentus tẽdit vlterius, nec qeſcit donęc amatę rei ſe cõmiſceat, infanti ꝑſimilis, qui ſedari

nullo

nullo modo poteſt, donec in matris feratur amplexum. In idem redit à Cicerone data definitio de affectu, q̃, videlicet, ſit animi & corporis ex tempore aliqua de cauſa mutatio, vt ſunt gaudium, lętita, miſericordia, cupiditas, met', moleſtia. Quę modò affect', modò pturbationes vocãtur. Affectiones iſtas virtus quidem comprimit, ſed magis aduerſitas. Propterea cùm nobis hoc bello laborantibus ſuppetias venerit abigenda non erit, ſed vt belli ſocia amplexanda.

De vitanda Nemeſi. & quid ſit ſecundum Ariſtotelem. Cap. XXII.

EST locus quidam ſalebroſus & lubricus, qui quàm periculoſus ſit hinc declaratur, quòd Dauid in eo timuiſſe ſe dicit, & parum defuiſſe quin rueric. Ait nãq;, mei autem penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei, ecce periculũ: Et ſequitur, Quia Zelaui ſuper iniquis, pacem peccatorum videns, ecce locus periculi. Zelamus cum bona malis euenire dolemus, nam græcè dicitur iuſta ira. Inde Zelotypia, id eſt formæ æmulatio quam Chryſippus ait eſſe animi æ-

gritudinem, indè natam, quòd quis timeat ne commune fiat quod ſibi pro delitijs proprium optat, ſed ad Zelum redeo. Ariſto. hunc affectum libro ij. Ethicorum νέμεσιν vocat, & inter duo extrema, ſicut natura virtutis eſt, collocat, hoc eſt, inter inuidiam & maleuolētiam, vt Argyropolus, vel peruerſum gaudium, vt transfert Leonardus. Eſt autem vt ſcis inuidia ex alieno bono nata triſtitia. Maleuolentia verò contra inuidiam ex alieno contrahit malo lætitiam, illa bonum videt, iſta malũ reſpicit, Et vtraq; contra naturã afficitur, iſta gaudio, illa mœrore, ambo ergò vitia deteſtãda. Inter iſta duo Nemeſis eſt quæ bona peruerſorum intuta conturbat, & nõ poteſt ægrè non ferre, ꝙ his qui virtutem oderunt, legem irrident, Deum offendunt, ſit tanta felicitas vt eos adire nolit aduerſitas. Vnus ex multis proferatur, Dyoniſius Syracuſanus, qui Locris phano Proſerpinæ ſpoliato, quum per altum proſpero vento claſſe veheretur, ridens, amicis videtis ne ait, q̃ bona nauigatio ab ipſis dijs immortalibus ſacrilegis tribuatur. Quoniam igitur iuſtum videtur contra hos indignari, Nemeſis pro virtute ſe ingerit quæ tamen nõ virtus

virtus ſed eſt virtuti ſimilis affectus. Caue ergò ne, cùm hmōi hominibus paſsim occurris, conſcientiæ tuæ nauiculam ſinas vento temeritatis huc pelli, nam iudicia Dei abyſſus multa. Optimas fruges nobis recondimus, viles & abiectas vel non legimus, vel ſi legimus cicuribus damus. Potentia, honor, diuitiæ, bona plebeia ſunt, hæc etiā hominibus (qui brutalem vitam agunt) tribuuntur. Deniq; verū eſt id quod ad Falconē cùm Romæ eſſem ſcripſi, hoc diſticho. Plurima virtuti laus hîc, at præmia nulla, Nam Deus illius præmia ſolus habet. Sed concedamus & hæc bona eſſe cùm Dei ſint, quia domini eſt terra, & plenitudo eius; nonne poteſt Deus dare denarium etiam his qui vna hora fecerunt immò etiam ocioſis, ſicut etiam illis qui diei & æſtus pondus portauerunt? Dei natura eſt eſſe beneficum, ſolē ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, Medici eſt omnes curare. Nec debes ei indignari, cū in plagas mali hominis bonam medelā infundi videris, Medicus enim licet infirmis malus ſit, boni tamen viri officiū facit, & quemadmodum apud dialecticos ex veris & falſis verum ſequitur, ſic apud morales circa bonos &

malos bonum opus vertitur. Sunt tamen nonnulli quibus tam imprudens & præceps eſt animus, os verò tam temerarium & infræne, vt cùm malorum proſperitatem aut audiunt aut ipſi vident, Deum dormire, aut humana nõ curare, mox blaterent, de quorum errore detestãdo quid dicã ad præſens aliud nõ habeo, niſi illud Horatij. Cœlum ipſum petimus ſtultitia. Neq; ꝑ noſtrũ patimur ſcel' Iracunda Iouem ponere fulmina, & illud pſal. Poſuerunt in cœlum os ſuum & lingua eorum tranſiuit in terra, quod eſt, vna temeritate loquendi, diuina & humana ſimul inuolui.

De generibus filiationis cum declaratione dicti Euangelici. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Cap. XXIII.

FVere plæriq; vanitatis humanæ ſtudioſi, qui authoritatis aucupãdæ gratia, filij Deorum credi voluerunt, & in primis Alexander Macedo, Philippi filius, qui cũ ad templum Iouis Harenarij veniſſet in Libyam, præmiſſo, qui ſacerdotes ſubornaret, nuncio,

Iouis filius voluit ſalutari. Sed quid noſ ipſos decipimus, dum cupimus vocari quod non ſumus? Et vt Hor. inquit. Cur ego ſi nequeo, ignoroq;, poëta ſalutor? Breuis & expedita ad gloriam via eſt, quam Socrates dixit, vt, ſcilicet, quales haberi volumus tales ſimus. Docebo ego te quo pacto filius Dei fias, id enim & optandum, & factu poſsibile. Ioannes Euangeliſta, dedit, inquit, eis poteſtatem filios Dei fieri. Filius autem multipliciter dicitur, nam qui ex ſubſtantia patris ad eiuſdem naturæ æqualitatem eſt genitus, naturalis dicitur filius, vt Salomon Dauid. Dauid Ieſſæ. Chriſtus Dei. Per adoptionem etiam & arrogationem fit filius. Hæc autem ita differunt, quòd adoptamus eos qui filij ſunt familias. Arrogamus eos qui ſui iuris ſunt. Arrogare igitur eſt quenquam in filium ac familiam aſciſcere. Et arrogatio ideò dicta eſt, quòd is qui aſciſcit interrogatur an velit illum iuſtum ſibi filium eſſe, & is qui aſciſcitur rogatur an id fieri patiatur, vel quòd arrogatio per populi rogationem fiat, cuius hæc verba ſunt. Velitis, iubeatis vt Natan ipſi Dauid tam iure quàm lege filius fiet, quaſi ex

eo patre matreq; familias eius nat⁹ eſſet, vtiq; ei vitæ neciſq; in eum poteſtas fiat, vti pariendo filio eſt; Ita, vt dixi, Ita vos Quirites rogo. Adoptio autem fit per Prætorem. Prima apud homines filiatio fit ex ſanguinibus & voluptate carnis, duæ aliæ ex voluntate viri. Sed qui ex hominibus in filios Dei volunt aſciſci, neq; ex ſanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluptate viri, ſperent id fieri. Nunq̃ inuenitur quod non per ſuam viã quęritur. Quo autem pacto id fiat, ad Rom. ſcribens Paulus explanat. Qui ſpiritu, inquit, Dei aguntur, hi filij Dei ſunt, neq; enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamam⁹ abba, quod eſt pater. Ac ſi dicat. Qui Deum non vt ſerui herum timent, ſed vt filij patrem amant, tam effectu operis quàm affectu cordis, hi quia ſpiritum Dei habent (qui eſt in generatione ſpirituali quaſi ſemen) filij Dei ſunt, q; ſi filij, & hæredes, hęredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. Quære ergò & tu blandam & fœlicem hanc appellationem, non per Alexandri deliramenta, ſed per Pauli Apoſtòli documenta. Pauli documentum eſt

ad

ad Gala. qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs, & hoc eſt quod paulò ſuperius dixerat. Spiritu ambulemus, Hoc eſt enim ſpiritu ambulare, ſecundum Chriſtum viuere, vita autem Chriſti quid aliud eſt quàm virtutum omnium & patientiæ in primis cõmune gymnaſium: Si patiens ergò fueris, filius Dei iure vocaberis.

Quòd donorum Dei conſideratio iuuat patientiam: Cum commendatione familiæ Bentiuolorum. Cap. XXIIII.

SEd cùm tot ſint genera malorum quibus quaſi decumanis fluctibus frequẽter & ſine pauſa iactamur, Deo potius gratiæ agendæ, quòd pro vno malo, tot bona poſsideas, quàm preces fundendæ vt hoc morbo careas. Propterea moneo vt donorum Dei rationem habeas, & ea reducas frequenter ad calculum. Si bona animi quæris, non fecit te Deus rudem, ignarum, ignauum, ſtolidum hominẽ, luxui deditum, gulæ obnoxium, qualis hac tẽpeſtate nobilium virorũ maior eſt numerus, ſed

ſed cordatum ac docilem, & ab adoleſcentiâ benè inſtitutum, liberalium artium non ignarum, ſacræ etiam ſcripturæ ſtudioſum, natura verecundum, iuſtum, manſuetum, pium, & (vt paucis expediam) bonum, non tua virtute (vtpotè qui nondum eras) ſed magno Dei dono ſortitus es animam. Si externa bona cõſideras videbis te parentibus honeſtiſsimis ortum, inter primores vrbis tuæ conſtitutum, ad præclarum ſexdecimuiratus collegium dũ adhuc eſſes iuuenis, aſcitum, & ea ſumma eſt apud ciues tuos authoritas, primuſq; magiſtratus. Adde quòd in hac optima Bononienſi Ariſtocratia ab optimatibus quæſtor electus es, & præfectus ærario, quod eſt & charitatis, omnium in te & tuæ in omnes fidei magnum argumentum. Nec ad animi tui tranquillitatem parum facit, quòd Dei munere in ea tempora incidiſti, quibus præter conſuetudinem ſuam patria tua Bentiuolorum prudentia rem gubernante, quinquagenaria iam pace perfruitur. Solebat antè hos annos quotidie tumultuari Bononia, ciues inter ſe graſſari; cædes & incendia fieri, & ſeditionum veſtrarum plenæ erant aures Italiæ. At vbi rediit ad Bentiuolos

tiuolos iſte principatus, tanta fuit eis in rebus agendis dexteritas, tanta gubernandi peritia, tanta fœlicitas, vt calamitoſorum temporum reſpectu præſens ætas cum ſumma innocentiæ laude tranſigatur. Iam religioſior eſt populus, diuinus cultus amplior: Liberalium artium ſtudia ſunt in flore, patritiorum ac nobilium redintegrata eſt dignitas, mercaturæ ſuus eſt honor, feruent opificum officinæ, in vomeres conflati ſunt gladij, & ruſticorum lacertoſa iuuentus non iam amplius ad bellum, ſed ad agriculturæ opus exercetur. Iam templorum, viarum, porticum, ac domorum ornatui facta eſt acceſsio tanta, vt vrbs ipſa ab auis veſtris (ſi reſurgerent) non poſsit agnoſci. Taceo quanta huic clariſsimæ Bentiuolorum familiæ, & ei ipſi qui merito in ea principatum tenet, Ioanni viro præſtantiſsimo atq; illuſtriſsimo neceſsitudine ſis iunctus, clientelas ſileo, diuitias, opes honoreſq; prætereo, de tui generis nobilitate, de familiæ tuæ antiquitate quicq̄ dicere ſuperuacaneum. Scitum eſt enim ſemp eā inter primas Bononię familias habitam, & id etiā nūc antiqua patrum ac maiorum tuorū monimēta clariſ-

theſaurizat, & ignorat cui congregabit ea. Et Iacobus apoſtolus inquit. Quæ eſt enim vita noſtra? vapor eſt ad modicũ apparens. In duorum primorum fratrũ nominibus monſtrata eſt totius poſteritatis futura conditio. Cain enim interpretatur poſſeſsio vel lamentatio. Abel verò vanitas vel luctus. Quia his appellationibus oſtenditur, niſi poſſeſsionibus hominum lamenta coniungi, & omnia cum luctu & vanitate collabi. Item in pſalmo dicitur: Quoniam omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus. Sequitur, Anni noſtri (hoc eſt, vitę curſus) ſicut aranea meditabuntur. Vita enim noſtra dupliciter meditatur vt aranea, & quòd ſęper aranearũ more meditamur inſidias, quottidieq; ad opes & ad honores millē retia tēdim⁹, & ꝙ opera noſtra, ſicut araneārũ telæ fragilia, modico quouis vēto diſsipātur. Cùm enim credimus in portũ noſtra traxiſſe negocia, quicquid diu nitendo cuderamus leuiſsimi rumuſculi aura, & vnius verbi voce demergitur. In eodem pſalmo ſequitur: Dies annorum noſtrorum in ipſis ſcilicet diebus ſeptuaginta anni, in vita noſtra omninò ſeptuaginta vt plurimum anni ſunt, ſi autem

in

in poteſtatibus,hoc eſt, ſi de potētibus & corpore robuſtis loquimur,octuaginta anni, ſupple ſunt in diebus noſtris, nec huic ſententiæ contrariũ eſt quod dicitur in Ieſu filio Sirach. Omnis potentatus vita breuis. Pſalmus enim vt diximus de potentia corporis & membrorũ firmitate locutus eſt. Ieſus autem de potentia principatus intelligit. Sequitur in pſalmo. Et amplius,hoc eſt ſi diutius ſuperuiuamus,quod ſupereſt, vitæ labor & dolor eſt.Hoc eſt quod poëta clariſsimus inquit.

Optima quæq; dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit, ſubeunt morbi,triſtisq; ſenectus
Et labor & duræ ſubit inclementia mortis.

Conditionẽ hanc mortalitatis noſtræ miſerrimam,quam ſani corpore clauſis vt plurimum oculis pertranſimus,quoniam ægritudo ſemper antè conſpectum noſtrum & è regione ad oculos noſtros collocatur, profectò ſanctiorem ſanitate, vtpote cuius ſanctiora ſunt monita,& quæ eſt infirmo profectus occaſio. Propterea dictum in prouerbijs. Melius eſt ire ad domum luctus q̃ ad domum conuiuij.

Quòd aduerſitas fert auxilium virtuti. Cap.XXI.

SI vim & naturā virtutis inſpicimus, ſi legum & rationis memores ſumus, vt debemus eſſe, ſolliciti ne libido in nobis dominetur, & vt appetitum redigamus in ordinem, aduerſitatē in primis amabimus, cuius ope, vt eſt antedictum, efficitur, vt ſenſus obediat rationi. Eſt enim aduerſitas domitrix paſsionum. Paſsionem definit Damaſcenus, ꝙ ſit motus appetitiuæ virtutis ſenſibilis, cum imaginamur bonum vel malum. Tantam ꝗppè imaginationi noſtræ conſtat vim ineſſe, vt cùm primū boni & mali ꝗppiam apprehenderit, fiat in appetitu tanta cōmotio, ꝗ totū animalis corpus afficiat, & cor primū. Nā ſicut ex ſentētia Platonis intelligentię cerebrū, & nutritiuę hepar, ſic appetitus cor eſt inſtrumentū. Vndè in lętitia hiat & aperitur, in mœrore coit & comprimitur. Quicqd ergò nos, cū imaginamur delectat vel cōtriſtat, paſsio dici poteſt, ꝗ in parte animę cognoſcere nō eſt. Nā ipſa cognoſcēdo ꝙ cupit aſſequit̄, qa ꝑter notitiam nihil aucupatur. Appetit⁹ autem notitia nō cōtentus tēdit vlterius, nec qeſcit donec amatę rei ſe cōmiſceat, infanti ꝑſimilis, qui ſedari

nullo

nullo modo poteſt, donec in matris feratur amplexum. In idem redit à Cicerone data definitio de affectu, quę, videlicet, ſit animi & corporis ex tempore aliqua de cauſa mutatio, vt ſunt gaudium, lętita, miſericordia, cupiditas, met', moleſtia. Quę modò affect', modò pturbationes vocãtur. Affectiones iſtas virtus quidem comprimit, ſed magis aduerſitas. Propterea cùm nobis hoc bello laborantibus ſuppetias venerit abigenda non erit, ſed vt belli ſocia amplexanda.

De vitanda Nemeſi. & quid ſit ſecundum Ariſtotelem. Cap. XXII.

EſT locus quidam ſalebroſus & lubricus, qui quàm periculoſus ſit hinc declaratur, quòd Dauid in eo timuiſſe ſe dicit, & parum defuiſſe quin rueric. Ait nãq;, mei autem penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei, ecce periculũ: Et ſequitur, Quia Zelaui ſuper iniquis, pacem peccatorum videns, ecce locus periculi. Zelamus cum bona malis euenire dolemus, nam græcè dicitur iuſta ira. Inde Zelotypia, id eſt formæ æmulatio quam Chryſippus ait eſſe animi ægritu-

gritudinem, indè natam, quòd quis timeat ne commune fiat quod ſibi pro delitijs proprium optat, ſed ad Zelum redeo. Ariſto. hunc affectum libro ij. Ethicorum νέμεσιν vocat, & inter duo extrema, ſicut natura virtutis eſt, collocat, hoc eſt, inter inuidiam & maleuolētiam, vt Argyropolus, vel peruerſum gaudium, vt transfert Leonardus. Eſt autem vt ſcis inuidia ex alieno bono nata triſtitia. Maleuolentia verò contra inuidiam ex alieno contrahit malo lætitiam, illa bonum videt, iſta malū reſpicit, Et vtraq; contra naturā afficitur, iſta gaudio, illa mœrore, ambo ergò vitia deteſtāda. Inter iſta duo Nemeſis eſt quæ bona peruerſorum intuta conturbat, & nō poteſt ægrè non ferre, ꝙ his qui virtutem oderunt, legem irrident, Deum offendunt, ſit tanta felicitas vt eos adire nolit aduerſitas. Vnus ex multis proferatur, Dyoniſius Syracuſanus, qui Locris phano Proſerpinæ ſpoliato, quum per altum proſpero vento claſſe veheretur, ridens, amicis videtis ne ait, ꝙ̃ bona nauigatio ab ipſis dijs immortalibus ſacrilegis tribuatur. Quoniam igitur iuſtum videtur contra hos indignari, Nemeſis pro virtute ſe ingerit quæ tamen nō

virtus ſed eſt virtuti ſimilis affectus. Caue ergò ne, cùm hmõi hominibus paſſim occurris, conſcientiæ tuæ nauiculam ſinas vento temeritatis huc pelli, nam iudicia Dei abyſſus multa. Optimas fruges nobis recondimus, viles & abiectas vel non legimus, vel ſi legimus cicuribus damus. Potentia, honor, diuitiæ, bona plebeia ſunt, hæc etiã hominibus (qui brutalem vitam agunt) tribuuntur. Deniq; verũ eſt id quod ad Falconẽ cùm Romæ eſſem ſcripſi, hoc diſticho. Plurima virtuti laus hîc, at præmia nulla, Nam Deus illius præmia ſolus habet. Sed concedamus & hæc bona eſſe cùm Dei ſint, quia domini eſt terra, & plenitudo eius; nonne poteſt Deus dare denarium etiam his qui vna hora fecerunt immò etiam ocioſis, ſicut etiam illis qui diei & æſtus pondus portauerunt? Dei natura eſt eſſe beneficum, ſolẽ ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, Medici eſt omnes curare. Nec debes ei indignari, cũ in plagas mali hominis bonam medelã infundi videris; Medicus enim licet infirmis malus ſit, boni tamen viri officiũ facit, & quemadmodum apud dialecticos ex veris & falſis verum ſequitur, ſic apud morales circa bonos &

malos bonum opus vertitur. Sunt tamen nonnulli quibus tam imprudens & præceps eſt animus, os verò tam temerarium & infræne, vt cùm malorum proſperitatem aut audiunt aut ipſi vident, Deum dormire, aut humana nõ curare, mox blaterent, de quorum errore deteſtãdo quid dicã ad præſens aliud nõ habeo, niſi illud Horatij. Cœlum ipſum petimus ſtultitia. Neq; ꝑ noſtrũ patimur ſcel⁹ Iracunda Iouem ponere fulmina, & illud pſal. Poſuerunt in cœlum os ſuum & lingua eorum tranſiuit in terra, quod eſt, vna temeritate loquendi, diuina & humana ſimul inuolui.

De generibus filiationis cum declaratione dicti Euangelici. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Cap. XXIII.

FVere plæriq; vanitatis humanæ ſtudioſi, qui authoritatis aucupãdæ gratia, filij Deorum credi voluerunt, & in primis Alexander Macedo, Philippi filius, qui cũ ad templum Iouis Harenarij veniſſet in Libyam, præmiſſo, qui ſacerdotes ſubornaret, nuncio,

Iouis filius voluit ſalutari. Sed quid noſ-
ipſos decipimus, dum cupimus vocari quod
non ſumus? Et vt Hor. inquit. Cur ego ſi ne-
queo, ignoroq;, poëta ſalutor? Breuis & ex-
pedita ad gloriam via eſt, quam Socrates di-
xit, vt, ſcilicet, quales haberi volumus tales
ſimus. Docebo ego te quo pacto filius Dei fi-
as, id enim & optandum, & factu poſsibile. Io-
annes Euangeliſta, dedit, inquit, eis poteſta-
tem filios Dei fieri. Filius autem multiplici-
ter dicitur, nam qui ex ſubſtantia patris ad e-
iuſdem naturæ æqualitatem eſt genitus, natu-
ralis dicitur filius, vt Salomon Dauid. Dauid
Ieſſæ. Chriſtus Dei. Per adoptionem etiam &
arrogationem fit filius. Hæc autem ita diffe-
runt, quòd adoptamus eos qui filij ſunt fami-
lias. Arrogamus eos qui ſui iuris ſunt. Arro-
gare igitur eſt quenquam in filium ac famili-
am aſciſcere. Et arrogatio ideò dicta eſt, quòd
is qui aſciſcit interrogatur an velit illum
iuſtum ſibi filium eſſe, & is qui aſciſcitur ro-
gatur an id fieri patiatur, vel quòd arroga-
tio per populi rogationem fiat, cuius hæc ver-
ba ſunt. Velitis, iubeatis vt Natan ipſi Da-
uid tam iure quàm lege filius fiet, quaſi ex

eo patre matreq; familias eius nat⁹ eſſet, vtiq; ei vitæ neciſq; in eum poteſtas fiat, vti pariendo filio eſt; Ita, vt dixi, Ita vos Quirites rogo. Adoptio autem fit per Prætorem. Prima apud homines filiatio fit ex ſanguinibus & voluptate carnis, duæ aliæ ex voluntate viri. Sed qui ex hominibus in filios Dei volunt aſciſci, neq; ex ſanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluptate viri, ſperent id fieri. Nunq̃ inuenitur quod non per ſuam viã quęritur. Quo autem pacto id fiat, ad Rom. ſcribens Paulus explanat. Qui ſpiritu, inquit, Dei aguntur, hi filij Dei ſunt, neq; enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamam⁹ abba, quod eſt pater. Ac ſi dicat. Qui Deum non vt ſerui herum timent, ſed vt filij patrem amant, tam effectu operis quàm affectu cordis, hi quia ſpiritum Dei habent (qui eſt in generatione ſpirituali quaſi ſemen) filij Dei ſunt, q; ſi filij, & hæredes, hęredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. Quære ergò & tu blandam & fœlicem hanc appellationem, non per Alexandri deliramenta, ſed per Pauli Apoſtoli documenta. Pauli documentum eſt

ad Gala. qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs, & hoc eſt quod paulò ſuperius dixerat. Spiritu ambulemus, Hoc eſt enim ſpiritu ambulare, ſecundum Chriſtum viuere, vita autem Chriſti quid aliud eſt quàm virtutum omnium & patientiæ in primis cõmune gymnaſium: Si patiens ergò fueris, filius Dei iure vocaberis.

Quòd donorum Dei conſideratio iuuat patientiam: Cum commendatione familiæ Bentiuolorum. Cap. XXIIII.

SEd cùm tot ſint genera malorum quibus quaſi decumanis fluctibus frequẽter & ſine pauſa iactamur, Deo potius gratiæ agendæ, quòd pro vno malo, tot bona poſsideas, quàm preces fundendæ vt hoc morbo careas. Propterea moneo vt donorum Dei rationem habeas, & ea reducas frequenter ad calculum. Si bona animi quæris, non fecit te Deus rudem, ignarum, ignauum, ſtolidum hominẽ, luxui deditum, gulæ obnoxium, qualis hac tẽpeſtate nobilium virorũ maior eſt numerus, ſed

ſed cordatum ac docilem, & ab adoleſcentiâ benè inſtitutum, liberalium artium non ignarum, ſacræ etiam ſcripturæ ſtudioſum, natura verecundum, iuſtum, manſuetum, pium, & (vt paucis expediam) bonum, non tua virtute (vtpotè qui nondum eras) ſed magno Dei dono ſortitus es animam. Si externa bona cõſideras videbis te parentibus honeſtiſsimis ortum, inter primores vrbis tuæ conſtitutum, ad præclarum ſexdecimuiratus collegium dũ adhuc eſſes iuuenis, aſcitum, & ea ſumma eſt apud ciues tuos authoritas, primuſq; magiſtratus. Adde quòd in hac optima Bononienſi Ariſtocratia ab optimatibus quæſtor electus es, & præfectus ærario, quod eſt & charitatis, omnium in te & tuæ in omnes fidei magnum argumentum. Nec ad animi tui tranquillitatem parum facit, quòd Dei munere in ea tempora incidiſti, quibus præter conſuetudinem ſuam patria tua Bentiuolorum prudentia rem gubernante, quinquagenaria iam pace perfruitur. Solebat antè hos annos quotidie tumultuari Bononia, ciues inter ſe graſſari, cædes & incendia fieri, & ſeditionum veſtrarum plenæ erant aures Italiæ. At vbi rediit ad Ben-

tiuolos iſte principatus, tanta fuit eis in rebus agendis dexteritas, tanta gubernandi peritia, tanta fœlicitas, vt calamitoſorum temporum reſpectu præſens ætas cum ſumma innocentiæ laude tranſigatur. Iam religioſior eſt populus, diuinus cultus amplior: Liberalium artium ſtudia ſunt in flore, patritiorum ac nobilium redintegrata eſt dignitas, mercaturæ ſuus eſt honor, feruent opificum officinæ, in vomeres conflati ſunt gladij, & ruſticorum lacertoſa iuuentus non iam amplius ad bellum, ſed ad agriculturæ opus exercetur. Iam templorum, viarum, porticum, ac domorum ornatui facta eſt acceſsio tanta, vt vrbs ipſa ab auis veſtris (ſi reſurgerent) non poſsit agnoſci. Taceo quanta huic clariſsimæ Bentiuolorum familiæ, & ei ipſi qui merito in ea principatum tenet, Ioanni viro præſtantiſsimo atq; illuſtriſsimo neceſsitudine ſis iunctus, clientelas ſileo, diuitias, opes honoreſq; prætereo, de tui generis nobilitate, de familiæ tuæ antiquitate quicq̃ dicere ſuperuacaneum. Scitum eſt enim ſemp eã inter primas Bononię familias habitam, & id etiã nũc antiqua patrum ac maiorum tuorũ monimẽta clariſ-

clariſsima obſcurari non ſinunt. Prodierunt etiam ex ea non pauci magno & excellenti ingenio viri, qui nõ minus belli quàm pacis officijs longè ac latè claruerunt, & ſe ac patriam ſimul illuſtrarunt. Supereſt vt ad memoriam reuoces ac recolas, q̃ caſtam, quàm pudicam, q̃ prudentem, q̃ circumſpectam coniugem ſis ſortitus, filias quanto corporis decore, quanta animi honeſtate cõſpicuas, & iam ſplẽdidiſsimè coniugatas, quantę etiam indolis filios tibi genuerit, quorum qui maior eſt natu Franſciſcus (ſi vitæ dator & conſeruator Deus affuerit) breui te etiam ſuperſtite oſtenſurus eſt ſe prolem, & te patre, & tanta maiorũ claritate dignißimam. Hæc omnia ſi in ſtatera rationis appendas, ſi ad perpendiculum metiaris, videbis in hac vita tanti eſſe, vt hac ægritudine videantur emi poſſe forſan & debuiſſe ſi vendantur.

Quòd alienarum calamitatum animaduerſio ad patientiam plurimum faciat. Cap. XXV.

CONtemplare quos vno horæ momento Deus tanq̃ fulmen extinxit, quos patria expulit, quos populi tumultuantis depopulatus

populatus eſt furor; quos ferrum abſumpſit; ira trucidauit; momordit inuidia; notauit infamia; quos filiarum & coniugum impudicitia dedecorauit, quos rebellium filiorum aſsiduè cruciat irreuerentia, contumacia, proteruitas. Hæc & mille alia vitæ noſtræ incommoda, quibus tanquam inextricabilibus labyrinthis includimur, ſi perpenderis magno patientiæ prouentu ditaberis etiã. Lucretius in ij. de rerũ natura lib. nobis hoc genus conſolationis oſtendit:

Suaue mari in magno luctantibus æquore ventis,
E terra magnum alterius ſpectare periclum.
Per campos inſtructa ſui ſine parte pericli,
Suaue etiam belli certamina magna videre.
Non quia vexari quenquam eſt operoſa voluptas,
Sed quibus ipſe malis careas quia cernere ſuaue eſt.

Reuocato paulisper ad memoriam eos quos Deus varijs calamitatibus præteritis ſæculis & noſtra hac tempeſtate percuſsit, & proculdubio multos inuenies cum quibus nolis permutare fortunam. Silentio prętereamus Troianorum interitum, Pœnorum excidium, & ea quæ Hiſpania, quæ Græcia plorauit incendia. tranſiliamus etiam clades Gothorum, Longo-

bardorum, Alanorum & Hunnorum, quas à-lijs intulerunt, & ipſi ab alijs pertulerunt. Ab alijs ſæculis calamitatum exempla mendicare nil opus eſt, noſtris abundamus, noſtra nobis ſuppetunt, pluſq̃ defleri poſſumus & conqueri. Noſtræ tempeſtatis breuiter percurramus nimbos, tonitrua, turbines, & fulmina. Diſces illorum comparatione nihil eſſe quod pateris, in lamẽtabili illa Conſtantinopolis illuſtriſſimæ vrbis captiuitate, per quam Turcorum res cœlo æquata eſt, quantum humani cruoris effuſum ſit, quot lachrimæ ſparſæ, quot eiulatus auditi, quot ad cœlum vſq; lamenta peruenerint, quis enatrarit? Iurgia, cõtumelias, ſtupra, illuſiones, adulteria, inceſtus, maledicta, blaſphemias, incẽdia, rapinas illius nẽphandæ diei numerare quis poſsit? Tolerabilior & longè minus acerba fuit illorum ſors, qui trucidati mox perierunt, q̃ eorum qui ex tantis cladibus erepti, longis poſtea contumelijs quaſi diuturna morte conſumpti ſunt. Sed quæ de Conſtantinopoli dicuntur, iam de tota Thracia, de Macedonia, de Attica, Bœotia, de Achaia, de Arcadia, de Theſſalia, de Epiro, & de omni Grçcia tecitant. Quàm plurimos vidi-

vidimus,& adhuc videmus ſplendido loco natos, qui ſolebant alijs imperare ad ſummam inopiam redactos, victum mendicare, coniugum & liberorum amiſsionem deflere, & ſitu ac ſqualore cõfectos, præbere in populis horrenda ſpectacula, Dei templa ſunt profanata, reliquiæ ſanctorum conculcatæ, Regales ac Imperatoriæ familiæ ludibrio habitæ; & deniq; tanta fortunę mutatio inſequuta eſt, quãtam nemo hominũ fieri vnquam poſſe exiſtimaſſet. Hæc & his ſimilia q̃ plurima contẽplatu vtilia ſunt ægro animo, non vt (quod Lucretius inquit) aliena eſſe debeat grata vexatio; ſed quia dum eorum comparatione parua videntur eſſe quæ patimur, minus amarè vita tranſigitur. Rectè igitur, vt ait Plutarchus, Solon dixit ſi omnes homines in vnum aceruum ſua mala comportent, futurum vt malit vnuſquiſq; domum ſua reportare q̃ æqualem in omnes fieri portionem.

Quòd amicorum obſequia & religioſorum orationes & conſilia patientiæ ſunt adminicula.
Cap. XXVI.

His addendum puto etiam aliud quod longè tolerabiliora reddit incommoda. Quòd ſcilicet non eges quibuſcum lamentari poſſis, qui tibi aſsiſtant & ſeruiant, qui te conſolentur & iuuent, conſolantiũ verba charitatis officia cataplaſmata quædam ſunt & malagmata, quibus cùm applicantur, triſtitiæ in animo durata collectio emollitur, & præſenti mox remedio, vt experimur, ceſſat curarum acerbitas, dolorum atrocitas. Si etiam, vt ſæpè te moneo, vitæ Chriſti portiunculam, quaſi quotidianum animæ panem propinante memoria, in cibũ ſumpſeris & cogitationis aſsiduæ faucib⁹ ruminaueris, erit ſcaturigo iugis refrigerij, & vitalis quidam liquor, quaſi opobalſami die ac nocte ſtillantis in animam. Habeto ſemper antè oculos paſsionis Chriſti proceſſum & ordinem, quomodo rationis metas non egreſſus, ſeruauit in omni actione decorum. Quanta in verbis grauitas, quanta modeſtia, quãta animo fortitudo, quãta conſtantia. Habeto ſemper in ore hæc enigmata, voranda hæc frequenter ad exornandam mentem catapotia. Habes etiã plures qui

Deum

Deum aſsiduè pro te orent, ex quorum numero & nos ſumus, qui ſi vt optas non exaudimur memento quia nec Paulus Apoſtolus vas electionis, cùm ſtimulum carnis rogaret à ſe tolli, fuit exauditus. Sed ei dictum eſt, ſufficit tibi gratia mea, quia virtus in infirmitate pficitur. Legimus in ſanctorum patrum hiſtorijs quoſdam poſt impetratam per orationes ſanitatem, cùm iterum Deum rogaſſent vt ſi animę ſalubrior eſſet ægritudo, iterum ægrotarent, mox ad priorem infirmitatem, tanquam ad vtiliorem animæ ſtatum deuolutos. Perſeuerabimus tamen orantes nec ceſſabimus, forſitan fuerit aliquis inter nos Deo gratus, & dignus cuius deprecationem accipiat Deus. Multum enim, vt Iacobus Apoſtolus inquit, valet oratio iuſti aſsidua. Et ſic ſi non ſanitatem, patientiam ſaltem obtineas, recordatus multò eſſe melius atq; optabilius corpore ægrotare, q̃ animo. Helias, vt idẽ Iacob⁹ ait, homo erat ſimilis nobis paſsibilis, & adeò paſſibilis, vt metu Iezabel mortẽ intẽtantis quadragenariã paſſus inediã, in Oreb Arabię mõte latuerit. Ipſe igit̃ q̃uis paſsibilis tamen orauit, & cœlum ꝙ tribus annis & menſibus ſex

propter peccatum Achab clauſum fuerat, mox erumpente nimbo ſolutum eſt.

Digreſsio de Carmelitarum antiquiſſima origine. Cap. XXVII.

HIc eſt ille Helias q primus cœlibẽ & monaſticen ſeu ſolitoriam vitã inſtituit q montẽ Carmelũ vndè nos & nomen & originẽ ducimus, miraculis & ſãctimonia illuſtrauit. Ipſe, vt Regum teſtatur hiſtoria, ſui ꝑpoſiti imitatorẽ & duplicatæ virtutis hæredẽ reliqt Heliſeũ ꝓphetam qdem inſignẽ magnis prodigijs & ſingularis vitæ ſanctitate mirabilem, & qui amborum vitã ſequerentur, poſteritate vſq, ad aduẽtũ Chriſti ꝓpagata fuere q̃ plurimi. Quo tẽpore q montem illum ſanctũ incolebant, fidei Chriſtianæ ſe addicentes, Chriſti operarij ſunt facti, & apoſtolis adiuncti, ſummo manè, hoc eſt, dũ adhuc infãs eſſet eccleſia venerũt in vineã patris Euãgelici diei & eſtꝰ põdus portaturi. At poſt q̃ Chriſti mater Maria fũcta eſt vita, ipſi ſacellũ in eodẽ mõte primi conſtruxerũt, & q̃ ab eis ſumpſit exordium manſit apud poſteros eorũ cultus virginei cura pręcipua. Ad hos Beatiſsimus pater Hilario

tunc

tunc anachoritarum illuſtriſsimus, ad hos magnus Baſili⁹ Cęſariẽſis epiſcop⁹, ad hos diuus Hiero. & Euſebi⁹, & alij plures litteris & ſanctitate clariſsimi ad quos eorũ fama ꝑuenerat, magnis laboribus peruenerũt. Sũt etiam ꝗ Ioannem Baptiſtam, cum eis habitaſſe crediderint, vt pote de quo ſcriptũ eſt, ꝙ Chriſtum eſſet in ſpiritu & virtute Heliæ præceſſurus, & de quo Chriſtus dixit, ipſe eſt Helias. Et vt paucis expediã, erat tunc ille mons Chriſtianis ꝙ Athenæ, ꝙ Academia, ꝙ Zenonis porticus fuit antè, philoſophis. Poſt longa temporum curricula viuendi normã quam ab Alberto patriarcha Hieroſolymitano lõgè antè Frãciſcũ & Dominicum acceperant ab Innocentio quarto ſummo põtifice tandẽ apꝓbari & apoſtolicę cõfirmationis authoritate fulciri miſſis Romã nuntijs impetrarunt. Cęterũ ꝗa ſæpius Barbarorum incurſionibus ora illa vaſtata eſt, vt nunc quoq; vaſtatur, coacti ſunt locum in alto Carmeli vertice conſtructũ relinquere & in occidentales plagas ſancti huius montis & eccleſiæ ꝑdictę nomẽ intulerũt. Nã Carmelitæ genitricis Dei Mariæ nũcupamur. Habes paucis noſtri generis originem ſenio

venerabilem, loco inſignem, authore autem firmam ac ſtabilem, habes ordinis longã poſteritatem eccleſiæ authoritate munitam, Beatæ virginis titulo claram, patrocinio tutam. Sancti Heliæ mentio me neſcio quomodo in hanc digreſsionem adduxit, quæ idcirco non fuerit inutilis, ꝙ plæroſq; video gentis noſtrę propter antiquitatem latere principiũ, & cur Carmeli montis, & Beatæ Mariæ nomen vſurpemus prorſus ignorare. Conſtat autem in nobis verũ eſſe quod Ariſtoteles dixit in problematibus. Ait enim hiſtorias recentiores & antiquiſsimas iniucundas videri. Has quidem, quia propter vetuſtatẽ perſimiles fabulis iudicantur, Illas verò, quia propter nouitatem (cum in promptu ſint omnibus) non habent maieſtatem. Quæ autem medij ſunt temporis, vt Romanę ꝙ medio modo ſe habeãt, pl⁹ placere. Origo igitur noſtra tam longè petita, patitur id vetuſtatis incommodum, & habet propterea apud male cernentes minus fidei, ſed penes clarè intuentes plus dignitatis. Te igitur (vt ad propoſitum redeamus) tam multis & animi & fortunę (vt aiunt) bonis abundantem, decet hanc corporis aduerſam va-
litudinem

litudinem cum omni æquanimitate perferre.

Teſtimonium ex Plinio quòd natura humana ſit ærumnoſa.
Cap. XXVIII.

CVm ſeptimum naturalis hiſtoriæ Plinij librum euoluerem, inueni Capite quinquageſimo ſententiam valitudinis tuæ morbo ſaluberrimam, nam cùm varia morborum exempla cõnumerat, ita inquit. Incertum ac fragile nimirum eſt hoc munus, quod datur nobis, malignum verò & breue in his etiam quibus largiſsimè contingit, vniuerſum vtiq; æui ſpacium intuentibus. Quid q; æſtimatione nocturnæ qetis dimidio quiſq; ſpacio vitæ ſuæ viuit. Pars æqua morti ſimilis exigitur, aut pœnę, niſi contingat quies. Nec reputantur infantiæ anni, qui ſenſu carent, nec ſenectę in pœnam viuacis, tot periculorũ genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties inuocata morte, vt nullum frequentius ſit votũ. Natura verò nihil hominibus breuitate vitæ præſtitit melius, hebeſcunt ſenſus, membra torquentur, præmoritur viſus, auditus, inceſ-

ſus, dentes etiam ac ciborum inſtrumenta, & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Ergò pro miraculo & id ſolitarium reperietur exẽplum, Xenophilũ Muſicum centum & quinq; annis vixiſſe ſine vllo corporis incommodo. At Hercule relictis omnibus per ſingulas mẽbrorum partes, qualiter nullis alijs animalibus certis peſtifer calor remeat horis, aut rigor neq; horis modò ſed diebus noctibuſq; ternis quaterniſve etiam toto anno, Hactenus Plinius. Quod addidiſſe volui vt reminiſcaris viri ſapientiſsimi ac minimè in hac parte ſuſpecti relatione, quæ ſit naturę noſtrę cõditio, & vt ad id ꝙ naturæ ratio poſcit, te vt ſapientem decet obſequentiſsimum ſemper exhibeas.

Ratio multiplicandorum morborum ac vitiorum. Cap. XXIX.

QVoniã, admonẽte nos Plinio, ſumus ad naturalium defectuũ noſtri corporis mentionẽ adducti, ꝓſequamur incœptum, & humanę vitę morbos nõ inutili curioſitate narremꝰ. His enim enumeratis intelliges

penè impoſsibile eſſe, hominem viuere ſine morbo. Nam corporis & animi valitudines id comune habent, ꝙ ſanitas in vtroq; vno modo attingitur. Virtus enim animi, & ſanitas corporis, in quadam temperie, hęc humorum, illa paſsionum, eſt ſita. Temperies autem medium quoddam eſt, at mediũ vno modo attingitur, ſicut linea recta vno modo fit, flexa pluribus, & ſignũ vno modo à ſagittario tangitur, pluribus autem non tangitur. Propterea, vt in ij. Ethicorum meminit Ariſtoteles, Pythagorici dixerunt malum ad infiniti, bonum ad finiti naturam attinere. Vna ergò temperie corpus benè valet, malè autem propè infinitis, quod ex ipſis vocabulis conſtat. Sanitas enim vno vocabulo exprimitur, at morbi nomina propè infinita ſortiuntur, adeò quotidie morborum numerus inualeſcit, vt Medici & quidem doctiſsimi atq; peritiſsimi in eis diſcernendis ambigui, falſa plærumq; pro veris accipiant. Sed de antiquis pauca è multis in medium afferamus.

De morbis humani corporis. Cap. XXX.

Pſoram

PSoram vocant morbum qui carnẽ exaſperat inſtar ſcabiei. Scabies ipſa importunus & vulgaris morbus eſt. Pruriginem appellant furfurem minutum, qui è corpore prodit. Greci catharrum dicunt, quod pituitam nominamus, quæ ſi groſsior è naribus fluit, mucus dicitur. Cùm obturatur naſus Græci corizam, noſtri grauedinem vocant. Polypus eſt narium morbus, cùm caro corrupta plures habet radices. Polypus enim grecè, dicitur latinè multipes. Vndè piſcem marinum qui pluribus brachijs ſeu pedibus nititur, & omnium penè rerum (quibus adheret) colorem in ſe trahit, polypum dicunt, vulgares polpum appellant. Polypoſus verò dicitur qui eo morbo laborat. Naſcuntur aliquando natura (ob materiæ inopiam) deficiente aliqui ſine naribus, cum ſolis foraminibus, hi ſimones, vel oſsimi dicuntur. Epiphoram vocant genarum, & aliquando aliarum corporis partium tumorem, illuc confluentibus noxijs humoribus, infeſtum. Quibus oculi deprauati ſunt ſtrabones dicimus. Cocles qui altero caret, & vnoculus dicitur, qualis fuit Horatius

qui

qui Romam defendit ab Ethruſcis, fuit hoc etiam plurium Ducum, & quidem illuſtrium inſigne. Nã Philippus Alexandri magni pater, Hannibal Carthaginẽſis, qui tot clades intulit Romanis, & ipſe de quo diximus Cocles, Sertorius etiam Romanus, & noſtro tempore Federicus Vrbinatiũ dux, vir & litteris & armis inclytus, omnes iſti vno oculo caruerunt. Hoc ad tui ſolatium dixerim, ne putes magnis Imperatoribus prætermiſsis, in te ſolũ morbos deſæuire. Sunt nonnulli qui ad lucernam non videant, hi lucioſi. Sunt qui noctuarum & veſpertilionum more videant, q̃ veſperi, meridie minus, & hi luſciones appellantur. Luſc⁹ eſt qui hebetes habet oculos, qui etiam defioculus nuncupatur. Sed hæc potius vitia oculorum q̃ morbi ſunt. Lippitudo eſt humor in angulis ſeu finibus oculorum collectus ſaniei ſimilis, qui verò, ſicut quondam Horatius, hoc patitur Lippus dicitur. Liuor & plumbeus color in oculis glaucoma appellatur. Aegilops morb⁹ eſt in oculo ad naſum vndè ſanies emanat. Pterygium eſt membrana craſſa neruoſaq; in oculi ſuperficie. Albugo verò in oculo ſubtercutaneus morbus inſtar nubeculæ, fit in

oculis

oculis cæcitas, q̃ tantò lamentabilior eſt, quãtò viſus eſt præſtantior. Oculus enim, vt in Methaphiſca inquit Ariſtoteles, ad rerum ſcientiam plurimũ confert. Nã longè plures q̃ cæteri ſenſus rerũ differentias nobis oſtendit. Democritus tamen vt altius contemplaretur ſibi oculos eruit, & ſciendi deſiderio maluit Tireſia eſſe q̃ Strabo. Sic enim teſte Varrone nuncupatus eſt q̃dam, qui centũ triginta quinq; milia paſſuum ꝓuidebat, & ex Lilybæo Siciliæ ꝓmontorio numerum nauium exeuntem ex Carthaginis portu claſſe deprehẽdebat. Oculi certè ſicut plurimũ pſunt corpori & ſcientię, ita plurimũ nocẽt cõſcientię. Propterea dicitur in Pſalmo: Auerte oculos meos ne videant vanitatem, & ꝓpheta dicit, mortem per feneſtram, id eſt, peccata per ſenſus aſcendere. Lamech ſeptimus ab Adam primus inter cœcos, qui per cœcitatem comiſit homicidium. Nam Chaim occidit, monet à peccantibus naturæ integritatem nõ eſſe accuſandã. Ecce tũ quoq; cùm recens erat mundus antè diluuium iã genus humanum morbus inuaſerat. Lamech enim diu viuendo caliginem incurrerat. Surditas quoq; non paruo eſt hominibus incommodo:

modo. Auditus enim, teſte Ariſtotele, diſciplinæ eſt ſenſus, & qui eo carent, diſciplinam non capiunt, qui verò audiunt, etſi cœci ſunt plurima & diſcere & docere aptè poſſunt. Didimus cœcus vir litteratiſsimus, & ſacræ ſcripturæ ſacramenta doctiſsimus tempore Antonij abbatis floruit in Aegypto. Beda quoq; omni diſciplina & in ſacra lege apprimè eruditus cœcus fuit. Opiſthotonus morbus eſt caput in ſcapulas inflectens. Emproſthotonus mentum pectori applicat. Spaſmus neruorum contractio, quæ nonnunquam mortẽ inducit. Tetanus eſt colli rigor ita vt flecti non poſsit, qui id morbi patitur obſtipus dicitur. Chiragra notum & tibi nimium familiare malum, manuum eſt dolor, paronychium Græci, noſtri Recliuum vocant morbum, qui cutem circa vngues ſcindit. Condylomata dicunt per corpus tubercula. Pleureſi morbo acutiſsimo Græci à latere, nam πλευρα eſt latus; noſtri à coſta nomen indiderunt. Tormen & vermen duo ventris dolores perquam ſimiles, differentes tamen apud Medicos. Gibbus vitium tergi vt plurimum aliarũ quoq; partiũ, aliquando indè qui deformitatẽ hanc patitur gib-

gibberoſus dicitur. Taceo rhagades, ficos ſeu mariſcas atq; hæmorroides, qui morbi in ſecretiſsima ſedis parte enaſcuntur in grauem hominum moleſtiam, & quaſi in contemptum ac contumeliam. Rhagades fiſſuræ ſunt, fici mariſcæq; idem eſt vlcera ſunt in quibus granula ficorum ſeminibus perſimilia cernuntur. Hæmorrhoides fluxus eſt ſanguinis. Veruca corpus exaſperat, porrũq; vulgo appellatur, cui ſimilis eſt Næuus, ſed naturalis eſt, & non ſanatur, in eo nonnunq̃ pili ſuccreſcunt. Sciatici dicuntur quibus in coxendice ſeu in coxæ vertebra, quæ Scia dicitur, dolor ineſt & propterea claudicant. Varus is appellatur cui introrſum. Valgus cui extrorſum pedes retorquentur. Podagra pedũ eſt, ſicut chiragra manuum dolor, nobilium virorũ morbus vt plurimum, de qua Ouidius in lib. de ponto.

Soluere nodoſam neſcit Medicina podagram.
Nec formidatis auxiliatur aquis.

Gemurſa morbus eſt inter pedum digitos gemitum inducens quem morbum dicit Plinius ita in Italia reſtinctum, vt eius quoq; nomen neſciretur. Attæ dicuntur hi, qui debiles

pedibus

pedibus plantas inſiſtentes non ambulant, ſed terrã prolatis non tamen eleuatis plantis verrunt. Claudusq́ paſſus nõ aperiat ſed claudat. Loripes quaſi loro ſeu compede impeditus incedit. Carbunculus peſtiferum vlcus grauem diráq; mortalibus luem cõminatur, Anthrax græcè vocatur. Furunculus qui ꝙ in extremis ſemper partibus quaſi fur noceat, appellatus eſt clauus, furunculo ſimilis callus eſt duriſsimus quaſi ferreus clauus pedib⁹ aut alteri corporis membro infixus cruciat Panus tumor in inguinibus & alibi nonnunq̃ pannicula etiam appellatur. Parotis vlcus ſecundum aures caput infeſtans. Elephantiaſis morbus cutem humanam cuti elephantis cum magna deformitate ſimilẽ reddens. Lychæna græcè, mentagra latinè dicitur, ꝙ à mento incipiens totum corpus furfure inficit. Impetigo ſcabies quæ cum impetu ſerpat, & quaſi volet, volatica vulgo nuncupari ſolet. Lentigo macula eſt lenti perſimilis. Alopecia eſt capitis depilatio ſic appellata ꝙ vulpi ſimilem faciat, nam quod ἀλώπηξ græcè dicitur, vulpes latinè nominatur. Aqua intercus græcè hydrops dicitur morbi non minus moleſti q̃ deformis, & vt

N plu=

plurimum incurabilis eſt nomen. Ictericusq́; arquatus & morbus regius, tria ſunt nomina morbi vnius, ἴκτερος græcè, galgulus, vt Plinius vel vt alij galbula eſt quæ auis eſt, crocea, & quoniam morbus hic ſimilem colorem inducit, ab aue & ab arcu cœleſti nomen accipit, regius verò morbus appellatur, quoniam delitijs & regia dieta ſeu ragali victu curari dicitur. Paralyſis neruorum eſt diſſolutio tremorem inducens, & manus præcipuè reddens inutiles, tantò proteruior morbus quantò & latere minus poteſt, & membri magis neceſſarij vſum excludit. Videns enim natura creaſſe ſe hominem nudum, imbecillum, ac inopē manus excogitauit, vt hoc vno inſtrumento munimentorum quæ pecudibus dederat defectum ſuppleret eiq́; ſarciret. Lepra, quam Horatius malam ſcabiem vocat, morbus eſt infeliciſsimus propter quem volunt quidam Moſen ſuillæ carnis vſum Iudæis interdixiſſe, quòd ſuam gentem in hunc morbum natura pronam, talem cibum morbo huic cognatiſsimum nouerat. Sunt qui lepram elephantiam dicant. Nam Platina in vita Deuſdedit ſummi pontificis dicit, leproſum ab elephan-

tiæ

tiæ morbo per hunc pontificem oſculo ſanatum, ſed tales nodos ſoluere nō puto præſentis eſſe negocij. Fanatici ſunt quibus phantaſmata q̄dam & variæ imaginū illuſiones apparent, propterea Fanaticus error hic morb⁹ vocatur, quo antiqui ſcriptores Herculem & Oreſtem laboraſſe commemorant. Phagedinæ dicuntur hulcera corrodentia. Vari qui & varioli vulgo cognominantur, puſtulæ ſunt cum febre naſcentes, morbus vt plurimum puerilis. Cancer terrificus & inſanabilis morbus altas ac plures agit radices, de quo Ouidi: Vtq; malum late ſolet immedicabile Cancer Serpere & illæſas vitiatis addere partes. Huius ſpeciem dicunt Cancrenam quę & Carcinoma, vomicaq; dicitur. De hoc morbo Plinius libro. vij. naturalis hiſtoriæ memorabile recitauit exemplū, Dicit nanq; Phaleręum vel vt quidam volunt Pheræum, cùm in vomicæ morbo derelictus eſſet à Medicis, & propterea vitam pertæſus, mortem in acie quæreret, vulnerato pectore Medicinam inueniſſe, & ab hoſte curatum eſſe. Fecit itaq; ſors q̄ artis induſtria nō fecerat. Sacer ignis, puſtulę ſūt corpus adurentes. Febrium genera plurima ſunt:

Sunt nanq; quottidianæ, continuæ, tertianæ, & Hemitriteus, quem volunt quidam eſſe tertianam, quæ ex duorum dierum ſpacio, duodecim horas tantum relinquit ſanitatis. Verũ id Medicorũ ſubtiliori iudicio relinquimus. Satis eſt nobis morborũ nomina percurrere, vt quot inſidijs præmamur intelligas. Sunt quartanæ duplices ſimpliceſq;. Febrem autẽ dicunt noxium ac putrefactum humorẽ clauſis corporis poris exire non valentem. Apoplexia latinè dicitur Attonitio, ſubito ſenſum omnem motumq; recidit, nullis morbi præcedentibus ſignis, Ideòq; interpretatur ſubita percuſsiò. Huic quoq; perſimilis eſt, ſed non adeò nocens epilepſia, latinè comitialis, vulgo caducus morbus appellatur. Vterq; morbus ex oppletione Ventriculorum cerebri fit, cùm vapores à ſtomacho mittuntur ad caput, qui vias quibus vitalis ſpiritus deriuatur in membra claudunt & impediunt. Spaticus eſt q pauore, ac ſi dæmones occurſantes videat, abſterritus non poteſt loco conſiſtere. Sunt etiam lunatici quorum vnum Chriſtus ſanaſſe dicitur. Hi certis lunæ temporibus ſeu id dæmon ſeu noxius humor vaporve efficiat magis vexantur

xantur. Tres hi morbi ſcilicet comitialis, Lunaticus, & ſpaticus affinitatem quandam habent, & eos nobis naſcentibus ingenerari volunt Mathematici, cùm luna fuerit malè collocata, quod an verum ſit, ille nouit qui ipſam lunam creauit & cœlos. Lethargus eſt, vt medici volũt in parte capitis poſteriore vbi memoriæ domicilium eſt Apoſtema ſeu vt latinè loquar recollectio ꝗdam groſsior, memoriam hebetans, & eſt grauedo capitis obliuioſa, λήθη nanq; obliuio eſt. Linguæ quattuor ad loquendum ſunt impedimenta quattuor nominibus appellata. Balbus, cui lingua quaſi groſſior ſit impeditur. Bleſus, qui dum loquitur literam aliquam omittit ſicut de Demoſthene dicitur, qui dum iunior eſſet primam artis quam diſcebat ſcilicet Rhetoricæ litterã Rho videlicet proferre nõ poterat. Traulus eſt, cui in vnoquoq; verbo lingua multum luctatur. Opicus qui verba inculcat & ſubplantat. Vitiligo eſt quædam cutis maculatio deformis. Hiſciacus eſt qui nimium oſcitat. Oſcedo oris fœtor Raucedo vocis impedimentum. Cœleſtoma eſt cum reciſa vua quæ vulgo vuula dicitur vox quaſi in receſſu oris auditur. Tonſil-

læ ſunt in faucibus & in vltimo palato glandulæ nonnunq̃ acri dolore hominem afficientes. Angina grauiſsimus acutiſsimusq; morbus in mortem niſi repente occurratur inducit, Synanche & paraſynãche græcè dicitur, ea fauces comprimens & cibi & vocis iter occludit. Synancia verò non eſt vt quidam putant morb' anginę, ſed magis locus vbi valles duæ conueniunt. Quibus guttur inflatur gutturoſi, ſtrumoſiq; vocantur. Nonnunq; amiſſa loquendi vſu muti reddimur. Quo ſeu vitio, ſeu morbo neſcio an alius magis contra naturam hominibus accidat. Vox nanq; ad exprimendos animi conceptus, vt Ariſtoteles in libro peri hermenias teſtatur, ad orandum, ad loquendum pro ſingulari dono à natura conceſſa eſt, ſine cui' vſu cùm neq; domeſtica neq; ciuilia negocia pertractentur, cõſtare non poteſt humana ſocietas. Propterea Iacobus Apoſtolus inquit, linguam modicum membrum eſt, ſed magna exaltat. In parte pulmonis tabes pthiſis, in toto pulmone pulmonaria vocatur. Aſthmaticus eſt qui difficile reſpirat. Cordiacus verò qui cordiolo premitur, cuius multæ ſunt ſpecies vt tremor, & conſtrictio,
quæ

quæ ipſam vitæ regiam obſidentes, vicinum homini minanť interitũ. Phreneſis ex cordis vitio naſci putatur à quibuſdam, ea ſi continua eſt, inſania fit, & tales mentis inopes aut mente capti nominantur. Hepatarius eſt cui malum eſt hepar. Lyenoſus cui ſplen eſt moleſtus & latinè ſpleneticus vocatur. Nephretici ſunt qui renum doloribus anguntur. Cruditas ſtomachi vndè plæraq; morborum genera deriuantur, eſt cùm ſtomachus facilè læditur & difficilè concoquit. Cœliaci ſeu ciliaci ſunt, qui ſtomachi vitio, ventris ꝓfluuio diſſoluunť, κοιλία enim venter dicitur. Fit colicus dolor in ventre ſub cingulo, quo plæroſq; vidimus acriter cruciari. Iliacus dolor qui ab aliquibus cordapiſus dicitur, quantæ ſit violentiæ, & atrocitatis, ab Andrea Bentiuolo antiq̃ nobilitatis ac magnificentiæ viro, ciue ac patritio optimo, & in ſex decemuiratu collega tuo, potes intelligere. Calculi & ſtranguriæ morbus, cùm vrina guttatim vix emittiť. Perniciosiſſimos audio, qui me & auo & patre priuauerunt, capitis dolores, & cùm totum, & cùm pars, q eſt hemicranea, cùm ſcilicet media cranei, caluariꝙ pars dolet, cũ cruditate ſtomachi,

cum inflammatione hepatis vſq; ad febrem, quam,ꝙ ſic conſueſcat vt non diſcedat neq; ſentiatur,dicunt Ethicam.Diu perpeſſus ſum dentium quoq; dolorem, & longum & acerbiſsimum penè vſq; ad rabiem pertuli.Nam cum Paulo Apoſtolo libēter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti.Eſt alius ſordidior morbus quē Græci phthiriaſim,noſtri pedicularem, nuncupāt, cum ſcilicet in toto corpore pediculi ſcaturiunt,quo morbo Sylla ille maximus Romanorum dictator, qui Marium, qui Iugurtham, q Mithridatem,qui Romam domuit,eſt Puteolis conſumptus. Singulare ſpectaculum erat, cernere tantum virum, tot victorijs clarum Imperatorem(modò dictaturæ maieſtate,depoſita) inter pediculorum acies morientem, quemadmodum ſolet enecatus ſerpens inter formicarum plebem numeroſam ſpectari à pueris.Sūt aliæ q̃ plurimæ ægritudines,& vitæ noſtræ miſeriæ, quibus velimus, nolimus omnes ſubijcimur. Quod cernens Plinius in xxvj.naturalis hiſtoriæ libro,recitatis multis morborū generibus, ſic inquit, Quid hoc eſſe dicimus aut quas deorum iras? Parum enim

erat

erat homini cætera morborum genera, cùm ſuprà trecentum eſſent, niſi etiam noua timerentur.

De quibuſdam alijs humani generis infortunijs. Cap. XXXI.

ACcidunt etiam vulnera, ſeu ſponte illata, ſeu caſu oblata. Accidit corporum, ſeu natura, ſeu aliter inducta debilitas, deformitas, mõſtroſitas, animi quoq; ruſticitas, ignorantia, ſtoliditas, infamiæ etiam quas per licentiam obloquente vulgo vitare non poſſumus. Accedunt variæ hominum (quibuſcũ viuimus) naturæ, praua ingenia, falſa iudicia, zelus, inuidia, ſuboriuntur ſuſpitiones, principum indignationes, clientũ ingratitudines, amicorum calamitates, annonę caritates. Sepè etiam ſurgunt bella externa, ciuilia, domeſtica, filiorum rebelliones & eorum quos fideles arbitramur, inſidiæ, impoſturę, dilationes, proditiones, fraudes, ſimultates, odia, temeritates, ſiniſtri euẽtus, caſus inſperati, improuiſæ clades, peſtilẽtiæ, timores, anxietates, mors ſemper impendens, & in omni noſtra actione

ac negotio fortuna prædominans, & deniq; nemo eſt qui non habeat de præterito quod doleat, de futuro quod timeat. Quis iſta conſyderans non cupiat cum Paulo diſſolui, & eſſe cum Chriſto? Propterea dicebat: Miſer ego homo, quis me ſeparabit de corpore mortis huius? Sunt & alij quidam ſeu morbi ſeu prodigia, quæ me vitam hanc formidare compellunt: Reperti ſunt, quibus cùm dormirent, in ſtomachum ſerpentes introierunt. Quin & in noſtris alijs ſerpẽtes enaſcuntur, quod qui fabuloſum putat, legat Pherecydem philoſophum, & poëtam clariſsimũ, Pythagorę præceptorem copia ſerpentum è ventre erumpente quondam emortuum. Taceo ruinas tectorũ, vidiſti enim quot homines antè duos annos hîc Bononię vna turris oppreſſerit. Taceo incendia, fluminum inundationes, fulminum ictus, terrę motuum voragines, terrę hiatus, chaſmata & fiſſuras, qbus nonnunq̃ integræ ciuitates abſorbentur. Taceo beſtiarũ impetus. Imbecillitatẽ noſtrã ſileo, q̃tãta eſt vt vnius ſerpentis, etiã minimi, morſu moriamur. Mulier prægnans vna oſcitatione ſternutationeve, vno lucernæ extinctu ſolet abortire, Anacreõ

Cut

(vt Plinius author eſt) acino vuæ paſſæ, Fabius ſenator, in hauſtu lactis, vno pilo ſtrãgulatus eſt. Nos inter tot inſidias iter tutũ, inter tot miſerias fœlicitatẽ, inter tot triſtitias hilaritatem, inter tot hoſtes pacẽ, inter tot mortes vitam, & per q̃ longam nobis ꝓmittimus? Quæ nam eſt iſta noſtra ſtoliditas, q̃ nullo ſermone minui, nullo exemplo cohiberi, nullis minis terreri, nullis flagellis caſtigari, nullo argumento vinci, nullo medicinæ genere cõpeſci poteſt? Verè ſtulti & mentę capti, & ſine vlla ſpe ſalutis phrenetici ſumus, qui Deum vltorem ſcelerum credimus, & corãm eo ridentes, in omnem nequitiam turmatim irrũpimus. Hæc igitur hactenus dicta ſunt, vt vitæ noſtræ conditiones agnoſcens, malorum tuorũ portiunculam, q̃ cum animæ ſanitate, Deo ſic diſtribuẽte, cõtingit, patienti⁹ feras. Caput hoc Heſiodi poëtę grauiſsimi verſu concludamus. πλείη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν πλείη δὲ θάλασσα. quod ſic verti poteſt, Plena malis tellus, plenę ſunt æquoris vndæ.

Quòd homo naturaliter ærumnoſus ſit teſtimonium ex Plinio.
Cap. XXXII.

Sed

SEd ad conterendam magis appetitus noſtri petulantiam, ſubijcio hîc principium ſeptimi libri naturalis hiſtoriæ Plinij, in quo noſtrorum corporum miſerias omnes breui oratione complexus eſt. Ait enim ſic de natura; Ante omnia vnũ animantiũ cũctorum alienis velat opibus, cæteris varia tegumẽta tribuit, teſtes, cortices, coria, ſpinas, villos, plumam, pennas, ſquammas, vellera, trũcos etiam arboreſq; cortice interdum gemino à frigoribus & calore tutata eſt, hominẽ tantũ nudũ & in nuda humo natali die abijcit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullumq; tot animalium aliud ad lachrymas, & has protinus vitæ principio. At Hercule riſus præcox illi & celerrimus antè quadrageſimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento ꝙ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omniũ membrorũ nexus. Atq; infeliciter natum iacet manibus pedibuſq; deuinctis flens animal cæteris imperaturum, & à ſupplicijs vitã auſpicatur. Vnam tantũ ob culpam quia natum eſt. Heu dementiam ab his initijs exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos. Prima roboris

 ſpes

ſpes primumq; temporis munus quadrupedi ſimilem facit, quando homini inceſſus? quando firmum cibis os? q̃diu palpitans vertex? ſummæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium, iam morbi tot atq; medicinæ tot contra mala excogitatæ, & hæ quoq; ſubinde nouitatibus victæ. Cætera ſentire naturã ſuã, alia pernicitatem vſurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare, hominem ſcire nihil ſine doctrina, non fari, non ingredi, non veſci, breuiterq; nõ aliud naturæ ſpõte q̃ flere. Itaq; multi extitere qui non naſci optimum cenſerent, aut q̃ ocyſsimè aboleri. Vni animantium luxus eſt datus, vni luxuria, & quidem innumerabilibus modis ac per ſingula mẽbra. Vni ambitio, vni auaritia, vni immenſa viuendi cupido, vni ſuperſtitio, vni ſepulturæ cura, atq; etiam poſt ſe de futuræ, nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pauor cõfuſior, nulli rabies acrior. Deniq; cætera animalia in ſuo genere propè degunt, cõgregari, videmus & ſtare cõtra diſsimilia. Leonum feritas inter ſe non dimicat, ſerpentium morſus non petit ſerpentes, nec maris quidem beluæ ac piſces niſi in diuerſa genera ſæuiunt.

At

At Hercule homini plura ex homine ſunt mala, ſic Plinius.

Quòd non eſt reprehenſibilis author ex multa authorum & maximè gentilium citatione: & cur homo nudus naſcatur Cap. XXXIII.

SEd nec putes me, ꝙ confugiam ad gentilis hominis authoritatem, ideò redarguendum, Ait enim noſter Auguſtinꝰ, Philoſophi ſi quã fidei noſtrę conſentanea dixerũt, non ſolum formidanda non ſunt, verũmetiam ab eis tanq̃ ab iniuſtis poſſeſſoribus in vſum noſtrũ conuertẽda: Sed neq; vitio detur, ꝙ in hunc libellum noſtrũ aliena congeſſerimus, nã appetitus contumaciam reſtinguere noſtrũ eſt inſtitutum, id ſeu noſtris ſeu remedijs fiat alienis, qd ad ægrotum? De Chryſippo, cuius tantum fuit in Dialectica nomen, aiunt, ꝙ teſtimoniorũ nube vteretur, & quibuſdam ſuis opuſculis totam Euripidis Medeam inſeruit, Et Apollodorus Athenienſis de eo dixit: Si quis tollat de Chryſippi libris q̃ aliena ſunt, charta ei vacua relinquetur. Plinianæ ſenten-

tiæ

tiæ cauſtica vis ineſt,quam quia poteſt luxuriantem appetitum reprimere, tanq̃ pharmacum opportunum & fomentum ſalutare porrigimus. Ad id tamẽ ꝙ dicitur hominem naſci nudum, Ariſtoteles de generatione animaliũ libro ſecund o reſpondit dicens. Homo nudo maximè omnium & intecto corpore naſcitur, quoniam minimum in eo eſt terreni recrementi,quę cauſa facit,vt vngues q̃ minimos pro portione ſortiatur.

Cur Deus floccipendat corpus,rationes naturales. Cap. XXXIIII.

Recitatis tot morborum ac incõmodorum generibus,quibus humanum corpus afficitur,remanere potuit in corde tuo quidã noxiæ cogitationis aculeus, caſtigatæ conſcientiæ permoleſtus. Videri enim poteſt,Deum noſtri vel nullam vel certè paruam rationẽ habuiſſe,quos tot calamitatibus & ærumnis expoſuit,& ſic nomen patris, quo illũ in primis honoramus,amittet, ſi paternã curã & pietatẽ vel amiſiſſe vel non habere ꝓbabitur. Vt igitur excludatur huius cogitationis im-

importunitas vicina præcipitio præter rationes antedictas ad conſiderandam rerum naturam conuertamur, qua manifeſtè conſtet Deó corporum noſtrorum maiorem curam eſſe nõ debuiſſe. Quod ſi altius repetemus, audire non pigeat, nam non erit rei naturalis iniucunda narratio. Philoſophi omnes in corpus & ſpiritum ſubſtantiam partiuntur. Corpus vocant quod videri, quod tangi, quod audiri, & alijs ſenſibus percipi poteſt, ſpiritum verò quod quaſi inane ſub ſenſum non venit. Sunt tamen & corpora quædam naturæ ádeò tenuis & exilis vt videantur & appellentur ſpiritus, vt vapores terreſtres, ex quibus ſi imbibito calore ſolis elauantur, fiunt venti, tonitrua, cometæ, ſtellæ cadentes, ſi vero intra terræ viſcera obturatis ſpiramentis occludantur, terrę motus exurgunt, fontes calefiunt, & qui ex aqua reſoluuntur, ex qbus nubes, pluuiæ, grandines, & id genus alia procreantur. Item qui magiæ naturali dant operam, ſolent ſpiritus vocare partes ſubtiliores ex corporibus mixtis, puta ex vino & huiuſmodi alijs virtute ignis & caloris emunctas, quin & in corporibus humanis puriores ſanguinis partes, qui ꝑ ar-

terias ad vegetandã membra perlabuntur, ſpiritus vocantur à Medicis & eos trifariam diuiſerunt; In naturales qui in hepate, in vitales qui in corde, & in animales qui in cerebro generantur. His omnibus quãq; ſunt corpora, tamen ſpiritus nomen eſt inditum, ꝙ ſingulari priuilegio ſubtilitatis & actiuitatis excellant. Spiritus tamen ſi more Stoicorum vim vocabulorum inſpicimus, halitum ſignificat, & ad ventum extenditur, iuxta illud Pſalmi, Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum. Sumitur & pro anima iuxta illud Spiritus & animæ iuſtorum, & item anima pro halitu. Plinius enim in libro naturalis hiſtoriæ dicit animæ, hoc eſt, halitui Leonis ineſſe virus graue, & vrſi peſtilens, ſed iam à corporeis ad incorporea tranſeamus. Anima vegetabilium quæ nutriendi, creſcendi, & generandi principium eſt. Item anima brutorum quæ prædictis ſentiendi & mouendi vim ſuperaddit, nec non & anima rationalis, in qua prædicta duo animæ genera ſicut trigonum & tetragonum in pentagono continentur, ſpiritus ſunt, & præſertim anima rationalis. Sunt & in aëre ſpiritus quidam, iuxta Pauli Apoſtoli traditionem, nõ

O eſt

eſt, inquit, nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates tenebrarum harum. Tenebras autem vocat caliginoſum hunc aërem, qui circumfuſus & contiguus mari, per vicinitatem & confuſionem in aquarum naturam degenerat, vel magis per tenebras, meridiani aëris regionem intelligit, vbi regnum eſt ventorum, vbi nubes & grandines & multa terrarũ incommoda generant, illam enim lumine carere & ſemper tenebroſam eſſe phyſica ratione probatum eſt, nam ſi (vt aiunt, & experimentum indicat) reflexio radiorum ſolidi corporis plana ſuperficie repercuſſorum caloris & luminis eſt cauſa, nullum erit in ea parte lumen quæ tantum à terræ & maris verberatu ſeiuncta eſt. Sed iam propoſito accommodetur oratio, in omni ferè corpore vel verè ſpiritus eſt, vel quoddã aliud quod propter naturæ vicinitatem ſpiritus dicitur, & id qdem eſt in omni re melius, vbiq; pſtantius. Quicquid enim eſt in re pręter ſpiritũ ſpiritus cõparatione fex eſt, purgamentũ eſt. Interroga empericos, cũ aqua ardens per ignẽ educta eſt, quod ex vino reſtet niſi inſulſ liquor, & quaſi quoddam corpus emortuum.

Quid

Quid pluribus opus eſt? Quicquid per corpoream naturã fieri dicitur, opus eſt ſpiritus latentis intrinſecus. Ab eo tanq̃ à fonte omnis operatio deriuatur, à corpore verò vt ab inſtrumento. Propterea rectè ab Ariſtotele dictum eſt, animam operationum vitalium eſſe principium. Quid mirum igitur ſi naturæ opifex Deus, qui corpora ſpiritibus animauit; qui figmentum noſtrum cognoſcit, qui ſcit, corpus noſtrum eſſe puluerem, qui omnẽ noſtram vitam animæ inſculpſit, corpus paruipendit? Admirantur pueri pomi amœnitatẽ, q̃ eſt in cortice, tu verò ꝓiecto cortice, ꝙ ſubeo eſt ſeruas, in frumenti ſpicis contẽplamur ſagacitatẽ naturæ mirabilẽ, granorũ ordinẽ, & diſpoſitionẽ folliculorum, amictum ariſtarũ, vallum, & eximiam in toto illo opere venuſtatem. Attamen poſtmodum omni extrinſeca pulchritudine contempta, ſpicas conterimus, & paleas ad ventum iactantes, ad ſolum granum curam extendimus, quod ſi Deus facit in homine quod tu ſapienter facis in meſſe, miraris & damnas. Mirari potius debes hominum ignorantiam, temeritatem, audaciam, quòd ſe non agnoſcant, quòd

Deum incuſent, quòd iudicium eius non formident. Deus ſpiritus eſt vis cauſarum cœleſtium atq; terreſtrium in ſpiritus eſt, omnis corporea ſubſtantia ab incorporea gubernatur & regitur. Floccipendenda ergò & cõtemptui habenda ſunt corporea hæc membra, animus verò omni cura excolẽdus. Supradictis omnibus aſtipulatur Paulus, immò ſpiritus ſanctus in Paulo loquens, cùm inquit, Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus. Theſaurũ vocat animam, vaſa fictilia ſunt membra, quorũ incommoda animabus materia virtutum, appetitus frænum, & ſpiritualis profectus occaſio. Omnes qui ad veram ſapientiam vel peruenerunt vel peruenire voluerunt, corpus non comtempſerunt ſolum, verùm de induſtria macerarunt. Prætereo ſanctos de quibus id manifeſtum. Venio ad Gentiles: Pythagorici à carnibus abſtinuere. Diogenes cum baculo & pera mendicans, & diſcipulos mẽdicare docebat, in cuius contemptum (vt exiſtimo) dictum eſt à Chriſto, Nolite portare baculũ neq; peram, vt oſtenderet longè etiam minorem q̃ Diogenes prædicaſſet corporis curam à nobis habendam. Ipſe Epicurus quem aliæ Philoſophorum

loſophorum ſcholæ quaſi impudicum & de ſummo bono malè ſentientem explodũt, cùm cœnare lautius volebat, & genio (vt aiunt) indulgére, pane & caſeo victitabat. Sacerdotes Aegypti in templis ſe claudentes pane, ſale, & hyſopo veſcebantur. Gymnoſophiſtæ apud Indos (vt teſtis eſt Philoſtratus in vita Apollonij Tyranæi) ſe inedea extenuabant, ſomnum, & eum q̃ breuiſsimum in nuda humo capiebant, caloris & laborum ita patientes vt ſaxei viderentur. De his Plinius in vij. naturalis hiſtoriæ libro de Indis loquens ita dicit. Philoſophos eorum (quos Gymnoſophiſtas vocant) conſtat ab exortu ad occaſum perſtare, contuentes ſolem immobilibus oculis, feruentibus arenis toto die alternis pedibus inſiſtere. Socrates quarundam muliercularum (quas domi habebat) contumelias & opprobria, & omne genus iniuriarum ſic ferebat, vt ab eis ſe meliorem fieri prædicaret. De eodẽ Socrate legimus (niſi mea me fallit memoria) apud A. Gellium quòd animæ corpus ita ſubegerat, patientiæ diſciplina ſic formarat, vt à veſpera vſq; ad veſperam perdius & pernox, fixis in eundem locum ſemper oculis, & in

eiſdẽ veſtigijs perſiſteret, quaſi facto à corpore mentis exceſſu. Seneca de corpore loquens, aſperius, inquit, tractandum eſt, ne animo malè pareat.

Quòd tota natura non conſiſtit in anima. Cap. XXXV.

PRopter ea quæ de corporis vtilitate diſſeruimus, putauerunt quidam, totam humanæ naturæ ꝑfectionem in anima eſſe, corpus verò quaſi thecam hominis, & appendicem animi, nihil ad integritatem naturæ pertinere. Cui ſententiæ obuiant, non ſolum Peripatetici, ſed & Catholici, qui animas ad corpora tanq̃ ad ſpeciei partẽ inclinari, & deſtructo corpore hominem interire ac eſſe deſinere dogmatizãt. Chriſtũ inſup in triduo mortis (ꝓpter corporis & animæ ſeparatiõẽ) hominem non fuiſſe, eſt Theologorum communis opinio, & in eo hallucinatum eſſe volunt Petrum Lombardum, qui magiſter ſententiarum appellatur, carnis reſurrectionem prædicant, vt in natura integrata recipiat vnuſquiſq; ſtipem eorum quæ geſsit in vita.

Quæ ſint mortis cauſæ contra Philoſophos & Mathematicos. Cap. XXXVI.

NEc de mortis neceſsitate cõqueri debet ſapiens, tria enim ſunt vitæ genera, quæ experiri vnumquemq; oportet. Primũ in mortali corpore, ſecundũ extra corpus, tertium rurſus in corpore, cùm corruptibile induerit incorruptionem, & mortale exuerit mortalitatem. Hic eſt animarum circulus perfectus, cùm corpore dimiſſæ, rurſus in antiqua ſua membra, cõpleta periodo, remearint. Eſt alia (vt aiunt) moriendi neceſsitas, ꝙ videlicet ex contrarijs conſtamus elementis, quæ aſsiduè agendo ac patiendo inuicem corroduntur. Verùm hæc ratio (iudicio meo) breuitatẽ ꝗdem vitę, mortalitatẽ verò animę nõ oſtendit, cõſtat enim diu ſtare nõ poſſe ꝙ aſsiduè defluit. At ſi nõ ex contrarijs elemẽtis ſed ex vno tantum plaſmaretur corpus, elementorum contrarietas ablata eſſet non tamen mortalitas. Corruptibile enim eſt corpus ſiue ex vno elemento conſtet ſiue ex pluribus, ipſa namq; elementa ſuapte natura morti & corru-

ptioni ſubiecta ſunt. Non enim puto aërem ſi ſolus eſſet in mundo, & ab aliorum elementorum contrarietate liber, fore incorruptibilem. Aliam mortis neceſsitatem à numero animarum propè infinito Platonici tradunt. Aiunt enim materiam tot corporibus ſimul gignendis non ſufficere, quot animæ ſunt, fuerunt & futuræ ſunt, & propterea vt aliæ ſuccedant oportere priores abſcedere, & corporum ſuorũ materiam nouis animabus quaſi domũ nouis habitatoribus tradere, vt ſpirituum naturaliũ numerus impleatur. Velle igitur ſemper viuere (ſi vera hæc ſunt) nihil aliud eſt q̃ materiam alijs animabus debitam plus æquo velle occupare, & futuris impedimento eſſe ne naſcantur, quod q̃ improbum ſit iudicemus nos, qui nondum nati eſſemus, niſi maiores noſtri iam deceſsiſſent. Tu ergò quicunq; es qui malè viuendo membra tenes in ſeruitute peccati, memento corporis tui materiam expectari ab anima fortaſſe meliori, cui quòd diu viuas infertur iniuria, ſi eius creationi tuæ obſcœnæ vitæ obſtat longitudo. Conſtituit ergò ſecundum hos Deus breues dies hominis, vt certi temporis curriculo omnium ſumma prodeat

anima-

animarũ. Ex pdictis inferri poteſt, q̃ cõceſſum eſt à philoſophis omnibus, materiam rerum corruptibilium, non corrũpi, iuxta illud Naſonis Pythagoreorum opinionem recitantis.

Non perit ex toto quicquam (mihi credite) mundo,
Sed variat, faciemq́; nouat, naſciq; vocatur.

Appetit autem materia ſemper nouis exornari formis, forma materiæ dominari, & vbi vna forma deſtituta eſt materia, ad eandem nunq̃ niſi in die iudicij, ad ſimilem verò non ſtatim reuertitur. Poteſt tamen & ſtatim, hoc eſt, breui tempore reuocari, vt ſi corpus humanum mãducetur ab homine, ſicut apud Anthropophagos mos eſt, tranſeunte enim cibi parte in ſemen humanum, poteſt ex illa materiæ portiuncula fieri embryo, & ad rationalis animæ redire conſortium. Quod ſi curioſitas humana quæſierit, quo pacto id fieri poſsit, vt eadem materiæ pars, quæ in pluribus humanis corporibus fuerit, in iudicio ſurgat, cum omnibus? nunq̃, cũ quo nam igitur? aiunt Theologi quidam cum primo reſurrecturam, & quod eius defectu minus erit, in reliquis ſupplẽdum à Deo. Quemadmodum enim panes multiplicauit in deſerto, poteſt materiam augere in iu-

O 5 dicio,

dicio, ꝙ ſi tota vnius materia, fiat tota alterius, oporteret nouam alteri materiam dari, nec vt eccleſia docet propriæ carnis reſurrectio eſſet. Aſtronomi vitam cœlo metiuntur. Negat Epigenes centũ vigintiduos vitæ annos excedi poſſe. Beroſus centum ſeptem decem. Reges Petoſyris & Necepſos aiunt poſſe in Italia contingere vitæ annos centum vigintiſex. Obſeruãdos annos climatericos monent Mathematici, hoc eſt ſcanſiles & gradarios & hi ſunt qui ex ſeptem & nouem numeris in vnum confluentibus ſurgunt, hi nanq; duo numeri (vt aiunt) decretorij ac malefici, & ad vitam ſuccidendã pollentes ſunt, & ꝓpterea ſexageſimumtertium annũ ſæuum & peſtilentem dicunt, ꝙ nouies ſeptem & ſepties nouem eum numerum reddunt. Hæc aſtronomica ſuperſtitio, vt Tranquillus teſtis eſt, ipſum quoq; turbauit Auguſtum. Sed vt Plinius inquit in vij. lib. naturalis hiſtoriæ, cap. xlix. Artis ipſius Aſtronomię incõſtantia declarat quàm incerta res ſit. Recurramus nos ad Paulum Apoſtolum qui non cœli, ſed Dei arcanorũ eſt conſcius, & diſcamus ab eo ſtatutum eſſe omnibus hominibus ſemel mori.

Iob etiam audiamus dicentem, ſtatuiſti terminos eius qui præteriri non poterunt. His contenti cauſis inquirendis finē imponamus, nam iſta curioſitas, eſt præcipitio vicina temeritas.

De cauſa breuis vitæ & mortis, & de annis antiquorum patrum. Cap. XXXVII.

NEc de breuitate vitæ dolendum nobis eſt, more Theophraſti, qui naturam viſus eſt accuſare, ꝙ cornicibus, ceruis ac elephantis longiſsimā vitā dederit, homini verò cuiꝰ intererat, & cui maximè debebatur, in ſtatuendo vitæ ſpatio vſq; ad ſuſpitionem inuidię parca fuerit, Immò ſi Moſi credimꝰ, naturæ opifex Deus in diſtributione vitæ tam liberalis fuit, vt homini poteſtatē fecerit nunq̄ moriendi; Sed qui perfectè credunt diuinijs eloquijs, & cum iuſtitia & pietate vitam degūt, prę ſentis exilij breuitate contempta, magis Deo gratias agūt, ꝙ homini cœlū apperuerit, q̄ naturā accuſent quòd auara vitæ fuerit. Sed finge nullā homini cœleſtiū bonorū ſpem relictā, qd de breuitate vitę dicēdū ſit in principio libri de bello Iugurthę luculēto ſermo-

ne Criſpus explanat. Falſo, inquit, queritur de natura ſua genus humanum, quòd ætas imbecilla atq; breuis æui fortè potius q̃ virtute regatur. Nam contrà reputando, neq; maius aliud, neq; præſtabilius inuenies, magiſq; naturæ induſtriam hominũ q̃ vim aut tempus deeſſe, ſed dux atq; Imperator vitæ mortalium animus eſt, ſic ille. Quod verò antè diluuij generalis egreſſum fuerit vitæ humanæ tanta prolixitas, neq; mirari, neq; illi ſeculo inuidere, neq; eam ſibi optare quiſquam debet. Erant illis quidem hominibus (vt Aſtronomi aiunt, & experimento conſtat) Cœli propitiores, volunt nanq; Aſtronomi duos eſſe Zodiacos, vnum in nona ſphæra, alterum in octaua, quod firmamentum vocant, & initio rerum ac temporum ſic à Deo diſpoſitos vt aries arieti, taurus tauro, geminis gemini iungerentur, & amborum coëuntibus in vnum viribus fortiro in terris fiebat influxus, vndè & herbas tunc ſalubriores, & fruct⁹ terrę meliores & longiores animantiũ vitas fuiſſe non dubium, poſtq̃ ſoluta per motum ſocietate ab inuicē diſceſſerunt totus inferior mundus ægrotauit. Superaddunt Theologi primum parentem filios

& ne-

& nepotes talib' diſciplinis imbuiſſe, vt quod & vtile, quod noxium vitæ eſſet, per ſe vnuſquiſq; cognoſceret. Addunt & terræ vliginē tunc ſynceram, frugibus ſuppeditaſſe alimentum melius & vberius, quæ poſt diluuiū ſalſedine maris imbibita debilior fuit. Et Deū idcircò vetuiſſe ne. Adā de ligno quod vitę dicebatur qā vitæ producēdæ vim habebat, iterum deguſtaret, ne prolongaret ſimul cum vita miſerias. Debuiſſe autem potius illos q̄ nos tam diu in vitā eſſe ſic probant, quòd videlicet nulla p̄deceſſorum inuenta, nullas artes, nullas ſcientias tunc habentes oportebat lōgis experimentis ea perdiſcere, quæ nos ex aliorum ſcriptis, & ex maiorum noſtrorum lucubrationibus facilè & compendioſè docemur. Reducta eſt tandē communis vitæ humanæ ſumma, teſte Dauid in pſalmis, ad annos ſeptuaginta, & in eodem adhuc ſtatu perſeuerat.

De annis hominum antè diluuium, contra Plinium.
Cap. XXXVIII.

EX his patet illos primi ſęculi annos fuiſſe noſtris pares vel paulò minores, tātò ſcilicet, quātò lunaris ſolari eſt breuior. Dauid

uid enim de annis loquens à ſuæ gentis more qui deſcendit à Moyſe non receſsit. Plinius in vij. naturalis hiſtoriæ lib. cap. xlviij. ſic de annis inquit. Annum alij æſtate vnum terminabant, alterũ hyemẽ. Alij quadrupertitis temporibus, vt Arcades; quorum anni trimeſtres fuere. Quidam lunæ ſenio, vt Aegyptij: Itaq; apud eos aliqui ſingula annorum milia vixiſſe produntur, ſic Plinius. Quibus verbis oſtendit ſe putare annos qui primis patrib⁹ tribuuntur fuiſſe menſes. Verùm hęc exiſtimatio per ſe ſatis exploditur. Longè enim plus nos veueremus q̃ illa mundi adhuc recentis antiquitas, nam centum annis, mille ducenti menſes includuntur, qui numerus annorum nulli illorum adſcribitur. Sed quod euidentius argumentum eſſe poteſt aduerſus eos qui annos Hebręorum menſes dicunt, q̃ ipſe Moyſes qui dicit, vixit autẽ Malalehel ſexaginta quinq; annis, & genuit Iared. Certè ſi annos ꝓ menſibus accipit: Malalehel quinq; annos & totidem menſes natus genuiſſet, quod vt Perſius inquit. Non ſani eſſe hominis non ſanus iuret Oreſtes. Sed de his tranſeuntur hæc dicta ſunt.

Quod

Quòd vita humana non ſit breuiata. Cap. XXXIX.

CEſſat inſuper illorum opinio qui dicunt vitam humanam eſſe breuiatam .Nam tempore Dauid, idē quod modò eſt, ſpacium vitæ fuit, quomodo dices indies vitam breuiari? Et quidem inter Dauid & noſtram hanc ætatem annorū duo milia quinquaginta & eo amplius interceſſerunt, quo temporū curſu longiſsimo manifeſta vitę breuiatio facta eſſet. Quòd ſi dicas vſq; ad centeſimū annū & amplius illis tēporibus quoſdē ſubuixiſſe, reſpondebo & poſteriorib' ſæculis idem contigiſſe & nunc quoq; cōtingere. Argantonius rex Tarteſiorū cl. Cinyras rex Cypriorū. clx. Epimenides.clvij. Gorgias Sicul'. cviij. vel vt Pauſanias inquit :cl. M. Valerius Coruinus centum. Terentia Ciceronis .cvij. vixit annos. Sub Tito & Veſpaſiano, ſicut Plinius meminit in. vij.natu. hiſt.cenſu per Italiam agitato viri.cxx. annos nati Parmæ tres reperti ſunt. Brixelli.cxxv.vn'.Itē Parmę.cxxx.annorū rēpti duo, in Valeiacio oppido Placētino.c.& x. anno-

annorum ſex.Ioannnes quidam Caroli Magni Romanorum Imperatoris armiger vitæ longitudine par Neſtori tercentum annos vixiſſe perhibetur. Ex quib⁹ veriſimile ſatis eſt, quod Petrus Aponenſis rationem ſyderalem ſequens in conciliatore dicit, vitam humanam modò breuiari, modò produci pro vario curſu & diſpoſitione cœlorum. Patet etiam vanum eſſe quod Epigenes & Beroſ⁹, Petoſyris & Necepſos & alij Mathematici de terminis vitæ tradiderunt. Non ergò de ſpacio vitæ noſtræ dolendum, ſed omninò curandum, ne fruſtra viuamus. Phocylides dicit, vitam eſſe trochũ; eſt autem trochus reuolutio, rota, curſus, cuius finis certus, ſed quando incertum. Propterea à Chriſto dictum: Vigilate itaq; quia neſcitis diem neq; horam.

Quòd ægritudo præſeruat à multis flagitijs. Cap. XL.

EST aliud quoddam infirmitatibus priuilegium ſingulare, quod in liberis ciuitatib⁹ licet aduertere, vbi vt plurimũ factiones ſunt, & contentio eſt inter ciues de potentia

tentia & de honore ac præſidentia, dum enim quiſq; clientelas habet, & ſuos tueri, ac extollere nititur, cũ magno conſcientiæ detrimento, multum laborum, multum periculorum frequẽter ſuſcipimus, & pedetentim in anguſtias pellimur, à quibus explicari ac expediri poſtmodum, vel impoſsibile eſt vel certè difficile. At q bene valet & ab huiuſmodi ſe officijs continet ignauus, ſegnis, ſtolidus putatur, ſed qui morbo impediente detinetur, malarũ operarum conſcientiæ non ponit offendiculũ, & apud omnes in promptu habet excuſationem, viuit ſibi, Sanos autem ſibi viuere non licet, vnoquoq; in ſui fauorem illud Platonicum vſurpante: Non ſolum nobis nati ſumus, ſed ortus noſtri, partẽ patria, partẽ amici ſibi vendicant. Quot putas reperiri poſſe qui mallent ſe morbo vel grauiſsimo tunc detentos fuiſſe, cùm aliqua illa Bononiæ negocia tractauerunt, aut cùm illis amicis fauerunt, vnde poſtmodum ſeditiones exortæ, tumultus excitati, manus conſertæ ſunt, ac excidia & incendia ſubſecuta? Cùm Lucius Catilina, cùm Grachi duo, cùm Iulius Cæſar ceciderunt, optaſſent ægritudine impediti ab incœpto ne-

ſando prohibiti fuiſſe. Aegritudines igitur & ſi à quibuſdam virtutum officijs tardant, ab innumeris tamen quæ facturi incurſuri ve fueramus, delictis periculiſq; nos liberant.

Quòd ex aduerſitatibus naſcatur iocunditas ſpirituails. Cap. XLI.

TRanſeamus ad ſpiritualia tempora Pauli Apoſtoli, hoc eſt ad ſpirituales fructus animæ benè valentis, palato dulciſsimos: Sed gradiamur ea via quam ipſe mõſtrauit, ne nouam adorti fortaſſe fallamur, ſed quò melius percipere poſsis, prius ſententiam vnã Platonicorũ euoluam. Aiunt enim Platonici duplicem eſſe virtutem, vnam purgatoriã animi, alterã verò animi purgati, prima cum vitijs adhuc pugnat, altera domito iam vitiorũ exercitu, compoſitiſq; regni ſui rebus, pacificè ſine vlla rebellione gubernat. Prima amat̃, vt appetitũ ſubijciat rationi, & vt peſsimum hoc q̃ intra nos inter rationẽ & appetitũ gerit̃ bellũ, excludat, Peſsimũ inq̃, nã externa bella, mala q̃dem ſunt, ciuilia peiora, domeſtica peſsima, quæ verô intra nos geruntur inteſtina,

ſtina, tantò ſunt peiora, quantò animæ q̃ corporis eſt peior interitus. Virtus purgatoria graditur per ſpineta, per loca arida, inuia, & aquoſa, per caua vallium, per ardua montium, eo ſcilicet itinere, quod, vt Prodicus inquit, Hercule virtus oſtendit, ad gloriam. Prodico Pythagoras concordauit, Græcam vocalem y à Palamede vel Simonide inuentam (nam de authore dubitatur) interpretans ſiniſtrum ramum, quia in imo latior, in ſummo anguſtior, vbiq; planior, & aſcenſu facilior, vitijs dedit. Dextrũ verò virtuti, quia longus & arduus de radice, primum ſurgit anguſtus, aſcendendò expandit, & inſtar palmæ tantò ſpiſsior, quãtò ſublimior in latam planiciem cacumen extendit. Prima pars rami dextri eſt purgatoria, & ſummitas illa plana Purgati animi virtus eſt typum gerens Chriſti, qui dixit, Venite ad me omnes qui laboratis & feſsi eſtis, & ego reficiã vos. Victa difficultate pręambula, id eſt, perturbationibus ſedatis, tum demum cum ratione regnat virtus. Tunc ex virtute quaſi ex vite benè repaſtinata, & arbuſto ſuo alligata, prodeunt hi fructus, quibus mens ipſa nutritur & viget, apes imitata, quæ eodem melle quod

 pro-

procreant, viuunt, anima eſt tellus, arbuſtum appetitus, vitis eſt virtus. Notandum autem ꝙ per virtutes non habitus ocioſos, & ſine operibus mortuos, qui arbori infœcundæ ſunt ſimiles, ſed iugi exercitatione fructiferos commendat Apoſtol⁹, & in Euangelio dixit Chriſtus, ignem veni mittere in terrã, & quid volo niſi vt ardeat?

Quòd debuit eſſe naturarum varietas, ad oſtendendam Dei ſapientiam. Cap. XLII.

MEmini mè lib. ij. cap. iiij. cum de complexionibus ageremus citaſſe Plotinum dicentem ad decorem vniuerſi non parum facere, immò & neceſſariam eſſe rerũ varietatem, placet ſuaſioni huic ratiunculam addere patientiæ profectui ſatis accommodatam. Sumitur autem hæc ratio ab oſtendenda arte ſummi opificis, & eſt huiuſmodi, ſi pictor vnicolorem faciat parietem, quanq̃ color is ſit & præcio chariſsimus & ſpecie amœniſsimus vt purpuriſſus, putares ne tu id eſſe conſummati opus artificis? Non putaret hoc Appelles,

les,non Zeuſis,non Pharrhaſius, putaret fortaſſe Cleophantus & aliquis eorum pictorum, qui arte nondũ perfecta,monochromata pinxerunt.At qui exactiſsimè artẽ adepti volunt abſolutiſsimè pingere & penicillo naturã æmulari,vt Protogenes qui in ducendis lineis cum Appelle certauit, non colorem vnum tãtum adhibent,ſed minio armenio, Cinabari, Cryſocolla,indico Sandaraca,purpura,cocco, ſinopide,hyacintho,balauſto,& alijs id genus, quaſdã arbitratu ſuo figuras facient, & quaſdam veras certam rem exprimentes quas Iconas vocant exarantes,ibunt in infinitam rerũ varietatem. Pictor imagines tantum pingit, Deus res ipſas creat,in cuius mente cũctarũ rerũ & factarũ & faciendarum imagines atq; ideæ ſunt.Nec tibi nouum videatur quod audies.Quot in mente diuina ſunt ideæ,tot nec plures poſſunt gigni à Deo naturę,finge enim plures gigni,ſequeť eas factas quaſi ab ignorante, faber nanq; qui clauum excudit cuius in mente ſpeciem non habuit,certè quaſi dormiens,& ignorans fecit,at idea eſt ſpecies & ratio mentalis, rei faciundæ naturam oſtendẽs.An verò res creatæ tot numero ſunt quot

ideæ, ſcire quis poſsit niſi ipſe qui fecit? Non decuit igitur vnum effectum fluere ab artifice, cuius opus immenſæ ſignũ eſt ſapientiæ. Eſſe autem Deum Ariſtoteles ſentit animal æternum à quo deriuatur eſſe & viuere, his clarius, his obſcurius. Huius imago viſibilis eſt ipſe mundus, ſi enim ſeruata ſubſtantia mundo quantitatem abſtuleris, remanebit quædam rerum ſine magnitudine immenſa congeries, cuius magnitudo erit bonitas inſerta ſubſtantiæ. Ad oſtendendam igitur ſapientiam tanti artificis factus eſt mundus, & in mundo omnia, & inter omnia nos homines, loco ſatis digno conſtituti, hoc eſt, in angulo hemiſpheriorum, vbi duo parietes diuerſi temporalium ſcilicet & æternorum miro artificio coniunguntur. De iſta creaturarũ multiplicitate Paulus ad Corynthios ſcribit dicens, Non omnis caro eadem caro, ſed alia hominum, alia pecorum. Et quæ eſt in naturis, eadem eſt in donis diuerſitas. In Abel nanq; claruit iuſtitia, Pietas in Enoch, in Noë longanimitas, Religio in Melchiſedech, fides in Abraham, in Iacob fœcunditas, in Ioſeph pudicitia, in Samſone fortitudo, in Dauid prophetia, in Salo-

mone

mone ſapientia, in Abſalone forma, in Petro credulitas, in Paulo conſtantia, in Ioanne ſcientia, & vt in prædicta epiſtola Paulus inquit, Diuiſiones verò gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus, & diuiſiones miniſtrationum ſunt, idem autem Dominus, & diuiſiones operationum ſunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Et paulò infrà: Hæc autē omnia operatur vnus atq; idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. In hoc vltimo verbo obſtruitur os noſtræ temeritati, quod enim nobis conſtat Deum velle, perſuaſi id non poſſe niſi bonum eſſe debemus humiliter & reuerēter ferre.

Quòd mundus eſt quoddam ſpectaculum nobis à Deo exhibitum, quo inuitamur ad patienter ferendum omnes aduerſitates Cap. XLIII.

SApientia ergò diuina tot rerum exhibitura ſpectaculū quoſdam naturas condidit, q̃ ſpectarentur tantum vt inanimata, quædam etiam animata ratione carentia,

 Quas-

Quaſdam vt & ſpectarentur atq; ſpectarent, vt homines & angelos, qui mundũ hunc quaſi quoddam theatrum mirabilium rerum refertiſsimum videntes, dum opera admirantur opificem prædicant: Quorum vnus erat qui dicebat, Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius enunciat firmamentũ. Item, conſideraui opera tua & expaui. Item, delectaſti me domine in factura tua & in operibus manuum tuarum exultabo. Eat nunc, & pro re mirabili oſtendat Callicratides ex ebore formicas, & alia tam parua animalia vt partes eorũ vix oculis cerni poſsint, afferat Myrmecides quadrigam eburneam quam muſca alis integat, recitet Cicero pro miraculo Iliada Homeri ſcriptam in membranis tam paruo volumine vt nuce includeretur. Fecerit Ariſtides Thebanus pictor tabulam quam centum talẽtis licitatꝰ eſt Attalus, emerit Timomachi duas tabulas octoginta talentis Cæſar dictator, Cnidiã Venerẽ tota Græcia inclytam Praxiteles fecerit: Demetrius expugnator Rhodo pepercerit ne Protogenis tabulam concremaret, Iouem Olympium Phidias, Capitolinum & Epheſiam Dianam Mẽtor exculpſerit. Hęc homi-

homines olim mirabantur,& ad quinquennale Græciæ certamē afferebant, celebritatē famæ & immortalitatem nominis aucupantes. At Deus hoc totum quod cernis quod etiam non cernis fabrefecit, oculos dedit vt videas, mentem vt cognoſcas, qua laude, quo honore dignus eſt opifex, pars prima tanti ſpectaculi? Sunt iſta mortalia, corporea, terrena, ſi hæc benè ſpectaueris & opificē ſpectando pia mēte colueris, oculis tuis æterna ſubijciet, quæ cum tanta animi voluptate ſpectabis, vt ab eis diuelli nunq̄ poſsis, ſi verò hanc primam partē ſtultè & infantiliter ſpectaueris, tanq̄ indignus q immortalia videas, excluderis. Propterea ſcriptum eſt de virginibus fatuis, q̄ dū irent oleum emere, clauſa eſt ianua, & clamātibus, Domine, domine, aperi nobis, reſponſum eſt, Amen dico vobis neſcio vos. Excluſæ ſunt quia ſe ac alia malè ſpectauerunt, nec in ſe & in alijs Deum cognouerant. Vade ergò & gaude, te in ſortem miniſterij huius aſcitum à Deo, & fer æquo animo vitæ moleſtias, vt tranſire poſsis ad diuinarum rerum cœleſte ſpectaculum.

Comparatione rerum inæqualium probat, meliorem eſſe vitam ſanctam cum aduerſis, quàm vitam felicem cum vitijs. Cap. XLIIII.

ALiud eſt quod tecũ volo percurrere, vt ad diuinam ſapientiam magis intentus eius te bonitati credas ſecurius. Empedocles author eſt, licet id ſibi vſurpet Ariſtote. quatuor eſſe mortalium rerum ſemina primitiua, quæ nuncupamus elementa: Ignem, Aërem, Aquam & Terram. Hæc ita contraria ſunt vt etiam conueniant, ſic colligata ſunt, vt anuli quatuor inuicē complexi. Ignis quod defecatiſsimum eſt elementum, per ſiccitatem terræ connexus eſt, per frigiditatem terra aquæ, per humiditatem Aqua aëri, per caliditatem Aër igni. Quatuor iſtæ primæ qualitates, Caliditas, frigiditas, humiditas, ſiccitas, ita coniugatæ ſunt in elementis, vt quælibet earũm bis repetita cõbinationes quatuor reddant. Quod ſi quæras quæ combinationum iſtarum præſtantior? reſpondebo videri eam quæ in nobiliſsimo elemento ſit poſita,

hoc

hoc eſt ſiccitas & caliditas quæ eſt in igne. Si verò vtra iſtarum qualitatum ſit nobilior quæras? non erit abſurdũ caliditati dare principatum, quòd eam primum elementum etſi communicat, neq; enim propriam habet, non niſi, tamen aëri ſecundo ſibi in dignitate communicat, ſiccitatem verò & terrá participat. Videtur enim iure nobilius id quod in ſecundum, q̃ id quod in quartum, à primo diffunditur. Nam meliora melioribus natura coniungit. Vides igitur vt hæc miro modo ſibi cohæreant & incomparabili artificio colligentur, hoc quidem viderunt philoſophi, at aliam rerum coniugationem non viderunt, quam volo (ſi placet) paucis explicemus. Quatuor in vniuerſo genera ſunt vitæ, mundana, infernalis, purgatoria, cœleſtis. Hoc eſt mũdana ad cœleſtẽ, ꝙ terra ad ignẽ. Sicut enim terrę ſiccitatem & frigiditatẽ damus, mundanę attribuimus ꝓ frigiditate immũdiciã, ꝓ ſiccitate lętitiã. Qui enim ſecundum mundi ritum vitam ducunt, hi ſunt de quibus dicitur: Tenent tympanũ & citharã, ducũt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendũt. In quibus verbis vir ſapiẽs cũ immũdicia lętitiã expreſsit, nõ enim ad in-

ferna deſcendere dici poſſent, niſi eſſent vitijs inuoluti. Cœleſti vitæ damus cum ſanctitate lætitiam. In purgatoriam verò (quæ eſt vitæ cœleſti quod eſt aër igni) ſanctitatē à cœleſti deriuamus, eamq; triſtitiæ copulamus, ꝙ triſtari oporteat q torquentur. Infernali autem quę omnino à cęleſti ſicut aqua ab igni diuerſa eſt, attributa eſt immundicies coniuncta triſtitiæ. Sunt igitur tot qualitatum combinationes in quattuor his vitis, quot & in elementis. Verum illæ corporeæ, iſtæ ſpirituales, quæ ſunt ſanctitas & lætitia, ſanctitas & triſtitia, immundicia triſtitia, lætitia immundicia. Sed reſtat dubitationi reſpōdere. Videor enim infernalem vitam mundanæ præponere, cùm illam aquę confero, & iſtam terræ. Dicimus hoc ideò nos feciſſe quòd ſicut aqua eſt tellure ſubtilior ac immaterialior, ſic & infernalis vita iam terrenis defuncta corporibus quatenus defecatior, eatenus videri poſsit eſſe præſtantior. Quòd ſi contendas meliorem omninò eſſe mundanam vitam, reſpondebo & terram in multis aquæ præferendam. Sed age hęc prætermittamus, ſequamur ea quæ plus habēt euidentiæ, & minus audaciæ, plus vtilitatis, &

minus

minus ambitionis. Mundana ergò vita cũ cœleſti communem habet lætitiam. At infernalis aquæ comparata cum cœleſti habet, ſicut cum igne aqua, nullum commercium, eſt enim triſtis & ſordida. At cœleſtis læta & ſancta. Purgatoria verò aëri collata, quia ſancta eſt & triſtis, infernali aſsimilata eſt in triſtitia, in ſanctitate cœleſti. Si ergò quis quærat quæ iſtarum combinationum ſit potior, nonne reſpondebitur cum ſanctitate præſtare lætitiã? Quid enim his melius excogitare poteſt? Si verò quæratur quæ duarum qualitatum, ſanctitatis ſcilicet & lætitiæ præferenda ſit, reſpondebimus, eadem ratione præponendam eſſe lętitiæ ſanctitatem, quia ſiccitati caliditatem paulò antè prætulimus, ꝙ videlicet ſanctitas eſt id in quo ſecundum primo, præſtabilius optimo coniũgatur. Nam purgatoria quæ præcellit mundanam, cœleſti in ſanctitate cõiuncta eſt. Quorſum hæc putas altius repetita? Nempè vt ex rebus naturalibus oſtenderẽ longè præſtantius eſſe cum ſanctitate triſtari, more illorum qui degunt in purgatorio, q̃ inter ſordes & inopiam more ſuũ exultare, quorum vita eſt in cœno volutari. Aegrotantium

verò

verò vita vt eſt omnium ſanctorum commune iudicium, ſi benè (vt debent) ægritudines ferant, non mundana vita eſt, ſed purgatoria, ſi purgatione indigent, ſin autem non egent, id ægrotante tutela eſt virtutũ, proximo ad ſanctitatem hortamentũ, vtriq; meritorum augmentum. Vide iam vbi ſis, eò enim ratiocinando deductus es, vt tibi neceſſariò fatendum ſit, longè melius eſſe pœnas ferre cũ ſanctitate, q̃ in vitæ turpitudine lætari. Sed pauliſper ad elementorum ſpeculationem redeamus. Ignis ſupernè vbi defecatur eſt defecatior, vbi aërem circuit, in aërem degenerat, aër vbi ignem contingit, eſt rarior & clarior, vbi aquę committitur, denſior, obſcurior, nebulis enim & vaporibꝰ affectꝰ imbibit alienę naturę cõtagium. Aqua vbi terrę vicina eſt, terreſtrior eſt, vbi magis diſtat, purgatior, limpidior: terra q̃ aquis abluit, mundior, vt arena q̃ terra eſt diluta. Inferiora igitur ea parte qua ſuperiora cõtingunt meliora ſunt. Purgatorij ergò vita (q̃ ſecũdo gradu eſt à cœleſti) ea parte qua cœleſti appropinquat eſt melior, appropinquat autem ꝑ ſanctitatem. Quòd ſi tantum conari & ꝑficere poſſes, vt haberes cũ ſanctitate

lętiti-

lętitiam, more Apoſtolorum, de quibus ſcriptum eſt: Ibant Apoſtoli gaudentes à cõſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati, iam purgatoria vita tranſiret in cœleſtem, eſſetq́; homo non terrenus, ſed cœleſtis cum Apoſtolo, iam non tu viueres, ſed viueret in te Chriſtus. Laborandũ igitur quoad fieri poteſt, vt in hoc vitæ breuis purgatorio viuere ſanctè iucundeq́; valeas. Quod ſi faceres, iam beatitudini vicinus cœleſtem in terris vitam inciperes. Et ſicut aër igni contiguus parum ab ignis natura ſeiungitur, ſic homo patiens & gaudens videtur in angelorum tranſiſſe conſortium. Hinc Paulus dicebat: Noſtra autem conuerſatio eſt in cœlo. Et alios exhortatur clamans: Quæ ſurſum ſunt quærite, non quæ ſuper terram, quæ ſurſum ſunt ſapite. Et in Pſalmo dicitur, Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

Quòd tolerantia aduerſitatum facit breuiorem tranſitum ad paradiſum. Cap. XLV.

Audi

oblata eſt non arripienti, relinquere pœnitentiam, quam Græci dicunt μετανόιαν. Quo datur intelligi occaſionem ſemper eſſe vel quærendam vel expectandam, & qui inuentam vel repertam neglexerit, ſolitũ pœnitere. Patrandi ergò tam præclari ac ſalutaris negocij opportunitatem amplexare, & ꝗ eam tibi obtulerit, Deo gratias age. Nã ſi ſic egeris iſta corporis tui terra, quaſi opportunos imbres accipiens, & coloni verſata ligonibus, quò magis vexabitur, tantò vberiores afferet fructus. Et tandem diſces non illuſum te à Domino, ſed ad petram, hoc eſt, ad Chriſtum vt ſordes excuterentur alliſum, & mox vt viuere hîc deſieris, ſine vllo moræ interſtitio in cœlo renaſceris, & ſimul erit & purgatorio & vitæ ſatiſfactum.

CAPITA TERTII LIBRI de patienta.

Quatuor virtutes plurimum valere ad tolerantiam Cap.1.
De fidei fundamento & natura. ca.2.
Quòd fides per aureum Virgilij ramum figuratur, & quædam de natura prophetiæ enarrata. ca.3.
Fides eſt principium ineundæ cum Deo amicitiæ. ca.4.
De fidei progenie, ſpe & charitate. ca.5.
Quòd potius dicenda eſt ſpes in charitatem tranſire quàm in rem. ca.6.
De nominibus eorum qui à fide deficiunt. ca.7.
De cauſis fidei. ca.8.
De vi & natura miraculorum. ca.9.
De errore Auicennæ & aliorum, qui dicunt omnia miracula fieri naturaliter. ca.10.
An ſit vbiq; Chriſti lex promulgata. ca.11.
Religionem Chriſtianam non eſſe à ſtellis, vt errant Aſtrologi, ſed eſſe breuiſsimam ad cœlum viam à Deo inuentam & traditam. ca.12.
De Georgio Nouarienſi Bononiæ combuſto, cum quibuſdam diſputationibus de fide chriſtiana. ca.13.
De ſpe & charitate. ca.14.
De longanimitate. ca.15.
Anacephalæoſis dictorum, & quòd non rectè dicitur à Theologis, voluntas antecedēs & conſequens in

in Deo. ca.16.
Quòd & quare Deus odio habeat ocioſos. ca.17.
De quatuor nouiſsimis,& primò de morte, cum declaratione dicti Empedoclis de lite & amicitia. ca.18.
An mors corporis ſit naturalis. ca.19.
Opiniones variæ de morte. ca.20.
De multiplici genere mortis corporalis, & non eſſe tempus merendi poſt mortem. ca.21.
De multiplici genere mortis ſpiritualis,cum excuſatione Platonis. ca.22.
De loco damnatorum,qui dicitur infernus. ca.23.
Opinio antiquorum gentilium de inferno. ca.24.
Ratione naturali perſuadetur omnem immundiciam eſſe apud inferos. ca.25.
De beatitudine cœleſtis paradiſi,& primò quantum attinet ad partem intellectiuam. ca.26.
De beatitudine partis ſenſitiuæ ca.27.
Quòd naturaliter virtus eſt honoranda, probatur ex conſuetudinibus antiquorum. ca.28.
De Iudicio,& q̄ aſtronomi & doctores etiam catholici qui tempus Iudicij prædixerunt manifeſtè deluſi ſint. ca.29.
Futurum eſſe diem Iudicij. ca.30.
De Helia patre carmelitarum ante diem Iudicij pręmittendo. ca.31.
De ſacra ſcriptura, & primùm cur ſit adeò ſuadibilis. ca.32.
Contra philoſophos dicentes credere nos ſcrip-

BAPTISTAE MANTVANI CARMELITAE THEOLOGI, DE PATIENTIA, Liber Tertius.

Quatuor virtutes plurimum valere ad tolerantiam. Cap. I.

ET quoniam hominem natura fragilem tot morbis expoſitum, tot malis obiectum, difficile eſt non frangi, vel nõ inflecti, neceſſariũ arbitror te admonere, vt quatuor precipuè virtutibus munire te ſtudeas, quarum pręſidio vim omnem flagellorũ facilius feras. Hæ ſunt, quas libro primo pollicebamur: Fides, ſpes, perſeuerantia, & longanimitas. Iſtæ nanq; quaſi fulcra quædã columnæq; firmiſſimæ patientiæ ſuſtinent ædificium. Et quanq̃ ſuprà dixerimus cathaphractum eſſe oportere, qui velit cum diabolo pugnare, tamen & plæriſq; ſufficit ad victoriam leuis armatura. Pitthacus Mitylenæus vnus ex ſeptem Sapientibus, cùm de agri cuiuſdam poſſeſsione inter

Athenienſes & Mitylenæos armis certaretur, ipſe cum Phrymone Athenienſium Duce, qui Pancratiaſtes & Olympionices fuerat, ſingulari certamine pugnare inſtituit. Rete igitur clypeo tegens Phrymonē inuoluit,& eum interemit. Dauid adhuc adoleſcentulus ſtetit cōtra gigantem loricatum, ocreatum, galeatum, clypeatū, & haſtile haſtæ eius erat quaſi liciatorium texentium, ipſum autem ferrum haſtæ eius ſexcentos ſiclos habebat ferri. Dauid baculo paſtorali armatus & funda gigantem non expauit,& vicit. Dic & tu diabolo, quod & Dauid dixit Allophylo: Tu venis ad me cum gladio & haſta & clypeo, ego autem venio ad te in nomine Domini exercituū, Dei agminū Iſraël. Prædictæ igitur virtutes tanto tibi vſui erunt, vt cæteras ſi habes tibi cuſtodiant. Si nō habes, ad te alliciant. Omnes enim virtutes ſic mutuò ſe amant, vt vbi paucas tutè habitare conſpexerint, aliæ confluant, & ſic continget vt breui ex ferentario fias Cathaphractus. Sed venio ad virtutes dicturus pauca de naturis earum, vt earum in te creſcente notitia, creſcat & amicitia, creſcat & contra vitia in corde tuo bellandi fiducia.

De

De fidei fundamento & natura. Cap. II.

DVplicem fidem dicimus, actiuã & paſsiuam. Paſsiua eſt, quæ eſt in creditore. Actiua q̃ in debitore. Vnde & Deus fidelis appellatur. Paulus enim in calce primę Epiſtolæ ad Theſſalonicenſes inquit: Fdelis eſt Deus qni vocauit vos, qui etiam faciet, & ideò hæc ea eſt quæ ꝙ fiat dictũ fides eſt dicta, iuxta illud Naſonis: Dicta fides ſequitur. & hęc nihil eſt aliud q̃ promiſsi redditio, paſsiua verò ꝓmiſsi expectatio. Paſsiua item duplex, infuſa & acquiſita. Verũ hi magis poſſunt diuerſi habẽdę fidei modi q̃ diuerſi habitꝰ iudicari. Fides paſsiua ſiue acquiſita ſiue infuſa eſt habitꝰ intellectus, quo credẽdis nõ apparentibus reuelantis authoritate ꝓmoti, propter vltimum finem q̃ eſt beatitudo, firmiter atq; conſtanter adhæremus: hæc tribus acquiritur, prædicatione, miraculis, & inſpiratione, q̃ ſola defectum ſupplet aliorum, alia verò ſine hac quaſi membra ſine ſpiritu moribunda langueſcunt, ipſa fides eſt lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Et hæc eſt lux, quæ lucet in tenebris, & quam tenebræ non comprehenderunt. Licet enim gentiles qui tenebrarum nomine deſignantur, eam conati ſint eradicare, ipſa tamen quaſi ſol qui neſcit occaſum, nebulas errorum, tonitrua minarum, procellas odiorum, fulmina irarũ, & quicquid excogitauit ingenioſa crudelitas Tyrannorũ, lucis ſuæ claritate diſcuſsit. Nec te moueat quòd gentiles qui tanta rerum ſcientia claruerunt, tenebras appellemus: nam philoſophiæ mundanæ claritatis ſine fidei cõdimento lumẽ eſt illud de quo dicitur in Euangelio: Vide ergò, ne lumen ꝙ in te eſt, tenebræ ſunt. Pythagoricũ, Socraticũ, Platonicũ, Ariſtotelicũ & Cynicũ dogma eſt lumẽ, quod qui adeptus eſt, dicit, Hoc ſcio, ꝙ nihil ſcio. Sic .n. ſolitum dicere Socratẽ accepimus, poſtquã cõſumpta in iniquiſitione veritatis ætate, reſponſo Appollinis iudicatus eſt ſapiens, & cũ veniſſet iam in tantam apud homines opinionem, vt appellaretur ſapientię humanæ terreſtre oraculum. At Chriſti verbum abbreuiatũ quòd vnius horæ ſpacio diſci poteſt nobis oſtendit ꝙ philoſophi fruſtra laborãtes toto vitæ ſpacio quæſierunt. Et ideò perſonam philoſopho rum

loſophorum tenuiſſe videntur Chriſti diſci-
puli,cum dixerunt,Præceptor,per totam no-
ctem laborantes nihil cœpimus, in verbo au-
tem tuo laxabo rete.Quib' verbis duo innuũ-
tur,& fuiſſe philoſophos in nocte verſatos,&
eorum laborem eſſe vanitatem, qui ſine Deo
quærunt veritatẽ.Erant certè illi ſimiles his
(Alchimiſtæ vulgò nuncupantur) qui auari-
tiæ cupiditate deluſi volunt ex ære aurum eli-
cere.Sicut ergò iſti fallacibus experimentis
circumacti dum q̃runt diuitias,incurrunt ino-
piam: ſic illi vana curioſitate deluſi vbi diem
putant,noctem inueniunt,ꝓpter ꝙ dictum eſt à
propheta:Credidi propter quod locutus ſum,
ac ſi diceret,laborantibus alijs circa ſcientias,
& naturæ occulta ſcire conantibus, ego me-
lius exiſtimaui credere diuinæ traditioni,&
ideò dicit,credidi,& quia credidit locutus eſt,
& quid ſit locutus ſubinfert dicens,omnis ho-
mo mendax,ac ſi diceret,omnes qui ſuo inge-
nio ad veræ ſapiẽtiæ lumẽ aſpirarũt, mẽdaces
fuerũt,& vt Chriſt' inq̃t fures & latrones,quia
animas ad verã ſapient iã annitẽtes ſuis nuga-
mentis captare contendunt, & quaſi abigei,à
dominogreges,& à vero paſtore pec' abducũt.

Quòd fides per aureum Vergilij ramum figuratur, & quædam de natura prophetiæ enarrata.
Cap. III.

Fides eſt ille aure' Maronis noſtri ramus q̃ ad elyſiũ pergentibus eſt neceſſarius. videbat enim vir ille, ſeu ſuopte ingenio, ſeu diuina magis inſpiratione, q̃ ἐνθουσιασμὸν Gręci vocant, ſicut & Aduentum Chriſti antè præuiderat, eſſe quoddam ſapientiæ genus, ſine quo futuræ vitæ non valeat homini claritas apparere, & eam ramum aureum rectè nũcupauit. eſt enim fides ramus, hoc eſt q̃dam delibatio diuinæ ſapientiæ, & aureus quidem, q̃a & p̃cioſiſsima & immarceſsibilis vt auri ſubſtantia, & rectè etiam in magno nemore dixit inueniri, quia inter varios & multiplices humanæ ſapientię modos, inter ſcilicet philoſophantium ſectas & traditiones hominum diuerſas quaſi arbor in ampliſsimo nemore fidei ſapientia delitefcit. Quod Vergi. dicit, Ipſe volens faciliſq; ſequetur. Si te fata vocant aliter non viribus vllis Vincere, nec duro poteris conuellere ferro. Quid aliud eſt quàm

quod

quod dicitur à Chriſto, Nemo poteſt venire ad me niſi pater me⁹ traxerit illũ. Dei nanq; voluntas fatum dicitur, & rectè dicitur id muneris ferri ſibi velle proſerpinam. Proſerpina enim teſte Varone, eſt luna à proſerpendo dicta. nam Sole ſemper eclipticam obſeruante, Luna modò ad dextram, modò ad ſiniſtrã cœli partem ſerpit & oberrat. Luna autem in ſcripturis ſacris ſignat eccleſiam militantem, iuxta illud Apocalipſis: Mulier amicta Sole, & Luna ſub pedibus eius, quod exponens Bernard⁹ inquit, Eccleſia enim eſt Luna illa ſub pedib⁹ eius. Poteſt etiã & de Luna qui planeta eſt terrę propinquiſsimus, id intelligi, ſicut nanq; eccleſia militans vult ad ſe venientes eſſe fideles, ſic & eccleſia triumphans, non niſi fideles admittit, & venientes vult ramum proſerpinæ, hoc eſt fidem Lunæ offerre. Nam cum ipſa Luna rerum immortalium ac æternarum ſit limen, fides quæ ænigma quaſi Lunæ maculam prætendit, ibi rectè relinquetur, vbi iam incipiunt apparere Diuina. Quòd verò Aeneas ferens ramum per loca pœnarum Sibylla comitante gradiatur, nil mirum: nam & filij Eccleſiæ dicunt; Tranſiuimus

per

per ignē & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium. Sibylla eſt ſapientia diuina vel angelorum cuſtodia homini attributa, qua nos protegente atq; gubernante, fidē inuenimus, inuentam, ſeruamus, & per huius vitæ difficultates ac tenebras ambulantes tandem ad Elyſiū, hoc eſt in paradiſum, mutata in ſcientiam fide trāſimus, ideòq; dicitur: Perfecto munere diuæ deuenere locos lætos, & amœna vireta. Quòd ſi obijcias credi non debere Deum quæ futura erant homini pagano reuelaſſe, reſpondeam malos æquè ac bonos homines facturam eſſe Dei, Dei inſtrumenta, Dei miniſtratores, & Deo liberum eſſe eis vt ſuis vti cum libuerit. Balaam vir culpabilis de futuris antè longè prænunciauit. Sibyllæ quas & Lactantius, & Auguſtinus ad aſtruendam fidem citant, mulieres ex media gentilitate fuerūt. Caiphas vir ſceleſtiſsimus vt in Euangelio legimus, prophetauit neſciens quid diceret. Ipſa Balaam Aſina animal natura brutum ac indocile voces humanas edere perdocetur. Et deniq; vt paucis expediam, prophetiæ donum non ad gratiam quæ gratum facit, ſed ad eam quæ ſolum gratis dari dicitur ex Theologorū autho-

ritate

ritate refertur, gratitudinis autem vocabulum ſi late extendatur, omnes procul dubio creaturas includit: omnia enim intelligit De⁹, & nihil odio habet eorũ quæ creauit, ſed ex Theologorum vſu eis appropriatur qui ad aliquẽ futuræ beatitudinis gradum acceptantur, & quemadmodum in magna domo, q̃uis omnes patrifamiliâs grati ſint, ſoli tamen liberi ſunt hæredes, ſic & in mũdo omnes Deo grati ſunt, non tamen omnes Chriſti cohæredes, ſed illi tantum in quibus eſt fides non ocioſa, non extincta, ſed operatione accenſa, futuri ſunt.

Quòd fides eſt principium ineundæ cum Deo amicitiæ. Cap. IIII.

QVòd homo Deo placere incipiat, & ſi omnium virtutum eſt officium, maximè eſt tamen fidei attributum, propterea dicitur: Accedentẽ ad Deũ oportet credere, & ſine fide inpoſsibile eſt placere Deo. Cuius rei rationem hanc aſsignauerim: Amat Deus hominem tanq̃ ſibi ſimilem, cæteris animantibus præfectum, & tanq̃ ſuum in terra vicarium, immò vt terrenum quendam Deũ, cum

cum quo videtur partitus imperium, iuxta illud, Cœlum cœli Domino, terram autē dedit filijs hominum. At quoniā Dei natura eſt bonitas, ſicut ſolis natura eſt claritas, quemadmodum ſol nunq̄ illuminare, ſic Deus benefacere nunq̄ ceſſat. Cogitat ergò hominē ex terreno facere cœleſtem, & propterea quodā inter eos opus eſt commercio, & arcana quadam admonitione ac diſciplina ſecretiore, qua veluti quoddam cœleſti ſemine iam percepta pedetentim incipiat transformari, & quaſi diuineſcere. Inſtituendum autem eſt, ſed credere oportet inſtituentem: diſciplinæ enim ſunt de occultis, & iſta p̄cipuè, neq; enim ex Mathematicis, quas dicunt peripatetici primum certitudinis gradum vſurpare, diſciplina hæc eſt, ſed de ignotis, de remotis non minus ab intellectu q̄ à ſenſu: q̄ enim remouet̄ à ianua, remouetur à domo, at ianua intellectus eſt ſenſus, quia teſte Ariſtotele, nihil eſt in intellectu, quin prius fuerit & in ſenſu. At in his quæ latent ſenſum & intellectum, quia ſcientia deficit, opinio non ſufficit, currendum ad fidē q̄ vt habeatur captiuandus eſt intellectus & vinculo quodam alligandus, quod vocatur

docen-

docentis authoritas, hoc vinculo aſtrict' quaſi capiſtro equus ſub Dei diſciplina perſeuerat, donec & ſpe & charitate veſtitus omnem accipiat, p cœleſti militia commeatũ. Exemplo Abraæ probauit hoc Paulus, neq; enim Abraã ex legis obſeruatione, aut ex circunciſione, quæ nondum erant, ſed ex ſola fidei credulitate tantam iniuit cum Deo amicitiam, vt eius elegerit de qua Chriſtus naſceretur vnam familiam. Vnde ſcriptum eſt: Credidit Abraam Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Ratio probabilis facit opinionem. Cauſarum cognitio ſcientiam. Dei autem authoritas fidem.

De fidei progenie, ſpe, & charitate. Cap. V.

FIdes duas peperit filias, mortalem vnam, alteram immortalẽ. Spes mortalis eſt. Charitas immortalis. Quæ ſic ex fide oriuntur, vt ex viſu ſcientia: neq; enim ſperari aut amari poſſunt, quæ neſciuntur. Spes & charitas in amore conſiſtunt, & ambæ ſunt habitus rationalis appetitus, quæ vo

luntas

omnis tolletur perplexitas, omnis incertitudo, omnis obſcuritas, & reliquiæ fidei tranſeuntis in ſcientiam iſtæ ſupererunt. Non mirũ ergò ſi ex matre de duplici cõſtat natura duarũ filię procreentur, mortalis ſcilicet, & immortalis. Nam aliter fieri nec debuit fortè, nec potuit, oportet enim ſimilem eſſe parentibus partum, & efficiens omne ſollicitum eſt vt ſibi (quoad poteſt) effectum aſsimilet. Sed quî fieri poteſt inquies, vt ex imperfecta matre (nam mancum & imperfectum quiddam eſt fides) generetur charitas, q matrem ac ſororem dignitate præcellat? Ipſa nanq; (Paulo atteſtante) nõ occidit. At fides & ſpes vertentur in aliud. Spes in rem, fides in ſcientiam. Reſpondeo, id ita fieri poſſe (ſicut fieri poſſe perſpicuum eſt) vt ex imperfecto ſeminis corpuſculo arborũ ſurgat tanta proceritas, quanta eſt in quærcu, acere, & populo, & id genus alijs arboribus, acer, populus, vel ſi hoc non placet, ſicut fieri poteſt, vt ex viſu, qui eſt brutis communis & homini, generetur prudentia, ſine qua non conſiſtit humana ſocietas.

Quòd potius dicenda eſt ſpes in charitatem tranſire, quàm in rem. Cap. VI.

vt ſunt ſapientia, prouidentia, charitas, has etiam Deo tribuimus, quaſdam eſſe natura imperfectas, vt ſunt ſpes, fides, & ipſa, ad quam te adhortamur, patientia, & hæ quidem ſicut à Dei natura alienæ, ſic naturæ humanæ in hac mortalitate ſunt neceſſariæ.

De nominibus eorum qui à fide deficiunt. Cap. VII.

QVi ad fidei noſtræ lucẽ nunq̃ venerũt Latinè infideles, ethnici, id eſt gentiles græcè nuncupantur: ethnos enim gentem ſignificat. Dicuntur & pagani, hoc eſt, ruſticani, ꝙ non ſpiritu renati ſicut Chriſtiani, ſed in ea qua geniti ſunt ruſticitate ſemꝑ permãſerunt Machometiſtæ q̃ Aphricam, Aegyptũ, Arabiam & Syriam inhabitant ſtultitiam eorum indicante vocabulo mori nominantur. Qui enim dicitur moros à Græcis, dicitur Nabal ab Hebræis, fatuus à nobis. Nec putet quis eos dici moros, quod ex Mauritania ſint vel venerint, vt morus pro maurus, ſicut ploſtrum pro plauſtrum proferatur. Machometus enim Arabs fuit, Mauri autem vl-

timas Aphricæ occidentalis oras è regione ad Hiſpanos inhabitant. Notabile certè, & à curioſitate humana non prætereundum forſitan, & myſterio carere non exiſtimandum, ꝙ tres maximi legum latores, & illuſtriſsimi auctores trium religionum, quæ totum terrarũ orbem occuperarunt, in tribus mundi partibꝰ ſibi vicinis, immò confinibus atq; continuis, & in medio terræ habitabilis conſtitutis, hoc eſt, Aſſyria, Arabia, & Aegypto fuerint procreati. Fuit enim Chriſtus Aſſyrius, Machometus Arabs. Moſes Aegyptius. Sed hæc diſsimulanda ſunt ad præſens; neq; enim ſuppetit nũc ocium nobis ad coniectandum. Qui de rebus fidei rectè ſentiunt, catholici, id eſt vniuerſales vocãt. Nã fides noſtra nõ ſicut lex vetus ſolis Iſraëlitis vni genti vel nationi, ſed generaliter data eſt vniuerſis, qui poſtꝗ fidem ſuſceperũt, de neceſſarijs ad ſalutem partim rectè, partim prauè ſentiunt, heretici, hoc eſt ſectatores appellantur. Hæreſis nãq; ſecta appellatur. Qui penitus à ſuſcepta fide defecerint, Apoſtatæ, id eſt, rebelles vocantur: nam apoſtaſis rebellio interpretatur. Et quemadmodum chriſtiani à Chriſto, quam appellationem viuentibus adhuc

huc Apoſtolis primùm Anthiochiæ factã narrat Lucas in Actis Apoſtolorum, ſic & Iudæi à Iuda ſunt vocati, à quo deſcendit tribus regia, & inter duodecim magis honorata. Dicti etiã ſunt hebræi, & hæc cognominatio longè vetuſtior, profluxit (vt aliqui volunt) ab heber, in cuius familia, quando eſt linguarum facta confuſio in Babylone, remanſiſſe fertur lingua primitiua, q̃ ab eo dicta eſt hebræa, vel, vt alij ſentiũt, ab Aheber, quod interpretatur trãſitus. Tranſiuit enim Abrahã, monitus à Deo, ex Meſopotamia ad Cananeorum terram, quò cũ perueniſſet, vocatus eſt hebręus, hoc eſt trãſiens & aduentitius, & hoc fuiſſe videtur omen & quoddam præſagium futurorum. Hebræi enim ſepenumero vt ſacrę teſtantur Hiſtorię, de ſedibus ſuis tranſlati de gente in gentem transmigrarunt, & tandem eorum lex vt tale cognomen futurũ innuebat, more ſuæ gentis, inſtabilis & tranſitoria tranſiuit in noſtram. Plura autem de his ſubijcerem, niſi ſcirẽ te & chriſtianiſsimũ, & ſacrę Scripturę fieri indies magis ſtudioſum. In ea enim omnia quæ ad ſalutem & ad beatitudinẽ pertinent, videre facilimum eſt.

De cauſis fidei. Cap.VIII.

REdeamus ad tria quibus fidem fieri ſuprà iã diximus, ea ſunt ſermo, miraculum, inſpiratio. Per ſermonem & miraculum ſine inſpiratione neminem ad fidem veniſſe cognouimus. Per inſpirationem & ſermonem ſine miraculis, & cum miraculis credidere q̃ plurimi. Sermo quid credas explanat. Miraculum facit vt audiens aduertat. Sermoni etiam aſtipulatur & dicta confirmat, inſpiratio verò aſſenſum inclinat. Ergo fidei materia (vt omne genus cauſarum attingam quarum in ſecundo libro de phyſico auditu meminit Ariſtoteles) circa quam ſunt credenda, in qua eſt intellectus. Materia enim triplex, in qua, circa quam, & ex qua. Sed de tertia nihil ad præſens. Illa enim ſolorũ eſt corporum. Forma inducenda ipſa eſt fides. Nam forma eſt fides, materiæ diſpoſitio (ideo non neceſſaria, quia poteſt ab agente ſuppleri) eſt miraculum, agens Deus, actio inſpiratio, aſſenſus introductio, finis beatitudo. Aſſenſus autem duplex, & quo intellectus vero, & quo volun-

voluntas bono aſſentitur, inſpiratio, intellectui primùm veritatem, mox voluntati oſtendit bonitatem. Nam vtriuſq; ſpecies lucet in credendis. Primus aſſenſus eſt fidei, ſecundus magis charitatis & ſpei.

De vi & natura miraculorum Cap. IX.

THeologorum quidam doctiſsimi atq; clariſsimi ſubtiliſsimis diſputationibus quæſierunt an per Chriſti miracula ꝓbatu ſit poſſibile eum fuiſſe Deum & Meſsiã in antiqua lege promiſſum? Sũt qui affirmẽt, ſunt & qui negent. Ego autem (vt paucis expediam) in eorum qui negant, hoc eſt Gerardi Bononiẽſis, & Pauli Peruſini ordinis mei ſententiã vado. Si enim ꝑ miracula id ꝓbaretur, iã non crederet, ſed id nobis credendũ ꝓponitur. Addeq; cum nõ cõſtiterit qua virtute, propria ſcilicet, an aliena, Dei an belzebub vt iudęi caluminant, id fecerit, dici ſemper poterit id commune & alijs fuiſſe. Nam præcedentibus etiam ſæculis apud gentiles & Hebræos paria nec minora ſunt viſa. Legimꝰ Magos Pharaonis, qui gentiles erant, ſicut & Moſen fe-

piſſe, ac demũ Triremi iam Romam ingreſſa in inſulam Tyberinam, vbi templum ei dicatum eſt, tranſnataſſe. Sunt iſta quidam (non imus inficias) commẽta diaboli, ſed quis mortalium (niſi Chriſtiana imbutus diſciplina) dignoſcat? Plato ſcribit Phereum quendam Pamphilium inter eos, qui in acie ceciderant, decẽ diebus iacuiſſe, biduoq; poſtq̃ inde ſublatus eſſet, impoſitum rogo reuixiſſe, ac mira quædam tempora mortis viſa narraſſe. Sed ne ſit neceſſe per multa vagari, volentem gentilium mira reperire, legatur Valerij primus liber factorum & dictorum memorabilium, & quod de omnibus, de ſomnijs, de prodigijs, & de miraculis referat, attendatur. Quod autem Chriſtus dicit, feciſſe ſe quędam, quę nemo alius vnquã antè fecerit, ideò vtiq; dixit, ꝙ alij miracula non propria, nõ diuina, ſicut ipſe fecit, virtute feciſſent: non fuit ergò miraculorũ exhibitio, ſed vis exhibẽdi ſingularis in Chriſto. Et quoniam ſcimus mira quædam à Deo, à ſpiritibus etiam malis æquè ac bonis, & à natura quoq; fieri poſſe, & quum fiunt, à quo potiſsimum fiant ſemper ambiguum, concludimus miraculum fallax eſſe ſignum, quemad-

modum & color in vrina, & in vultu obſcuritas, vtpote quę à pluribus cauſis prouenire ſolent, & à quibus proueniant, rarò compertum. Hoc igitur dixi, non vt noſtra infirmem, pro quibus etiam fundendus eſt cruor, ſed ne ſimul cum noſtris aliena confirmem, quibus eſt cum noſtris commune miraculum. Tenemus enim etiam Antichriſtum dogmatum ſuorum impietatem miraculis roboraturum, quib⁹ quotidie ne fidem adhibeamus, admonemur, quo innuitur poſſe, & miraculis, licet non veris, ſed quo ad nos veritatem præ ſe ferentibus, aſtrui falſitatem.

De errore Auicennæ & aliorum qui dicunt, omnia miracula fieri naturaliter. Cap. X.

SEd potius ex fide miraculũ, q̃ ex miraculo fides efficitur. Dicit enim Chriſtus, Si habueritis fidẽ ſicut eſt granum ſinapis, & dixeritis monti huic, Trãſi hinc, trãſibit. Fuere tamen nonnulli gloriæ diuinæ quodammodo inuidi, naturæ autem nimis addicti

dicti, inter quos eſt Auicenna, qui conati ſunt omnium miraculorum, etiam eorum quæ in noſtrum beneficium Deus oſtendit, in natura rerũ cauſas inuenire. Aiunt enim noſtrę imaginationi cum fortis eſt, obedire primum vires animæ, vt ea eſt, quæ digerendo nutrimento pręfecta eſt, quo ſępè factum dicunt, vt nõnulli ex lepræ imaginatione leproſi euaſerint. Obedire etiam imaginationi non corpus ſolum animæ imaginanti coniugatum, q & nos concedimus, ſed & materiam quoq; exteriorem, quod negamus. Nec tamẽ id aiunt omnibus animabus eſſe cõmune, ſed quarũdam eſſe priuilegium ſingulare, quas alijs excellentiores ac diuiniores putant, quales eſſe volunt prophetarum & deorum ſeu ſemideorum. Iſigonus & Memphodorus, teſte Plinio in vij. naturalis hiſtoriæ lib. cap. ij. Tradunt, in Aphrica quaſdam eſſe familias, quarum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes. Eſſe eiuſdem, generis in Triballis & Illyrijs adijcit Iſigonus, qui viſu quoq; effaſcinent & interimant, quos diutius intueantur iratis præcipuè oculis, & hos pupillas binas in oculis habere.

Sunt

Sunt, vt aiunt, hui⁹ generis fœminæ in Scythia Bythyæ appellatæ. Verùm hæc non imaginationibus, ſed vel halitui oris peſtifero, vel vapori venenoſo, qui ex oculis prodeat, aſcribẽda, ſicut accidit in his qui peſtilentia ſunt infecti. Eorũ nanq; animæ cõſtat vim ineſſe mortiferam, quæ & in alios contagio ſæuiens, & multiplicatione ſui inualeſcat & ſerpat. Hi nimirũ qui effaſcinandi vim habent, neſcio quid ſimile patiuntur, ſibi innoxium, alijs lethiferũ. Et ne videatur impoſſibile huiuſmodi venenoſos humores intra nos gigni, ſubijciam quæ Plinius lib. xij. naturalis hiſtoriæ capite xv. de menſtruo mulierum, ex quo humana corpora cõcreantur, enarret. Sic enim inquit: Nihil facile reperitur mulierum profluuio magis mõſtrificum. Aceſcũt ſuperuentu muſta, ſterileſcũt tactæ fruges, moriunt̃ inſita, exurunt̃ hortorũ germina, & fruct⁹ q̃bus inſedere decidunt, ſpeculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri p̃ſtringitur, eboriſq; nitor, aluei apum emoriuntur, æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorq; dirus aëra, & in rabiẽ aguntur, guſtato eo, canes, atq; inſanabili veneno morſus infigitur. Sic Plinius.

Aiunt

Aiunt etiam Medici peſtilentiam non ſemper cõtagio fieri,ſed humoribus atq; ſpiritibus in homine vitiatis,dirum illud morbi inſanabilis genus enaſci. Quo fit,vt non omnia in cauſas naturales,ſed quædam etiam in dæmones, quædã,hoc eſt,ea quæ vera ſunt,in bonos angelos,& in Deum ſint referenda miracula.

An ſit vbiq; lex Chriſti promulgata. Cap. XI.

Sed an impletum adhuc ſit ꝙ dicitur,In omnem terram exiuit ſonus eorum,ſi per terram intelligas continentem,non dubito: adimpletum enim exiſtimo. Si verò terræ vocabulum ad omnium hominũ habitationem extendas, dubito, & eò maximè, ꝙ diebus noſtris opera regũ Hiſpaniæ, multæ in Athlantico,in Aethiopico,in Indico Oceano,vltra etiam circulum Capricorni, & torridam zonam,vbi altera terræ habitabilis portio collocatur,repertæ ſunt Inſulæ ab hominibus habitatæ,noſtris etiam multò maiores, vtpote quarum aliquæ tria & amplius paſſuũ milia in circuitu habeant,& harũ neq; Strabo, neq;

neq; Ptolemæus,neq; Pomponius Mela,neq; Pliniꝰ, neq; antiquorum ſcriptorũ quiſq̃ meminerunt,quo conſtat fuiſſe ſemper hactenus ignotas,& nunc primùm accepiſſe nuncium de de Chriſto.Qui verò inter illos, huius ignorantiæ nocte perdurante, ſecundum legem naturaliter hominibus inſitam benè vixerint, etiamſi aliquando peccauerint,modò poſtea egerint pœnitentiam, putamus poſt mortem aliquod fœlicitatis genus habituros,& loca aliqua Dei dono ſortituros,vbi melius vel ſaltem minus malè ſint habituri,q̃ hi qui ſordidè & flagitioſè vixerunt.Sic putare me cogit iuſtitiæ & clementiæ Diuinæ contemplatio, & Dauid authoritas ita dicentis: Quia tu reddes vnicuiq; ſecundum opera ſua.

Religionem Chriſtianam nõn eſſe à ſtellis vt errant aſtrologi,ſed eſſe breuiſsimam ad cœlum viam à Deo inuentam & traditam.Cap.XII.

QVòd verò dicunt aſtronomi, religionem Chriſtianam à cœli conſtellationibꝰ fluxiſſe, falſum, nepharium atq; impium puto.Aiũt nanq; Iouẽ iunctum cum Saturnò

feciſſe

feciſſe Hebræam: cum Marte Chaldæam, cum Sole Aegyptiam, cum Venere Saracenicam, cũ Mercurio Chriſtianam. Cũ Luna verò facturũ aliquando dicunt Antichriſti religionem, qui in fine ſæculorum venturus eſt, hæc nugamẽta fictitia execramur, & quaſi nænias infantiles ridemus aſsiduè, & quidem multis rationibus perſuaſi, ſed ea potiſsimum ad præſens, ꝙ ſcimus tales planetarum coitus ſæpè antè has regiones factos, & nunquam tamen ex eis legem fluxiſſe, quo conſtat leges ab eis non fieri, & non eſſe religionum cauſas hos coitus. Si enim cauſę eſſẽt, cùm poſita cauſa naturali poni neceſſe ſit & effectum, quàmprimum congreſſa fuiſſent ea ſydera, ſicut poſtea produxerunt, ſic & tunc legem produxiſſent, ꝙ ſi facto coitu lex non prodijt, certa ratione concludimus, coitum legis vel non eſſe cauſam, vel ſaltem diminutam. Dicimus ergò, & quod dicimus credimus, fidem Chriſtianam non à ſyderibus, ſed à Deo per Mediatorem Dei & hominum, Deum & hominem Chriſtum Ieſum conditam, ab Apoſtolis ꝓmulgatã, miraculis confirmatã, veritate ſubnixam, ꝑditam honeſtate, fultam ratione. Hanc ergò vt teneas hor-

tor

tor & moneo, & repetens iterumque iterumq; monebo: hæc enim vita via eſt incœlum recta, & quàm breuiſsima ad illa ſempiterna bona, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit. Vt Mathematici volunt linearũm quæ in punctum aliquod protrahuntur, nulla breuior eſt, quam ea quæ recta eſt, rectitudinẽ hanc habet Chriſtiana religio, vtpote quæ poſt mortem iuſtorum animas non per anfractus ducat ad Deum, ſicut olim lex Hebræorum quæ animas quantacunque iuſtitia pollentes mittebat ad inferos, & ad locum quem Abrahæ ſinum appellabant. Erat illa lex via quidem ad Deum, ſed longa, ſed obliqua, quæ per noſtram ad rectitudinem & ad compendium eſt reducta, immo in noſtram mutata, nec illi per noſtram niſi rectitudo quicquid eſt annexum. Via quæ obliqua erat longa & perplexa, facta eſt recta, breuis, expedita. Aliæ verò leges ambages ſunt, & fabulationes, ſicut dicit pſalmus: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua. & alibi: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis.

De Georgio Nouarienſi Bononiæ combuſto cum quibuſdam diſputationibus de fide Chriſtiana. Cap. XIII.

VNam ſubijciam fidei argumentatiunculam, qua ego, quoad potui, ab errore reuocare ſum conatus Georgium Nouarienſem illum, quem ante quatuor annos hic Bononiæ, vt meritus erat, ardere conſpeximus. Verùm ſicut natura, ceſſante medicina, nil iuuat, ſic quia Deus iuſto, ſed occulto iudicio non aſpirauit, nullum attulerunt verba remedium. Erat enim adeò deprauatus, & in reprobum ſenſum datus, vt neq; euidentiſsimas rationes audiret. Poſtq̃ in doctorum ac p̄ſtantium virorum conſenſu huius à notario lecta ſunt dogmata, dicentibus alijs eum hæreticũ, vbi ad me ventum eſt (faciebat enim ordinem dicendi ordo ſedentium) non hæreticum, ſed ꝙ longè eſt deteſtabilius, reſpondi apoſtatam. Longa enim Iudæorũ conſuetudine ideò corruptus, quia à Deo derelictus iudaizabat, & in ſe verificabat, quod dicitur, cum ſancto ſanct' eris, cum peruerſo peruerteris. Huic noſtræ

ſententiæ, etſi primùm viſi ſunt aliquantiſper quidam aduerſari, tandem tamen vt intellexerunt, omnes aſſenſere. Paulòpòſt ipſe Georgius, vt audirem ipſam beſtiam ſua verba reſonantem, adductus eſt. Homo erat ſtaturæ iuſtæ, formę liberalis, corpore firmo robuſtoq́;, ingenio vafro, prauo, ac ſubdolo, adeò vt in eo vno viderer agnoſcere Catilinam: Vlyſſē, & Sinonem. Cum igitur alij multa inſcitè apteq́;, ſed certè bonitatem malitia perſocante, inutiliter dixiſſent, ſtatui, & ego aliquid præter ea quæ adducta dictaq́; fuerant, ſubinferre, quò etſi non illi ad ſalutem, mihi tamen eſſet vtilis ad meritum labor meus. Sic ergò inter nos certamen initum eſt. Chriſtum, inq̃, in lege promiſſum nondum veniſſe putas, ô Georgi? Puto, dixit ille, nondū veniſſe Chriſtū verum. tunc ego, Danielis inquam & aliorū prophetarum vaticinijs, de quibus ab alijs abundè iam dictum eſt, prætermiſsis, Volo tecum ſermone materno ſimplici ac familiari & de circumuentione minimè ſuſpecto fabulari. Cùm venerit Chriſtus, dic ſodes, boni quid afferet? Populi liberationē reſpondit, ſubijciet gētes, & lōgè ac latè dominabit̄. Tūc ego,

ſi ti-

ſi tibi inquam alium dedero, cuius maiora ſint longè ac meliora facinora, nonne hunc Chriſto tuo præſtare fateberis? Fatebor reſpondit. Tunc ego, æquo animo ſis dixi, & auribus faue, ſi Attila, aut Othomanus aliquis Bononiam obſideat, & duorum alterum petat à ciuibus, vt aut terrenum principem, aut Deũ ſuum negent, vtrum facilius putas impetratu? Vt principem terrenũ negent, reſpondit. Tunc ego ſubieci, hactenus Georgi ſcitè ſapienterq; reſpondes, atq; vtinam ſic in finem vſq; reſpondeas: ſic enim facilè te ex his compedibus exolues, non ſunt deliri hominis iſtæ voces. Erant enim in collegio quidam qui eum ſub dementiæ p̃textu ſaluare contenderent. Pergamus inquam & rectè vt cœpiſti ſemper reſpondeas. Maius eſt ergò factuq; difficilius Deum verum vel eum quem verum quis putet, quàm terrenum principem explodere, & ex mentibus hominum contempta eius cultura deturbare? Maius reſpondit. Tunc ego: At Chriſtus inquam noſter hoc egit. Ille his auditis ſubitò expalluit: vt nudis preſsit qui calcibus anguem. Et Lugdunenſem rethor dicturus ad aram, & ſubiungens,

vides dixi, Georgi, quomodo ſapientia Chriſti vincit tuam malitiam, quomodo fateri coactus es noſtrum Chriſtum tuo, quē ſomnias, Chriſto præferendum? Non venit Chriſtus verus mundi vt putas quæſiturus imperium. Dixit enim ipſe: Regnum meū non eſt de hoc mundo, ſed vt nos de diaboli poteſtate & ab Idololatria reuocaret. Propterea cùm paſsionem ſuam ſciret inſtare, Nunc princeps huius mundi, inquit, eijcietur forás & ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. Hic eſt communis & antiquus Iudæorum error, Chriſtum putare temporaliter regnaturū, quo etiam mater Ioannis & Iacobi vxor Zebedæi cùm more Iudaico eſſet implicata rogauit filijs mundanam dignitatem, & propterea de ignorantia damnatā à Chriſto. Putabat nāq; Mulier adhuc Iudaicè ſapiens Chriſtum more Dauid & Salomonis in purpura & auro & armorum potentia regnaturum. Sic populus ille carnalis ſemper fuit, ſic rudis & hebes, vt nunq̃ Dei voces intellexerit. Propterea tantam eorum pertœſus ignauiam terga eis dedit. Quod futurū Deus antè monſtrauerat eo præcipuè caſu, q̄ cùm Moſes Deum rogaret, vt faciem oſten-

oſtẽderet,cõfeſtim abiẽs terga oſtendit. Vndè ſcriptum eſt, Vidi poſteriora, videntis me. Ioannes in Epiſtola ſua cap.iij. cur Chriſtus venerit, manifeſtat, dicens: Ille apparuit, vt peccata tolleret. Et paulò infrà: In hoc apparuit Filius Dei, vt diſſoluat opera diaboli. Nõ igitur vt putatis vos, quò temporaliter regnaret, ſed vt Idololatriã deſtruens: Mundum ad Dei cultum reuocaret. Tibi ergò & Iudæis inutiliter apparuit, & facitis apud vos conatum eius eſſe ſine fructu, dum caligo veſtræ pertinatiæ bonitatis eius lumen excludit. Sed quibus vtiliter apparuit Eſaias cap. lxv. longè antè p̃dixerat. Inuentus ſum, inquit, à non quærentibus me, palàm apparui his qui me non interrogabant. Ad Iſraël autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentẽ, ſed contradicentem mihi. Aeſtuas dixi ô Georgi, æſtuas. At breui niſi reſipiſcas æſtuabis acerbius. Tunc ille, non æſtuo dixit, ſed philoſophiæ ac Dialecticæ retibus me inſequeris, quibus etſi capi poſſum, teneri non poſſum. Quid has, inquã, vanas excuſationes perperã adducis? Quid de Dialectica conquereris? ſum ne ego Chryſipp᷒, de quo dictũ eſt ab an-

 tiquis,

tiquis,ꝙ ſi Iuppiter Dialecticam habere velit, nō aliam habiturum q̃ Chryſippęam, non potui nudius,nō potui ſimplicius apertiuſq; loqui,ſed,vt video, ex illis malis es piſcibus, de quibus dicitur:Simile eſt regnum cœlorum ſagenę miſſę in mare,& ex omni genere piſcium congreganti,quam cum impleta eſſet educentes,& ſecus littus ſedentes, elegerunt bonos in vaſa ſua,malos autem forâs miſerunt. Nec negare potes tot populos virtute Chriſti ad vnius Dei cultum reuocatos. Nam in eius nomine & ipſe prædixerat,ſunt eiecta dæmonia,ſunt curati morbi,mortui ſuſcitati, idola confracta,templa deſtructa,& demum prædicata per totum orbem veritas orthodoxa. Hoc Apoſtoli,hoc martyres,hoc ſancti confeſſores inuocato Chriſti nomine,non in angulis, ſed palàm coram principibus, regibus & populis in aperto fecerunt. Nulla iã natio, nulla mundi pars, niſi fortaſſe(vt prædixi)aliquæ apud Antipodes,ſi vſquam ſunt Antipodes,vel alibi Inſulæ abditiſsimæ & nobis ignotæ ſint, in quas nondum Chriſti fama tranſierit, Idololatriæ ſeruit. Et quis hanc per orbem doctrinam ſparſit? Quis hanc mercem per

Aſiam,

Aſiam, Aphricam & Europam tulit? Iudæi ne? Non vtiq; neq; enim vnq̃ ipſi gentem vllam ad vnius Dei cultum reuocarunt, ſed ipſi ſæpius ad Idololatriam, relicto Dei cultu, declinarunt. At quis hoc dogma, per mare, per Inſulas, per terram ſeminauit? Nempè illi de quibus Dauid dixerat, Pro patribus tuis, hoc eſt, pro patriarchis & prophetis, nati ſunt tibi filij, id eſt, Apoſtoli, qui ſunt à Chriſto in patrum antiquorum locum ſubrogati: & ſequitur Dauid: Conſtitues eos principes ſup omnem terram, & in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Nã dum Thomas Parthos, Matthæus Aethiopiam, Ioannes Aſiam, Petrus Pontum, Galatiã, Cappadociam, Paulus Græciam & Illyricum, & ambo Petrus ſcilicet & Paul⁹ Romã & Italiam die noctuq; docendo perambulant, pulſa ſunt ex tẽplis & ex templorum adytis ſimulacriſq; dæmonia, templa euerſa, ſtatuæ comminutæ, aræ contritæ. Et tandem Conſtantinus imperator benè in Chriſtianos animatus fide ſuſcepta, & cruce pro aquilis & imperij inſignibus contra Maxentium Maximiani filiũ Chriſtianorum pſecutorẽ, eleuata

in Chriſti reuerentia, vetuit quenq; in crucem agi. Summo Chriſtianorum Pontifici Sylueſtro Romam ceſsit, templa quæ adhuc extant Chriſto maximis impenſis poſuit. Ecce Georgi, hæc ſunt opera triumphalia Chriſti noſtri, & quid Chriſtus tuus amplius gerere poterit? quid equale, quod eſt, dum eſt, impoſsibile factu eſt. Ariſtoteles enim inter principia rerum naturalia numerat & priuationem, & ſicut lignum ex non ligno, & lapidem ex non lapide, ſic cultũ ex non cultu fieri eſt neceſſe. Cultu ergò diuino iam inducto, quicquid agendum reſtat, minus eſt hoc facto, qui ergò futurus eſt Chriſtus eo qui iã fuit & hæc fecit, minor certè erit, & id ex tua confeſsione ſequi manifeſtum. Ad hæc Georgius ſubiratꝰ, mihi ne, dixit, tanq̃ mulierculæ iſta narras? putas ne te hodie aniculam conuerſurum. Non ſunt, inquã, ô Georgi, non ſunt tuæ iſtæ voces: factꝰ es enim diaboli ſimulacrum. Sed pone miſer hanc dementiam, & noli contra ſtimulum calcitrare, noli Spiritui ſancto reſiſtere. incipe ſi quod habes, & has noſtras aniles fabulas tu qui tantus es diſſolue ſi potes. Habeo, inquit, penes me reſpondere quid poſsim, & cùm tempus erit

reſpon-

reſpondebo. Tunc ego reſpondi, Nunc, optime vir, quandoquidem tempus & locus id poſtulant. Mentitus es, inquit, me quem improbum iudicas virum bonum appellans. Parcius dixi, ô Georgi, parcius ego te optimum non aliter q̃ Chriſtus Dei filius Iudam amicum dixit, qui ſcilicet non eſſet, ſed amicus eſſe debuiſſet, & quem zelo charitatis amicum optabat. Reſpõde igitur & confer pedem: tua nanq; ſi bona fuerint reſponſa amplectemur, & huc huius gratia venimus, vt tu de fide rectè ſentiens & ſanè reſpondens, abſoluare, & nos te adiuuantes cum aliquo ſpiritualis frugis emolumento reſipiſcenti tibi collætemur. Nondum, inquit, idolorum cultura eſt exploſa, ſed nunc maximè idola colitis vos Chriſtiani. O ſancte præceptor, inquam, perge, oro te, perge, tolle ex mentibus noſtris hanc impietatem, & doce nos hodie quæ Chriſtianorum ſint idola. Iuro enim tibi me illa confeſtim negaturum. Dic agedum quæ ſunt Chriſtianorum idola, ô Georgi. Petrus, Paulus, Hieronymus, Ambroſi⁹, reſpondit ille. Vis, inquam, ô Georgi, amici aduerſum te fungar officio? Volo reſpondit. Tunc ego: Amici officium eſſe dixi, amicos,
 quum

quum quid deliquerint obiurgare. Nam inquit Ariſtoteles in Ethicis, Melius eſt ferre auxilium in moribus, q̃ in diuitijs, quando id honeſtius, & amicitiæ magis congruum. Obiurgabo ergò te, cum bona venia. Quid miſer calũniaris Chriſtianos, quòd Idololatriȩ dediti ſint imputando? nonne vides inſanetuam amentiam? & quod dum me vocas idololatram, teipſum eſſe iudicas idiotam? quomodo Pȩtrus eſt idolum? cùm Petrus ſit aliquid, idolum autem nihil. Idolum eſſe nihil Paulus definit, & rectè quidem: nam in earum naturarum catalogo, quæ à mundi Opifice Deo ſunt conditæ, non magis eſt idolum, q̃ chimera, q̃ Hircoceruus, & alia ficta ac imaginaria, quæ rationis entia vocant Dialectici, nec plus eſt idolum vnum quiddam, q̃ nauis & nauta, q̃ arator & ſtiua, & cætera ſimilia, non per ſe, nec à partium natura, ſed aliundè vnitatem habētia. Hìc Georgius, Concitas, inquit, vt video aduerſum me omnem philoſophiam Ionicam & Italicam. Vis Dialecticorum elenchos & præſtigia ſophiſtarum contra me armare. Sed quæ gloria veſtra eſt, Si puerum iuuenes, ſi multi fallitis vnum? Dauus non ſum

Oedi-

Oedipus. Spingis ænigma non intelligo. Ah, Georgi, dixi q̃ longè à recto erras itinere, & q̃ facile redires ad viam ſi redires ad teipſum, nõ es Dauus, ſed es aſpis ſurda, quæ cauda obturans aurem ſuam ne audiat vocem incantantis ſapienter. Heu miſer in q̃ diram ſtrigem incidiſti, quæ ſic omnem tibi ſanguinẽ luctu hauſit, quo es totus deuoratus à lamia. Ah miſer exue iam opera tenebrarũ, & indue arma lucis, & redi ad matrem tuam Eccleſiam Catholicam, quæ te genuit, quæ te mortuum luget, quæ nos huc miſit, vt ſuſciteris, redi cum filio prodigo ad patris pietatem, ſcis, nec doceri te eſt opus, quàm ſit clemens & benignus, & prǫſtabilis ſuper malicia. Expectat te Chriſtus & Angeli ſancti, de quibus dicitur, Gaudium eſt angelis ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, redi ad gremium matris Eccleſiæ, parcitur tibi, condonatur hic error iuuentuti. Recordare parentum, cognatorum, affinium, amicorum, & patriæ, quibus infidelitatis notam hanc inuris, perdis hac dementia teipſum, maculas hoc ſcelere genus tuum, contaminas hac impietate noſtrum hoc ſæculum. Ad hæc ille ſolo fi-

xos oculos tenebat. Nec magis incœpto vultũ ſermone mouetur: Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes. Et facto paruo, ad videndũm quid reſponderet, interuallo, mox adiunxi: At poſtq̃ perſtas in propoſito, redeo & ego ad ꝓpoſitum, noli metuere, Georgi, te à nobis decipi, neq; enim ſumus diſcipuli, vt tu peperã vocas Chriſti diſcipulos, ꝙ videlicet homines piſcarentur, hoc eſt ſecundum tuam interpretationem deciperent, induco contra te veritatem, non ſophiſma. Quę de Idolo dixi, nõ ſunt ex apicibus vel apendicibus humanę curioſitatis, ſed ex veræ philoſophiæ fundamentis, animaduerte quorum conſpectibus aſtes: licet enim ego & tu fortè ſum⁹ Dameta & Menalcas, non deſunt tamen Palemones qui circumſpectant. Idolũ, inquit, à me appellatur quicquid aliud à Deo non adorandum adoratur, vt ſanctorum veſtrorum imagines, quas ego tunc etiam, cùm eſſem adhuc puer ſolebam lapidibus ferire & luto conſpergerr. Tunc ego ſubieci illud Perſianum: O curuæ in terras animæ & cœleſtium inanes. & item illud: O miſer inq; dies vltrà miſer, huccine rerum Venimus? An neſcis ꝙ quotidie concionamur ad popu-

populum adorari & Deum & creaturas. Etenim quid eſt adorare, niſi venerari & colere? ꝙ ſi dicas ſcriptum eſſe, Deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies, reſpondemus adorationis genus eſſe duplex, vnum quod latria, aliud quod dulia vocatur a Græcis. Primo adorationis genere inclinamur alicui tanq̃ creatori tanq̃ Deo hoſtias & oblationes offerendo, ſecundo inclinamur creaturę, q̃ inclinatio eſt cuiuſdã excellentiæ proteſtatio. De quo genere dicitur cùm in multis ſcripturæ locis, tum præcipuè quod memoriæ nũc occurrit, cap.xxxiij. Geneſeos, vbi dicitur, ꝙ Rachel & Ioſeph Eſau patruum ſuum adorarunt. Quod ergò penes nos eſt Petrus & Paulus, hoc penes Iudæos eſt Moyſes, Aarõ, Neëmias, Eſdras, Dauid, & Samuel, & cœteri vitæ approbatæ & doctrinæ viri, ſanctos enim vt deos non adoramus, at tanq̃ Dei amicos amamus, honoramus, veneramur, & colimus. Aliud eſt regẽ, aliud eſt miniſtros honorare propter regem. Ad hæc ille nequitia ſua quaſi quadã ſpirituali apoplexia correptus obmutuit, & hoc ea de cauſa, quia ei deerat, quod eſt in conuerſione potiſsimum, inſpiratio. Benè ergò à Chriſto dicitur; Nemo poteſt

poteſt venire ad me niſi pater meus traxerit e-
um. Pauca hæc de fide tecum recenſui: ſcio e-
nim magnam & pluſquam dici aut cogitari
poſsit fidei vim ineſſe, quam ſi vigilanter cu-
ſtodieris, faciet te omnium inimicorum vi-
ctorem, & omnium calamitatum contempto-
rem. Propterea Ioannes Apoſtolus in prima
Epiſtola cap. v. dicit: Hęc eſt victoria quę vin-
cit mundũ fides noſtra. Quis eſt autem q vin-
cit mundum, niſi qui credit, quoniam Ieſus eſt
filius Dei? Qui Ieſum Dei filium firmiſsimè
credit, dictis eius aſſentire nõ dubitat, qui di-
ctis eius firmiter adhæret, iam mundum hunc
neceſſè eſt contemnat: at qui mundũ contem-
nit vincit. Rectè ergò Ioannes concludit, mũ-
di huius eſſe victorem, q Ieſum credit eſſe ſal-
uatorẽ. Et Paulus: Fundamentũ, inquit, aliud
nemo poteſt ponere pter id q poſitũ eſt, quod
eſt Ieſus Chriſt9. Addam vnã Hieremiæ ſen-
tentiam, q̃ Paulus Apoſtolus ad Hebræos cap.
viij. contra Iudæorũ citat puicaciam: Vitupe-
rans enim De9 Iudæos in Hieremia dixit, Ec-
ce dies veniẽt, dicit Domin9, & conſummabo
ſuper domum Iſraël, & ſup domũ Iuda, teſta-
mentũ q feci patribus eorũ, in die qua appre-
hendi

hendi manum eorum, vt educerem eos de manu Aegypti, quoniam ipſi non permanſerunt in Teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus, ſic Hieremias. Cerne q̃ manifeſtum nouo teſtamento ferat teſtimonium. Quid eſt oro te conſummare, niſi complere? Vetus teſtamentum diu, id eſt, vſq; ad Chriſti aduentum fuit inchoatum, fuit imperfectum, & erat quaſi mola inferior ocioſa, cui noui teſtamenti mola ſuperior erat imponenda, vt adueniente fluxu ſpiritus vehementis, hominum inter vtraq; comprehenſa duricies pœnitentiæ contritione moleretur. Vndè Ioannes Baptiſta ſuperioris molæ præcurſor & nuncius ex Euangelio Matthæi clamabat, Pœnitentiam agite: appropinquabit enim Regnum cœlorũ. Vocat regnum cœlorũ nouum teſtamentũ, ad quod cum iã eſſet veteri imponendũ, homines quaſi triticum vocat ad molendum. Ideò dicit Chriſtus, Erunt duæ molentes, vna aſſumetur, & altera relinquetur. Erat ergò vetus teſtamentum in nouo comſummandum, ꝙ vbi factum fuit, & rei & conſummationis huius author Chriſtus non tacuit. Sed Hieremiæ reſpondens alta voce mox dixit: Conſummatũ

eſt.

eſt. Vide mirabilem Dei ſapientiam, inexpugnabile fidei fundamentum, & nutantis animę ſolidum firmamentum. Sed ne dicentes vnam iſtarum molarum alteri impoſitam videamur ſentire contra Chriſtum dicentem, vnam aſſumendam, alteram relinquendam, dictum eius ſumma cum reuerentia ſic declaramus, vt dicamus fidem Hebræorum, hoc eſt, vetus teſtamentũ, dici à Chriſto ideò derelinqui, ꝙ pars ea q̃ de cæremonijs, id eſt, ſacrificijs, & ea ſimiliter q̃ agit de iudicijs & de cõtractib⁹ humanis p nouam abrogetᷣ. Nos autẽ noſtrã illi dicimus imponi, quod retentis ex veteri teſtamento moralib⁹ præceptis, ritus illi cæremoniales in Chriſti ſacrificium, cuius erant figura, translati ſunt, quo fit, vt lex illa vetus Hebræorum pædagogus & derelicta & noſtra illi impoſita dici poſsit. Modò fuerit etiam abſurdum, ſi dicatur per molentem derelictam intelligi teſtamenti veteris partem abrogatam, per eam verò quæ aſſumenda dicitur deſignari decalogũ, & cęremonias, vt ad vetus teſtamentum totum id Chriſti dictum referatur: nam vt dixi quod eſt de moribus remanſit intactũ, cæremonię verò mutantur in melius.

Sed

Sed quanq̃ ſecundum hanc expoſitionem ad vetus teſtamentum pertinere videatur dictum Chriſti,re vera tamen tangit & nouum: nam illas partes aſſumi quid aliud eſt,q̃ illas in nouum transformari? Te igitur ſæpius interroga,an perfectè credas,ſi firmus fueris,nihil eſt ꝙ tolerare iã non poſsis, ſin autẽ infirmum te ſentis,dic Chriſto cũ Apoſtolis, Auge nobis fidẽ.Nã ſi qs indiget ſapiẽtia,poſtulet,à Deo, & dabit ei. Poſtulet autẽ in fide nihil hæſitãs, & memento,ꝙ qui Deo credit,eũ honorat:qui verò non credit,mendacẽ facit, quo nihil eſſe poteſt indignius,deteſtabilius,pernicioſius.

De ſpe & charitate.Cap.XIIII.

REdeo aliquantiſper ad fidei familiam,ſpem & charitatẽ,vt breui quadam anacephaleoſi magis earũ pateſcat ingeniũ, & quicqd dicetur, erit ex Theologorũ officina depromptum.Spes igitur eſt habitꝰ voluntatis,quo ad eorum deſideriũ inclinamur, quæ fides pollicetur. Deſiderium autem eorũ eſt bonorum,q̃ non habentur. Sed quonã pacto tres iſtę virtutes Theologicæ ſint diſcretę

breuiuer explicabo. Fides (vt antè diximus) ſic intellectum afficit, vt his tantum faciat aſſentiri, quæ ſcriptura communi reuelatione complexa eſt. Eſt autem communis reuelatio, quę ſaluandis (vt ſaluentur) credenda proponit. Sunt & aliæ quædam reuelationes nō cōmunes, ſed ſpeciales: vt Ioannis Apocalypſis, quæ etſi vera eſt, & ei cui oſtenſa fuit intellecta, nobis tamen, quia quæ neceſſariò explicitę ſint credenda nō continet: clauſa & occulta. In intellectu igitur eſt fides. Spes autem & charitas in voluntate. Voluntas operationem habet & quietem: negocium & ocium. Operatio eius duplex: vna, qua velit, altera, qua nolit: vtriuſq; negatio eſt quies, ꝙ Theologi exprimunt ꝑ non velle. Eſt autē operatio melior quiete, velle quoq; q̃ nolle ꝓſtanti⁹. Velle itē duplex, propter ſe & propter aliud. Primo frui dicimur, ſecundo vti. Fruimur enim cùm propter ſe, vtimur verò, cùm gratia alterius melioris quippiam amamus, vt panem propter vitam. Frui quoq; duplex. Nam & quoties aliquid cum poſſeſsionis deſiderio & quoties idē (poſſeſsionis reſpectu non habito) ſui gratia amamus, ſic vtraq; operatione frui dicimur, vt duos

duos amores duobus vocabulis, illum ſpei, iſtum charitatis nuncupemus, & ſi dicas ſecundum hæc dicta nõ videri ſpem ab vſu differentem, vtpote qua ſicut & vſu quippiam propter aliud, vt Deum propter nos, diligamus. Reſpondeo non omnem amorem eſſe vſum, quo refertur ad aliud quod amatur, ſed eum tantũ quo in melius ordinamus quod amamus. Sed omittamus in præſentiarum theoremata iſta ſubtiliora, tunc repetenda cùm Theologicis quæſtionibus acrius intendemus. At quia vna oppoſitorum eſt diſciplina, de deſperatione aliquid, quomodo ſcilicet generetur, adijciam. Cùm voluntas ſibi Deum deſiderat ac ſperat, ſi decepta ratio id eſſe obtentu impoſsibile dicat, neq; enim niſi decepta id dicet, voluntas (quia impoſsibiliũ non eſt electio) Deũ vel nullo ampli⁹ modo, vel ſub cõditione, puta ſi obtinere poſſet, deſiderat, & horũ vtrũlibet, id eſt, vel nullo modo vel cũ ea conditione diffidendo expetere, triſtitiã quandãparit in volũtate, q̃ vna ſatis eſt ad deſperãdũ. Iudas in vltimo illo ſubmerſionis ſuæ naufragio veniã ſub conditione, hoc eſt, ſi poſsibilis eſſet exoptabat, ſed q̃a decepta ratio id factu impoſsibile

nunciabat, deſperatione adductus, loqueo ſe ſuſpendit.Eſt igitur natura ſpei aliena conditio,ſed forti atq; animoſa fide ſperandum eſt, nam ſub conditione aliquid expetere, non eſt ſperare,ſicut ſub conditione velle,non ſimpliciter velle,vt qui merces vult ne moriatur ꝓijcere,non vult ſimpliciter proijcere. Conditionibus igitur impone ſilentium, & alterius vitæ bona ſimpliciter & abſolutè ſperare cõſueſce.Sed qui vult efficaciter ſperare,oportet eum firmiſsimè credere.Propter ea deſperantibus perſuadeamus,vt credant. Et Chriſtus apud Matthæũ dixit Paralytico: Confide fili. Et de duobus cœcis,Creditis,inquit, quia hoc poſſum facere vobis? reſponderũt,Vtiq; Domine.Tunc tetigit oculos, dicens, Secundum fidem veſtram fiat vobis. Sed de his hactenus, iam ad longanimitatem tranſeamus.

De longanimitate. Cap.XV.

LOnganimitas virtus eſt ad patientiæ ſubſidium adinuenta, eius nanq; eſt longinqua ac magno temporis interſtitio remota bona conſtanter aggredi, & inter expe-

expectandum nullis iniurijs frangi,nullis difficultatibus abſterreri, nullis perturbationibus in fugam verti. Longanimitas igitur patientiæ baculus eſt, cuius adminiculo diutius ſubſiſtere:& per luculentam hanc ac lubricam vitam ſine lapſu & capſu poſſe incedere. Spem quoq; adiuuat virtus iſta: nam bonum,quod ſperatur,etiamſi in immenſum differatur,ſuadet expectandum. Floruit autem iſta virtus in prophetis maximè & patriarchis,qui venturũ Chriſtum à longè videntes, & in fine ſæculorum naſciturum,fortiter ac longanimiter expectabant,& ideò dicti ſunt lõganimes in ſpe. Hinc illa vox Eſaiæ prophetæ, Vtinã diſrũperes cœlos,& deſcenderes. Et illa, Mitte quẽ miſſurus es:& iſtæ quidẽ voces ſunt ſpei. Audi iam longanimitatem. Expecta, inquit Dauid, Dominum, viriliter age,confortetur cor tuũ, & ſuſtine Dominum. Eſt & illa apud Eſaiam longanimitatis vox: Expectabo Dominũ,qui abſcondit faciem ſuam à domo Iacob,& præſtolabor eũ. Et alibi: Si moram fecerit, expecta eum. Hæc igitur virtus propter expectandi difficultatem inuenta eſt. Nam difficilè expectantur ea,quæ ardenter amata non ſtatim ha-

benda,ſed longè poſita eſſe iudicantur. Hinc illud,quod in prima noſtra Parthenicę diximus.

Spes eſt longa dolor,promiſſaq́ munera amanti
Expectare diu,labor eſt,& pondus iniquum.

Sicut igitur magnanimitas in magnas,ita longanimitas in res quæ longè abſunt vel abeſſe putantur,animas leuat,& inter eandem mentem ne concidat, perſeuerantia ſuſtinet: nam plæriq;,dum ad ea per longanimitatem pergunt, quæ procul apparent, quaſi iumentum in via laſſum diuerticula quærunt:ab onere tergum,à iugo ceruicem ſubtrahunt: & nonnunquam aliquantiſper ex orbita declinant.Inuētus eſt igitur finis quidam:qui quaſi Theſei filum extentus,ac animi manu tent',nec ad dexteram,nec ad ſiniſtram errare permittat, ſed vſq; in finem itineris (ne ſit opus quiete) ſuſtentat.Hæc eſt igitur perſeuerentia, quæ difficultatem ex patientiæ diuturnitate ſurgentem lenit,& quaſi ambroſiæ ſucco vires laborantis inſtaurat. Et quemadmodum perſeuerantia peculiariter contra tolerandum faſtidium,ſic aduerſus omne,quod ſe obijcere poteſt,impedimentum conſtantia militat.

Ana-

Anacephalæoſis dictorum,& quòd non rectè dicitur à Theologis voluntas antecedens,& conſequens in Deo.Cap. XVI.

SEd anacephalęoſim facio eorum, quæ diximus. Circa difficilia,teſte Ariſtotele, verſatur virtus,ſicut ergo multiplex difficultas, ita quoq; virtus eſt multiplex. Difficultas eſt, magna ſubire pericula, hanc fortitudo demolitur. Difficultas eſt,inter tolerandum triſtitia non vinci, huic difficultati patientia ſe obijcit.Difficultas eſt,quæ de futura vita dicuntur credere ac ſperare:in hoc ſpes & fides ſuppetias ferunt. Difficultas eſt, longè diſtantia bona diuturna animi ſuſpenſione morari, huic longanimitas opitulatur. Difficile eſt nouos caſus quotidie contra nos emergẽtes æquanimiter ferre,huic conſtantia p̄ſtat auxiliũ,dũ longinqua bona pia lõganimitate expectam⁹.Difficile eſt mẽtis non incurrere laſsitudinẽ,tenere ſemꝑ intentã cordis aciẽ, nunq̃ obdormire,nunq̃ hallucinari, nunq̃ ab incœpto opꝑe diuaricari,occurrit huic

periculo perſeuerantia,& ita fit, vt cōſtare tibi poſsit, Deum & naturam nihil prætermi ſiſſe: quod homini ad beatam vitam poſsit conferre. Et hoc nimirum eſt, quod Theologi dicunt, Deum velle omnes voluntate antecedēte ſaluos facere, ſed voluntate conſequente, quoſdam tantū, iuxta illud: Multi ſunt vocati, pauci verò electi. Ego autem non antecedente & conſequente, ſed antecedentis & conſequentis debere dici exiſtimo: vt per hoc innuatur, Deū omnes ideo ſaluos fieri velle, quòd omnibus, vt dixi, palàm fecerit atq; communicauerit ea, quæ antecedere debeant ad ſalutem: hæc autem ſunt lex & virtutes, ex quibus tāq̃ ex antecedente, ſequitur beatitudo, tanq̃ conſequens. Sicut apud Dialecticos dicitur præmiſſas eſſe antecedens, concluſionem verò, quę ſequitur ex præmiſsis, eſſe conſequens. Licet ergo Deus non det omnibus conſequens, hoc eſt, beatitatem, tamen velle dare ideo videtur, quia dare vult, & dat antecedens: ex quo ꝑ ſyllogiſmum rectæ operationis inferatur conſequens beatitudinis. Sed quia maior pars mortalium, dum contemptui habet formam huius illationis, perdit fœlicitatem illius conſequē-

tis:

tis: Dicitur Deus velle nos ſaluari, quia ꝑ liberalitatē ſuam dat antecedens, & nō velle nos ſaluari: quia per ſegniciem noſtram non dat conſequens. Harum virtutum habitus conſuetudinesq́; longo iuſtas exercitio poſſumus naturaliter quidem habere: operationes autē ſecundum eas vſq; in vitæ finem integrè perducere, ſine Dei peculiari auxilio certè non poſſumus.

Quòd & quare Deus odio habeat ocioſos. Cap. XVII.

DAnda eſt igitur opera, vt in his execeamur: nulla nanq; ſine exercitio virtus, nulla ars ſine vſu eſſe poteſt, vſu autem paritur, conſeruatur, augetur. Nec negauerim, Deum vno memento poſſe omnem virtutē nobis impluere. Sed ipſe ſemper & vbiq; dēteſtans ocioſos, eas, quas nobis contulit, vires, ad vſum & exercitium vult conferri. Dixit enim operarijs, Quid ſtatis hic tota die ocioſi, ite & vos in vineam meam, & quod iuſtū fuerit, dabo vobis. Sed cur pigris & inertibus aduerſetur, duas impræſentiarum cauſas inuenio:

nio, vnam, ꝙ huiuſmodi homines, dum ſegniciem ſequuntur, maximè diſsimiles Deo efficiuntur. Deus nanq; natura eſt actuoſiſsimus, Chriſto dicente, Pater meus vſquemodo operatur, & ego operor. Nec voco Deũ actuoſum, quòd curſitet aut ſaliat, vt hiſtrio. Sunt enim opera eius ſedentaria, ſed ſolida, aſsidua, perennia. Et propterea fuere Theologi, qui ſanctiſsimè dixerint ſubſtantiã illam infinitam, quam Deũ vocam⁹, ab actu magis, quã ab habitu debere appellari, & ex vocabulis ea Deo potius conuenire, q̃ operationẽ q̃ quę potentiã operãdi ſignificẽt, vt rectius nominetur docens, q̃ doctor, dãs, q̃ dator, regens q̃ rector. Diuina nanq; operatio nõ ſicut noſtra tẽporaria, ſed eſſentię ſuæ coæterna, tãta firmitate ſubſiſtit, quãta & eſſentia. Alterã, ꝙ omnis rei ꝑfectio, teſte Ariſto. in li. de cœlo, ſita eſſe videtur in Trinitate, hoc eſt in eſſentia, potẽtia, & o pationę: Eſſẽtia, vt anima eſt potẽtię radix, & fundamentũ: potentia puta intelligentia in eſſentia animę eſt, vt ramus in arboris caudice, operatio autem, vt intellectio, quaſi dactyli in termitibus palmæ: q ergò per ocium ceſſat ab operatione, videt̃ naturã fraudare vltima ſua perfe-

perfectione,& iniuriã Opifici naturæ irrogare: quòd eam non eò vſq; perducant, quò ipſe perducenda inſtituat: ſicut agriculam proculdubio offendit, qui arborem, ne fructificet, facit: propterea dicitur à Ioanne Bap. in Matthæo, Omnis arbor, quæ non facit fructũ bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Tantum igitur vigilantia noſtra moliatur, tantum induſtria ſe acuat, tantum ratio ſe attollat, vt indies magis proficiendo ad virtutes & ad bonos mentis habitus, quæ ſunt fœlicitatis inſtrumenta, perueniat.

De quatuor nouiſsimis, & primò cum declaratione dicti Empedoclis, de lite & amicitia. Cap. XVIII.

AD maiorem huius ſanctę ac ſalutaris diſciplinæ profectum, quatuor adiumenta quærenda ſunt, quæ non extimentur ideò contẽnenda, quia vulgata, ſed potius propterea amplexanda, quia vtilia: & profectò non alia fuit diuulgationis ratio, q̃ multiplicis vtilitatis cognitio. Hoc autẽ dixerim ꝓpter eorum prauam conſuetudinem, q ſine reſpectu vtilitatis familiaria omnia contemnunt & vſu quoti-

quotidiano protrita faſtidiunt, quos Epigrã-maticus poëta notat, dicens: Et pueri naſum Rhinocerotis habent. Nos verò nugis poſthabitis, ſaluti cõſulentes quicquid prodeſt, quãquam ſit vtile commune, triuiale, ſemper amplectimur, tanq̃ rẽ pretioſam, negocio accommodatam, & opportunã. Quatuor ergo adiumenta ſunt iſta: Meditatio nouiſsimorũ, Lectio Scripturarum, Imitatio Sanctorũ, & ſupplicatio. Nouiſsima ſunt quatuor. Mors, Infernus, Paradiſus, & Iudiciũ. Ad naturã mortis enarrandam mihi ſe offert, quod dixit Empedocles, fieri, ſcilicet, omnia p litem & amicitiam: amicitia autem eſt generatio, quæ diſiuncta, hoc eſt, corpus & animam, & quatuor in corpore elementa conglutinat. Lis eſt mors, quæ coniuncta diſſociat. Nam corrupta elementorum harmonia lis exoritur, & calore in humidum ſæuiente ſequitur deſiccatio, quam incinerationem Medici vocãt: ex incineratione verò, hoc eſt, ex radicalis humidi conſumptione mors naſcitur. Medium inter litem & amicitiam: hoc eſt, inter generationẽ & mortem interſtitium: quies eſt contrariorum inter ſe pugnantium; licet enim ſemper pugnẽt,

tamen

tamen vocari poteſt amicitia, q̃ diu nõ eſt pugna peremtoria, & eam quietẽ, quę ſunt inſtar pacis induciæ, q̃dam appellare ſolemus mortalem vitam, quam, vt volunt Aſtronomi, cælum, vt Theologi prædicant, Deꝰ: vt ego ſentio, vtrumq; diſpenſat, conſeruat, & limitat.

An mors corporis ſit naturalis.
Cap. XIX.

AN verò mors ſit naturalis ambigitur, & profectò, quod naturam deſtruit, eiq; aduerſatur, dicendũ naturale non videtur: quod item à principio venit intrinſeco, naturale id eſſe manifeſtum: & hoc in ſecundo libro de Phyſico auditu confirmat Ariſtoteles, dicens, In hoc differre naturalia ab artificioſis, ꝙ hęc à principio extrinſeco, illa ab intrinſeco habent motionem. Et hoc vtrumq; in morte perſpicimus: naturam enim deſtruit: quod eſt manifeſtum, & fit à cauſis nobis intrinſecis: nã corpus animatum cauſas, quibus diſſoluitur, intra ſe habet. Calorem ſcilicet naturalẽ: quo radicalis humor eroditur: & quãq̃ cibo & potu
noua

noua ſuperinfundatur humiditas, non eſt tamen aduentitium hoc humidum priori comparandum,& naturæ æquè affine & amicum. Huic elementorum defectui eſt annectendum vim nutritiuam in nobis fatigari, ac indies magis inualidam fieri,& in horas magis euadere reparandis corporibus noſtris imbecillã, quo fit, vt corpus pedetentim vitietur, & fiat aſſiduè deterius,& animæ magis inhabile, & incommodum,& ad vitæ munia minus idoneum. Cũ igitur mors q̃ nihil eſt aliud quàm vitę extinctus,hoc pacto ab intrinſeco inducatur,certè proficiſci à natura videt̃,& iſta quidem eſt noſtra ſententia.Sed neq; prętereundũ hîc naturarũ pluralitatẽ ineſſe corporib⁹: natura enim dicitur materia & forma, & ipſum cõpoſitum.Vndè fit,vt naturaliter fieri,poſsit quippiã multipliciter dici.Ex alto cadere,naturale id materię, hoc eſt corpori:cui grauitas à natura eſt inſita:formæ verò neq; naturale, neq; cõtra naturã:vtpote elementorũ experti, & q̃ eſt à fermento aliena corporeo.Aſt intelligere naturale eſt animæ:cuius vis intrinſeca eſt intellect⁹ cõpoſitio:& homini naturale eſt ridere,audire,loq;,ambulare:ꝗ iſtorum non in

parte;

parte,ſed in cõpoſito ſunt ſita principia, magis tamẽ in anima:ꝓpterea,vt benè dixit Ariſto.naturę nomen elatione dignior eſt forma. Mori ergò naturale eſt corpori,naturale & homini ſecundũ corp':animę verò cõtrariũ,hoc eſt nõ mori & ꝑ ſequelã homini naturale:quo fit,vt debita ei reſurrectio,quo poſtq̃ moriẽdo factũ eſt ſatis naturę corporeę,ſatisfiat & ſpirituali reſurgẽdo:ꝓpterea dogma eſt catholicũ,remanere in animab' inclinationẽ ad corpus ęternã,donec à Deo datore formarum ab inuicẽ diſiuncta iterũ coniungantur.Nõ ergò (vt obiectioni primę reſpondeã)mors homini infligitur,vt deſtruatur,ſed vt naturę & volũtatis diuinę ſeruato ſemper ordine,deducatur caro ad eſſe ſpũale: hinc illud Euãgelicũ:Niſi granũ frumẽti cadẽs in terram mortuũ fuerit, ipſũ ſolũ manet,ſi aũt mortuũ fuerit,multum fructum affert:propterea & ab Apoſtolo mori dicitur ſeminari,cũ inqt,Seminatur corpus animale,vt ſurgat corpus ſpũale:ſi eſt corpus animale,eſt & ſpũale:ſicut ſcriptũ eſt,fact' eſt primus Adam in animam viuentẽ,nouiſsimus Adam in ſpiritum viuificantem.Adam apud Hebræos hominem ſignificat, & ſicut apud

nos

nos homo ab humo,ſic apud eos Adam ab Adama,quod terram ſignificat,deriuatur. Vides iam quomodo mors homini naturalis. Sed & alijs modis naturale quid dicit:naturale nãq; eſt & quod alicui ſpeciei,vt igni,& quod rerũ naturæ communi,& quod ſit placitum etiam Deo ſoli.Aſcenſus igni naturalis,quia leuis:at ſi natura communis vniuerſo ne ſciſſura fiat, ne ſchiſma in rebus accidat, ne mundi continuatione diſſoluta vacuum quod abhorret intercidat,ignem demittat, erit motus ille igni contrarius,vniuerſo tamen naturalis, ſicut latronis mors,latroni aduerſa: Ciuibus propitia.Quòd ſi etiam naturæ communi quicq̃ repugnans,Deo placuerit, vt ꝙ cœlum ſtet vel retrogradiatur,id quoq; immò id maximè dici naturale digniſsimum:tantò enim naturalis appellatio eſt verior, quantò vndè fluit cauſa eſt altior. At ſuprema omnino natura eſt Deꝰ, cui obedire toti inferiori naturæ eſt naturale. Simpliciter ergò homini naturale eſt mori, & naturale reſurgere, quoniam ſic ab Opifice omnium natura ſtatutum eſt.

Opiniones variæ de morte, Cap.XX.

Mortis

MOrtis meditationem ſummã eſſe philoſophiam dixit Plato. Nihil eſt enim quòd magis aut ęquè appetitus luxuriam premat; & ad rationis regulam mores componat, q̃ ſemper ingruentis mortis meditatio. Apud Gethas; & Thraces quidam feri ſunt & ad mortem paratiſsimi, q; redituras putant animas obeuntium. Quidam etſi non redituras, nõ extingui tamen autumant, ſed ad loca beatiora tranſire, alij emori quidem, ſed id meli⁹ eſſe q̃ viuere. Fœminę ſuper virorum cadauera interfici ſimulq; ſepeliri votum eximiũ habent: apud quoſdam eorum puerperia lugebantur. Et has apud illam gentem opiniones diſſeminaſſe putandus eſt Orpheus, qui fuit indigena magni vir ingenij: & poëta ſuauiloquentiæ ſingularis, q̃ barbarorum animos demulcente, ſiluas & ſaxa, hoc eſt ſilueſtres & ſaxeos homines ad ritus quoſcunq; libebat traducendi liberam poteſtatem habebat, dies natalitij, triſtes agebantur, funera verò quaſi ſacra cũ luſu & cantu iucundiſsime & cum ſumma hilaritate celebrabaur, & rectè quidem. Nam quũm naſcimur peregre proficiſcimur, incerti quod

iter, quod hoſpitium, quem viæ terminum ſimus habituri, & quum morimur finita pere-grinatione in antiquæ matris gremium reuocamur. Peregrinationem hanc peccatores produci, ſancti verò breuiari ſemper rogant: hinc Dauid inquit, Heu me, quia incolatus meus prolongatus eſt.

De multiplici genere mortis corporalis, & non eſſe tempus merendi poſt mortem. Cap. XXI.

SEd multipliciter & nō vno modo mors dicitur: nā eſt mors hominis, qua homo diſſoluitur, & volunt quidam Theologi, hominem & omne totum quoddam tertium eſſe, præter partes, ꝙ earum & coitu reſultet, & abitu diſpereat, & id eſſe aiūt, quod morte totius diſsipetur. Eſt & alia quædam mors corporis, qua vlteriori reſolutione reuertit in ea ex quibus conſtabat elementa. Prima, ſi in Dei timore, ſi in pietate & religione hominem reperit, bona eſt, de qua dicitur,

Præ-

Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorũ eius, ſi peccatorem impœnitentem reperiat mala eſt. Ideò quia vt prima eſt fœlicitatis, ſic iſta eſt miſeriæ ſempiternæ principium. Quàm diu mortalem hanc vitam viuimus ex virtute in vitium, ex vitio in virtutem arbitrio noſtro tranſire permittitur: at poſtq̃ de corporis hui⁹ tabernaculo eiecti debitum naturæ perſol uimus, nec à vitio in virtutem, nec à virtute in vitium eſt tranſitus. Tunc enim & viatores eſſe deſinimus, & promerendi ac commerendi ſtatutum amittimus. Vocabantur ab antiquis viatores nuntij ac miniſtri magiſtratuum, qui homines ex agris accerſebant. Noſtri autem viæ appellationem ad vitam hanc transferunt. Ait enim Gregorius, In præſenti vita quaſi in via ſumus, qua ad patriam pergimus, maligni autem ſpiritus iter noſtrum quaſi quidam latrunculi obſident. Cùm hac ergò vita quæ morte terminatur, finiuntur non peccata, ſed merita: quicquid enim & in Paradiſo rectè agitur à ſanctis, & in inferno peccatur à damnatis, ideò meriti rationem amittit, q̧ extra viam fiat, etenim vita eſt agon, vita eſt theatrũ,

vita eſt Olympia: vbi ſpectantibus arbitris ꝓpoſitis coronis decertatur. Vbi ſunt coronæ finitis certaminibus diſtributæ: qui amplius certat non vt coronetur, ſed ex virtutis liberalitate decertat, non negauerim tamen & tali certamini (ſi certamen id dicitur vbi non laboratur) poſſe etiam multa dari corollaria, à Deo maximè, qui poteſt pœnas damnatorum, & etiam augere gloriam beatorum. Quales morimur, ſiue boni, ſiue mali, tales futuri ſemper egredimur, hoc excepto ꝙ ſicut boni melius; ſic mali ſunt ſemper peius habituri. Qui mutari vult in vita mutetur, nam poſt mortẽ tanta eſt alterius vitæ ſeueritas, vt in ea ſicut ſinguli incipiunt, ita perſeuerant, illic vbi nox eſt, nũquam illuceſcet, vbi dies eſt, nunquam lucis nigreſcet occaſus. Hinc Iacobus de patre luminum mentionem faciens, apud quem dixit, non eſt tranſmutatio, neq; viciſsitudinis obumbratio.

De multiplici genere mortis ſpiritualis, cum excuſatione Platonis. Cap. XXII.

Sunt

SVnt genera duo mortis ſpiritualis: vnum quo virtus & Dei timor in nobis expirat, alterũ quod vitia & vitiorum fomenta mortificat, de primo dixit Chriſtus. Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos. Mortuos enim appellauit qui ſæculo, qui appetitui, qui diabolo ſeruiunt, qui prauæ conſuetudinis ſepulcro incluſi nec gratiæ cœleſtis aërem attrahunt, nec Dei Spiritum concipiunt, nec ad legis mandata ſe attollunt. De ſecundo ſpiritualis mortis genere dicitur à Paulo ad Romanos cap. vj. Qui mortuus eſt iuſtificatus eſt à peccato. Si autem mortui ſumus cum Chriſto: credimus quia ſimul etiam viuemus cum illo, & paulò infrà. Ita & vos exiſtimate vos mortuos quidem eſſe peccato, viuentes autem Deo in Chriſto Ieſu. Et quomodo hac morte moriendum ſit dicit. Non ergò, inquit, regnet peccatum in veſtro mortali corpore: vt obediatis concupiſcentijs eius, ſed neq; exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato. Sed exhibeatis vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo. Hanc mortem dixit Plato licere vnicuiq; ſibi

inferre, quod ab Euangelica & Apoſtolica
doctrina non diſcrepat, verũ nonnulli hoc non
aduertentes, & Platonem de communi morte
loqui calumniantes, dum eum inconſultè cri-
minantur, de manifeſta ignorantia condemnã-
tur. Mortis meditatione ſic decurſa, ſi cõquie-
ſcere vides appetitũ & iraſcibilem tuã infræ-
nari, potes quorſum libet mentis tuæ clauum
inflectere, & quaſi iam ceſſauerit tempeſtas re-
miſsius habere ſtudiũ gubernandi, ꝙ ſi adhuc
recalcitrat, cataplaſma aliud adhibendum, &
mox proferenda eſt infernalis barathri recor-
datio, vt ſicut æſtuans lebes infuſis aquis, &
fremens equus verberibus incuſsis, ſic feruor
appetitus æternæ miſeriæ oſtenſione reſtrictꝰ
remittat feruorem ſuæ temeritatis: nã rei tri-
ſtis ſola memoria dum dolorem ciet in ſenſu,
laſciuiam extinguit in appetitu.

De loco damnatorum qui dicitur infernus. Cap. XXIII.

DAmnatorũ locus, vt eſt ſanctorũ
communis opinio, non ſub ipſo
globo, vt Iſidorꝰ putat, ſed in ip-
ſiꝰ globi terreſtris medio, tellure
ipſa ſinũ & quaſi aluũ aperiente

credendus

credendus eſt. Iſidorus autem dixit futurū eſſe, vt poſt iuditium Solis & Lunę orbes ita firmētur, vt huic noſtro tantum hemiſpherio lucem infundant, damnatos verò in ſempiternā noctē alteri⁹ hemiſpherij relegandos, vbi eſſe à multis putantur Antipodes, ſed hæc eſt iam pridē exploſa ſententia, nam in medio terræ ventre non in tergo loca illa infamia vbi nullus ordo ſed ſempiternus horror inhabitat, ponit Eccleſiæ ſanctæ credulitas, & credulitati huic ratio non diſſentit, decet enim eos qui obſtinatę à Deo per prauam voluntatem, & morum obſcœnitatem diſceſſerunt, ad infima trudi, & à conſpectu ſolis & cæli, vbi Dei eſt ſedes, ſub ſcabellum pedum eius, hoc eſt ſub terram de qua dicitur, terra ſcabellum pedum meorum, & mitti, vt ſic impleatur quod dicitur ꝑ Prophetam, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum, nec ſub terram ſolum, ſed etiam in terræ partem abditiſsimam & à cœlo remotiſsimam, & mundi centro cognatiſsimam mitti dicunt, in terram inquam miſeriæ & tenebrarum opertā mortis caligine, & à Dei benignitate, & à naturæ beneficijs, & à cœlorum influxibus derelictā,

Opinio antiquorum gentium de inferno. Cap. XXIIII.

NE omnino vanum eſt quod poëtę gentilium cecinerunt apud inferos eſſe ſtygen, acherontem, lethē, cocytum, phlegethontem. Stygem legimus eſſe aquam ad Nonacrim Arcadiæ regionem ex altiſsima ſaxi crepidine diſtillantem, tam violentę frigiditatis, & naturæ tam atrocis, vt in ea neq; argenteum, neq; æreum, neq; ferreum vas poſsit ſubſiſtere, ſed mox diſsiliat ac diſsipetur. Stygos hidor appellatur. Contineri & conſeruari poſſe aiunt vngula tantum mulina, & ea regem Alexandrum ferunt enecatum. Eſt etiam ſimilis ingenij & nominis aqua & in Achaia ad Phaneum vrbem, & in Theſſalia ad Peneum amnē. Acherontem Seruius dicit eſſe locum nō procul à Baijs in campania, montib⁹ vndiq; clauſum, & patere tantum ad meridiē ſoli, vbi Aeneas Miſeno & Vlyxes Helpenore occiſis necromantiam exercuere. Eſt & acheruſia ſpecus in Aſia ad mare euxinum per quam cerberum ab Hercule tractum fabulantur, tam profundę vora-

voraginis,vt illinc credatur deſcenſus ad inferos.Lethes fluuius,& in Hiſpania, & in Aphrica circa extremum.Syrtium cornu,vrbem abluens Berenicem de quo Lucanus.Quã iuxta Lethes tacitus præ labitur amnis Infernis vt famã trahens obliuia venis.Hæc autem attigimus vt oſtendatur antiquorum opinionem fuiſſe apud inferos omnium eorum eſſe congeriem,quæ apud nos legũtur tetra,dira,horrenda,peſtifera.

Ratione naturali perſuadetur eſſe omnem immunditiam apud inferos. Cap.XXV.

Credendum eſt enim aquis vndiq; in eum locum dilabentibus tanq̃ in totius mundi ſentinam & cloacam comportari bitumen & Sulfur,& omnis terrenæ molis immundiſsimas ſordes fieriq; odorem multò tetriorem q̃ in ſcaptenſula apud Græcos. Tetra enim ingentibus perforata cauernis, & antrorum longè lateq; vagantium ſuſpenſa fornicibus, capaciſsimam ac ſordidiſsimam aluum

ſuam longiſsimè extendit, fiunt in ea ſicut in pleriſq; terrarum locis aſpicitur, æterna materiæ ſemper ardentis incendia, & ne mirum ſit aut incredibile quod de inferni recitatur incendijs, præteriens ea quæ dicuntur ab Auguſtino & reliquis authoribus Chriſtianis, ſubijciam hîc ex Plinij lib. ij. naturalis hiſt. capita tria. ſcilicet, cvij. cviij. cix. Sic enim inquit: In Comagene vrbe Samoſata ſtagnum eſt, emittens limum (maltham vocant) flagrātem, cum qd attingit ſolidi adhæret. Præterea tactus ſeqtur fugientes, ſic defenderunt muros oppugnante Lucullo, flagrabatq; miles armis ſuis, aqs etiam accenditur, terra tantū reſtingui docuere experimenta. Similis eſt naturę naphtha (ita appellatur) circa Babyloniā, & in Auſtagenis Parthię pfluens, bituminis liqdi modo, huic magna cognatio igniū, tranſiliuntq; ptinus in eā vndecunq; viſam, ita ferūt à Medea pellicem crematam poſtquam ſacrificatura ad aras acceſſerat corona igne rapta. Verùm in montium miraculis ardet Aethna noctibus ſemper, tantoq; æuo ignium materia ſufficit. Niualis hybernis tēporibus, egeſtūq; cinerē pruinis operiēs, nec in illo tantū

natura

natura ſæuit exuſtionẽ terris denuncians, flagrat in Phaſelide Lyciæ mons Chimera, & quidem immortalis diebus ac noctibus flamma ignẽ eius accendi aqua, extingui verò terra aut fœno Cnidius Cteſias tradit. Eadẽ in Lycia Epheſti montes tæda flammant tacti flagrant, adeò vt lapides quoq; riuorũ & arenæ in ipſis aquis ardeant, aliturq; ignis ille pluuijs, baculo ſi qs ex his accenſo traxerit ſulcos, riuos ignium ſequi narrãt. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus vertex, flagrat in Medis & Ceſtia gente cõfinio Perſidis. Suſis quidem ad turrim albã quindecim caminis maximo eorũ, & interdiu camp' Babyloniæ flagrat quadam veluti piſcina iugeri magnitudine. Item Aethiopũ iuxta Heſperum montẽ, ſtellarum modo, cãpi nocte nitent. Similiter & in Megalopolitanorum agro, tametſi internus ſit ille iucundus, frondemq; denſi ſupra ſe nemoris non adurens, & iuxta gelidum fontem ſemper ardens. Nymphei crater dira Apolloniatis ſuis portendit, vt Theopompus tradidit, augeẽ imbribus, egeritq; bitumẽ tẽperandũ fõte illo inguſtabili, alias omni bitumine diluti'. Sed qs hęc mireẽ in medio mari Hiera Inſula

ardet,

ardet. Aeolia Inſula iuxta Italiam cũ ipſo mari arſit per aliquot dies ſociali bello, & donec legatio ſenatus piauit. Maximo tamen ardet incẽdio Theonochenia dictum Ethiopum iugũ, torrenteſq; ſolis ardoribus flammas egerit, tot locis, tot incendijs rerum natura terras cremat. Sic Plinius ad verbũ. Quo fit vt mirum videri nõ debeat, ſi in terræ aluo dicatur id eſſe quod ferè paſsim cernitur in ſuper ficie. Ignis ergò qui in obſcuris illis concauitatibus nigrantes attollit flãmas fumi, & nebularũ globos exhalat, q̃ diu ꝑ opaci carceris tractus ampliſsimos euagati poſtq̃ nulla ad egrediendum ſpiramẽta repperint in ſe contorti reuertũtur in ignes, fitq́ flammarum & fumi Chaos immenſum. Illic damnatorum eſt habitatio, qui aſsiduè coguntur cœca hæc incendia contemplari, tantaq; ex hac inuita contemplatione, quam in æternum ſupplicium ſibi à Deo datam cognoſcunt, ſurgit indignatio, tantus impatientis animi furor exardeſcit, vt omni rationis vſu poſthabito, cœlo & terræ ac Deo ipſi præcentur exeidium, & quoniam vis concupiſcibilis, boni placentis abundatiam, & pœnæ diſplicentis ſentit offenſionem, iraſcibilis quoq; de-

ſiderata

ſideratæ quietis, nequit à concupiſcibili impedimēto repellere, fit in animo mœror & luctus, & ſine vlla conſolatione cordolium. Hęc autem prædicti poëtæ per illa quinq; flumina quæ apud inferos ponunt, myſticè deſignarũt. Styx enim eſt odium, Acheron triſtitia, Lethe obliuio, Cocytus luctus, Phlegethon ardor. Odium Dei atq; iuſtitiæ, triſtitia de pœnarum acerbitate; obliuio charitatis & ſpei, luctus ex pœnarum æternitate, ardor ex cõſcientia culpæ, ordor item corporis poſt reſurrectionem, quod iugiter ardebit & non conſumetur, & erit illic mors ęterna, quia immortalis miſeria, quæ ſupremo bono, id eſt, beatitudini oppoſita poteſt ſummum malum appellari. Duo iſti ſunt fines vltimi bonorum & malorum, quia cum ad illum per virtutem (officia ſcandēdo) perueneris, nihil eſt ſuperius quò gradiaris, vbi ad iſtum per flagitia deſcendendo corrueris, nihil eſt inferi⁹ quò prolabaris. Quicquid ergò bonis eſt in moribus propter illum quęritur: quicquid verò mali propter iſtum fugit. Nec impoſsibile Deo iudicetur, quod naturã poſſe dubium non eſt, vt ſcilicet corpus ardeat & non conſumatur, & in cendio æterno vita permane-

permaneat, nec finiatur. nam & lignum ſtatim conſtat inflammari poſſe, ſed non conſumi. Eſt & quoddam lini genus ex quo telæ confectæ, cum purgandæ ſunt in ignem mittuntur nec exuruntur. Vnde veteres regum & principum cadauera cum erant comburenda, ne cinis eorum cum lignorum cineribus confunderetur, huiuſmodi telis inſuta cremabant, eſt & animal quod naturaliter in caminis ardentibꝰ viuit, pyrallem vocant naturales. Adde ꝙ ſicut ante peccatum erat humanum corpꝰ ſic tēperatum, vt non mori poſſet, ſic & poſt iudicium miro & indicibili modo fermentabitur, vt ęternis non cedat incendijs. Vnde & Eſai. dixit vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et quemadmodum beatitudo omnia bona, ſic eſt cuncta mala complexa damnatio. Octo igitur genera pœnarū q̄ Tul. dicit per leges infligi, ſcilicet damnū, vincula, verbera, talionē, ignominiā, exiliū, mortē, ſeruiturē, cōtinet cumulatiſsimè dānatio, hic igitur ſine fine torquentur atroci ſupplicio, quia nulla fuit in fine religio, at qui ſaltē in ſuprema vitæ veſpera reſipiſcunt, q̄a peccata in vita relinquunt, aliquādo pœnarū finē inueniūt.

De be-

De beatitudine cœleſtis paradiſi, & primò quantum attinet ad partem intellectiuam.
Cap. XXVI.

DE Paradiſi gaudio temerè quicquam dicere non auſim, nam ſi vt ſcribitur Eſaię cap. lxiiij. & in Epiſtola Pauli prima ad Corinthios cap. ij. Nec oculus vidit: nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quę pręparauit Deus diligentibus ſe. Quid tentabo verbis expromere quod in cogitationẽ nequit aſcẽdere? Gręci ſapientię deã tritogeniã vocãt, quod ordinatè tria producat, rectè cogitare, rectè loqui, rectè operari. Et Ariſto. in li. de interrogatione dicit voces eſſe notas earũ quę in animo ſunt affectionum, ex quo ſequitur lingua non poſſe explicari, quod ſit impoſsibile cogitari, dicam tamen aliquid vt animum tuum prouocem ad deſiderium videndi ea quæ mortales oculi videre non poſſunt: hoc enim deſiderium mentem à terrenis rebus ad cœleſtia ſubrigẽs, facit vt adhuc terreni ac mortales ſimus ſaltem ex parte cœleſtes. nam ſi verum eſt illud, Vbi theſaurus tuus, ibi & cor tuum.

Si the-

Si theſaurum in cœlo habemus, neceſſe eſt in cœlo eſſe cor noſtrum; quòd ſi in cœlo cœleſte eſt, deſideria facere corda noſtra cœleſtia, & conabimur ex pauculis infinita; ex minimis ingentia meditari, illo vel maximè moti quod in Georgij dialogo recitatur: Si mulier in ſubterraneo ac teterrimo carcere pariat infantulum, & ei in tenebroſis & anguſtis locis iam adulto velit enarrare cœli altitudinem, mundi amplitudinem, ſolis claritatem, auroræ venuſtatem, Lunæ pulchritudinem: ſtellarum nitorem, terræ latitudinem, veris amœnitatē, auium alacritatem, vocum modulationem riuulorum gratiam, hortorum lætitiam, odorū fragantiam, maris redundantiam, & reliqua; nunquam verbis conſequi poterit, vt in miſeria illa natus & educatus, cui lucernuncula ꝓlata, diem abſconderit noctē ſemper, induxerit, credat quæ audierit. Sic profectò nobis in terro natis & enutritis accidit, quod & Chriſtꝰ Nicodemo loquens ſic expreſsit: Si terrena dixi vobis & non creditis, quomodo ſi dixero cœleſtia credetis? & quidem ſicut cœlum magnitudine, altitudine pulchritudine terras antecellit, ſic cœleſtia bona terrenis bonis perfe-

renda non dubito. Hoc inquam non dubito: illa tamē nō cognoſco, quia omni imaginatione noſtra maiora ſunt. Partis intellectiuę duę ſūt potentiæ: intellectus & voluntas, intellectui cognitio veritatis, voluntati poſſeſsio cōmoditatis adeò grata eſt, vt nihil poſsit eſſe iucūdius in hac vita. Ex parte ſcimus: ex parte prophetamus. Sapimus vt paruuli, loq̄mur vt paruuli, quia videmus ſemper ſpeculum in ænigmate: nam corpus quod occidit aggrauat animam, & opprimit ſenſum multa cogitanrē, & vti in lib. Sapientiæ dicitur: Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ ꝓuidentiæ noſtræ, quo fit vt intellectus cupiditas quantumcumq; hic ſe ingurgitet & bibat, tamen ſemꝑ ſitibunda remaneat. At in paradiſo, quia videbit facie ad faciem, & cognoſcet homo ſicut cognitus eſt. Euacuabitur quod ex parte eſt, quod paruuli eſt, quod imperfecti eſt, eritq; immenſo huic noſtro deſiderio oppidò ſatiſfactum, cum illa omniformis eſſentia quæ eſt prima veritas noſtræ ſe intelligentiæ reuelabit, tum demum illud adimplebitur, Vacate & videte, quoniam ego ſum Deus. Nunc enim intellectus multiplicium phantaſmatū vexa-

tus occurſu,& quaſi puer in vænali foro vag⁹, nunc hoc,nunc illud demiratur:nec vacat, nec videt Deum,ſed operatur,& laborat incaſſum. Hactenus de intellectu.Poſſeſsionem commoditatis cuius amicitia eſt inſeparabiliter annexa voluntati,vita iſta non præſtat,teſte Salomone:qui poſtq̃ ſenſibus ſuis quicquid deſiderabile erat indulſit,& omne genus voluptatis expertus eſt,quaſi nihil adhuc profeciſſet,tandem inquit,Ebel ebelim ve col ebel,interpretatur,vanitas vanitatũ,& omnia vanitas. Viderat enim omne,quod delectat vel non ſatiare,vel repente tranſire,& amitti,& ſenſus ipſos annis recedentibus hebetari, ſatietatem omnium fieri, & ſeneſcere cum ætate libidinem .Et certè patria iſta,quantumcunq; innocenter ac piè viuam⁹,ſpei & deſideriorũ eſt patria.In ea poſitus propheta dicebat: Glorioſa dicta ſunt de te Ciuitas Dei.&:Quã dilecta tabernacula tua Domine virtutũ? concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini:& ſicut deſiderat ceruus ad fontem aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deũ.Sitiuit anima mea ad Deũ fontẽ viuum,quando veniã, & apparebo ante faciẽ Dei.Hic de fine bonorũ, hoc eſt,de
beati-

beatitudine diſputant Philoſophi: & vſq; adeò quærentium in hac vita, & nuſquã inuenientium beatitudinem, curioſa ſuccreuit induſtria, vt teſte Auguſtino in li. xix. de Ciuitatẽ Dei naturã ſectarũ de beatitudine loquentium ad ducentas octuagintaocto Varro produxerit: quarũ omnium fides, ſi q̃ illarum aliquid veræ bonitatis attingunt, noſter Paradiſus abundãter includit: nã ſua redundantiſsima voluptate, ſic omnẽ volũtatis appetitũ inebriat, vt liberũ arbitriũ in ea poſitũ peccandi facultate priuet. Quod tamẽ nõ eſt libertatẽ minui ſed augeri: longè enim p̃ſtantior eſt libertas: eã tantũ velle poſſe q̃ diſplicitura ſint nunq̃, q̃ eã etiã velle poſſe, quę aliquãdo nolle ſit neceſſe. Tũc erit De⁹ omnia in omnib⁹, hoc eſt, q̄cquid ſinguli deſiderabũt, ſuppeditabit Deus. Quia tanta dulcedine mentibus noſtris illabetur, vt p̄fectè compleat, ꝙ dicitur à Propheta: Satiabor quum apparuerit gloria tua, vel, vt in Hebræo eſt, imago tua: nam in Hebræis codicibus eſt temuneca, quod interpretatur, imago tua. Hæc de intellectuali ſeu rationali parte perſtrinximus: de ſenſibus autem quonã pacto beati futuri ſint, paucis explicemus.

De beatitudine partis ſenſitiuæ.
Cap. XXVII.

NAturam ſeu animæ potentiam, q̃ & virtus,& vis appellatur, tunc beatam dicimus,cum optimũ eorum,quæ ab ea capi poſſunt,ſic ꝑ orationem perfectam eſt eſſecuta, vt ſit de æterna eius poſſeſsione ſecura. Optimum, quod intelligi, quod diligi poteſt, eſt Deus:ſed quod ſenſibus percipitur,nõ eſt ſpiritus.Deus autẽ eſt ſpiritus.A quo igitur beatitudo ſit ſenſuum,non eſt omnium doctorum vna ſententia.Sunt qui dicant, illam immenſam partis intellectiuæ voluptatem, de qua apud omnes cõſtat,vndè ſit,redundare,& quaſi ſuperfluere,ac in potentias ſenſibiles deriuari, quemadmodũ experimur ex varijs animi accidentibus corpus affici,& quod animo pacato paulò antè valebat bene, nunc animo perturbato ægrotare.Et quanq̃ ad omnium ſenſuum gloriam modus iſte ſufficiat, tamen de auditu & viſu aliquid peculiare dicendum eſt. Audient enim iucundiſsimas Dei laudes vndiq; reſonare,iuxta illud prophetæ,Beati,qui habitant

tant in domo tua Domine: in ſæcula ſæculorũ laudabunt te. Videbunt item cœlos, ac omnem cœlorum harmoniam percipient: videbunt & ipſum Chriſtum, & matrem, & omnia omniũ beatorum corpora glorioſa: quæ iam incorruptibilia & mirabili decore conſpicua fient intuentium oculis tam dulce ſpectaculum, vt quod deſiderari melius poſsit, neſcituri ſint. Id quoq; erit viſu iucundiſsimum, quòd ſicut nunc ex motu corporis animam ineſſe percipimus, & vegetare ac regere membra corporea, ſic tunc cœlo & elementis, & rebus omnib⁹ Deum eſſe intimũ, & in qualibet vniuerſi parte totum coſeruare, alere, ac gubernare mundi hanc machinam, non dubio cernemus intuitu. Nunc id ſatis ratio perſuadet, & credim⁹, tamen præ inſcitia noſtra naturali non perpendimus: tunc autem oculos circumquaq; vertentes id perpendem⁹. Tanta enim erit vis in oculis, tam acuta videndi acrimonia, vt & corporum noſtrorum ac elementorum & cœli quantitates, numeros, proportiones, harmonias, ſymmetriam, ac naturam omnem beati viſu penetrantes, inebriandi ſint ab vbertate Domus Dei, & dicturi: Hæc requies mea in

ſæculum ſæculi:hîc habitabo, quoniam elegi eam. Adde quod beatis nihil erit inuium, nihil clauſum, nihil inacceſſum, ſed mira ſubtilitate ac agilitate corporis illuc etiam ſine pedum miniſterio ferentur, quo deſiderabit ardor voluntatis, ſic erit animæ imperio corpus obediens & ſubditum, vt aſcenſui nulla moles, nulla continuo motui laſsitudo, nullus deniq; labor obſiſtat. Non defuerunt, qui dixerint, & in ſcriptis reliquerint, In cæterorum ſenſuum inſtrumentis generandam à Deo qualitatem, per quã melliflua ac nectarea quadam voluptate dulceſcant. Sed quicquid de huiuſmodi qualitate dicendum ſit, vnum eſt certum, homines æternæ vitæ deſtinatos à Deo per metamorphoſim ſic inſtituendos, vt nihil in eis ſit non beatum. His præmijs donantur, his coronis decorantur à Deo: non qui vrbes aut prouincias, ſed qui carnem, mundum, & diabolum vicerunt: nec præmia victoribus debita ſolum reddit, ſed plurima ac maxima, corrollaria, donatiuum, congiarium, epulum ſuperaddit: quæ omnia pollicitus eſt Chriſtus in Euangelio dicens: Faciet illos diſcumbere, & tranſiens miniſtrabit illis. Ex quo

innui-

innititur, Deum ſanctis ſuis omne humanitatis obſequium, omne liberalitatis officium, omne magnificentiæ genus, omne charitatis iudicium exhibiturum.

Quòd naturaliter virtus eſt honoranda, probatur ex conſuetudinibus antiquorum. Cax. XXVIII.

Conſuetudo antiqua Romanorũ fuit ex lauro primũ, ex auro mox coronare triumphantes, qui obſidione caſtra liberaſſent, gramine de obſidionis loco decerpto, qui ciuem in bello liberaſſet quærna fronde cingebatur, qui primus murum hoſtium aſcẽdiſſet, corona murorum inſignita pinnaculis, qui primus in hoſtium caſtra irrupiſſet, corona vallo decorata caſtrenſi, qui primus bello nauali claſſem hoſtium inſilijſſet, donabatur corona roſtris armata naualibus. Celebrabant Græci ſacra certamnia, hoc eſt Olympiacũ, pythium: Iſthmiacũ. Nemeęũ horũ victores Hieronicę vocabãtur, & ponebatur eis in victorię

loco ſtatua, coronæq́; dabantur in Olympicis ludis pro Ioue ex oleaſto, in pythijs ꝓ Apolline ex Delphica lauro: in Iſthmijs iterum pro Ioue ex pinu, in Nemeæis ex apio, iuxta illud Satyrici: Graiæq́; apium meruiſſe coronę. Et qui huiuſmodi certamina peruiciſſet, dicebatur viciſſe periodon, hoc eſt conſummatę virtutis opera perpetraſſe. Eſt enim periodus apud rhetores ſermonis pars ꝑfecta, cola continens & commata, cum videlicet ſententia certè quadam deſcriptione deſinitur: dicebantur etiam victores huiuſmodi paradoxi, hoc eſt admirabiles, quia videlicet putabantur cũctos mortales fortitudine, ac ea de qua certaſſent virtute pręcellere. Singulari etiam priuilegio donabantur, vt vrbem ingreſſuri, poſſent (ſi libuiſſet) non porta, ſed deiecta murorum parte introire, vt apud Tranquillum de Nerone legimus Capuam intraturo. His exẽplis præclarè concluditur, naturale ſemꝑ homini fuiſſe virtutem extollere, & eius excellẽtiam ac diuinitatem aliquibus egregiæ laudis ac præcipui honoris declarare munerib⁹. Hanc Deus inclinationem mortalibus dedit, eandẽ ipſe habet, propterea nunq̃ ceſſauit minis, exhortationibus

hortationibus, & exemplis, per internuncios prius,& tandem per ſeipſum nos ad virtutis ſtadium prouocare. Cuius finis, ac pręmium eſt fœlicitas,non ea quam vita iſta promittit, ſed illa de qua dicitur: Cũ dederit dilectis ſuis ſomnũ,ecce hæreditas Domini. Et hæc hactenus de beatitudine.

De iudicio,& quòd Aſtronomi & doctores etiam Catholici qui tempus iudicij prædixerunt manifeſtè deluſi ſint. Cap.XXIX.

SVpremi diem iudicij & generalẽ carnis humanæ reſurrectionem multi prædicere voluerunt. Sed in omnibus huiuſmodi vaticinijs compertum eſt, Chriſti dictum eſſe veriſsimũ: Nõ eſt veſtrũ ſcire tempora & momenta quæ pater poſuit in poteſtate ſua. Lactantius allegans illud Pſalmi, Mille anni in conſpectu tuo tanq̃ dies heſterna,quæ præterijt,ſex milibus annis credidit mundum duraturum, quot diebus eſſet conditus ab initio,concordat huic ſententiæ quod legitur in

Talmud Hebræorum. In eo nanq; libro, vbi agitur de Idololatris, ſcribitur, filios Heliæ, qui fuerunt anteceſſores noſtri filij prophetarum Carmelitæ, ſic dixiſſe: Seſet alapim ſana aia holam, ſene alapim tou, ſene alapim torat, ſene alapim di es Meſsiæ: quod ſic interpretatur: Sex mille anni fuere mundi, hoc eſt, aſsignati ſunt mundo à Deo. Duo milia vanitatis, vel inanitatis, quia ſine lege tranſierunt. Duo milia legis. Duo milia Chriſti. Eodem ferè modo lapſi ſunt Methodius, Beda, Euſebius, & alij qui ſex dies operationis diuinæ, & ſeptimũ quietis fruſtra contemplãtes, & cuilibet diei chiliadẽ ſuperſtitioſè ſatis aſsignãtes ad ſummam ſeptẽ milium annorum dixerunt excurſum ſæculorum. Huic cabaliſticæ numerorum rationi videtur alludere, ꝙ à Catholicis doctorib9, & pcipuè, ꝙ in fine librorũ de Ciuitate Dei dicitur ab Auguſtino: Sex, ſcilicet, eſſe mundi ætates: & temporis huius noſtri ſæculi articulos. Primam ab Adam ad Noẽ. Secundã inde vſq; Abrahã nõ æqualitate temporum, ſed numero generationum: denis enim generationib9 ambæ terminantur. Hinc, ſicut Matthæ9 recitat, tres ętates vſq; ad Chriſti ſub-

ſti ſubſequuntur Aduentum, quæ ſingulæ denis & quaternis generationibus implentur: ab Abraham vſq; ad Dauid vna. Altera inde vſq; ad tranſmigrationem Babylonicam: tertia inde vſq; ad Chriſtum. Sexta, quæ nunc agitur, quem finem ſit habitura non dixit: hinc finem volens quibuſdam ſignis Chriſtus oſtendere dixit: Surget gens contra gentem, & erũt terremotus magni, & peſtilentiæ, & fames. Quibus verbis motus Gregorius, cũ videret multa ex his, quæ dicuntur à Chriſto, tempeſtate ſua contigiſſe, putauit adeſſe Diẽ Iudicij: verũ prophetiæ ac vaticinia omnia tot ſunt obſcuritatibus obumbrata, tot ambagibus inuoluta, vt niſi iã adimpleta poſsint ferè nũq̃ intelligi. Iuſtiniani imperatoris tẽpore circũferebatur oraculũ, quo dicebatur, mundũ cum prole ſua periturum, cũ ad Romanum imperium Aphrica redijſſet, & cum eo tempore Beliſario duce ſtrenuè rem agente redijſſet, putabatur in foribus adeſſe Iudicium. Subpauidi omnes arrectis animis circumſpectabant, vnde conflagratio generalis erumperet. In hac cõmuni gentium ac populorũ trepidatione ac tumultu pugnæ cuiuſdam repentinus euentus cum
ſumma

ſumma omnium admiratione penè ac riſu declarauit oraculum. Nam poſt receptã Aphrycam cum vellet idẽ imperator liberare à Gothis Italiam, ducem nomine Mundum ad præclari id negocij miſit cum exercitu, qui in ipſis Italiæ faucibus contra Gothos infeliciter pugnans, cum prole occiſus eſt. Mox cum rumor increbuiſſet, Mundum ducem perijſſe, vaticinio intellecto timore iudicij functꝰ eſt mũdus. His adiungendus eſt error aſtronomorum tam Hebræorum q̃ noſtrorum temeritatẽ ſuam frænare nolentium. Abraham Hebræus Aſtrologus qui princeps cognominatur à ſuis, coniunctioni Iouis cum Saturno, Moſis natiuitatem, regnũ Iſraël & legis promulgationem attribuit, & cum anno Chriſti M.cccc. xliiij. in cancro & rurſus poſt Annos xx. hoc eſt, M.cccc.lxiiij. in piſcibus futuram præuideret eam coniunctionem, putans redeũte cauſa rediturum effectum: Meſsiã in altero prædictorum coitum expectari debere præcinuit, ſed non ſolum non venit, ſed ea tempora tãtã Iudæorũ ſtrages eſt inſecuta, vt ex omni Hiſpania vbi opibus & multitudine plurimum coaluerant, noſtris diebus à Ferrando Rege fi-

nito

nito Granatenſi bello ad vnum omnes eiecti ſint. Arnaldus etiam noſter vaticinari voluit Anno Chriſti M.ccclv. ob cõuentũ triũ ſuperiorũ planetarũ in aquario, vel. M. cccclxiiij. ob connexionẽ ſupradictorũ Saturni & Iouis in piſcibus, venturum Antichriſtum. Sed cum ea tempora iã præterierint (agitur enim nunc à Chriſto annus milleſimus quadrigínteſimꝰ, nonageſimus octauus) eos profectò ignorantes, arrogantes, mendaces, leues, & ridiculos, nugigerulos declarat euentus.

Futurum eſſe diem Iudicij Cap. XXX.

SEd quanq̃ ſit incertũ iudicij tẽpus, certum tamen eſt futurũ iudicium: nam carnis reſurrectionem & Platonici conceſſerunt, & Sibyllę præſagierunt, & ꝓphetæ prædixerunt. Chriſtus confirmat, prædicunt Apoſtoli, nunciant Aſtronomi. Et quid pluribus opꝰ eſt? Cõflagrationis extremę memoria, vel à dæmonibus edita, vel à cœlo præoſtẽſa in antiquis gentilium libris celebratur: inde illud Ouidij in primo Metamorphoſeos

libr

libro de Ioue loquentis:

Eſſe quoq; in fatis reminiſcitur, affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaq; regia cœli,
Ardeat. Memini me apud Petrũ Aponenſem in eo libro qui Conciliator inſcribitur legiſſe, tempore diluuij generalis planetas omnes ſub aquatico piſcium ſigno conueniſſe, & conſpirantibus aſtris in animalium perniciem cœlum coniuraſſe. Fortè pari modo volunt aliquando futurum, vt planetis omnib' in leone coniunctis qui flammigerantis eſt naturæ, virtus ignis ſupra modum excreſcens cæteris elementis & cunctis animantibus moliatur interitum. Sed quia hinc ſequi videtur diem illã ab Aſtronomis poſſe pręuideri, vtpote qui peritiam habent motuum cœleſtium, puto hũc admirandum ac terribilem effectum non à cœlo: ſed à Dei voluntate pendere, quæ cùm ſit etiam angelis & beatis inſcrutabilis, præſciri nullo modo Iudicium datur niſi à Deo ipſo reueletur, & cum Apoſtolis id ſcire deſiderãtibus, & ſuper eo Chriſtũ interrogantibus reſponſum fuerit, nõ eſt veſtrũ ſcire tempora & momenta q̃ pater poſuit in poteſtate ſua, credo id fruſtra ſperari à poſteritate, & ſatius eſſe deſiſte-

deſiſtere ab hac tam curioſá temeritate. Non deſunt etiam noſtris temporibus qui dicant appropinquare tempus Antichriſti, quendam quoq; prophetam breui naſciturum qui magnam morum & legum varietatem inducat. Fuerunt qui dixerunt à Chriſto vſq; ad Antichriſtum mundum ſex ætates habiturum, & primam fuiſſe Apoſtolorum, ſecundam martyrum, tertiam doctorum, quartam Anachoritarum, hoc eſt ſecedentium, vt Pauli primi heremitæ, & Antonij ac ſimilium, quintã monachorum, ſextam mendicantium, & hac euoluta putant Antichriſti tempus affuturum. Sed cum omnia ſint incerta & plena fabularum, illud Chriſti tenendum eſt, Eſtote parati, quia qua hora non putatis Filius hominis veniet.

De Helia patre Carmelitarum ante diem iudicij præmittendo.
Cap. XXXI.

Eliam patrem noſtrum pręmittendum à Deo canit Malachias. ſic enim iiij. cap. dicit, Ecce ego mittam vobis Heliam Teſbitē antequam veniat dies Domini

magnus

magnus & terribilis, vel vt interpretati ſunt Septuaginta, illuſtris; qui conuertet cor patrũ ad filios, & cor filiorum ad patres, & ne fortè veniens percutiam terram anathemate, vel vt tranſtulerunt Septuaginta, penitꝰ. Ad quid verò peculiariter præmittatur Helias, declarat Auguſtinꝰ vigeſimo libro de ciuitate Dei cap. xxix. dicens eum exponendo legem ſpiritualiter ac myſticè conuerſurum corda patrum ad filios & filiorum ad patres, hoc eſt opere impleturũm, vt filij qui legem ſecundum literam interpretantur, tum demum eam ſic intelligãt, vt ſancti patres eorum intellexerunt, & ideò cũ Chriſto in transfiguratione Moſes & Helias rectè apparuerunt, vt oſtenderetur vterq; legis ſenſus, per Moſen literalis, quem Iudæi in cæcitate ſequuntur, & per Heliam myſticus quem tenent electi, Chriſto conſentire ac teſtimoniũ ferre; conflagraturum orbem, morituros homines, atq; reſurrecturos, Chriſtum in maieſtate venturum ac appariturum, & de miſericordiæ operibus ſcrutinium habiturũ, bonos in vitam, malos in ignem miſſurũ non dubitamus. Si verò hæc ad plenum ſcire deſideras (quod vt facias, etiam atq; etiam te hortari

tari non deſino) Auguſtini vigeſimum librũ de Ciuitate Dei frequenter euoluas. Ipſe nãq; teſtimonijs vndiq; contractis literas noſtras atq; gentiles, vetus inſtrumentum atq; nouũ exſcribens ſummo ingenio, ſumma diligentia, de his luculentiſsimè diſputauit. Hæc ſunt quæ ſi memoriæ tenueris, & frequenter quaſi ruminando meditatus fueris, ægritudinis tuæ moleſtias patientiſsimè feres, & conſtanter huius vitæ mortalis bona æquè ac mala peritura contemnes.

De ſacra Scriptura, & primùm cur ſit adeò ſuadibilis. Cap. XXXII.

MAgnum & mirabile contra corporis dolores & animi triſtitiam inuenies ex ſacræ Scripturæ lectione remediũ: & certè iudicio meo nullus ſermo (quanq̃ ſit accuratiſsimè cult⁹ & ſumma eloquẽtia ornatus ac ſplendidus) qui mentes ægras magis conſolari, & curas æquè poſsit demoliri. Feci ego perſæpe periculum. Nam cum fuerim aliquãdo circumuentus multis anxietatibus quarum

feraciſsima eſt turbulenta iſta mortalium vita, præfugi ſemper ad codices ſacros, tanquam ad arcem munitiſsimam, & præſentaneū medicamentum animi laborantis, & quod in eis quærebatur leuamē inueni, nec à ſpe, nec à deſiderio meo ſum fraudatus. Sæpenumero mecum cogitaui, vndè tam ſuadibilis ſit iſta Scriptura, vnde tam potenter inflet in animos auditorum, vnde tantum habeat energiæ, vt non ad opinandum tantum, ſed ad ſolidè credendū omnes inflectat. Non eſt hoc imputandum rationum euidentiæ, quas non adducit, non artis induſtriæ aut verbis ſuauibus & ad perſuadēdum accommodatis, quibus non vtitur. Sed vide an id in cauſa ſit ꝙ perſuaſi ſumus eam à prima veritate fluxiſſe. Sed vndè ſumus ita ꝑſuaſi niſi ab ipſa? quaſi ad ei credendum nos ſua ipſius trahat auctoritas. Sed vndè oro hanc ſibi auctoritatem vendicauit? Neq; enim vidimus nos Deū concionantē, ſcribentē, docētem, tamē ac ſi vidiſſemus, credim⁹ & tenemus à Spiritu ſancto fluxiſſe q̄ legim⁹. Forſitā fuerit hæc ratio firmiter adhærendi, ꝙ in ea veritas ſit ſolidior, quamuis non clarior. Habet enim omnis veritas vim inclinatiuam, & maior

maio-

maiorem, & maxima maximam. Sed cur ergò non omnes credant Euangelio? Reſpondeo, quia non omnes trahantur à Deo. Sed quid longa opus eſt diſputatione? Firmiter Sacris Scripturis ideò credimus, quia Diuinam inſpirationem intus accipimus.

Contra philoſophos dicentes credere nos Scripturæ Sacræ propter conſuetudinem. Cap. XXXIII.

DIcunt philoſophi virtute conſuetudinis id effici. Etenim vt aiunt illa in quibus fuimus & nati & ab infantia imbuti & hactenus educati, ſic nos afficiunt vt ea relinquere quaſi naturalia nõ poſſumus. Verùm id friuolum. Quomodo nanq; proprias ædes, quomodo patriã, quomodo parentes qui nos genuerunt, à quibus his imbuti & educati ſumus vnquã relinqueremus? Si cõſuetudini tantũ tribuimus, quæ fuit vnquã cõſuetudo longior, perẽnior, blãdior, dulcior, quã ea quæ inter parẽtes & liberos intercesſit? & tamẽ relinquit homo patrẽ & matrẽ, & adhæret vxori ſuę. Sed dices id fieri quia omni cõſuetudine natura ſit fortior.

Et quidem id fateor,& erit iſte mihi locus ad arguendum,ſi eſt conſuetudo natura validior vt obijcitur,cur ergò ratio naturalis quæ fidei non conſentit fidem non frangit? Neq; enim virginem peperiſſe,& Deum concepiſſe natura perſuaſit;immò & diſſentit. Cur ergò conſuetudinem ſicut in adducendis à parentibus liberis,ſic & in credendis natura non vincit? Ineſt ergò Scripturis ſacris neſcio quid,immò ſcio,quid natura ſublimius, id eſt, inſpiratio facta diuinitùs,& diuinę irradiationis influx⁹ certus. Quòd ſi & aliarũ religionum Hebraicæ & Machometanæ exempla produxeris, in quibus eſt aſſenſus qui nõ diuino influxui,ſed imputandus ſit conſuetudini. Reſpondemus eorum religione contineri humilia, & nihil ferè ſupra terrena ac humana, quibus credendis cum nõ multum natura reluctetur, conſuetudo facilè opitulatur. Noſtra verò ſunt ſublimia,diuina,cœleſtia,creditu difficillima,& ꝗbus cũ fortior conſuetudine natura contradicat,neceſſe eſt vt inſpiratio foueat. Ex quo fortè concludi non immeritò poſsit fidei, ſpei, & & charitatis habitus acquiſitos non ſufficere, ſed infuſos cum inſpiratione haberi oportere.

Non

Non magni ergò momenti vt dicere cœperamus eſſe non poſſunt verba, quę Spiritu ſancto inſpirante ſunt prolata. Vndè mentibus multorum fidelium, ſeu religio, ſeu magis quædã ſuperſtitio id faciat: iamdudum inſedit, vt ſacrorum verborum ſenſus ad quicq̃ operandũ non ſufficiat, ſed opus eſſe verba ipſa in ea qua primum prolata ſunt lingua proferri, quod ſentire videtur Origenes in primo libro contra Celſum, dicens dæmones verbis quibuſdã linguæ illius vbi loca ſortiti ſint, à magis coartari, ab alteri⁹ linguæ vocabulis ſenſum eũdem facientibus, quaſi magum non audiant nil moueri. Habet igitur vitale nutrimentum veneranda maieſtas ſacrificium ſcripturarum. Propterea cum audiſſet Chriſtus propter parabolam de his quæ intrantia per os non coinquinant animam, quoſdam inſipientes à fide receſsiſſe, & ideò Apoſtolis dixiſſet, nunquid & vos vultis abire? Reſpondit Petrus, Verba vitæ habes, ad quem ibimus? Eſt in eis verbis veſtita nuditas, multiplex ſimplicitas, ſublimis humilitas, & habilis vniuſcuiuſq; ingenij ſubtilitas. Eſt in ea quod rudibus foris pateſcat, & quod eruditos introrſũ adducat. Eſt ꝙ

 fortio-

fortiores robuſtè exerceat,& quòd imbecillis vltrò ſe exhibeat.

De multiplici ſenſu Sacræ Scripturæ.Cap.XXXIIII.

SCriptura ſacra nullum putamen habet,nihil diminutum, nihil ocioſum: nam non verba ſolùm, verùm & res & facta ſignificant. Si ſenſum verborũ attendis, hiſtoriam habes, ſi ſignificantiam rerum aſpicis,vt ꝙ agnus typicus Chriſtum ſignificet,allegoriã vides.Si ad mores referas,vt ꝙ Chriſtus à nobis cũ virtutũ odoribus eſt q̃rendus, q̃a ſanctæ mulieres cum aromatibus ad monumentũ venerũt,tropologia eſt.Si ad cœlũ rem transferas,vt cũ ꝑ Hieruſalem cœleſtis patria deſignat̃,anogogiã facis.Habẽt & Hebrei ſenſum hunc quadruplicẽ in ſacris literis. Literalem appellant peſat,hũc ſicut apud nos Nicolaus Lyra, ſic apud eos rabbi Salomon & Chemei pertractarunt. Allegoricus dicitur midras,vndè extat midras.Rut & midras cœlet,hoc eſt myſtica Rut & Eccleſiaſtis expoſitio,& doctores tamuldici hãc ſequunt̃. Tropologicum

logicum appellant Sechel, in quo Abram ab Nazara & Leui ben Gerſon & rabbi Moſes Aegyptius deſudarunt. Anogogicus autē cabala nuncupatur: nam expoſitio illa legis tātò verior, quātò abſtruſior, q̄ Moſes ab ore Dei dicitur accepiſſe, non ex libris diſcebatur, neq; enim ſcripta erat, ſed à docente ſuſcipiebatur, à diſcipulis tanq̄ res ſacra & habenda inter arcana. Cabala nanq; ſuſceptio interpretatur, & hæc expoſitio à literali ſenſu ad Anogogicum quaſi à terrenis ad cœleſtia volare contendit. Senſum hunc quaſi animam legis & verborum medullam, ne amitteretur poſt captiuitatem Babylonicam: Eſras conuocatis Septuaginta duobus ſapientib⁹ in ſcriptis redegit, & in Septuaginta duo volumina digeſsit, q̄ Deo p̄cipiente palā legenda non ꝑpoſuit, ſed ſolū legis peritis ac in ſacrarū literarū ſtudio exercitatis ac ſapientibus viris cōmunicanda edixit: hos ſenſus Paulus Apoſto. ſpiritū vocat, cū reprehendēs Iudęos q ſoli literali innitebātur, dicit, Litera mortificat, ſpiritus autē viuificat. Notandū inſup hos ſenſus poſſe Moſis faciē appellari, literalē autem eſſe velū ei ſuperpoſitum quo adhuc Iudæorum proſpectus ne veritatem

videant, impeditur. Propter quod Malachias Propheta dixit Heliam Patrem Prophetã magnum, & admirabilem ante Chriſti aduentum ad Iudicium præmittendum, qui ſcripturam ſpiritualiter exponens, & velum à facie Moſis detrahens, patrum ad filios corda conuertat. Senſus hos myſticos credimus Chriſtum tradidiſſe diſcipulis, cum (vt ſcriptum eſt in Euangelio) aperuit eis ſenſum, vt ſcripturas intelligerent. De his etiam intellexit cum dixit, Scrutamini Scripturas, ipſæ teſtimonium perhibent de me, ſed ideò defecerunt ſcrutãtes ſcrutinio, quia quod erat in ſenſu, q̃rebant in textu. Quod verò ad hos ſenſus ſit, recurrendũ, docet ipſe Chriſtus, qui ferè ſemꝑ myſticẽ loquebatur, vt in parabolis eius manifeſtatur. cum igitur eodem ſpiritu quo Chriſtꝰ loquebatur data lex fuerit, innuitur quòd ſic, quæranda ſit veritas in verbis legis, ſicut modò q̃ritur in Chriſti parabolis.

Quòd & cur Scriptura ſacra Arcæ legis comparatur.
Cap. XXXV.

Scri-

SCriptura ſacra fœderis arca eſt intus & foris deaurata, aurũ interius, charitas in Deum, aurum exterius, dilectio eſt in proximũ. In arca tria ſunt. Lex Dei. Virga Aaron, & Manna. Lex docet quod agendum, à quibus cauendum, dat præcepta moralia, quæ quia ſunt de lege naturæ, in ſua adhuc maieſtate perdurant, dat præcepta cæremoniarum, hoc eſt ſacrificiorum. Veteres enim ſacra cæremonias appellabant. Hæc quia Chriſti, quod verũ eſt ſacrificium erant figura: Chriſto veniente ceſſauerunt, & quia ſunt in melius commutata, dici deſtructa & ſoluta non debent. Nõ enim venit Chriſtꝰ ſoluere legẽ, ſed adimplere, & vt ſuprà dictum eſt conſummare. At qui in melius commutat, non ſoluit, ſed quod minus erat, quod inchoatum, quod vacuum, ſupplet, perficit, & adimplet. Pro omnibus enim antiquæ legis ſacrificijs vnicum Chriſti ſacrificium nos habemus, & ꝙ Chriſtus ille agnꝰ ſit quem Iudæi quintadecima Martij Luna paſchalibus ſolennijs offerebant. Ioannes Baptiſta à litera ad ſpiritũ, hoc eſt, ad ſenſum tranſiens allegoricum manifeſtat, cũ inquit: Ecce

Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, ac ſi diceret, non ille agnus animal brutum, vt verborum textus, ſed iſte vt innuit ſpiritus & ſenſus, ſaluare nos poteſt. Dat inſuper iudiciorum præcepta, quæ ſi placent obſeruare permittũtur: Dumomdo nõ putemus ea veteris inſtrumenti authoritate ſeruanda. Nam quo ad hæc, inſtrumentũ illud eſt antiquatum, reſciſſum, abrogatum, ſed ſi ex re eſſe videatur denuo inſtitui & pro legibus haberi non vetitum, quod ſi fiat, debebũt obſeruari & pro legibus haberi, vimq́; vt diximus non à veteri inſtrumento ſed à nouo ſortientur inſtituto. Item in arca eſt virga, quia in Scriptura ſacra eſt imperiũ quo regimur, cuius authoritas deſcendens à Chriſto im ſummum pontificem tranſit, â pontifice in imperatorem. Pontifex enim eſt mediator Chriſti & hominum: nam regnum Chriſtianorũ magis eſt ſacerdotium dicendum, quàm imperium, dicente Petro Apoſtolo, genus electum regale ſacerdotium. Quare pontificatus non in locum imperij ſubrogatus eſt, ſed imperio eſt ſuperpoſitus, vt à pontificatu regatur imperium, & quod pontificatus ſanctitas faciendum arbitratur, imperatoria maieſtas

ſtas exequatur Vndè & duplex eſt gladius, vnus ſpiritualium, qui eſt pontificis, alter temporaliũ, qui pontifici & imperatori eſt communis. Sed habet eum pontifex in vaginam conuerſum. Imperator verò tenet manu ſtrictum. In vaginam conuerſus eſt authoritatis poſſeſsio, manu autem ſtrictus authoritatis exequutio, vterq; à Chriſto põtifici, alter à põtifice datur imperatori. Virga hæc aliquando florens, aliquando arida, aliquando mollis, aliquando dura: noſtræ enim gentis imperium nunc humile, nunc ſublime, nunc flexibili & lenta, nũc ferrea & rigida vtit̃ poteſtate, quia nonnunq̃ iuſtitia ſeuerius agit, nonnunq̃ ęquitas in clementiã & miſericordiam mitius dulceſcit. Cum florent autem, non terreni roris, ſed diuinæ id opus eſt. Nam Chriſtianæ gentis imperium cœleſte non humanum egit arbitrium. Item in arca eſt mamma, quia Scriptura ſacra ſpe futuræ vitæ & cœleſtium bonorum promiſsione in huius vitæ deſerto nos paſcit, donec extincto Moſe Ieſus alter dux in terram repromiſsionis inducit. Teſtamentum vetus myſterijs ac figuris eſt refertum, quarum multæ iam diu intellectæ, multæ quotidie

reue-

reuelantur, multæ in futurum ab eodem ſpiritu qui eas condidit docendæ ſeruantur. Recitat Plinius de hiſtoria naturali lib. viij. cap. xxxvij. venenatis pabulis Cynare herba ceruos mederi, percuſſos à phalangio quod eſt aranei genus cancros comedere. Cum vulnerati ſunt dictami paſtu ſagittas eijcere. Hirundines vexatos pullorum oculos Chelidonia ſanare. Muſtelam in murium venatu ruta ſe fouere, anguem hyberna latebra viſu obſcurato herbæ marathro ſeſe affricantem oculos reparare. Elephantem cameleonte deuorato qui herbæ eſt concolor oleaſtri folijs veneno occurrere. Quemadmodum his & alijs animalibus remedia morborũ dantur à natura, ſic nobis à Deo contra ſpirituales morbos data eſt ſcriptura, dicente Paulo, Quæcunq; ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem Scripturarũ ſpem habeamus. Primo igitur loco Scriptura ſacra tibi legenda eſt. Secundo doctorũ codices approbati: Tertio philoſophi, qui de moribus diſputant, & poëtæ graues, qui mira eloquentiæ ſuauitate philoſophiæ ſeueritatem condiunt, ſupercilium ponunt, frontem caperatam

exten-

extendunt,& veternoſum ei ſenium auferentes venuſtatis gratiam & iuuenilem quendam decorem inducunt: nihil enim eſt aliud vera poëſis q̃ philoſophia quædam myſtica, fucata, interpollata. Quartò hiſtoriæ ac ſpiritualium ciborum varietate refectus in hac pulchra ac ſancta ſupellectile conſtitutus, potes omnem & ægritudinis & vitæ perferre moleſtiam.

De ſanctorum imitatione.
Cap. XXXVI.

EXempla fortitudinis, ac patientiæ, ſpei, longanimitatis, & perſeuerantiæ, frequenter legenda ſunt, & ſemper habenda eſt ante oculos ſanctimonia confeſſorũ, pudicitia virginum, conſtantia martyrũ. Hoc ſit ſpeculum ad quod animæ tuæ quæ ſponſa eſt Chriſti, caput amicias, faciem linias, ſinum exornes, vt in veſtitu deaurato charitatis circundata varietate virtutum, cum huius vitæ nox præceſſerit, & æternæ vitæ dies illuxerit, ambulare honeſtè valeat inter triumphales choros paradiſi, & habens veſtem nuptialem

poſsit

poſsit æternis adeſſe conuiuijs. Dona illa romanorum antiquitas quæ virtutum lapidibus orbis terrarum fundabat imperium, vt ad imitandum iuuenes prouocaret, pangebat in conuiuijs egregia maiorum facinora comprehenſa carminibus. Simili officio religioſi omnes & nos pręcipuè cum cibo reficimur, ſemper vnum nobis contentioſe legentem omnes auſcultamus, & cum ſilentio comedentes erectis ad concionantem non oculis, ſed mentibus ferè ſemper auidius ſumimus animorum ad mēſam alimenta, quàm corporum, & certè iudicio meo pendet hinc magna pars religioſæ vitæ. Quid enim eſt aliud communis hæc lectio quàm vitiorum extirpatio, ſpiritualis profectus exhortatio, & quædam generalis virtutum irrigatio? Conuerte ergò mentem ad cōtemplanda geſta ſanctorum, & quaſi tuā pertœſus ignauiam quòd nihil adhuc egeris viro dignum, mitte manum tuam ad fortia, & vigorem, elationem ac ſublimitatem illorum æmulare. Dum videris in pueris, vt in Vito, in fœmineo ſexu, vt in Katharina, in paganis ipſis, qui Deum ignorabant, tantarum experimenta virtutum, pudebit te, qui vir, qui Chriſtia-

Chriſtianus es, cui Cœlũ in hęreditatem promittitur, vnam ægritudinem ferre non poſſe. Lege regum libros, inuenies regem Dauid in aduerſis omnibus (quæ multa perpeſſus eſt) patientem, pium, mitem, longanimem & à Dei timore nunq̃ diſcedentem. & in pſalmo dicit: Ego autẽ in flagella paratus ſum, & factꝰ ſum ſicut homo non audiens, & non habens in ore ſuo redargutiones, quoniã in te Domine ſperaui, tu exaudies me Domine Deus meus. Lege Ezechiam regem in lecto iacentem cũ lachrymis conuerſum ad parietem quindecim vitæ & ſanitatis annos impetraſſe. In ſecundo Machabæorũ reperies matrẽ cum ſeptem filijs ꝓ paternis legibus tyranno reſiſtere, & contemplatus animũ in fœmina plusq̃ virilẽ, ne habere iudiceris in virili corpore animũ fœmineũ, fortius niſi fallor inniteris. De noſtris, hoc eſt, de Chriſtianis nihil dixerim. Sũt enim omnia huiuſmodi exemplorum plena volumina, & Chriſtianæ vitæ regula eſt mala pati, & mala non reddere. Perfectionis noſtræ ſumma hæc eſt, percutienti vnã maxillam præbere, & alteram, auferenti tunicam, donare & pallium.

De aſsidua Dei deprecatione. Cap. XXXVII.

Super-

SVpereſt vt Deo ac Dei amicis aſſiduis ſupplicationibus te commendes, & vt amici Iob ęgrotanti conſulebant ad ſanctorum aliquem conuertere, ſic futurum eſt vt ſaluis mercibus & naui, velis paſsis, ventiſq; ſecundis cum magno meritorum prouētu ac fœnore portum ſempiternæ quietis introeas. Quam tibi mihiq; concedat Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſoletur nos in omni tribulatione noſtra. Amen.

PERORATIO.

Hæc habui de tenui facultate meæ penuriȩ quæ diuturnæ noſtræ amicitiæ & mutuę charitatis officio dederim. Tu ex ingenij tui fertilitate ac copia, ex laboris tui opera ac induſtria conquires plura atq; meliora, quæ his noſtris adiuncta tibi ad cœleſtem patriam properanti erunt pro vehiculo.

Vale.

Finis trium librorum de patientia.

BAPTISTAE MANTVANI CARMELITAE THEOLOGI, DE VITA BEATA, Dialogus Iucundiſsimus ſimul & pientiſſimus.

AD PETRVM SPAGNOLVM MANtuanum, patrem ſuum dilectiſsimum obſeruandis.

OCIOSA mihi alquid ad te ſcribere, nup in mentẽ venit. Et quũ diu mecum ipſe cogitaſſem, vndè poſſem exordium ſumere, in materiam longè pulcherrimam & iucundiſsimã, omniumq; cognitione digniſſimam Incidi. Ea eſt vita beata: q̃ quia ab omnibus amari debet, nec amari poteſt, niſi prius cognita fuerit, non inutile mihi viſum eſt, ſi quidnam ea ſit & quibus gradibus comparetur, aperuiſſem. Cur verò hunc libellum ad te

 potius;

potius, quã ad alium miſerim, duabus potiſsimum cauſis factum eſt. Prima, vt quale eſſet genus exercitationum mearum agnoſceres, & ne fruſtra me hactenus triuiſſe tempus forſitã exiſtimares. Secunda, vt de re tam exquiſita & immortali Deo tam gratiſsima ad egregium mihiq; gratiſsimum virum ſcriberem. Ego enim, qui te mihi charior ſit inter mortales habeo neminem. Nec tamen velim vt à me pręclariſsimum quid expectes: nam neq; hanc materiam tam diffuſè vt tractari poſſet aſſumpſi, in qua diligenter explicanda Marcus Tullius Cicero facundiæ ſuæ neruos contendere poſſet, ſed ingenij tenuitati conſulẽs multarũ ſententiarum floſculos ſummatim delegi, & huic libello arbitratu meo inſerui, quos legens ipſe cognoſces. Et quoniam ego ſemp animaduerti dialogorum ſtylum cæteris penè omnibus eſſe gratiorem, Ciceroniano more duos colloquentes introduxi: Gigonem ſcilicet & Hadrianum, & hunc de Vita beata interrogantẽ, illũ interroganti reſpondentẽ. Et q̃a forſitã hi homines q ſunt ignoras breuiter aperiendũ eſt. Gigo integ :rrimæ vitæ homo eſt, q tres & ſexaginta nat⁹ annos in noſtra religione con-

ne conſenuit.Multæ ſunt in eo viro literę & ſapientia,qualis in Catone fuit multarum rerum vſu comparata.Hic in quibus rebus vita beata conſiſtat probē nouit. Hadrianus iuuenis optimæ indolis,cuius integritatē in hoc vno ꝑpendas,ꝙ à p̄dicti ſenis latere nunq̄ diſcedit.Non enim eſt credibile eius vitam prauam eſſe, qui bonorum conſuetudine ſemper vtatur. Finge itaq; hos duos poſt prandium moderatè ſumptum & poſt completas gratiarum actiones in hortulum ſecedere & ſub vmbra patulæ arboris inter odoriferas herbas deambulantes hoc pacto cœpiſſe ratiocinari.

COLLOQVVNTVR HADRIANVS ET Gigo.

HADRIANVS.

ROgo te pater ſi me amas,vt quia poſtq̄ iuuentutis annos ingreſſus ſum ſemꝑ beatè viuere deſideraui, q̄nam ſit in hoc mundo vita beatior aperias.GIGO. Numquis viuit beatam vitam? fili ne dixeris. Eſt enim illa Naſonis poëtæ rata ſententia:

Expectanda dies homini eſt, dicíq; beatus
Ante obitum nemo ſupremaq; funera debet.

Solon vir ille ſapientiſsimus, qui leges Athenienſium condidit, neminem in vita felicē vocari debere putabat. Quis tam vecors vt nō cognoſcat q̄ parū felicitatis eſt in hac vita, in q̄dum intramus primū omniū flere diſcimus? Nemo ſine lachrymis vitæ præſentis curriculum tranſit, quam ſi conſideremus, quā ſit breuis & incerta, proculdubio Aulum Craſſum imitaremur, quem nunq̄ riſiſſe Solinus meminit. Si forſitan alicuis diutius fortuna blāditur, non tamen impunitum abire p̄mittit, & quantò tardior, tātò grauior procella ſuccedit. Referunt hiſtoriæ Polycratem Samiorum tyrannum aduerſam fortunam ſemel expertum, qui ne omnis expers incommodi, annulum aureū in mare proiecit, quem breui poſt tempore, dū cœnaret, in piſcis ventre fortè reperit, ſed ꝙ Deus diſtulerat, nequaq̄ abſtulit. Nam extremæ vitæ ſuæ tempore cruci turpiter affixus eſt, quo fit vt vulgare prouerbium non ſit omnino vanum, ſcilicet, quod differtur, minimè aufertur. HADRIANVS. Vera ſunt quæ dicis, ſed ego vitam beatam voco illam, quam

ſi quis

ſi quis in hoc mundo viuat, poſsit olim vitam immortalem, quam noſtri æternam vocant, adipiſci. GIGO. Habeo, ſed longiuſculæ diſputationis locum adducis, in aliud tempus, quo plus ocij nacti erimus, differendum. HADRI. Obſecro ne moleſtum tibi ſit quid ſentias dicere, non peto vt omnia cribratim inquiras, ſed tantummodo ſequaris rerum ſumma veſtigia: hoc enim à te diſcere cupio, à quo multa ſubtiliter diſputata, multa etiã ſapiẽter prudenterq; iudicata cognoui, & da veniam ſi virtutem tuam laudauero, quotieſcunq; diſputationibus interſum Catonem illum de ſenectute diſputantem videor videre, nec minus dicta tua obſeruo quã olim obſeruari ſolebat Delphici numen Apollinis. GIGO. Si tanto deſiderio afficeris audire meam de hac re ſententiam, tuæ voluntati, quantum in me erit, morem geram. Atq; vtinam is ego eſſem, qui aliquid dignum expectatione tua commemorare poſſem. HADRIANVS. Volo ſanè vt hoc negocium ſuſcipias pater, ni forſitan tibi graue ſit. GIGO. Quid inquis graue? Hactenus nil graue mihi viſum fuit, quis magnum, quòd aliquis fratrũ honeſto deſiderio compulſus à

me popoſcerit. Amicitiæ firmiſsimum fœdus eſt idẽ velle, idemq; nolle. HADRIANVS. Loqueris vt ſapientem decet, nec aliter q̃ loqueris te factitaſſe exiſtimo. Sed priusq̃ vlteriori loco procedamus tria ſunt quę peto. Primum quid ſit, Vita fœlix. Secundum, in quibus rebus conſtet. Poſtremum, ſi qui ſint, qui hac tempeſtate talem vitam viuant. Hic noſtræ diſputatiunculæ ſit tripartitus ordo.

GIGO.

POſſem tibi multas vitæ beatæ huius definitiones adducere, à diuerſis auctoribus diuerſiſq; in locis auditas. Sed ne te multis morer, quo pacto ab Ann o Seneca definiatur accipe. Ego enim cum illo ſentio; Beata, inquit, vita eſt illa, quę in recto certo q; iudicio ſtabilita eſt & immutabilis. HADRIANVS. Si placet inter nos ea lex eſto, vt quotieſcunq; aliquid obſcurius inter dicẽdum acciderit interpellare poſsim. Solet enim plærumq; accidere, vt dum verbum obſcurum prætermittitur indeclaratum, om-

ne id quod ſequitur non intelligatur, dum auditoris animus ambiguo dicto repercuſſus heſitat, nec poteſt illud ex memoria repellere. GIGO. Placet quod dicis, laude dignus es, audacter loquare. Luxuria à mẽbris, ignorantia à mente fuganda eſt vt Pythagoræ placet. Ego ſemper in adoleſcente futuræ probitatis veriſsimum ſignum iudicaui, ſi velit doceri quod neſciat. Omnis labor pro acquirẽda doctrina ſubeundus eſt. Pythagoras amoræ ſapientiæ vſq; ad Aegyptios & Magos penetrauit. Et eius diſcipulꝰ Plato eodem ſe fatigauit itinere. Quẽ vult Auguſtinus id quod de Deo locutus eſt à Hieremia propheta, qui tunc in Aegypto viuebat, didiciſſe. Sed vt de noſtris dicã: Hieronymus vir ille ſanctiſsimus teſtatur in quadam Epiſtola ſe à pueritia literarum deſiderio ferbuiſſe. Apolinarem itaq; Antiochię frequenter audiuit. Et dum iam eſſet cano capite, Alexandriã vt audiret Dydimũ perrexit. Poſtea Bethleem reuerſus Hebraicas literas nócte ſilente furtim didicit. Timebat enim qui eũ docebat ne ſi Iudæi hoc cognoſcerent, non impunè tuliſſet. HADRIA. Præclara ſunt & notatu dignisſima, quæ hactenus

 dixiſti.

dixiſti. Sed vt ad propoſitum redeamus, quid ſibi vult id quod in diffinitione poſitum eſt, recto certoq; iudicio? GIGO. Ex eo ꝙ recto dixit, vitam beatam debere rectam eſſe, ſignificauit, rectum verò idem quod iuſtum ſignificat, & quoties aliquid oportere iuſtũ eſſe dicimus, in eo oportere iuſtitiã eſſe demonſtramus. De qua Euripidis illa notiſsima ſententia dicitur: Neq; lucifer, neq; veſperus ita mirabilis. HADRI. Quidem iuſtitia? GIGO. Iuſtitia eſt, vt Tullio placet, vnicuiq; quod ſuum eſt attribuens. Sed liquidiùs à noſtro Hieronymo deſcribitur ſic. Iuſtitia inquit, eſt non peccare, nõ peccare, eſt legis pręcepta ſeruare. HADRIA. Dic quæſo quia mentio de peccatis accidit, eſt ne verum, quod vulgò fertur, ſcilicet, ꝙ non peccat, qui nihil omninò facit? GIGO. Minuenda eſt penitus hæc opinio. Nam legis obſeruatio bifariam diuiditur, ſcilicet vt nihil eorum quæ prohibentur faciamus, & nihil ex ijs quæ iubentur prætermittamus. Lex ipſa inqt, Diuerte à malo & fac bonum. Non ſatis eſt dixiſſe, diuerte, niſi addidiſſet, & fac bonum, qui autem nihil facit, bonum non facit, quia quod nihil eſt, bonũ nõ eſt. Non

ſolum

ſolum oportet vt veſtitum non ſpolies, ſed etiam vt ſpoliatum veſtias. Iuſtitiæ duo ſunt membra quæ ab ea diuelli ſepararíq; non poſſunt. Pietas, ſcilicet & æquitas. Pietas eſt, vt Trimegiſto placuit, ipſum Deum immortalē omniū factorem & gubernatorem cognoſcere. Finis autem pietatis eſt vt cognitus Deus adoretur. Aequitas eſt non ea, quam Tullius in rectè iudicando, ęquabilitatē vocat, ſed omnibus æqualem ſe præbere, cui contraria eſt ſuperbia q̃ eſt omnibus ſe maiorem exiſtimare. Monet æquitas vt null⁹ altero velit eſſe ſuperior: nam quia indifferenter omnibus pater eſt Deus, omnes pariter germani ſumus ex eodem germine, ſcilicet Chriſto, renati, vbi iſta duo non fuerint, ibi iuſtitia eſſe non poteſt. Poteſt etiam recto iudicio rurſus aliter intelligi ita vt recto interpretatur, id eſt, ſano veroq; iudicio. Sunt enim pleriq; mortalium, qui propter opes, clientelas, affinitates, ſeruitia, ſodalitates, hoſpitia, & propter alia huiuſmodi fortunæ bona ſe beatos exiſtimēt, ſed hi omnes recto veroq; iudicio proculdubio priuati ſunt. Nam ſi intelligerent nos haud alia cauſa erecto vultu à ſummo rerum Artifice compoſitos

eſſe niſi vt quæ ſupra nos ſunt contemplaremur,& quæ ſurſum ſunt ſaperemus,non ſe tot erroribus impedirent,tot ſtultitijs obruerent, tot deniq; tenebris confunderent.Nō ſunt hi felices appellandi, licet Midæ opes poſsideant,recto carent iudicio,nec reddunt vnicuiq; quod ſuū eſt,bonos floccipendunt, ſacra non curant: Deū obliuiſcuntur.In talibus vita eorum verſatur vt hæreditates vel iure capiant vel iniuria pupillos expellant, pauperes cruciant, laborant ambitionis morbo, illiud in ore ſonat,aliud in pectore clauſum latet, amicitias & inimicitias non ex re(vt Criſpus inquit)ſed ex commodo ſibi habent. Hi ſunt quibus antiqui clamitant vates: Gens iniqua atq; ꝑuerſa hæccine ſunt q̃ Deo reddis popule ſtulte & inſipiens.& alibi: Statuerunt oculos ſuos in terram declinare.Sed hæc de mundanis dicta ſunt.Quid verò de his dicam qui cū ſeipſos regere neſciant,religionis antiſtites fieri volunt, vt non ſolum ſuas,ſed etiam aliorum animas perditum eant? His aduertenda Claudiani ſententia, ſcilicet, Tunc omnia iura tenebis,quum poteris rex eſſe tui.Primò igitur ſibi moderentur,deinde ſi libebit alijs

præ-

præſint. Stantes in angulis facienda præcipiunt q̃ nec ipſi præcipientes faciunt. Quis hoc prauum eſſe iudicium non dicat? Non eſt igitur in illis, vt prædictum eſt, vita beata, quæ ſine recto iudicio cõſtare nõ poteſt. HADRIA. Rectè mi pater ſentis, & huic quod dicis illud carmen Naſonis poetæ conuenit:

Pronaq́ cum ſpectent animalia cætera terram
Os homini ſublime dedit cœlumq́ videre
Iuſsit & erectos ad ſydera tollere vultus.

Quo fit vt damnandus ſit ille Socrates qui ſolus Apollinis oraculo iudicatus eſt ſapiens. Hoc enim erat eius prouerbium: Quod ſupra nos, nihil ad nos. Cuius etiam Lactantius facit mentionem ſi rectè memini. Sed vt ad prædicta reuertamur locum illum de iuſtitia maniſeſtius enuclea vbi dictum eſt non eſſe ſine æquitate iuſtitiam, & æquitatem eſſe ſe omnibus æqualẽ reddere. Dic q̃ſo, nonne ſeruos & ancillas noſtri pontifices habent? quibus non modò non æquales, nec ſolum vt ſeruo dominus eſſe ſolet ſuperiores, ſed vt ſemidei reputentur, num ſunt igitur pontifices iuſti? GIGO. Abſit hoc facinus à noſtra religione fili, vt in præpoſitis eius iuſtitia non ſit.

Sed

Sed quũ nuper illud Firmiani Lactantij cõtra gentes luculentiſsimum opus in manibus haberem, reperi quòd huic tuæ quæſtioni poſſit aptiſsimè reſponderi. Ait enim, ſeruos nobis eſſe quid quidem tenuiores & aſperiores corporis cultus habent q̃ Domini, quod autem ad animam pertinet, eadem cura, ſtudio & induſtria gubernantur. Nam cum homo conſtet ex duobus, ex corpore ſcilicet, & anima, quæ inuicem contrariantur, quoniam illud terrenum, hoc cœleſte, illud mortale, hoc verò immortale eſt, & idcirco non facile eſt, vtriſq; poſſe ſatis facere. Corpus amat conuiuia, ſomnos & confabulationes. Anima verò vult contra ieiunia, vigilias, & orationes. Quoniam igitur vt dixi non poteſt vtriſq; ſatisfieri, videndum eſt vtrum horũ ſit dignius, vt primo ei pareamus, deinde ſi poſſumus alteri. Compertum eſt igitur animam corpori præferendã eſſe, quo fit, vt animabus pontifices noſtri non minorem ac proprijs diligentiam adhibeant, quod autem ipſi ornatiores & politiores incedunt, non ideo faciunt, ꝙ membra ſua iudicent eſſe precioſiora, ſed vt dignitates & officia quæ gerunt à ſeruorum conditione videantur

deantur eſſe differentia. HADRIANVS. Non opibus,ſed virtutibus præfecti debent excellere. GIGO. Quod magis neceſſe eſt, prius inueſtigari debet,quæ autem magis ornamento ſunt q̃ vtilitati,poſtea ſi poſſunt acquirantur. Oportet vt pontifices ſint virtute præditi,primum igitur virtus adipiſcatur. Nõ abſurdum eſt pontifices tantum habere diuitiarum quod victui modico ſufficiat,& quoniam hæc ornamenta diuitiarũ neceſſaria omnino nõ ſunt,nõ primo,ſed ſecundo loco quęrantur,ita ꝙ nec propterea virtutes euaneſcãt. Quis eſt,qui neſciat æquum eſſe,vt à diſcipulis præceptor nedum virtute diſcernatur, verumetiam grauiori quodam & honeſtiori habitus priuilegio:partim quia diſcipulo maior eſt præceptor:partim quia modeſta corporis ornamenta non paruo adiumento virtutibus animi ſunt ad cõparandam grauitatẽ, vt vulgaris tumultus ac cupiditas reprimi poſsit,ac gubernari. Non eſt igitur dicendum iniquos eſſe pontifices,ꝙ ſplẽdidiores habeant veſtes: nam ipſa æquitas non extrinſecus circa corpus,ſed intrinſecus in animo ſedem ſuam habet,& quoniam animi cogitationes ſoli Deo mani-

manifeſtæ ſunt, ipſi ſoli de æquitate iudicium relinquendum eſt. HADRIA. Omnia ad viuum reſecaſti, ita vt omnis à me ſecluſa ſit dubitatio, quòd eueniſſe puto, non ſolum quia ſicſe res habet, ſed etiam, quia elimato & quadranti ſermone, qui tibi ab arte & à natura cõceſſus eſt, hæc omnia differuiſti. Ornata enim politaq; oratione veritas ipſa potentius in auditorum animos influit. GIGO. Vidimus hactenus quid eſſet vita beata, q̃ poſita eſt in iuſtitia. Iuſtitia enim omnes alias virtutes tanq̃ filias ſuo gremio concludit. Nunc videndum puto quibus gradibus ad ipſam iuſtitiam aſcendatur. HADRIA. Miro diſcendi ardore feruoreq; expecto quid dicas. GIGO. Tria ſunt quę connexa & ſimul conglutinata ad vitam beatam plurimum conferunt, diuiſa verò & ſeparata parum adiuuant. Sunt autem hæc vt nominatim dicam. Pudicitia, Contemptus mundi & Iuſtitia. Et vnaquæq; iſtarum virtutum non propter ſe, ſed propter aliam quæritur. Primò pudicitia flagitatur, vt contemptus mundi ſequatur. Nam mundus ab his facilius contemni poterit qui coniugali vinculo ſoluti ſunt: nam poſtquam carnalibus illecebris

bris cœperunt oblectari, & in ſentinā vitiorū corruerunt, perditi ſunt, & penitus deſperandum eſt de ſalute eorum niſi miſericordi diuinæ potentiæ digito ſubleuati fuerint. Quæritur item contemptus mundi vt iuſtitia reperiatur, repertaq́; fruamur, quæ difficile conſpici poteſt, ab his qui ſe negocijs ſæcularibus inuoluunt. Nam coniugis & liberorum cura & ipſa res familiaris à recto iudicio mētes hominum reuocant. Pauci autem rectè viuere incipiunt, ſed tamen ni diligenter caueant vitijs blandientibus à recto calle deuient. Primò igitur quibuſdam cōtractis, pactiſq́; legitimis, opes quærunt, at vbi guſtarunt ꝙ bona ſit negociatio, in vſuras pauliſper incidunt, deinde furtim aliena rapere, pupillos ſpoliare & proximos non abſtinent, poſtquam autem incaluit hæc conſuetudo, furtis & ſacrilegijs, modò lateant, minime parcunt, ſic malum malo truditur. Hæc omnia in tantum vſum conuerſa ſunt, vt non pro vitijs vt ſunt, ſed pro virtutibus in mundo nunc habeantur, & ſi quis talium rerum fuerit expers, tanquam ignauus ab omni populo repellatur. Quare Satyricus noſter Aquinas meritò cōqueritur:

Aude

Aude aliquid breuibus gyaris, & carcere dignũ,
Si vis eſſe aliquid, probitas laudatur & alget.

Diuitiæ procul dubio ſunt humani generis exitium, nec ſinunt iuſtitiam in noſtris regnare pectoribus. Quæ res minimè Perſium latuit, inquit enim:

Quòd ſi doloſi ſpes refulſerit nummi.
Coruos poëtas & poëtridas picas
Cantare credas pegaſeium melos.

Adde q̧ talis eſt opum natura, vt nunq̃ ſatis eſſe videantur, quod vitiũ Romanis antiquis verſibus his obijcit Ouidius:

Creuerunt & opes, & opum furioſa cupido,
Et quum poſſideant plurima plura petunt.

O diuitiarum ſacra fames, quid non mortalia pectora cogis? propter te quoties violata eſt iuſtitia? propter te Sicheus truncatur à fratre: Dido patitur exiliũ: Polydorus mẽbratim ſecat. Rectè Theban⁹ Crates ſuas opes in cœcũ pælagus abiecit, merſitq́; illas, ne mergeretur ab illis. Hęc igitur è mentibus omnibus modis extirpari oportet, & tanq̃ in domum ſuam introducẽda eſt iuſtitia, vbi ſuas poſsit figere radices, & fructus afferre mirificos. HADRIANVS. Nonne fuiſſet ſatius, ſi diuitias quas Theba-

Thebanus ille philoſophus in mare demerſit pauperibus tribuiſſet? GIGO. Fuiſſet vtiq; melius, ſed fortè metuebat, ne ſi pauperib' dediſſet, illis accidiſſet, quod ipſe fugiebat. HADRIA. Et forſitan hoc illi in mentem venerat, ſed quoniam circa illa tria quæ ſuperius connumeraſti omnem rem verſari perpendo, quomodo vnumquodq; illorum aſſequi poſſimus, audire deſidero. Et dabis veniam ſi quę dicis, tardius apprehendo, cum ſim à teneris Mantuæ nutritus, vbi hoc vitium ádenſioris cœli qualitate contraxi. GIGO. Tu cum Cicerone ſentis vt è dictis tuis perpendo. Refert enim (ni malè memini) Thebanos ingenio fuiſſe pinguiores, ſed robuſtiores corpore, Athenienſes verò perſpicatiores & acutiores extitiſſe, idcirco quia craſſus aër & pinguis erat Thebis, Athenis verò rarior ac ſubtilior apparebat. Sed hæc omittamus, & quod nunc inſtat, agamus.

De caſtitate.

CAſtitatem ſeptem modis aſſequi poterimus, ſcilicet firmo propoſito, modico cibo, exercitio continuo, raro bonoq;

colloquio & conſuetudine ſenſuũ cõtinentia: p̃mij futuri præmeditatione,& auxilio diuino.Septem hæc arbitrio noſtro percurramus, dicemuſq; non tam eloquenter q̃ ſapienter: nã ſemper magis ſtudui ſapiẽs effici,q̃ eloquens: qui enim facundè dicunt,ſuauiter,qui ſapienter,vtiliter audiuntur,ſed primum modũ arripiamus.

De firmo propoſito.

SI quis quod facturus eſt prudenter agere voluerit circa quod faciendum eſt,tria conſiderabit,ſcilicet an illud quod voluit, honeſtum ſit,an turpe,vtile an inutile, delectabile an non delectabile,ſi res fuerit tãtummodo delectabilis, ita ꝙ omni honeſtate atq; vtilitate priuata ſit,omnino fugienda eſt, in quo genere ſunt laſciui cantus,& cithararũ ſtrepitus qui infirmas iuuenũ mentes alliciũt. Sũt etiã in hoc genere ſaltationes & choreę& omnes corporis illecebrę.Si verò res fuerit delectabilis & honeſta,ſed nõ vtilis,apud omnes nationes non laudo. Honeſtas enim nõ vna eſt apud omnes,ſed quod apud aliquos honeſtum videbi-

videbitur apud nos erit turpe.verbi gratia: Apud Epicurũ honeſtum erat miſceri cũ vxoribus,& corporeas neceſsitates in propatulo & coram omni populo facere.Si quis igitur apud homines huiuſmodi fuerit,vti hac honeſtate non debebit,ſi verò tale honeſtum erit,vt fidei Chriſtianæ non deroget,concedendum erit.Quemadmodum eſt vxorem ducere,talibus ſe veſtibus ornare,vt non ſolum vtilitati corporeæ, ſed etiam honeſto cuidam decori non luxurioſo conſulatur.Si verò hæc tria ſimul in aliquo reperiantur,ita vt ſit delectabile,honeſtũ & vtile,adhuc eſt cogitandũ cuiuſnã ſit illa vtilitas,ſcilicet corporis an animę, an vtriuſq;,ſi tantum corporis turpe quidem erit Chriſtiano,ſi fecerit,ſi animæ,toto conatu,totis viribus implendum eſt,in quo genere ſunt,ieiunia,abſtinentiæ, pro fide mortem obire,& martyrio coronari,ſi vtriuſq;, cauendum eſt ne plus corpori quàm animæ tribuatur,vt in temperatis cibis ſumendis, qui ſi vt dixi temperati ſint, corpori proſunt & animę, videndum eſt, vt ne minimum quidem plus corpori detur q̃ animæ.Si res vlla fuerit, corpori cõtraria,animæ verò vtilis, faciendũ eſt,

vt appetitus obediat rationi, & Saluſtianum illud aduertendum, Animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. Poſtquam igitur quid ſit faciendum cognoueris, opus eſt, vt non differas, non ambigas, nō hęſitas, ſed vt toto mētis amplexu viriliter animoſeq; ſuſcipias, & recorderis illud, quod ait Comicus, Dum in dubio eſt animus paulo momento huc vel illuc impellitur. Quoniam igitur caſtitas ſecum fert vtilitatem ac honeſtatem, vnuſquiſq; ſuo proponat fortiter in animo caſtitatem obſeruare, quod qui fecerit, ad alios gradus aſcendere facilius poterit.

De Modico Cibo.

Sicut cibus immoderatè ſumptus deteſtandam ſuſcitat venerem, ſic moderatus puriſsimam tuetur caſtitatem. Sed in hoc maxima pars mortalium fallitur, qui dum ignorant quid ſit abſtinentia, omne eſculentum præter carnes, ſibi conducere putant, nec aduertunt, ꝙ etiam in herbis quibuſdam venenum lateat, vt in eruca, quæ quia calidiſ-

ſimæ naturæ eſt, venerem reuocat. In legumi-
nibus etiam luxurioſe conditis titilla carnis
abſcondita eſt, quo fit vt quidam vir ſapiens
nuper diceret, eum qui vellet cœnobij curam
gerere, philoſophiam naturalem, quam phy-
ſicam Græci nominant, ignorare minime de-
bere. ſunt enim plæriq; cibi qui in vſum quo-
tidianũ veniunt, à quibus niſi ſpiritualis miles
ſe diligenter abſtinuerit, carnis intolerabile
certamen experietur. Quare noſter Hierony-
mus, & doctrina rerum, & vſu ſapientiſsimus,
dicere ſolebat, nullum cibum caſtitatem cu-
rantibus eſſe vtiliorem q̃ holera palladio li-
quore perfuſa, & eo quidem modico. Idem pi-
ſces niſi minutiſsimos prohibebat, quod illi
neſciunt, vel ſi ſciunt, quod grauius eſt aſper-
nantur, qui cœnare neſciunt, niſi vel oſtrea,
vel mullũ, vel aliquod huiuſmodi, qui quo in
gluuiem ſuam ſatiare poſſent, prope littora
Gangis habitarent, in quo vt Solinus teſtis eſt
tantæ quantitatis anguillæ naſcuntur, vt ad
pedum tricenorum proceritatem accedant, ſed
de his quæ hactenus dixi melius conſulendi
ſunt Medici, ne videamur partes illorum ſur-
ripere. Ego hoc vnum infero, Hieronymi au-

ctoritate fretus, parcum cibum triduano ieiunio præferendum, nec licere cuiq̃ calidiſsimis cibis vti niſi vel infirmitate vel longo ſenio confectus fuerit. HADRIA. Nunc tempus eſt locum quendam ſoluere, qui non ſolũ me, ſed etiam plæroſq; alios dubitare non parum ſæpè coëgit. GIGO. Vaticinor quid ſit quod vis dicere. HADRIA. Nec miror, eſt enim famoſa quæſtio. GIGO. Tu tamen dic, homo ſum, falli & decipi poſſem. HADRIA. Qua intentione, quo fine hæc omnia Deus immortalis fecit, ſi hominibus veſci nõ licet, anne vt pereant? GIGO. Minimè: Nam nec quicqui in mundo ita perit, vt ad nihilum redigatur, ſed formam mutat, corpora noſtra non pereũt, ſed in ea elementa ex quibus conſtabant reſoluuntur, ſunt etiam q dicunt medullas noſtras, cum ſepulti iacemus animari & in anguẽ conuerti, quæ res etſi fortaſſe vera nõ eſt, mihi tamen videtur eſſe veriſimilis: nam ſicut per ſerpentem primi hominis mors nata eſt, non abſurdum erit, ſi dicatur, ex hominis morte ſerpentem naſci. Nihil igitur vt prædiximus omnino perit, cuius ſententiæ auctor eſt Pythagoras, quam noſter Ouidius duobus verſibus

ſibus eleganter expreſsit. Ait enim:

Nil perit in toto quicquam (mihi credite) mundo,
Sed variat faciemq́; nouat, naſciq́; vocatur.

Nec fruſtra Deus hanc denſiſsimam variarum rerum ſyluam fabricauit, ſed fecit (vt cõprehendere poſſum) tribus potiſsimum cauſis, vt potentiã ſuam exprimeret, vt ingenia noſtrá in ocio torpere non ſineret, & poſtremo vt infirmitati noſtræ ſubueniret. Et vt ad primum reuertar, quis inter homines tam ſolertis ingenij reperitur, vt alterum mundũ fabricare poſſet? Quis Zeuſis? Quis Apelles? Quis Phidias, vt de pictoribus loquar, tam viuacem colorem herbis & floribus imprimere poſſet? Quis poſſet hominẽ opus admirabile cœleſtis ſpiritus capax formare? Et vt altius aſcendam, quis cœlum deuexum tot ſyderibus pictum mirabili ſolis lumine præditum componere poſſet? Atq; hæc omnia Deus ipſe fecit. HADRIA. Nonne memoriæ traditum eſt: Archimenidem Siculum in ære mundum formaſſe, & per ſyderum motus varias anni vices diſpoſuiſſe? Præterea nonne referunt etiam Prometheum feciſſe hominem? Non igitur tam mirum eſt, ſi Deus

hæc egerit quæ potuerunt & aliqui homines facere. GIGO. Eſt aliquid quod dicis, ſed age iterum ruminemus. Dicis Archimenidem feciſſe mundum, putaſne fecerit nebulas? putaſne æſtatē? putasne ſolſtitia & æquinoctia poſuerit? Fatuum eſt ea credere. Quòd ſi feciſſet hoc deerat ꝙ non erat tam capax q̃ iſte quē videmus. Quòd autem dicis Prometheum feciſſe hominem, ſi ſanè intelligeres non hoc diceres, fabula eſt, non hiſtoria, quæ tamen aliquid veri intrinſecus habet. Aiunt enim, ꝙ Prometheus fecerit hominem, quia primus fuit q ſtatuas fabricauerit. Sicut etiam dicunt: Cecropē fuiſſe biformem, quia primus fuit qui marem & fœminam matrimonio copularet. Fecit igitur hæc immortalis Dominus, vt ea nos contemplaremur, eorumq; artificem, & vt noſtram imbecillitatem inertiamq; cognoſcentes humiliaremur, & per humanitatem eò ſcāderemus, vndè propter ſuperbiam ceciderunt angeli. Vides tot animantia diuerſarum formarum, diuerſis coloribus, & virtutibus ornata? Vides anni tempora q̃ prudenter diſpoſita ſint? Primo Ver nouum ſic dictum, quòd tunc reuireſcant omnia, & vt Maro noſter inquit:

Et

Et tunc omnis ager, tunc omnis parturit arbos,
Tūc frondent ſyluæ, tunc formoſiſsimus annus.

Primo veri ſuccedit æſtas, quæ præcipuæ charitatis exemplum prę ſe ferens fœtus omnes quos ver parturierat, ſuſcipit educandos, à qua ſi quid imperfectum relictum fuerit ſuperueniens autumnus ad vnguem perficit, & manum ſummā imponit. Tunc agricola quicquid ſperando telluri crediderat cum centeno fœnore colligit. Et quoniam Deus immortalis aduertebat annū gignendo, educādo, & maturando, iam eſſe defeſſum, quietum tempus & vacuum laboribus adiecit, quam vocant hyemem. HADRIANVS. Quare factum eſt, vt tres anni partes in ſudoribus, vnam tantum in quiete poſuerit Deus? GIGO. Placet quod mihi in memoriam reduxiſti. Diffuſus labor, ſuccincta quies, ſtrenuum delectant militem. Si humanæ naturæ fragilitas pateretur, nunq̄ eſſet à labore ceſſandum hominibus: oportet enim vt hoc miſerabile corpus quod animam noſtram aſsiduè prouocat ad libidinem, aſsiduè ſuſcitetur ad laborem, quemadmodum pater ſanctiſsimus Macharius ſolebat, qui dum ſilenti habitaret in eremo magnam arenæ

molē humeris huc illuc ferebat, & interrogatꝰ toties cur hoc faceret, ſe vexare, à quo vexabatur ipſe, hypodiaſtolē reſpōdit. Sed hæc hactenꝰ de Diuina potentia dicta ſint. In his paulò longior ſum, quoniam à vita beata de qua nunc agitur minimè ſunt aliena, deinceps de ſecūda cauſa dicatur. Noſti animas noſtras intelligentia & ratione prędiatas? Sunt itaq; animæ his virtutibus armatæ, tanq̄ miles proceſſurus ad bellum, ſed quoniam neſcio quid turpiſsimū eſt, in ocio proiecta virtus, & quia vanum eſt, quenq̄ armari, niſi ſit cū hoſte pugnaturus, ſic proculdubio ſuperfluum videretur, & vanum animas noſtras ratione muniri, niſi ſortiantur aduerſarium, cui viriliter ſuum reluctando queant robur explicare, & vires ſuas exercitio firmare. Voluit igitur vt nobis hoſtes eſſent Lucanica, Tucetū, Sumen, Omentū & alia quam plurima quorum numina norunt hi qui luxuriæ & ventri dediti ſunt, & eam legem poſuit, quæ ſolet inter hoſtes obſeruari, ſcilicet vt qui victus fuerit victori ſubijciatur, & qui vicerit imperet. Si corpus animam vicerit victam ſecum trahit ad infernum. Si vicerit anima corpus, ſecum ad cœleſtia ſubtrahit

trahit. Poſthac de tertia cauſa agatur. Summus & optimus Deus non ſolum animarum noſtrarum, verumetiam corporum curam gerit, quæ quoniam voluit diuerſis languoribus eſſe ſubiecta, quibus (vt ſolet aurum in igne) purgaretur, ne fortè deficerēt, in herbis & lapidibus abſtruſit medicamenta, quæ idcirco voluit occultari, quia ſciebat ſe rationem omnium acutiſsimam indagatricem nobis attribuiſſe. HADRIANVS. Quid opus eſt corporibus noſtris adhibeamus medicamina? omnia anteq̄ fiant Deus prænouit, & quia ipſe falli non poteſt, oportet vt eueniant ſicut ipſe præuidit, ſi ergò Deus pręuidit me ex hac infirmitate moriturum, ſiue medicum accerſi faciam, ſeu non, quia vt prædixi falli non poteſt, vt moriar neceſſe eſt. GIGO. Ne videamur in aliam materiam tranſilijſſe, quæſtioni huic breuiter reſpondendū eſt. Quanq̄ Deus à principio cognouerit vtrum ego, vel in doctū, vel ignarum virum euaſurus ſim, non tamen debeo præceptorem aſpernere: nam Deus ſciuit me doctum futurum, ſi ſtudijs operam dediſſem, & futurum ignarum, ſi literas aſpernarer. Nouit Deus ea conditione

poſſe

poſſe te ſanari, ſi vtaris conſilio & opera medicorum, & de ſimilibus idẽeſt iudicium. HADRIANVS. Omnia eleganter, prudenter, & ſcitè diſputaſti, & nihil intactum reliquiſti, fateor, q̃ dicis, vera ſunt: Tu ex animo meo rubiginem quandam ignorantiæ deterſiſti, ſed ſi placet de continuo exercitio dicere aggrediamur, quod ſuperiùs tertio loco cõſtitueras.

De Continuo Exercitio.

GIGO.

Hieronymus in eo libello qui de modo viuendi in monaſterijs inſcribitur, dicit: Omnis immundiciriæ atq; peccati matrem eſſe ocioſitatem, quod quia verum eſt, ſequitur omnis munditiæ atq; meriti matrem eſſe exercitationem: contrariorum enim contrarij ſunt effectus, non autem omne exercitium eſt laudabile, ſed ſolum illud, quod his duabus differentijs limitatum fuerit, aſsiduitate ſcilicet & honeſtate. Aſsiduum oportet eſſe, quia neceſſe eſt vt quod ſemper oppugnatur ſemper quoq; defendatur. Præterea mens noſtra in continuo motu perſiſtit, & oportet

portet vt ſemper aliquid inquirat & excogitet, ſiue ſit bonum, ſiue ſit malum. Quinetiam memini me vidiſſe homines qui quædam quæ neſciebant in ſomnis didicerunt, & tenaci memoria retinuerunt. Vndè nec dormientium quieſcunt animæ. Igitur ſi quid honeſti exercebimus, circa id honeſtum verſabitur anima: Si verò in ocio marceſcimus, quoniam ſumus à natura in malum procliuiores, cogitationes impudicæ latenter ſubintrant, quas niſi confeſtim remoueamus miſeram ſtrangulant animam. Heu me miſerum quæ iactura? Si verò fortiter animoſeq; repellamus, tandem per illam cœleſtem Hieruſalem imperatoris more victoris coronati triumphantes incedemus. Tunc omnes cœlicolæ aſtantes dicent, Hic eſt qui mortalia ſpernens acquiſiuit immortalia, diem feſtum agamus, & fratris noſtri natalia hodie lætantes celebremus. O patria beata. O patria cœleſtis, ex hac ſentina malorum ad te ſuſpiramus, ex hoc remotiſsimo littore procul aſpicientes, vix te diſcernere poſſumus. Erit ne vnq̃ dies illa, dies exultationis & lętitię, qua nobis qui iam curriculum præſentis vitæ tranſegimus (& quidem ſtudio certaminis)

valuas

tores non habeat, quoniam vt Guido noſtri temporis grauiſsimus philoſophus dicere cōſueuit: Incognita beatitudo eſt liberorum priuatio. Legat hos qui de agricultura ſcripſerūt, Catonem, & Virgilium, & Grȩcos, ſi linguam nouerit, Heſiodum & Democritum. Sciatq́; quemadmodū Cato Primus in ea arte ſcripſit apud nos, & apud Græcos Heſiodus, noritq́; Oſirim vel (vt alij volunt) Triptolemū primum boues ad aratra iunxiſſe & ſtercorādi artem primò à Sterculo quodam repertam, cui Picus Romȩ templum conſtituit, nonnulli tamen fuiſſe Saturnum volunt. Diſcat etiā primum, qui vitem plātauerit, vinumq; collegerit fuiſſe non Bacchum quendam, vt perhibēt, ſed Noë, vt Teſtamentū vetus aſſerit, & Lactātius approbat. Si hæc omnia cognouerit maiorem animi voluptatem ſentiet, nec pudebit eū terram colere, de qua tot præclara virorū ingenia ſcripſerunt. Sed exercitij partem optimam omiſimus: nihil enim de ſtudio literarum diximus quo nihil melius excogitari poteſt. Studeat itaq; vitæ beatæ diligens inquiſitor, optimam ſibi bibliothecam comparare, ſacroſq́; gentileſq́; libros in ea recondat. Eſt enim

enim(vt Auguſtinus in eo libro qui de Chriſtiana doctrina inſcribit̃, dicit)ſcientia ſæcularis non ſolum nobis vtiliſsima, verumetiam neceſſaria propter tropos & figuras, quibus ſacræ plenæ ſunt hiſtoriæ. Sanctorum philoſophorumq; vitam lectitet, & inquirat quæ nã fuerit illorum de vita beata ſententia, ſtudeatq; maximè Platonicos (quoniam plurima rectè ſentiunt) imitari. Philoſophiæ morali fiat familiaris, quæ trifariam diuiditur, in Polyticam, œconomicam & monaſticam. Volumina tria M.T.Ciceronis quæ de officijs ſcripſit ſemper in manibus habeat, & ſtudeat quæ legerit imitari. Legat hiſtorias, auctores nouerit omnes, quicquid legerit tenaciter memoria teneat, & quoniam (vt prædixi) opus eſt vt bibliothecam habeat, diſcat qui fuerint antiquorum, qui maximam librorum habuerunt copiam, & eorũ æmulus efficiat̃. HADRIA. Sed qui fuerunt, qui maximam librorũ habuerunt copiam? GIGO. Piſiſtratus Athenienſiũ tyrannus primus apud Græcos bibliothecam condidit, quam Xerxes incenſis Athenis vexit in Perſas. Longo pòſt tempore Seleucus Nicanor in Græciam reduxit. Poſtea Magnus

Alexan-

Alexander ad comparandos libros animũ intendit,& Philadelphus Piſiſtrati æmulus non ſolum gentiles,ſed etiam diuinas literas ſcire voluit. Huius temporibus fuerunt in Alexandria ſeptuaginta interpretes,qui vt Auguſtinus in eo libro,cui de doctrina Chriſtiana titulus inſcribitur, teſtamentũ vetus ita interpretati ſunt,vt ſinguli in ſingulis cellis recluſi eſſent,& completo opere factum eſt, vt in vniuſcuiuſq; interpretatione non ſolum idẽ ſenſus,ſed etiam eadẽ verba & eodem ordine poſita reperta ſint. HADRIA. Res auditu mirabilis:equidem credo cœleſtem ſpiritũ mentibus eorum inſediſſe. GIGO. Tecum ſentio: Qui primus librorum copiam Romam vexerit:Paulus Aemylius fuit,deuicto Perſe, Macedonũ rege. Poſtea Lucullus ẽ Pontica præda. Et poſt hos Iulius Cæſar Romanorum primus Imperator perpetuus ſummæ Bibliothecæ conſtruendæ. M. Varroni prouinciam dedit. Primus autem Pollio,bibliothecas Græcas & Latinas Romæ publicauit, addens auctorum imagines. Et vt de Chriſtianis dicam: Pamphilus Martyr, cuius vitam ſcripſit Euſebius Cæſarienſis, in bibliotheca ſua trigin-

 ta vo-

ta voluminum milia collocauit. Dixi ſuperiùs qui velit in hoc exercitio verſari, debere quæ diximus agnoſcere, quoniam ad ſtudiũ accenditur animus, ſtudet ęmulari, & ad aliquid pręclarum excitatur. HADRIA. At non habere Bibliothecas omnes poſſunt. GIGO. Fateor, ſed habentib⁹ ſtudeant adhærere, & omne tempus quod in comparandis libris dandum erat, id omne in aſsidua lectione conſumant: ſic docti, ſic illuſtres euadent, ſic deniq; mens noſtra in his liberalibus ſtudijs occupata, via regia gradietur, nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram declinabit. HADRIA. Tetigiſti quod iam diu multum dubitaui. Quid eſt via regia, & dextera & ſiniſtra procedere. GIGO. Virtutes ſemper in medio conſtituuntur: vitia verò dextra & ſiniſtra locantur: media via regia dicitur, quoniam is demũ ſe regere nouit, qui via media perambulat, vt autem quod dicimus clarius eluceſcat, exemplum ſubijciam: vitium eſt nunq̃ ridere, nunquam hilarem vultũ depromere, & qui huiuſmodi fuerit ruſticum, nominabo. Ruſticitas igitur pro vitio reputatur, qui ſemper laſciuiat ſcurrã appellabo, quem vtiq; non laudo, quoniam vitiũ eſt: quod verò

rò medium iſtorum eſt aliquando mediocriter ridere, amicis & hoſpitibus lætam faciem exhibere, dignum laude iudico, quam rem qui ſciuerit obſeruare, Comis nominabitur, ipſa autem virtus comitas: igitur ſic conſtitui poterunt vt logicos imitemur.

Dextera.	Via regia.	Siniſtra.
Ruſticitas	Comitas	Scurrilitas.
Iracundia	Ira	Segnities.

Videſne qualiter via regia gradiendum ſit? Vt de ſcurrilitate diximus, ſic pariter de iracundia fas erit dicere. HADRIA. Habeo quæ dicis, & rectè quidem dixi neceſſarium eſſe caſtitatem curantibus exercitium: nam primo Græci, poſtea Romani pudicitiam colentes dixerunt. Dianamque caſtitati præerat nemora & ſaltus aſsiduis venationibus agitare, & corpus ſuum (vt noſter Paulus) in ſeruitutem redigere. Aduertebant enim neminem (vt prædiximus) ſine membrorum exercitatione poſſe diu illæſam cuſtodire virginitatem. Sed ſi placet iam de raro colloquio, quod quarto loco poſitum eſt, dicatur.

De taciturnitate.

GIGO.

Oportet omninò, vt qui velit eſſe caſtus, caſto ſermone ſtudeat vti. Sermo autem noſter caſtus erit, ſi raró, ſi honeſtè, & cum bonis habeatur. Raró dixi, quoniam difficilimum eſt linguam lubricam ita gubernare, quin ſi diu locuti fuerimus verbum aliquod imprudenter excidat, ex quo aliquod inhoneſtum oriatur in animo, & paulatim ſurrepat, & altiùs figat radices, vt difficile poſsit amoueri: ſed hoc magis periculo quàm ratione cognoſci poteſt. Non ſufficit vt ſit ſermo breuis, niſi fuerit honeſtate præditus. Vnde Paulus noſter, inquit: Corrumpunt bonos mores colloquia mala: quòd tamē à Græco Poëta translatum. Legimus nonnullos è noſtris, qui vt ſilentium diſcerēt, & loqui dediſcerent ore clauſo, triennio lapidem geſtauerunt. HADRIA. Miram conſtātiam hominum narras. GIGO. Si hæc tantoperè miraris quid de Socrate dices? qui ea conſtantia fuiſſe dicitur: vt perdius & pernox à ſummo lucis ortu, ad alterum orientem ſolem, in ijſdem veſtigijs immobi-

mobilis,& oculis in eundem locū ſemper defixis, cogitabundus ſtaret, quaſi quodam mentis ſeceſſu facto à corpore. Nihil eſt tam difficile quin fiat facile: vbi pigra & iners voluntas abfuerit. Debet non ſolum ſermo noſter breuis & honeſtus eſſe, ſed etiam cum bonis haberi. Vera enim eſt Prophetæ ſententia: Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. Cauenda eſt omninò malorum conſuetudo, & in aliquem locum ſemotum à turbis hominum ſecedendum, & in ſanctorum fratrum conuentu benè beateq; viuendum eſt: vbi omnibus, quæ ad Dei ſeruitutem pertinent, diligenter exactis, poſsit reliquum tempus in ſtudijs, quæ prædiximus, occupari. HADRIA. Ergo ſolitudinem vituperas, in qua primo Patres noſtri, ſcilicet Helias & Heliſeus: nec non Ioannes, cui Baptiſtæ Grçcum cognomen eſt, habitauerunt. GIGO. Nequaquam, ſed Eremum laudo, in qua dum Plinius ſecundus eſſet, dicebat ſe nihil audire quod audiuiſſe: nihil videre quod vidiſſe pœnituiſſet: verùm paulò periculoſiorem eſſe affirmo, & non niſi perfectis viris appetendam: Nam ſi ſis ſolus, veliſq; quicquam turpe facere, neminem vereberis:

reberis: ſi cecideris, non eſt qui te ſubleuet. In Cœnobio autem & quem verearis, & quid tibi ſit adiumento, ne cadas, & qui deniq; ſubleuet ſi cecideris, ſemper habere poteris. Vnde Hieronymus verè beatę vitę compos dicere ſolebat funiculum triplicem tardius rumpi. HADRIA. Habeſne de Gentilium hiſtorijs quicquam quod propoſito noſtro de ſilentio congruat? GIGO. Habeo multa quæ narrare poſſem, ſed præclarum illud Xenocratis habeo, is quum fortè ſemel in multitudine iuuenum eſſet, qui vitas aliorum moresq; carperēt, ſolus tacebat, nec verbum quidem expreſsit, & percunctanti cuidam, cur tam diu taceret: reſpondit, ſe pęnituiſſe aliquando dixiſſe, tacuiſſe verò nunquam. Iſte verò cum noſtris, de quibus ſuprà mentionem feci, ritè concordat: qui idcirco taciturnitatem tanto ſtudio obſeruabāt, quia intelligebant, & cœlum ſine caſtitate, & caſtitatem ſine ſilentio comparari nō poſſe. O quā recta in intelligentia gubernātur, hi profectò habiti ſunt digni qui cœlum colerent, quia mundi ab omni terrena labe reperti ſunt. Imponendus eſt igitur ori noſtro quidā mod⁹, ne quicquam plus quam ſit neceſſe loquamur.

De

De Continentia ſenſuum.

CAſtitatis firmiſsimum munimē eſt exteriores cohibere ſenſus: nam quicquid aures capiūt, quicquid tactus, cęteriq́; ſenſus accipiunt, confeſtim cordi tanquam omnium principi nunciant, in quo eſt omnis noſtra repoſita ſalus. Quare Propheta deprecabatur, dicēs: Auerte oculos tuos, ne videant vanitatē. Timebat enim ne ſi oculi aliquid vani conſpexiſſent, & intrinſec⁹ attuliſſent mēs ipſa maculareť, quā decet eſſe niue candidiorē. Et qa quinq; ſunt ſenſus, longū eſſet vnūquenque tractare, ſed quæcūq; de vno horum dicentur, eadē de cæteris dici intelliganť, quicqd de viſu tactuq́; dicem⁹, de auditu pariter & odorę & ſapore percipias. Conuenit igitur viſum, auditum, & tactum, & cæteros prudenter, & cum virtute gubernari, q nobis à Deo cōceſsi ſunt, vt diuina audiam⁹ & videamus, & vt viſa & audita in ſeceſſu mētis arcano reponam⁹, & repoſita nō tanq̄ mortua teneamus, ſed vt diligēter operemur. Etſi fortè quē videris ignorantem, debebis eum docere quæ ſcieris: Nam, vt inquit Auguſtin⁹, ſi noueris aliquid, nec velis id

alicui monſtrare: nondum cognoſcis quo pacto cognoſcendũ eſt. Nihil audiendum eſt, niſi quod iuſtum & ſanctum ſit, & immortalis Dei laudem reſonet. Non adhibendæ ſunt aures quibuſdam aſſentationum lenocinijs, quibus maximè ſolent capi homines, dum ſe tantummodo extrinſecus inquirunt, & dum magis aliorũ verbis quàm ſibimet ipſis de ſe credunt. Si autem contigerit hoc pacto laudari, carmen illud Horatij memoria teneamus: ſcilicet,

Nec te decipiant animi ſub vulpe latentes.

Et item illud Catulli:

Nos aliò mentes, aliò conuertimus aures.

Sed quid de odore dicam, cùm etiam in Satyra Iuuenalis delicatus, & odoribus plenus iuuenis à meretrice reprehendatur. Ait enim illa: Vnde

Hæc emis hirſuto ſpirant opobalſama collo
Quæ tibi? ne pudeat dominum monſtrare tabernæ.

De tactu quid loquar neſcio: non enim poteſt præ magnitudine ſceleris enarrari, nec quicquam eſt quod magis animam coinquinet & inficiat: Nota eſt Architæ Tarentini ſententia: dicebat enim fœdius, & nihil periculoſius mentibus humanis à natura datum, quàm voluptatem.

ptatem. Hinc rerũ publicarum ſubuerſiones, hinc tacita cum hoſte colloquia,& omnia praua conſilia profluêre non mentiebatur. Sunt igitur ſenſus omnes pręcipua cura coërcendi, per quos tanquam per feneſtras aſcendit mors ad animam. Nec præclarum illud Sophoclis exemplum ſilentio prætereundum puto, qui ſciſcitatus à quodam an Venere vteretur? Dij meliora velint,inquit, libenter enim iſtuc tanquam ab aliqua furioſa dominatione ſemper fugi, ſed hîc ſapienter reſpondit. Xenocrates verò ſapientius egit: Nam dum propter continentiam ſenſuum apud omnes admirabilis eſſet,eius diſcipuli tentare voluerunt,ſi talem in animo continentiam haberet, qualem monſtrabat extrinſecus. Facto itaq; ſplendido conuiuio,præceptorem ſuum conuocarunt,nec alia cauſa, niſi vt rationis eius vires largis ſuauioribusq; potationibus opprimerent, quod vbi factum putauerũt in lecto ſtrato molliter eum collocãt,moxq; Phyrnen ſcortum nobile in cubile introduxerunt,& ſolus cum ſola relinquitur. O ratio fœdiſsimæ libidinis nobile propugnaculum, nunc quid tua poſsit virtus, explicaſti, percipite adoleſcentes, audite

iuuenes, aures exhibete viri, & ſenes rationis expertes. Vir multo vino madidus, in mollib⁹ plumis cum meretrice iacet, remotis omnibus arbitris, carnis incendia ſtimulant, ſed quia cognoſcebat, nihil peius, nihil turpius, & nihil quod ab immortali Deo grauius puniatur, nequaquam flectitur, ſed more ſcopuli, qui inter fluctus natura fundatur, & vndarũ frequentium colliſione vapulat, nec mouetur, inconcuſſus manſit & immobilis. HADRIA. Miræ virtutis hominem narraſti, qui ea conſtantia fuiſſe mihi videtur, quæ etiam in martyre poſſet admirari. GIGO. Poteſt etiam Periclis exemplum prædictis adiungi, qui Sophocli collegæ ſuo Poëtæ tragico ingenui pueri prætereuntis formam laudanti increpans dixit: Hominis manus non ſolum à pecuniæ lucro, ſed etiam oculos à libidinoſo aſpectu cõtinentes eſſe debere. Quid tibi Spurinam commemorem, qui non ſolum ſenſus continuit, ſed etiam ne forma ſua poſſet alicui ſenſus imprudẽter gubernanti nocere prouidit. Dum enim intelligeret eximium decorem ſuũ tanquam libidinis irritamentum multis obeſſe, correpto cultro, nares, labia, ſupercilia, mentum,

ge-

genasq́; çecidit, qui quia paganus & gentilis erat, maiori admiratione proſequendus eſt. Studeamus igitur forti inuictoq́; animi robore ſenſus noſtros ſic continere, vt per eos nil niſi quod nobis immortalis vitæ ſpem repromittat exerceamus. Veniendum nunc eſt ad præmij futuri conſiderationem.

De præmij futuri conſideratione.

EQuidem fili Hadriane libidinis continentia non parũ laboris & ſudoris præ ſe ferre videtur, præſertim in adoleſcẽte. Quam rem animaduertens ille rerum conditor, immortalis Deus, magnitudinẽ laboris copioſa mercede pẽſauit. Si grauis eſt labor, tanto maius eſt pręmiũ. Fortior miles, & qui periculoſiora in belli feruore pertulerit præcipuo quodam pręter cæteros coronæ præmio donari cõſueuit. Tanta ſunt pręmia quæ virginitati debentur, vt ſi pro eis acquirendis quiſq; noſtrũ ſub Aethnæ ſpecu ardentiſsimo Neſtoris annos & ætatẽ Sybillæ duplicatã vixiſſet, nondũ tantillã partem meruiſſet. Quoniã pretio ſedes immortalis omnis expers mœroris & tri-

& triſtitiæ, omni plena iucunditate, omni priuata caligine, omni referta lumine comparari poſſet, in qua iam factus immortalis fabricatorem mũdi huius, qui mirabili quadam prouidentia cuncta gubernat, poſſes aſsiduè contemplari. Sed foret ſatiùs nihil quàm pauca de cœleſtibus loqui, quorum minimam portiunculam Paulus agnoſcẽs vociferabat: Quis ſeparabit nos à charitate Dei? gladiúsne, an fames, an omnia quæ poſſunt excogitari tormenta? O Paule quid ſi perfectè integreq; cognouiſſes, pro quibus crucem Petrus, violentam pellis detractionẽ Barptolomeus, lapidũ ſæuiſsimos ictus Stephanus, & alij innumerabiles perpeſsi ſunt, portaturi etiam pro patria cœleſti maiora & grauiora ſi potuiſſent. Tantà ſunt igitur virginitatis prçmia futura, quanta ex prædictis comprehendere potuiſti. Sed quid inquam comprehendere potuiſti, cùm noſtra cognitio tanta non ſit, vt ad contemplandum minimum, quid illorum ſe poſsit erigere? Audi quæſo, quanta ſit ea, quæ nec ipſi qui viderunt exprimere poſſunt. Aurelius Auguſtinus in ſe totus contractus, fortè ſemel cogitabat, quænam eſſent cœleſtia gaudia, vt poſ-
ſet

ſet mandare litteris, & prodeſſe venturæ poſteritati: & dum arctius mentis neruos collegiſſet in vnum, ecce repentè fugatis tenebris (erat enim tunc mediæ noctis conticinium) mirabile lumen emicuit, mirantiq; Auguſtino & querenti quiſnam eſſet, ſe Hieronymum eſſe reſpondit: qui paulò antè corporis ergaſtulo ſolutus, ad patriam migrauerat, & hæc verba adiecit. Potius, Auguſtinus, totum pelagus paruo vaſculo concludes, potius orbem terrarum pugillo comprehendes, quàm poſſis cœleſtium gaudiorum minimum quid inueſtigare, niſi vt ego nunc: ſic & tu olim periculum feceris: & mox ex oculis euanuit. Et vt etiam de paganis mentionem faciam, nonne quàm plurimi eorum vt immortales fierent, ſponte ſibi manus intulerunt. Nonne Zeno, Cleantes, Chryſippus & Cato ſe proprijs manibus necauerunt, vt in cœlum migrarent? Præterea nonne Empedocles in ardentiſsimum Aethnæ ſpecũ intempeſta ſe nocte proiecit, vt ciues tranſiret ad ſuperos. Quòd ſi tanta erat in illis beatæ vitæ cupiditas, vt nec vitæ ſuæ parcerent, quantò magis noſipſi, vt eam aſſequamur, breues quaſdam delectatio-

nes

nes effugiemus, & corpora noſtra ſtudijs aſperioribus conſuefaciemus, vt poſsimus omne certamen ſuſtinere viriliter.

De diuino auxilio.

HIs habitis, poterimus integram ſeruare virginitatem, ſi tantùm res vna ſuper addita fuerit, hoc eſt, auxilium diuinū: neq; enim quicquā niſi Deo propitio rectè fieri poteſt, quod ipſe, dum adhuc in terris vitam ageret, teſtatus eſt his verbis: Sine me nihil finire poteſtis. Omnium rerū Deo tribuendus eſt honor, ſed hoc auxilium facillimè conſequetur, qui cętera quæ prędixi firmo propoſito retinuerit. Nec mos iſte diuini auxilij inuocandi apud nos obſeruatur ſolum, ſed etiam veteres Gręcorum, Latinorumq; Poëtæ tenuerunt: vnde ſemper in librorum exordijs numinis alicuius fauorem implorant, quò cætera poſsint commodius adimplere. Orandus eſt itaq; Deus, vt nobis ſit auxilio, quod facilè impetrabimus, ſi orationi noſtræ conditiones duas addiderimus, ieiunium ſcilicet & eleemoſynam: & ſi hęc duo cum humilitate condiuerimus. HADRIA. Eſt ne, vt aiunt, tam robu-

 ſtæ

ſtæ virtutis humilitas? GIGO. Nemo eſt qui neſciat dæmonis ſuperbiam noſtra humilitate ſuperari. Meminerunt ſacræ litteræ, quòd dum Macharius apud Paludem quandam ſolus obambularet, humani generis inimicum, curua falce armatum longè venientem proſpexit, & cùm ſibi falce minitantem (quum iam acceſsiſſet propiùs) aſpiceret, nec tamen obeſſe poſſet, cur hoc accideret interrogauit, cui ille furibundus, ſola inquit humilitas in te eſt homuncule, quæ te hodie fato ſubtraxit: ſed caue ſis non impunè feres. Videſne quo pacto vicerit dæmonis ſuperbiam. Item memoriæ proditum eſt, quòd dum Antonius ſolitudinis incola ſupra ſe mente raptus eſſet, orbem terrarum connexis inuicem intricatisq; laqueis plenum vidit, quare dolens & humanam miſeriam (vt ſui moris erat) grauiter ingemiſcens tractis ex imo pectore ſuſpirijs: Heu, heu inquit, pater omnipotens, quis tot laqueos euadere poterit? Et ecce vox ab incerto auctore prolata, non tamen humana ſic ſemel intonuit, Humilitas. Nec amplius quã ſemel audita eſt, ac ſi manifeſtè ſignificaret ſolam humilitatem poſſe huius Mundi laqueos, & in-

& inſidias effugere, quæ cùm ita ſint, ſtudebimus ei familiares fieri. Sed de caſtitate diſputaſſe, iam ſatis videor: reliquum eſt vt ad contemptum mundi ſtilum conuertamus, quod equidem breuiter expediam: quoniam iacto iam caſtitatis fundamento, quaſi ſua ſponte mundi contemptus conſequitur. Mundi contemptum ſi memini ſuprà commemoraui non ſolùm eſſe vtilem ad acquirendam quæ à nobis quæritur iuſtitiam: ſed etiam neceſſarium, ita, vt ſine eo nil fieri poſsit, latè probauimus. Nunc quomodo poſsit inueniri ſuccinctè dicendum eſt. Eum igitur obtinebimus, ſi tria diligenter nobis intellecta fuerint, ſcilicet inſtabilitas, inſatietas & ſollicitudo.

De inſtabilitate diuitiarum.

DE diuitiarum inſtabilitate multa dicere velle ſuperuacaneum videtur, quum non modò antiquis & veteribus, ſed etiam quotidianis & domeſticis exemplis abundemus. Nemo eſt qui neſciat vulgatam illam ſententiam. Fortuna nil cuiquam donat, ſed mutuò dat, vt poſsit idem cùm libuerit,

iterum

iterum auferre: ſed nos dementes quàm diu poſsidemus, quod fuerit nobis mutuo datum in proprium vſum conuertimus, nobisq; vſurpamus, quòd quum fortuna animaduertit, grauiter ferens quod dederat adimit: aliusq; largitur, & quantò nobis indulgentior fuerat, tantò moleſtior efficitur. Fortunam enim dicebant veteres cũcta gubernare, & eius nutu cuncta diſponi, & idcircò pingentes eam, ſimulacro eius regimen attribuebant, copiamq; adiungebant: quoniam ipſa eſſe putabatur, quæ fruges omnes parturibat: & vt ipſis videbatur diſtribuebat, ſed nos fortunã neſcientes, quicquid fieri videbimus, ab immortali Deo fieri putamus. Sed vt dicimus non permanent hæc bona, ſed ſubitò affluunt, ſubitò dilabuntur, nec ſtabilitatem habent: quæ nec appellanda bona Tullius exiſtimat. Nouerat hoc Seneca Poëta tragicus, quòd ipſe teſtatur in Oedipo dicens: Quem dies vidit veniens ſuperbum, Hunc dies vidit veniens iacentem. Quot reges, quot principes, quot etiam priuatæ vitæ homines videmus, qui auro, argento, ſignis, tabulis, cæterisq; opibus abundant. & paulò poſt ſæuiente Fortuna nihil horum habentes

aſpicimus. Videſne quot Græcorum olim potentiſsimi principes, nunc autem ab infeſtiſsimo Turchorum Duce propulſi ſedibus incertis victum veſtitumq́; mendicantes euagẽtur: qui ſi à principio vitæ diuitiarum inſtabilitatem cognouiſſent, eis hoc non accidiſſet: nam nec in fragilibus bonis ſpẽ vllam poſuiſſent, nec ſe in ſuperbiam pueriliter erexiſſent: ſed præceſſorem ſuum ſapientem illum Biantem ſtuduiſſent imitari. Cuius quũ patriam cæpiſſent hoſtes, cæteriq́; ita fugerent, vt multa de ſuis rebus ſecum aſportarent, cùm eſſet monitus à quodam, vt idem & ipſe faceret: ego, inquit, omnia mea mecum porto. Nec non Marcum Curium Romanorum Ducem, qui cùm vidiſſet ad ſe veniſſe Samnitum legatos, auri magnum pondus afferentes, ſubridens dixit: Ite, & Samnitibus nunciate, Marcum Curium malle diuitibus imperare, quàm ſe fieri locupletem. Non ignorabat enim quam vana diuitiarum poſſeſsio, quod etiam Epicurus, qui ſummum bonum in voluptate ponebat facilè confitebatur. Non eſt igitur huiuſmodi bonis fides adhibenda, nec patiendum nobis quotidie tam turpiter illudi.

De inſatiabilitate diuitiarum.

DIc queſo, audiſtine vnquam mortalium quenquam, qui ſibi ſatis diuitiarum diceret eſſe? HAD. Audiui quidem qui hoc diceret, qui verò ſic putaret vidi neminem. GIGO. Rectiùs inquis, nam ſepius aliter quàm ſentiunt loquuntur: nec mirum eſt ſi nequit animus iſtis ſaturari, quum nec finitis impleri poſsint infinita, quod vel maximè illo exemplo probari poteſt. Alexander Philippi Macedonis filius, quum audiuiſſet ex auctoritate Democriti Philoſophi plures eſſe mundos: Heu me, inquit, miſerum, quòd nec adhuc vno potitus ſum. Qui nec toto mundo ſatiabatur, quod amplius erat appetendũ, niſi cũ cœlicolis noua mouere certamina? quare Satyrici noſtri veriſsimo carmine concludendũ eſt: *Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit.*

De ſollicitudine diuitiarum.

EXiſtimabant nõnulli veterũ ſummam libertatem eſſe diuitijs abundare, & eum demum liberum eſſe putabant, qui poſſet vno anno Romanorum exercitum paſcere: verùm ego huiuſmodi hominem non

modò non liberum dixerim, ſed nec libertati vicinum. Sunt enim in opibus anxiæ ſollicitudines, quæ ante tempus ſenectutem adducunt, & animum noſtrum ſic afficiunt, vt ſuiipſius obliuiſcatur, & à recti certiq; iudicij cognitione recedat. Audiſtine vnquam Senecam clamantem: venenum in auro ſumi, non autem in vaſis fictilibus. Et reges ſui lateris enſem timere? Audiſtine Prophetam dicentem? Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Audiſtine præterea quod paſsim recitari ſolet exemplum? Aiunt enim quendam regem, dum ſibi oblatũ à populo diadema videret, priuſquam ſumeret, diu conſideraſſe ac demum dixiſſe: O nobilem magis quàm fœlicem pannum, quem ſi quis agnoſcat quàm multis anguſtijs & ſollicitudinibus refertus ſit, ne humi quidem iacentem tolleret. Sed vt tibi de modernis aliquid loquar: Vir erat Florentiæ prædiues, equeſtris ordinis, apud cuius ædes cerdo quidam exercendam ſutrinæ gratia paruulam ſcęnam ex contextis tabulis erexerat: Quum is igitur nihil aliud haberet præter quod labore quotidiano ſic quæritabat, & nunquam niſi læto animo, & ſerena facie videretur: prædi-

ues

ues ille, cuius ſuprà memini, ſatis admirari nõ poterat. Tentare itaque voluit, eſſe ne verum quod ſæpius audiuerat, diuitias ſcilicet, ſollicitudinem parere, ſumptumq; graue pondus auri intempeſta nocte per feneſtram in cubiculum eius tacitè proiecit. Manè autem ſurgens cerdo proiectum aurum, curarum radicem, repperit quod vbi cognouit paupertatem ſuã, miſeratum dominum exiſtimans, repètè corripuit, cœpitq; dubia mente verſare quid potiſsimum ex hoc faciendum eſſet: neſciebat enim an celandum, an alicui ex amicis aperiendum eſſet. Si tacuiſſet, dicebat non poſſe quicquam ſine conſilio rectè miniſtrari: ſi verò dixiſſet, timebat ne fortè aliqua arte ſibi ſurriperetur. Hinc profundæ cogitationes, hinc curarum immenſus cumulus exoritur, tãdem quid faciat neſcit, triſti vultu, coniecto ſupercilio, & ægro animo cogitabundus raró procedebat in publicum. Quare compertum eſt in diuitijs eſſe triſtitiam, mœrorem, anguſtias, & ſollicitudines innumerabiles, quo fit vt auſim dicere, illas tanquam malum proijciendas, quo facilius ad iuſtitiam pertingere poſsimus, & de his hactenus. Poſtquam duos gradus aſcen-

dimus: Pudicitiam ſcilicet & mundi contemptum, tandem ad ipſam iuſtitiam deuenimus, in qua ego vitam beatam colloco. Nihil enim eſt aliud beatè viuere, vt Marco Tullio placet, niſi rectè viuere, in quo nihil deeſt ad beatè viuendum. Et qnoniam quid ſit ipſa iuſtitia ſuperius ſatis liquidè monſtrauimus, honeſtiſsimæ voluntati tuæ ſatisfeciſſe me puto. HADRIA. Profectò ita abunde mihi ſatisfactum eſt, vt videre videar ipſam vitam beatam digitis manuq; cõtingere, nec deſpero quin ad eam peruenire poſsim, ſed tamẽ reſtat adhuc vnum quod intactum nequaquam præteriri debet. Sunt pleriq; qui exiſtimãt litteras ſacras, quia incultæ ſunt paruifaciendas, & præcipuè hi, qui aliquid eloquentiæ guſtauerunt: & quia quicquid diximus in eis radicitus fixũ eſt, non alienum videbitur, ſi paulò vlterius progreſsi fuerimus, & aliqua firmiſsima fidei noſtrę adiumenta numerauerimus. Poſthæc non inconueniens erit, ſi quædam quæ ex prędictis concepi dubia, paulò accuratius enucleaueris: Sed quia iam medio curſu tranſacto pręcipiti curru ſol vergit ad Oceanum: rogo te pater, vt

(dummodò dilucidè) quam breuiſsimè fieri poſsit dicas. GIG. Dicis eſſe pleroſq;, qui dicāt ſacras litteras flocci pēdēdas, q̃a ſunt ſimpliciter, & ſine vlla facundia prolatæ. Primò igitur diuinæ legis ſimplicitas damnanda non eſt: ſic exprimi omninò debuit, partim quia per ſe verax eſt, nec indiget aliquo fuco orationis ad probandum, res enim veritate prædita ſimpliciter enuncianda eſt: res verò ficta quædam figmenta & colores poſtulat, quibus veriſimilis appareat: partim, quia illa quæ ſunt in communi neceſſaria, communi ſunt ſermone dicenda. Vnde cautum eſt vt ſyngraphæ quibus rei citantur in iudicium communi ſermone ſcribantur, vt poſsint etiam ab indoctis ſaltem ſub nube intelligi: ſcribuntur etiam eo ſtilo cauſæ, & cætera quæ in foro iudiciali tranctantur. Quòd verò dicis eſſe ſine facundia prolatas, non planè aſſentior huic ſententiæ. Quare duplicem eſſe facundiam volo, verborum ſcilicet & ſententiarum, iuuenum ſcilicet & ſenum, feruentis ſcilicet & maturæ ætatis. Iuuenum facundia, in quo verſatur, niſi in quibuſdam politis, & excultis dictionibus,

quæ nihil aliud in ſe habent, niſi ventoſum tumorem & reſonantiam, quæ ſolet imperitorum aures demulcere? Hac eloquentia nonnulli hac tempeſtate (qui ſi non ſunt omninò boni, videntur tamen) frequentius vtuntur, & imperiti vulgi in ſe ora conuertunt, de quorum facunda lepidiſsimum illud Auguſtini dici poſſet. Hæc ſiliqua intra dulce tectorium ſonantes lapillos quatit. Sequuntur hanc noſtri eneruati Poëtæ, & iſtius temporis ſemioratores. Nihil aliud eſt hæc quam prædixi facundia niſi nauis in medio pelagi conſtituta priuata regimine, niſi corpus ſine anima, niſi organum auro, argentoq; celatum, ſine animante ſpiritu: & deniq; nihil aliud, quàm equus ſeſſoris impatiens, fræno omniq; vinculo expeditus, quo fit vt nullis vnquam vtilitati fuerit, nocumento autem pleriſq;. Altera verò facundia ſententiarum graui, maturoq; paſſu graditur, quæ ſapientia vocatur, eam qui habet ſapiẽs dicitur. Hæc nihil effatur, niſi quod prius excuſum, ponderatum, cribratum, & acie mentis examinatum fuerit. Hęc ſi quid dicit quod cuiquam diſpliceat, nil tamen quod noceat, tantoq; ſapientior eſt, quantùm non

fauo-

ſauorem populi, ſed verum rectumq; ſequatur. Hęc ſine prima plurimum, prima verò ſine hac nihil omninò poteſt. Hæc animæ, illa corporis vicem gerit: hæc animans, illa animatum. Sicut igitur poteſt anima ſine adminiculo corporis viuere: ſic etiam iſta, quam voco ſapientiam, ſine facundia vires ſuas explicare poteſt. Fuit igitur in ſanctarum literarum auctoribus hæc eloquentia præcipuè, ſed nec omninò prima defuit, quàm non multo ſudore & labore quemadmodũ alteram quæſiuerunt, ſed tanquam vltro ſe offerentem, & ſponte ſua ſequentem acceperunt. Hæc eſt illa facundia, qua vſi ſunt apud Græcos Philoſophorum Principes, Plato, Theophraſtus, Ariſtoteles, & plærıq; alij, qui more Catonis malebant eſſe quàm videri. Quòd igitur dicunt litteras noſtras eſſe ſimplices, concedim⁹ quidem primos parẽtes noſtros ſic loquutos fuiſſe, quaſi fundamentum iacientes; ſi verò aduerterimus quid ſuper illo ædificatum ſit, inueniemus parietes auro, argentoq; cælatos, & omni genere precioſi lapidis exornatos. Primò itaq; Apoſtolos ſilentio præteriens tanquam omnibus cognitos de Græcis Chriſtia-

nis mentionem faciam. Fuit Origenes qui Celſo: Methodius Euſebius & Apollinaris, qui Porphyrio hæretico reſponderunt. Origenes octo libris. Methodius decem milibus verſuum. Euſebius quinq; & viginti. Apollinaris triginta voluminibus. Quadratus Apoſtolorum diſcipulus Athenienſis eccleſiæ Pontifex, Hadriano principi Eleuſinę, ſacra viſenti librum pro noſtra religione tradidit, cui tanta inerat iucunditas, ſermonisq́; feſtiuitas, vt illius excelſens ingenium, ſicut Hieronymus affirmat, grauiſsimam Imperatoris perſecutionem extingueret. Eidem Hadriano doctiſsimus Philoſophus, Ariſto pro Chriſtianis tradidit apologeticum. Quid tibi iuſtum Militonem Sardenſem Epiſcopū: Apollinarem, Hieroſolymitanæ eccleſię presbyterum, quid Dionyſium Corinthiorum Epiſcopum, qui ſcripſit quibus philoſophorum ſententijs deſcenderit hæreſis Origenis, quid deniq; tibi Panthenum commemorem, qui ob præcipuam doctrinam prædicaturus ad Indiæ philoſophos miſſus eſt. Adiungam etiam Clementem, Milciatem, Iulium Affricanum, Theodorum, Dionyſium, Alexandrinum Epi ſco-

ſcopum, Anatholium Pamphilium, Lucianum Malchionem, Euſebium Cæſarienſem Epiſcopum, Euſtachium, Athanaſium, magnum Baſilium, & infinitos alios, quos longum eſſet numerare. Veniam ad Latinos, Tertulianus Apologeticum ſcripſit. Minutius Fœlix contra Mathematicos. Arnobius ſeptem libros contra Gentes, & eius diſcipulus Lactantius totidem contra Gentes, edidit etiam de ira Dei, de opificio diuino libellos duos, necnon & epiſtolarum carminumq́; volumina plurima. Item Victorinus, Cyprianns, Boetius, & Hilarius, qui ſcripſit librum contra Dioſcorum Medicum. Iuuencus ſub Imperatore Conſtantino Saluatoris hiſto riam verſibus explicauit. Quid verò Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius & Hieronymus fecerũt, in omniũ manibus eſt. Iſti omnes Græci pariter & Latini, quos hactenus numerauimus, ita ſapientiam cum eloquentia iunxerũt, vt eorum ſcripta legendo, quid inter eos & Tullium & Demoſthenem interſit, diſcernere neſcias. Nec mireris ſi ſuperiùs dixerim, verborum facundiam fugiendam eſſe, nunc verò dicam, & in noſtris eam fuiſſe; ſic enim

capi-

capiendum eſt, vt facundia ſine gubernatrice ſapientia vana ſit, ſapientiæ verò copulata nõ ſit aſpernenda. Vnde M. T. Cicero, Romani eloquij Princeps, ad Herennium inquit: Non parum fructus in ſe habere copiam dicendi, & commoditatem orationis, ſi recta intelligentia & diffinita animi moderatione gubernetur. Quo fit etiam vt Quintilianus Oratorem diffiniens dixerit, oportet eum eſſe virum bonum dicendi peritum. Primò vult eſſe in Oratore bonitatem, quoniam quæ magis ſunt neceſſaria, in primis ſunt inueſtiganda, & vt paulò audaciùs loquar, ſi quis vir bonus fuerit, quamuis ea tam exquiſita dicendi peritia careat, modò impetret quod vult oratorem nominabo: nam finis oratoris eſt ad perſuaſionem dicere, pręterea non minus victor appellabitur, qui vicerit hoſtem, ſi ferreis armis vſus ſit, quàm aureis munitus fuiſſet: nec ianua minus aperta dicetur quæ claui ferrea, quàm quæ argentea fuerit patefacta, nec minus victor appellabitur equus macilentus, quã pinguis & obeſus: modò ante alios metam tetigerit. Habet igitur Chriſtiana fides veteris nouique Teſtamenti oratores excellentiſsimos,

qui-

quibus armata non dubitat cum Gentilium ætate certare. HADRIA. Habeo quæ dicis, & miror quòd hæc omnia tam breui tamq; dilucido verborum ambitu diſſeruiſti: & gaudeo, quia quod neſciebam didici. Sed quum ſuperius de vita beata diſputaremus, vnum mihi reſiſtit, de quo nunc à te certior fieri vellem, ſcilicet, poſsit ne vita beata in diuitijs reperiri, & ſi fortè poſsit, in quibus potius an in pauperibus, an in diuitibus. GIGO. Hæc ſanè beatitudo inter omnes homines, tam pauperes quàm diuites inueniri poteſt. Deus enim vult omnes fieri beatos. Diues, qui multis affluit diuitijs beatus fiet, ſi fortunarum ſuarum non ſolum poſſeſſorem, ſed etiam ſe cognoſcat eſſe diſpenſatorem, rem familiarem integrè ſanctéq; gubernet, nec plus, nec minus quàm cuiuſq; neceſsitas poſtulat efficiens, ſed præter cætera pauperum non obliuiſcatur, quibus ſi quis in vita ſubuenerit, qui ſibi ſubueniat dũ mortuus fuerit non indigebit: ſic per foramẽ acus omni onere reciſo Camelus intrare poterit, ſi gracilem politum & expeditum ſe reddiderit: ſed hæc via quia laborioſa, min⁹ quidem trita eſt, paucique in numero diuitum reperi-

periri ſolēt, qui poſsint ad beatitudinem peruenire. Igitur paupertas eſt potior quod facile concedes, ſi quid in illa mali, & quid in hac boni ſit oſtenderimus. Magna rerum copia, magnus curarum aceruus diuitiæ, non ſine magno ſudore acquiruntur: aliquando dum quæruntur, amittuntur, nonnunquam poſſeſſores fugiunt, vt collecta mente Deo ſeruiant, præcepta ſeruare videant. Huius autem vitæ ſunt qui ab Eremo Eremitę, & à Cœnobio Cœnobitæ dicuntur. Illi primum Baptiſtam, iſti verò duodecim ſapientes imitantur, illorum ſylueſtris, horum domeſtica vita. Cœnobitarum multitudo in tribus quatuor diſtribuitur. Prima Carmelitarum. Secunda illorum qui vulgò dicuntur Eremitæ. Tertia Prædicatorum. Quarta verò Minorum. Prima Heliam. Secunda Auguſtinum. Tertia Dominicū. Quarta Franciſcum habent auctorem. HADRIA. Qui ſunt quos tu ſuperius duodecim ſapientes appellaſti? GIGO. Si olim Græci ſeptem viros ſapientia præditos, ſeptem ſapientes nominabant: Quis Apoſtolos ſapientiæ noſtræ fundatores, duodecim ſapientes nuncupare nos prohibebit? HADRIA. Quoniam nos in

Car-

Carmelitarum tribu numeramur, dic, quæ noſtra fuerit origo.

De origine Carmelitarum.
GIGO.

INter Armeniam & Euphratem iacet Syria, cuius pars eſt regio quam Palæſtinam dicunt, cui Iudæa quoq; ſubiacet, à Iuda quodam Iſraelis filio, vt Trogus Pompeius auctor eſt, ſic appellata. In medio Iudææ tanquam vmbelicus poſita ſedet Hieruſalem: A qua non longo interuallo diſtare perhibetur, mons quidam non minus iucundus quàm amœnus, cui nomen eſt Carmelo. In quem quoniam gratiſsimam præſtat incolis habitationem, & quia ab omni hominum ſtrepitu paulò ſemotior eſt, nonnulli è circunſtantibus Vrbibus antiquitus ſecedebant, vt omne vitæ curriculum optimo, ſummoque DEO prudenter, ſapienterque dicarent: & hi quidem Prophetarum filij dicebantur. Appellabantur enim olim Prophetæ, qui ſcirent multò ante futu-

futura prædicere, quos modò nos à vaticinando Vates appellamus, inter quos Helias præter cæteros emicuit, velut inter ignes luna minores: fuit enim Prophetarum primus, qui ſe à matrimonio contineret. Is in prædicti montis radicibus ſibi conſtruxit habitaculũ, quòd non ſolum paupertatem, verumetiam mirabilem præ ſe ferebat habitantis humilitatem. Erat etiam ibidem locus in amphitheatri modum extructus cellulis ſeriatim poſitis, & in viuo ſaxo vel arte, vel natura cauatis vndiq; circunſeptus. In ſummo autem montis vertice procul aſpicientibus, ſuperba ſe monſtrat habitatio, ad quam gradibus hinc illincq; in monte excifis, paulò laborioſius aſcenditur, nonnulli ex noſtris in ora nauigantes, & montem omnem, & rura vicina, cum freto & fluminibus in tabellis pinxerunt, pictaq; ad noſtras oras adduxerunt, quæ dum nonnunquam contemplor, videor mihi in illis rupium cauernis cum noſtris viuere patribus. Hîc ita vixit Helias, qui poſtquam igneo curru raptus è terris, Heliſeus eius diſcipulus non ſolum loci, ſed etiam virtutis eius remanſit digniſsimus hæres. Creſcente paulatim multitudine

non

non Platonicorum, non Peripateticorum, ſed ſanctorum hominum, noua ſecta conſtituitur. Appropinquante interim nouiſsimo ſæculo, Dei filius genus humanum reformaturus ſub virili ſpecie deſcendit in terras, quam rem audientes Carmeli montis incolæ, erat enim penè per totum orbem fama diffuſa, maximas immortali Deo gratias egerunt: quoniã quem toto tempore expectauerant, tandem miſiſſet: nam diuino ſpiritu præmoniti Chriſtum ſemel venturum certiſsimè ſciebant. Pluribus annis euolutis Baſilicam, vt potuerunt, humilem conſtruxerunt, & magni ſaluatoris matri dedicauerunt, iam enim ipſa è terris ſublata, cœleſtem migrauerat ad patriam, & vnanimes ei diuinos, tenues tamen, quotidie reddebant honores: reddituri maiores ſi potuiſſent, magis piè quàm magnificè colebant. Iam mutata erat in baptiſmum circunciſio. Et ecce magno armorum impetu Barbari prorumpentes, & Hieruſalem & omnia vicina loca ferro, flammaq; vaſtauerunt, & plurimi Carmelitarum gladijs cæſi ſunt: pauci verò, qui tantæ cladi ſuperfuerunt, nauibus auecti, in Gallias venerunt, qui procedente tempore,

ſeu propter loci mutationem, ſeu propter malorum conſuetudinem, vt fit, cœperunt paululum langueſcere. Inter quos Thomas quidam Gallus, qui priſtinum feruorem adhuc in pectore fouebat, cum paucis in Italiam ſe contulit. Sic enim Deo viſum eſt, vt ea regio quæ cæteris omni munere præſtat hoc etiam virorum haberet ornamentum. Turpe nanq; quum res vlla tantũ vno indiget ad perfectionẽ, id non addere ſi poſsis vt perfecta ſit. Verùm non ſolùm Italiæ, ſed etiã viro ſancto Deus ipſe conſuluit: illi enim dedit cuius vitã poſſet imitari: iſti verò purpurei diadema martyrij. Nam dum benè beateque viuere, à quibuſdam inuidis apud ſummum pontificem capitis accerſitur, & poſt carcerem, poſt tormenta, poſt cruciatus: tandem quũ nihil damnabile reperijſſent grauius inueſtigantes, quod iure non potuerunt iniuria perficere fortiter accinguntur, & comburendum ſcelerato rogo commiſerũt. At quò prorumpis efferate liuor? Videbasne candidiſsimum eius amphibalum, quo vt nos vtebatur puræ conſcientiæ teſtimonium eſſe? Quod ſi non vt hominem verebare ſaltem vt magnæ matris militem veritus eſſes. Sed tamẽ
illum

illum non occidiſti, nec enim anima potuit extingui, ſed illius terrenum corpus violando feciſti, vt citius vita donaretur æterna. Huius flammas non Sceuolę rogo, ſed Laurentij poſſe comparari non dubito: dicãt qui velint, obſtrepant, clamitent & inſaniant: ille ſummo viuit Olympo. HADRIA. Narraſti triſte facinus ipſis, qui intulerunt diu multumque deplorandum, & qui poſſet malefactoribus delicti veniam impetrare alius Thomas non ſuperfuit. GIGO. Sed multa de hoc viro, multa etiam de prædictis fratribus ſilentio præteriui, non enim quo pacto ipſi à monte quem incoluerunt, & ab eccleſia quã confecerunt, cognomẽ acceperũt, dixi, ſcilicet vt fratres beatæ Marię montis Carmeli nuncupati ſint, nec vt eorũ priuilegia ab Alberto Hieroſolimorum patriarcha condita, & ab Innocẽtio Quarto Pontifice comprobata fuerint, ſed hęc alio tẽpore dicenda reſeruo. Hæc ad pſens habui, quæ de Vita beata dicerem, qua muniti, vtinam ad illam immortalem gloriam olim peruenire poſsimus:

FINIS DIALOGI.

AVGVSTINI DATHI SENENSIS, DE VITA BEATA LIbellus:

Qui quia ſuperiori conſonus eſt, in gratiam ſtudioſorum eum adiecimus.

Conſtat neminem poſſe beatè viuere, qui idem non bene & cum virtute viuat. Quid enim beatitudo ſit aliud quã perfectio quędam vitæ, & (quod dici ſolet) ſtatus quiſpiam bonorum omnium complexione cumulatus? Sed vera boni ratio (quod omnibus ſapientibus viris exploratiſsimum eſt) potiſsimùm in virtute conſiſtit, vt quum ab ea diſceſſeris, beatam vitam inuenire nuſquam poſsis. Verùm hac ipſa de re non eadem omnes ſenſerunt Philoſophi, atque aliter de beatitudine Stoici locuti ſunt: aliter Peripatetici atque Academici illi veteres. Hæ enim imprimis diſciplinæ ſtabilitatis aliquid habuiſſe putantur. Et Stoici quidem, qui nihil bonum iudicarent, præterquam quod hone-

ſtum eſſet, ſola virtute beatitudinem menſi ſunt, cùm nec corporis, nec fortunæ commoda in bonis expetendisue rebus annumerauerint. Peripatetici verò, à quibus non ferè diſſident Academici veteres, virtute conſtare beatam vitam cenſuerunt, beatiſsimam verò etiam corporis atq; externis compleri. Itaq; pro eorum ſententia virtus ſeipſa cōtēta eſt, ad beatè viuendum, ſed ad beatiſsimè viuendum certè non ſatis. Sed horum dijudicare ſententias non eſt aut loci huius, aut noſtri conſilij. Illud nequaquam ambigendum eſt, veram beatitudinem potiſsimum ex virtutis ratione conſtare. Sed Peripateticorum probatior videtur eſſe ſententia, quam non modò Philoſophi multi, atq; ijdem grauiſsimi viri præcipiunt, ſed nonnulli etiam concinunt Poëtæ, inter quos Martialis, qui aliâs videtur luſus procaciſsimos ædidiſſe, hos verſiculos pulcherrimè de beata Vita modulatus eſt.

Verſus Martialis de beata Vita.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundiſsime Martialis, hæc ſunt.
Res non parta labore, ſed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis.

Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, ſalubre corpus:
Prudens ſimplicitas, pares amici:
Conuictus facilis, ſine arte menſa,
Nox non ebria, ſed ſoluta curis:
Non triſtis thorus, attamen pudicus:
Somnus qui faciat breues tenebras:
Quod ſis eſſe velis, nihilq́ maius
Summum nec metuas diem, nec optes.

EXPOSITIO EORVNDEM.

Hos verſiculos legunt quidem multi, ſed qui intelligant accuratius, perpauci ſunt. Sed eorum certè ea mens eſt, quæ facile tranquillę ac beatioris vitæ rationem complectatur. Ac primum quidem beatiorem vitam idcircò dicit, vt Peripateticorum imitetur ſententiam, qui beatam vitam ex ſola virtute exiſtere arbitrantur, ſed ad beatiorem cumulatiusq; perfectam concurrere aiunt oportere etiam corporis res, atq; externa fortunę præſidia. At Martialis etiam extra virtutis cancellos ac limites peruagatur, vt beatitudinem cumulatioré perficiat, niſi fortè beatiorem minus beatam interpretari velimus: qua ratione & ſenior dici ſolet: nõ qui longæua ætate ſit, atq; annis confectus, ſed potius qui adhuc viridiorem, & pri

mam

mam ſenectutem degit. Et nos quoq; quam diu corporis tenemur vinculis, ac tetro carcere tandem irretimur, beatiorem quidem vitam viuere poſſumus: beatam verò atq; abſolutè perfectam, niſi poſt mortem adipiſci nequeamus: quam ſententiam & Marcus Cicero in Tuſculanis diſputationibus his verbis perſecutus eſt. Fidenti animo gradietur ad mortem, in qua aut ſummum bonum, aut nullum malum eſſe cognouimus. Erat enim ſermo illi de ſapiente viro: Sed redeat, vnde defluere cœpit, oratio. Multa ſunt quæ beatiorem nobis vitam pariunt. Ac primum quidem: Res non parta labore, ſed relicta. Quibus verbis ſignificatur, perturbationum detractio, cùm aliarum omnium, tũ maximè libidinis ac metus. Nam cùm duplex diuitiarum ratio ſit vna earum, quas ipſi congeſsimus: altera earũ, quas à parentibus acceptas tuemur, illas Poëta reijcit, has aſciſcendas ſũadet. Nam ſolent qui cumulandis facultatibus atq; opibus intendunt, plerunq; & libidine augendi cruciari, & amittendi metu. Potior eſt ergo res ac ſubſtantia relicta, quod patrimoniũ ſuo nomine appellatur, q̃ quæ labore & induſtria parta eſt. Quin

etiam in tuenda non minor, quàm in quærenda ſubſtātia pręcipuè ſita eſſe perhibetur laus. Hinc enim celebratur illud Naſonis:

Non minor eſt virtus, quàm quærere parta tueri,
Caſus ineſt illic, hîc erit artis opus.

Quippe quantò quid laborioſius paratur, tantò etiam cupidius atq; auidius poſsidetur. Et vehemens amor, quod ad diuitias pertinet, vehementem laborem æquat. Fortunam autem in comparanda pecunia dominari nouerunt certè illi, qui vel importantes multa, vel exportantes in contrahēdis mercimonijs quotidie verſantur. Cæterùm arte ac diligentia cuſtoditur. Non ingratus ager, vitam quoq; beatiorem efficit; quo loco ſignificatur bonarum rerum ſtudium honeſtarumq; artium exercitatio. Quemadmodū enim arma nonnunquam bellum, togam pacem, ita agrum quoq; agriculturam rectè expoſuerimus. Omnium autem artiū nulla eſt agricultura melior, quam meritò laudat eximius Orator dicens: Omnium rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil eſt agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Aut enim honeſtatem, aut vtilitatem, aut voluptatem quæri-

quærimus, circa quæ tria omnis hominũ verſatur intentio, quæ facile omnia in agricolatione reperiuntur. Et ſiquidem honeſtatem ſpectes, nihil eſt ea melius: ſi vtilitatem, nihil vberius: ſi iucunditatem, nihil dulcius: ſi præcipuam dignitatem, nil homine libero digni⁹. Hæc inprimis ſecundum naturam eſt, vt in Oeconomicis tradit Ariſtoteles. Iuſta eſt, ꝙ neq; inhumaniter, nec ab inuitis quærit. Hæc humanum genus neceſſario ſuſtinet, nutricatur, tuetur, fouet. Laudat Cornelius Celſus duas imprimis artes, Agriculturam ac Medicinam, quòd hæc ægrotis ſubueniat, illa ſanis corporibus miniſtret alimenta. Nec ſolum ad degendam vitam agricultura neceſſaria eſt, ſed prodeſt etiam ad virtutes plurimum, præcipuè verò ad fortitudinem, vt idem ipſe inquit Ariſtoteles. Pleræq; enim artes corpora ipſa eneruant ac molliunt: Agricultura verò eiuſmodi eſt, vt qui eam exercent, & degere ſub dio, & labores tollerare poſsint, & incurſantium hoſtium pericula atq; iniuriam propulſare. Itaq; & ob eam cauſam rectè Plinius in naturali hiſtoria: Fortiſsimi viri, inquit, & milites ſtrenuiſsimi ex agricolis gignuntur,

minimeq́; malè cogitãtes. Quocirca & Lycurgus optimus mea ſententia legislator, pueros puberes in agrum deduci voluit, quò primos annos ætatis, non in luxuria ac delitijs, ſed in opere potius laboribus traducerẽt. Quanta verò colẽdi agri, quanq; varia oblectamẽta ſint, poſſunt teſtes locupletes afferri. Exter Cyrus Perſarum rex. Romanus: M. Cato ille ſenex, quorum vterq; voluptatibus agricolarum incredibiliter delectabatur. Quòd ſi adeò iucunda agricultura res eſt, merito & beatiorem vitam efficit. Ager verò non ingratus, fertilem agrũ oſtendit, quoniam plus effert, quàm quæ acceperit. Nam in referenda gratia (ſi volumus non ingrati eſſe) quæ vtẽda acceperimus cumulatiore mẽſura debemus reddere, & iuſſit Heſiodus, nec tacuit Hieronymus noſter ita inquiens: Quę acceperis reddenda cum fœnore ſunt. Terra autem nunquam ſine vſura reddit quod accepit, plerunq; maiore cum fœnore interdũ minore, vt aiebat ſenex Cato. Quod ſi ſoli natura nobis perſpecta ſit, ac fuerit excultus ager ipſe diligenter, id quod ſentire etiam Columella videtur, nullus erit non gratus ager. Focus perennis, etiam beatioris vitæ effe-

effector eſt, qui ad parſimoniã referri debet. Eorum namq; focus perennis eſt, qui parcè ac modicè res ſuas penſantes in longitudine perſpiciunt. Is contra foci caret perpetuitate, qui bona donauit præſepibus, & caret omni maiorum cenſu, qui quotidie magnificè ac ſplendidè conuiuatur: qui temerè atq; luxuriosè bona ſua abligurit, profundit, perdit. Facilius eſt enim vno die rem ac familiã totam pdigere ac profligare, quã eandẽ vel exiguam multis annis quærere. Eſt autẽ parſimonia ſummæ (vt quidẽ videtur) frugalitatis iudiciũ: frugalitas verò haud ambiguè toti⁹ humanæ vitæ ornamentũ, ac decus exiſtit. Pręclarè Lycurgus & ipſe cõplex⁹ eſt, & cęteris parſimoniã omnib⁹ ſuaſit, quæ quantũ hominib⁹, tũ ſingulis, tum vniuerſis afferat adiumẽti q̃ experiri vtile tam eſt ſuperuacuũ explicare. Non inſcitè M. Tullius in libris de Repub. Optimum inquit, & in priuatis familijs, & in repub. vectigal duco eſſe parſimoniã. Sed iã de parſimonia ſatis, quã ex perenni foco cõiectare debem⁹. Etenim parcè viuentibus aſsiduus lucet & perennis focus. Immodicè verò ac profusè degẽtibus, vt ignis extinguitur, vt focus tepet, ita & ſubſtantia

perit.

perit, vel potius tota deperditur. Liquet igitur & parſimoniam quoque effectricem eſſe beatioris vitæ. Sequitur lis nunquam, toga rara, mens quieta. Sunt qui exiſtimant dici litem nunquam, vt odia, inimicitiæ, diſcordiæ, certationesq́; tollerentur, cum quibus rebus animi non poteſt vllo pacto eſſe tranquillitas. Togam raram prohiberi propter Lycurgi inſtituta, qui ſanxerit, ac lege cauerit, non amplius vna veſte iuuenibus toto anno vtendum, nec quenquam cultius quàm alterum progredi. Mentem autem quietam ſignificare curarum, moleſtiarumq́; omnium expertem animum. Qui ita ſentiunt, boni fortaſſe viri ſint, ſed tamen craſſa Minerua, verborum ſonitum perſequuntur, modò quod penitus reconditur ignorant: ſed nos quæ vera ſunt aperiamus. Duplex namq; erat apud Romanos erercitationis genus, quod amplexabantur, qui actiuam & negocioſam vitam viuebāt: vnum eorum qui in defenſionibus amicorum verſarentur, eorum alterum qui ad Rempublicam capeſſendam ſe conferrent. Id etenim apud Ciceronem defenſionum labores, & ſenatoria munera id forenſium rerum ſignificant, & am

bitio-

bitionis occupatio, id alio loco forenſes litteræ, & ſenatoriæ, id amicorum negocia, & reipub. procuratio, id perſæpè forum atq; curia. Vtrunq; verò mentem animumq́; perturbat. Atq; alterum ſapiens Poëta ſuadet nunquam exercendum quod paucis proſit: altero vtendum quidem, ſed raro, quod vniuerſorum vtilitatem complectatur. Nam & Plato ipſe Philoſophos accedere ad rempub. negabat oportere, niſi coactos, quod eorum vita quam oportet & pacatam & tranquillam eſſe omni debeat eiuſmodi laborum vacare moleſtia. Quamobrem qui beatiorem vitam cupit adipiſci, is litem caueat, cauſam agendam nunquam ſuſcipiat, togam raro induat, idq́; non ambitionis ſtudio, ſed reipub. cauſa: ne non geniti ac nati ad prodeſſendum videamur. Sumunt namq; virilem togam, qui aut magiſtratus gerunt, aut grauiora obeunt munera, de quibus Plinius in epiſtola ad Pompeium Saturninum, luculentè his verbis: Officio, inquit, togæ virilis interfui, ſponſalia, aut nuptias frequentaui, ille me ad ſignandum teſtamentum, ille in aduocationem, ille in conſilium rogauit. Illa quoq; non abſurda ſit eorum

rum verborum interpretatio, vt lis auaritiæ prohibeat cupiditatem: toga ambitionis faſtũ: mens quieta flagitioſæ libidinis leuitatem, & nequitiæ turpitudinem. Nam qui humanis rebus animũ applicuerit, is beatus eſſe nullo modo poteſt. Qui verò illa tria deſpexerit, is res oẽs humanas contempſiſſe putandus eſt. Quòd enim in terris eſt, id omne aut vorax auaritiæ cupiditas eſt, aut leuis ambitionis inanitas, aut deniq; òbſcœnæ, ac luculẽtæ turpitudinis labes. Quibus reb' cùm tenetur animus, longiſſimè abeſt ab ea, quam vir ſapiẽs inueſtigabat vitæ tranquillitatẽ. Quòd ſi quis obijciat non fuiſſe Poẽtam ſuſpicatũ eam diuiſionem, quæ ex ſacris monumentis depromta eſt, is ſi legerit Flacci ſermones, quã primũ & ſententia & errore deſiſtet. Ex his hæc verba ſunt: Quemuis media elige turba. Aut ab auaritia, aut miſera ambitione laborat. Hic nuptarum inſanit amoribus: hic puerorũ facile ergo turpium, ac malarum rerũ libido ſublata ſit, quam vel maximè amoliri debemus, ſi volumus beati eſſe, ſi lis nunq̃ extiterit, ſi toga rara, ſi mẽs quieta. Nam & Chilo Lacedæmonius vir vtiq; ſapientiſsimus vehementer vt quietem adamaremus

mus ſuadet. Accedunt vires ingenuæ:ſalubre corpus. Hîc ſignificatur induſtrij laboris exercitatio,quæ & hóneſta res eſt,& plurimũ bonę valitudini conducit.Quã verò laudanda tranquillitas, tã eſt vituperãda deſidia. Hinc apud Athenienſes,vt langueſcentis inertiæ topor è medio tolleretur.Areopagus ipſe,quid quiſq; ageret Athenienſium,aut quonam quæſtu vitam tueretur, diligentiſsimè ſolebat inquirere. Et Lycurgus, cùm adoleſcentes in agrum, non in forum,deduci jubebat: id certè ſpectabat vt primam ætatem ac viridiores annos nõ in luxuria, quæ honeſtatis acerrima inimicá eſt,ſed in opere & laboribus agerent,qui proximus magnæ virtuti ad ſummam laudem adipiſcendam gradus eſt. Contra verô in probro eſt quiſquis languore deſidiaq; emarcuerit.At rectè ſtatuit Solon, vel potius Dracon, ſi Lyſiæ credimus, qui ocio ſeſe dederit, omnibus accuſare volentibus obnoxius eſto. Vires igitur ingenuæ, & ipſe auctores ſunt beatioris vitæ, vires maximè propriæ videntur eſſe ineuntis ætatis, ſed eas, vel ad vltimam ſenectutem perducere licebit, ſi non ocio languebimus, ſed honeſto in opere, ac liberali laboré verſa-

verſabimur. Non Terẽtianum Menedemũ, ſed Cyrum regem Perſarum, & Catonem ſenem imitantes. Atqui & Cornelius Celſus, in libro quem accuratè & ſplendidè de Medicina conſcripſit: Sanum hominem, & bene valentem, varium iubet habere vitæ genus, quieſcere interdum, ſed frequentius ſe exercere. Atq; ſtatim infert: Siquidem ignauia corpus hebetat, labor firmat, illa maturam ſenectutem hic longam adoleſcentiam reddit. Aurea verba ſunt, ſed nec minus vera. Salubre corpus, non temerè additur ad exigendas athleticas vires, quas etiam Celſus Medicus iure repræhendit. Hi enim athletæ ſoli ventri obediunt, & laſciuiæ corporis explendæ dediti ſunt. Sed hi (vt in exhortatione medicinę teſtatur Galenus Pergamenus) quod eorum tota vita, atq; ars ſagina eſt, nec poſſunt diu viuere, nec ſani eſſe, ſed & in peſsima plerunq; incidunt grauium morborum genera, vt etiam clariſsimo ſydere, Hieronymo atteſtante, didicimus. Itaq; ſibi habeant quæſo athletæ, & colyphia, & ſeruorum vires: non ſiquidem ingenuas vires à crapula & ventris ingluuiæ, ſed à frugi cœnula, & laborandi induſtria coniectare debem⁹. Prudens

dens quoque ſimplicitas concurrit ad beatam vitã. Quid eſt prudens ſimplicitas aliud quàm abſoluta ſapientia, quã perfecta virtus, quàm deniq; ſumma laus? Et enim neq; prudẽs quiſ quam vllo modo abſq; ſimplicitate: neq; vir bonus ſine prudentia ſatis laudari queat. At tum quidem veram gloriam ſimus aſſecuti, quum & prudentes fuerimus, velut ſerpentes, & perinde vt columbæ ſimplices. Qui prudẽs eſt, is veritatem facillimè in cognoſcendis rebus perſpicit: qui verò ſimplex, is vt veram vitam conſectatur, ita & multiplex ac tortuoſum deuitat ingenium. Rurſum vir prudens à nemine fallitur, ſimplex fallit neminem perſuadens ſibi. Ciceronianum illud quod verum ſimplex ſincerumq; ſit, id eſſe naturæ hominis aptiſsimum. Nam P. Nigidius pulchrè in eandem ſententiam ait: Vir bonus præſtare debet ne mentiatur: prudens ne mendacium dicat. Prudens igitur ſimplicitas vt eximiæ virtutis continet dignitatem, ita etiam vitam efficit beatiorem vt quiuis prudens cùm ſit, mala declinet: cùm ſimplex ac bonus, mala cuiquam iniuriasque non inferat, quibus ex rebus cùm magna exiſtit laus: tum conflatur etiam beata

me eſſe alterum; Sed & cùm in Tuſculanis diſputationibus de beata vita differeret, fructũ amitiarum non reticuit, in quo doctis poſitum ſit, cùm conſilium omnis vitæ conſentiens, & penè conſpirans: tum ſumma iucunditas quotidiano cultu atq; victu. Quamobrem præcipiebat Polybius, non prius eſt foro abeundum nobis, quàm quẽpiam ex adeuntibus amicum comparaſſemus, pares autem amicos oportere eſſe nemo dubitauerit, quem non lateat Ciceronis Lælius. Illud etiam Plinij exploratum habuerit, ad connectendas amicitias, vel tenaciſsimum vinculum eſſe morum ſimilitudinem: Verùm amicitiæ tam latus campus eſt, vt in eo ſemper diffuſius, & oratio, & ſtilus exultet. Iam ad frugilitatem veniendũ, eam preſertim quæ fœdiſsimam ventris repellit ingluuiem, ſequitur enim conuictus facilis, ſine arte menſa. Fuit quoddam tempus, cùm nondũ vel opinionum vanitate, vel prauitate morũ natura hominis infecta eſſet, in quo ſolis glandibus atq; oleribus homines veſcebantur. Nuces & poma, ac reliqui telluris fructus eſui erant, nondũ gulæ irritamẽtis excogitatis, nondum lautarum epularum cognitis delitijs. Quique

noſtra tempeſtate monachorũ quos græci vocant ac cœnobitarum victus eſt, is pene erat priſcis ſæculis omnium gentium, atq; hominum communis. Eſt autem cœna iucundiſsima, non quam reges & tyranni labore potius quàm ſplendore parant, non quæ habet magnificentiam, ac ſumptum epularum: non ea deniq;, cui fercula ſeptem adhibentur: ſed quam natura nondum deprauata, quam ſuſtentandæ vitæ poſtulat ac requirit neceſsitas. Nec verò ſapientes aut Artaxerxis regis, aut Siculi Dionyſij conuiuium, nec Archelai aut Theſſali ſcopæ lautiſsimum apparatum: ſed tenuitatem victus: ſed frugitiſsimum apparatum, ſed tenuitatem victus, ſed frugi Pythagoreorum cœnulam, & ſine arte menſam probant. Ita laudatur Plinius, qui ad ſimplicem atq; incautam menſam amicos inuitaret. Laudatur Zenocrates, qui in Academia etiam Alexandri legatis, tantum ſolum, quod ijs ſatis eſſet, appoſuit. Laudatur M. Curius, qui in ligneis vaſculis rapas comeſſe eſſe ſolitus. Laudatur omnium maxime Diogenes Cynicus, qui in præſentem horam à quolibet poſceret atq; acciperet cibum, Himerobios etiam vulgò appellatus eſt.
Laude

Laude dignus cẽſetur quiſquis cum Melibœo contentus dicat:

Sunt nobis mitia poma:
Caſtaneæ molles, & preßi copia lactis.

Non poteſt beata vita abſq; voluptate eſſe. At voluptarius Epicurus holeribus & pomis dicit eſſe viuendum. Nemo teſte etiam inſectatore eius Cicerone: de tenui victu plura dixit. Epularum & victus luxuria mentem hebetat, labefactat, & immatura afficit ſenectute, varia excitat morborum genera, flagitij & libidinis irritamenta ſubminiſtrat. Quod ſi ſine cerere, & libero friget, pulmento certè ac temeto con caleſcit Venus. Mos erat veterum (vt ait Plinius) cibum interdiu & leuem, & facilem ſumere. Quorum erat pulpamentum aliud nullum, quàm quod Scythæ Anacharſidis fames. Et quidem pridem ſtatuerat Lycurgus in propatulo omnes ac publice conuiuari, quod & veteres omnes ſeruare ſunt ſoliti. Perſæ Zenophontis libris celebrantur qui haberent cibum quidem panem, obſonium autem cardonum. Sed Naſturtium idcircò ad panem, vt ipſe arbitror adhibebant, quòd eius præcipua vis ſit ac ſumma vtilitas, venerem inhibet, vt

tradũt, qui herbarũ vires perſecuti ſunt, animũ exacuit, potũ inęquabilē detrahit. Quondam parce oēs viuebant ac moderatè, nec luxuriæ, aut crapulę indulgebãt, delitias contemnebãt, quæ vltro ex terra atq; arborib9 gignerentur, ea ſibi præſtantiſsima exiſtimabant, quibus & guſtus lenirēt aſperitatē & bonã valetudinem tuerētur. Auſim dicere pleraſq; oēs periculoſas ęgrotationes intemperantia concitari, atq; ex vētris ingluuie naſci. Illud in ſermone omnium verſatur, plures crapulam interfeciſſe, quàm gladium. Fœlix nimium vetuſta & priſca gens mortalium, quàm quoties anim9 contemplatur ſummis ſemper mactat honoribus. Solita eſt enim publicè conuiuari, epularum varietatem, ciborum lautitiam deuitare. Itaq; labentem ad intemperantiam populum Romanum mordaciſsimus Satyricus repræhendit; quis fercula ſeptem Secreto cœnauit auus. Plurimum expetēda victus tenuitas eſt, quàm & corporis incolumitas conſeruatur & morborum omnium obruitur ſeminarium. Sæpe quos nulla medicinæ ars ac diligentia curare potuit, ſimplex menſa, & ipſius victus caſtigatio liberauit. Quæ vis alia, niſi potus ac cibi

par-

parcitas,podagrę duritiã vnquã mollit? Quę vis alia articularis morbi dolorem ſedauit? Multi aũt cum his ægrotationibꝰ laborarent (vt perhibet qui nunquã mentitꝰ eſt teſtis locu ples Hieronymus) ad pauperes cibos redacti conualuerunt. Cumq́; in tres partes Medicina diſtributa ſit, illa nimirũ quæ victu medetur, patet latius,ſanat frequentius. Medicamenta verò ac Chirurgici opera multos quotidie fal lit. Verùm nota hæc ſunt, vt vagari lõgius non ſit neceſſe. Vide igitur quid faciat conuictus fa cilis,ſine arte menſa, quod & declarat Hieronymus, qui ait: Holerum & pomorũ ac legumi nũ,& facilior apparatꝰ eſt,& arte impendijſq; coquorum non eget. Atq; hæc de facili victu, qui & ipſe vitã efficit beatiorẽ. Nox nõ ebria, ſed ſoluta curis. Conſtat duplicem præcipuè appellari hominis quietem,quarum vtraq; ne ceſſaria eſt,& ad ſalutẽ animalis à natura data, primam cibi ac potus, de qua etiam vates facundiſsimus: Poſtquã prima quies epulis,men ſęq́; remotæ. Cùm tacet ſecundam mẽſam intelligi oportet. Secũda verò quies ſomni eſt ac nocturnæ requietis, de qua apud Ciceronem, Lælius cum Scipionis de repub. ſermonem re-

ferret: Eius inquit diſputationis fuit extremũ ferè de immortalitate animorum, quæ ſe in quiete viſo ex Aphricano audiſſe dicebat, Nã & Virgilius conuiuij quietem,& Lælius ſomni quietem appellauit. His namque duobus quietis generibus etiam exceptos hoſpites reficere ſolemus. Forma igitur allata qui es eſt, & qualem eſſe oporteat, ſatis ſuperq; declaratum.Quid eſt enim conuictus facilis ſine arte? Menſa nunc altera eſt deinceps patefaciẽda. Sequitur & enim nox non ebria,ſed ſoluta curis. Fieri non poteſt vt vel homo, vel quoduis animal in actione, in labore ſemper, in exercitatione verſetur, ad quas res profectò nati ſumus.Neceſſaria eſt (vt ait Ariſtoteles) intermiſsio operis ac relaxatio animorum,ſed ſomni in primis, qui & requiem affert animantibus, & ad eorum ſalutem plurimum confert. Sed nox non fruſtra dicitur, vt diurnus ſomnus protinus exigeretur. Teſtis eſt Auicenna, dormire interdiu malum eſſe: vnde humectantes ægrotationes, vnde reumatiſmi, vnde pallor, ſplenis accretio, laxationes neruorum, topor, inſulſitas deſiderij, tumores, febres, vnde alia permulta, & valitudinis detrimenta oriuntur,

untur, & varia morborum genera. Benè eſt itaq; nox poſita: deinde non ebria dicitur: vt ebrietas ac temulentia tolleretur qua quid po teſt homine libero eſſe indignius? Peſtis ſæuiſsima ebrietas eſt, animorum ſimul, & corporum labes, quæ primum rationis hominem impotem facit, & multorum malorum fomitem ſubminiſtrat. Et in ſobrietate quidem vir tutum concordia, in temulentia verò ſita ruina eſt. Non temerè vinum a vi appellatum dicit Varro, quòd eius tanta poteſtas ſit, vt homi nis naturam in beluam transferat, & mentem rationemq́; ſubuertat. Quid tam amicũ, quid tam gratum veteri & callidiſsimo hoſti (vt ait diuinus Chryſoſtomus) quàm ebrietas, quàm laſciuia, malorum omnium ac facinorum radix eſt? Quæ duo videlicet teterrima flagitia ne fuſius propagarẽtur. Valerius Flac cus, & Portius Cato, Cenſores, Bacchanalia ſuſtulerũt nocturnum ſacrum, & ebrietatis ac ſcelerum omnium ſeminarium, vt grauiſsimus auctor ſcribit Liuius. Nihil tam virilem dignitatem deformat, nihil tam deturpat hominis grauitatem, quàm ebrietas atq; inſolen tior vini licẽtia. Fertur Dionyſius ſenior, cùm

in cæteros malefactores grauiter animaduerteret, parſiſſe tamen eis, qui veſtes ſurripuiſſent, quò Siracuſani à commeſſationibus atq; ebrietatibus temperarent. Scitè igitur Martialis ei, qui beatiorem ſibi vitam affectat, cenſet noctem quiete degendam, vitandam ebrietatem. Nox, inquit, non ebria, ſed ſoluta curis. Quid curis ſoluta nox eſt, niſi ab ſollicitudine vel quærendæ pecuniæ, vel appetendæ gloriæ, vel deniq; explendæ Veneris longiſsimè abhorrens? Harum rerũ appetentes, in vtrauis aure dormire ocióſi non poſſunt: horum feſſos nunquam ſopor irrigat artus, nunquã arctior ſomnus complectitur, hærent infixæ pectore cupiditatum ac libidinum curæ, inſident ſollicitantes angores: Nec placidam membris dat cura quietem. Quando auarus, ambitioſus, petulans, placidiſsimam illam quietem deguſtauerunt? Et auarus cupiditati ſemper intentus non ſolum non dormitat, ſed nec cõniuet quidem, ac dum inſatiabilem & inexhauſtam ſitim explere cogitat, etiam fraudat naturę ſomnum, vt Saluſtianum illud verum ſit: Auaritia pecuniæ ſtudium habet, quam nemo ſapiens concupiuit, ea quaſi venenis malis imbuta cor

pus

pus, animumq́; virilem effœminat. Semper infinita & inſatiabilis eſt, neq; copia, neq; inopia minuitur. Et Plutarchus Cheronenſis in libro, quam inſcripſit Peripolypragmoſines magnis viribus nos deterret ab auaritia, & ſuperuacua quadam permixtaq́; (vt interpretatur Gellius) ac minimè neceſſaria eiuſcemodi plurimarum rerum, & cognitione & petitione, quæ mentem ipſam vehementer excruciat. Neq; enim curioſior illa Polypragmoſine hominem vnquam ſinit quieto atq; ocioſo eſſe animo, ſed turbulentis ſemper tum cogitationibus, tum laboribus iactat. Quid leuium amorum, quid obſcœnæ libidinis, ſectator, nõne dies noctesq́; angitur? Nonne modò dextrum, modò læuum verſat ac fatigat latus? Miſer atq; infœlix amator, incertus animi, quid captet conſilij ignorat, quò ſe vertat neſcit, nũc ſpe erigitur, nunc metu frangitur, aſſidua ſemper ſollicitudine cruciatur. Leuitatẽ verò affectans gloriæ, vt popularem aucupetur aurã, & interdiu laborat, & noctu cogitat.

Atq; animum huc celerem nunc diuidit illuc:
Inparteſq; rapit varias perq; omnia verſat.

Eius igitur beatior fuerit vita, de quo meritò dici poſsit; Nox non ebria, ſed ſoluta curis: is

quiete noctem agit,& arctiſsimo ſomno ac ſo pore vincitur. Non triſtis thorus, attamen pudicus. Triſtis thorus profectò eſt is, qui vitam ſolitariam viuit,& eorum caret conſuetudine, quibuſcum familiares ſermones,& dulcia con ferat alloquia. Et Pythagoras quidem quanquam contemplandis rebus intendebat, cohortem tamen diſcipulorum ſibi delegit quibuſcum viueret, quos inſtitueret, quorum con uictu & cõſuetudine lætaretur, cumq; his perpetuam atq; inſeparabilem ſocietatem coire ſolitus eſt,& quoddam veluti cœnobium conſtituere. Neq; enim poteſt quicquam homini ſuaue eſſe, ac iucundum vel rebus omnibus cir cunſtantibus, niſi conſortem & participem ha beat. Sociale namq; homo eſt animal & conciliationis longè omnium cupientiſsimum. Suo autem ingenio hominis ac ſimilis ſui, & ſocie tate & conſuetudine delectatur. Alioqui aut Deus quiſpiam ſit contemptis humanis rebus, & iam ipſi Deo ſolitudine & contemplatione iungatur, aut certè beſtia, ſi conſpectum ac cœ tum fugitans hominum vitam agreſtem, & im manem ferarum viuat. Quippè natura nihil ſo litarium amat, ſed ad ſocietatem hominem genuit.

genuit. At illud verum eſt, fructum voluptatum omnium eripere ſolitudinem. Verùm prima ſocietas in connubio eſt, vt in primis vxoris ipſius quærenda iugatio ſit. Quam ſi quis ex ſententia nactus eſt, ſciat paratum ſibi non vitæ ſupplicium, quod pleriq; ioco vſurpant, ſed perpetuum præſidium ac tutiſsimum perfugium. Siquidem fecit Deus hominem, & ſimile ſibi adiumentum condidit mulierem. Itaq; & propter vxoris flagrantiſsimam charitatem relinquit quiuis vel parentes, & ita illi hæret, vt & duo in carne vna ſint, & fiat ex duobus vnus. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid percipitur voluptatis, nihil eſt vxore melius, nihil iucundius, nihil amabilius. Ea tibi liberos gignit, quibus inſtitutis poteſt ferè nil optabilius cogitari. Procreatam ſobolem nutricatur, intus dominans ſuppellectilem totam ſtudio diligentiaq́; tuetur, ſeruat domi quod foris tibi paratum eſt, victum omnem, ac reliquum vitæ cultum miniſtrat, ſiue mala valitudine laboras, ſeu vllis aduerſis rebus premeris, ſola ſemper præſto eſt, fidiſsima coniunx. Seipſam negligit, vt te ſolum expleat, id cogitat, id conatur, id ſpectat,

vt quàm maximè tuis commodis voluptatibusq; inſeruiat. Quid enim boni vxori præter virum, aut charū, aut dulce eſt? Solent mulieres ita diligere ſuos viros, vt etiam viuere nolint, ſi illi mortui ſint. Nam & in India vaſtiſsima Barbarorum regione, mulieres ne mortuis viris ſuperſtites ſint, pyra malint ardere quā viuere. Quid ad hunc amoris cumulū addi poteſt? Mihi non Terentianus Mitio fœlix eſſe, qui quòd fortunatum iſti putāt vxorem nunquam habuit, ſed is multò videtur omniū fortunatiſsimus, cui & vxor eſt, & proba obtigit & pudica, viri diligentiſsima, verecunda, modeſta, ſobria, accincta, alacris, iurgiorū fugitans, viri voluntatē vitę ſibi legē putans. Huius profectò erit thorus, certè non triſtis, ſed celeber ac lætiſsimus, vt dicat quiuis fœlices thalamos nactus, multò etiam veriùs quàm ille apud Propertium:

O me fœlicem, ô nox mihi candida, & ô tu
Lectule delitijs facte beate meis.

Viri namq; delitiæ eſt vxor, vt iure Cynthiam quampiam non quidem amicam, ſed vxorem hiſce maritus verſibus alloquatur.

Tu mihi ſola places, placeam tibi Cynthia ſolus,
Hic erit & patrio ſanguine pluris amor.

Non ſit igitur triſtis thorus, attamen pudicus. Non inſcitè pudicus dicitur, q; ad limen beatitudinis, neq; illegitimus congreſſus, neque immoderatus coniunctionis appetitus aſpiret. Quid enim à bellua hominem ſeparat, niſi ratio, niſi virtus, niſi lex ac moderatio vitę. Magna eſt connubij, id eſt, legitimi matrimonij laus, quo monemur, non quamuis mulierẽ paſſim, ac ſolutè ſuſcipere, ſed quam ſponſaliorum iura conſtituant, quã à parentibus, cognatisq; ſolemni ritu ſtipulamur in matrimoniũ nos ducturos, quæ, inquam, connubij lege atq; inſtitutione iungatur. Quam quiſq; igitur eo pacto aſſecutus ſit, eam vxorẽ & chariſsimam conſortem habeat vitæ, aliam ſi vel attigerit, vel etiam concupierit, rationis atq; humanitatis iura violauerit. Hinc in Politicis pręclarè Ariſtoteles. Coitus, inquit, omnis alterius quàm coniugis penitus ſit interdictus. Quid de moderatione dicam. Meminiſſe virum oportet, modum vbique eſſe ſeruandum, atque vxorem ſe habere, non ſcortum. Liberis danda opera eſt, non ex implenda libido, nec breui voluptati, ſed perpetuæ ſaluti conſulendum. Coniugationem autem maris & fœmi-

fœminæ, ſi rem ipſam conſideremus, ſola efficit procreandæ ſobolis ratio, aliâs ſordida ſit, ac luculenta permixtio. Quocirca & ijs ipſis, qui coniugij vinculo ſociati ſunt, ſapientes viri fines conſtituere, quatenus procreandæ ſoboli operam dari conueniat: quo cùm ventum ſit ſinant valere ac neſciant venerem. Nihil eſt immoderato concubitu, aut fœdius, aut perniciosius, qui frequens etiam corpus diſſoluit (vt Medici ac Phyſici tradunt) Eſtq; (vt ait clarus Hippocrates) teterrimi pars comitialis morbi, corpori, & lethiferam imbecillitatem, & immaturam afferens ſenectutem. Atqui omnes qui crebrius voluptatis atq; libidinis explendæ gratia, carnis & veneris fœditati laxas habenas dederint ij ad naturã belluarum quã proximè accedunt, ſed & beatiorem nequeũt vitam adipiſci, quàm quærimus. Vrunt vndique ardentes libidinum faces, quæ miſeros reſpirare non ſinunt. Benè atq; luculentè quiſquis in hunc modum cecinit.

Ardet in affectu Venus, anxia ſordet in actu.
Efficit atq; pudet, præſto patratur opus:
Poſt factum feciſſe pudet, citò præterit illud
Quod iuuat, æternum, quod cruciabit, erit.

Con-

Coniugij igitur ſocietas non acerbam vitam, ſed iucundiſsimam efficit: Sed eorũ ſcimus eſſe longè iucundiorem, qui veram pudicitiam affectantes, non matrimoniorum vinculis, non vllis ſæculi compedibus vinciuntur, ſed ſupra hominem vitam nacti perpetuam vitæ integritatem ſeruauerunt, atq; eorum ſibi duntaxat cõciliationem, ac ſocietatẽ ſciuere, qui omnibus humanis contemptis illecebris, in rerum cognitionem ac veritatem adipiſcendam operam omnem ac ſtudium contulerunt, quorũ nec triſtis eſt thorus, & tamen verè ſerioque pudicus. Quales Indorum Gymnoſophiſtas, pleroſque Græcorum philoſophos, Iudæorum Eſſenos, Aegyptiorum Sacerdotes fuiſſe tradunt, qui cùm multis rebus aliis, tum maximè vxoribus abſtinuerũt, quales multò veriùs cernimus ipſi, etiam noſtra hac tempeſtate Chriſtianæ & Catholicæ religionis cœnobitas, qui exuti quodammodo humanitatis fragilitatem angelorum vitam imitantur in terris. Hinc namque cælibatum nuptiis præferentes melius quàm Socrates mẽtem ſeiungunt à ſenſibus, altiſſimoque animi exceſſu rapti veriùs quàm Pſeudophiloſophi moriuntur, hi rectè dicunt Philoſophiam quæ non fugata, non adumbrata, ſed vera ac ſolida Philoſophia eſt, meditationem eſſe mortis. Horum certè hominum qui vix pauci toto orbe reperiũtur incredibilis quæ-

tur: ſed qualibet etiam ætate homines idipſum incurrunt mali. Illud Poëticæ leuitatis eſt, quo traditur domitor ſomnus malorum, requies animi, pars humanæ melior vitæ. Aut enim res fluũt nobis ex ſententia & eorum fructum capere nequimus ſomno conſopiti, aut aduerſis vrgemur, nec iis aut liberare ipſi nos, aut leuare poſſumus, niſi diligentem ac peruigilem curam adhibuerimus ita fit vt pars humanæ vitæ non melior ſit ſomnus, ſed deterior. Itaque & ſero cubitum diſcedentes, & ad primam ſæpe auroram ſomno experrecti frugi hominum fungemur officio. Illud Pythagoræ nobis imitandum eſt, quod & aureis idem ipſe verſibus præcepit.

Μὴ δ' ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ' ὄμμασι προσδέξασθαι,
Πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρὶς ἕκαστον ἐπελθεῖν,
Πῇ παρέβην, τί δ' ἔρεξα, τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη.

Quos verſiculos & Latinè non inconcinnè noſtrorum quidam interpretãtur, Virgilius in Epigrammat. ſic vertit:

Non prius in dulcem declines lumina ſomnum,
Omnia quàm longæ reputaueris acta diei.
Quæ prætergreſſus, quid geſtum in tẽpore, quid non?
Cur iſti facto decus abfuit, cur ratio illi?

Noli autem ſomnum mollibus oculis excipere, priuſquam diurnorum operum ter vnum quodque percurras. Quò acceſſi? Quid peregi? Quid mihi oportunum non peractũ eſt? Surgere

verò antè lucem iubet in Oeconomicis nobiliſſimus Philoſophus, quod antelucanum tempus, atque opera, & ad curam rei familiaris, & ad bonam valetudinem, ac demum ad Philoſophiæ ſtudia plurimum conferat. Quod natura quoque ipſa nos admonet, quæ nocturnos vigiles (vt Phyſici tradunt) excitandis ad opera mortalibus rumpendoque ſomno gallos genuit. Naturæ legibus obtemperandum eſt, quæ hominem nō ad ſomnum & quietem, ſed ad operam atque exercitationem naſci voluit: nec propter quietem operam, ſed propter operam quietem inſtituit, vt videlicet remiſsione laboris potentiùs ad exercitium operis vires intenderentur. Claris ac magno ingenio viris, non minus lucubrationes, quàm meridiationes profuerunt, vt meritò ſumme is laudādus ſit, qui facit breues tenebras, & is putandus beatus, qui vel in ſecunda ac tertia vigilia frugi ſeſe hominem præſtiterit. Quòd qui ſecus factitauerit, dignus ſit, qui perpetuam noctem dormiat. Illud quoque ſapienter beatiori adiectum eſt. Quòd ſis eſſe velis, nihilq́ue malis. Salutaris & ſapiente viro digna vox, quæ iubet quam quiſq; fortunam, quem vitæ ſtatum quiſq; ſit nactus, eo quenque debere eſſe contentum. Nihil eſt enim ſtultius quàm alienam ſortem, qualis tandem ſit, & appetere ſemper, & exiſtimare meliorem. Iure Flaccus noſter hanc ho-
minum,

minum, & admiratur dementiam, & deplorat vitæ miſeriam, inquiens:

Qui fit Mœcenas, vt nemo quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu ſors abiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuerſa ſequentes?

Vulgaris ſanè conſuetudo, ſuaque imperitæ multitudinis leuitas. Perpulchrum ſcitumq; eſt ſemper eo cõtentum eſſe quod adeſt, nihil præterea concupiſcere, nihil quærere amplius: nimirum ſapiens, & ſi tantillum adeptus eſt, ſatis ſe tamen conſecutum putat, nunquam ſui pœnitet ſapientia munitum, virtuteq; ſeptum hominẽ. Etenim in his rebus veræ diuitiæ poſitæ ſunt, cæterarum verò rerum omnium inexhauſta ſitis eſt, & cupiditas inſatiabilis, quas ij maximè deſiderant, qui earũ maximè abundant copia. Quòd ſi quiſque id eſſe velit; ita enim ditiſsimus habendus ſit, ita opulentiſsimi cuiuſque copias, non æquabit ſolum, ſed etiam antecellet. Satis eſſe putare quod eſt, nihil appetere, nihil requirere, ea demum & ſapienti cõſentanea & iucundiſsima eſt vita, quàm facillimè aſſequetur quiſquis poſthabitis incertis caducisque rebus, ſolam virtutem amplexetur, cuius & noſtra poſſeſsio eſt, & nullis fortunæ caſibus ſubiacens. Socratẽ apud Platonem Polus conſulit, an Archelaum regẽ opulentiſsimum, qui Macedoniæ dominaretur, fœlicẽ eſſe putaret, neſcire reſpõdit ſeſe, quòd neq;

 quam

& fortunis iiſdem ſe rebus metuit orbatum iri morientem. Aegri animi, & reflantem fortunam immoderatè ferentis verbum eſt:

Mors hominum fœlix, quæ ſe nec dulcibus annis
Inſerit, & mæſtis ſæpe vocata venit.

Stultè quoque Maſsilienſes, qui temperatum cicuta venenum publicè inſtituiſſent iis exhibendum, qui apud ſuum ipſorum ſenatum expetẽdæ mortis cauſam attuliſſent. Nã ſiue proſpero (vt aiunt) ſtatu vtimur, ſeu turbulentis infortuniorũ iactamur procellis, nullam ſatis idoneã vel metuendæ vel optandæ mortis rationem, vllo modo poteſt cæca præbere fortuna. Nec eius conſuetudinis, aut Græcos auctores, aut eorum imitatores Gallos probare debemus. Quis autem vir ſapiens exiſtimari poſsit, qui ex incertæ rei mobilitate pendens ſuæ tum mortis, tum vitæ rationem ad fortunæ referat temeritatem? Stultus adoleſcentulus, & inani lætitia geſtiens ille Terentianus Cherea, non tam amore quàm mente & ratione captus eſt, qui diceret, Proh Iuppiter, nunc eſt profectò tempus interfici, cùm perpeti me poſſum, ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua. Melius apud eundem Poëtam Geta in Phormione, qui cùm ex eo quæreretur de ſe quid futurum eſſet. Neſcio Hercle, inquit, vnum hoc ſcio, quod fors feret, feremus æquo animo. Nec ille deterius

nit læti viuamus, quum vocat alacres demigremus. Sentiamus & nos hoc pacto, cum Thalete Mileſio, nullum inter mortem ac vitam eſſe diſcrimen, ſummum nec metuamus nec optemus diem. Fortuna nec efferamur, ſi ſecunda arriſerit, nec eadem aduerſa perſtrepente frangamur, aduerſus dolorem omnem, ac mortis metum inuictum ſemper animum gerentes. Illud enim magni & excelſi animi eſt, tum in proſperis rebus moderationem, tum in aduerſis ſeruare prudentiam, quibus præditus qui fuerit, non poterit non eſſe beatus, ac de ſummo die, nec erit enim vel metu anxius, vel deſiderio ſollicitus. Et quidem his omnibus ex rebus illa, quàm auidiſſimè omnes expetunt, comparatur vitæ tranquillitas. Nam ſi virtutem ſectati erimus, & omnem ſedauerimus animi perturbationem, ſimus proculdubio adepti verum illud bonum, quod ſolum & honeſtum eſt, & iucunditatis pleniſsimum, ſecuritatem & pacem. Quando ex virtutis exercitatione, & vacuitate ab angoribus conflatur, ac perficitur beata vita, quàm vt aſſequamur, omnem induſtriam atque operam adhibere debemus. Itaque laboremus efficiamusq; vt quæ ſingula expoſuimus, eadem vniuerſa complectamur, vt poſsimus (quantum fieri poſsit) & iucundè & beatè viuere.

FINIS.

Errata, quæ per Operarum incuriam irrepſerunt, ante Lectionem reſtituenda.

TOMI PRIMI.

Folio.4.facie 1.verſu.22.pro carpere lege capere.10.2.25. lege cærulei 13.2.14.lege furentem.15.2.24. Palladis 18.2.17. Quom 19.1.13.fingere. Ibidem verſu 27. Cæcropio. 20. 1.2. exili.22.1.17.& tandem.Ibidem facie 2. verſu 10.necat.28.1. 19.Olympo.29.2.20.Adriacos.30.2.6.Seruitium 34.2.18. Laquearia 36.1.7. Itala 39.2. 19. Pernices. 41. 1. verſibus 20.21. 22.Quot.42.2.27. Sic pater. 54. 1. 9. ferent. Ibidem facie ſecunda in initio Epiſtolæ lege Oedipus. Ibidem infra lege nodum hunc. fol.55. facie 2. in Epiſtola Badij lege vir ille vt diſertiſſimus.Paulò infra pro Norit lege Nouit. & linea penultima lege anxie cauit 60. 1. 12. lege pro tonius Tonius. Ibidem verſu 17.lege cubito. Ibidem facie 2. verſu 27.lege mos eſt.61.2.21.leues 70.2.26. Atrides 71.1.22. dama 72.2.7. mulctralia 73.1. 19. Indiga.76.2.3. moleſto 80.2.8. improbitas 82.1.12.ſi ſint.83.1.25.Heu quot. Ibidem facie 2.verſu 1. pete 85.1.25. Abietibus. Ibid.facie 2. verſu 8.Indigenæ 88.1. 20.hoſpita 88.1.27.ſaltus 91.1.17.dictu eſt. Ibid.facie 2.verſu 25.Fagineum 100.1.26.arenoſę 104.2.7.Pollytropum 105.2.1. exilit 106.1.5.immigrare 107.1.3.aula. 110.2.6. Fagina 112.2. 3.Stapete. Ibid. verſu 17.pro Marti lege Marci, & pro ſoncto lege ſancto 114.1.1.biſdenos 115.2.23.Traſymenaque. 116.2. 16.Obuolitans 118.1.27. humilemque. Ibid. facie 2.verſu 5. confeſſa 119.2.9,incola 121.2.5.conregnabis 122.2.5. multos. 123.1.17.fueris 126.2.11. Sic qui 127.2.26. Euolat. 128.1.6.ſopiret.129.2.15.liquid 130.1.20.partes 131.1.2.excidit 132.2.4. ſcelus 133.2.5.reſidet mox 139.2.25. claris 141.1.13. Sedebat.

144.1.1.melioris,Ibid.facie 2.verſu 17.lembus 146.2.16.lege. Quid mutûm,id eſt mutorum 154.2.14.Perge.Ibidem verſu 21.pro Quique lege Quinque. Ibid. verſu 23. lege quartam 156.2.26.hominum 158.2.6. Tinnula. Ibid. verſu 16.fulgure 159.1.19.pro in lege ni 160.2.28. nixu 161.2.7. Arturi 164.2. 16.inermem 167.1.20. audentes 168.1.7. Hiſpania 169.2.7. Antennæque 172.8.pro Temporat,lege Temperat.

TOMI SECVNDI ERRATA.

Folio 7.facie 2.verſu 6.pro Quoduis, lege Quamuis.Ibi. verſu 21.pro nili lege Nili 8.1.14.partosque triumphos 12.2. 5.omnes.Ibid.verſu 27. pios 14. 2. 25. lege hic mea viſcera. 15.2.16.Venus vlla 17.1.1.Genitrix 20.1.16. infit. Ibid.verſu 20.Triuiæ & ſequenti verſu Dianæ 21.1.8. remetiar. Ibidem verſu 12.lege nurus. Ibid. verſu 21. lege labor 27.2.9.ſubitæ 30.2.4. iunxerunt 36.2.5. bifrontem claudebant 42.1.27. Bethlemica 50.1.13.modo: & infra pro tura lege thura.52.1. 16.terraque 58.1.21.cogitationes. Ibid. facie 2. linea 20.lege condemnādus 59.1.5.Quod.Ibid.lin.17.pro quid,lege quod 62.1.1.aggreſſi.Ibid.facie 2. verſu 22. inſpirare 63.1.21.auro 68.1.19.feram 70.1.14.damæ 76.2.23.mercatur,folio 77.facie 1.verſus iſte deſideratur tertio loco:

Sic genus & patriam noſti, nomenq́ paternum. Ibidem facie 2.verſu 10.Feles 78.2.lege ad Idumæos 84.2.1. Mœnia cum. Ibid. verſu 2. lege Romana 96.2.7. tumulo 104.2.28. limbo 110.2.13.meditata 114.2.21.Quintius 115.2.5.Verùm tantum.Ibid.facie 2.verſu 5. quo tua 120.1.9. ſinit 134.2.23. Fingere & 135.1.8.Neptunicolaſque 137.1.12. Natam 139.2. 28.Tum fœdos; & verſu ſubſequenti Conſul iens 140.1.23. Ac Cyprum 144.2.2. Quaq; fide 146.1.4. iuuenem.146.2.14. quot in æthere 147.2.18. bonus 148.1.26. Excita in 148.2.5. Dictaque 149.1.15.Ad nudum 154.1.19. aſſecla tibi 157.1.19.

lege

lege non eſt 161.1. 17. fama & paulo infra pro obſoluerant lege obſoleuerant 161.2.3. primatibus. Ibid. verſu 6. linquentes 162.2.1. nondum 64.1.5. Stoa 171.2.2. caſſius 172.1.5. Zoroaſtidas 175.2.9. Meſſania. Ibid. verſu 11. pro tuuntur lege tuentur 176.2.20. in aſtra 177.1.21. lacrymas animis. Ibidem facie 2. verſu 9. lege ignari & verſu 21. iuuentam 180. 1.13. deſtinet 181.1.21. Pamphyliæ 192.1.23. factus 194.2.13. Concidit. Ibid. verſu 23. applaudere 195.2.19. vulgi. Ibid. verſu 21. liquens 196.2.28. iterumque. Folio 202. facie 1. deſiderantur octo verſus qui poſt decimum reponi debent, nempe poſt verſum Alba magis, &c.

Inſequitur: rapidis ſqualent ſub Solibus ora:
Qualia Marmaridûm: quales habet India vultus,
Et Perſæ, atque Arabes, & combuſti Garamantes.
Heic memorant latis ambitam mœnibus vrbem
Latius extendi: Mogam dixere priores
Ante Latinorum imperium: voluentibus annis
Clarius accepit Romano à Cæſare nomen
Cæſaream& nouo dixerunt nomine gentes.

Hæc ea quæ quondam &c. Folio 208. facie 2. verſu 10. lege vociferans 209.1.8. Cuderat. 211.1.1. maiore 243.2.8. vidit 257.2.3. cingit. Ibid. verſu 4. lege peruinca, & verſu 28. lege violare 260.1.12. admonuere. Ibid. verſu 24. Viuis in Elyſio 264.1.16. fert. 272.2.2. lege. DE QVATVOR ANNI TEMPORIBVS. 293.1.19. rediuiuus 295.1.8 remeare. Ibid. verſu 21. pro ort, lege orta eſt 297.1. 18. monuere 305.2. 28. humana 306.1.9. vapulat 307. facie 1. lege DE QVATVOR TEMPORIBVS. 310.2.11. videbat 313.1.26. Floreat. Folio 314. facie 2. verſum vltimum & ſequentem ſic legito.

Appellare Cepham voluit, quaſi nomina Graio:

A ſermone

A ſermone trahant (ſicut ſonus indicat ortum . Sed ego cum Baptiſta iudico ab Hebraico Cephas , id eſt rupes ſeu petra potius,quam à Græco Cephale , id eſt caput originem ſumendam eſſe.Folio 324.2.20.flammante 331. 1.20. peteret 333.2.14.lege,Et Pendentis aquæ . Ibidem verſu 25.lege patrum 334.1.5.à Numine.Ibidem verſu 14.lege:

Ipſe pudicitiam co uit (muliebria paſſus.

Bella tamen) iuuenis. Fol.337.1.22.mactarũt 344. facie 2. Verſu primo de S.Cypriano pro non eſt , lege, non es. Infra verſu 3.lege expoſcit 353.2.20.limina 364.1.lege. IN DIE FIDELIVM OMNIVM ANIMARVM.375.1.16. ieiuna 376.2.8.ſilendum 378.1.16.lege Mille viris iuga mille boum.Ibid.facie 2.verſu 7.hominem 383.1.13.excita. Folio 384.facie 2.verſum 27.ita lege.

Fert lamenta dies:Nam (res in audita) Magorum.

TOMI TERTII ERRATA.

Fol.5.facie 1. verſu 18. lege Patricius 8. 1. 14. abolenda 12.1.15.at tormenta 15.2.22. Extirpare 18.2.11.nemoroſa 23. 2.15.arcu.27.2.20.illuſtrant 39.1.9.ſortita. 40. 1. 12. contactu 41.1.4.ortus 52.2.4. oborto 85. 1. 1. ouans 89. 1. 10. auertiſſe 90.1.21.damæ 97.1.12.ſcuta 104.2.1.miniſtrũ 105. 1. 14. temporis 111.1.20,lucenſis 122.2.5.eminus. Ibid. verſu 26.Ingegeniis 123.2.17.magnæ 124.2.2. Pauci 128. 1.23. pietate 133. 1.15.viueret. Ibid. verſu 20. molimina 158. 1. 19. obſcurare 161.1.15.damas 164.2.1.conſita 178.2.5.belligeros 179.2.[illegible] Morpheus.Ibid.verſu 13.ſublimia 195.1.3. recubent 203.1. 4.ripæ 206.2.5. Sidona 218. 1. 19. dolor 224.2.15.piſcoſa.225. 1.23.Plurimus 239.2.9. Antipodes 240. 1.21. fuluo 241. 1.4. Nerei 250.2.27.canis 252.2.9. munera 253. 1. 11. Arua. Ibid. facie 2.verſu 19.Adiunget 256.2.2. vomeris 260.1.4.dormire 283.2.6.

283.2.6.regis 284.1.5.Celtas 301.2.28.habet.

TOMI QVARTI ERRATA.

Errata priorum librorum Tomi Quarti. In Epiſtola Dedicatoria ad St. Gilbadium. Pagina 15. linea 8. adde totam hanc periodum poſt contuetur: In quo illud maximè conſiderandum eſt, quòd ſuperior percipiendi vis quaſi deſuper aſpectans ſine inferioribus aliquid amplecti poteſt, ſed inferiores ſine ſuperiore nihil comprehédere poſſunt. Sicut &c. Pagina 3. lin. 2. lege, tanta beatitas, eſſet enim beatitas, non eſt &c. Pag. 11. linea 10. lege, ſunt enim quæ ſentiant &c. pag. 22. linea. 28. pro muginis lege inguinis, pagina 59. lege μνημοσύνης, pag. 61. lege finxit. Ibidem lin. 14. pro quos lege quod, pag. 82. pro diræ, lege dare, pag. 84. lin. 15. faciant. Ibid. lege ſolet, pag. 106. lege inchoatio, pag. 112. lege Et duo frena meus, pag. 114. Atq; vetus Thebæ centũ iacet, pag. 122. lin. 5. conſcripſi, pag. 143. Reprehendebãt, pag. 110. lin. 26. latius, pag. 216. lin. 7. optat. Ibid. lin. 16. ſuſpicere.

Libro de Patientia, folio 9. facie 1. linea 13. pro Accepit lege Accipit. Ibidem linea 20. lege diuinius. Ibidem facie 2. lin. 10. Cacochymos, & paulo infra pro ſpumales lege Spirituales 10. 1. 11. imb. b. tam 11. 1. 10. pro Ealæ lege malæ 14. 1. 13. cranij. Ibid. facie 2. lin. 5. iudicantur. Ibid. lin. 20. pro magnis lege magnes 15. 1. 13. corſum 20. 2. 2. Pæni 22. 1. 2. hominis. Ibid. lin. 19. pro huminis lege hominis 23. 2. 11. annuli 28. 1. 11. verterunt. Ibid. lin. 20. poſt putrefactum (adde) eſt 29. 1. 10. Aloſim. Ibid. facie 2. lin. 19. Cereris 32. 1. 3. eis. Ibid. lin. 9. firmamenti 41. 2. 5. dicitur 56. 1. 4. praſina 59. 2. 12. dele non 61. 1. 5. metaphoram. Folio 62. facie 1. lin. 1. tota periodus ſic legenda eſt: Animo igitur omnia intuenti, vt diuino, nihil; plurima proſpicienti, vt angelico, pauca; pauca cognoſcenti, vt noſtro, multa caſu & fortuna contingunt. Ibid. lin. 21. lege

effoſſionem

effoſſionem 72.1.16.Paiazitem 73.2. 17. proferentur 75.2.23. Iacobum 82. 2. 7. Quid his 83. 1. 19. collocat, profecto ſanctior eſt 88.1.13.porticuum 89.1.5.deflere. Ibid.lin.14. enarrarit.Fol.96. facie 2.linea.1. adde hæc : Enteroceli ſunt cum deſciſſo inferioris ventris libro,inteſtina deſcendunt.Taceo &c.99.2.20.lingua 101.2.11.alius 102.1.20. κακῶν. Ibid. facie 2.lin.9.teſtas 106.2.3.in ſpiritibus eſt 107. 1. 8. Tyanei ſe inedia 110.2.19.fortior 111.2.13. viueremus 116. 1. 20. quaſdam 129.2.11. hominis 130. 1.4. quæ duplici 131.2.7. occuparunt 134.1.11.neceſſe.Ibid. lin. 14. ominibus 138. 1. 13. conſeſſu. Ibid.lin.9.ſcitè 142.2.lege;Dauus ſum , non Oedipus.143.1. 7.ſuctu 147.2.1.laqueo 148. 1.6. caſu 153.1.3. nomenclatione 154.1.18.qua 157.1.17.demitti 157.2.3.Nec.Fol.158.1.20.poſt ſcaptenſula apud Græcos;adde , & in Auerno apud Campanos,& in Aſphalto apud Iudæos. Terra enim &c.159.2.12. qui diu 160.1.11.ardor 163.1.7.fines 165.1.4. iudicium 172.1. 15.ſacrarũ 175.1.16.floret. Ibid. lin.19. manna 176.2.1. Bona libro de vita beata . Fol.178. in initio lege Ocioſo 181.2.10. Quid eſt 182.1.18.interpretetur. Ibid.facie 2.linea. 11. aliud 183.2.5.qui quidem 185.1.12.deuiant 188.1.2. titillatio 192.2. 5.Pentathlum 195.1.13.dixiſti . Ibidem facie 2.lin.16. lege à Græco poëta Simonide tranſlatum 197. 1. 7. precabatur & pro Auerte oculos tuos,lege meos 198. 1. 10. domina 199.1. 23.Quonam 200.1.22. citius 202. 1. 5. aliiſque 203.2.21.exercendæ ſutrinæ 204.1.2.eſſet ne.205.2.7. facundia 216.2.10. lutulente.Ibidem lin.21.hic puerorum . Facile. Ibid. linea 25. adamemus 217.1.16.torpor 218.2.6.amici 219. 1. 3. amicitiarum.Ibidem lin.7.non prius eſſe , & paulo infra pro frugilitatem lege frugalitatem 220.1.5 . Et voluptuarius 220. 2. 20. qua & 221.2.23. torpor 225.2. 3. lutulenta.

FINIS.

Hi quatuor Tomi operum Baptiſtæ Mantuani, nihil continent, ſacræ Catholicæ Eccleſiæ Romanæ religioni contrarium, & digni ſunt qui imprimantur, vendantur, & legantur, quod atteſtor.

D. Henricus Zebertus à
Dunghen Canonicus
Antuerpienſ. S. T. D.

A01.1' 65269'